

ACTA

van de generale synode der
christelijke gereformeerde kerken in Nederland
gehouden te Haarlem-Santpoort
28 augustus tot 28 september 1962

ACTA

van de generale synode der
christelijke gereformeerde kerken in Nederland
gehouden te Haarlem-Santpoort
28 augustus tot 28 september 1962

Gebedsuur.

Met het oog op de te houden generale synode belegde de raad van de kerk van Haarlem-Noord op maandag 27 augustus 1962 een bidstond in de Bethelkerk, Floresstraat.

De praeses van de generale synode van Rotterdam 1959, ds. I. de Bruyne, ging voor in deze dienst des Woords en der gebeden, bijgewoond door de afgevaardigden ter synode, de preadviseurs en verder vele meelevendenden, en bediende het Woord des Heren uit Joh. 17 : 17 en 19:

Het gebed om het levensgeheim van Christus' Kerk.

Dit gebed predikt dat Gods Waarheid haar levensinhoud,
Gods Woord haar levenskracht
en Christus haar levenstriumf is.

Na de bediening des Woords werd de arbeid der kerken en met name de arbeid van de te houden generale synode in gebed aan de Here opgedragen.

EERSTE ZITTING

dinsdag 28 augustus 1962 van 9-12.45 uur.

Art. 1

Opening.

De voorzitter van de raad van de roepende kerk van Haarlem-Noord, ds. J. J. Rebel, opent de eerste zitting van de generale synode in de Pniëlkapel, Pastorieweg 1, te Santpoort, waar ook de volgende zittingen van de synode worden gehouden.

Hij laat zingen Ps. 135 : 1, 8 en 12, leest uit het Woord des Heren Philip. 2 : 1-11 en gaat voor in gebed. Hierna spreekt hij het volgende openingswoord:

Weleerwaarde en eerwaarde broeders afgevaardigden naar deze breedste vergadering van onze kerken,
weleerwaarde hooggeleerde broeders preadviseurs, hoogleraren en oud-hoogleraren van onze Theologische School,
weleerwaarde en zeer geachte broeder afgevaardigde van de kerken in Canada en Amerika, waarmee onze kerken in correspondentie staan,
broeders in onze Here Jezus Christus,

Namens de raad van de roepende kerk van Haarlem-Noord heet ik u allen hartelijk welkom, nu wij als kerken weer in generale synode mogen bijeenkomen. Wij mogen elkaar vanmorgen begroeten in een besef van grote dankbaarheid. In het zeventigste jaar, gerekend van ons kerkelijk voortbestaan sinds 1892 af, gedenken wij in ootmoedige erkenning de zegeningen die de Koning der kerk ons in Zijn nooit verdiende gunst verleende. Niet vanwege onze persoonlijke prestaties en kerkelijke activiteiten, maar vanwege de trouw en genade van de Drieënige God mogen wij nog een plaats innemen in Zijn heerlijk Koninkrijk. Soli Deo Gloria!

Ook als wij de periode sinds de generale synode Rotterdam-1959 overzien, is er — ondanks teleurstellingen die in ons kerkelijk leven werden gevonden — reden tot ootmoedige dank. Bijzonder denken we aan het werk van de kerk naar buiten. Een nieuwe deur werd voor onze zending geopend in Transvaal in Zuid-Afrika. In nauwelijks een jaar tijd mochten, na overname van het zendingsveld in oostelijk Vendaland van die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika, drie zendingen met hun echtgenoten, onder wie een artsen-echtpaar, worden uitgezonden, terwijl op het thuisfront ds. Bikker een speciale opdracht ontving. Daarbij komt dat ds. Boertien in het begin van 1960 onder Israël mocht gaan arbeiden in het heilige land zelf. Aan de Theologische School ging de arbeid ongehinderd voort. De actie-uitbouw had een verblijdend resultaat. En — om niet meer te noemen — wij mochten als kerken geregeld samenkomen en als ambtsdragers onze taak verrichten in een vrij land, terwijl overal onrust en rumoer heersen.

De vorige synode droeg de kerk van Haarlem-Noord op deze vergadering samen te roepen. Onze kerkeraad doet dit met vreugde over het voorrecht dat hem hierin te beurt valt. De taak van het samenroepen is voor de kerkeraad een novum. Voorzover ik heb kunnen nagaan is het zelfs voor de eerste maal in heel de geschiedenis van het reformatorisch-kerkelijke leven in Nederland dat een Haarlemse kerk een synode bijeenroept en ontvangt. Wel werd in 1582 in de Spaarnestad een synode gehouden — die de zaak-Coolhaes te behandelen kreeg — maar dit was een provinciale synode. Hoewel Haarlem op cultureel gebied van zich doet spreken, heeft deze stad op kerkelijk gebied altijd een bescheiden plaats ingenomen. Het prille begin van de kerk der Reformatie is te zoeken in één van de eerste hagepreken in ons land, die gehouden werd in 1566 op een landgoed van de edelman Hendrik van Brederode bij Overveen. Ik zal u een overzicht van de overigens sobere historie van de kerk te Haarlem besparen vanmorgen. Slechts wil ik noemen de namen van hen die de christelijke gereformeerde kerk na 1892 hebben gediend en thans niet meer in leven zijn: ds. J. Schotel die reeds de kerk der Afscheiding in Haarlem diende vanaf 1883 en voor de tweede maal deze kerk diende van 1896-1904; na ds. J. van der Vegt die de kerk een viertal jaren voorging, was de derde dienaar des Woords ds. — later prof. — J. W. Geels; onder de ambtsperiode van de zo plotseling van zijn post geroepen ds. W. Bijleveld werd in mei 1928 vanuit de tot die datum ongedeelde kerk de gemeente van Haarlem-Noord geïnstitueerd.

In ons ruim zes jaar geleden aangekochte tweede kerkgebouw roepen wij u thans samen. Dat wij u hier op het grondgebied van de burgerlijke gemeente Velsen bijeenroepen en niet in onze Bethelkerk in Haarlem zelf, vindt zijn reden in de ruimere vergadermogelijkheden die onze Pniëlkapel biedt. We spreken de wens uit dat u in deze vriendelijke kerk temidden van het landelijk-rustige Santpoort u zult thuis voelen en tot voor onze kerken vruchtbare beslissingen zult komen onder Gods zegen. Overigens denke niemand dat dit stukje Kennemerland typerend is voor heel de omgeving. U bent hier in het IJmond-gebied, één van de probleemgebieden binnen Randstad Holland, een zich sterk wijzigende streek. Laat ik het zo mogen zeggen: in al de arbeid die ons hier te wachten staat, kome openbaar de rust die de levende kerk van onze Here Jezus Christus kent en geniet midden in de dynamiek, de snel op elkaar volgende mutaties en de onrust waarin onze dagen ons brengen.

Niet wil ik vergeten hen die sinds de vorige synode ons ontvielen. Ik denk aan de emeriti-predikanten di. L. H. Beekamp, R. E. Sluiter, G. W. Alberts, H. C. Binee en J. Jongeleen, die naar de gaven hun geschonken, Gods kerk hebben gediend, en van wie de laatste nog door de synode-1959 in het deputaatschap voor de eenheid onder de gereformeerde belijders werd benoemd, en die tot aan zijn dood toe zich bijzonder inzette voor het werk van de zending. Drie dienaren des Woords riep de Here tot Zich uit actieve dienst: ds. W. Meijnhout die vanwege zijn scherp inzicht in vele vraagstukken een gewaardeerde plaats innam in een vijftal deputaatschappen; ds. P. Zwier die ter

vorige synode de kerken nog diende, en ds. D. Driessen die tot op hoge leeftijd de kansel maar niet verlaten kon.

Er vielen nog meer plaatsen leeg. In dankbaarheid voor wat ze mochten doen wil ik noemen br. J. van Dongen die in de part. synode van het Zuiden een grote plaats innam en namens deze deel uitmaakte van het deputaatschap voor de emeriti-kas, voor de kas-E.B.P. en voor de buitenlandse zending. In dezelfde part. synode ging heen br. G. J. Ornstein die op zo overtuigende en overtuigende wijze het deputaatschap voor de Evangelieverkondiging onder Israël diende. Voorts ontviel aan het deputaatschap voor de samenstelling van het collecterooster br. C. Buter, en aan dat voor het synodaal archief br. W. van Wijngaarden.

Broeders, nu de wolk van getuigen die wij rondom ons hebben, groter en dichter wordt, laat òns met volharding lopen de loopbaan die wij nog voor ons hebben liggen, ziende op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs, Jezus. De heerlijkheid en de overwinning van onze Here Jezus Christus, waarin zij die heengingen, reeds mogen delen, mogen ons bemoedigen en moeten ons aanvuren in de taak die ons ook hier te wachten staat.

Die taak is groot en velerlei. Uit de agenda en de rapportenbundel hebt u er al enig beeld van kunnen krijgen. Het aantal ingekomen stukken is inmiddels verdubbeld. Het plan voor een jeugdcentrum, de vragen in betrekking tot de eenheid binnen de gereformeerde gezindte, alsmede de contacten met kerken buiten onze grenzen, de plaats van de diakenen in de kerkeraad, het onderzoek inzake de Bijbelvertaling, de bestudering van de vragen ten aanzien van art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis waarover twee rapporten ter tafel zijn, enz., enz. vragen gedegen studie, bezonnen oordeel en verantwoorde beslissingen.

Van ons allen, maar bijzonder van hen die voor het eerst ter generale synode bijeenzijn, wordt gevraagd hier slechts te spreken na grondige studie van de te behandelen zaken. Laat niemand van ons, broeders, vergeten dat wij hier samen zijn namens de kerken en voor het oog van God. Dat te beseffen geeft beheerstheid, beslistheid en besluitvaardigheid in al ons handelen.

Het gevaar van individualisme is lang niet denkbeeldig. De kerken staan er voortdurend bloot aan. En het openbaart zich naar twee kanten: in traditionalistische starheid die de kerk breekt en remt in haar werfkracht, maar ook in een sectarische negering van wat de kerk eeuwen lang overeenkomstig Gods Woord heeft beleden en beleefd. Laten we als kerken, juist ook nu wij in synode bijeen zijn, wars zijn van beide genoemde verkeerde houdingen, en thans — tussen twee confessionele herdenkingen in ons vaderland in: die van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de aanstaande viering van het 400-jarig bestaan van de Heidelbergse Catechismus — waarachtig christelijke kerken zijn, die weten wat gereformeerd denken, leven en handelen inhoudt. Onder Gods zegen beleven we dan een schriftuurlijk-confessionele evenwichtigheid die bewaart voor eenzijdigheid naar de ene of naar de andere kant.

Ik las u voor Philip. 2. U hebt het begrepen: alleen als we gelovig dienend bezig zijn, bediend en beheerst vanuit de zichzelf vernederende, Zijn Vader alleen gehoorzamende en Zijn volk dienende Christus die thans regeert en heerst aan Gods rechterhand, zal er zegen en kracht uitgaan van onze vergadering.

Broeders, vervult de blijdschap van allen die binnen en buiten onze kerken een even dierbaar geloof verkregen hebben en de verschijning van onze Here en Zaligmaker Jezus Christus liefgekregen hebben, hierin dat gij moogt eensgezind zijn, dezelfde liefde hebbende, van één gemoed en van één gevoelen; doet geen ding door twisting of ijdele eer, maar door ootmoedigheid achte de een de ander uitnemender dan zichzelf.

Zo alleen zal deze breedste vergadering der kerken zich kenmerken door een heilige eenheid die geen eenvormigheid behoeft te zijn, die alle eenzijdigheid uitsluit, maar die hechte eendracht openbaart. Dan zullen we ook in deze synodale vergadering niet met alle vraagstukken waarvoor we geplaatst worden, klaar komen, maar wel een rijke gemeenschap beleven die ons samen doet worstelen om in deze tijd, terwijl wij zien dat de grote dag van Jezus Christus en God-Drieënig nadert, Gods bedoeling met Zijn kerk en Zijn schepping te verstaan.

Broeders, laat die gezindheid bij u zijn welke ook in Jezus Christus was!

Met deze woorden verklaar ik, namens de raad van de roepende kerk, de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in het jaar onzes Heren 1962 voor geopend.

Art. 2.

Lastbrieven.

Door de kerkeraad van Haarlem-Noord worden de lastbrieven van de afgevaardigden van de particuliere synoden nagezien.

Uit het onderzoek van de lastbrieven blijkt dat afgevaardigd zijn om met last en macht op grond van Gods Woord, de aangenomen Formulieren van Enigheid, de Dordtse Kerkorde en de verdere synodale bepalingen der kerken alles te besluiten en uit te voeren wat tot het werk der generale synode behoort,

door de **particuliere synode van het Noorden:**

als primi:

ds. J. H. Carlier
 ds. M. Drayer
 ds. A. Hilbers
 ds. A. C. Noort
 ds. C. J. Ph. Sobering
 ds. K. J. Velema
 oud. R. Bijsterveld
 oud. T. Braaksma
 oud. W. Fernhout
 oud. A. de Geus

als secundi:

ds. A. J. Otter
 ds. T. Harder
 ds. G. J. Buys
 ds. Joh. Prins
 ds. W. de Graaf
 ds. J. Rebel
 oud. A. van Hattem
 oud. A. Reitsma
 oud. J. Otter
 oud. G. van Olst

oud. A. de Goede
oud. H. Wubs

oud. A. J. Velema
oud. H. J. Jagersma;

door de particuliere synode van het Oosten:

als primi:

ds. M. Baan
ds. J. Brons
ds. W. Heerma
ds. J. Keuning
ds. P. op den Velde
ds. J. H. Velema
oud. J. van Dalen
oud. B. Hartog
oud. G. den Hertog
oud. C. Ippel
oud. J. van Ledden
oud. ds. P. de Smit

als secundi:

ds. F. Bakker
ds. R. Slofstra
ds. H. W. Eerland
ds. G. Blom
ds. C. Verhage
ds. J. W. van de Gronden
oud. E. J. Groothedde
oud. R. van de Kamp
oud. B. Bor
oud. H. van Tricht
oud. F. Bos
oud. J. Boer;

door de particuliere synode van het Westen:

als primi:

ds. D. Biesma jr.
ds. D. Henstra
ds. M. W. Nieuwenhuijze
ds. J. J. Rebel
ds. B. van Smeden
drs. J. de Vuyst
oud. A. L. de Bruyne
oud. W. J. Graves
oud. J. Kruit
oud. M. D. Stafleu
oud. H. Valk
oud. G. G. van Wijngaarden

als secundi:

ds. D. H. Biesma
ds. C. den Hertog
ds. N. de Jong
ds. H. van der Schaaf
ds. B. Bijleveld
dr. W. H. Velema
oud. D. Peeterse
oud. L. de Jong
oud. Jac. van Nieuwkoop
oud. H. Boersma
oud. A. W. de Jong
oud. H. Noppe;

door de particuliere synode van het Zuiden:

als primi:

ds. I. de Bruyne
ds. H. C. van der Ent
ds. C. Smits
ds. M. C. Tanis
ds. E. Venema
ds. Joh. de Waal
oud. J. van Bergeyck
oud. W. Bok
oud. J. van Heteren
oud. M. Koole
oud. A. A. de Lange
oud. C. G. Ouwerkerk

als secundi:

ds. S. van der Molen
ds. J. van Doorn
ds. M. van der Klis
ds. A. W. Drechsler
ds. J. van Dijken
ds. G. de Vries
oud. C. J. van Burg
oud. J. C. van Beveren
oud. A. de Vin
oud. K. Manni
oud. A. van Gelder
oud. A. Versteeg.

De primi-afgevaardigden van de particuliere synode van het Noorden alsmede die van het Westen zijn allen aanwezig.

Van de particuliere synode van het Oosten is de primus-afgevaardigde ds. M. Baan niet aanwezig. Hij is vervangen door zijn secundus ds. F. Bakker.

Van de particuliere synode van het Zuiden is de primus-afgevaardigde ds. H. C. van der Ent verhinderd. Zijn secundus ds. J. van Doorn is niet aanwezig. Een van de andere secundi, die wel aanwezig is, ds. M. van der Klis neemt, na overleg van de afgevaardigden dezer synode, zijn plaats in.

Blijkens de lastbrief heeft de particuliere synode van het Noorden bepaald dat ingeval een secundus-afgevaardigde verhinderd is, de oudste van de overblijvende secundi als tertius zal fungeren.

De wettigheid van de vergadering wordt vastgesteld.

Art. 3.

Preadviseurs.

Aan de uitnodiging van de raad van de roepende kerk de generale synode als preadviseurs te dienen hebben gevolg gegeven de hoogleraren: dr. J. van Genderen, J. Hovius, W. Kremer, dr. B. J. Oosterhoff en J. J. van der Schuit. Van prof. L. H. van der Meiden is bericht ontvangen dat hij om gezondheidsredenen slechts enkele zittingen kan bijwonen.

Art. 4.

Verkiezing van het moderamen.

Onder leiding van de raad van de roepende kerk wordt gekozen tot praeses van de synode: ds. J. H. Velema, tot assessor: ds. I. de Bruyne, tot eerste scriba: ds. M. Drayer en tot tweede scriba: ds. J. J. Rebel.

Ten aanzien van het quaestoraat van de synode zal het moderamen nadere voorstellen doen.

Art. 5.

Toespraak van de praeses.

Het moderamen neemt zitting. Op verzoek van de catechisanten van de kerk van Zierikzee overhandigt ds. J. J. Rebel aan de praeses een voorzittershamer van een inscriptie voorzien.

De praeses dankt voor dit geschenk en geeft uiting aan de vreugde dat de jeugd op deze wijze blijk geeft mee te leven met de synode. Hij verzoekt ds. M. van der Klis de dank der synode aan zijn catechisanten over te brengen. Vervolgens verzoekt hij de preadviseurs zitting te nemen en dankt hen voor de aanvaarding van de uitnodiging, waarbij hij prof. J. J. van der Schuit die zaterdag jl. zijn 80ste verjaardag vierde van harte gelukwens. Mede uit naam van de andere leden van het moderamen dankt de praeses voor het in hen gestelde vertrouwen. De Here bekwame om de zware taak te vervullen die het omvangrijke agendum in het vooruitzicht stelt.

Voorts wordt hartelijk dank betuigd aan ds. I. de Bruyne voor het richtinggevende en priesterlijke woord dat deze in de bidstond aan

de vooravond van de synode heeft gesproken; aan ds. J. J. Rebel voor zijn openingswoord; aan de roepende kerk voor de wijze waarop deze de synode heeft voorbereid, en aan br. N. Hoeflaak als secretaris van de commissie van voorbereiding.

Tenslotte vestigt de praeses de aandacht van de synode op de bloemenschat waarmede de kerkeraad van Aalsmeer traditiegetrouw de tafels van de synode heeft gesierd. Ook hiervoor wordt hartelijk dank betuigd.

Art. 6.

Instemming met de belijdenis.

Op uitnodiging van de praeses betuigen de leden en de aanwezige preadviseurs voor het aangezicht des Heren, in de continuïteit van de kerk der eeuwen instemming met de belijdenis van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland door staande aan te horen de door de praeses gelezen „Openlijke verklaring” volgens de bijlage bij art. 50 van de Kerkorde.

Nadat gezongen is Ps. 90 : 9 bidt de synode bij monde van de praeses om de zegen des Heren over de te verrichten arbeid.

Art. 7.

Beraad van het moderamen.

De praeses schorst de vergadering om het moderamen gelegenheid te geven met de preadviseurs zich te beraden over de werkwijze en de orde van vergaderen.

Art. 8.

Vaststelling en aanvulling van het agendum.

Na heropening van de vergadering stelt de praeses voor het agendum vast te stellen overeenkomstig het voorstel van de raad van de roepende kerk met dien verstande dat onder punt 9 aan dit agendum worden toegevoegd de volgende ingekomen stukken:

- aa. van P. de Jongh te 's-Gravenhage;
- bb. van de kerkeraad van Utrecht-Centrum;
- cc. van de generale synode van de gereformeerde kerken — Apeldoorn 1961/62;
- dd. van de deputaten voor de informatiedienst van de gereformeerde kerken;
- ee. van W. C. F. Scheps te 's-Gravenhage;
- ff. van H. de Jong te Utrecht;
- gg. van de redactie van het dagblad Trouw;
- hh. van de Stichting Geref. Sociol. Instituut;
- ii. van ds. D. H. Biesma te Lisse;
- jj. van de deputaten voor financiële controle en advies;
- kk., ll. en mm. van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid;
- nn. van C. van Drieënhuizen te 's-Gravenhage;
- oo. van M. van der Veen en S. van der Veen-Roosma te Hoogeveen;
- pp. van A. Hulleman te Elburg;
- qq. van A. Bijnagte, P. Pols, M. J. Sikking, G. Schaart en P. M.

Strijbis te Haarlem;

- rr. van iemand die geen lid van een der kerken is;
- ss. van J. Bakker te Dordrecht;
- tt. van H. J. Dunsbergen te Zeist;
- uu. van Tj. B. Maris te Zwolle;
- vv. van de kerkeraad van Urk;
- ww. van mej. A. de Lange te Opperdoes;
- xx. van B. Jongejan en K. van der Toorn te 's-Gravenhage;
- yy. van de particuliere synode van het Zuiden;
- aaa. van Ref. Churches of New Zealand;
- bbb. van the Old Chr. Ref. Church of Hamilton.

Het aldus aangevulde agendum wordt vastgesteld, nadat besloten is dat de termijn voor het inzenden van stukken sluit op zaterdag 8 september a.s.

Art. 9.

Commissies van rapport.

Op voorstel van het moderamen worden de volgende commissies van rapport benoemd:

Commissie I voor de zaken betreffende de Theologische School en het rapport inzake art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis: ds. D. Henstra, samenroeper; ds. D. Biesma jr., rapporteur; ds. J. Keuning, oud. T. Braaksma en oud. G. G. van Wijngaarden, leden; prof. J. J. van der Schuit, adviseur. Agendapunten: 7 D 1 en 2; 8 AA, B en Q; 9 d.

Commissie II voor de verhouding tot andere kerken in binnen- en buitenland: ds. W. Heerma, samenroeper; ds. K. J. Velema, rapporteur; drs. J. de Vuyst, oud. A. de Goede en oud. C. G. Ouwkerk, leden; prof. dr. J. van Genderen, adviseur. Agendapunten: 8 FF; 9 k, n, mm, aaa en bbb.

Commissie III voor de zaken die de Bijbelvertaling, de Psalmberijming en de liturgische geschriften betreffen: ds. I. de Bruyne, samenroeper; ds. P. op den Velde, rapporteur; ds. M. C. Tanis, oud. R. Bijsterveld, oud. B. Hartog en oud. W. J. Graves, leden; prof. dr. B. J. Oosterhoff, adviseur. Agendapunten: 7 E 4-6; 8 M, MM en PP; 9 e, f, g, h, aa, bb en kk.

Commissie IV voor de zaken betreffende de taak van de kerk: ds. A. Hilbers, samenroeper; oud. J. van Dalen, rapporteur; ds. C. J. Ph. Sobering, ds. E. Venema, oud. H. Wubs en oud. J. van Ledden, leden. Agendapunten: 7 A 10; 8 E, EE, F en G.

Commissie V voor de zaken die de plaats van de diakenen in de kerkelijke vergaderingen betreffen alsmede voor de diaconale en sociale aangelegenheden: ds. A. C. Noort, samenroeper; ds. B. van Smeden, rapporteur; ds. C. Smits, oud. J. van Bergeyk, oud. C. Ippel en oud. M. D. Stafleu, leden; adviseur: prof. W. Kremer. Agendapunten: 7 B 1-5; 8 II en J; 9 b.

Commissie VI voor jeugdwerk en bouwaangelegenheden: ds. M. W. Nieuwenhuijze, samenroeper; ds. J. Brons, rapporteur; ds.

J. J. Rebel, oud. A. A. de Lange en oud. W. Fernhout, leden. Agendapunten: 7 E 2 en 3; 8 D, JJ, K en QQ; 9 hh, ii en nn.

Commissie VII voor de zaken van de kerkelijke kassen en het financiële beleid: ds. H. C. van der Ent, samenroeper; oud. A. de Geus, rapporteur; ds. J. H. Carlier, ds. J. de Waal, oud. J. van Heteren en oud. J. Kruit, leden. Agendapunten: 7 A 1, 3-8, E 1; 8 H, HH, I, NN; 9 c, i, jj en ll.

Commissie VIII voor de zaken betreffende het classicaal examen enz.: ds. J. H. Velema, samenroeper; ds. A. Hilbers, rapporteur; prof. dr. J. van Genderen, prof. J. Hovius, prof. W. Kremer, prof. dr. B. J. Oosterhoff en oud. H. Valk, leden. Agendapunten: 7 A 2 en C; 9 a.

Commissie IX voor de zaken aan de orde gesteld in de bezwaarschriften enz.: ds. J. H. Velema, samenroeper; oud. G. den Hertog, rapporteur; ds. M. Baan, oud. M. Koole en oud. ds. P. de Smit, leden; prof. J. Hovius, adviseur. Agendapunten: 9 oo, pp, qq, ss, tt, uu, vv, ww, xx en yy.

Art. 10.

Vergadertijden.

Eveneens op voorstel van het moderamen besluit de synode de volgende vergadertijden vast te stellen: 9-12, 2-6 en 7-9 uur, onvoorziene omstandigheden voorbehouden. De tweede zitting evenwel zal om 5 uur geschorst worden om daarna het moderamen gelegenheid te geven een samenspreking te houden met de samenroepers en rapporteurs van de commissies van onderzoek en rapport. De resterende tijd kunnen de commissies gebruiken om te vergaderen. Woensdag 29 augustus zal de middagzitting gehouden worden van 4-6 met het oog op een bustocht door Kennemerland, aangeboden door de kerkeraad van Haarlem-Noord. Dinsdag 18 september en dinsdag 25 september zal de morgenzitting om 10 uur beginnen.

Art. 11.

Benoemingen.

Bij monde van de praeses stelt het moderamen voor ds. J. C. Maris, plaatselijk predikant, te benoemen tot adviserend lid van de synode. Aldus wordt besloten. Voorts besluit de synode op voorstel van het moderamen, gelet op de persoonlijke bezwaren van de eerste quaestor van de synode-1959 tegen herbenoeming als zodanig, nu te benoemen tot eerste quaestor oud. G. G. van Wijngaarden en tot tweede quaestor oud. A. L. de Bruyne.

Art. 12.

Persverslagen.

Door de heren W. C. F. Scheps en H. de Jong, alsmede door de redactie van het dagblad „Trouw” is een verzoek ingediend de openbare zittingen der synode bij te wonen met het oog op de persverslagen voor „Kerknieuws”, de Verenigde Provinciale Christelijke Dagblad-

pers, „Trouw” en andere bladen (9 ee, ff, gg). De synode besluit op voorstel van het moderamen aan deze verzoeken te voldoen op dezelfde voorwaarden als door de synode van Rotterdam-1959 zijn gesteld (zie Acta, art. 11).

Aan de assessor wordt gevraagd een verslag voor „De Wekker” te verzorgen.

Art. 13.

Sluiting.

Prof. J. Hovius gaat voor in dankzegging, waarna de praeses de eerste zitting sluit.

TWEEDE ZITTING

dinsdag 28 augustus 1962 van 2.30-4.30 uur.

Art. 14.

Opening.

De praeses opent de tweede zitting van de synode. Hij laat zingen Ps. 48 : 1, leest art. 27 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en gaat voor in gebed.

Art. 15.

Appel-nominaal.

Appel-nominaal wordt gehouden. Alle afgevaardigden blijken aanwezig te zijn als in de eerste zitting.

Art. 16.

Acta generale synode 1959.

De praeses geeft de Acta van de generale synode, gehouden te Rotterdam, 8 september tot 2 oktober 1959, in bespreking. Met dank aan de scribae-1959 worden deze vastgesteld. Het archief-exemplaar van deze Acta wordt door het moderamen getekend. Vervolgens leest de praeses de akte van vaststelling opgenomen in het Notulenboek van de synode. Ook deze akte wordt vastgesteld en door het moderamen getekend.

Art. 17.

Telegrammen.

De synode besluit de volgende telegrammen te verzenden: aan Hare Majesteit de Koningin:

De generale synode van de Chr. Geref. Kerken, in vergadering bijeen te Haarlem-Santpoort, 28 aug. e.v.d., bidt Uw Majesteit Gods zegen toe bij de vervulling van haar taak en betuigt U, Uw huis en Uw regering met haar gebeden te omringen.

w.g. Velema, praeses,
Drayer, scriba.

en aan Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Wilhelmina:

De generale synode van de Chr. Geref. Kerken, vergaderd te Haarlem-Santpoort uit haar liefde tot U en Uw huis en bidt U toe dat 's Heren zegen Uw levensavond rijk overstrale.

w.g. Velema, praeses,
Drayer, scriba.

Twee coupletten van het Wilhelmus worden hierna staande gezongen.

Art. 18.

Buitenlandse afgevaardigden.

De praeses leest de desbetreffende passage van een schrijven van de synode van de Free Chr. Ref. Church of Canada en de Old Chr. Ref. Church of America (9k bijlage I), waarin wordt meegedeeld dat ds. W. F. Laman van Hamilton Ont. is afgevaardigd door genoemde synode om deze kerken te vertegenwoordigen. Op hartelijke wijze wordt ds. Laman vervolgens verwelkomd en gelegenheid geboden de synode toe te spreken.

Gaarne brengt deze de groeten over van de synode van zijn kerken. Hij memoreert dat verleden jaar de vereniging tot stand gekomen is tussen de Old Chr. Ref. Church en de Free Chr. Ref. Church. Dit is het organisatorische leven van beide kerken zeer ten goede gekomen. Dat beide benamingen nog gebruikt worden staat in verband met de Amerikaanse wetten. Vervolgens betuigt hij de dank van zijn synode voor de afvaardiging van prof. J. Hovius door de synode van Rotterdam. Dit bezoek is zeer gewaardeerd. Voorts geeft ds. Laman uiting aan de vreugde dat de jongste wijziging van het Reglement van de Theol. School de mogelijkheid biedt dat ook jonge mannen uit Canada-U.S.A. aan de Theol. School te Apeldoorn worden opgeleid. Na verzocht te hebben ook een afgevaardigde naar de generale synode van de zusterkerken te zenden, bidt ds. Laman tenslotte de synode toe in de strijd die hier en overzee gestreden moet worden, gesterkt te worden door de functionering van de liefde uit de waarheid tot de vrede.

De praeses geeft uiting aan de dankbaarheid die er in de synode leeft, voor de afvaardiging van ds. Laman en voor de goede woorden door hem gesproken. Het stemt tot grote vreugde dat de zo gewenste eenheid tussen de Old en Free Chr. Ref. Church tot stand gekomen is. De Here zegene ds. Laman en de kerken door hem vertegenwoordigd.

Art. 19.

Rapport-scribae 1959.

De praeses stelt het rapport van de scribae van de generale synode van Rotterdam-1959 aan de orde (bijlage II). Er worden geen opmerkingen gemaakt, noch vragen gesteld. De dank der synode wordt betuigd voor de verrichte arbeid. Schriftelijk zal dit aan ds. G. Bilkes worden meegedeeld.

Art. 20.

Vertegenwoordiging van de kerken.

Het rapport van de deputaten voor de vertegenwoordiging der kerken in gevallen die niet behoren tot de competentie van andere deputaatschappen, wordt in behandeling genomen (bijlage III). Zonder nadere bespreking wordt hun beleid goedgekeurd met dank voor hetgeen verricht is.

Art. 21.

Synodaal archief.

De praeses geeft het rapport van de waarnemende archivaris, br. W. van de Kamp, in bespreking (bijlage IV). De door de archivaris gedane suggesties betreffende het beheer van het archief worden goedgekeurd. Hem wordt dank gebracht voor zijn arbeid.

Met enkele piëteitvolle woorden gedenkt de praeses het overlijden van br. W. van Wijngaarden, in leven archivaris van de generale synode.

Art. 22.

Controle van het synodale archief.

In aansluiting op het vorige rapport wordt behandeld het rapport van de deputaten voor de controle van het synodale archief (bijlage V). Op hun voorstel wordt besloten aan de nieuw te benoemen archivaris mandaat te geven de Acta 1836-1892 te completeren en in het ongereede geraakte exemplaren te laten inbinden.

Betreffende de archiefstukken van de generale deputaatschappen zal een schrijven gericht worden tot deze deputaatschappen waarin hun wordt opgedragen hun archivalia voorzover mogelijk in het synodale archief te deponeren.

De deputaten voor de controle van het synodale archief ontvangen de dank der synode voor de door hen verrichte arbeid.

Art. 23.

Correspondentie met de Hoge Overheid.

De praeses stelt het rapport van de deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid aan de orde (bijlage VI). Naar aanleiding van desbetreffende vragen deelt de secretaris van deputaten, prof. J. Hovius, mede dat de opdracht van de synode te Rotterdam om zich ten aanzien van de glijdende werkweek enz. tot de Hoge Overheid te richten (Acta 1959, art. 140), door deputaten niet is uitgevoerd omdat dezen van oordeel waren dat de deputaten voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden zich tot hen zouden wenden voor het voeren van overleg. Dit overleg heeft hunnerzijds niet plaats gevonden.

De handelingen van deputaten worden goedgekeurd en hun wordt dank betuigd voor de arbeid die verricht is.

Art. 24.

Behartiging van de geestelijke belangen der militairen.

Het rapport van de deputaten voor de behartiging van de geestelijke belangen der militairen wordt in bespreking gegeven (bijlage VII).¹¹⁶

Mede in verband met een vraag betreffende het stellingnemen in samenwerking met andere kerken tegen het humanistisch verbond dient de secretaris van deputaten, ds. D. Henstra, het in het rapport aangekondigde voorstel in tot aansluiting bij het C.I.O. (Contact in Overheidszaken). Daar deze aansluiting een wijdere strekking heeft dan de behartiging van de militaire aangelegenheden, wordt besloten dat commissie I zich nader hierover zal beraden en na ingewonnen informatie de synode van advies zal dienen betreffende dit voorstel (zie art. 75).

Met dank voor hetgeen zowel door deputaten als door de legerpredikanten is en wordt verricht, worden de handelingen van deputaten goedgekeurd.

Art. 25.

Geestelijke verzorging van opvarenden ter koopvaardij.

De praeses geeft het rapport van de deputaten voor de geestelijke verzorging van opvarenden ter koopvaardij in behandeling (bijlage VIII).¹¹⁷

De handelingen van deputaten worden goedgekeurd. Hun wordt dank gebracht voor de verrichte arbeid.

Art. 26.

Jaarboek.

De synode gaat over tot de behandeling van het rapport van de deputaten voor de uitgave van het Jaarboek (bijlage IX).¹¹⁸

Nadat enkele informatie zijn verstrekt worden de handelingen van de deputaten met dank goedgekeurd.

Art. 27.

Dagkalender.

Door de praeses wordt het rapport van de deputaten voor de uitgave van de Dagkalender in bespreking gegeven (bijlage X).¹¹⁹

Met dank voor de verrichte arbeid worden de handelingen goedgekeurd.

Art. 28.

Collecterooster.

Aan de orde wordt gesteld het rapport van de deputaten voor de samenstelling van het collecterooster (bijlage XI).¹²¹

Deputaat ds. K. J. Velema zegt toe dat met de geuite wens om voor de maand december geen collecte op het rooster te plaatsen, zo veel mogelijk rekening zal worden gehouden. Inzake de datum voor de collecte ten behoeve van het jeugdsteunfonds zal met de deputaten

voor contact met de jeugdbonden overleg worden gepleegd.

Nadat besloten is dat deputaten voortaan op het collecterooster ook melding zullen maken van de instanties die met aanbeveling van de generale synode in aanmerking komen voor een donatie, wordt hun beleid goedgekeurd en hun dank gebracht voor hun arbeid.

Art. 29.

Schorsing.

De praeses schorst de zitting met het oog op de samenspreking met samenroepers en rapporteurs van de commissies. Tevens ontvangen de commissies gelegenheid te vergaderen.

VERVOLG TWEEDE ZITTING

dinsdag 28 augustus 1962 van 7-9 uur.

Art. 30.

Heropening.

De praeses heropent de zitting. Hij laat zingen Ps. 106 : 1 en 26.

Art. 31.

Presentie.

Oud. B. Hartog blijkt vervangen te zijn door zijn secundus oud. R. van de Kamp die instemming betuigt met de belijdenis.

Art. 32.

Financiële verslagen.

De praeses geeft in behandeling de instructie (E 1) ingediend door de part. synode van het Noorden, luidende:

de generale synode ontheffe het curatorium van de Theologische School van de verplichting de financiële verslagen van andere deputaatschappen in zijn jaarlijks verslag op te nemen; en bepale dat deze financiële verslagen voortaan door de deputaten voor de financiële controle en advies, in overleg met de betrokken deputaatschappen, ter kennis van de kerken zullen worden gebracht, zo mogelijk tijdig voor de voorjaarsvergadering van de classes, op zulk een wijze als reeds jaren in de classis Leeuwarden gebruikelijk is.

Ter toelichting heeft de part. synode deze instructie vergezeld doen gaan van een „voorbeeld”, nl. het overzicht van de in 1959 gehouden collecten, dat diende op de vergadering van de classis Leeuwarden, 29 september 1960.

Oud. A. de Goede deze instructie mondeling toelichtend, wijst op het feit dat het rapport dat het curatorium jaarlijks aan de kerkera-den zendt, doorgaans niet tijdig kan worden uitgebracht omdat de medewerking van diverse penningmeesters is vereist voor de opname van hun overzichten, c.q. verslagen. Het deputaatschap voor de financiële controle en advies moet als de meer geëigende instantie worden

beschouwd voor het doorgeven van deze overzichten c.q. verslagen. Dit deputaatschap is bovendien in staat de financiële gegevens dusdanig te verwerken dat de controle door de classes beter tot haar recht kan komen. In de bespreking wordt gewezen op de betrekkelijk korte tijd die genoemde deputaten na ontvangst van de gegevens zal resten, om aan de geuite wens te voldoen. Goede informatie t.a.v. de financiële gang van zaken wordt ten zeerste op prijs gesteld.

Besloten wordt deze instructie te verwijzen naar commissie VII voor nader onderzoek en overleg met de deputaten voor financiële controle en advies (zie art. 213).

Art. 33.

Artikel 3 van de Kerkorde.

Door de praeses wordt aan de orde gesteld de instructie (A 1) van de part. synode van het Zuiden, luidende:

De particuliere synode van het Zuiden, overnemend een desbetreffende instructie van de classis Rotterdam, verzoekt de generale synode middelen en wegen te zoeken dat broeders die daadwerkelijk naar art. 3 K.O. een kerk dienen, bij blijvende invaliditeit, en hun gezinnen bij overlijden, door de kerken worden onderhouden.

De toelichting bij deze instructie luidt:

De particuliere synode van het Zuiden is van oordeel dat hier een taak ligt voor het ressort dat deze broeders heeft toegelaten en waarin zij naar art. 3 K.O. aan een kerk zijn verbonden, via bijv. de „Kas voor hulpbehoevende kerken” of „Kas voor onderlinge bijstand ad. art. 11 K.O.” Zij verzoekt de generale synode in deze zin een algemeen advies aan de kerken te geven.

Ds. M. C. Tanis geeft mondeling nog enige toelichting. De particuliere synode is van oordeel dat een algemene regeling wenselijk is, gezien het geval dat een broeder die dient volgens art. 3 K.O. en daarbij geen ander beroep uitoefent maar geheel in dienst van een gemeente staat, zich niet op een bepaalde kas kan beroepen indien hij zijn dienst niet meer kan verrichten. Ook in geval van overlijden kunnen de nabestaanden geen enkel recht laten gelden. In de bespreking wordt gewezen op het feit dat verschillende generale synoden zich over deze zaak hebben uitgesproken in dier voege dat geen algemene regeling werd gewenst. In voorkomende gevallen werd een speciale regeling getroffen. De gemeente die met toestemming van de classis iemand naar art. 3 K.O. een stichtelijk woord laat spreken en verdere arbeid in de gemeente laat verrichten, is in de eerste plaats aansprakelijk in bedoelde situaties. Daarna de classis die bevoegdheid verleent om in een classicaal ressort te arbeiden, en vervolgens de particuliere synode, indien deze het verzoek om in haar ressort te arbeiden toestaat. Deze zaak regardeert niet de kerken in het geheel. Op de vraag of de kassen ad. art. 11 K.O. mogen worden ingeschakeld in voorkomende gevallen, wordt geantwoord dat dit onder de competentie van de part. synoden valt, die hun deputaten ad hoc desgewenst kunnen instrueren in een zaak als deze.

De afgevaardigden van de part. synode van het Zuiden stemmen ermee in de instructie niet verder te behandelen.

Art. 34.

Radio-kerkdienst-uitzendingen.

Het rapport van de deputaten voor de radio-kerkdienst-uitzendingen wordt in bespreking gegeven (bijlage XII).

Na enige discussie over de mogelijkheid de televisie voor evangelisatiedoeleinden te benutten — door te weinig zendtijd vooralsnog niet te realiseren, zodat een besluit in dezen prematuur is — worden de handelingen van deputaten goedgekeurd en hun dank gebracht voor de verrichte arbeid.

Art. 35.

Steunverlening aan de kerken in de drooggelegde polders rond het IJsselmeer.

In behandeling komt het rapport van de deputaten voor steunverlening aan de kerken in de drooggelegde polders rond het IJsselmeer (bijlage XIII).

Nadat aanmerking is gemaakt op de naam van dit deputaatschap, deelt oud. A. L. de Bruyne ter informatie mede dat de part. synode van het Westen de zorg voor de kerk van Wieringerwerf heeft overgenomen, maar dat het feit dat de bevolking van de Wieringermeer gestadig afneemt, zodat deze kleine kerk voor steeds groter moeilijkheden wordt geplaatst, de part. synode zorgen baart. Een sociologisch onderzoek zal worden ingesteld ter overweging van de vraag in hoeverre steunverlening kan worden voortgezet.

De synode besluit:

1. de naam van het deputaatschap te veranderen in: deputaten voor de steunverlening aan de kerken in de nieuwe polders rond het IJsselmeer;
2. deputaten te danken voor hun arbeid en hun handelingen goed te keuren.

Art. 36.

Quaestoraat van de generale synode.

De synode gaat over tot bespreking van het rapport van de quaestor synodi (bijlage XIV).

Wanneer er verschillende opmerkingen worden gemaakt inzake de accountantscontrole etc. verwijst de quaestor naar het betreffende deputaatschap. Het moet z.i. principieel onjuist worden geacht dat deputaten zichzelf dechargeren.

De quaestor wordt dank gebracht voor zijn arbeid. Nu hij onthefing heeft gevraagd van zijn taak, verheugt het de synode dat hij als tweede quaestor de kerken wil blijven dienen.

Art. 37.

Sluiting.

De praeses sluit de zitting, nadat prof. W. Kremer op zijn verzoek is voorgegaan in dankzegging.

DERDE ZITTING

woensdag 29 augustus 1962 van 9-12 uur.

Art. 38.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 5 : 3 en 7, leest Joh. 6 : 16-29 en gaat voor in gebed.

Art. 39.

Appel-nominaal.

Bij het appel-nominaal blijken de afgevaardigden aanwezig te zijn als in de tweede zitting met dien verstande dat oud. R. van de Kamp nog de plaats inneemt van oud. B. Hartog en ds. H. C. van der Ent nu als primus afgevaardigde present is. Ds. Van der Ent betuigt instemming met de belijdenis.

Art. 40.

Notulen.

De eerste scriba leest de voorlopige notulen van de eerste en van een deel van de tweede zitting. Deze worden vastgesteld.

Art. 41.

Telegram.

De praeses leest een telegram van H.M. Koningin Juliana:

H.M. de Koningin verzocht mij u te willen bedanken voor de gevoelens geuit in uw telegram.

w.g. Jonkvr. Roëll, part. secretaresse.

Art. 42.

Ingekomen stukken.

Op voorstel van het moderamen worden de volgende ingekomen stukken (9 o t/m y) voor kennisgeving aangenomen:

1. van de generale synode der nederlandse hervormde kerk — aanbieding van het rapport „De uitverkiezing”, richtlijnen voor de behandeling van de leer der uitverkiezing, aanvaard in haar vergadering van 8 november 1960 — 's-Gravenhage 1961.
2. van de generale synode van de nederlandse hervormde kerk — aanbieding van het herderlijk schrijven „Over de belijdenis der kerk en haar handhaving”, aanvaard in haar vergadering van 20 juni 1961 — 's-Gravenhage 1961.

3. van de generale synode van de nederlandse hervormde kerk — aanbieding van het rapport „De reformatorische houding jegens de rooms-katholieke kerk en haar leden”, richtlijnen aanvaard in haar vergadering van 30 oktober 1961 — 's-Gravenhage 1962.
4. van de generale synode van de nederlandse hervormde kerk — aanbieding van het rapport „Open en oecumenisch Avondmaal”, aanvaard in haar vergadering van 13 februari 1962.
5. van het convent der christelijk-sociale organisaties, d.d. 22 november 1960, inzake de aanwijzing van een bepaalde zondag in het jaar om in het bijzonder de arbeid onder het licht van de Bijbel te plaatsen.
6. van het hoofdbestuur „Kerk en Vrede”, d.d. 3 november 1960, inzake de al dan niet geestelijk-zedelijke toelaatbaarheid van het gebruik van de massa-vernietigingswapenen.
7. van het moderamen van het convent voor een nieuw politiek ethos, d.d. 19 december 1960, verzoek om uitspraak als sub 6.
8. van het hoofdbestuur van de vereniging „Het Zonnehuis”, d.d. mei 1961, — aanbieding van het gedenkschrift „Draag zorg voor hem — 40 jaar Zonnehuis”.
9. van het bestuur van de stichting Oud-Poelgeest, d.d. januari 1962, — aanbieding van twee referaten uitgesproken door mr. A. W. Kist en door Pfarrer W. Simpfendörffer ter gelegenheid van het derde lustrum van de stichting.
10. van de stichting studiecetrum voor universiteit en evangelie, d.d. 1 maart 1962, — perscommuniqué ter informatie over deze stichting.
11. van H. J. J. Spitzen te 's-Gravenhage, d.d. 14 juni 1962, — afschrift van een open brief aan het nederlandse episcopaat en de oecumenische raad van kerken in Nederland inzake de verdeeldheid der christenen.

Art. 43.

Ambtelijke bearbeiding van de schippers.

Het rapport ingediend door de deputaten voor de ambtelijke bearbeiding van de Chr. Geref. schippers wordt in behandeling genomen (bijlage XV). De praeses heet ds. J. W. van de Gronden, secretaris van deputaten, welkom en verzoekt hem de synode van advies te dienen.

Naast waardering voor hetgeen verricht wordt, worden enkele kritische opmerkingen gemaakt ten aanzien van de verdeling van het land in rayons en de in verband daarmee voorgestane concentratie van de schippers in enkele gemeenten, alsmede over de financiering van de aldus op te zetten arbeid en het voorgenomen sociologisch onderzoek naar de sociale en economische perspectieven voor de schippers in Nederland. Ds. J. W. van de Gronden wijst in zijn antwoord op de toekomstige vervanging van de huidige schipperspredikant, welke een andere opzet mogelijk en noodzakelijk maakt voor een verantwoorde bearbeiding. Deputaten hebben aan deze opzet geen

verdere uitvoering gegeven toen zij merkten dat hiertegen bezwaren rezen, en stellen ten eerste het oordeel van de synode in dezen op prijs. Het zal naar hun mening de bearbeiding vergemakkelijken wanneer de schippers bij enkele (rayon) gemeenten zijn geattesteerd. De financiering van een en ander baart geen zorgen.

Art. 44.

Prof. L. H. van der Meiden.

Prof. L. H. van der Meiden is inmiddels ter vergadering verschenen. De praeses heet hem hartelijk welkom en verzoekt hem bij de preadviseurs plaats te nemen. Hij betuigt instemming met de belijdenis.

Art. 45.

Vervolg — Ambtelijke bearbeiding van de schippers.

De behandeling van het rapport van de deputaten voor de ambtelijke bearbeiding der schippers wordt voortgezet.

Het voorstel om tot rayongewijze bearbeiding over te gaan wordt door verschillende leden toegejuicht, ook al waarschuwt men ertegen de schippers in een uitzonderingspositie te plaatsen die zij zelf niet begeren. De taak van de plaatselijke kerk moet niet uit het oog worden verloren. Een concentratie van de schippers in een viertal gemeenten wordt kerkrechtelijk onjuist geacht. Participatie in een sociologisch onderzoek kan dienstig zijn, daar dit onderzoek waarschijnlijk zal uitwijzen dat over enkele decennia het aantal schippers belangrijk kleiner zal zijn, hoewel anderzijds gewaarschuwd wordt tegen problematisering en specialisering, daar het niet alleen de schippers zijn bij wie in deze tijd de sociale en economische situatie zich wijzigt.

De praeses schorst de bespreking (zie art. 50).

Art. 46.

Buitenlandse afgevaardigden.

De praeses heet ds. W. B. den Brave, vertegenwoordigende de Reformed Churches of Australia, en rev. G. N. M. Collins, vertegenwoordigende de Free Church of Scotland, welkom.

Van de hem geboden gelegenheid om de hartelijke groeten van zijn kerken over te brengen maakt ds. Den Brave gaarne gebruik. De Reformed Church van Australië zijn geen Nederlandse kerken in Australië. Zij willen volop Australische kerken zijn. De naam Presbyterian Churches zou in Australië beter begrepen worden, maar deze naam is aldaar te zeer belast, omdat de kerken die deze naam dragen, in de greep van de vrijzinnigheid zijn geraakt, zodat aansluiting aan die kerken niet mogelijk, en een zelfstandige positie noodzakelijk is. Weliswaar zijn de Reformed Churches klein, maar om te tonen dat zij Australische kerken willen zijn, hebben zij ook de Westminster confessie als belijdenis aanvaard met een enkele restrictie ten aanzien van wat deze confessie belijdt ten opzichte van de staat. Voor het positief positie kiezen in de reformatorische belijdenis wordt in toenemende

mate begrip en waardering gevonden. Een voorrecht is het bezitten van een eigen Theol. School waaraan vier professoren verbonden zijn en eenentwintig studenten worden opgeleid. De geestelijke en materiële strijd is niet gemakkelijk, maar wanneer gebouwd wordt op bijbels fundament, is er onder 's Heren zegen grote mogelijkheid voor de opbouw van Christus' kerk. Er zijn andere vragen en zorgen dan in Nederland, maar de prediking van de Reformed Churches is Jezus Christus en Die gekruisigd.

Op verzoek van de praeses beantwoordt prof. dr. J. van Genderen, voorzitter van de deputaten voor eenheid van de geref. belijders en correspondentie met buitenlandse kerken, deze toespraak. Deze merkt op dat het gesprokene goede weerklank vindt bij de synode die in de strijd voor de handhaving van de belijdenis van de kerken der Reformatie hartelijk meeleeft en zich verheugt de band van de eenheid in de waarheid te voelen.

Vervolgens ontvangt rev. G. N. M. Collins gelegenheid de synode toe te spreken. Hij verontschuldigt de voorzitter van de laatstgehouden synode van de Free Church of Scotland die verhinderd is aan de uitnodiging gevolg te geven. Dientengevolge mag hij voor de tweede maal de hartelijke groeten van zijn kerk aan de synode overbrengen. De Free Church verdedigt dezelfde belijdenis als de Chr. Geref. kerken, en verheugt zich contact te mogen onderhouden met waarlijk gereformeerde kerken die onverzwakt willen bouwen op de Heilige Schrift. Tussen beide kerken is veel overeenkomst. In Schotland bestaat een toenemende belangstelling voor de oude puriteinse theologie, die van vrijzinnige zijde bestreden wordt als koud en onvruchtbaar. Maar het echte calvinisme wil de gaven van verstand en hart in dienst van de Here stellen. De Schotse kerken worden al meer geïnfecteerd door een oecumenische beweging die weigert aan de Heilige Schrift als Woord van God vast te houden en allen wil omvatten, Rome inbegrepen. Waarachtige eenheid is alleen mogelijk binnen de grenzen van het gezag van Gods Woord. Het zou goed zijn een uitwisseling van jongeren uit beide kerken te bewerkstelligen om elkaar beter te leren kennen.

Deze door ds. J. C. Maris vertaalde toespraak wordt op verzoek van de praeses ook door ds. Maris beantwoord. Hij herinnert aan het ontstaan van de relatie tussen beide kerken en verzekert dat het elkaar steeds beter leren kennen tot een nauwere band leidt die in hetzelfde beginsel is gelegd. Beide kerken hebben elkaar nodig in de strijd om de waarheid.

Prof. J. J. van der Schuit dankt beide afgevaardigden voor de hartelijke gelukwensen jegens hem geuit in verband met zijn 80ste verjaardag.

Art. 47.

Sluiting.

Op verzoek van de praeses gaat prof. J. J. van der Schuit voor in dankzegging, waarna de zitting wordt gesloten.

VIERDE ZITTING

woensdag 29 augustus 1962 van 4.30-6.30 uur.

Art. 48.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 19 : 1 en gaat voor in gebed.

Art. 49.

Appel-nominaal.

Het appel-nominaal wordt gehouden. Alle afgevaardigden zijn aanwezig als in de derde zitting in dier voege dat oud. B. Hartog zijn plaats weer heeft ingenomen.

Art. 50.

Vervolg — Ambtelijke bearbeiding van de schippers.

De praeses geeft aan ds. J. W. van de Gronden gelegenheid de in de vorige zitting gemaakte opmerkingen te beantwoorden. Deze releveert hoe met groot enthousiasme van de zijde van de schippers de arbeid op gang is gekomen en rijk is gezegend. Wat de attestatiekwestie betreft kan worden meegedeeld dat de schippersouderlingen geheel achter de concentratie-gedachte staan. Deputaten hebben evenwel nog geen suggestie in deze richting gedaan. De gedachte afschrift van attestatie aan de „rayon-gemeente” te verstrekken, kan volgens ds. Van de Gronden overwogen worden om aan de opgeworpen bezwaren tegemoet te komen.

Voor verdere behandeling van het onderhavige rapport vergadert de synode in comité (zie art. 68).

Art. 51-52.

Comité-generaal.

Art. 53.

Sluiting.

De praeses heropent de openbare zitting en verzoekt prof. dr. B. J. Oosterhoff voor te gaan in dankgebed. Hierna wordt de vierde zitting gesloten.

VIJFDE ZITTING

dinsdag 18 september 1962 van 10-12.15 uur.

Art. 54.

Opening.

De praeses opent de zitting. Nadat gezongen is Ps. 132 : 9 en 10, leest de praeses Ef. 4 : 1-16 en gaat hij voor in gebed.

Art. 55.

Appel-nominaal.

Het appel-nominaal wordt gehouden. Alle primi-afgevaardigden zijn aanwezig met uitzondering van oud. R. Bijsterveld, ds. M. Baan en oud. A. L. de Bruyne. Zij zijn vervangen door hun secundi, respectievelijk oud. A. van Hattem, ds. F. Bakker en oud. D. Peeterse. Door opstaan betuigen oud. Van Hattem en oud. Peeterse instemming met de belijdenis.

Art. 56.

Ingekomen stukken.

De praeses deelt mede dat een schrijven van prof. J. Hovius is ontvangen, waarin deze te kennen geeft om medische redenen de synode niet te kunnen bijwonen. Besloten wordt een schrijven van meelevens te zenden.

Voorts is een dankbetuiging ontvangen namens H.K.H. Prinses Wilhelmina voor het haar gezonden telegram:

Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Wilhelmina heeft mij verzocht u haar vriendelijke dank over te brengen voor de gevoelens tot uitdrukking gebracht in uw telegram.

w.g. Th. Booy, particulier secretaris.

Ten slotte deelt de praeses mede dat een schrijven is ontvangen van de kerkeraad van Werkendam, waarin deze uiting geeft aan zijn meelevens met de synode. Met dank wordt hiervan kennisgenomen.

Art. 57.

Notulen.

De voorlopige notulen van het tweede gedeelte van de tweede zitting alsmede die van de derde en vierde zitting worden door de eerste scriba gelezen. Deze worden vastgesteld.

Art. 58.

Theologische School.

135 Door de praeses wordt het rapport van het curatorium van de Theo-
143 logische School aan de orde gesteld (bijlage XVI). Hierover rapporteert commissie I (bijlage XVII). De rapporteur van Commissie I, ds. D. Biesma jr., deelt mede dat de commissie voorstelt conclusie 5 van het rapport van het curatorium als volgt aan te vullen: „en aan het curatorium op te dragen hiervan ten spoedigste kennis te geven aan de daarvoor in aanmerking komende overheids- en andere instanties”.

In de eerste ronde wordt o.m. geïnformeerd naar de uitvoering van het besluit van de generale synode van 1959 betreffende de praktische vorming (Acta, art. 70). Kritiek wordt geuit op wat de commissie opmerkt ten aanzien van de Vrouwenactie ten bate van de bibliotheek en het voorstel dat de commissie in dezen doet. Indien verandering van doelstelling nodig is, zal zeker overleg mogelijk en vereist zijn. Het door de commissie gerapporteerde inzake de rechtspersoonlijkheid ontmoet eveneens tegenspraak. De beide onderhavige rappor-

ten zijn in dezen tegenstrijdig en in elk geval is niet elke instantie overtuigd dat de Theol. School rechtspersoon is. Een register van de inspectie van belastingen als door de commissie bedoeld bestaat niet. Bezwaar wordt voorts gemaakt tegen het gebruik van het woord titel in het voorgestelde reglement voor het verlenen van emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theol. School (art. 2 en 5). Voorgesteld wordt in art. 5 van het concept sub b de derde zin de woorden „een of meer” te vervangen door „een of zo mogelijk meer”. Van verschillende zijden wordt aangedrongen het genoemde streefbedrag te zien als een omslag en de kerken de vrijheid te laten op welke wijze zij hieraan zullen voldoen.

De rapporteur betoogt dat de commissie in waardering voor de Vrouwenactie geenszins wil achterblijven, maar zij vreest eenzijdigheid die tot niet gewenste gevolgen kan leiden. Inzake de rechtspersoonlijkheid meent de commissie dat deze volkomen verzekerd is in art. 84 K.O. Een speciale opdracht om voorzover hier nog vragen liggen, deze zaak in studie te nemen, zou op de een of andere wijze een volgende synode kunnen binden.

De praeses geeft in zijn functie van president-curator te kennen dat het curatorium de grootst mogelijke waardering heeft voor de Vrouwenactie. Er is een hartelijke samenwerking onder volle verantwoordelijkheid van het curatorium. Besprekingen zijn reeds gaande over de verder te voeren actie in verband met de uitbouw van de Theologische School in de zin die het curatorium voor de geest staat en de commissie bedoelt. Dit geldt ook het fonds „Bouwen en Bewaren”. Betreffende het streefbedrag is niet het aantal collecten het belangrijkste maar het feit dat dit bedrag gehaald wordt. De praktijk leert dat dit met de voorgeschreven drie collecten over het algemeen niet het geval is. Elk jaar geeft het curatorium volledig opening van zaken in het aan alle kerkeraden toegezonden verslag. Inzake de rechtspersoonlijkheid wordt niet anders bedoeld dan een onderzoek in te stellen opdat de volgende synode deze aangelegenheid kan beoordelen en zo nodig maatregelen kan nemen.

Als conrector deelt prof. W. Kremer het een en ander mede omtrent de „praktische vorming”. Deze komt niet alleen in het laatste jaar aan de orde, noch alleen door enkele gast-colleges. Het invoeren van het 5de studiejaar heeft in de andere jaren meer ruimte gegeven om aan de praktische vorming op verschillende wijze te werken.

In de tweede ronde wordt o.a. nog gewezen op de mogelijkheid dat een hoogleraar om uitzonderlijke redenen ontslag moet aanvragen. Door oud. Van Dalen wordt voorgesteld in het desbetreffende artikel van het concept een bepaling op te nemen waardoor in een dergelijk geval emeritaatsuitkering mogelijk wordt gemaakt.

Art. 59.

Sluiting.

Op verzoek van de praeses gaat ds. D. Henstra voor in dankzegging, waarna de zitting wordt gesloten.

ZESDE ZITTING

dinsdag 18 september 1962 van 2-6 uur.

Art. 60.

Opening.

De praeses opent de zitting waarna gezongen wordt uit het Gebed des Heren: 3. Hij leest uit de Dordtse Leerregels hoofdstuk I § 3 en gaat voor in gebed.

Art. 61.

Appel-nominaal.

Bij gehouden appel-nominaal blijken de leden aanwezig te zijn als in de vorige zitting.

Art. 62.

Vervolg — Theologische School.

Nadat de rapporteur nog op verschillende zaken is ingegaan en de president-curator nog enkele informaties heeft verstrekt betreffende de toelating van studenten aan de Theol. School, wordt besloten:

1. opnieuw een secretaris-curator te benoemen alsmede een secundus secretaris-curator en een eerste en tweede penningmeester van de Theol. School;
2. mee te delen dat het beleid van het curatorium ten opzichte van de honorering van de hoogleraren en emeriti-hoogleraren in comité-vergadering is goedgekeurd;
3. uit te spreken dat het streefbedrag wordt gesteld op f 0,85, waartoe een vierde collecte ten behoeve van de Theol. School op het collecterooster wordt ingevoegd en dat de kerkeraden erop zullen toezien dat dit bedrag wordt opgebracht;
4. in verband met de nieuwe wet op het wetenschappelijk onderwijs (Wet van 22 december 1960, Stb. 559) ter vervanging van de wet tot regeling van het hoger onderwijs (Wet van 28 april 1876, Stb. 102), de naam van de Theol. School te veranderen in Theologische Hogeschool, en het curatorium op te dragen hiervan ten spoedigste kennis te geven aan de daarvoor in aanmerking komende instanties;
5. aan het curatorium op te dragen de kwestie van de rechtspersoonlijkheid te onderzoeken en de volgende generale synode hierover te rapporteren;
6. met cassatie van het vigerende reglement het „Reglement voor het verlenen van emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theologische Hogeschool” vast te stellen overeenkomstig het ingediende concept, met dien verstande dat in art. 2 en 5 het woord „titel” veranderd wordt in „eer en naam van hoogleraar”, in art. 5b de woorden „een of meer” worden vervangen door „een of zo mogelijk meer”, in art. 6 derde alinea na „eventueel” wordt ingevoegd „zijn vrouw of” en dat inzake „ontslag om gewichtige

redenen" in een der volgende zittingen een schriftelijk geconci-
pieerd voorstel zal worden ingediend (zie art. 212).

Aan het eind van de behandeling van de zaken betreffende de Theol.
Hogeschool spreekt de praeses de wens uit dat de hoogleraren licha-
melijk en geestelijk gesterkt mogen worden voor hun rijke en verant-
woordelijke arbeid. Er zij veel gebed en liefde tot eer van de Koning
der kerk en waarachtige bouw van de Theologische Hogeschool.

Art. 63.

Presentie.

Ds. M. Baan neemt zitting als primus-afgevaardigde en betuigt in-
stemming met de belijdenis.

Art. 64

„De Wekker”.

De praeses geeft in bespreking de passage van het rapport van het
curatorium betreffende „De Wekker” (bijlage XVI sub 9), het rapport¹³⁸
van de commissie van redactie van „De Wekker” (bijlage XVIII),¹⁴⁴
alsmede het desbetreffende rapport van commissie I (bijlage XIX).¹⁴⁶

Nadat enkele wijzigingen in de redactie van het rapport zijn aan-
gebracht wordt op voorstel van de commissie besloten:

1. de commissie van redactie dank te betuigen voor haar arbeid;
2. opnieuw een commissie van redactie te benoemen;
3. deze te verzoeken goede aandacht te blijven besteden aan de pro-
paganda.

Art. 65.

Buitenlandse zending.

De synode gaat over tot de behandeling van het rapport van de
deputaten voor de buitenlandse zending (bijlage XX) en het daar-¹⁴⁷
mee corresponderende rapport van commissie IV (bijlage XXI). De¹⁵³
praeses heet ds. A. Bikker, secretaris van deputaten, hartelijk welkom
en verzoekt hem de synode van advies te dienen.

In antwoord op desbetreffende vragen deelt ds. A. Bikker mede dat,
aangezien er voorheen een goede samenwerking bestond met de Geref.
Zendingsbond, contact met deze instantie is gezocht — alsmede met
de zendingsdeputaten van de Geref. Gemeenten — toen nieuwe plan-
nen moesten worden uitgewerkt. Dit contact is evenwel niet tot stand
gekomen. De voorgenomen stichting van een Theol. School voor de
Toradjakerken kon door de politieke verhoudingen niet doorgaan.
Wel heeft de synode van de Toradjakerken besloten een bijbelschool
in Mamasa te stichten, maar deze school bestaat reeds niet meer. In-
dien de deur voor de zending in Indonesië weer geopend zou worden,
dan zal, indien de Toradjakerken dat wensen, graag steun worden
geboden om een Theol. School te stichten. Uit de contacten die ds.
M. Geleijnse nog kan onderhouden, blijkt dat in dat geval de mogelijk-
heid zeker aanwezig is om met deze kerken weer in goede relatie te
treden. De samenwerking met die Geref. Kerk van Suid-Afrika is in

een akte vastgelegd, waarin uitdrukkelijk is bepaald dat een deel van het zendingsterrein van deze kerk wordt overgenomen om daar geheel zelfstandig te werken naar de beginselen van Gods Woord en de belijdenis ten einde te komen tot de planting van een zelfstandige Bantoekeerk. Inzake de vacature van 2e penningmeester — tengevolge van het vertrek van ds. G. Bilkes — hebben deputaten oud. B. Hartog bereid gevonden deze functie tijdelijk waar te nemen. Een voorstel voor een definitieve benoeming konden deputaten door omstandigheden nog niet indienen. Betreffende het zendingshuis te Utrecht vertrouwen deputaten gehandeld te hebben in de lijn van het besluit van de generale synode van 1944 (Acta, art. 42).

Op voorstel van de rapporterende commissie wordt besloten

1. deputaten dank te betuigen voor het vele en gewichtvolle werk dat zij hebben verricht en hun handelingen goed te keuren;
2. deputaten op te dragen aan de volgende generale synode een ontwerp voor herziening van de zendingssorde voor te leggen, alsmede een ontwerp-regeling voor emeritering van de arbeiders in de zending.

Art. 66.

Evangelieverkondiging onder Israël.

Het rapport van de deputaten voor de Evangelieverkondiging onder
¹⁵⁴ Israël vraagt vervolgens de aandacht van de synode (bijlage XXII).
¹⁵⁹ Ook hierover rapporteert commissie IV (bijlage XXIII).

Op vragen betrekking hebbende op de situatie van de United Christian Council in Israël en de arbeid van ds. M. Boertien wordt door ds. M. Drayer, secretaris, en prof. dr. B. J. Oosterhoff, adviseur van deputaten, geantwoord. De kleine en zeer zwakke christelijke kerken in Israël dragen een grote niet altijd voldoende besepte verantwoordelijkheid in de confrontatie van het joodse volk met het Evangelie. In de huidige situatie hebben de talloze kerken en zendingsgenootschappen die in Israël vertegenwoordigd zijn, Israël zo goed als niets te zeggen. Voor ds. Boertien is het een zware maar uiterst belangrijke taak deze kerken te leiden en te steunen in de bezinning op en de beleving van deze verantwoordelijkheid, zodat zij beter berekend zijn op hun roeping het Evangelie weer hoorbaar en verstaanbaar voor Israël te maken in plaats van elkaar beconcurrerend hun eigen machteloze wegen te gaan, waarvan Israël zich niet al te veel aantrekt. Een massale benadering van het joodse volk is niet mogelijk, maar met grote dank kan gewag worden gemaakt van de principiële benadering die ds. Boertien weet te bewerkstelligen. De christelijke leatuurvoorziening is hierbij onder meer van de grootste betekenis, maar stelt zware eisen zonder dat ogenblikkelijk resultaat mag en kan worden verwacht. Na alles wat er eeuwenlang en met name in deze eeuw is gepasseerd tussen joden en christenen, heeft de huidige generatie geen reden noch recht om ongeduldig te zijn.

Deputaten wordt dank gebracht voor hun arbeid en hun handelingen worden goedgekeurd.

Art. 67.

Emigratie.

Het rapport van de deputaten voor de emigratie wordt door de praeses in bespreking gegeven (bijlage XXIV), alsmede het daarop¹⁶⁰ betrekking hebbende rapport van commissie IV (bijlage XXV).¹⁶²

Op voorstel van de commissie wordt besloten:

1. deputaten dank te zeggen voor hun arbeid en hun handelingen goed te keuren;
2. deputaten te machtigen de kerken jaarlijks een bijdrage ten behoeve van hun arbeid te vragen van f 2,50 voor elke 100 leden of gedeelte daarvan.

Art. 68

Vervolg — Ambtelijke bearbeiding van de schippers.

In vervolg op de bespreking van het rapport van de deputaten voor de ambtelijke bearbeiding van de Chr. Geref. schippers (bijlage XV,¹³¹ zie art. 43, 45 en 50) geeft de praeses het rapport van commissie IV, aan welke in comité-zitting opdracht was gegeven deze aangelegenheid nader te onderzoeken, in behandeling (bijlage XXVI).¹⁶²

Op voorstel van de commissie besluit de synode

1. het beleid en de handelingen van deputaten goed te keuren;
2. aan deputaten op te dragen een afgerond plan te ontwerpen voor een rayonsgewijze bearbeiding van de schippers en dit aan de eerstvolgende generale synode voor te leggen;
3. deputaten te machtigen deel te nemen aan een sociologisch onderzoek onder de schippers, indien de kosten van dit onderzoek een bedrag van f 1200,— niet te boven gaan.

Art. 69-70.

Comité-generaal.

Art. 71.

Schorsing.

In verband met de pauze schorst de praeses de vergadering.

VERVOLG ZESDE ZITTING

dinsdag 18 september 1962 van 7-9 uur.

Art. 72.

Heropening.

De praeses heropent de zitting. Hij laat zingen Ps. 145 : 2.

Art. 73.

Commissie van onderzoek en rapport.

Op voorstel van het moderamen wordt besloten in de plaats van

prof. J. Hovius (vgl. art. 56) als adviseur aan commissie IX toe te voegen prof. dr. J. van Genderen.

Art. 74.

Evangelisatie.

De aandacht van de synode wordt gevraagd voor het rapport van 164 deputaten voor de evangelisatie (bijlage XXVII). Hierover rapporteert commissie IV (bijlage XXVIII). tevens rapporteert commissie 168 IV over de instructie van de part. synode van het Oosten (A 10), luidende:

Aangezien de praktijk in onze kerken bewijst dat predikanten moeilijk een speciale opdracht voor evangelisatie aanvaarden, bezinne de generale synode zich er ernstig op of en langs welke weg evangelisatie-arbeiders kunnen worden ingezet voor evangelisatie-arbeid van onze kerken.

In een brede discussie worden de verschillende aan de orde gestelde kwesties behandeld. Deputaten vragen het oordeel van de synode in diverse aangelegenheden, waarover zij zelf geen gepreciseerde mening kenbaar maken of voorstellen doen. Betreffende de vorming van evangelisatie-arbeiders wordt opgemerkt dat ook van andere vormingsinstituten gebruik kan worden gemaakt, mits voldoende garantie geboden wordt voor een goede opleiding. Deze instituten hebben met name betekenis voor de praktische vorming, in casu de methode van het werk, de maatschappelijke kant van het werk enz. Van een goed opgezette opleiding elders kan inzake deze punten dankbaar gebruik worden gemaakt. De principiële vorming is een zaak waarover deputaten zich nader hebben te beraden, desgewenst in overleg met de hoogleraar in de evangelistiek. De instructie voor de evangelisatie-arbeiders, opgenomen als bijlage XI in de Kerkorde komt ter sprake. Blijkens de Acta van de generale synode van 1947 (art. 37) betreft deze instructie een bepaald geval, zodat zij niet c.q. moeilijk gebruikt kan worden in het algemeen. Deze in de Kerkorde opgenomen instructie zal voor algemeen gebruik grondig moeten worden herzien, niet het minst betreffende het dusgenaamde examenprogramma. Wat de positie, plaats en taak van een evangelisatie-arbeider c.q. evangelist betreft, wordt opgemerkt dat de gemeente van het Nieuwe Testament van allerlei „behulpsels” gebruik heeft gemaakt, die tot bepaalde taken werden afgezonderd, zonder in het volle ambt te staan. Later is deze mogelijkheid wel eens te veel veronachtzaamd. Moeilijkheden werden vaak veroorzaakt door de personen in kwestie, waardoor men huiverig werd in deze richting te werken. Toch kan een evangelist die zelfstandig leiding geeft aan het evangelisatiewerk, belangrijke dienst bewijzen.

Nadat nog enkele vragen betreffende het arbeidsterrein van Emmen en andere eventuele terreinen zijn gesteld en beantwoord, besluit de synode

1. de deputaten te danken voor hun vele werkzaamheden en hun handelingen goed te keuren;
2. uit te spreken dat in het Verband van Chr. Geref. Evangelisatie-

commissies de commissies als organen van hun respectievelijke kerkeraden, elk afzonderlijk een kerkelijke positie hebben, doch het Verband van deze commissies niet, en dat dit Verband is te zien als een hulpmiddel voor de aangesloten commissies om eigen taak beter te kunnen volbrengen;

3. uit te spreken dat het wenselijk is de classiscorrespondent te vervangen door een classisdeputaat voor de evangelisatie, te instrueren volgens voorstel van deputaten;
4. aan deputaten op te dragen
  - a. de aandacht van de kerkeraden te vestigen op de wenselijkheid een evangelisatie-ouderling te benoemen, hetgeen in vele gevallen de evangelisatiearbeid ten goede zal kunnen komen;
  - b. aan de classes mededeling te doen van het besluit sub 3;
5. voorstel 3 sub 2 van de commissie te verwijzen naar de aanwezige deputaten ter nadere formulering (zie art. 113);
6. opnieuw generale deputaten te benoemen voor de landelijke evangelisatie zonder de functies te verbinden aan bepaalde personen met uitzondering van de penningmeester.

Art. 75.

Vervolg — Behartiging van de geestelijke belangen der militairen.

Het rapport van commissie I komt in behandeling betreffende het voorstel van de deputaten voor de behartiging van de geestelijke be- 116
langen der militairen inzake eventuele medewerking aan het C.I.O. (Contact in overheidszaken), ingediend overeenkomstig de in de twee-
de zitting gegeven opdracht (art. 24 - bijlage XXIX). 170

Na enige bespreking besluit de synode:
opnieuw deel te nemen aan de arbeid van het C.I.O. door een waarnemer te benoemen voor algemeen kerkelijke zaken.

Voor de sub-commissie van het C.I.O. voor militaire aangelegenheden zal een lid worden aangewezen door de deputaten voor de behartiging van de geestelijke belangen der militairen.

Art. 76.

Sluiting.

De praeses sluit de zesde zitting nadat prof. dr. J. van Genderen is voorgegaan in gebed.

ZEVENDE ZITTING

woensdag 19 september 1962 van 9-12.30 uur.

Art. 77.

Opening.

De zitting wordt door de praeses geopend. Hij laat zingen Ps. 102 : 10 en 16, leest I Joh. 2 : 7-17 en gaat voor in gebed.

Art. 78.

Appel-nominaal.

De praeses houdt appel-nominaal. Alle primi-afgevaardigden zijn aanwezig met uitzondering van oud. A. L. de Bruyne die ook nu vervangen is door oud. D. Peeterse en van oud. G. G. van Wijngaarden wiens plaats wordt ingenomen door oud. H. Noppe. Laatstgenoemde betuigt instemming met de belijdenis.

Art. 79.

Notulen.

De voorlopige notulen van de vijfde en van een gedeelte van de zesde zitting worden door de eerste scriba gelezen. Deze worden vastgesteld.

Art. 80.

Contact met de jeugdbonden.

De praeses stelt aan de orde het rapport van de deputaten voor 171 contact met de jeugdbonden (bijlage XXX), alsmede het daarmee corresponderende rapport van commissie VI en het schrijven van ds. D. H. Biesma (9 ii).

Van verschillende zijden wordt hetgeen deputaten rapporteren omtrent de plannen van de jongerenbond om een jeugdcentrum te stichten en een vrijgestelde voor het jeugdwerk aan te stellen, nauwkeurig overwogen. Er wordt vrijwel niet aan getwijfeld dat de realisering van deze plannen in een langgevoelde behoefte zal voorzien. Betreffende de financiering waarvoor de medewerking van deputaten is ingeroepen, wordt een te idealistische opzet van het een en ander gevreesd. De rapporteur van commissie VI, ds. J. Brons, merkt ten dezen op dat de uitwerking van de plannen uiteraard een zaak is van de bond zelf. De commissie is van oordeel dat het aanstellen van een vrijgestelde voor het jeugdwerk noodzakelijk, het stichten van een jeugdcentrum wenselijk is. De synode heeft alleen te maken met de medewerking die via deputaten is gevraagd.

Wat door deputaten en commissie is gerapporteerd aangaande de fakkeldragerskampen wordt breedvoerig besproken. Dit werk geniet niet allerwege vertrouwen. Tegen incorporatie in het werk van de jeugdbonden wordt gewaarschuwd, terwijl anderzijds wordt betreurd dat dit werk los van en somstijds tegenover de bond is opgezet en ontwikkeld. Ook in dit opzicht wordt gewaarschuwd dat de synode geen regelende bevoegdheid bezit t.a.v. de vrije en zelfstandige jeugdorganisaties. De rapporteur, ingaande op de verschillende opmerkingen, is van oordeel dat het fakkeldragerswerk terecht een punt van bespreking vormt, omdat deputaten er mee te maken hadden en hun beleid onder het oog moet worden gezien. De geest waarin dit werk veelszins werd verricht, acht de commissie ten zeerste bezwaarlijk en gevaarlijk. Vandaar dat de commissie gezocht heeft naar een mogelijkheid een en ander in goede banen te leiden.

Ds. I. de Bruyne, voorzitter van deputaten, wijst er met nadruk op

dat het onderhavige deputaatschap niet bedoelt kerkelijk toezicht te oefenen op alle jeugdwerk, maar contact te onderhouden met de jeugdbonden, desgewenst deze van advies te dienen en financiële en morele steun te bieden. Het zou onjuist zijn allerlei activiteiten onder supervisie van deputaten te brengen. Ontstaan en opzet van het fakkel-dragerswerk waren van die aard dat aanvankelijk noch de bond, noch de deputaten ermee te maken hadden. De latere ontwikkeling bracht mede dat beiden erin betrokken werden en deputaten een bemiddelende rol hebben gespeeld tussen het fakkel-dragerswerk en de bond van jongerenverenigingen, daarbij strevend naar een goede samenwerking zonder dirigistisch ingrijpen. Zij zijn van oordeel dat de mogelijkheid van een goede en gezonde samenwerking aanwezig is, die de persoonlijke geestelijke vorming van de jonge mensen ten goede kan komen.

In de tweede ronde wordt opnieuw breedvoerig ingegaan op de aan de orde gestelde zaken.

Art. 81.

Sluiting.

De praeses sluit de zitting, nadat ds. W. Heerma is voorgegaan in dankzegging.

ACHTSTE ZITTING

woensdag 19 september 1962 van 2-6 uur.

Art. 82.

Opening.

De praeses opent de zitting. Gezongen wordt Ps. 148 : 5a en 4b, waarna de praeses een gedeelte uit het doopsformulier leest.

Art. 83.

Appel-nominaal.

Bij gehouden appel-nominaal blijken de afgevaardigden aanwezig te zijn als in de zevende zitting.

Art. 84

Vervolg — Contact met de jeugdbonden.

De bespreking van de rapporten betreffende het contact met de jeugdbonden (bijlage XXX) wordt voortgezet. 171

Gevraagd naar zijn preadvies, waarschuwt prof. W. Kremer tegen verkerkelijking van het jeugdwerk. Plaatselijk staat dat onder toezicht van de kerkeraad, maar in breder verband begeleiden de kerken dit werk alleen door hun moreel en financieel meelevens. De synode van 1959 is door instemming te betuigen met de voorgenomen uitbouw van het jeugdwerk in feite reeds te ver gegaan. Wanneer de jeugd deze uitbouw nodig acht, is het haar zaak. Behoeft zij daarbij de steun

der kerken, dan hebben deputaten te beslissen daarover. Door organisatorische maatregelen worden geen problemen opgelost. Dit geldt ook het fakkeldragerswerk. Dit werk moet ontdaan worden van de „besmette” naam en, met uitsluiting van het verkeerde, moet het goede bewaard blijven. Maar dit is geen zaak voor synodale beslissing. Laten de deputaten hun belangstelling blijven geven. Prof. dr. J. van Genderen, zich hierbij aansluitend, betoogt dat, wanneer deputaten het nodig achten voor eenmaal een extra-beroep op de kerken te doen ten behoeve van het jeugdwerk, daartegen geen bezwaar worde ingebracht. Deputaten hebben een adviserende taak, hetzij in aanradende, hetzij in ontradende zin. Wanneer inzake het fakkeldragerswerk door sommigen fouten zijn gemaakt, dan vereist dit niet een veroordeling van heel dit werk. Een vruchtbare samenwerking worde gezocht met vernieuwde bezinning en waakzaamheid. 't Gaat erom dat het jeugdwerk verantwoord wordt gedaan. Hij adviseert de commissie haar rapport te herzien.

Op voorstel van de praeses wordt besloten deze zaak te renvoyeren naar de commissie, opdat deze rapport en conclusie herzie in het licht van de bespreking. Prof. W. Kremer wordt als adviseur aan de commissie toegevoegd. (zie art. 185)

Art. 85.

Kerkbouwaangelegenheden.

De synode gaat over tot de bespreking van het rapport voor kerk-
174 bouwaangelegenheden (bijlage XXXI). Tevens wordt in behandeling genomen de instructie van de part. synode van het Noorden (E 2) luidende:

De generale synode wijzige de instructie voor de deputaten inzake kerkbouwaangelegenheden (Acta generale synode 1956, art. 214) als volgt:

„De sub 1 bedoelde steun van financiële aard wordt verleend hetzij

- a. door een bijdrage in eens tot dekking van het tekort op het kapitaal dat voor kerkbouw nodig is en dat door de betrokken kerk niet kan worden opgebracht en geleend zonder tot tekorten op de exploitatierekening te leiden, hetzij
- b. door tevoren vastgestelde bijdragen per jaar voor een bepaald aantal jaren tot dekking van de tevoren berekende tekorten op de exploitatierekening, indien tot kerkbouw wordt overgegaan.

In geval volgens b. wordt gehandeld, wordt de mogelijkheid opengelaten om in bijzondere gevallen (wanneer de situatie zich sterk wijzigt ten opzichte van de beoordeelde situatie) de bijdragen te wijzigen.

Ter beoordeling van deputaten worden voor dit doel bij tekorten als onder a. en b. bedoeld, renteloze voorschotten dan wel bijdragen zonder terugbetalingsverplichtingen gegeven.”

Voorts drage de generale synode haar deputaten op de Richtlijnen voor steun aan kerken enz. (Acta generale synode 1959, blz. 159)

in overeenstemming met het bovenstaande te brengen.

De generale synode machtige deputaten om, wanneer dit door hen nodig wordt geacht, bijzondere acties in de kerken te organiseren teneinde met de daardoor ontvangen gelden, hun werk volgens hun instructie, respectievelijk te wijzigen instructie uit te voeren.

Vervolgens wordt aan de orde gesteld de instructie van de part. synode van het Westen (E 3) die luidt:

De particuliere synode van het Westen dringt er bij de generale synode op aan de instructie voor deputaten kerkbouwaangelegenheden wat betreft de financiële steun bij kerkbouw zó te wijzigen, dat niet volstaan wordt met het verlenen van garantie voor dekking van tekorten op de exploitatierekening. Er worde een 5- of 10-jarenplan voor kerkbouw opgesteld op basis van een door haar vast te stellen streefbedrag.

Voorts dringt de particuliere synode erop aan de noodsituatie met betrekking tot de kerkbouw veel concreter en klemmender onder de aandacht der kerken te brengen.

Commissie VI rapporteert over voornoemd rapport, alsmede over de instructies (bijlage XXXII).

178

Bij de bespreking van deze aangelegenheid wordt bezwaar gemaakt tegen de instructie van deputaten en de door hen gegeven richtlijnen, waarin gestipuleerd is dat deputaten slechts steun mogen verlenen wanneer er een tekort gebleken is, hetgeen een premie op de offerzin wordt genoemd, maar eerder als „straf” geduid kan worden, omdat een kerk die tot het uiterste poogt aan haar verplichtingen te voldoen, naar evenredigheid gekort wordt bij de steunverlening. Enige malen zijn deputaten afgeweken van hun instructie. Dit kan als aanwijzing gelden dat deze niet geheel ter zake was. Niet het vormen van een fonds met een groot stamkapitaal maar snelle, doelmatige en verantwoorde steunverlening zij de opzet. Geholpen moet worden om tekorten te voorkomen en niet slechts als deze er zijn. Wil de commissie wel in noodgebieden op deze wijze handelen dan kan het nood worden niet in noodgebieden te wonen. Het is dringend noodzakelijk voor een goede werking van F.S.K., dat deputaten op de kortst mogelijke termijn plannen hoeveel steun gedurende de komende twintig jaar geboden zal moeten worden, gelijk ook in andere kerkformaties geschiedt.

De rapporteur, ds. J. Brons, verdedigt het door de commissie voorgestelde onderscheid betreffende kerken in noodgebieden en daarbuiten, nl. daar waar gevestigde gemeenten zijn die voor minder zware lasten worden gesteld bij kerkbouw dan jonge kerken die voor de totale opbouw van het kerkelijke leven staan, ook in stoffelijk opzicht. Voor deze bijzondere gevallen meent de commissie dat de weg door de instructie van de part. synode van het Noorden voorgesteld en door de part. synode van het Westen bedoeld, verkieselijk is.

Oud. A. de Geus, secretaris van deputaten, deelt mede dat na het opmaken van het rapport bericht is ontvangen dat de classis Zwolle inmiddels een plancommissie heeft ingesteld. Hij releveert vervolgens

de gang van zaken betreffende het ontstaan van het deputaatschap dat pas zijn werk goed kon aanvatten toen de particuliere synoden van 1957 deputaten hadden benoemd. De behandeling van deze zaak op de generale synode van 1959 en de actie voor kerkbouw toentertijd in andere kerken heeft meegewerkt dat de „kerkbouwzondag” verblijdende resultaten heeft opgeleverd. Maar het werk wordt geremd door de grote moeite om tot een redelijke planning te komen. Deputaten zijn zeer dankbaar voor het rapport van de plancommissie van de classis Leeuwarden, waarin een werkbegroting alsmede een financiële begroting werd gegeven. De medewerking van de andere plancommissies evenwel, om iets dergelijks ook van de andere classes te ontvangen, is tot nu toe minimaal. De synode spreke uit dat de instelling van een plancommissie noodzakelijk is, ook al is deze zaak in de ene classis urgenter dan in de andere. Telkens weer dringt de voorzitter van deputaten aan tijdig kennis te geven van bouwplannen, indien niet ten behoeve van financiële steun, dan met het oog op het verkrijgen van bouwvolume. Wijziging van de instructie achten deputaten niet nodig zolang niet duidelijk is dat de huidige onjuist is. Met de door de commissie voorgestelde onderscheiding van noodgebieden tegenover andere kunnen deputaten niet werken in de praktijk. Deputaten zijn van oordeel dat steun alleen verleend moet worden als er tekorten blijken, en niet afgedacht van eventuele tekorten waarbij de gedachte aan „straf” de kerken onwaardig is. Deze werkwijze zou misschien te overwegen zijn als de gehele periode te overzien zou zijn. Deputaten hebben in hun instructie en richtlijnen voldoende bewegingsvrijheid om de benodigde steun te verlenen.

De synode besluit

1. de handelingen van deputaten goed te keuren en hun dank te zeggen voor de verrichte werkzaamheden;
2. de kerken nogmaals te attenderen op de onjuistheid om ondanks de uitdrukkelijke bepaling van de generale synode van 1959 (Acta, art. 79) buiten het ressort van eigen gemeente gelden voor hun bouwfonds in te zamelen;
3. nogmaals bij de classes die nalatig bleven een plancommissie in te stellen, aan te dringen tot het instellen van zulk een commissie over te gaan, alsmede de door de deputaten gevraagde gegevens te verstrekken;
4. de instructies van de particuliere synode van het Noorden en die van het Westen niet te aanvaarden;
5. opnieuw deputaten te benoemen.

Art. 86.

Bijzondere noden.

De praeses geeft het rapport van de deputaten voor bijzondere noden in bespreking (bijlage XXXIII), alsmede een schrijven van br. C. Drieënhuizen te 's-Gravenhage (9nn). Hierover rapporteert commissie VI (bijlage XXXIV).

Naar aanleiding van gestelde vragen merkt deputaat oud. W. J. Graves op dat hulpverlening niet uitsluitend via organen van de Inter-

national Council of Christian Churches geschiedt. Ook andere mogelijkheden om steun te verlenen zijn benut. Inzake de door de commissie voorgestelde bijdrage voor de kerk van Zierikzee wordt opgemerkt dat deputaten in deze competent zijn.

De synode besluit

1. het beleid van deputaten goed te keuren en hen te danken voor hun werk;
2. aan br. C. Drieënhuizen te antwoorden dat zijn in zijn protest-schrijven uitgesproken bewering dat de generale synode van 1959 deputaten opgedragen zou hebben „alsnog met het Adm. de Ruyterfonds contact op te nemen ten einde te overwegen of onze kerken alsnog hier een taak hebben”, onjuist is;
3. opnieuw deputaten te benoemen.

Art. 87.

Overleg met het Gereformeerd Sociologisch Instituut inzake probleemgebieden.

De synode gaat over tot de behandeling van het rapport van de deputaten voor overleg met het Geref. Sociologisch Instituut (bijlage XXXV) alsmede van het schrijven van het Geref. Sociologisch Instituut (9 hh, bijlage XXXVI). Ook hierover rapporteert commissie VI (bijlage XXXVII). 185
186
187

Na korte bespreking besluit de synode

1. deputaten dank te zeggen voor hun werk en hun handelingen goed te keuren;
2. uit te spreken dat het deputaatschap voor overleg met het Geref. Sociologisch Instituut inzake probleemgebieden geheel los staat van het deputaatschap voor bijzondere noden, en dat het daarom niet juist is dat twee leden van dit deputaatschap als zodanig zitting hebben in het eerstgenoemde deputaatschap;
3. de kosten van het onderzoek als bedoeld in de opdracht aan deputaten (Acta 1959, art. 183 sub 6) voortaan ten laste te brengen van het deputaatschap voor kerkbouwaangelegenheden;
4. de resultaten van het door het Geref. Sociologisch Instituut verrichte onderzoek, neergelegd in twee delen van het rapport „Veranderend Getij, structuurveranderingen in Nederland en hun consequenties voor het kerkelijk leven” door te geven aan de deputaten voor overleg met het Geref. Sociologisch Instituut, hen op te wekken diligent te blijven ten opzichte van de verdere resultaten, en hun op te dragen de deputaten voor kerkbouwaangelegenheden alsmede de betrokken plancommissies hiervan in kennis te stellen;
5. de kerken op te wekken tot financiële en morele steun aan het Geref. Sociologisch Instituut, daarbij inzonderheid de kerkeraden die nalatig waren ten aanzien van het bijdragen van f 0,04 per doopen belijdend lid, aan te sporen in het vervolg hieraan te voldoen;

6. het bestuur van het Geref. Sociologisch Instituut te machtigen in zijn correspondentie met de kerken aan het sub 5 genoemde besluit te refereren;
7. aan het Geref. Sociologisch Instituut deelneming te betuigen met het overlijden van prof. dr. R. van Dijk, in leven directeur van dit instituut;
8. opnieuw deputaten te benoemen waarbij in plaats van de twee deputaten voor bijzondere noden twee leden van het deputaatschap voor kerkbouwaangelegenheden zullen worden benoemd om zitting te nemen in dit deputaatschap.

Art. 88-90.

Comité-generaal.

Art. 91.

Schorsing.

De praeses schorst de zitting in verband met de pauze.

VERVOLG ACHTSTE ZITTING

woensdag 19 september 1962 van 7-9 uur.

Art. 92.

Heropening.

De praeses heropent de zitting. Hij laat zingen Ps. 147 : 1.

Art. 93.

Presentie.

Oud. C. G. Ouwerkerk is verhinderd het vervolg van deze zitting bij te wonen. Oud. G. G. van Wijngaarden heeft zijn plaats als primus-afgevaardigde weer ingenomen. Ds. A. C. Noort is vervangen door ds. J. Rebel, daar zijn secundus, ds. Joh. Prins, verhinderd is. Ds. Rebel betuigt instemming met de belijdenis.

Art. 94.

Overleg inzake de liturgische geschriften.

Het rapport van de deputaten voor overleg inzake de liturgische
 188 geschriften vraagt de aandacht van de synode (bijlage XXVIII) als-
 mede het daarop betrekking hebbende rapport van commissie III
 189 (bijlage XXXIX).

In de bespreking van deze rapporten gaat het voornamelijk om de interpretatie van de besluiten van de generale synode van 1953 (Acta, art. 156) en van de synode van 1959 (Acta, art. 154 en 158). Gewezen wordt op de mogelijkheid die de synode van 1953 openlaat, om in een later stadium wel wijzigingen aan te brengen in de liturgische geschriften. Bestudering van het materiaal dat in 1953 ter tafel lag, kan daartoe leiden, alsmede kennisname van en overleg over wat in andere kerken is geschied of wordt overwogen. Deputaten kunnen echter

onder vigeur van het besluit van 1953 niets doen, zelfs in feite niet overleggen. Gebruikmakende van de mogelijkheid die dit besluit openlaat, worde dit deputaatschap een deputaatschap voor liturgische geschriften dat zich effectief beraadt op deze kwestie en de komende synode adviseert.

De synode besluit

1. haar goedkeuring te hechten aan de door de deputaten verrichte werkzaamheden en hun dank te zeggen voor hun arbeid;
2. met dankbaarheid melding te maken van hetgeen wijlen ds. W. Meijnhout als secretaris van dit deputaatschap nog heeft kunnen verrichten;
3. opnieuw deputaten te benoemen, waarbij de naam van het deputaatschap wordt gewijzigd in „deputaten voor liturgische geschriften”;
4. deze deputaten op te dragen met gebruikmaking van het door het vroegere deputaatschap ad hoc aan de generale synode van 1953 aangeboden materiaal, een wel gefundeerd en geadstrueerd advies uit te brengen aan de kerken over de wenselijkheid c.q. noodzakelijkheid al dan niet wijzigingen in de bestaande formulieren aan te brengen;
5. deputaten op te dragen het resultaat van hun werkzaamheden in dezen vóór september 1964 de kerkeraden te doen toekomen, opdat na behandeling op de kerkelijke vergaderingen de generale synode van 1965 een definitief besluit zal kunnen nemen;
6. deputaten te machtigen ter algehele oriëntering over het vraagstuk van de liturgische geschriften die niet slechts enkele maar alle kerken van gereformeerd belijden in ons land hebben, desgewenst of desgevraagd in overleg te treden met de andere kerken in Nederland binnen de gereformeerde gezindte.

Art. 95.

Artikel 77 van de Kerkorde.

Door de praeses wordt in bespreking gegeven de instructie van de part. synode van het Westen (D 1) luidende:

De generale synode wijzige art. 77 sub 1 aldus:

Wanneer leden zich geregeld aan de dienst des Woords in eigen kerkverband door onverschilligheid onttrekken, zal de kerkeraad hen herhaaldelijk met lankmoedigheid vermanen en eindelijk bij volharding in hun ongehoorzaamheid de kerkelijke censuur toepassen.

De generale synode vulle dit sub 1 aan met:

Wanneer leden van een plaatselijke kerk zich geregeld aan de dienst des Woords in eigen kerkverband onttrekken door gewoonlijk elders te kerken, zal de kerkeraad herhaaldelijk met lankmoedigheid vermanen. Bij volharding in hun ongehoorzaamheid kan de kerkeraad, na het stellen van een proeftijd van een half jaar, hun schriftelijk berichten met leedwezen te moeten constateren dat zij zich door hun gedrag aan het opzicht der kerk

en het kerkverband onttrokken hebben. Deze berichtgeving zal niet eerder plaatshebben dan twee jaar na de eerste vermaning. Eenzelfde gedragslijn volgde men ook bij sub 3.

191 Over deze instructie rapporteert commissie I (bijlage XL).

In een brede discussie wordt van verschillende kanten ernstig bezwaar ingebracht tegen de ingediende instructie en het voorstel van de commissie. Vele leden zien in het voorgestelde een roeyement dat in strijd is met het gereformeerde kerkrecht. Een de facto zich onttrekken aan het opzicht van de kerkeraad geeft aan de kerkeraad niet het recht tot royeren over te gaan, hetgeen de instructie in feite bedoelt.

De synode besluit de eerste alinea van de instructie aanvaardend art. 77 K.O. sub 1 aldus te wijzigen:

Wanneer leden zich geregeld aan de dienst des Woords in eigen kerkverband door onverschilligheid onttrekken, zal de kerkeraad hen herhaaldelijk en met lankmoedigheid vermanen en uiteindelijk bij volharding in hun ongehoorzaamheid de kerkelijke censuur toepassen.

en aan deze bepaling toe te voegen:

Wanneer leden zich geregeld aan de dienst des Woords in eigen kerkverband onttrekken door gewoonlijk elders te kerken, zal de kerkeraad herhaaldelijk met lankmoedigheid vermanen en bij volharding in hun ongehoorzaamheid kan de kerkeraad naar bevind van zaken handelen op de grondslag van de Kerkorde.

Art. 96.

Sluiting.

De praeses sluit de zitting nadat ds. C. Smits is voorgegaan in dankzegging.

NEGENDE ZITTING

donderdag 20 september 1962 van 9-12.15 uur.

Art. 97.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 119 : 7 en 84, leest II Petr. 1 : 10-21 en gaat voor in gebed.

Art. 98.

Appel-nominaal.

Alle primi-afgevaardigden blijken bij het gehouden appel aanwezig te zijn met uitzondering van oud. A. L. de Bruyne die ook nu vervangen is door zijn secundus oud. D. Peeterse, en van ds. A. C. Noort die vervangen is door ds. J. Rebel.

Art. 99.

Onderzoek inzake de bijbelvertaling.

De praeses geeft het rapport van de deputaten voor onderzoek inzake de Bijbelvertaling in behandeling (bijlage XLI). Tevens wordt 192 de aandacht van de synode gevraagd voor de volgende instructies van de part. synode van het Noorden (E 4) luidende:

De particuliere synode van het Noorden kennis genomen hebbende van het rapport van de deputaten voor onderzoek inzake de Bijbelvertaling uitgebracht ter generale synode 1959, overwegende de conclusies van dat rapport, constateert dat hiermede voldaan is aan het beginsel door de generale synode van 1857 uitgesproken, nl. dat de Nieuwe Vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap niet afwijkt van de grondtekst, spreekt uit dat mitsdien de Nieuwe Vertaling naast de Statenbijbel in de eredienst kan gebruikt worden, en verzoekt de generale synode hetzelfde uit te spreken.

van de part. synode van het Oosten (E 5) luidende:

A. Aangezien door velen in onze kerken betwijfeld wordt of de vertaling van het Ned. Bijbelgenootschap wel een even getrouwe overzetting is van de Heilige Schrift als de Statenvertaling, is het nodig dat de generale synode een gefundeerd oordeel geve aangaande de betrouwbaarheid van de Nieuwe Vertaling van het Ned. Bijbelgenootschap.

B. Waar de Statenvertaling in onze kerken het algemeen vertrouwen geniet en het hier slechts betreft de vraag of de vertaling van het Ned. Bijbelgenootschap wel even juist is als de Statenvertaling, zou het tot geruststelling der kerken voldoende zijn als die schriftgedeelten nader onderzocht werden waar een wezenlijk andere overzetting wordt gevonden als in de Statenvertaling gegeven is.

C. Deze arbeid dient te geschieden in opdracht van de kerken.

en van de part. synode van het Zuiden (E 6) luidende:

De particuliere synode van het Zuiden verzoekt de generale synode uit te spreken dat het ambtelijk gebruik van de Nieuwe Vertaling niet noodzakelijk is, gezien zij zich ernstig bezorgd maakt in verband met de onrust in de kerken over deze zaak, althans in de kerken van haar ressort.

Tenslotte komen in behandeling de volgende ingekomen stukken: 1. van de part. synode van het Zuiden (9 e); 2. van de kerkeraad van 's-Gravenmoer (9 f); 3. van de kerkeraad van Eindhoven (9 g); 4. van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid (9 h); 5. van br. P. de Jongh te 's-Gravenhage (9 aa); 6. van de kerkeraad van Utrecht (9 bb); 7. van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid (9 kk); 8. van de part. synode van het Zuiden (9 yy).

Over voornoemd rapport, instructies en ingekomen stukken rapporteert commissie III (bijlage XLII). Een minderheid van deze commissie rapporteert afzonderlijk (bijlage XLIII).

Ten aanzien van de instructies wordt opgemerkt dat de part. synode van het Oosten met het woord „wezenlijk” bedoelt de teksten die in de Nieuwe Vertaling een duidelijk afwijkende lezing geven ten opzichte van de Statenvertaling. De part. synode van het Zuiden bedoelde met haar instructie uit te spreken dat waar over de betrouwbaarheid van de Nieuwe Vertaling wel altijd verschil van mening zal blijven bestaan, de bruikbaarheid ten aanzien van de eredienst in het geding is, waaromtrent deze synode van oordeel is dat de Nieuwe Vertaling niet vrijgegeven kan worden voor gebruik in de eredienst.

Door verschillende leden wordt opgemerkt dat zij zich niet thuis voelen in de Nieuwe Vertaling. Deze vertaling is te vlak, niet zo gewijd als de Statenvertaling, ademt de geest der eeuw en kan geen geloofsstuk worden genoemd als de Statenvertaling, gezien het geloofsstandpunt van vele medewerkers aan deze vertaling. Men vreest de gevolgen van een vrijgeven van de Nieuwe Vertaling. Het werk van de deputaten gedurende de 18 jaar dat deze zaak aan de orde is geweest, wordt onvoldoende geacht. De formele bezwaren die volkomen wettig zijn ingebracht, hadden breder behandeld moeten worden. Deze prevaleren zelfs boven de materiële bezwaren. De conclusie in het rapport van de deputaten aan de generale synode van 1959 was negatief gesteld, nl. dat hun niet gebleken was dat de Nieuwe Vertaling in strijd komt met art. 5-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Het is daarom niet juist op een negatieve conclusie een positieve uitspraak te funderen. Een positieve uitspraak kan alleen gedaan worden na grondig onderzoek, waartoe deputaten blijkens hun eigen uitlating niet gekomen zijn. Een gedegen onderzoek echter is eerste vereiste om het wantrouwen weg te nemen. Wil men een andere vertaling dan de Statenvertaling, dan moet duidelijk zijn dat deze wezenlijk beter is. Het is deze leden opgevallen dat het tekstenmateriaal aangevoerd pro-Nieuwe Vertaling voornamelijk historische betekenis heeft, terwijl het materiaal pro-Statenvertaling de heilsleer raakt. Voorts is de Nieuwe Vertaling nog steeds in revisie. Nu niet de kerk, maar een genootschap c.q. een niet-kerkelijke commissie de vertaling heeft ter hand genomen en reviseert, heeft de kerk ook in de revisie geen enkele zeggenschap. Toch is het de taak, de roeping van de kerk het Woord van God te bewaren. Daarop legt de Heilige Schrift steeds weer de nadruk. Dat sluit ook in een waken voor de zuiverheid van de vertaling. In 1618-19 hebben de kerken het initiatief genomen om tot een Nieuwe Vertaling te komen. Zij hebben de vertalers benoemd en geïnstrueerd. Ook al kan de huidige Nieuwe Vertaling niet geheel ter zijde worden gesteld, het is toch de roeping van de kerk deze van Gen. 1 tot Openb. 22 grondig te onderzoeken of zij een bruikbare en betrouwbare weergave is van Gods Woord. Dit onderzoek mag niet op de kerkeraden worden afgeschoven. Wordt deze roeping ontkend, dan is de kerk niet getrouw. Erkenning van deze roeping betekent dat de kerk met man en macht dat onderzoek ter hand dient te nemen.

Te zeggen voor de Statenvertaling te zijn en niet tegen de Nieuwe Vertaling is een tweeslachtigheid. Hier moet met een categorisch ja of neen worden geantwoord.

Hiertegen wordt opgemerkt dat de suggestie van tweeslachtigheid ten enenmale onjuist is. In dit dilemma mag men de ander niet dwingen. Als de betrouwbaarheid van de Nieuwe Vertaling disputabel wordt geacht ten aanzien van de eredienst, zo dat grondige studie nodig is om deze vast te stellen, dan behoort men zich niet alleen over heel de linie van de Nieuwe Vertaling te distanciëren, maar dan wordt op het gebruik in de eredienst ook een te zwaar accent gelegd. De prediking is immers geen bediening van de Statenvertaling, maar bediening van het Woord van God dat in de grondtalen tot ons komt. De Schriftlezing in de eredienst wordt te zwaar geaccentueerd. Een Statenvertaling in de strikte zin van het woord gebruikt niemand meer, daar door de uitgevers allerlei veranderingen zijn aangebracht. Voortgaande studie van de grondtekst en ontwikkeling van de Nederlandse taal dringen tot een nieuwe vertaling. Ook bij grondig onderzoek als wordt voorgesteld, zullen er geen resultaten worden geboekt die de conclusie wettigen: de Nieuwe Vertaling is onbetrouwbaar. Een verbieden van het gebruik van de Nieuwe Vertaling in de eredienst sluit indirect een veroordeling in van deze vertaling. En dit heeft consequenties ook voor het gebruik in de gezinnen enz.

Art. 100

Sluiting.

De praeses sluit de zitting nadat prof. L. H. van der Meiden is voorgegaan in dankzegging.

TIENDE ZITTING

donderdag 20 september 1962 van 2-6.15 uur.

Art. 101.

Opening.

De zitting wordt door de praeses geopend. Nadat hij heeft laten zingen Ps. 56 : 5, leest hij uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis art. 7 en gaat hij voor in gebed.

Art. 102.

Appel-nominaal.

Bij het gehouden appel blijken de afgevaardigden aanwezig te zijn als in de negende zitting.

Art. 103.

Vervolg — Onderzoek inzake de Bijbelvertaling.

De behandeling van de rapporten, instructies en ingekomen stukken genoemd in art. 99 wordt voortgezet.

De rapporteur van commissie III, ds. P. op den Velde, is verheugd dat bij alle bezwaren die tegen de Nieuwe Vertaling zijn ingebracht de liefde voor de kerk voelbaar is, en met name dat geconstateerd

mag worden dat de kerk in beweging komt als het Woord van God in discussie komt omdat het nog zulk een plaats in de kerk heeft. De Nieuwe Vertaling ligt op de tafel. Nu is het niet de vraag of deze te verkiezen is boven de Statenvertaling, dan wel of deze minder is dan de Statenvertaling, maar of óók de Nieuwe Vertaling kan worden gebruikt als middel om het Woord van God te verstaan. Inderdaad is de toespitsing op de eredienst eenzijdig. De dienaar des Woords is aan geen enkele vertaling gebonden, mag zich nimmer op welke vertaling ook vastleggen. Daarom is voor de bediening des Woords de onderhavige kwestie van geen betekenis. Uit de Acta van 1959 blijkt duidelijk dat men in de discussie is blijven zitten. Vandaar het besluit om de bezwaren die in de kerken leven, te vernemen waarbij de bedoeling voorzat met name de derde conclusie uit het toen dienende rapport van deputaten aan de kerken voor te leggen. Een negatieve formulering in het huidige commissierapport is dus niet los te denken van deze situatie. Uit de ingediende bezwaren is geenszins gebleken dat deze conclusie onjuist was. Wat de intentie van de instructie van de part. synode van het Oosten betreft, merkt de rapporteur op dat daaraan in feite reeds is voldaan. Een deputaatschap als het onderhavige is in wezen dagelijks bezig met de zaak waarom het gaat, — zoals iedere dienaar des Woords dagelijks bezig dient te zijn met het Woord van God, — ook al hebben deputaten niet 18 jaar dagelijks vergaderd. Daarom is het niet juist te zeggen dat hun onderzoek onvoldoende is geweest. De synode van 1959 bedoelde geen opinieonderzoek in te stellen, maar bezwaren tegen de tekst van de Nieuwe Vertaling te vernemen en zo nodig door te geven aan het Nederlands Bijbelgenootschap. Dat hebben deputaten gedaan met elf teksten waarvan — hoe ook beoordeeld — niet gezegd kan worden dat zij ketterijen bevatten of de centrale heilswaarheden aantasten, zodat de Nieuwe Vertaling in haar geheel als onbruikbaar en onbetrouwbaar terzijde moet worden gesteld c.q. verboden. Niet de gevoelswaarde die bepaalde woorden en zinswendingen in de loop der eeuwen gekregen hebben, beslist ten deze, maar de grondtekst. Indien gesteld wordt dat het de roeping van de kerk is voor de vertaling van de Bijbel te zorgen, dan dient bedacht dat dit nimmer zo exclusief in de geschiedenis is gesteld tenzij dan door Rome en de secten. Op grond van de aangevoerde bezwaren is het niet mogelijk het gebruik van de Nieuwe Vertaling naast de Statenvertaling te verbieden. De commissie miskent die bezwaren niet, maar in de probleemstelling zijn ze niet ter zake.

Namens de minderheid van commissie III betoogt ds. M. C. Tanis dat de synode van 1959 ook recht gegeven heeft om formele bezwaren in te brengen. Het is beslist noodzakelijk de betrouwbaarheid van de Nieuwe Vertaling aan te tonen. De kerk moet een positieve uitspraak doen. Dat verwacht het Nederlands Bijbelgenootschap ook: nauwkeurig toetsen aan de grondtalen. Vandaar de conclusies van het minderheidsrapport dat niet tegen een nieuwe vertaling is, deze ook wel wil aanvaarden, mits de kerk een positieve uitspraak doet dat zij betrouwbaar en bruikbaar is.

Ds. I. de Bruyne, samenroeper van de commissie, geeft nog enige toelichting op de instructie van de part. synode van het Zuiden die tot uitdrukking tracht te brengen dat deze synode geen behoefte heeft aan een uitspraak over betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de Nieuwe Vertaling, maar eenvoudig constateert dat zij helemaal geen andere vertaling nodig oordeelt. De commissie achtte het niet haar taak op alle bezwaren in de bijlagen van het deputatenrapport genoemd, in te gaan. Zij heeft, indien dat gevraagd wordt, daartegen geen bezwaar. De samenvatting die deputaten hebben gegeven achtte zij voldoende. Hierop is de commissie ingegaan.

Prof. dr. B. J. Oosterhoff, voorzitter van deputaten, wijst erop dat nu de Nieuwe Vertaling op de tafel van de kerk is gelegd, het gaat om de vraag of deze vertaling in strijd is met Gods Woord dan wel in overeenstemming daarmee. In de kerk moet altijd gewerkt worden aan de vertaling van het Woord. Dat is ook na hetgeen in de jaren 1618-1637 is geschied, de blijvende roeping van de kerk. Deputaten zijn daarmee ambtelijk en persoonlijk bezig geweest. Hun conclusie hebben zij neergelegd in het rapport aan de generale synode van 1959. Nu ligt de zaak anders dan in 1959. Nu gaat het erom of er bezwaren zijn ingebracht waaruit blijkt dat hun conclusie onjuist is geweest. De ingebrachte bezwaren zijn conscientieus onderzocht. Het is deputaten niet gebleken dat er teksten vertaald zijn duidelijk in strijd met Gods Woord. Dat is ook in het debat van deze dag niet aangetoond. Nimmer hebben de kerken sanctie gegeven aan een vertaling, uitgezonderd de roomse kerk. Ook voor de zending geschiedt dat niet. De vertaling voor de Toradjakerk is bij voorbeeld nooit kerkelijk gesanctioneerd. 't Zou ook gevaarlijk zijn als de kerk zich eens en voor altijd vastlegde op een bepaalde vertaling. Wie, geheel in strijd met de tot dusver gevolgde lijn, dat zou willen doen, moet een dergelijke nieuwe gedragslijn wel met zeer sterke en bijzondere argumenten kunnen verdedigen. Deze zaak moet niet overtrokken worden. Het is geen kwestie van invoering van de Nieuwe Vertaling en afschaffing van de Statenvertaling. Als de generale synode niet eerlijk kan zeggen: de Nieuwe Vertaling is onbetrouwbaar en onbruikbaar, wie geeft de synode dan het recht om het gebruik van de Nieuwe Vertaling te verbieden?

In het advies van de preadviseurs wordt o.m. opgemerkt dat het fout is het stempel van volmaaktheid op welke vertaling ook te zetten, daar vertaling evenzeer als verkondiging van het Woord altijd een betrekkelijke zaak is waarin iedere vertaler, c.q. verkondiger zich bewust dient te zijn van het „ten dele” van zijn arbeid, als ook dat de vertalers van 1618-1637 nimmer gedacht hebben hun vertaling een dergelijke absoluutheid te geven als nu wel gedaan wordt, getuige de uitweg voor hun „compromis” die zij in de kanttekeningen bezaten. In een vergelijkend onderzoek als bedoeld in de instructie van de part. synode van het Oosten, zouden beide vertalingen betrokken moeten worden — gesteld dat een synode in staat is in de beoordeling van zulk een onderzoek te treden.

In de tweede ronde voeren verschillende leden het woord. Opnieuw

wordt betoogd dat de kerken de Nieuwe Vertaling niet kunnen vrijgeven zonder onderzoek naar de betrouwbaarheid, en dat het de roeping van de kerk is voor een vertaling te zorgen. Betwijfeld wordt of het commissierapport het gevoel van de kerken wel juist weergeeft. Enkele leden vrezden grote moeilijkheden als zij in hun gemeente terugkeren, wanneer de synode volgens het voorstel van de commissie besluiten neemt.

Art. 104.

Schorsing.

In verband met de maaltijd schorst de praeses de zitting.

VERVOLG TIENDE ZITTING

donderdag 20 september 1962 van 7.15-10.30 uur.

Art. 105.

Heropening.

De praeses heropent de zitting. Gezongen wordt Ps. 19 : 4.

Art. 106.

Vervolg — Onderzoek inzake de Bijbelvertaling.

De behandeling van de rapporten, instructies en ingekomen stukken genoemd in art. 99 wordt voortgezet.

De rapporteur, ds. P. op den Velde, merkt op dat in de tweede ronde de accenten enigszins anders kwamen te liggen dan in de eerste. Het zwaartepunt lag meer in het vlak van de pastorale moeilijkheden, dan dat principieel geargumenteed de zaak van de Nieuwe Vertaling werd aangevallen. De commissie heeft zich terdege gerealiseerd dat, waar met dankbaarheid mag worden geconstateerd dat het Woord van God zulk een centrale plaats heeft, de keerzijde daarvan is dat er pastorale moeilijkheden in deze situatie ontstaan. Doch als de beslissing goed is, tegenover God te verantwoorden, dan zal het Woord zelf triomferen. Wanneer de betrouwbaarheid van een vertaling beslist wordt door de volmaaktheid ervan, dan kan geen enkele vertaling ooit het predikaat van bruikbaarheid verwerven. De betrouwbaarheid wordt echter bepaald door het antwoord op de vraag of zulk een vertaling als geheel genomen de openbaring Gods zuiver weergeeft, de weg des heils waarachtig ontsluit en wat de onderdelen betreft, geen voorstelling van zaken geeft in strijd met het Woord van God, terwijl zij daarbij toegankelijk is voor de mens van vandaag. De gedachte van een vergelijkend onderzoek stelt ook de Statenvertaling dispuutabel, wanneer stringent wordt vastgehouden aan het dilemma dat enigen willen opdringen: of de Statenvertaling of de Nieuwe Vertaling. Ook al wil men de bevoegdheid van het Nederlands Bijbelgenootschap betwisten om een nieuwe vertaling tot stand te brengen, dit verandert de eigenlijke probleemstelling of de Nieuwe Vertaling

naast de Statenvertaling te gebruiken is, niet. Als niet met eerlijke, zuivere argumenten wordt aangetoond dat de Nieuwe Vertaling op grond van de tekst is af te keuren, dan is er geen recht om deze te verbieden, ook niet als men pastorale moeilijkheden vreest.

De praeses, de discussie samenvattend, constateert met dankbaarheid dat de bespreking in zeer broederlijke geest is gevoerd. Hartelijke liefde tot de waarheid van Gods Woord en de christelijke gereformeerde kerken kwam aan het licht. Dat de zaak tenslotte toegespitst werd op de praktische moeilijkheden, is een gevolg van de gevoelige situatie van het kerkelijke leven, dat bij alle schakeringen en accenten over de gehele linie schriftuurlijk-confessioneel wenst te zijn. Deze kwestie is geen levenskwestie voor de kerk. Het heil der kerken hangt niet af van het vrijgeven van de Nieuwe Vertaling voor kerkelijk gebruik of de handhaving van de Statenvertaling, maar van de tegenwoordigheid Gods in Jezus Christus door de Heilige Geest. God heeft het in vroeger eeuwen zo geleid dat er een Statenvertaling kwam, in deze jaren dat er een Nieuwe Vertaling is gekomen. Een kerk die kerk wil zijn in Nederland, kan niet doen alsof er geen Nieuwe Vertaling bestaat. Met grote voorzichtigheid hebben voorgaande synoden gehandeld. Een langer traineren van deze zaak die de belijdenis der kerk in geen enkel opzicht raakt, is niet verantwoord. De evangelische vrijheid staat op het spel. De praeses stelt daarom voor dat de generale synode uitspreke:

- a. dat zij in de huidige kerkelijke situatie het gebruik van de Statenvertaling in de openbare eredienst wenselijk acht;
- b. dat zij geen vrijmoedigheid heeft het gebruik van de Nieuwe Vertaling in de openbare eredienst af te keuren omdat na onderzoek niet gebleken is dat de Nieuwe Vertaling in strijd is met het Woord van God zoals de kerken het in art. 2-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis belijden;
- c. dat het sub b. bepaalde naar het unanieme oordeel van de synode in geen enkel opzicht enige verandering impliceert in de leer en het leven naar Schrift en belijdenis zoals deze steeds gegolden hebben in de christelijke gereformeerde kerken;
- d. dat het de taak is van de dienaren des Woords elke vertaling te toetsen aan Gods Woord, en dat zij verwacht dat iedere dienaar des Woords zich van die taak ernstig en verantwoord kwijt.

Ds. M. Baan dient het volgende voorstel in:

De generale synode, overtuigd van de roeping van de kerk tot het bewaren van het zuivere Woord van God, ook wat haar vertaling betreft,

constaterende dat aan deze roeping ten opzichte van de Nieuwe Vertaling nog niet de nodige honorering is gegeven,

spreekt uit dat de Nieuwe Vertaling zonder meer in de vrijheid van gebruik in de eredienst niet kan worden gegeven, mede in verband met de gecompliceerde meningen die er thans nog zijn in onze kerken en die dreigen het kerkelijke leven te verstoren,

en besluit deputaten te benoemen om alsnog een vergelijkend onderzoek in te stellen naar de zuiverheid van de Nieuwe Vertaling, zo

mogelijk in gemeenschap met andere kerken van gereformeerde gezindte,

en dat de Nieuwe Vertaling voor iedere predikant een voorwerp van nauwkeurig vergelijkend onderzoek dient te zijn op de studeerkamer.

Ds. J. Brons dient vervolgens het voorstel in

1. uit te spreken dat het naar Gods Woord taak en roeping van de kerk is voor een eventuele Nieuwe Vertaling van de Heilige Schrift te zorgen, althans hier zo nauwkeurig op toe te zien dat geen andere vertaling door haar in de eredienst wordt gebruikt dan wanneer zij na grondig onderzoek kan verklaren dat zij een volkomen betrouwbare en bruikbare weergave van de oorspronkelijke tekst is;
2. uit te spreken dat het bij het tot dusver ingestelde onderzoek niet is gebleken dat de Nieuwe Vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap onbetrouwbaar en onbruikbaar is, doch dat het raadzaam is om thans de Statenvertaling in de eredienst te blijven gebruiken;
3. deputaten op te dragen met het onderzoek van de Nieuwe Vertaling en eventuele revisie van die vertaling voort te gaan zo mogelijk in samenwerking met andere kerken van gereformeerde gezindte;
4. deputaten daartoe instructie te geven.

Art. 107.

Schorsing.

De praeses schorst de zitting om het moderamen en commissie III gelegenheid te geven zich nader te beraden.

Art. 108.

Vervolg — Onderzoek inzake de Bijbelvertaling.

Na heropening deelt ds. I. de Bruyne, samenroeper van commissie II mede dat deze commissie het voorstel van de praeses als amendement op haar conclusies heeft overgenomen. Ds. J. Brons heeft zijn voorstel ingetrokken omdat de commissie een en ander van zijn voorstel heeft verwerkt in haar conclusies. Oud. B. Hartog heeft zijn bezwaren laten vallen, zodat hij zich conformeert aan het voorstel van de commissie. Ds. M. C. Tanis handhaaft het minderheidsrapport in die zin dat hij het voorstel van ds. M. Baan aanvaardt als amendement op de conclusies van het minderheidsrapport.

Betreffende de conclusies van de meerderheid van de commissie rapporteert ds. De Bruyne dat de commissie aan de synode voorstelt uit te spreken

1. dat zij haar goedkeuring hecht aan de door deputaten verrichte arbeid en hen daarvoor dankt;
2. dat zij het gebruik van de Nieuwe Vertaling in de eredienst niet kan afkeuren omdat na onderzoek niet gebleken is dat de Nieuwe Vertaling in strijd is met de Heilige Schrift als Woord van God, zoals de kerken het in art. 2-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis belijden;

3. dat zij in de huidige kerkelijke situatie het gebruik van de Statenvertaling in de eredienst raadzaam acht;
4. dat het sub 2 bepaalde naar het oordeel van de synode uiteraard in geen enkel opzicht enige verandering impliceert in de leer en het leven naar Schrift en belijdenis zoals deze steeds gegolden hebben in de kerken;
5. dat zij opnieuw deputaten benoemt die tot taak hebben met het onderzoek van de Nieuwe Vertaling en eventuele revisie hiervan grondig voort te gaan, zo mogelijk in overleg met andere kerken van gereformeerde belijdenis;
6. dat het vanzelfsprekend de taak van iedere dienaar des Woords is elke vertaling te toetsen aan Gods Woord in de grondtekst;
7. dat hiermede voldaan is aan de intentie van de instructie van de part. synode van het Noorden;
8. dat op grond van het sub 2 genoemde aan de intentie van de instructie van de part. synode van het Oosten is voldaan en nog wordt voldaan op grond van het sub 5 genoemde;
9. dat gehoord de nadere toelichting ter synode betreffende de instructie van part. synode van het Zuiden, inhoudend dat de generale synode uitspreke dat geheel geen nieuwe vertaling nodig is, hieraan geen gevolg kan worden gegeven;
10. dat de bijlagen bij het rapport van deputaten voor onderzoek inzake de Bijbelvertaling niet in de Acta opgenomen zullen worden.

Voorts deelt ds. De Bruyne mede dat de conclusies van het minderheidsrapport als volgt gelezen moeten worden:

De generale synode overtuigd van de roeping der kerk tot het zuiver bewaren van het Woord van God, ook wat zijn vertaling betreft, constaterend dat in verband met deze roeping het onderzoek ten aanzien van de Nieuwe Vertaling nog onvoldoende is, spreekt uit dat de Nieuwe Vertaling zonder meer nog niet in de vrijheid van gebruik kan worden gegeven mede met het oog op de gecompliceerde meningen die er thans nog zijn in onze kerken en die dreigen ons kerkelijk leven te verstoren, en besluit een deputaatschap te benoemen dat alsnog een vergelijkend onderzoek zal moeten instellen naar de zuiverheid van de Nieuwe Vertaling, zo mogelijk in samenwerking met andere kerken van gereformeerde belijdenis, en de Nieuwe Vertaling voor iedere predikant als een voorwerp van nauwkeurig vergelijkend onderzoek op de studeerkamer te beschouwen.

In de nu volgende bespreking worden van verschillende kant bezwaren ingebracht zowel tegen de redactie van enkele conclusies als tegen de conclusies als zodanig van het meerderheidsvoorstel. Gehoord een en ander stelt ds. D. Biesma jr. voor:

De generale synode spreke uit

- a. dat — omdat na ernstig en langdurig onderzoek niet gebleken is dat de Nieuwe Vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap in strijd is met de Heilige Schrift als Woord van God zoals de kerken dit in art. 2-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis belijden — zij

het recht van de plaatselijke kerk om deze vertaling in de eredienst te gebruiken niet kan ontkennen;

- b. dat zij echter gezien de situatie waarin onze kerken verkeren, het gebruik van deze vertaling in de eredienst thans nog niet raadzaam acht.

Ds. J. Brons deelt mede dat hij zich bezwaard gevoelt dat zijn zo juist ingediend voorstel verwerkt is in het meerderheidsvoorstel. Bij nader overwegen is hij van oordeel dat zijn voorstel beter wordt weergegeven in dat van ds. M. Baan c.q. het minderheidsvoorstel. (zie art. 123)

Art. 109.

Sluiting.

Nadat prof. J. J. van der Schuit is voorgedaan in dankzegging, sluit de praeses de zitting.

ELFDE ZITTING

vrijdag 21 september 1962 van 9-12.15 uur.

Art. 110.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Morgenzang: 2, 3 en 7, leest Rom. 12 en gaat voor in gebed.

Art. 111.

Appel-nominaal.

Het appel-nominaal wordt gehouden. De leden blijken aanwezig te zijn als in de tiende zitting.

Art. 112.

Notulen.

De eerste scriba leest de voorlopige notulen van de vijfde en een gedeelte van de zesde zitting. Deze worden vastgesteld.

Art. 113.

Evangelisatie.

De praeses stelt aan de orde het voorstel van de ter synode aanwezige deputaten voor evangelisatie inzake conclusie 3 sub 2 van het ¹⁶⁸rapport van commissie IV (bijlage XXVIII), waarover in de zesde zitting is gesproken (art. 74) en die ter nadere formulering naar hen verwezen is. Overeenkomstig dit voorstel wordt besloten

1. deputaten te machtigen personen aan te trekken om dienst te kunnen doen als evangelist;
2. deputaten op te dragen in overleg met de hoogleraar in de evangelistiek de opleiding tot evangelist te onderzoeken;
3. deputaten te machtigen in de periode voor de volgende generale synode in voorkomende gevallen de opleiding ter hand te nemen.

Art. 114.

Hulp aan onderontwikkelde gebieden.

De synode gaat over tot de bespreking van de instructie ingediend door de part. synode van het Noorden (B 4) luidende:

De generale synode overtuigd van de nood in de onderontwikkelde gebieden, overwege of de kerken een roeping in dezen hebben; ingeval dit bevestigend wordt beantwoord, drage zij een daartoe aan te wijzen deputaatschap op de kerken te stimuleren en te activeren tot het vervullen van deze roeping.

Tevens wordt in behandeling genomen de instructie van de part. synode van het Oosten (B 5) die luidt:

De generale synode spreke uit dat ook onze christelijke gereformeerde kerken een taak der barmhartigheid hebben in de nood van deze wereld en overwege op welke wijze hulp verleend kan worden aan kerken in onderontwikkelde gebieden.

Over deze instructies rapporteert commissie V (bijlage XLIV). 204

Wanneer in de bespreking wordt opgemerkt dat de commissie ontkennt dat de kerken een rechtstreekse roeping hebben ten opzichte van de lijdende mens, antwoordt de rapporteur van commissie V, ds. B. van Smeden dat de kerk nimmer kan helpen zonder tegelijk het Evangelie te verkondigen. Gewaakt moet worden tegen isolering van het diaconaat, welke in strijd is met Schrift en belijdenis.

Op voorstel van commissie V besluit de synode

1. uit te spreken dat het niet op de weg van de kerken als zodanig ligt, los van de prediking des Woords, hulp te verlenen aan volken in onderontwikkelde gebieden, of die in bijzondere nood verkeren;
2. zich te onthouden van een uitspraak als gevraagd wordt in de instructie van de part. synode van het Oosten, daar er gezien de praktijk, aan zulk een uitspraak geen behoefte bestaat;
3. als algemene richtlijn voor de kerken te aanvaarden dat bij aanvragen van financiële of andere hulp door kerken in het buitenland het advies van deputaten voor de zending of van deputaten voor bijzondere noden zal worden gevraagd.

Art. 115.

Doop door een vrouw bediend.

Door de praeses wordt aan de orde gesteld de instructie van de part. synode van het Westen (C) luidende:

De particuliere synode van het Westen, l e t t e n d op de synodebepaling van 1912 waarin uitgesproken wordt dat de doop door een vrouw onwettig is,
i n a c h t n e m e n d dat de omstandigheden zich zodanig gewijzigd hebben, dat overkomst van personen gedoopt door vrouwelijke ambtsdragers in toenemende mate kan plaats vinden,
o v e r w e g e n d dat de vaststelling van dit feit in vele gevallen niet of moeilijk zal kunnen geschieden,
v o o r t s c o n s t a t e r e n d dat hierdoor verwickelingen kunnen ontstaan,

verzoekt de generale synode uit te spreken of de synodale bepaling van 1912 nog geldig geacht moet en kan worden.

205 Commissie VIII rapporteert (bijlage XLV).

Gehoord het advies van de commissie besluit de synode niet over te gaan tot revisie van de desbetreffende uitspraak van de generale synode van 1912 (Acta, art. 40).

Art. 116.

Kerkverband.

De praeses geeft in bespreking de instructie van de part. synode van het Noorden (D 2) die luidt:

De particuliere synode van het Noorden

constaterende dat reeds verschillende malen kerkeraden zich aan het verband van de Chr. Geref. Kerken in Nederland hebben onttrokken zonder zich te houden aan de geldende Kerkorde, in casu art. 31 en het daarbij bepaalde, met verbreking van de belofte in het ondertekeningsformulier omschreven, bij de ambtsaanvaarding gegeven en met eigen hand ondertekend, door niet in appel te komen,

erkennende dat in geen enkel opzicht het recht en de bevoegdheid van een kerkeraad die bezwaard is ten aanzien van de leer en de besluiten der Chr. Geref. Kerken in Nederland en bewijst dat deze in strijd zijn met het Woord van God waardoor hij ze niet voor vast en bondig kan houden, mag betwist worden om met het kerkverband te breken, mits deze kerkeraad zich houdt c.q. gehouden heeft aan het bepaalde in art. 31 der Kerkorde en de belofte van het ondertekeningsformulier en de daarin overeengekomen kerkelijke weg volgt ten aanzien van zijn bezwaren, overwegende dat blijkens de huidige jurisprudentie een kerkeraad die op de gediscrimineerde wijze handelt, ongehinderd zijn bevoegdheid in civielrechtelijke zin behoudt, stelt aan de generale synode voor uit te spreken:

- a. dat in geval een kerkeraad aldus handelt, hetzij in zijn geheel, hetzij in meerderheid, dit moet worden aangemerkt als een openbare scheurmaking (art. 80 K.O.) die met schorsing c.q. ontzetting uit het ambt gestraft behoorde te worden;
- b. dat wegen en middelen gezocht moeten worden om te voorkomen dat een kerkeraad die art. 31 K.O. en het daarbij bepaalde negeert en de eens gegeven belofte verbreekt, rechtens kan handelen;

en te besluiten:

- a. een commissie van onderzoek en rapport te benoemen ter nader bestudering van deze aangelegenheid met de opdracht hierover aan de volgende generale synode te rapporteren, zo mogelijk regelingen te ontwerpen om bovengenoemde uitspraken te effectueren en hun rapport tijdig aan de kerkeraden en classes toe te zenden;
- b. aan het ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords volgens art. 52 K.O. toe te voegen de zinsnede:

„Tenslotte beloven wij in strenge gebondenheid aan het heilig Woord van God en in overeenstemming met de Drie Formulieren van Enigheid ons te onderwerpen aan de geldende Kerkorde en de verdere bepalingen en besluiten der christelijke gereformeerde kerken in Nederland.”

Over deze instructie rapporteert commissie I (bijlage XLVI). 206

Oud. J. van Dalen maakt ernstig bezwaar tegen het voorgestelde. Elke kerkeraad heeft de vrijheid om tot het kerkverband toe te treden en om dat te verbreken. Wie hier wil regelen tast het hart van het gereformeerde kerkrecht aan en bedrijft hiërarchie. Hij acht het zelfs fout wanneer deze zaak in studie wordt genomen. Indien hier leemten zijn moeten deze in het geloof worden geaccepteerd. Wel wil hij toestemmen dat een kerkeraad die op de gelaakte wijze handelt, zonde doet, maar een uitspraak als sub a. bedoeld kan geen enkel effect sorteren. Ten diepste is de kerkeraad alleen aan Christus verantwoording verschuldigd. De rapporteur, ds. D. Biesma jr., kan in veel opzichten het betoog van oud. Van Dalen onderschrijven. De grote moeilijkheden in deze zaak heeft de commissie terdege gevoeld, maar gezien de praktijk, gezien met name de verhouding tussen kerkeraad en gemeente, is een onderzoek alleszins verantwoord.

Nadat ds. M. Drayer nog enige toelichting heeft gegeven omtrent het ontstaan van deze instructie en het onderzoek dat de deputaten ad art. 49 K.O. van de part. synode van het Noorden hebben ingesteld in dezen, besluit de synode deze zaak terug te wijzen naar de commissie om in overleg met oud. Van Dalen en ds. Drayer te treden en opnieuw de synode van rapport te dienen. (zie art. 171)

Art. 117.

Beheer van de kas voor de opleiding van on- en minvermogende studenten (ex bonis publicis) naar art. 19 K.O.

De synode gaat over tot de behandeling van het rapport dat de deputaten voor het beheer van de kas voor de opleiding van on- en minvermogende studenten (ex bonis publicis) naar art. 19 K.O. hebben ingediend (bijlage XLVII) en het daarop betrekking hebbende rapport van commissie VII (bijlage XLVIII). 206
208

De praeses deelt mede dat ds. W. F. Laman, afgevaardigde van de Free and Old Chr. Ref. Church, hem een gift voor de kas E.B.P. heeft ter hand gesteld van iemand die onbekend wenst te blijven, groot f 1181,37. In aansluiting op deze mededeling merkt prof. J. J. van der Schuit op dat hij — ook via ds. Laman — een gift van f 1100,— ontvangen heeft voor de zending. Een dergelijke gift is ook ontvangen voor de kas ad art. 13 K.O. Aan ds. Laman wordt verzocht de onbekende gever hartelijk dank te betuigen.

In de discussie wordt voornamelijk gesproken over het concept voor reglementswijziging dat deputaten ingevolge de opdracht van de generale synode van 1959 (Acta, art. 219) hebben ingediend. Algemeen is men van gevoelen dat dit concept niet te aanvaarden is. Bezwaar wordt ingebracht tegen de naam van het deputaatschap, tegen het feit dat dit concept nog geen rekening houdt met de sinds 1944 be-

staande indeling in vier part. synoden, alsmede tegen de formulering van verschillende artikelen.

De synode besluit

1. de handelingen van deputaten goed te keuren en hun dank te betuigen voor hun arbeid;
2. de kerkeraden dringend te verzoeken trouw te collecteren voor de kas E.B.P. en de gemeenten op te wekken tot verhoogde bijdragen in deze collecten;
3. deputaten op te dragen breder informatie te geven betreffende de gelden die zij nodig hebben;
4. deputaten opnieuw op te dragen aan de volgende synode een concept tot wijziging van het reglement aan te bieden.

Art. 118.

Algemene diaconale en sociale aangelegenheden.

Het rapport van deputaten voor algemene diaconale en sociale aan-
209 gelegenheden (bijlage XLIX) vraagt de aandacht van de synode. Tevens wordt door de praeses in bespreking gegeven de instructie van de part. synode van het Noorden (B 3) luidende:

De particuliere synode van het Noorden

gelezen het rapport van deputaten voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden (Acta gen. synode 1959, bijlage LIII), dat volgens besluit van de generale synode aan de kerkeraden is toegezonden (art. 115),

overwegende een rapport dat aan de part. synode van het Noorden dienaangaande is uitgebracht en dat u als toelichting op deze
221 instructie hierbij wordt aangeboden (bijlage L), stelt aan de generale synode voor:

- a. de conclusies uit het eerste rapport niet te aanvaarden;
- b. de volgende conclusies desgewenst te aanvaarden:
  1. Diaconie is kerkelijke dienst van barmhartigheid, in opdracht en in naam van Jezus Christus, en als zodanig nauw verbonden aan de dienst des Woords.
  2. De diaconale zorg strekt zich uit tot allen die barmhartigheid behoeven, om naast materiële steun ook in samenwerking met de andere ambten morele en geestelijke steun te verlenen.
  3. De overheid heeft in dezen een eigen taak, evenals de kerk.
  4. De diaconie mag inzake de materiële steun die de overheid in voorkomende gevallen haar onderdanen biedt, zowel wat de armenzorg als wat de verzorging in tehuizen, gestichten enz. betreft, volgens het haar in de wet toegestane recht samenwerken met de overheid.

222 Over rapport en instructie rapporteert commissie V (bijlage LI).

De secretaris van de deputaten, mr. C. J. Verplanke, wordt door de praeses verwelkomd en verzocht de synode van advies te dienen.

Inzake de verhouding diaconie-overheid wordt in de bespreking opgemerkt dat van de samenwerking volgens de wet van 1912, waarover in de instructie sprake is, op vele plaatsen weinig terecht komt.

Primair moet geacht worden de roeping van de Nederlandse samenleving om behoeftige medeburgers te helpen door bemiddeling van de overheid. Als deze tekort schiet, moet de kerk in haar diaconie optreden. Voorts wordt opgemerkt dat de definiëring van het diaconaat zoals deze in de instructie wordt weergegeven, onvolledig is.

Desgevraagd verstrekt ds. M. Drayer enige toelichting op de instructie. De gewraakte definitie is gelijklopend aan die in het rapport van de deputaten. De part. synode van het Noorden stelt geen prijs op uitspraken in dezen. Vandaar het woord „desgewenst” in de instructie sub b. genoemd. In elk geval kon de laatste vergadering van de part. synode unaniem geen instemming betuigen met de conclusies van de deputaten betreffende de verhouding diaconie-overheid, zoals in de bijgevoegde toelichting tot uitdrukking is gebracht.

Tegen het rapport „Kerk en bedrijfsleven” worden verschillende bezwaren ingebracht. Men acht de kwestie te eenzijdig gesteld en daardoor de zaak overtrokken. Een dergelijke gespecialiseerde behandeling wordt door de betrokkenen niet begeerd.

Mr. C. J. Verplanke, ingaande op de in de bespreking aan de orde gestelde zaken alsook op het commissierapport, merkt op dat het de commissie blijkbaar ontgaan is dat de instructie van deputaten reeds op de generale synode van 1959 is gewijzigd in de door de commissie bedoelde zin. Ten aanzien van het gereleveerde betreffende de deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid vermoedt hij een misverstand. De generale synode van 1959 heeft deze deputaten de opdracht gegeven (Acta, art. 140 sub 6), zodat de deputaten voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden van oordeel waren dat van het eerstgenoemde deputaatschap het initiatief moest uitgaan. In het algemeen is mr. Verplanke het wel eens met de toelichting van de part. synode van het Noorden betreffende de verhouding diaconie-overheid, maar deze toelichting geeft geen antwoord op de vraag of de diaconie rechtstreeks steun van de overheid mag aanvaarden om de armen te onderhouden. De uitspraken in het rapport van deputaten zijn inderdaad te breed. De eerste en tweede kunnen beter achterwege blijven.

Ds. A. Hilbers, waarnemend voorzitter van deputaten, zet breder uiteen hoe deputaten zich voorstellen de verdere bestudering van de industrieproblematiek te realiseren. Zij achten het nodig dat een predikant zich in dit opzicht specialiseert om de nodige informatie en leiding te geven. Daarbij is gedacht aan samenwerking met de deputaten voor overleg met het Geref. Sociol. Instituut die een voorstel lanceren betreffende een predikant voor de probleemgebieden. Ook is gedacht aan de deputaten voor de evangelisatie die rapporteren over een cursus gevolgd bij het instituut vorming bedrijfsleven. De problematiek van het moderne bedrijfsleven eist een speciale bestudering om de geestelijke behandeling tot haar recht te doen komen. Ook het probleem van de vrijetijdsbesteding mede in verband met de vijfdaagse werkweek moet niet verwaarloosd worden.

De rapporteur, ds. B. van Smeden, neemt de zesde conclusie van het commissierapport terug. Wat de instructie van de part. synode

van het Noorden betreft, was het niet de bedoeling van de commissie een uitspraak in dezen te doen. Gehoord de toelichting van ds. Hilbers, wijst hij op het gevaar dat verschillende deputaatschappen langs elkaar heen werken en elkaars terrein betreden.

In de tweede ronde van de bespreking uiten verschillende leden bezwaar tegen de twaalfde conclusie van het commissierapport. De gesignaleerde uitslijting wordt niet alleen door de moderne arbeidsmethoden veroorzaakt. Het gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef wordt ook door andere factoren bepaald, als cultuur, welvaart enz., en komt vooral voort uit de innerlijke gesteldheid van de mens waar hij ook moege werken. Voorts wordt met waardering voor de waardevolle rapporten van deputaten, gewaarschuwd niet alle conclusies over te nemen. Deputaten kunnen hun rapporten desgewenst aan de kerkeraden zenden die er hun winst mee kunnen doen.

Art. 119.

Sluiting.

De praeses sluit de zitting, nadat op zijn verzoek ds. M. C. Tanis is voorgegaan in dankzegging.

TWAALFDE ZITTING

vrijdag 21 september 1962 van 2-4 uur.

Art. 120.

Opening.

De zitting wordt door de praeses geopend. Hij laat zingen Ps. 106 : 2 en 3, leest een gedeelte van art. 26 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en gaat voor in gebed.

Art. 121.

Appel-nominaal.

De praeses houdt appel-nominaal. Alle afgevaardigden zijn aanwezig als in de vorige zitting.

Art. 122.

Vervolg — Algemene diaconale en sociale aangelegenheden.

De behandeling van de in art. 118 genoemde stukken voortzettend, geeft de praeses aan de rapporteur van commissie V gelegenheid te repliceren. Deze deelt mede dat de commissie de conclusies 1-5 en 10-12 handhaaft en 6-8 en 13-14 laat vallen. In plaats van de negende conclusie stelt de commissie voor uit te spreken

- a. dat aan de uitspraak vervat in de instructie van de part. synode van het Noorden sub b. geen behoefte bestaat, en
- b. dat ten aanzien van de materiële noden van haar hulpbehoevende leden de kerk een primaire taak heeft.

Wat conclusie 15 betreft stelt de commissie voor het voorstel van deputaten om de naam van het deputaatschap en de instructie van deputaten art. 3 sub a. te wijzigen, aan te nemen.

De synode besluit na enige discussie

1. deputaten dank te betuigen voor de door hen verrichte arbeid;
2. dit deputaatschap te continueren;
3. ds. G. Bilkes dank te betuigen voor het vele en baanbrekende werk door hem als deputaat ad hoc verricht;
4. thans geen uitspraak te doen over de conclusies van het rapport van deputaten betreffende de verhouding diaconie-overheid, noch over het alternatieve voorstel vervat in de instructie van de part. synode van het Noorden;
5. deputaten te machtigen om drie leden voor het bestuur van de stichtingsraad voor gereformeerde sociale arbeid aan te wijzen en tevens om jaarlijks een diaconale bijdrage voor dit werk aan de kerken te vragen;
6. de conclusies van het rapport door deputaten ingediend over de christen en de arbeid en de rust niet over te nemen, maar de wenselijkheid uit te spreken dat
  - a. deputaten de kerken wijzen op het gevaar van uitslijting van het verantwoordelijkheidsbesef mede tengevolge van de moderne arbeidsmethoden;
  - b. deputaten de kerkeraden desgevraagd van voorlichting dienen inzake moeilijkheden in de kerken die kunnen ontstaan tengevolge van structuurveranderingen in de plaatselijke maatschappelijke toestanden;
  - c. deputaten de kerkeraden instrueren om te juister plaatse hun invloed aan te wenden om niet-noodzakelijke zondagsarbeid en invoering van de glijdende werkweek te voorkomen;
7. in de instructie van deputaten art. 1 als volgt te wijzigen: „De generale synode stelt in een deputaatschap voor algemene diaconale en maatschappelijke aangelegenheden”, alsmede art. 3 sub a.: „het geven van voorlichting inzake de plaats der kerken in de samenwerkingsvormen tussen kerk en bedrijfsleven.”

Art. 123.

Vervolg — Onderzoek inzake de Bijbelvertaling.

De praeses stelt opnieuw de instructies, rapporten en ingekomen stukken betreffende de Bijbelvertaling aan de orde (zie art. 99, 103, 106 en 108, bijlagen XLI-XLIII). Hij deelt mede dat ds. D. Biesma jr. zijn amendement heeft ingetrokken.

Nadat ds. Biesma hierop enige toelichting heeft verstrekt en ds. J. Brons rekenschap heeft gegeven van de verandering van standpunt — eerst, uit sterke begeerte tot een eenparige beslissing te komen, zich stellend achter de conclusies van het meerderheidsrapport en daarna bij nadere overweging achter het voorstel van ds. M. Baan — geeft de praeses de conclusies van het meerderheidsrapport in stemming.

Door hoofdelijke stemming spreekt de synode met 33 tegen 15 stemmen uit:

1. dat zij haar goedkeuring geeft aan de door deputaten verrichte arbeid en hun daarvoor dank brengt;
2. dat niet gebleken is dat de tekst van de Nieuwe Vertaling in strijd is met de Heilige Schrift als Woord van God zoals de kerken het in art. 2-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis belijden, en derhalve het gebruik van de Nieuwe Vertaling naast de Statenvertaling in de eredienst niet is af te keuren;
3. dat zij echter gezien de huidige situatie het gebruik van de Statenvertaling in de eredienst raadzaam acht;
4. dat de uitspraak sub 2 naar het oordeel van de synode uiteraard in geen enkel opzicht enige verandering inhoudt in de leer der kerken naar Schrift en belijdenis, noch in het beleven van Gods waarheid, daar die niet afhankelijk zijn van een vertaling maar gegrond zijn op het Woord van God zelf, en iedere dienaar des Woords de taak heeft te allen tijde elke vertaling te toetsen aan het Woord van God in de grondtalen;
5. opnieuw deputaten te benoemen die tot taak hebben de voortgang van het werk aan de Nieuwe Vertaling bij eventuele revisie te onderzoeken, zo mogelijk in samenwerking met andere kerken van gereformeerde belijdenis in Nederland, en de resultaten daarvan aan de generale synode te rapporteren;
6. dat hiermede voldaan is aan de intentie van de instructie van de part. synode van het Noorden;
7. dat op grond van het sub 2 genoemde aan het verzoek in de instructie van de part. synode van het Oosten niet meer behoeft te worden voldaan;
8. dat gehoord de nadere toelichting ter synode over de instructie van de part. synode van het Zuiden gegeven, inhoudende dat de generale synode gevraagd wordt uit te spreken dat in het geheel geen Nieuwe Vertaling nodig is, aan de instructie van de part. synode van het Zuiden geen gevolg kan worden gegeven;
9. dat de bijlagen bij het rapport van de deputaten voor onderzoek inzake de Bijbelvertaling niet in de Acta zullen worden opgenomen.

De praeses geeft uiting aan de dankbaarheid die in de synode leeft, dat bij alle verschil van mening op de dag van gisteren mag worden teruggezien als op een dag die nauwer aan elkaar verbond in de liefde tot Gods Woord en kerk. God zegene deze beslissing en geve dat deze op de juiste wijze worde uitgedragen tot eer van Zijn Naam en heil der kerken. Het Woord van God bindt samen, al was er verschil van inzicht inzake de vertaling ervan. De Here make meer en meer de kerk een pilaar en vastigheid der waarheid opdat van haar gelde: gij hebt Mijn Woord bewaard. (zie art. 177)

Ds. C. Smits verzoekt aantekening in de Acta dat hij tegen de conclusies van het meerderheidsrapport heeft gestemd. Dit verzoek wordt toegestaan.

Art. 124.

Beheer van de jubileumgave 1834-1934.

De aandacht van de synode wordt gevraagd voor het rapport van de deputaten voor het beheer van de jubileumgave 1834-1934 (bijlage LII). Tevens komt in behandeling het schrijven van de part. synode ²²⁵ van het Westen (9 c, bijlage LIII), alsmede de instructie van de part. ²²⁶ synode van het Noorden (A 5) luidende:

De particuliere synode van het Noorden

constaterende met grote dankbaarheid het zegenrijke werk van het in 1934 gestichte jubileumfonds 1834-1934 ten behoeve van de hulpbehoevende kerken, alsmede de mede door toedoen van dit fonds in de verschillende particuliere synoden op gang gekomen steunverlening door de kassen voor onderlinge bijstand naar art. 11 K.O.,

overwegende dat dit dankoffer in het jubileumjaar der Afscheiding gebracht, niet alleen door de waardevermindering van het geld, maar vooral door de ontwikkeling van de steunverlening uit de kassen der part. synoden voor steunverlening aan hulpbehoevende kerken in verhouding nog slechts van geringe betekenis kan zijn,

voorts overwegende dat het de bedoeling van het dankoffer in 1934 was iets te scheppen van blijvende waarde dat uiting zou geven aan blijvende dankbaarheid,

stelt voor aan dit fonds een andere bestemming te geven in overeenstemming met bovengenoemde overwegingen, en adviseert daartoe het fonds beschikbaar te stellen aan het curatorium van de Theologische School, ten einde bij de voorgenomen nieuwbouw van aula en bibliotheek een blijvende herinnering aan de jubileumviering in 1934 te scheppen.

Door commissie VII wordt rapport uitgebracht (bijlage LIV). ²²⁷

In de discussie wordt met name gesproken over de vraag hoe de gedachte van de commissie omtrent het aanbrengen van een duurzaam goed in het gebouw van de Theol. Hogeschool kan verwerkelijkt worden. Verschillende mogelijkheden worden geopperd. Geadviseerd wordt het curatorium de nodige vrijheid te geven te handelen overeenkomstig de intentie van de instructie. De besteding van de gelden zal moeten geschieden in overeenstemming met de doelstelling die bij het bijeenbrengen voor ogen stond.

Onder verwijzing naar de Acta van de generale synode van 1934 (Art. 49 en 51, bijlage XVI) attendeert de rapporteur van commissie VII, oud. A. de Geus, erop dat de bestemming van de toen bijeengebrachte gelden niet van meet af aan vaststond, al werd bij de aanvang wel sterk gedacht aan de steun van hulpbehoevende kerken. Ter synode werd deze bestemming pas vastgesteld. Nu gebleken is dat de toen gegeven bestemming praktisch niet meer aan het doel beantwoordt, kan het niet onjuist geacht worden dat de synode een andere bestemming geeft aan het fonds, mits deze bestemming is in de geest van 1934.

De synode besluit

1. de handelingen van deputaten goed te keuren en hen te danken voor hun arbeid;
2. de instructie van de part. synode van het Noorden te aanvaarden en overeenkomstig haar advies de jubileumgave beschikbaar te stellen aan het curatorium van de Theol. Hogeschool;
3. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht het totaal der bezittingen voor 1 juli 1963 over te dragen aan het curatorium.

Art. 125.

Sluiting.

Nadat gezongen is Ps. 135 : 8 en de assessor is voorgegaan in dankzegging, sluit de praeses de twaalfde zitting.

DERTIENDE ZITTING

dinsdag 25 september 1962 van 10-12.15 uur.

Art. 126.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 68 : 8 en 17, leest Matth. 16 : 13-21 en gaat voor in gebed.

Art. 127.

Appel-nominaal.

Appel-nominaal wordt gehouden. Oud. W. Fernhout is vervangen door zijn secundus oud. J. Otter. Deze betuigt instemming met de belijdenis. Oud. M. Koole is niet aanwezig evenmin zijn secundus oud. K. Manni. De andere primi-afgevaardigden zijn aanwezig met uitzondering van oud. A. L. de Bruyne die ook nu vervangen is door zijn secundus oud. D. Peeterse.

Art. 128.

Notulen.

De eerste scriba leest de voorlopige notulen van de zesde en zevende zitting. Deze worden vastgesteld.

Art. 129.

Mededelingen.

De praeses deelt mede dat de volgende stukken nog ontvangen zijn:

1. een schrijven van de ring van christelijke gereformeerde jongeren in 's-Gravenhage en omstreken;
2. een schrijven van een lid van een gereformeerde kerk (vrijgemaakt) uit Drente;
3. een schrijven van de stichting nationaal thuisfront Nieuw-Guinea;
4. een circulaire van het verbond voor veilig verkeer;
5. een schrijven van het comité opening der kerken.

Op voorstel van het moderamen besluit de synode de sub 1 en 2 genoemde stukken met dank voor het daarin betoonde medeleven voor kennisgeving aan te nemen, de sub 3 en 4 genoemde stukken voor kennisgeving aan te nemen en betreffende het sub 5 genoemde stuk uit te spreken dat de door genoemd comité aanhangig gemaakte zaak de plaatselijke kerken regardeert.

Inzake agendapunt 9 z, een schrijven van br. M. van der Veen te Hoogeveen, behelzende een verzoek dat de generale synode zich zal uitspreken inzake de evolutie, besluit de synode op voorstel van het moderamen aan dit verzoek niet te voldoen daar het niet langs de kerkelijke weg ter synode is gekomen.

Art. 130.

Uitgave van de Dordtse kerkorde.

De praeses stelt aan de orde de instructie van de part. synode van het Westen (E 7) luidende:

De particuliere synode van het Westen dringt er bij de generale synode op aan dat zij — ter vergemakkelijking van de naleving der D.K.O. door de kerkeraden — een nieuwe uitgave der D.K.O. laat verzorgen, bij voorkeur losbladig om in de toekomst telkens nieuwe wijzigingen gemakkelijk te kunnen inleggen.

Tevens wordt een schrijven van Boekhandel en Uitgeverij D. J. van Brummen te Dordrecht (9 j) betreffende het opnieuw uitgeven van de Dordtse Kerkorde in behandeling genomen.

Op voorstel van het moderamen besluit de synode, de instructie aanvaardend, een commissie van redactie voor de heruitgave van de Dordtse Kerkorde te benoemen, waarbij het aan het beleid van deze commissie wordt overgelaten bij de nieuwe uitgave het losbladige systeem toe te passen.

Art. 131.

Contact en overleg met het moderamen van de generale synode van de gereformeerde kerken.

De synode gaat over tot de bespreking van het schrijven ontvangen van het moderamen van de generale synode van de gereformeerde kerken (9 ee).

Op voorstel van het moderamen wordt besloten dit schrijven aan de deputaten voor vertegenwoordiging der kerken ter hand te stellen om aan het daarin geuite verzoek te voldoen binnen de grenzen van hun competentie.

Art. 132.

Informatiedienst.

Vervolgens wordt in behandeling genomen het schrijven van de deputaten voor de informatiedienst, benoemd door de generale synode van de gereformeerde kerken (9 dd).

Op voorstel van het moderamen wordt besloten deze zaak te dele-

geren aan de deputaten voor de vertegenwoordiging der kerken met de opdracht deze nader te onderzoeken.

Art. 133.

Peremptoir examen.

De praeses geeft in bespreking de instructie van de part. synode van het Noorden (A 2) luidende:

De generale synode vervange c. q. wijzige de bepalingen sub 3 A betreffende het peremptoir examen bij art. 4 K.O. als volgt:

Betreffende het peremptoir examen wordt het volgende bepaald: Het examen wordt afgenomen door de predikanten van de classis waaronder de gemeente die de kandidaat beriep, ressorteert. Dit geschiedt ten overstaan van gedeputeerden naar art. 49 K.O. van wie de meerderheid aanwezig moet zijn. In geval van wettige verhindering worden deze gedeputeerden door hun secundi vervangen.

Nadat de classis afzonderlijk het door haar gevraagde testimonium van het college van hoogleraren van de Theol. School met betrekking tot leer en leven van de examinandus, alsmede de getuigschriften van de kerkeraad(-aden) onder wiens (wier) opzicht hij tijdens zijn studie stond (staat), de door hem over te leggen beroepsbrief en verklaring van aanneming alsmede het bewijs van de goede uitslag van het praeparatoir examen heeft onderzocht, houdt de examinandus een korte predikatie over een tekst hem veertien dagen tevoren door de classis opgegeven.

Het examen gaat over de leer en het leven van de kandidaat waartoe een onderzoek wordt ingesteld

- a. naar de kennis van de inhoud der Bijbelboeken;
- b. naar de bekwaamheid om de Schrift te verklaren, blijkende uit het geven van exegese van enkele Schriftgedeelten (minstens twee uit het Oude- en twee uit het Nieuwe Testament, hem een maand tevoren door de classis opgegeven);
- c. naar de kenins van de inhoud der kerkelijke symbolen;
- d. naar de kennis van de inhoud der liturgische geschriften;
- e. naar de kennis van de inhoud der kerkorde;

en voorts een bespreking wordt gehouden met de kandidaat over het door hem geleverde preekvoorstel.

De duur van het examen is minstens drie en ten hoogste vier uur. Wanneer de classis in tegenwoordigheid van de gedeputeerden over het gehouden examen heeft beraadslaagd en de gedeputeerden na onderlinge samenspreking en stemming hun gemeenschappelijk advies hebben uitgebracht, beslist de classis door schriftelijke stemming over het al of niet toelaten van de examinandus.

Bij verschil van mening tussen de classis en de gedeputeerden beslist de particuliere synode.

Betreffende een kandidaat tot de dienst des Woords die de roeping van een gemeente heeft aangenomen, doch die bij het classicaal examen wordt afgewezen, wordt bepaald dat kandidaat en gemeente verbonden blijven, tenzij zij bij onderling goedvinden

de beroeping als vervallen willen beschouwen. Wordt de kandidaat voor de tweede maal afgewezen dan wordt de beroeping als vervallen beschouwd.

Bij gunstige uitslag van het examen wordt de kandidate toegelaten tot de dienst des Woords en der sacramenten, waarvan hem akte wordt verleend.

Hierna zal hij de formulieren van enigheid staande de vergadering ondertekenen.

De part. synode heeft een toelichting bij deze instructie gevoegd. (bijlage LV). Commissie VIII rapporteert (bijlage LVI).

228, 233

In de bespreking wordt voornamelijk aan de orde gesteld het ontbreken van de dogmatiek onder de exameneisen en het opnemen van het persoonlijk gesprek in het voorstel van de commissie. Wat het laatste betreft wordt van de zijde van de part. synode van het Noorden opgemerkt dat een persoonlijk gesprek met de kandidaat over zijn verhouding tot de Here en zijn beweegredenen om te staan naar het ambt van dienaar des Woords van de vroegste tijden af in geen enkele kerkelijke bepaling tot een punt van examen is gemaakt, terwijl de te vragen testimonia en getuigschriften indien deze op verantwoorde wijze worden verstrekt, alsmede de gelegenheid om bij het onderzoek naar de „religie” ook te letten op het „leven”, de kerken voldoende waarborg ten dezen bieden, wellicht zelfs meer en beter dan een afzonderlijke samenspreking van altijd beperkte duur.

De rapporteur van commissie VIII, ds. A. Hilbers, betoogt dat het de bedoeling van de part. synode van Noorden, gelijk deze door de commissie is overgenomen, is terug te keren tot de oorspronkelijke opzet, nl. de kandidaat te toetsen aan het Woord van God en de papieren van de kerk. Daarom moet van de dogmatiek c.q. de geloofsleer geen op zichzelf staand vak worden gemaakt. Het is geenszins de bedoeling dat de dogmatiek verdwijnt, maar dat deze uit de belijdenis der kerk wordt geëxamineerd. Het gaat om de leer van de kerk. Het nu voorgestelde ondervangt in feite de dogmatiek en wat in het Jaarboek nog steeds als symboliek en liturgiek wordt aangeduid, maar dan gericht op leer en leven. Inzake het persoonlijk gesprek heeft de commissie zich aangesloten aan de kerkelijke usance die zij van grote betekenis acht, al werd deze dan nimmer uitdrukkelijk gestipuleerd.

Prof. dr. B. J. Oosterhoff, ingaande op verschillende opmerkingen, betoogt dat in het voorgestelde met nadruk naar voren komt dat het peremptoir examen principieel anders is dan het praeparatoir examen. In de loop der jaren is het peremptoir examen te veel de intellectuele kant opgegaan. Maar de vraag is niet of de betrokkene intellectueel capabel is, maar of hij bruikbaar is voor de kerk als dienaar des Woords.

Nadat in de tweede ronde verschillende leden het woord hebben gevoerd, vraagt prof. W. Kremer aandacht voor het feit dat in het voorgestelde de uitleg van de Heilige Schrift ter sprake komt. Wat het voornaamste is in de dienst der kerk ontbrak tot nu toe bij het beslissende examen. In de praktijk is maar al te zeer gebleken dat verschillende vakken noch door de examinatoren, noch door de examinandi

serieus werden genomen. In het nu voorgestelde komt tot zijn recht waarom het gaat bij dit examen: het Woord, de leer, de dienst en de orde van de kerk. Dit vraagt een andere benadering, zo schriftuurlijk en kerkelijk mogelijk.

Art. 134.

Sluiting.

De praeses sluit de zitting nadat ds. M. Baan is voorgegaan in dankzegging.

VEERTIENDE ZITTING

dinsdag 25 september 1962 van 2.15-6.15 uur.

Art. 135.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 101 : 1 en 2, leest art. 32 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en gaat voor in gebed.

Art. 136.

Appel-nominaal.

De praeses houdt appel-nominaal. Alle afgevaardigden zijn aanwezig als in de vorige zitting. Oud. M. Koole is nu present.

Art. 137.

Vervolg — Peremptoir examen.

Bij de voortgezette behandeling van de instructie van de part. synode van het Noorden betreffende het peremptoir examen deelt ds. Hilbers mede dat de commissie haar voorstel in dier voege wijzigd dat sub b. gelezen wordt: naar de kennis van en het inzicht in de leer der kerk in aansluiting aan de belijdenisgeschriften. Aan de zin „Tenslotte wordt een persoonlijk gesprek met de kandidaat gehouden” wordt toegevoegd: over zijn verhouding tot de Here en zijn motieven om te staan naar het ambt van dienaar des Woords in de christelijke gereformeerde kerken. Tenslotte stelt de commissie voor: de generale synode besluite dat deze regeling inga op 1 jan. 1963.

De synode besluit

1. kennis genomen hebbende van de instructie van de part. synode van het Noorden betreffende de bepalingen voor het peremptoir examen, overwegende dat uit de thans geldende bepalingen voor het peremptoir examen niet duidelijk genoeg blijkt dat het een zuiver kerkelijk examen is en dat het een enigszins ander karakter draagt dan het praeparatoir examen, van oordeel dat het peremptoir examen dient te gaan over leer en leven van de kandidaat en dat moet blijken dat deze bekwaam is voor het ambt van dienaar des Woords, besluit te bepalen, zulks ter vervanging van het bepaalde bij art. 4 K.O. sub 3 A betreffende het peremptoir examen: Het examen wordt afgenomen door de predikanten van de classis waaronder de gemeente die de kandidaat beriep, ressorteert. Dit

geschiedt ten overstaan van de gedeputeerden naar art. 49 K.O. van wie de meerderheid aanwezig moet zijn. In geval van verhindering worden deze gedeputeerden vervangen door hun secundi. Nadat de classis afzonderlijk het door haar gevraagde testimonium van het college van hoogleraren van de Theol. Hogeschool met betrekking tot leer en leven van de examinandus, alsmede de getuigschriften van de kerkeraad(aden) onder wiens (wier) opzicht hij tijdens zijn studie stond (staat), de door hem over te leggen beroepsbrief en verklaring van aanneming alsmede het bewijs van de goede uitslag van het praeparatoir examen heeft onderzocht, houdt de kandidaat een korte preek over een tekst hem veertien dagen tevoren namens de classis opgegeven.

Bij het examen wordt een onderzoek ingesteld

- a. naar het inzicht in de Heilige Schrift en de bekwaamheid om haar te verklaren, blijkende uit het geven van exegese van enkele Schriftgedeelten waartoe hem minstens twee gedeelten uit het Oude Testament en twee uit het Nieuwe Testament een maand tevoren door de examinatoren opgegeven worden;
- b. naar de kennis van en het inzicht in de leer der kerken in aansluiting aan de belijdenisgeschriften;
- c. naar de bekwaamheid om het Woord van God te bedienen welke behalve uit de gehouden preek moet blijken in een gesprek over de prediking;
- d. naar het inzicht in de beginselen van de kerkregering en de kennis van de kerkorde;
- e. naar zijn persoonlijke verhouding tot de Here en de beweegredenen om te staan naar het ambt van dienaar des Woords in de christelijke gereformeerde kerken.

De duur van het examen is ongeveer drie uur.

Wanneer de classis in tegenwoordigheid van de gedeputeerden over het gehouden examen heeft beraadslaagd en de gedeputeerden na onderlinge samenspreking en stemming hun gemeenschappelijk advies hebben uitgebracht, beslist de classis door schriftelijke stemming over het al of niet toelaten van de kandidaat. Bij verschil van mening tussen de classis en de gedeputeerden beslist de particuliere synode.

Betreffende een kandidaat die de roeping van een gemeente heeft aangenomen, doch die bij het peremptoir examen wordt afgewezen, wordt bepaald dat gemeente en kandidaat verbonden blijven, tenzij zij bij onderling goedvinden de beroeping als vervallen beschouwen.

Bij gunstige uitslag van het examen wordt de kandidaat toegelaten tot de dienst des Woords en der sacramenten waarvan hem akte wordt verleend.

Hierna zal hij de formulieren van enigheid staande de vergadering ondertekenen.

2. te bepalen dat deze regeling zal ingaan op 1 jan. 1963.

Art. 138.

Comité-generaal.

Art. 139.

Schorsing.

De praeses schorst de zitting in verband met de maaltijd.

VERVOLG VEERTIENDE ZITTING**dinsdag 25 september 1962 van 7-9.30 uur.**

Art. 140.

Heropening.

De zitting wordt door de praeses heropend. Hij laat zingen Ps. 43 : 3.

Art. 141.

Comité-generaal.

Art. 142.

Uitwerking van het besluit der generale synode 1956 inzake de plaats van de diakenen in de kerkeraad.

De synode gaat over tot behandeling van het rapport van de deputaten voor de uitwerking van het besluit van de generale synode 1956 inzake de plaats van de diakenen in de kerkeraad (bijlage LVII).

Voorts vragen de volgende instructies de aandacht der synode: van de part. synode van het Noorden (B 1) luidende:

Betreffende het rapport inzake de plaats van de diakenen in de kerkelijke vergaderingen en de daarin voorgestelde wijzigingen van de kerkorde stelt de particuliere synode van het Noorden voor:

- a. in plaats van de voorgestelde aanvulling van art. 33 te lezen: „De diakenen-afgevaardigden hebben stemrecht in zaken die hun ambtelijke opdracht raken naar art. 25 en 26 der Kerkorde”;
- b. in plaats van het voorgestelde bij art. 47 te lezen: „...tot welke synode uit iedere classis drie dienaren des Woords, drie ouderlingen en één diaken worden afgevaardigd”;
- c. de wijzigingen voorgesteld in Bijlage I art. 13 en Bijlage XII art. 14 te laten vervallen, daar deze bijlagen concept-regelingen betreffen die als zodanig nimmer door een generale synode zijn aanvaard, zodat wijziging door de generale synode achterwege kan blijven.

van de part. synode van het Zuiden (B 2) luidende:

De particuliere synode van het Zuiden verzoekt de generale synode om de richtlijnen die door deputaten gegeven zijn betreffende afvaardiging van diakenen naar de meerdere vergaderingen, over te nemen met dien verstande dat naar een classis-ver-

gadering drie diakenen zullen worden afgevaardigd, dat per classis één diaken naar de particuliere synode en dat per particuliere synode twee diakenen naar de generale synode zullen worden afgevaardigd.

Tenslotte wordt door de praeses in bespreking gegeven het schrijven van de part. synode van het Westen (9 b, bijlage LVIII). Commissie V dient van rapport (bijlage LIX). 237
238

In de discussie gaat het met name over de interpretatie van het besluit van de generale synode van 1956 in verband met het stemrecht van de diakenen-afgevaardigden, alsmede over het aantal diakenen dat de onderscheiden kerkelijke vergaderingen dienen af te vaardigen. De rapporteur, ds. B. van Smeden, wijst erop dat de commissie van het besluit van 1956 is uitgegaan en van oordeel is dat een teruggaan in de discussie tot vóór dit besluit niet ter zake is. Om praktische redenen is er geen behoefte aan een groot aantal diakenen-afgevaardigden. Wel is de rapporteur van mening dat de grenzen bij de uitzondering van de zaken van opzicht en tucht moeilijk te definiëren zijn.

In zijn preadvies geeft prof. W. Kremer te kennen dat in eerste instantie het uitgangspunt is geweest het missen van het diaconale element op de kerkelijke vergaderingen. De discussie in 1956 heeft geleid tot de omschrijving „met in achtneming van het bijzondere karakter van hun ambt”, en het toen benoemde deputaatschap heeft de opdracht gekregen deze zaak nader uit te werken. De discussie van 1956 worde niet herhaald. In de praktijk zal de afgrenzing meevallen. Prof. dr. J. van Genderen adviseert een voorlopige regeling te treffen en tot definitieve wijziging van de desbetreffende bepalingen in de Kerkorde pas over te gaan als meer ervaring is opgedaan.

Na enige discussie besluit de synode

1. aan de deputaten dank te betuigen voor hun arbeid en hun handelingen goed te keuren;
2. de door deputaten voorgestelde en in de instructie geamendeerde wijzigingen van de kerkorde aan te houden, met dien verstande dat in art. 40 K.O. de tweede zin vervalt, luidende: De dienaren des Woords hebben hierop toezicht en zijn zo nodig bij de vergaderingen tegenwoordig.
3. als voorlopige gedragslijn te aanvaarden:
  - a. dat elke classis volgens eigen regeling zorgde dat minimaal drie diakenen aanwezig zijn op haar vergaderingen;
  - b. dat elke classis een diaken naar de particuliere synode en elke particuliere synode een diaken naar de generale synode zal afvaardigen;
  - c. dat de diakenen op de bredere kerkelijke vergaderingen een stem hebben in alle zaken behalve die van opzicht en tucht.

Art. 143.

Sluiting.

De zitting wordt gesloten nadat ds. D. Biesma jr. is voorgegaan in dankzegging.

VIJFTIENDE ZITTING

woensdag 26 september 1962 van 9-12 uur.

Art. 144.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 119 : 74 en 32, leest Joh. 10 : 9-18 en 26-30 en gaat voor in gebed.

Art. 145.

Appel-nominaal.

Bij gehouden appel-nominaal blijken de afgevaardigden aanwezig te zijn als in de vorige zitting met dien verstande dat oud. G. G. van Wijngaarden vervangen is door zijn secundus oud. H. Noppe en oud. M. Koole door zijn secundus oud. K. Manni. Oud. Manni betuigt instemming met de belijdenis.

Art. 146.

Telegram.

De praeses leest een telegram uit Jeruzalem ontvangen voor, luidende:

Hartelijke groeten en zegenwensen uit Jeruzalem. Psalm 72 : 18 en 19.

w.g. Boertien.

Met dank neemt de synode hiervan kennis en draagt het moderamen op telegrafisch te antwoorden.

Art. 147.

Eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken — Gereformeerde kerken (vrijgemaakt).

De praeses geeft in behandeling het rapport van de deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken (bijlage LX). In de eerste instantie wordt de aandacht van de synode gevraagd voor de passage betreffende de gereformeerde kerken (bijlage LX sub IIA) en het schrijven van de generale synode dezer kerken (9 n bijlage LXI). Hierover rapporteert commissie II bijlage LXII sub IIA).

Enerzijds wordt met dank opgemerkt dat deputaten een grote mate van overeenstemming in vele opzichten konden constateren. De vraag wordt gesteld of het noodzakelijk is overeenstemming in alle opzichten te bereiken gezein het feit dat er altijd nuanceringen geweest zijn. Ook in eigen kerken zijn klimaatsverschillen die remmend werken. Anderzijds evenwel wordt de waarde van genoemde constatering betwijfeld omdat plaatselijk de situatie blijkbaar anders is dan op deputaten-niveau. Moge de wederzijdse verhouding voor deputaten duidelijker geworden zijn, de verschillen in belijdenis, althans de ver-

schillen in interpretatie van de belijdenis op belangrijke punten die ook door deputaten zijn geconstateerd, met name waar het gaat over de kerk, de toeïgening des heils enz. spreken vooral in de plaatselijke situatie zeer sterk aan. Slechts hier en daar is sprake van toenadering, over het algemeen echter blijkt er meer verwijdering te zijn.

De rapporteur van commissie II, ds. K. J. Velema, verwijst naar de opdracht die deputaten ontvingen, te staan naar de eenheid van de gereformeerde belijders en in casu te onderzoeken de wederzijdse verhouding tussen beide kerken. Na jarenlange samenspreking zijn zij naar hun oordeel tot een zekere afronding gekomen. Ook al moge betwijfeld worden in hoeverre de gereformeerde deputaten het standpunt in de praktijk, vooral plaatselijk, weergeven, op vele punten bleek één visie op de belijdenis, terwijl er in andere opzichten sterke reserves in acht genomen moesten worden die kunnen leiden tot afwijzing van een vereniging. Bij de laatste samenspreking bleek een stijgende belangstelling voor de bezwaren die door onze deputaten naar voren werden gebracht. Hoe moeilijk het ook zal zijn vooral plaatselijk waar de verhoudingen — zo niet uiterst slecht — veelszins door sterke apathie worden gekenmerkt, gezocht moet worden naar éénwording wat nog niet hetzelfde is als vereniging. Het is niet verantwoord elkaar los te laten, tegenover de Here niet, noch tegenover de belofte in de Akte van Afscheiding afgelegd.

Prof. dr. J. van Genderen, voorzitter van deputaten, brengt de ernst van de verdeeldheid onder de gereformeerde belijders onder de aandacht van de synode. Deze verdeeldheid werpt een schaduw over de vreugde van het kerk-zijn en belemmert de werfkracht. Een eenheid in waarheid echter, niet een schijneenheid worde nagestreefd. Deputaten hebben meermalen beseft broeders te ontmoeten die grote ernst maken met de zaak der eenheid. De belangrijke vraag is uiteraard of de gemeenschappelijke belijdenis ook gelijk wordt verstaan. De samensprekingen zijn niet tevergeefs geweest. Maar ook deputaten zouden gaarne meer overeenstemming hebben bereikt bijv. inzake de toeïgening des heils, de verhouding Woord en Geest en de visie op de kerk. Mentaliteitsverschillen zijn er altijd en overal geweest, reeds in de dagen van de apostelen, maar die maken een samengaan niet onmogelijk mits het Woord ten volle heerschappij oefent. Deputaten hebben er zeker oog voor dat de verhoudingen plaatselijk over het algemeen juist niet goed zijn. Dit maant tot grote voorzichtigheid. Maar als éénwording gezocht wordt in het elkaar ontmoeten en beter verstaan, dan zal er ook een weg te vinden zijn om plaatselijk tot betere verhoudingen te komen.

Prof. J. J. van der Schuit kan zich niet geheel vinden in het rapport van deputaten. Hij is van oordeel dat er bij de gereformeerde kerken niets is veranderd en men nog even ver is als toen men begon met de samensprekingen. Het smart hem diep dat de gereformeerde gezindheid zo scherp verdeeld is. Maar het is zijn overtuiging dat er geen eenheid in belijdenis is. Met heel de gereformeerde gezindte is er grote mate van overeenstemming ten opzichte van de objectieve dogmata, maar dat sluit niet in dat er eenheid is ten aanzien van het

onderwerpelijke deel van de voorwerpelijke belijdenis, dat toch ook confessioneel gefundeerd dient te zijn. Het exclusivisme bij de gereformeerde kerken spreekt hem niet toe ten aanzien van het Evangelie en de praktische beleving ervan op allerlei levensterrein.

Prof. W. Kremer is in zijn preadvies van oordeel dat het gemakkelijker is over eenheid in het algemeen en vrijblijvend te spreken, dan deze in een concrete situatie te realiseren. Hier klopt een concrete kerkformatie aan die onze kerken ondanks alle varianten onder ons, die ook hun bekend zijn, zien als kerken van gereformeerd belijden en die gelooft dat beide kerken bij elkaar behoren en naar elkaar moeten toegroeien. Hun concrete vraag is: ziet u ons ook zo? Zegt u dat ook van ons? Dat er bij hen bepaalde interpretaties van de belijdenis zijn, is buiten kijf. Maar de achtergronden moeten ook in rekening worden gebracht. Al zullen zij het wellicht niet accepteren, in zekere zin zijn deze kerken reactie-kerken, opgekomen uit een bepaald verzet tegen hiërarchie, Kuyperianisme enz. Op verschillende punten spreekt die reactie ons aan, bijvoorbeeld inzake verwereldlijking enz. Maar zij beleven dit op zo'n radicaal andere manier dat er vervreemding door wordt gekweekt. Dat de plaatselijke verhoudingen er niet beter op worden moet diep smarten. Doch dat betekent niet: en nu nimmer vereniging. De synode gaf een informerende opdracht aan deputaten. Daarom hebben deze zich onthouden van een definitieve beoordeling. Maar deze opdracht moet als voltooid worden beschouwd.

Art. 148.

Sluiting.

Nadat ds. A. Hilbers is voorgegaan in dankzegging, wordt de zitting gesloten.

ZESTIENDE ZITTING

woensdag 26 september 1962 van 2-6.15 uur.

Art. 149.

Opening.

De praeses opent de zitting. Gezongen wordt Ps. 118 : 1 en 2, waarna de praeses art. 28 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis leest en voorgeat in gebed.

Art. 150.

Appel-nominaal.

Bij het gehouden appel blijken alle afgevaardigden aanwezig te zijn als in de vorige zitting.

Art. 151.

Telegram.

De praeses leest een telegram voor ontvangen van het Verband van christelijke gereformeerde evangelisatiecommissies luidende:

Verband van Chr. Geref. evangelisatiecommissies in jaarvergadering bijeen te Amersfoort bidt u Gods rijke zegen toe bij uw arbeid en beveelt het werk der evangelisatie dringend in uw belangstelling aan.

w.g. ds. H. W. Eerland
P. Fokker.

De praeses geeft uiting aan de dankbaarheid voor het betoonde medeleven en wijst erop hoe de synode breedvoerig gehandeld heeft over de evangelisatie, daarmede reeds voldoende aan de wens van het Verband. Het telegram zal schriftelijk beantwoord worden.

Art. 152.

Vervolg — Gereformeerde kerken (vrijgemaakt).

In de tweede ronde wordt door de praeses gelegenheid gegeven de discussie over het gerapporteerde betreffende de gereformeerde kerken (bijlagen LX sub II A, LXI en LXII sub II A) voort te zetten. ^{240, 264,}

Gelet op de besprekingen gedurende de morgenzitting dient ds. ²⁶⁷ J. Brons een amendement in, waarin hij voorstelt te constateren dat

1. bij de gehouden samensprekingen tussen wederzijdse deputaten bij alle overeenstemming die daarin was, er toch op belangrijke punten een duidelijk verschil van interpretatie van de belijdenis is gebleken;
2. de verhouding tussen beide kerken zeer bemoeilijkt wordt door de plaatselijke situatie waarbij van enige toenadering weinig blijk wordt gegeven, alsook een vrij sterke discrepantie openbaar komt tussen de uitingen van vrijgemaakte deputaten en verschillende vrijgemaakte publikaties.

De door de commissie voorgestelde besluiten wil hij doen voorafgaan door een besluit luidende: dat in dit stadium niet tot vereniging kan worden overgegaan.

Door verschillende leden wordt beklemtoond dat deze kerken moeten worden aanvaard als gereformeerde kerken, ook al is er verschil in interpretatie van de belijdenis, en dat er naar beter wederzijds begrip moet worden gestreefd zonder dat direct vereniging wordt beoogd. In dit stadium bedoelen de gereformeerde kerken deze ook niet, al is het van die zijde wel eens apodictisch beweerd. Andere leden achten de eerste constatering te zwak geformuleerd, daar de onderhavige onderdelen van de belijdenis het meest wezenlijke van de kerk raken. De plaatselijke verhoudingen laten duidelijk zien dat dit niet voldoende wordt geaccentueerd. Ook de gereformeerde kerken zijn niet klaar met de verklaring tot eenheid bereid te zijn, want ook zij zullen terdege moeten honoreren wat er leeft in deze kerken aan verschillen die zich in de plaatselijke situaties laten gelden.

Gehoord deze besprekingen dient ds. I. de Bruyne een amendement in, nl. om de eerste constatering in het commissierapport als volgt te wijzigen:

dat, hoewel bij de gehouden samensprekingen tussen wederzijdse de-

putaten een zekere mate van overeenstemming is gebleken in het verstaan van Schrift en belijdenis, er toch grote reserves blijven ten aanzien van de wijze waarop volgens de gereformeerde deputaten bepaalde fundamentele schriftuurlijke waarheden in de belijdenis beliden, moeten worden verstaan;

vervolgens om in de tweede constatering het woord discrepantie te vervangen door „onderscheid zo niet tegenspraak”;

en tenslotte om bij het eerste besluit aldus te lezen: op grond van de schriftuurlijke roeping tot eenheid en in overeenstemming met de belijdenis van onze kerken en conform de Akte van Afscheiding de eis tot eenwording erkennend, aan de deputaten voor eenheid onder de gereformeerde belijders op te dragen in overleg met de deputaten ad hoc van de gereformeerde kerken wegen en middelen te zoeken die tot wegneming van de geconstateerde verschillen kunnen leiden om op deze wijze de eenwording biddend te zoeken.

De praeses wijst erop dat blijkens de notulen van de gehouden samsprekingen waarvan de commissie volledige inzage heeft gekregen, er in de loop der jaren een bepaalde groei is geweest. De andere deputaten zijn de ingebrachte bezwaren beter gaan begrijpen, mede door allerlei situaties in hun eigen kerken, zodat zij zich van bepaalde uitlatingen sterk distantieëren. Dat de verhoudingen plaatselijk anders liggen is ook hun bekend. In deze tijd, nu de gereformeerde belijdenis van binnenuit wordt uitgehold, zijn zij medestanders als welhaast nergens elders te vinden, die de belijdenis ernstig nemen, ook al moet geconstateerd worden dat wij op belangrijke punten uiteengaan. Van grote betekenis zal zijn of en in hoeverre de gereformeerde synode zich distantieert van wat er plaatselijk gezegd en gedaan wordt waardoor de verhoudingen in de laatste jaren verslechterd zijn.

De rapporteur verzoekt gelegenheid zich met de commissie nader te beraden.

Art. 153.

Schorsing.

De praeses schorst de vergadering om commissie II gelegenheid te geven tot het gevraagde beraad.

Art. 154.

Vervolg — Gereformeerde kerken (vrijgemaakt).

Na heropening deelt de rapporteur mede dat de commissie haar voorstel als volgt wijzigt:

De generale synode

kennis genomen hebbende van

1. het rapport van deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken;
2. de brief van de generale synode van de gereformeerde kerken — Assen 1961;

c o n s t a t e r e n d e

1. dat bij de gehouden samensprekingen tussen wederzijdse deputaten een belangrijke mate van overeenstemming is gebleken in het verstaan van Schrift en belijdenis, al blijven er grote reserves ten aanzien van de wijze waarop bepaalde fundamentele schriftuurlijke waarheden in de belijdenis beleden, volgens de gereformeerde deputaten moeten worden verstaan;
2. dat de verhouding tussen beide kerken zeer bemoeilijkt wordt doordat er een vrij sterk onderscheid openbaar is gekomen tussen uitingen van gereformeerde deputaten en die van sommige gereformeerde kerkeraden;

v a n o o r d e e l

1. conform het voorstel in het commissierapport;
2. dat er verschillen gebleken zijn met name op het punt van de toe-eigening des heils en met betrekking tot de hantering van het gereformeerde belijden omtrent de kerk;
3. conform het voorstel in het commissierapport;

b e s l u i t

1. op grond van de schriftuurlijke roeping tot eenheid en in overeenstemming met de belijdenis der kerken en conform de Akte van Afscheiding de eis tot eenwording erkennend, deputaten voor eenheid enz. op te dragen om in overleg met de deputaten van de gereformeerde kerken wegen en middelen te zoeken die tot wegneming van de geconstateerde verschillen kunnen leiden, om op deze wijze de eenheid biddend te zoeken;
2. conform het voorstel in het commissierapport;
3. het ingediende rapport van de deputaten voor eenheid enz. met betrekking tot de verhouding tot de gereformeerde kerken onder toevoeging van het rapport over de eerste samensprekingen uitgebracht ter synode 1959 aan de kerkeraden toe te zenden en voor leden van de kerken verkrijgbaar te stellen (bij deputaten aan te vragen).

Tegen dit voorstel worden verschillende formele en materiële bezwaren ingebracht. Na enige bespreking doet de synode de volgende uitspraak:

De generale synode

k e n n i s g e n o m e n h e b b e n d e v a n

1. het rapport van de deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken betreffende de samensprekingen met deputaten ad hoc van de gereformeerde kerken;
2. de brief van de generale synode van de gereformeerde kerken, gehouden te Assen in 1961;

c o n s t a t e r e n d e

1. dat bij de gehouden samensprekingen tussen wederzijdse deputaten een belangrijke mate van overeenstemming is gebleken in het verstaan van Schrift en belijdenis, al kwam er ernstig verschil openbaar in de wijze waarop bepaalde door de kerken beleden schriftuurlijke waarheden worden verstaan;

2. dat de verhouding tussen beide kerken zeer bemoeilijkt wordt doordat er een vrij groot onderscheid is openbaar gekomen tussen uitingen van gereformeerde deputaten en die van sommige gereformeerde kerkeraden;

van oordeel

1. dat de gereformeerde kerken zich in alles willen stellen op de grondslag van Gods heilig Woord en de gereformeerde belijdenis als daarop gegrond, en dat het daarom roeping is te staan naar eenheid;
2. dat er verschillen gebleken zijn met name ten aanzien van de toe-eigening des heils en met betrekking tot de hantering van het gereformeerd belijden omtrent de kerk;
3. dat er in de plaatselijke kerken over het algemeen te weinig toenadering tot elkaar te bespeuren is;

besluit

1. op grond van de schriftuurlijke roeping tot eenheid en in overeenstemming met de belijdenis van de kerken en conform de Akte van Afscheiding deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken op te dragen in overleg met de deputaten van de gereformeerde kerken wegen te zoeken die tot wegneming van de geconstateerde verschillen kunnen leiden;
2. dit besluit ter kennis te brengen van de generale synode van de gereformeerde kerken ter beantwoording van het schrijven van de generale synode van Assen-1961;
3. het ingediende rapport van de deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken met betrekking tot de verhouding tot de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) onder toevoeging van het rapport over de eerste in 1959 gehouden samensprekingen aan de kerkeraden toe te zenden en voor de leden van de kerken verkrijgbaar te stellen.

Art. 155.

Vervolg — Eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland.

De behandeling van het rapport van de deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken voortzettend, schenkt de synode aandacht aan de passages die betrekking hebben op de gereformeerde kerken (synodaal), het gereformeerd convent en de overige werkzaamheden

²⁵¹ ten dezen door deputaten gerapporteerd (bijlage LX sub II B - D).

²⁶⁹ Ook hierover rapporteert commissie II (bijlage LXII sub II B - D).

Na bespreking besluit de synode

1. deputaten op te dragen de besprekingen met de deputaten van de gereformeerde kerken voort te zetten en getuigenis te geven van het schriftuurlijk-confessioneel beginsel van onze kerken en aan de volgende generale synode hierover rapport uit te brengen;

2. deputaten op te dragen betreffende het gereformeerd convent in de aangegeven lijn krachtig voort te gaan;
3. deputaten op te dragen zich opnieuw tot de generale synode van de gereformeerde gemeenten te wenden met het verzoek te willen spreken over hetgeen verbindt en gescheiden houdt;
4. de handelingen gerapporteerd in het tweede deel van hun rapport sub D 2, 3 en 4 goed te keuren.

Art. 156.

Vervolg — Correspondentie met buitenlandse kerken — Free and Old Chr. Ref. Churches in Canada en U.S.A.

Het derde gedeelte van het rapport van de deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders en de correspondentie met buitenlandse kerken komt in behandeling (bijlage LX sub III). De praeses ²⁵⁶ stelt in de eerste plaats aan de orde de correspondentie met de Free and Old Chr. Reformed Churches in Canada en U.S.A. en leest het schrijven van de synode dezer kerken (bijlage I), alsmede het schrijven van de Old Christian Reformed Church of Hamilton and environs (9 bbb, bijlage LXIII). Commissie II rapporteert (bijlage LXII sub ^{272, 269} III A en B). Ds. W. F. Laman licht een en ander nader toe.

Oud. J. van Bergeyk deelt mede dat de door de synode van de Free and Old Chr. Ref. Churches ahangig gemaakte zaak reeds op de classis Rotterdam is behandeld.

De rapporteur, ds. K. J. Velema, verwijst naar de Acta van de generale synode van 1959 waar ds. J. Overduin, toen afgevaardigd door de Free Chr. Ref. Churches, attendeerde op de mogelijkheid een stichtelijk woord te spreken in een kerk waarmee geen correspondentie wordt onderhouden (art. 174). Deputaten zijn niet competent een afkeuring als gevraagd is, uit te spreken. Tevens moet in aanmerking worden genomen dat de betrokkene pertinent geen gebruik wilde maken van de mogelijkheid die voor hem openstond, om in de gereformeerde kerken voor te gaan.

De synode besluit

1. deputaten op te dragen wanneer zij een officiële klacht wegens overtreding van art. 4 K.O. sub C 1 ontvangen hebben, deze door te geven aan de classis waaronder de betrokken kerk ressorteert, en afschrift van hun schrijven te zenden aan de raad dezer kerk;
2. de synode van de Free and Old Chr. Ref. Churches in Canada and U.S.A. van het besluit sub 1 in kennis te stellen;
3. ten aanzien van het verzoek een afgevaardigde naar de synode dezer kerken te zenden, uit te spreken dat er geen bezwaar bestaat aan dit verzoek te voldoen en aan deputaten over te laten in hoeverre hieraan kan voldaan worden.

In de discussie over het schrijven van de Old Chr. Ref. Church of Hamilton and environs wordt gewezen op het aangaan van correspon-

dentie met de Free Chr. Ref. Church in 1953 (Acta, art. 85 en 94) waarin een analoog geval wordt gezien. Hiertegen wordt opgemerkt dat juist deze synode uitdrukkelijk heeft uitgesproken dat correspondentie alleen zal worden aangegaan met een verband van kerken (Acta, art. 86).

De synode besluit

1. a. het beleid van deputaten ten aanzien van ds. J. Hamstra goed te keuren;
- b. de kerkeraad van Hamilton and environs van dit besluit in kennis te stellen;
2. op het schrijven van deze kerkeraad te antwoorden
  - a. dat gezien het feit dat de kerkeraad van Hamilton and environs het verband met de Old Chr. Ref. Churches verbrak waarmee onze kerken in correspondentie staan, op grond van de bepaling van de synode van 1953 (Acta, art. 86 sub b) er geen correspondentie meer is tussen de Chr. Geref. Kerken in Nederland en de Old Chr. Ref. Church of Hamilton and environs, zodat er van bestendinging van correspondentie geen sprake kan zijn;
  - b. dat evenwel correspondentie weer mogelijk zal zijn via het verband van de Free and Old. Chr. Ref. Churches of Canada and U.S.A.

Art. 157.

The Reformed Churches of Australia.

De synode gaat over tot bespreking van de passages in de onderhavige rapporten die de correspondentie betreffen met de Ref. Churches of Australia (bijlagen LX sub B en LXII sub III C).
256, 270

Met dank wordt kennis genomen van het gerapporteerde en het beleid van deputaten goedgekeurd.

Art. 158.

The Reformed Churches of New Zealand.

Het gerapporteerde betreffende the Reformed Churches of New Zealand wordt in behandeling genomen (bijlagen LX sub III C en LXII sub III D), alsmede het schrijven van the committee on correspondence with churches abroad van deze kerken (9 aaa, bijlage LXIV).
256
270
273

Na enige bespreking besluit de synode

1. dat het niet nodig is opnieuw de correspondentie met deze kerken te stipuleren, daar dit reeds is geschied overeenkomstig het besluit van de generale synode van 1956 (Acta, art. 134, zie ook bijlage XVIII sub B 3);
2. de afdoening van de in voornoemd schrijven aan de orde gestelde punten op te dragen aan haar deputaten.

Art. 159.**The Free Church of Scotland.**

Door de praeses wordt aan de orde gesteld het gedeelte van de in behandeling zijnde rapporten met betrekking tot the Free Church of Scotland (bijlagen LX sub III D en LXII sub III E).

257, 271

De synode besluit na met dankbaarheid hiervan kennis te hebben genomen het beleid van deputaten goed te keuren.

Art. 160.**Die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika.**

De praeses geeft in bespreking de passages van de onderhavige rapporten die betrekking hebben op die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (bijlagen LX sub III E en LXII sub III F).

257, 271

De rapporteur van commissie II, ds. K. J. Velema, deelt mede dat blijkens ingewonnen informaties via prof. J. J. van der Schuit die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika op geen enkele wijze „1905” heeft overgenomen, weshalve de commissie met de grootst mogelijke meerderheid besloot de synode voor te stellen correspondentie (in engere zin) met deze kerk aan te gaan.

De synode besluit

1. het voorstel van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika te aanvaarden en derhalve met deze kerk in correspondentie te treden volgens de bepalingen die ook gelden ten aanzien van de correspondentie met the Reformed Churches of Australia, resp. of New Zealand (zie Acta 1953, bijlage XVIII sub B 3);
2. de scribae synodi op te dragen van dit besluit kennis te geven aan die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.

Art. 161.**The Christian Reformed Church of U.S.A. and Canada.**

De synode gaat over tot de behandeling van de correspondentie met the Christian Reformed Church of U.S.A. and Canada (bijlagen LX sub III F en LXII sub III G en H), alsmede van een schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid (9 mm).

Daar nog geen officieel antwoord op het schrijven van deputaten dat in hun rapport is opgenomen, ontvangen is, besluit de synode

1. deputaten op te dragen zich op het te ontvangen antwoord te beraden en daarover aan de volgende synode te rapporteren;
2. het schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid voor kennisgeving aan te nemen.

Art. 162.**Gereformeerde oecumenische synode.**

Het gedeelte van het rapport van deputaten dat handelt over de gereformeerde oecumenische synode vraagt de aandacht van de sy-

261 node (bijlage LX sub IV). Ook hierover rapporteert commissie II
271 (bijlage LXII sub IV).

Verschillende leden betuigen hun instemming met het voorstel van de commissie om de instructie van de part. synode van het Noorden ingediend ter generale synode 1959: „De generale synode besluite deel te nemen aan de gereformeerde oecumenische synode” (Acta, art. 176 en 181) te aanvaarden, al betreuren zij dat noch deputaten noch de commissie in dezen een eenparig advies uitbrengen.

Prof. J. J. van der Schuit wil gaarne toegeven dat principieel gezien de gereformeerde oecumenische synode voorrang heeft boven de International Council of Christian Churches, maar dan dient deze synode zich ook te houden aan haar basis en kan zij daarmee niet marchanderen. Volgens hem geeft deze synode de deelnemende kerken vrijheid lid te worden van de wereldraad van kerken, wanneer zij uitspreekt dit niet te beletten.

De rapporteur, ds. K. J. Velema, acht het standpunt van de gereformeerde oecumenische synode ten opzichte van de wereldraad van kerken op deze wijze niet geheel juist weergegeven. Blijkens de Acta van deze synoden is er een duidelijke uitspraak gedaan, zoals ook in het rapport van de part. synode van het Noorden ter toelichting van haar instructie (Acta 1959, bijlage LXXVII) wordt aangetoond, nl. dat het lidmaatschap van de wereldraad van kerken hoogst ongeraden wordt geacht.

Art. 163.

Schorsing.

De praeses schorst in verband met de maaltijd de zitting.

VERVOLG ZESTIENDE ZITTING

woensdag 26 september 1962 van 7-9 uur.

Art. 164.

Heropening.

De praeses heropent de zitting en laat zingen Ps. 46 : 2.

Art. 165.

Presentie.

Oud. G. G. van Wijngaarden is als primus afgevaardigde weer aanwezig.

Art. 166.

Vervolg — Gereformeerde oecumenische synode.

De behandeling van de zaak van de gereformeerde oecumenische synode wordt voortgezet.

De synode besluit
deel te nemen aan de gereformeerde oecumenische synode.

Art. 167.

Igreja Evangélica Reformada do Brasil.

Op zijn verzoek ontvangt oud. A. de Geus gelegenheid de aandacht van de synode te vestigen op de gereformeerde kerk van Brazilië. Onder verwijzing naar een artikel van mr. C. J. Verplanke in de Saamwerker van juli/aug. 1962 herinnert hij aan het feit dat deze kerk is ontstaan mede dank zij de emigratie van een aantal leden van de kerk te 's-Gravendeel in de jaren 1911 e.v. Onze kerken hebben zich in die tijd weinig aan deze leden gelegen laten liggen. De gereformeerde kerken in Nederland daarentegen hebben het gereformeerde kerkelijke leven in Brazilië gesteund zodat de daar ontstane kerken lange jaren in het verband van deze kerken hebben geleefd. Ongeveer een jaar geleden hebben de Braziliaanse gereformeerde kerken zich losgemaakt uit dit verband en zich geconstitueerd als Igreja Evangélica Reformada do Brasil. Terecht kan hier van een ereschuld tegenover deze kerk worden gesproken. Daarom geeft oud. De Geus in overweging deputaten te machtigen maatregelen te treffen die kunnen leiden tot correspondentie met deze kerk.

Prof. J. J. van der Schuit onderschrijft deze gedachte van ganser harte. Hij herinnert eraan hoe na 1911 de geëmigreerde leden advies vroegen met het oog op het dopen van hun kinderen enz. Er was toen geen andere mogelijkheid dan hen te verwijzen naar de dichtstbijzijnde protestantse kerk. Hij zal dankbaar zijn wanneer wegen geopend worden om tot correspondentie te komen.

De synode besluit

1. in principe bereid te zijn correspondentie aan te gaan met de Igreja Evangélica Reformada do Brasil;
2. deputaten te machtigen dit besluit uit te voeren overeenkomstig de voor correspondentie geldende bepalingen.

Art. 168.

International Council of Christian Churches.

De passages van de in behandeling zijnde rapporten betreffende the International Council of Christian Churches worden in bespreking gegeven (bijlagen LX sub V en LXII sub V).

262, 272

Naast veel waardering voor het bestaan van de I.C.C.C. is er ook ernstige critiek op het optreden van de I.C.C.C. Met name het onlangs gehouden congres roept vele vragen op. Zijn de verschillende resoluties niet te weinig overwogen en te negatief van inhoud? Zijn de kerken verantwoordelijk voor de resoluties van dit congres? Is het niet nodig dat de synode duidelijk stelt dat de kerken in geen enkel opzicht verantwoordelijkheid dragen voor wat er in en door deze raad gebeurt? Welke kerken zijn eigenlijk lid van de I.C.C.C. en wat leren deze kerken? Wordt het gereformeerde element niet te veel gemist?

Is het mogelijk dit te versterken zodat de I.C.C.C. positiever en belijnder spreekt? Vergeleken met hetgeen aan de synode van 1959 werd gerapporteerd, nl. dat van vooruitgang gewaagd kon worden, is er dan nu geen achteruitgang te constateren? Met name over verschillende uitspraken van de president van de I.C.C.C. zijn vele leden bezwaard en beschaamd. Een lid van de uitvoerende commissie van de I.C.C.C. zou het op prijs stellen gekend te worden in het werk van deze commissie. Meer contact tussen de Nederlandse leden van deze commissie zou wenselijk zijn.

De voorzitter van deputaten, prof. dr. J. van Genderen, merkt op dat deputaten na het bewuste congres nog niet hebben vergaderd, zodat deze en dergelijke zaken door hen niet besproken zijn. Prof. dr. B. J. Oosterhoff deelt desgevraagd enkele indrukken mede van het congres. Enerzijds acht hij het van een geweldige betekenis dat broeders en zusters uit allerlei volken en landen die eenzelfde geloof in Jezus Christus onze Here en Heiland belijden, elkaar ontmoeten. Bij alle nuancering en verschil in landaard, bepaalde punten in de belijdenis en in de kerkregering enz. wordt dit als een wonder beleefd dat sterkt in de vaak eenzame strijd: dat men met elkaar de fundamentele waarheden van het Evangelie kan belijden. Maar anderzijds beleeft hij ook altijd weer de grote moeite om samen tot een getuigenis te komen. De kwestie van de resoluties is altijd weer het zwakke punt. Zij zijn vaak veel te weinig voorbereid en overdacht en z.i. ook te negatief afgestemd. Werkend met het zwart-wit schema kunnen op deze wijze wel duizend resoluties worden aangenomen. Het is voor hem ook de vraag in hoeverre de kerken verantwoordelijkheid dragen voor deze resoluties. Het zal goed zijn dat deputaten zich hierop bezinnen.

Prof. J. J. van der Schuit, vice-president van de I.C.C.C., is van oordeel dat de I.C.C.C. niet met een synode moet worden vergeleken. De moeilijkheid is dat velen niet aanvoelen wat er in het internationale vlak aan de orde is. De I.C.C.C. is een lichaam dat de Christus der Schriften wil handhaven, één Heer, één Heiland, één bloed, één toekomst, en internationaal opkomt voor de Koning der koningen. De gewraakte uitlatingen moeten in hun verband worden gezien en beoordeeld. Het positieve, gereformeerde element was zeker aanwezig.

Ds. J. C. Maris, secr.-buitenland van deputaten en tevens secr. van de I.C.C.C., verbaast zich niet over de critiek gelet op de eenzijdige informatie die de pers in het algemeen verschaft over de I.C.C.C. en de hetze die tegen de I.C.C.C. wordt gevoerd. Samenwerking op internationaal niveau eist aanpassing inzake procedurekwesties enz., maar dat raakt het principe niet. Dat de resoluties vaak een negatieve inslag hebben, hangt samen met het feit dat over zaken waarover een positieve mening bestaat, geen uitspraken nodig zijn, waarbij niet vergeten moet worden dat waarschuwingen tegen verschillende zaken juist niet gehoord worden van de kant waarvan het verwacht mocht worden. Trouwens ook het Evangelie kent de scherpe afkeuring.

Nadat in tweede ronde een en ander nogmaals is onderstreept, besluit de synode

deputaten op te dragen de gestelde vragen en gerezen problemen, inzonderheid inzake de resoluties, nader te overwegen en zich hierover met de uitvoerende commissie van de I.C.C.C. te verstaan.

Art. 169.

Correspondentie.

De praeses geeft tenslotte het gedeelte van de onderhavige rapporten in behandeling dat handelt over het begrip correspondentie (bijlagen LX sub VI en LXII sub VI).

263, 272

De synode besluit

voorlopig geen wijziging te brengen in de gebruikte terminologie, maar de begrippen contact en correspondentie zo nodig te verduidelijken door correspondentie in ruimere zin en correspondentie in engere zin.

Art. 170.

Vervolg — Eenheid van de gereformeerde belijders en de correspondentie met buitenlandse kerken.

De conclusies van het rapport van commissie II betreffende het rapport van de deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders en de correspondentie met buitenlandse kerken komen in behandeling (bijlage LXII sub VII).

272

De synode besluit

1. het beleid en de handelingen van deputaten, voorzover nog niet geschied, goed te keuren onder dank voor de vele arbeid door hen verricht;
2. opnieuw deputaten te benoemen;
3. omtrent de overige conclusies te verwijzen naar de behandeling van de desbetreffende onderdelen van het rapport.

Art. 171.

Vervolg — Kerkverband.

De praeses stelt opnieuw aan de orde de instructie van de part. synode van het Noorden (D 2) die reeds tijdens de elfde zitting in bespreking is geweest (zie art. 116). Commissie I rapporteert opnieuw (bijlage LXV).

274

Oud. J. van Dalen deelt in een uitvoerige verklaring mede zijn bezwaren te handhaven.

Na enige bespreking besluit de synode

1. een commissie te benoemen die tot taak heeft te onderzoeken of er wegen en middelen gevonden kunnen worden om te voorkomen dat een kerkeraad die art. 31 K.O. en het daarbij bepaalde negeert (heeft genegeerd) en de eens gegeven belofte van het ondertekeningsformulier om de daarin overeengekomen kerkelijke weg te volgen verbreekt (heeft verbroken), rechtens kan handelen;
2. deze commissie op te dragen het resultaat van haar onderzoek

- aan de eerstvolgende generale synode voor te leggen;
3. aan het ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords volgens art. 52 K.O. toe te voegen de zinsnede: Tenslotte beloven wij in alles te handelen naar de geldende Kerkorde en de verdere bepalingen en besluiten der christelijke gereformeerde kerken in Nederland.

Art. 172.

Sluiting.

Nadat ds. M. Drayer is voorgedaan in dankzegging, sluit de praeses de zitting.

ZEVENTIENDE ZITTING

donderdag 27 september 1962 van 9-12.30 uur.

Art. 173.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 98 : 1 en 3, leest Psalm 96 en gaat voor in gebed.

Art. 174.

Appel-nominaal.

Bij het gehouden appel blijken alle afgevaardigden aanwezig te zijn als in de zestiende zitting.

Art. 175.

Telegram.

Op voorstel van het moderamen wordt een telegram verzonden aan ds. M. Boertien te Jeruzalem, luidende:

Synode dankt voor telegram. Jesaja elf vers twaalf.

w.g. Velema, praeses
Drayer, scriba.

Art. 176.

Notulen.

De eerste scriba leest de voorlopige notulen van de achtste zitting. Deze worden vastgesteld.

Art. 177.

Vervolg — Onderzoek inzake de Bijbelvertaling.

De praeses geeft in behandeling de voorstellen sub B van het rapport van commissie III inzake de Bijbelvertaling (bijlage XLII).

¹⁹³ De synode besluit overeenkomstig het voorgestelde

1. het schrijven van de part. synode van het Zuiden (9 e en yy) voor kennisgeving aan te nemen;

2. het schrijven van de kerkeraad van 's-Gravenmoer (9 f) niet ontvankelijk te verklaren daar de gronden van het bezwaard zijn tegen het besluit van de part. synode van het Zuiden ontbreken;
3. de kerkeraad van Eindhoven op zijn schrijven (9 g) te berichten dat zijn besluit prematuur was en derhalve in strijd met de kerkelijke orde en dat zijn oordeel over het besluit van de generale synode van 1959 in strijd is met de waarheid;
4. de kerkeraad van Rotterdam-Zuid op zijn schrijven (9 h) te berichten dat ook zijn besluit prematuur genoemd moet worden en derhalve in strijd met de kerkelijke orde;
5. niet in te gaan op het schrijven van br. P. de Jongh van 's-Gravenhage (9 aa);
6. de kerkeraad van Utrecht-Centrum te berichten dat zijn schrijven (9 bb) niet ontvankelijk kon worden verklaard daar de gronden voor het bezwaard zijn tegen het besluit van de part. synode van het Oosten ontbreken;
7. het schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid (9 kk) voor kennisgeving aan te nemen.

Art. 178.

Overleg inzake de psalmberijming.

De synode gaat over tot de bespreking van het rapport van de deputaten voor overleg inzake de Psalmberijming (bijlage LXVI), alsmede het desbetreffende rapport van commissie III (bijlage LXVII).²⁷⁴²⁸¹

De secretaris van deputaten, ds. A. Bikker, wordt door de praeses verwelkomd en uitgenodigd de synode van advies te dienen.

Enige leden betreuren het dat deputaten slechts als waarnemers in de interkerkelijke stichting voor de psalmberijming konden optreden. Voorts wordt geattendeerd op de uitspraak van de synode van 1959, nl. om alles in het werk te stellen één psalmberijming te behouden voor het protestants kerkelijke leven in Nederland (Acta, art. 200 sub b). Wordt door het door de commissie voorgestelde niet het tegenovergestelde bereikt? Inzake het bepleite overleg c.q. de samenwerking met de gereformeerde gezindte in dezen wordt nader geïnformeerd naar de uitvoering van het besluit van 1959 betreffende het schrijven van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) (Acta, art. 155).

De rapporteur van commissie III, ds. P. op den Velde, wijst in zijn antwoord op het feit dat de synode van 1959 de mogelijkheid openliet om alsnog te participeren in de interkerkelijke stichting voor de psalmberijming. Deputaten hebben in hun rapport niet voldoende inzicht geboden inzake de consequenties van een dergelijk besluit, zodat de commissie niet in staat was een positief advies uit te brengen. Bovendien is de situatie in zoverre veranderd dat de Proeve gereed is en het nu nog gaat om de revisie. Voorts is er op het terrein van de psalmberijming meer aan de orde dan de Proeve waartoe het deputatenrapport zich bepaalt.

Ds. A. Bikker leest het schrijven van de generale synode van Bun-

schoten-Spakenburg 1958/59 en vestigt er de aandacht op dat de gereformeerde kerken blijkens dit schrijven de tijd toen nog niet gekomen achtten om overleg te plegen inzake de psalmberijming. Zij wilden alleen informatie verschaffen inzake haar handelingen. Bij een samenspreking met de door de synode dezer kerken benoemde deputaten ad hoc bleek dat er weinig perspectief is in het pogen een nieuwe berijming te verkrijgen. Wat de berijming van ds. Hasper betreft, deelt ds. Bikker mede dat hem op een vergadering van de stichting tot verbetering van het psalmgezag in de gereformeerde kerken gebleken is dat er weinig hoop meer is dat deze berijming nog eens zal worden ingevoerd. In het voorgestelde overleg met deputaten voor de psalmberijming van andere kerken van gereformeerd belijden om zo mogelijk één psalmberijming te behouden, zien deputaten weinig heil. Het zal uiterst moeilijk zijn op deze wijze iets te bereiken. Intussen gaat de interkerkelijke commissie voort met de revisie waarop alleen die kerken invloed kunnen oefenen die participeren in de interkerkelijke stichting voor een psalmberijming. Vervolgens geeft ds. Bikker de gevraagde informatie betreffende doel en samenstelling van deze stichting. Participatie in deze stichting zal betekenen dat invloed kan worden geoefend op de tekst van de nieuwe berijming, c.q. medezeggenschap wordt ontvangen inzake de revisie van de Proeve, terwijl deze participatie geen enkele verplichting insluit om de berijming te accepteren.

Prof. W. Kremer wijst er in zijn preadvies op dat nog nimmer is uitgesproken wat wordt begeerd: blijven bij de statenberijming van 1773, of restauratie daarvan of een nieuwe berijming. Ook in de gereformeerde kerken is geen eenparigheid in dezen. Deputaten zijn benoemd om informatie te geven en overleg te plegen, maar zonder belijnde opdracht. Ook prof. dr. B. J. Oosterhoff vraagt zich af welk resultaat men zich voorstelt, c.q. moet voorstellen. Dit geldt ook een eventuele restauratie van de berijming van 1773. Een samenwerking met andere kerken van gereformeerd belijden is zeker ideaal, maar waarschijnlijk niet te verwezenlijken. De zaak van een nieuwe psalmberijming ligt veel moeilijker dan van de nieuwe Bijbelvertaling. In de huidige situatie is er weinig anders voor deputaten te doen dan informeren en invloed oefenen waar het mogelijk is.

In tweede ronde wordt nogmaals aangedrongen op sterker overleg met kerken, c.q. groepen van gereformeerd belijden, eventueel via de moderamina.

De synode besluit

1. deputaten te danken voor hun arbeid en hun handelingen goed te keuren;
2. niet te participeren in de interkerkelijke stichting voor de psalmberijming maar officieel waarnemers te blijven zenden;
3. opnieuw deputaten te benoemen voor onderzoek en overleg inzake de psalmberijming;
4. deputaten op te dragen, indien maar enigszins mogelijk, in overleg met de deputaten voor de psalmberijming van andere kerken c.q. groepen van gereformeerd belijden in Nederland

te bestuderen wat gedaan kan worden om één psalmbundel voor het protestants kerkelijk leven in Nederland te behouden, zo mogelijk door restauratie van de berijming van 1773;

5. deputaten voorts op te dragen de synode op de hoogte te houden van wat er op het terrein van de psalmberijming in Nederland gebeurt en daarover te rapporteren aan de eerstkomende synode.

Art. 179.

Art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

Het rapport van de deputaten ter bestudering van de vragen in betrekking tot art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis wordt in behandeling genomen (bijlage LXVIII). Een minderheid van deze deputaten heeft afzonderlijk een rapport ingediend (bijlage LXIX).²⁸³ Commissie I rapporteert (bijlage LXX).³¹²
³³¹

De deputaten ds. D. Slagboom en ds. W. van 't Spijker worden na verwelkomd te zijn, verzocht de synode van advies te dienen.

De rapporteur, ds. D. Biesma jr., deelt mede dat de commissie van oordeel is dat de vraag of art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis al of niet gewijzigd moet worden, momenteel niet aan de orde is. Evenmin gaat het om „1905”. Op tafel ligt de uitspraak van de gereformeerde oecumenische synode en het ontwerp van de generale synode van de gereformeerde kerken. Daarom heeft de commissie niet uitdrukkelijk gekozen voor het meerderheids- of het minderheidsrapport. Duidelijk is in elk geval dat niet kon worden volstaan met een verwijzing naar „1928” (zie Acta 1959, bijlage LXX sub A 3). Ook de commissie is van oordeel dat een correctie van 1928 niet onmogelijk geacht moet worden.

Als deputaat releveert prof. dr. J. van Genderen de gang van zaken die geleid heeft tot het uitbrengen van twee rapporten. Deputaten hebben gepoogd de conclusies zo te stellen dat allen er zich in konden vinden. Voor een belangrijk gedeelte gelukte het om voor allen aanvaardbare conclusies te formuleren. Een tweetal deputaten behield zich het recht voor op een bepaald onderdeel ter synode een andere visie te laten horen. Toen evenwel het rapport in concept ter tafel kwam, bleek samengaan niet meer mogelijk. De conclusies van de commissie kan prof. Van Genderen grotendeels onderschrijven. Het woord „bevoegdheid” in conclusie 7 sub a meent hij te moeten lezen in het licht van de vierde conclusie. Het antwoord aan de gereformeerde kerken worde niet alleen schriftelijk gegeven, maar ook via opnieuw te benoemen deputaten.

Oud. J. van Dalen geeft een breedvoerige toelichting op de conclusies van het minderheidsrapport. Deze conclusies zijn vrij breed uitgevallen juist met het oog op het feit dat deputaten zullen moeten spreken met de deputaten van de gereformeerde kerken waarvoor een brede instructie nodig is. Naar zijn mening spreekt art. 36 niet over de verhouding kerk-staat, maar over het ambt van de overheid. Art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis is theocentrisch terwyl

het voorstel van de gereformeerde oecumenische synode anthropocentrisch is. Het gaat er niet om dat God kan worden gediend, maar dat Hij zal worden gediend. De overheid heeft te kiezen tussen de degenererende kracht van de antichrist en de regenererende kracht van Christus.

Art. 180.

Afscheid van afgevaardigde van de Free and Old Christian Reformed Churches.

De praeses geeft ds. W. F. Laman met het oog op zijn vertrek, gelegenheid als afgevaardigde van de Free and Old Christian Reformed Churches de synode toe te spreken. Ds. Laman dankt de synode voor de gastvrije ontvangst en spreekt enkele hem typerende woorden van afscheid.

Nadat de praeses dit afscheidswoord heeft beantwoord, wordt ds. Laman staande toegezongen Ps. 17 : 4.

Art. 181.

Sluiting.

Prof. W. Kremer gaat op verzoek van de praeses voor in dankzegging, waarna de zitting wordt gesloten.

ACHTTIENDE ZITTING

donderdag 27 september 1962 van 2-6 uur.

Art. 182.

Opening.

De praeses opent de zitting. Hij laat zingen Ps. 82 : 1 en 2, leest art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en gaat voor in gebed.

Art. 183.

Appel-nominaal.

De praeses houdt appel. Alle afgevaardigden zijn aanwezig als in de vorige zitting uitgezonderd oud. H. Noppe die zijn plaats weer heeft afgestaan aan de primus-afgevaardigde oud. G. G. van Wijngaarden.

Art. 184.

Vervolg — Art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

De praeses geeft oud. J. van Dalen gelegenheid zijn in de vorige zitting onderbroken betoog voort te zetten betreffende het minderheidsrapport inzake de bestudering van de vragen rondom art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

Het bezwaar van oud. Van Dalen tegen de voorgestelde wijziging is dat daarin de overheid geen eigen taak meer heeft bij de bevoorde-

ring van het Koninkrijk Gods en het tegenstaan van de antichrist. Nogmaals wordt in den brede een interpretatie gegeven van art. 36 die z.i. de enig Schriftmatige is.

De rapporteur, ds. D. Biesma jr., acht het niet nodig hierop in te gaan. Dit zou prematuur zijn. De commissie zag de zaak als volgt: van de zijde van de gereformeerde kerken ligt er de vraag om een gesprek te openen over een bepaalde wijziging met als achtergrond de uitspraak van de gereformeerde oecumenische synode. Beide formuleringen betekenen niet het laatste woord in deze kwestie, maar bedoelen een handleiding te zijn ter bespreking. Daarom heeft de commissie welbewust niet gekozen voor de conclusies van het meerderheidsrapport noch voor die van het minderheidsrapport. Wel wil de commissie de mogelijkheid openlaten voor correctie van „1928”. Indirect lag deze mogelijkheid reeds in de opdracht die de generale synode van 1937 gaf. Maar tevens wil de commissie beklemtonen het gebrek aan eenparigheid. De commissie meent dat beide rapporten voldoende materiaal bieden voor het komende gesprek. Ze beoogde een synthese te geven.

Na nog enige bespreking besluit de synode nu het oordeel gevraagd is over de formulering die door de generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland (Rotterdam 1952/53) aan andere kerken is voorgelegd

1. te antwoorden

- a. dat het volgens haar geen aanbeveling verdient tot wijziging van art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis over te gaan als er ter zake niet genoeg klaarheid en eenparigheid bestaat in de kerken;
  - b. dat zij wel van oordeel is dat deze zaak de aandacht der kerken behoort te hebben, omdat de wijze waarop het in art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis bedoelde beginsel onder woorden is gebracht, in de kerken vragen en bedenkingen oproept;
  - c. dat zij daarom bereid is met de generale synode van de gereformeerde kerken c.q. haar deputaten hieromtrent nader overleg te plegen;
2. a. deputaten te benoemen voor overleg met de gereformeerde kerken c.q. met haar deputaten inzake art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis;
- b. deze deputaten op te dragen in dit overleg de volgende conclusies als richtlijnen te gebruiken:
1. de bedoeling van de derde zinsnede van art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis was oorspronkelijk dat de overheid met de machtsmiddelen die haar ten dienste staan, zal optreden tegen alle afgoderij en valse godsdienst om deze te weren en uit te roeien; dit hield in dat in gevallen van openbare goddeloosheid de zwaarste straf kon worden toegepast;
  2. de gronden voor deze omschrijving van de taak van de overheid ten aanzien van de religie werden ontleend aan

het Oude Testament, waarbij echter de bijzondere plaats van Israël als theocratisch volk niet genoeg in het oog werd gehouden;

3. een correctie van de beslissing van de generale synode van 1928 over deze zaak (Acta, art. 70) moet niet onmogelijk worden geacht;
4. wanneer de gehele derde zinsnede van art. 36 zou vervallen, zou een gewichtig beginsel in dit artikel worden gemist, nl. dat de overheid binnen de grenzen van haar bevoegdheid de geboden Gods ook waar het de dienst des Heren betreft, heeft te doen eerbiedigen;
5. de wijze waarop dit beginsel in art. 36 onder woorden wordt gebracht, roept vragen en bedenkingen op;
6. het verdient geen aanbeveling om tot wijziging van art. 36 over te gaan als er terzake niet genoeg klaarheid en eenparigheid bestaat in de kerken; wel behoort deze zaak de aandacht van de kerken te hebben.

Art. 185.

Vervolg — Contact met de jeugdbonden.

Door de praeses wordt opnieuw het rapport van de deputaten voor
171 contact met de jeugdbonden (bijlage XXX) aan de orde gesteld (zie
art. 80 en 84). Commissie IV rapporteert voor de tweede maal (bijlage
332 LXXI).

Na enige bespreking besluit de synode

1. deputaten dank te zeggen voor hun werk en hun beleid goed te keuren;
2. deputaten te machtigen bij het verlenen van financiële steun aan de jeugdbonden, indien nodig, een extra beroep op de kerken te doen;
3. het bijgevoegde rapport van de commissie voor een jeugdcentrum voor kennisgeving aan te nemen;
4. deputaten op te dragen bijzondere aandacht te blijven schenken aan de verdere ontwikkeling van het jeugdkampwerk, opdat de lijn van Schrift en belijdenis zuiver bewaard blijve;
5. deputaten te verzoeken hun invloed aan te wenden dat de naam „fakkeldragerskampen” vervangen worde door een andere;
6. het jeugdwerk blijvend in de voorbede en de offervaardigheid bij de kerken dringend aan te bevelen en de nalatige kerkeraden aan te sporen de collecten voor het jeugdsteunfonds te houden;
7. opnieuw deputaten te benoemen.

Art. 186-195.

Comité-generaal.

Art. 196.

Schorsing.

De praeses schorst in verband met de maaltijd de zitting.

VERVOLG ACHTTIENDE ZITTING

donderdag 27 september 1962 van 7-11 uur.

Art. 197.

Heropening.

De praeses heropent de zitting. Gezongen wordt Ps. 71 : 10 en 17.

Art. 198.

Kerkelijke houding ten aanzien van leden die zich laten overdopen.

De praeses geeft in bespreking het verzoek van de part. synode van het Oosten (9 a) om de conclusies over te nemen van een rapport dat op deze synode diende betreffende de kerkelijke houding die dient te worden aangenomen ten aanzien van gemeenteleden die zich laten overdopen (bijlage LXXII). Hierover rapporteert commissie VIII (bijlage LXXIII). 334
339

In de discussie wordt onderstreept wat de commissie opmerkt over de wijze waarop deze zaak aan de orde wordt gesteld. Dit mag geen precedent scheppen. Er worden enige bezwaren ingebracht tegen het standpunt van de commissie. De vraag wordt gesteld in hoeverre een zich feitelijk onttrekken aan de gemeenschap van de kerk niet is te beschouwen als een breken met de kerk. Is hier geen vereenzelviging van de kerk als lichaam van Christus en als instituut? Moet de tucht zich niet eerder richten op de grondige verachting en verloochening van het sacrament, dan op de overdoop als zodanig? Gewezen wordt op art. 34 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. In wezen is het zich laten overdopen een ongedaan maken van de inlijving in Christus' kerk, een zichzelf afsnijden van de gemeente des Heren. Kan de kerk in feite dan iets anders doen dan dit constateren en er de consequenties uit trekken? Het zich laten overdopen is van zulk een diep ingrijpende betekenis dat het de verloochening van de eens ontvangen doop insluit. Als pastoraal vermaan vrucht afwerpt dan zal openbare schuldbelijdenis moeten plaats vinden omdat men op zichzelf de uiterste tucht heeft toegepast. Werpt dat vermaan geen vrucht af dan zal de afsnijding moeten worden geconstateerd.

De afgevaardigden van de part. synode van het Oosten stemmen toe dat deze zaak per instructie aan de orde had moeten worden gesteld. Door een misverstand is het niet gebeurd. Overwegende dat deze zaak de tuchttoefening in het gemeen raakt, besluit de synode haar te behandelen zonder daarmee en precedent te willen scheppen.

De rapporteur, ds. A. Hilbers, betoogt dat wie zich laat overdopen in principe zich onttrekt aan de gemeenschap van de kerk, ook al honoreert de kerk dit feit niet dadelijk, waardoor zij dus in staat zal

zijn pastoraal te vermanen. Prof. dr. J. van Genderen wijst erop dat de commissie onderscheid maakt tussen een zich feitelijk onttrekken aan en een definitief breken met de kerk. Wie erop let wat de kerk behoort te zijn, is diep doordrongen van het verschrikkelijke als uitgesproken wordt dat iemand buiten de kerk staat. Daarom zegt de commissie: zij zijn op de weg van het zich feitelijk onttrekken aan de kerk maar dat is nog niet altijd als een breken met de kerk te beschouwen. De kerkeraad kan in vele gevallen de betrokkenen beschouwen als dwalende leden, en het staat aan hem te beoordelen hoe de tucht verder moet worden toegepast. Zolang de betrokkenen het zelf niet als een breken met de kerk beschouwd willen zien, is er nog geen definitieve breuk. In de kerkelijke behandeling wachte men zich ervoor om zonder meer te oordelen: zij staan buiten de kerk van Christus.

De synode besluit na enige bespreking over de bedoeling van de overdoop en over wat er concreet gebeurt, uit te spreken

1. dat de dusgenaamde overdoop op grond van de Heilige Schrift niet als wettig kan worden erkend;
2. dat leden der kerk die zich laten overdopen, zich feitelijk onttrekken aan de gemeenschap der kerk al is dit feit nog niet altijd als een breken met de kerk te beschouwen;
3. dat het de taak is van de kerkeraad om kerkelijke vermaning en tucht toe te passen, omdat de daad van de dusgenaamde overdoop geheel in strijd is met Gods Woord en met de belijdenis en de orde van de kerk;
4. dat opheffing van de tucht plaats vindt bij oprechte schuldbelijdenis en herroeping van de dwalingen die met de overdoop samenhangen.

Art. 199-203.

Comité-generaal.

Art. 204.

Sluiting.

De praeses sluit de zitting nadat prof. dr. B. J. Oosterhoff is voorgedaan in dankzegging.

NEGENTIENDE ZITTING

vrijdag 28 september 1962 van 9-1 uur.

Art. 205.

Opening.

De negentiende en laatste zitting wordt door de praeses geopend. Hij laat zingen Ps. 66 : 6 en 10 en leest II Cor. 9. Op zijn verzoek gaat de assessor voor in gebed.

Art. 206.

Appel-nominaal.

De praeses houdt appel-nominaal. Alle afgevaardigden zijn aanwezig als in de vorige zitting.

Art. 207-209.

Comité-generaal.

Art. 210.

Beheer van de algemene kas tot steun aan de kerken ten behoeve van de verzorging van emeriti-predikanten, predikantsweduwen en -wezen naar art. 13 K.O.

De synode gaat over tot de behandeling van het rapport van de deputaten voor het beheer van de algemene kas tot steun aan de kerken ten behoeve van de emeriti-predikanten, predikantsweduwen en -wezen naar art. 13 K.O. (bijlage LXXIV). Tevens wordt de aandacht ³⁴¹ van de synode gevraagd voor de volgende instructies:

van de part. synode van het Noorden (A 6) luidende:

De generale synode wijzigt art. 13 K.O. sub 1a, 1c en 1d in dier voege dat voortaan in plaats van de „70-jarige leeftijd”, respectievelijk „de leeftijd van 70 jaar”, respectievelijk „beneden de 70 jaar” gelezen wordt „de 65-jarige leeftijd”, respectievelijk „de leeftijd van 65 jaar”, respectievelijk „beneden de 65 jaar”.

van de part. synode van het Westen (A 8) luidende:

De particuliere synode van het Westen verzoekt de generale synode uit te spreken dat de emeritaatsuitkering tenminste 2/3 van het door de generale synode vastgestelde of vast te stellen (of geadviseerde) minimum-traktement der dienstdoende predikanten zal bedragen.

en van de part. synode van het Zuiden (A 7) luidende:

De particuliere synode verzoekt de generale synode art. 13 sub 1a, tweede alinea K.O. zodanig aan te vullen en te redigeren, dat zij komt te luiden: „Indien vóór het bereiken van de 70-jarige leeftijd of voordat een 40-jarig ambtsjubileum heeft plaatsgevonden, emeritaat wordt aangevraagd, dienen attesten van twee geneesheren te worden overgelegd”.

Tenslotte wordt een schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid (9 II) in bespreking gegeven.

Over rapport, instructies en ingekomen stuk rapporteert commissie VII (bijlage LXXV).

343

Ingaande op de gemaakte opmerkingen betoogt de rapporteur, oud. A. de Geus, dat de commissie alleszins sympathiek staat tegenover de instructie van de part. synode van het Noorden die ingediend is naar aanleiding van moeilijkheden die ontstonden door het aanhouden van de grens van 70 jaar. Maar zij is na overleg met de deputaten van oordeel dat in de huidige situatie aanvaarding niet wenselijk is, doch hoopt dat deze zaak in de toekomst opnieuw overwogen kan worden.

Lettend op het niveau van de huidige uitkeringen meent de commissie dat de verzorging wel zo goed mogelijk geschiedt, maar nog niet behoorlijk kan worden genoemd. Daarom is een geleidelijke verhoging van de omslag alleszins verantwoord. De suggestie om kindertoelagen te bepalen verdient overweging.

Ds. D. Henstra, penningmeester van deputaten, wijst erop dat reservering absoluut noodzakelijk is, waarbij deputaten geenszins bedoelen over te gaan op het dusgenaamde kapitaal-dekkingssysteem. Zonder behoorlijke reserve kunnen deputaten evenwel niet op verantwoorde wijze werken.

Na enige bespreking in tweede ronde besluit de synode

1. de handelingen van deputaten goed te keuren en hun dank te brengen voor hun arbeid, met name ook de tweede penningmeester van deputaten;
2. uit te spreken dat de instructies van de part. synoden van het Noorden, Westen en Zuiden thans niet kunnen worden aangevaard;
3. te berichten aan de kerkeraad van Rotterdam-Zuid dat zij aan zijn verzoek niet kan voldoen;
4. te bepalen dat in voorkomende gevallen aan emeriti-predikanten en predikantsweduwen een kindertoelage wordt verstrekt van f 250,— per kind per jaar tot het bereiken van de 16-jarige leeftijd of bij studerende kinderen tot het einde van hun studie, uiterlijk de 27-jarige leeftijd;
5. deputaten op te dragen om voort te gaan met hun streven tot verhoging van de uitkeringen en vermeerdering van het reservekapitaal, en hun daartoe mandaat te verlenen de omslag voor de kerken ten behoeve van de door hen beheerde kas voor de jaren 1963, 1964 en 1965 te verhogen tot respectievelijk f 2,—, f 2,25 en f 2,50 per lid en dooplid per jaar, zulks met de aanbeveling de noodzaak van deze verhoging zo concreet mogelijk aan de kerkeraden duidelijk te maken;
6. geen nadere uitspraak te doen inzake de toekomstige verzorging van bijzondere kerkelijke werkers;
7. opnieuw een eerste en een tweede penningmeester te benoemen;
8. niet te voldoen aan het verzoek van deputaten om ontheffing van financiële controle door of namens het daartoe aangewezen deputaatschap.

Art. 211.

Predikantstraktementen.

De praeses geeft in behandeling de instructies van de part. synode van het Westen (A 3 en 4) luidende:

De generale synode late onderzoeken of de door haar in 1956/1959 geadviseerde minimum-regeling voor predikantstraktementen voor de komende jaren nog verantwoord is.

en

De generale synode adviseert dat de als minimum aanbevolen

of aan te bevelen normen voor de predikantstraktementen voortaan ook als basis zullen gelden voor de aanvragen om financiële bijstand in te dienen bij de deputaten kas onderlinge bijstand binnen het ressort van alle particuliere synodes.

Hierover rapporteert commissie VII (bijlage LXXVI).

345

In antwoord op enkele opmerkingen geeft de rapporteur, oud. A. de Geus, te kennen dat het niet de bedoeling is dat de deputaten voor financiële zaken van jaar tot jaar een onderzoek zullen instellen naar de stand van zaken, maar alleen zullen adviseren of en in hoeverre de bedragen van de generale synode 1959 (Acta, art. 187) gewijzigd dienen te worden. Over de in 1959 genoemde bedragen spreekt de commissie geen oordeel uit, alzo ook niet over de bepleite wenselijkheid de kindertoelagen te verhogen en daarbij onderscheid te maken tussen kinderen beneden en boven de leeftijd van 12 jaar.

De synode besluit

aan de deputaten voor financiële zaken op te dragen

1. elk jaar in de maand december, voor het eerst in 1962, aan de hand van het index-cijfer der lonen na te gaan of en in hoeverre de in art. 187 sub 4 der Acta generale synode 1959 genoemde bedragen behoren te worden gewijzigd;
2. van het resultaat van dit onderzoek mededeling te doen aan de kerkeraden, classes en particuliere synoden vóór hun eerste vergaderingen in het nieuwe jaar, zulks met verwijzing naar art. 187 van de Acta van 1959 en naar dit besluit.

Art. 212.

Vervolg — Theologische Hogeschool.

Overeenkomstig het desbetreffende besluit in de zesde zitting genomen (art. 62) dient het moderamen een concept-voorstel inzake art. 6 van het Reglement voor het verlenen van emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theologische Hogeschool in.

De synode besluit

1. aan de eerste alinea van art. 5 van genoemd reglement toe te voegen de zinsnede: met dien verstande dat, wanneer het ontslag om te billijken redenen ter beoordeling van het curatorium eventueel met beroep op de generale synode, wordt gevraagd, een bepaalde regeling kan worden getroffen, bij de vaststelling waarvan het curatorium of in beroep de generale synode rekening zal houden met het aantal dienstjaren;
2. en mitsdien vast te stellen het volgende

Reglement voor het verlenen van emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theologische Hogeschool.

Art. 1.

De generale synode verleent emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theologische Hogeschool.

Verlof en ontslag op aanvraag kunnen ook door het curatorium worden verleend.

Art. 2. Het verlenen van emeritaat.

Emeritaat wordt met ingang van een door de generale synode nader te bepalen datum verleend:

- a. op diens aanvraag aan een hoogleraar die een diensttijd heeft vervuld van tenminste veertig jaar, waarbij zijn dienst als predikant is inbegrepen;
- b. aan een hoogleraar die de 70-jarige leeftijd heeft bereikt;
- c. op diens aanvraag aan een hoogleraar die door ziekte of gebreken blijvend ongeschikt is geworden om zijn ambt uit te oefenen, waarbij desverlangd de ongeschiktheid moet blijken uit een onderzoek van twee deskundigen, één aan te wijzen door het curatorium en één door de betrokken hoogleraar, die zo nodig samen een derde deskundige kunnen aanwijzen; deze aanwijzing dient indien mogelijk, binnen een maand na het ontvangen van de emeritaatsaanvraag te geschieden.

De geëmeriteerde hoogleraar behoudt zijn eer en naam van hoogleraar en mag de vergaderingen van het college van hoogleraren en van het curatorium bijwonen met adviserende stem.

Art. 3. Het emeritaatstraktement.

Het emeritaatstraktement alsmede de toelage aan weduwen en/of wezen van een hoogleraar wordt onder goedkeuring van de generale synode door het curatorium vastgesteld.

Art. 4. Het verlenen van verlof.

Verlof kan worden verleend door het curatorium indien een hoogleraar door ziekte of gebreken tijdelijk zijn dienst niet kan vervullen. Hij behoudt tijdens dit verlof zijn traktement. De tijdelijke ongeschiktheid moet, zo nodig, worden vastgesteld door middel van attesten van deskundigen, waarbij het bepaalde in art. 2 sub c overeenkomstige toepassing vindt.

Indien na twee jaar de betrokkene vermoedelijk blijvend ongeschikt moet worden geacht, kan het curatorium aan de generale synode voorstellen tot het verlenen van emeritaat over te gaan. Hiervan zal het curatorium hem tijdig kennis geven. Hij is verplicht alle medewerking te verlenen voor het onderzoek naar art. 2 sub c, op straffe van verval van het recht op emeritaat bij weigering de gevraagde medewerking te verlenen.

In geval om andere dan in de eerste alinea van dit artikel genoemde redenen verlof wordt gevraagd door een hoogleraar, zal het curatorium deze aanvraag zo mogelijk binnen een maand na het indienen in behandeling nemen en het verlof verlenen na goedkeuring van de motieven, de duur van het verlof vaststellen en de financiële verhouding gedurende dit verlof regelen. Wanneer het curatorium de aanvraag afwijst, is beroep op de generale synode mogelijk.

Art. 5. Het verlenen van ontslag.

Ontslag kan worden verleend aan:

- a. een hoogleraar die ontslag aanvraagt;
- b. een hoogleraar die om andere dan in art. 2 sub c. en art. 5 sub c. bedoelde redenen ongeschikt is voor de vervulling van zijn ambt; wanneer het curatorium het voornemen heeft een voorstel van dergelijke strekking in te dienen bij de generale synode, moet dit tijdig ter kennis van de betrokkene worden gebracht; indien de betrokkene zulks verlangt, zal vóór het nemen van een definitieve beslissing een onderzoek naar de ongeschiktheid als in de aanhef van dit lid bedoeld worden ingesteld door een commissie van vijf leden, behorende tot een of zo mogelijk meer der christelijke gereformeerde kerken, waarvan twee door het curatorium en twee door de betrokken hoogleraar worden benoemd, terwijl het vijfde lid door deze vier wordt aangewezen; de betrokken hoogleraar is verplicht tot dit onderzoek alle medewerking zijnerzijds te verlenen; bij weigering heeft het curatorium het recht naar omstandigheden te handelen; het rapport van genoemde commissie zal tijdig aan de generale synode, aan het curatorium en aan de betrokken hoogleraar worden gezonden;
- c. een hoogleraar die uit hoofde van zonden omschreven in art. 80 van de Kerkorde ongeschikt is voor de vervulling van zijn ambt; dit ontslag kan gegeven worden onafhankelijk van het feit of al dan niet de kerkelijke tucht op de betrokkene wordt toegepast als lid der kerk en/of als dienaar des Woords; aan dit ontslag kan een schorsing door het curatorium voorafgaan, gedurende welke schorsing de betrokkene recht heeft op zijn volle traktement; het curatorium is in geval van schorsing verplicht terstond de roepende kerk voor de volgende generale synode te verzoeken deze zo spoedig mogelijk samen te roepen teneinde over schorsing en/of ontslag een beslissing te nemen; de roepende kerk is gehouden aan dit verzoek van het curatorium te voldoen.

Een volgens dit artikel ontslagen hoogleraar heeft geen recht meer op de eer en naam van hoogleraar.

Art. 6. Financiële regeling bij ontslag.

Indien aan een hoogleraar ontslag wordt verleend volgens art. 5 sub a. verliest de betrokkene met ingang van de datum van ontslag alle recht op bezoldiging als hoogleraar, c.q. op emeritaat, met dien verstande dat wanneer het ontslag om te billijken redenen — ter beoordeling van het curatorium, eventueel met beroep op de generale synode — wordt gevraagd, een bepaalde financiële regeling kan worden getroffen, bij de vaststelling waarvan het curatorium, of in beroep de generale synode rekening zal houden met het aantal dienstjaren.

Indien aan een hoogleraar ontslag wordt verleend volgens art. 5 sub b. wordt een financiële regeling ten behoeve van de ontslagene getroffen, alsmede voor zijn eventuele weduwe en/of wezen, waarbij wordt uitgegaan van het beginsel dat hij alsmede zijn eventuele we-

duwe en/of wezen voor rekening van de gezamenlijke kerken blijven, op een financiële basis door het curatorium of, in beroep, door de generale synode te bepalen. Treedt de ontslagen hoogleraar in actieve dienst als predikant of gaat hij over tot een andere staat des levens (art. 12 K.O.), dan vervalt daarmede zijn recht op een financiële uitkering in dit lid genoemd.

Betreffende een hoogleraar aan wie ontslag wordt verleend volgens art. 5 sub c. wordt beslist of, en zo ja, tot welk bedrag de betrokkene en eventueel zijn vrouw of zijn weduwe en/of wezen een financiële uitkering zal, c.q. zullen ontvangen.

Art. 7. Verlies van financiële aanspraken.

Ten behoeve van een hoogleraar die ophoudt lid van een van de christelijke gereformeerde kerken te zijn, zal vanaf de beëindiging van dit lidmaatschap geen recht op bezoldiging meer bestaan, c.q. ontstaan als in enig voorgaand artikel bedoeld.

Weduwen verliezen buitendien elk recht op toelage als in enig voorgaand artikel bedoeld, indien zij opnieuw in het huwelijk treden, en wezen in de regel bij het bereiken van de 21-jarige leeftijd.

Art. 8.

In gevallen waarin dit reglement niet voorziet, beslist het curatorium of, in beroep, de generale synode.

Art. 213.

Vervolg — Financiële verslagen.

De praeses stelt opnieuw de instructie van de part. synode van het Noorden (E 1) die in de tweede zitting commissoriaal werd gemaakt (zie art. 32), aan de orde.

Op voorstel van commissie VII besluit de synode

1. het curatorium van de Theologische Hogeschool te ontheffen van de verplichting om de financiële verslagen van andere deputaatschappen in zijn jaarlijks verslag op te nemen;
2. aan de deputaten voor financiële zaken op te dragen vóór 1 maart van elk jaar bij de penningmeesters van de generaal-synodale deputaatschappen de gegevens betreffende de in het voorgaande jaar ontvangen collecten te verzamelen, uit deze gegevens een vergelijkend overzicht te vervaardigen en dit vóór 1 september van dat jaar ter kennis te brengen van de kerkeraden en van de najaarsvergaderingen der classes.

Art. 214.

Financiële controle en advies.

De praeses deelt mede dat in comité-generaal is behandeld het rapport van de deputaten voor financiële controle en advies (bijlage ³⁴⁵ LXXVII), alsmede een schrijven van de penningmeester van de deputaten voor de Evangelieverkondiging onder Israël (9 i).

Op voorstel van commissie VII heeft de generale synode besloten:

1. de naam van het deputaatschap voor de financiële controle en advies te wijzigen in deputaatschap voor financiële zaken;
2. aan al haar deputaten op te dragen:
  - a. acht te geven op de financieel-technische opmerkingen en adviezen van deputaten voor financiële zaken;
  - b. te bewerkstelligen dat de uitgaven van hun penningmeesters gedekt zijn door bij de uitgaafstukken te bewaren machtigingen van hun voorzitter en/of secretaris;
  - c. telken jare vóór 1 maart aan deputaten voor financiële zaken op daartoe van hen ontvangen formulieren opgave te doen van de in het voorgaande jaar ontvangen collecten;
  - d. telken jare vóór 1 maart overeenkomstig de door deputaten voor financiële zaken gegeven aanwijzingen een exploitatierekening over en een vermogensstaat naar de toestand bij het einde van het voorgaande jaar samen te stellen;
3. aan de deputaten voor de Evangelieverkondiging onder Israël te antwoorden dat zij aandacht heeft gegeven aan hun brief van 19 juni 1962, doch geen aanleiding heeft gevonden tot wijziging van haar beleid inzake de financiële controle;
4. op grond van het rapport van deputaten voor financiële controle en advies alle beheerders van generaal-synodale kassen te ontheffen van hun verantwoordelijkheid terzake van hun financieel beheer over de jaren 1959, 1960 en 1961, onder dankbetuiging voor de door hen verrichte arbeid;
5. de handelingen van deputaten voor financiële controle en advies goed te keuren en hun dank te brengen voor hun arbeid;
6. een vijftal leden en een algemeen secundus te benoemen c.q. opnieuw te benoemen voor het deputaatschap voor financiële zaken;
7. voor het deputaatschap voor financiële zaken de volgende instructie vast te stellen:

Instructie voor de deputaten voor financiële zaken.

Art. 1. Naam en samenstelling.

Het door de generale synode ingestelde deputaatschap voor financiële zaken bestaat uit vijf leden en een algemeen secundus, om de drie jaren door de generale synode te benoemen.

Tot lid kan niet worden benoemd

- a. het langstzittende lid van de aftredende deputaten;
- b. hij die deputaat is van een der kerkelijke kassen;
- c. hij die door de generale synode tot quaestor is benoemd.

Art. 2. Taak.

Het deputaatschap heeft tot taak overeenkomstig de door de generale synode gegeven instructie inzake financiële aangelegenheden te informeren, te controleren, te adviseren en te rapporteren.

Art. 3. Deskundige bijstand.

Deputaten kunnen zich bij de uitoefening van hun taak doen bijstaan door een of meer deskundigen. Elke generale synode bepaalt het bedrag dat deputaten daartoe in de volgende driejaarlijkse periode ten hoogste kunnen aanwenden. Het bedrag der gemaakte kosten wordt jaarlijks door bemiddeling van de quaestor der generale synode naar redelijkheid omgeslagen over de betrokken deputaatschappen.

Art. 4. Informatie.

Deputaten gaan in de maand december van elk jaar aan de hand van het indexcijfer der lonen na of en in hoeverre de bedragen van de in art. 187 sub 4 der Acta van de generale synode 1959 weergegeven regeling behoren te worden gewijzigd, en doen van het resultaat van dit onderzoek met verwijzing naar art. 187 van de Acta generale synode 1959 naar art. 211 van de Acta generale synode 1962 mededeling aan de kerkeraden, classes en particuliere synoden vóór hun eerste vergaderingen in het nieuwe jaar.

Deputaten verzamelen vóór 1 maart van elk jaar bij de penningmeesters der generale-synodale deputaatschappen de gegevens betreffende de in het voorgaande jaar ontvangen collecten, vervaardigen uit deze gegevens een vergelijkend overzicht en brengen dit vóór 1 september van dat jaar ter kennis van de kerkeraden en van de najaarsvergaderingen der classes.

Art. 5. Controle.

Deputaten controleren jaarlijks de financiële administratie en de jaarstukken van alle deputaatschappen die aan de generale synode verantwoording schuldig zijn alsmede van de quaestor der generale synode.

Zij betrekken in hun onderzoek de verantwoording der ontvangsten, de rechtmatigheid der uitgaven, de aanwezigheid en de wijze van belegging der bezittingen, het bestaan der schulden, de omvang van de liquiditeit, de doelmatigheid der administratie, de tenaamstelling der rekeningen, de beschikkingsbevoegdheid der penningmeesters, de scheiding tussen kerkelijke en particuliere administratie en voorts alles wat tot de financiële verantwoording behoort.

Zo nodig plegen zij overleg met de betrokkenen en in ieder geval geven zij van het resultaat der controle kennis aan het betrokken deputaatschap, opdat dit zijn penningmeester kan dechargeren.

Art. 6. Advies.

Deputaten dienen alle deputaatschappen die aan de generale synode verantwoording schuldig zijn, en de quaestor van de generale synode, alsmede desgevraagd alle andere kerkelijke vergaderingen en instanties van advies in aangelegenheden betreffende hun financieel beheer. Zij streven daarbij naar uniformiteit in de onderscheidene administraties en in de samenstelling van de jaarstukken.

Art. 7. Rapport.

Deputaten brengen aan elke generale synode rapport uit

- a. van de door hen verrichte werkzaamheden;
- b. van het resultaat der door hen ingestelde controle met advies omtrent het al dan niet verlenen van decharge over de gecontroleerde tijdvakken aan de beheerders der kassen;
- c. van de naar hun mening door de generale synode te geven aanwijzingen of opdrachten;
- d. van de kapitaalrekeningen en de vermogenspositie der onderscheiden kassen.

Voor zover dit rapport het beleid van bepaalde deputaatschappen of personen dan wel de kapitaalrekeningen betreft, heeft dit rapport een vertrouwelijk karakter.

Deputaten geven aan de generale synode een voordracht van twee personen voor elke in hun deputaatschap te vervullen vacature.

8. te bepalen dat deputaten voor financiële zaken in de volgende driejaarlijkse periode een bedrag van ten hoogste f 9000,— zullen kunnen aanwenden tot het verkrijgen van bijstand door een of meer deskundigen.

Art. 215.**Verzorging van de wezen-Hoogendoorn.**

Vervolgens deelt de praeses mede dat in comité-generaal de generale synode inzake de verzorging van de wezen-Hoogendoorn heeft besloten

de deputaten voor de verzorging van de wezen-Hoogendoorn te danken voor de door hen verrichte arbeid, hun handelingen goed te keuren en hen te ontheffen van hun opdracht.

Art. 216.**Artikel 15 van de Kerkorde.**

Voorts deelt de praeses mede dat de synode in comité-generaal heeft behandeld de instructie van de part. synode van het Westen (A 9) luidende:

De particuliere synode van het Westen spreekt haar ernstige verontrusting uit over het onkerkrechtelijk voorgaan in de dienst des Woords — gecamoufleerd door de benaming van lezing of spreekbeurt —, belegd door leden en (of) voormalige leden van de gemeente van Haarlem-Centrum tegenover de bestaande gemeente ter plaatse.

Er is naar de orde der kerk, zowel door de raad van de kerk van Haarlem-Centrum als door de classis Haarlem met de betrokken predikanten gehandeld en toch gaan deze broeders in hun zondige weg voort.

Ten overvloede heeft de particuliere synode van het Westen een schrijven doen uitgaan naar de drie onder haar ressorterende

classes met de opwekking toch vooral toe te zien op de naleving van art. 15 K.O.

Gezien de ernst dezer zaak, omdat ook predikanten uit andere particuliere synoden zich hieraan schuldig maken, verzoekt de particuliere synode van het Westen aan de generale synode om middelen aan te wenden of aan te geven, opdat aan deze wanorde een einde kome.

Op advies van commissie IX besloot de synode uit te spreken

1. dat zij het voorgaan van predikanten onzer kerken in diensten belegd door een groep leden en voormalige leden van de kerk van Haarlem-Centrum ernstig afkeurt als in strijd met art. 15 K.O.;
2. dat zij de kerkeraden en classes waartoe zij behoren die zich aan een dergelijk optreden schuldig maken met ernst wijst op hun verplichting om op de naleving van art. 15 K.O. toe te zien;
3. dat zij het ernstig laakt dat leden van de kerk van Haarlem-Centrum buiten de kerkeraad om diensten belegd hebben.

Art. 217.

Conditionele sluiting.

Tenslotte deelt de praeses mede dat in comité-generaal besloten is in verband met een niet afgehandelde appelzaak de synode conditioneel te sluiten.

Art. 218.

Bericht van het zendingsterrein.

De praeses leest een zo juist ontvangen schrijven van di. L. Floor jr. en M. Rebel voor, ter begeleiding en vertaling van een schrijven van de kerk van Mutale (bijlage LXXVIII).

Met dank neemt de synode hiervan kennis.

Tevens wordt meegedeeld dat zo juist door ds. A. Bikker een telegram ontvangen is uit Makassar waarin bericht wordt dat ds. M. Geleijnse het goed maakt in het ziekenhuis aldaar.

Ook hiervoor is de synode dankbaar, ds. Geleijnse een spoedig herstel toebiddend.

Art. 219.

Benoemingen.

De synode benoemt op voorstel van het moderamen, recapitulerend voorzover reeds benoemingen hebben plaats gevonden tot leden

A. van de deputaatschappen waarin ook gedeputeerden van de particuliere synoden zitting hebben:

1. het beheer van de algemene kas tot steun aan de kerken ten behoeve van de verzorging van emeriti-predikanten, predikants-weduw en -wezen naar art. 13 K.O.:

primus: ds. D. Henstra, penn.; secundus: ds. J. de Waal, 2e penn.

2. **het beheer van de kas voor de opleiding van on- en minvermogen-
de studenten (ex bonis publicis) naar art. 19 K.O.:**
primus: E. H. van Essen, penn.; secundus: A. Scholten, 2e penn.
3. **de Theol. Hogeschool:**
primi: ds. D. H. Biesma, secr.; A. L. de Bruyne, penn.; secundi:
ds. M. Drayer, 2e secr.; A. F. Mijnhardt, 2e penn.
4. **de Evangelieverkondiging onder Israël:**
primi: ds. M. Drayer, secr.; ds. D. Biesma jr., penn.; secundi:
ds. K. J. Velema, 2e secr.; A. van den Hooff, 2e penn.; adviseur:
prof. dr. B. J. Oosterhoff.
5. **de buitenlandse zending:**
primi: ds. A. Bikker, secr.; prof. J. J. van der Schuit, penn.; se-
cundus: ds. A. C. Noort, 2e secr.; adviseur: prof. J. Hovius.
Betreffende het 2e-penningmeesterschap machtigt de generale
synode deputaten om te zien naar iemand die aan de volgende
synode kan worden voorgedragen ter benoeming tot 2e penning-
meester in de vacature ontstaan door het vertrek van ds. G. Bil-
kes. Voorlopig zal oud. B. Hartog als zodanig functioneren.
6. **evangelisatie:**
ds. J. van de Gronden; P. de Korte, penn.; ds. J. H. Velema.
7. **de steunverlening aan kerken in de nieuwe polders rond het
IJsselmeer:**
ds. C. van der Zaal, voorz.; S. Huigen, penn.; ds. J. H. Velema.
8. **kerkbouwaangelegenheden:**
J. Groenendijk, voorz.; J. van Dalen; D. Kiljan; ds. C. van der
Zaal.

B. van de generale deputaatschappen:

9. **de correspondentie met de Hoge Overheid:**
primi: prof. J. J. van der Schuit, voorz.; prof. J. Hovius, secr.;
ds. S. van der Molen; prof. dr. B. J. Oosterhoff; prof. mr. Th.
A. Versteeg; secundi: prof. W. Kremer; mr. C. J. Verplanke; ds.
D. Henstra, ds. P. J. de Bruin; ds. Joh. Prins; waarnemer C.I.O.:
prof. dr. B. J. Oosterhoff.
10. **de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de
correspondentie met buitenlandse kerken:**
prof. dr. J. van Genderen, voorz.; ds. J. H. Velema, algemeen secr.
en secr.-binnenland; ds. J. C. Maris, secr.-buitenland; ds. D. Bies-
ma jr.; ds. L. S. den Boer; ds. I. de Bruyne; prof. W. Kremer;
prof. J. J. van der Schuit.
11. **de vertegenwoordiging der kerken:**
ds. I. de Bruyne; ds. J. J. Rebel; ds. J. H. Velema; ds. M. Drayer,
corr.adres.
12. **de redactie van „De Wekker”:**
prof. dr. B. J. Oosterhoff, hoofdredacteur; ds. J. H. Velema, waarn.
hoofdredacteur; ds. I. de Bruyne; prof. W. Kremer.

13. **de redactie van het Jaarboek:**
prof. L. H. van der Meiden, voorz.; ds. L. S. den Boer, secr.; ds. J. C. Maris; alg. secundus: ds. J. H. Velema; adviseur: A. L. de Bruyne.
14. **de redactie van de dagkalender:**
ds. C. van der Zaal, voorz.; ds. D. Henstra, secr.; ds. A. C. Noort; adviseur: A. L. de Bruyne.
15. **de radiokerkdienstuitzendingen:**
ds. C. van der Zaal, voorz.; ds. I. de Bruyne, secr.; ds. M. Holtrop; prof. W. Kremer.
16. **de ambtelijke bearbeiding van de schippers:**
primi: ds. M. Baan, voorz.; ds. J. W. van de Gronden, secr./penn.; ds. P. N. Ribbers; ds. J. M. Visser; secundi: ds. K. Bokhorst; W. J. Graves; ds. M. Vlietstra; ds. M. van der Klis.
17. **de behartiging van de geestelijke belangen van hen die ter koopvaardij varen:**
ds. J. P. Geels, voorz.; ds. S. Wijnsma, secr.; ds. B. van Smeden; C. van Vliet.
18. **de behartiging van de geestelijke belangen van de militairen:**
prof. J. J. van der Schuit, voorz.; ds. D. Henstra, secr.; H. Boendermaker; ds. M. W. Nieuwenhuijze; ds. C. J. Ph. Sobering.
19. **het contact met de jeugdbonden:**
ds. I. de Bruyne, voorz.; ds. P. op den Velde, secr.; K. Geleijnse, penn.; ds. J. Brons; ds. H. Toorman.
20. **de emigratie:**
ds. P. J. de Bruin, voorz.; ds. H. W. Eerland, secr.; ds. W. de Graaf; ds. W. Heerma.
21. **algemene diaconale en maatschappelijke aangelegenheden:**
dr. W. H. Velema, voorz.; G. van Westrienen, secr.; J. Bijleveld; C. Drieënhuizen; ds. A. Hilbers; H. van der Molen; S. Pieper; M. W. Wieringa.
22. **bijzondere noden:**
ds. C. van der Zaal, voorz.; W. J. Graves, secr.; A. de Geus; J. Groenendijk; M. D. Stafleu.
23. **overleg met het Geref. Soc. Instituut inzake de probleemgebieden:**
mr. C. J. Verplanke, voorz.; M. K. van Eck, secr.; J. Groenendijk; ds. M. van der Klis; ds. C. van der Zaal.
24. **de samenstelling van het collecterooster:**
primi: ds. K. J. Velema, voorz.; P. Aarnout, secr.; secundi: ds. A. Hilbers; L. de Jong.
25. **de financiële zaken:**
J. Bijleveld; J. de Jong; J. van Leeuwen; B. H. van der Schaaf; H. Schuurhuis; alg. secundus: J. H. van Weerd.
26. **de kas van de generale synode:**
G. G. van Wijngaarden, 1e quaestor; A. L. de Bruyne, 2e quaestor.

27. **het archief van de generale synode:**
W. van de Kamp, archivaris; secundus: H. E. Madern.
28. **de controle van het synodale archief:**
prof. J. Hovius, voorz.; G. H. Boersma; ds. M. Drayer.
29. **het beheer van de jubileumgave 1834-1934:**
primi: ds. N. de Jong, voorz.; ds. K. G. van Smeden, secr./penn.;
ds. W. Heerma; secundi: ds. P. de Smit; ds. B. van Smeden.
30. **onderzoek en overleg inzake de psalmberijming:**
prof. dr. B. J. Oosterhoff, voorz.; ds. A. Bikker, secr.; ds. M. Baan;
J. Lelsz; ds. W. van 't Spijker; mr. C. J. Verplanke; officiële waar-
nemers I.S.P.: ds. A. Bikker en ds. W. van 't Spijker.
31. **onderzoek inzake de Bijbelvertaling:**
prof. W. Kremer, voorz.; drs. J. de Vuyst, secr.; ds. M. Baan; ds.
P. J. de Bruin; ds. J. Brons; ds. Joh. Prins.
32. **voor de liturgische geschriften:**
prof. W. Kremer, voorz.; ds. T. Brienen, secr.; prof. dr. J. van
Genderen; ds. Joh. Prins; dr. W. H. Velema.
33. **het antwoord aan de gereformeerde kerken inzake art. 36 van de
Nederlandse Geloofsbelijdenis:**
ds. D. Biesma jr., voorz.; prof. dr. J. van Genderen, secr.; J. van
Dalen; ds. D. Slagboom; prof. mr. Th. A. Versteeg.
34. **onderzoek ad art. 171 der Acta 1962:**
prof. J. Hovius, voorz.; ds. D. Biesma jr.; ds. M. Drayer; prof. mr.
Th. A. Versteeg.
35. **uitgave van de Dordtse Kerkorde:**
prof. J. Hovius, voorz.; prof. dr. J. van Genderen; ds. M. Drayer.

Art. 220.

Voordracht voor benoemingen.

Op voorstel van het moderamen besluit de synode aan de verschil-
lende deputaatschappen op te dragen

1. in geval een of meer vacatures vervuld moeten worden, een
voordracht in te dienen van twee personen voor elke vacature;
2. deze voordracht niet in het aan de synode uit te brengen rap-
port op te nemen, maar in een afzonderlijk schrijven geadres-
seerd aan het moderamen synodi, bekend te maken.

Art. 221.

Roepende kerk voor de generale synode 1965.

Op voorstel van het moderamen wijst de synode de kerk van Zwolle
aan om D.V. tegen september 1965 de volgende generale synode samen
te roepen.

Art. 222.

Slotwoorden.

Aangezien het agendum van de synode is afgewerkt, is het ogenblik gekomen om de generale synode van 1962 te sluiten. In zijn slotwoord geeft de praeses uiting aan de grote dankbaarheid jegens de Koning der kerk die zulk een verrassend goede synode heeft gegeven. In broederlijke geest en hartelijke eensgezindheid ook bij verschil van mening mocht de synode in Haarlem-Santpoort vergaderen. Die gunst heeft God Zijn kerk bewezen! Voorts past een woord van hartelijke dank namens alle synodeleden aan de kerkeraad van Haarlem-Noord en aan alle medewerkers voor de uitnemende wijze waarop de synode is ontvangen, verzorgd en begeleid bij haar inspannende arbeid. Als blijk van waardering en dank bieden de leden de kerk van Haarlem-Noord een elektrische klok aan voor de consistorie van de Pniëlkapel. Een kerk, aldus de praeses, moet de tijd kennen, waarin zij leeft. Een kerk moet Gods tijd kennen. Een kerk moet weten: onze tijden zijn in Gods hand. Moge de symboliek van deze klok de kracht van het kerk-zijn ook in Haarlem-Noord steeds meer worden! Vervolgens dankt de praeses de preadviseurs, de scribae en de assessor voor de arbeid door hen verricht en de steun hem geboden, alsmede de leden van de synode die het vervullen van het presidium niet tot een zware taak hebben gemaakt. Tenslotte wijst de praeses erop dat er over deze synode veel gesproken, maar voor deze synode ook veel gebeden is. De gebeden der heiligen hebben de synode omringd. Er is ervaren dat de gemeenschap der broeders, de liefde tot de Here en Zijn kerk samenbond, het vertrouwen in elkaar versterkte en de sfeer schiep waarin het kerk-zijn door Gods genade vreugde wordt. Besluitvaardigheid trad aan de dag als in de laatste jaren niet vertoond, veelal met verblijdende eenparigheid, steeds met grote ernst. Vele van de hier genomen besluiten zijn betrekkelijk. Gods Geest corrigere ons allen! Het ging op deze synode om kerk te zijn in deze tijd. Daar zit spanning in. De tijd mag het niet winnen van de kerk, zodat de kerk verschrompelt, de kerk mag het niet verliezen van de tijd zodat de kerk versteent. Deze spanning wordt alleen overwonnen als we weten dat het heil van de kerk in elke tijd bestaat niet in het toegeven aan de geest van de tijd, noch in de canonisering van een voorbije tijd, maar in de tegenwoordigheid Gods in Jezus Christus door de Heilige Geest. Hoe genuanceerd het kerkelijke leven ook moge zijn, in de harmonie van heilsbeschikking, heilsverwerving en heilsbediening ligt het geheim van de kerk, de kracht van de prediking, de troost voor het zondaarshart. God zegene de kerken in haar arbeid. De werkelijkheid van het kerk-zijn is gegarandeerd: en toch niet verteerd door het vuur. Eens blinkt zij door het vuur bereid, volmaakt in eeuwigheid.

De assessor dankt de praeses voor de wijze waarop deze leiding heeft gegeven aan de arbeid van de synode. Deze was straf als het nodig was, maar altijd soepel als het mogelijk was. De Here heeft rijkelijk kracht en wijsheid geschonken om de toevertrouwde taak te

behartigen. Veel werd van u gevraagd — aldus de assessor — maar veel werd u gegeven. De Here geve u met blijdschap te staan in de strijd der kerken.

Namens de preadviseurs geeft prof. W. Kremer uiting aan de dank die bij hen leeft de kerken op deze synode te hebben mogen dienen. Sommigen hebben deze synode met zorg tegemoet gezien. Deze zorg deelde prof. Kremer niet, in het vertrouwen dat de Koning der kerk niet beschaamd maakt. Met vreugde mag gewaagd worden van het feit dat dit vertrouwen bewaarheid is geworden. De Here geve Zijn zegen over de besluiten die genomen zijn.

De praeses van de raad van de kerk van Haarlem-Noord dankt voor de attentie waaruit de waardering van de synode blijkt voor alle arbeid die met vreugde is verricht door kerkeraad en medewerkers ten behoeve van de synode.

Art. 223.

Sluiting.

Nadat de praeses uit Gods Woord gelezen heeft Openb. 22 : 6-21 en is voorgegaan in dankzegging en gebed, wordt staande gezongen Ps. 105 : 2 en 24.

Hierna verklaart de praeses de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland anno Domini 1962 conditioneel voor gesloten.

Het moderamen synodi

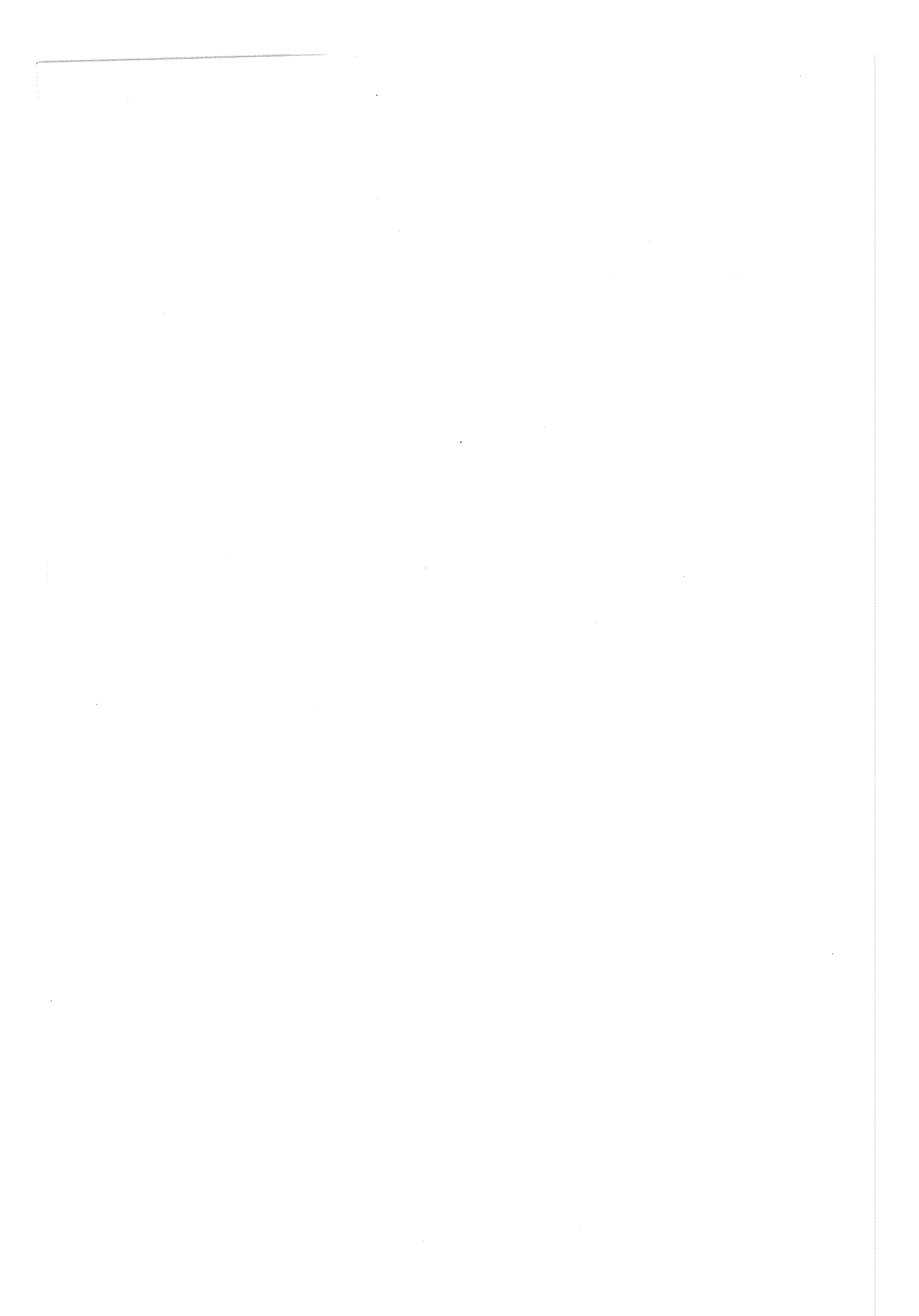
J. H. Velema, praeses

I. de Bruyne, assessor

M. Drayer, scriba I

J. J. Rebel, scriba II.

BIJLAGEN

BIJLAGE I
Art. 18, 156

FREE CHRISTIAN REFORMED CHURCH OF CANADA.
OLD CHRISTIAN REFORMED CHURCH OF AMERICA.

Aldergrove, 6 juni 1962.

Aan de generale synode 1962 der Chr. Geref. Kerken
in Nederland. Per adres: L. de Jong, Burg. Enschedelaan
51, Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Op haar vergadering van 17 mei jl. heeft de synode van de Free Christian Reformed Church of Canada en de Old Christian Reformed Church of America naar uw synode afgevaardigd de weleerwaarde heer ds. W. F. Laman van Hamilton, Ont., met last en macht om onze kerk bij u te vertegenwoordigen.

Het is ons bij deze gelegenheid een hartelijke behoefte uw synode broederlijk te groeten en niet minder innig wijsheid en zegen toe te bidden van de Koning der kerk.

Dankbaar delen wij u mede dat ons kerkelijk leven, zowel in Canada als in de U.S.A., zich langzamerhand door de zegen Gods meer en meer consolideert.

Hoewel in de meeste gemeenten geen groei van buitenaf plaats vindt, daar de emigratie uit Nederland praktisch geheel stilstaat, is er wel een gestage groei van binnenuit te constateren.

Ook op stoffelijk terrein mag – hoewel wij de zorgen nog lang niet te boven zijn – van een versteviging onzer positie worden gesproken.

Geestelijk – het zou tot oneer des Heren zijn, indien wij dit niet met ootmoedige dank zouden vermelden – betoont de Here ons eveneens Zijn trouw en goedheid.

Al blijkt dat ook hier veler leven ongeestelijke trekken vertoont en wereldzin ook onze kring niet voorbijgaat, het behaagt toch de Here door Zijn Heilige Geest ook in onze gemeenschap zondaren te trekken tot het licht van Zijn genade en voort te leiden tot en in de kennis van de Here Jezus Christus.

Van uw deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken zult u wel vernomen hebben of alsnog vernemen, dat er door onze deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken met hen gecorrespondeerd is o.a. over het voorgaan van ds. B. Nederlof, predikant der Christian Reformed Church te Edmonton, Alta, in enkele uwer kerken. Uw deputaten hebben ons geantwoord dat het buiten hun bevoegdheid zou vallen over die zaak de betrokken kerkeraden te vermanen. Dit laatste, omdat het hier gaat over de naleving van synode-bepalingen, opgenomen in de D.K.O., hetgeen een zaak is van het kerkverband.

Formeel is dit geheel juist en wijkt ons gevoelen ten dezen niet van dat van uw deputaten af. Toch vragen wij ons af of het niet tot de competentie uwer deputaten behoorde de betrokken kerkeraden op de onjuistheid van hun handelwijze in deze aangelegenheid te wijzen. Dit te meer omdat dit voorgaan in de dienst des Woords – en dat bewijst reeds dat men zelf verstond niet recht kerkelijk te handelen – gecamoufleerd werd met het spreken van een stichtelijk woord. Wij menen dat, wanneer uw deputaten hier van „geen bevoegdheid” spreken, dit slechts betrekking heeft op het terrein der tucht. Zou het „geen bevoegdheid” in feite betekenen „geen enkele bevoegdheid”, zelfs niet het wijzen op een onjuistheid, dan rijst bij ons de vraag waarom onze predikanten bij uw deputaten zich moeten vervoegen om van hen toestemming te verkrijgen in uw kerken voor te gaan. Dit lijkt ons dan, gezien het bovenstaande, totaal overbodig. Wij hebben ons vanzelf inzake deze kwestie ook tot uw deputaten gewend.

Zoals u bekend is, droeg de in mei 1961 gehouden gecombineerde classisvergadering van het federatief verband tussen de „Free” en „Old” na de daar tot stand gekomen vereniging tussen beide kerken het karakter van een synode. Tegelijkertijd werd toen besloten elk jaar zulk een vergadering te houden. Waar onze kleine kerk elke drie jaar een afgevaardigde naar uw kerken zendt, zou zij het zeer op prijs stellen, wanneer uw synode kon besluiten naar onze synodale vergadering van volgend jaar D.V. een afgevaardigde te zenden. Het is onze overtuiging dat de banden die tussen ons bestaan, niet mogen verslappen, doch integendeel aan hechtheid moeten winnen. Daartoe is het afvaardigen naar elkaars breedste vergaderingen een beproefd middel.

Wij willen dit schrijven niet te zeer uitbreiden, daar wij vertrouwen dat u tijd en gelegenheid zult weten te vinden onze afgevaardigde namens ons te doen spreken.

Onze hartelijke bede is dat de Drieënige God zij met uw en onze geest!

Met hartelijke broedergroeten en heilbede,

namens de synode van de Free Chr. Ref. Church of
Canada en de Old Chr. Ref. Church of America:
w.g. J. Tamminga, praeses,
Jac. Overduin, scriba.

BIJLAGE II

Art. 19

RAPPORT SCRIBAE GEN. SYNODE 1959.

Drachten, — 3 mei 1962.
St. Thomas,

Aan de generale synode van de Christ. Geref. Kerken,
vergaderende 28 aug. e.v.d. te Haarlem-Noord.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Evenals dit geschiedde door de scribae van de gen. synode van Apeldoorn-1956, willen ook de scribae van de synode van Rotterdam-1959 gaarne u rapport bieden over de door hen verrichte werkzaamheden.

De verdeling van de werkzaamheden die voortvloeien uit de opdracht van de generale synode, is ook ditmaal zo geweest dat het opstellen, corrigeren en persklaar maken van de Acta synodi berustte bij de eerste scriba, terwijl de tweede scriba de correspondentie voortvloeiende uit de genomen besluiten en gedane benoemingen op zich nam. De algemene correspondentie omtrent tussentijds ingekomen stukken werd door de eerste scriba behandeld.

Acta Synodi.

Nadat medio november 1959 de concept-acta aan de moderamenleden en de preadviseurs waren toegezonden, kon na verwerking van de binnengekomen correcties en vaststelling van de definitieve tekst, eind januari 1960 aan de drukker opdracht gegeven worden tot het drukken over te gaan. De maanden maart-mei moesten besteed worden – al naar gelang de drukproeven beschikbaar kwamen – voor de strijd tegen de drukfouten, die zelfs na laatste correctie weer inslopen (de belangrijkste was wel op blz. 103 regel 15 van boven, waar gelezen moet worden: E. H. van Essen). Na samenstelling van het register konden de Acta eind augustus verschijnen. Evenals voor die van 1956 werd een oplage aangehouden van 450 exemplaren, waarvan op dit moment nog 56 voorradig zijn bij de drukker.

Correspondentie.

Het aantal stukken dat beide scribaten passeerde bedroeg 763. Van dit aantal nam de tweede scriba – tot zijn vertrek naar Canada – 401 voor zijn rekening (11 inkomende en 390 uitgaande stukken), en de eerste scriba 362 (resp. 172 en 190).

Een belangrijk deel van deze correspondentie betrof naast het onderling overleg tussen moderamen, preadviseurs, quaestor en drukker, zaken die inmiddels afgedaan moesten worden. De stukken die nog afgedaan dienen te worden, zijn aan de kerkeraad van de roepende kerk gezonden ter plaatsing op het agendum van uw vergadering. De belangrijkste inmiddels afgedane stukken zijn de volgende:

1. Kerst- en Nieuwjaarsgroet van de International Council of Christian Churches, 1959/60 en 1960/61.
2. I.P.Z. Officieel orgaan van het Interkerkelijk Protestants Ziekenhuisbureau.
3. „Philadelphia”, vereniging van ouders en vrienden van het afwijkende kind, d.d. 17 dec. 1959. Doorgezonden aan de deputaten voor algem. diaconale en sociale aangelegenheden.
4. Stichting oecumenische hulp aan kerken en vluchtelingen, d.d. maart 1960. Eveneens doorgezonden aan de deputaten voor algem. diaconale en sociale aangelegenheden.
5. Comité nationale actie spijtoptanten Indonesië „Nassi”, d.d. juni 1960. Idem.
6. Verbond voor veilig verkeer, d.d. augustus 1961, behelzende een verzoek om op zondag

- 8 oktober 1961 in de openbare godsdienstoefeningen aandacht te schenken aan de verantwoordelijkheid voor de veiligheid op de weg. Op verzoek van het moderamen heeft de redactie van „De Wekker” hierop geattendeerd.
7. Bericht van het overlijden van de archivaris, br. W. van Wijngaarden op 27 december 1961. Schriftelijk beantwoord.
  8. Verzoek van fr. H. C. van Bommel O.S.B. te Doetinchem om ter bestudering van de liturgie in oecumenisch perspectief tekstboeken van liturgie, dienstboeken etc. voor een bepaalde tijd beschikbaar te stellen. Verwezen naar de uitgaven van het Psalmboek.

U de leiding des Geestes toebiddend,

de scribae synodi 1959,
M. Drayer,
G. Bilkes.

BIJLAGE III
Art. 20

RAPPORT VERTEGENWOORDIGING VAN DE KERKEN.

Drachten, 1 mei 1962.

Aan de generale synode van de Christ. Geref. Kerken,
vergaderende 28 aug. e.v.d. te Haarlem-Noord.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De deputaten voor de vertegenwoordiging der kerken in die gevallen die niet behoren tot de competentie van andere deputaatschappen, hebben de eer u het volgende te rapporteren betreffende de verzoeken die zij ontvingen om de kerken te vertegenwoordigen:

1. Het *christelijk nationaal vakverbond* nodigde uit tot het bijwonen van een buitengewone algemene vergadering op 21 september 1959, alsmede van een receptie die in aansluiting aan deze vergadering werd gehouden. Ds. I. de Bruyne heeft deze vergadering waar M. Ruppert afscheid nam als voorzitter van het C.N.V., bijgewoond.
2. Het *christelijk nationaal vakverbond* zond vervolgens een convocatie voor de studieconferentie op 15 oktober 1959. In overleg met de andere deputaten werd het deputaatschap voor algem. diaconale en sociale aangelegenheden verzocht deze vertegenwoordiging op zich te nemen als vallende onder zijn competentie.
3. Het algemeen bestuur van de *Nederl. Chr. Radio-Vereniging* verzocht een deputatie te zenden ter gelegenheid van de viering van het 35-jarig bestaan dezer vereniging op 20 november 1959. Dit verzoek werd doorgegeven aan de deputaten voor de radiokerkdienstuitzendingen.
4. De *Nederl. Chr. Sport Unie* nodigde deputaten uit een vergadering te bezoeken op 2 januari 1960 om contact tot stand te brengen tussen de georganiseerde sportbeweging en de kerken ter bespreking van enkele belangrijke zaken als de problematiek van de christelijke sportbeweging en de voetbaltoto en de financiële aspecten in verband met deze toto. Gezien de korte termijn die restte na ontvangst van deze uitnodiging, werd deze zonder nader overleg doorgezonden naar de deputaten voor contact met de jeugdbonden.
5. Een schrijven van de *International Council of Christian Churches* d.d. december 1959 betreffende een in augustus 1960 te organiseren Europees congres werd doorgegeven aan de deputaten voor eenheid van geref. belijders en correspondentie met buitenlandse kerken.
6. Van het bestuur van het *Nederl. Chr. Gymnastiek Verbond* werd een uitnodiging ontvangen de viering van het vijftigjarig bestaan van dit verbond bij te wonen op 26 maart 1960. Doorgezonden aan de deputaten voor contact met de jeugdbonden.
7. De *Raad voor Geref. Sociale Arbeid* nodigde deputaten uit tot bijwoning van de conferentie over gereformeerde bejaardenzorg op 4 juni 1960. Aan de deputaten voor algem. diaconale en sociale aangelegenheden werd verzocht deze aangelegenheid te behartigen.
8. De *Vereniging voor Chr. Nat. Schoolonderwijs* zond een convocatie voor de herdenking van het honderdjarig bestaan dezer vereniging op 31 oktober 1960. Ds. I. de Bruyne en ds. M. Drayer hebben de kerken bij deze herdenking vertegenwoordigd, waarbij dr. H. J. Honders de herdenkingsdienst in de Domkerk leidde en prof. dr. H. Smitskamp een gedachtenisrede uitsprak.

9. Het *Nat. Prot. centrum voor de geestelijke gezondheidszorg in Nederland* deed deputaten een uitnodiging toekomen voor een ontmoetingsdag op 1 maart 1961. Zij zonden bericht van verhindering.
10. De *Chr. Psychologische centrale voor school en beroep* convoceerde voor de viering van het 40-jarig bestaan op 16 maart 1961. Daar geen der deputaten in de gelegenheid was deze vergadering te bezoeken werd een schriftelijke gelukwens gezonden.
11. Van de *Centrale bond voor inwendige zending en christ. maatschappelijk werk* werd een uitnodiging ontvangen de herdenkingsbijeenkomst bij te wonen ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van deze bond. Prof. J. Hovius was bereid deze vertegenwoordiging op zich te nemen. Prof. mr. I. A. Diepenhorst voerde o.a. het woord.
12. Het dagelijks bestuur van de *Chr. Vereniging tot verpleging van langdurige zieken „Het Zonnehuis”* verzocht de herdenkingsbijeenkomst ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan bij te wonen op 8 juni 1961. Ds. J. H. Velema was in de gelegenheid aan dit verzoek te voldoen. De jubileumrede werd uitgesproken door de voorzitter H. Harmeyer, terwijl voorts Exc. B. Roolvink en prof. Hornstra het woord voerden.
13. De *Interkerkelijke stichting voor de psalmberijming* deelde mede dat op 14 juni 1961 de nieuwe berijming van alle psalmen zou worden aangeboden, waarvoor vertegenwoordiging der kerken werd uitgenodigd. In overleg met de andere deputaten is deze uitnodiging doorgegeven aan de deputaten voor overleg inzake de Psalmberijming.
14. Een comité uit vooraanstaande leden van de verschillende hervormde en gereformeerde kerken dat de 400-jarige herdenking van de *Nederlandse Geloofsbelijdenis* op 2 november 1961 organiseerde, vestigde d.d. 7 maart 1961 de aandacht op deze herdenking in de verwachting dat „Uw synode zich daarbij zal willen laten vertegenwoordigen”. Een definitieve uitnodiging werd nimmer ontvangen zodat uw deputaten het schrijven van 7 maart voor kennisgeving hebben aangenomen.
15. Van de raad van de *Chr. Geref. Kerk van Rotterdam-Centrum* werd een uitnodiging ontvangen aanwezig te zijn ter receptie te houden 1 november 1961 ter gelegenheid van het ambtsjubileum van ds. I. de Bruyne. Door ds. M. Drayer werd deze receptie bijgewoond.
16. Tenslotte ontvingen uw deputaten een uitnodiging voor het vijfde congres van the *International Council of Christian Churches*, te houden augustus 1962 te Amsterdam. Deze uitnodiging werd doorgezonden naar de deputaten voor de eenheid onder de geref. belijders en de correspondentie met buitenlandse kerken.
Uw vergadering de leiding des Geestes toebiddend,

Namens deputaten voornoemd,
M. Drayer, secr.

BIJLAGE IV Art. 21

RAPPORT INZAKE DE VERZORGING VAN HET SYNODAAAL ARCHIEF.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders.

Door het overlijden van br. W. van Wijngaarden rust thans op ondergetekende, als secundus-archivaris, de taak uw vergadering het volgende te rapporteren.

Met piëteit heeft ondergetekende de arbeid van br. Van Wijngaarden voortgezet en voltooid tot de datum van aanvang uwer synode.

Uiteraard betreft het hier een completering en afsluiting van een reeds aangevangen uitvoering van een opdracht en kan dit rapport u slechts een overzicht verlenen over de periode januari tot ongeveer september 1962.

Bij de overdracht kon worden geconstateerd, dat het archief zich in goede orde bevond. Daarom is de arbeid dan ook in de lijn van de overledene voortgezet.

Aangezien de inschrijving van de stukken van de synode van 1956 niet geheel gereed was, heeft ondergetekende deze inschrijving in het register voltooid.

Voorts zijn deze stukken geordend en toegevoegd aan het synodaal archief in de kluis van de kerk van Rotterdam-C.

Bij deze archiefbescheiden is in de dossiers tevens een inventarislijst gevoegd, o.a. bij de

map bijlagen, met verwijzing naar de artikelen en pagina-nummers van de Acta Synodi 1956. Naar het oordeel van ondergetekende is te beginnen met de synode 1956 de juiste weg gevolgd met betrekking tot de ordening van de dossiers, n.l. naar onderwerp.

Bij de ambtelijke overheidsdiensten heet dit „zaaksgewijze ordening”. Aangezien deputaten voor controle van het synodaal archief in 1959 dit archief gecontroleerd en in orde bevonden hebben, heeft ondergetekende geen interne controle toegepast, doch alleen de uiterlijke zijde van de stukken nagelopen. Hierbij heeft hij geconstateerd dat deze aan de regels voldoen.

Ondergetekende zou aan uw vergadering en aan de eventueel nieuw te benoemen functionaris willen adviseren:

1. De correspondentie van de diverse synodes welke thans in pakken liggen opgestapeld, op meer moderne wijze te ordenen door het gebruik van archiefdozen. Tegen geringe kosten verkrijgt men dan een meer afgesloten en stofvrije opberging. Het raadplegen van de stukken wordt ook veel eenvoudiger, omdat alleen de doos behoeft te worden geopend. Op de doos zelf kan een inhoudsopgave worden aangebracht, zodat alles overzichtelijker wordt. Ondergetekende kan mededelen, dat de in het begin van dit verslag genoemde correspondentie van 1956 reeds op deze wijze werd verzorgd.
2. Een inventarisatielijst op te stellen van de gehele inhoud van het archief, zodat in één oogopslag kan worden nagegaan waar de stukken en bescheiden zich bevinden, en deze direct te voorschijn kunnen worden gebracht. Ook het controleren van de stukken wordt hierdoor vergemakkelijkt. Men weet wat aanwezig is, zodat ook direct duidelijk is, wat er ontbreekt.

De broeders deputaten voor controle is een copie van dit verslag gezonden met verzoek het archief te controleren vóór het tijdstip van uw vergadering, zodat de archivaris kan worden gedechargeerd.

De sleutel van de archiefkast berust thans bij uw verslaggever. Tot het moment van de aanstelling van een nieuwe archivaris zal hij hiervoor verantwoording dragen. Dit impliceert tevens de toestemming tot het openen van de archiefkast.

Ondergetekende dankt uw vergadering voor het genoten vertrouwen en bidt u tevens bij al uw synodearbeid de leiding van de Heilige Geest toe.

W. van de Kamp
wnd. archivaris.

's-Gravenhage, 30 april 1962.

BIJLAGE V
Art. 22

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR CONTROLE VAN HET
SYNODAAL ARCHIEF.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken, vergaderd te Haarlem, augustus 1962-e.v.d.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De deputaten door de generale synode van 1959 benoemd voor de controle van het synodaal archief hebben de eer u het volgende te rapporteren:

A. Met weemoed maken deputaten melding van het overlijden van de archivaris, br. W. van Wijngaarden op 27 december 1961. Benoemd door de generale synode van Utrecht-1947, heeft hij zijn taak op consciëntieuze wijze volbracht en vol ijver zich gegeven aan de opbouw van het nieuwe archief. Hier bewarend de „erfenis” van de strijdende kerk, mocht hij ingaan tot de erfenis die voor hem was weggelegd in de triumferende kerk. Met grote dankbaarheid mag herdacht worden al hetgeen hij ook op deze wijze gedurende bijna 15 jaar voor de kerken heeft verricht.

B. De secundus-archivaris, br. W. van de Kamp van 's-Gravenhage heeft inmiddels het beheer van het archief overgenomen tot uw vergadering een nieuwe functionaris zal hebben benoemd.

C. Op 13 juli jl. hebben uw deputaten de hun opgedragen controle van het archief verricht. Zij kunnen u mededelen dat alles in de beste orde is bevonden, en dat br. Van de Kamp de afgebroken werkzaamheden heeft voltooid voorzover deze betrekking hadden op de synode van 1956. Aan zijn voorstellen betreffende het verdere beheer van het archief betuigen zij gaarne adhesie.

D. Daar nog steeds verschillende Acta uit de jaren 1836-1892 ontbreken, stellen zij voor de nieuw te benoemen archivaris mandaat te geven deze serie te completeren, en voorzover nodig, in het ongereede geraakte exemplaren te laten inbinden.

E. Betreffende de ruimte waarin de archiefkast staat opgesteld, willen zij u erop attenderen dat deze - overigens uitermate geschikte - ruimte momenteel gebruikt wordt voor opslag van oud-papier - niet voor archivale doeleinden! - en vergaderingen van - handenarbeid verrichtende - jeugdclubs. Zonder te willen twisten over het nuttig gebruik dezer ruimte, menen deputaten toch dat de gesignaleerde combinatie niet in overeenstemming geacht kan worden met de eisen die aan een archiefruimte gesteld moeten worden. Zij geven u in overweging de raad van de archiefbewarende kerk hierop attent te maken en deze te verzoeken de geëigende maatregelen te treffen.

F. Ten aanzien van het besluit van de generale synode van 1959 betreffende de archiefstukken van de generale deputaatschappen hebben deputaten zich vergewist of deze deputaatschappen aan genoemd besluit (Acta, art. 118 sub 3) hebben voldaan. Het bleek hun dat alleen de deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid en voor onderzoek inzake de Bijbelvertaling hun archivalia - uiteraard voorzover mogelijk - in het synodale archief hebben gedeponereerd. Zij stellen daarom voor de nieuw te benoemen archivaris op te dragen de nodige maatregelen te treffen dat dit besluit ook door de andere deputaatschappen wordt uitgevoerd voorzover deze deputaatschappen niet het recht is verleend een eigen archief te beheren en te bewaren. Overwogen worde of in dit laatste geval ook controle gewenst is. In hoeverre de classes en part. synoden ten dezen diligent zijn geweest valt buiten de controlebevoegdheid en -mogelijkheid van uw deputaten. De vraag of bij classes en part. synoden moet worden aangedrongen hieraan aandacht te besteden, laten zij gaarne aan uw oordeel over.

G. Deputaten stellen u voor opnieuw deputaten te benoemen voor de controle van het synodaal archief.

De Here zegene ook deze arbeid van uw vergadering.

Namens deputaten voornoemd,
M. Drayer, rapporteur.

Drachten, 25 juli 1962.

BIJLAGE VI

Art. 23

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE CORRESPONDENTIE MET DE HOGE OVERHEID.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, D.V. te vergaderen 28 augustus 1962 e.v.d. te Haarlem-N.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid hebben de eer u het volgende te rapporteren.

1. Sinds de vorige generale synode werden christelijke gereformeerde kerken geïnstitueerd te Siegerswoude-De Wilp, Apeldoorn-Zuid, Heerenveen en Putten. Deze kerken ontvingen op de lijst van christelijke gereformeerde kerken in Nederland de nummers 174, 175, 176 en 177. De kerk van Amsterdam-Nieuw-West (zie Acta 1959, bijlage III) werd onder nummer 173 op deze lijst geplaatst. Bovendien trad tot het verband der christelijke gereformeerde kerken toe de gereformeerde gemeente hersteld verband te Sliedrecht. Zij zal op de bovengenoemde lijst worden geplaatst zodra de correspondentie hierover met de Hoge Overheid beëindigd is. Van de lijst van Chr. Geref. kerken werden afgevoerd de kerken van De Leek (Gron.) en Doorn, resp. no. 138 en 163.
2. In een schrijven aan de Directeur-Generaal van het centraal Bureau voor de Statistiek werd deze opmerkelijk gemaakt op het feit, dat in de Toelichting bij de formulieren voor de 13e algemene volkstelling 31 mei 1960 tot twee malen toe de naam onzer kerken foutief staat vermeld, nl. christelijk gereformeerde kerken in plaats van christelijke gereformeerde kerken. Voor het maken van deze fout is door de Directeur-Generaal leedwezen betuigd met de verzekering, dat bij de publikatie van de telling de naam onzer kerken op de juiste wijze zal worden vermeld.

3. Ten aanzien van diverse verzoeken om vertegenwoordiging werd gehandeld overeenkomstig het bepaalde in art. 56 Acta generale synode 1956.
4. Bij de daarvoor in aanmerking komende gelegenheden werden gelukwensen verzonden aan leden van het Koninklijk Huis. Dankbetuigingen hiervoor werden ontvangen.
5. Voorzitter en secretaris van deputaten zijn 4 mei 1960 tegenwoordig geweest bij de nationale herdenking in de Ridderzaal te 's-Gravenhage, bij welke gelegenheid Hare Majesteit de Koningin een rede uitsprak en de Erelijst van gevallen 1940-1945 aan de Staten-Generaal overdroeg.
6. De voorzitter van deputaten nam zitting in het algemeen bestuur van de stichting nationaal comité voor het zilveren huwelijksfeest van de Koningin en de Prins der Nederlanden.
7. Onderscheidene stukken, o.a. van de algemene nederlandse invaliden bond, van het hoofdbestuur van de nederlandse protestanten bond over gebeurtenissen in Zuid-Afrika, van de bouw- en restauratiecommissie van de nederlandse hervormde kerk over in de oorlog gevorderde kerkklokken, enz., werden ontvangen en naar eis der omstandigheden behandeld.
8. Deputaten stellen uw vergadering voor opnieuw deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid te benoemen.

Deputaten voornoemd, namens hen,
 prof. J. J. v. d. Schuit, voorzitter,
 prof. J. Hovius, secretaris.

BIJLAGE VII Art. 24, 75

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE BEHARTIGING VAN DE GEESTELIJKE BELANGEN DER MILITAIREN.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, vergaderd te Haarlem-Santpoort, op dinsdag 28 augustus 1962 e.v.d.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Ook voor de generale synode van 1962 mogen deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen u een overzicht aanbieden, omtrent de gang van zaken in dit deputaatschap.

Inzake de samenstelling van dit deputaatschap moge allereerst worden opgemerkt, dat de leiding hiervan nog altijd berust bij onze hooggeachte en nog immer vitale voorzitter, prof. J. J. v. d. Schuit. Terwijl ook overigens in dit deputaatschap geen mutaties plaats hadden. Andere deputaten zijn: ds. M. W. Nieuwenhuijze, ds. C. J. Ph. Sobering en br. H. Boendermaker van Den Helder, voor de zaken van de marine. Ds. D. Henstra fungeert als secretaris-penningmeester.

Wat de vergaderingen van het deputaatschap betreft, zo wordt de laatste jaren veelal vergaderd in aanwezigheid van de legerpredikanten, zowel die reeds gediend hebben voor onze kerken, als die in actieve dienst zijn.

Dit geeft goede resultaten, gezien hier profijt getrokken kan worden van in de dienst opgedane ervaringen, terwijl tevens zo het contact van deputaten met de in actieve dienst zijnde legerpredikanten goed functioneert.

Tijdens de laatste drie jaren hebben de kerken gediend als legerpredikant, de brs. di. A. Hilbers en H. Toorman, terwijl de laatste opvolger is ds. A. Rebel.

Van ds. R. J. van Pagée kan worden gemeld, dat onlangs is afgekomen, bij koninklijk besluit, zijn benoeming tot legerpredikant in vaste dienst, met de rang van majoor, ter standplaats Breda. Dit moge onze kerken verblijden, gezien ds. Van Pagée bijzondere gaven bezit voor het werk onder de militairen, wat duidelijk is gebleken in de bijzondere opdrachten die hem meermalen toevertrouwd zijn geworden. Het is de wens van deputaten, dat hij nog lange tijd zijn gaven en krachten aan dit buitengewoon goede werk moge wijden.

Overigens hebben al onze predikanten die in actieve dienst zijn geweest, immer lof geoogst van de hoofdlegerpredikant, ds. De Kluis, wat tot eer onzer kerken mag strekken.

Wat de voordracht van steeds nieuwe legerpredikanten betreft, blijven deputaten er naar streven ten minste elk jaar één predikant daarvoor beschikbaar te vinden. Tot twee predikanten per jaar hebben deputaten het nog niet kunnen brengen, mede soms ook door gebleken medische ongeschiktheid van voorgedragen predikanten. Overigens doet de schaarste van predikanten in onze kerken deputaten ook met voorzichtigheid handelen.

De rekrutendagen worden nog steeds gehouden in samenwerking met deputaten der gereformeerde kerken. Het aantal deelnemers blijft door de jaren vrij gelijk. Er kunnen er veel méér komen. Echter blijken vele jongeren er niet toe te bewegen deze nuttige voorlichtingsdagen te bezoeken. Meer stimulerend optreden van de kerkeraden is hier wel nodig en van belang.

Het Militaire Handboekje is momenteel voor de zesde maal ter perse. De afname door de kerkeraden ten behoeve van hun jonge militairen is vrij redelijk.

Omtrent de lectuur-voorziening kunnen deputaten mededelen, dat een drietal kerkelijke bladen geregeld wordt toegezonden aan alle militaire tehuizen en kampementen in ons land, alsmede naar het pas geopend Prot. Mil. Clubhuis te Handorf in Duitsland. Voorts worden deze zelfde bladen geregeld per luchtpost toegezonden aan de in het buitenland dienende militairen, voorzover zij bij deputaten bekend zijn.

Na rijp beraad besloten deputaten aansluiting bij het C.I.O. (contact in overheidszaken) voor te stellen, een interkerkelijk orgaan met diverse afdelingen, van welke die voor de militaire zaken het meest bedoeld wordt door deputaten.

Een voorstel dienaangaande zal ter synode worden ingediend. Nog kan gememoreerd, dat van deputaten een brief zal uitgaan, gericht aan de ouders van dienstplichtigen waarin zijn vervat diverse inlichtingen en wenken die bedoelen een antwoord te geven op vaak gestelde vragen.

Uw synode de leiding des Heiligen Geestes toebiddend,

de deputaten voor de geestelijke verzorging der militairen,
prof. J. J. v. d. Schuit, voorzitter,
ds. D. Henstra, secr.-penningm.

BIJLAGE VIII

Art. 25

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE GEESTELIJKE VERZORGING VAN OPVARENDEN TER KOOPVAARDIJ.

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken bijeen te Santpoort, 28 augustus 1962 e.v.d.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw deputaten voor de geestelijke verzorging van opvarenden ter koopvaardij hebben de eer u het onderstaande rapport aan te bieden.

a. Oriëntering.

Gaarne hebben deputaten gebruik gemaakt van het aanbod van de deputaten der Geref. Kerken om inlichtingen te verstrekken over hetgeen er voor de zeeman geschiedt. Er bestaan de volgende instellingen:

1. Buiten de kerken ligt de sociale en culturele verzorging, gemeenschappelijk gefinancierd door werkgevers, werknemers en de overheid, waardoor tehuizen en sportvelden voor de zeeman worden onderhouden. Particuliere instellingen van oorspronkelijk kerkelijke huize kunnen in deze samenwerking mede worden opgenomen.
2. Van christelijke zijde is er de Ned. Chr. Zeeliedenvereniging, waarvan naar het oordeel van deputaten elke christelijke zeeman behoort lid te zijn. Uitgaven hiervan zijn de „Zeemansgids” en het periodiek „Quo Vadis?”. In dit laatste blad worden de nieuwe leden telkens voorgesteld, zodat de zeeman weet welke mede-zeeman op zijn schip ook christen is. Dit is van grote waarde, vooral voor hen die hun eerste reis maken.
3. De vakorganisatie, die de sociale belangen van de zeeman behartigt, is de Chr. Bedrijfs-groepen-centrale, afdeling Zeevarenden. Het orgaan is „De Koopvaarder”.
4. De geestelijke verzorging van de zeevarenden wordt, behalve door de genoemde Ned. Chr. Zeeliedenver., behartigd door de Ned. Zeemanscentrale, waarin allerlei Prot.-Chr. kerken en organisaties vertegenwoordigd zijn. Reeds jaren heeft ds. J. P. Geels hierin zitting. De zorg van deze centrale heeft een sociaal-cultureel karakter. Zij verzorgt o.a. het jaarlijkse „Kerstfeest op zee”.
5. Zuiver op kerkelijke basis staan de koopvaardijpredikanten. Zij streven de geestelijke verzorging van de zeeman na en verlenen voorts alle mogelijke service. Zij bemoeien zich,

evenals de legerpredikanten, met alle schepelingen. Enkele malen per jaar zenden zij een contactbrief aan allen, die bij het algemeen kerkelijk bureau van de Geref. Kerken geregistreerd zijn. Richtsnoer is, althans bij de Geref. Kerken, dat de verantwoordelijkheid voor het geestelijke welzijn van de zeevarende primair berust bij het eigen huis, daarna bij de plaatselijke kerk waarvan hij lid is, en pas in de derde plaats bij de koopvaardij-predikant en zijn deputaten.

b. Eigen program.

Uw deputaten menen, dat het volgende voor ons pas enkele jaren geleden begonnen deputaatschap na te streven en realiseerbaar is:

1. Deputaten registreren naam en adres van alle Chr. Geref. zeelieden.
2. De betrokken kerkeraden worden geregeld opgewekt de gezinnen der zeevarenden te gedenken, contact met de zeevarenden te onderhouden en elk hunner de „Zeemansgids“ uit te reiken.
3. Deputaten zullen zelf geregeld contactbrieven zenden en tevens de namen van onze zeevarenden opgeven aan het A.K.B. te Utrecht, dat de eigen contactbrieven ook aan onze zeevarenden zal zenden.
4. Deputaten zullen zoveel mogelijk publikatie geven van hun bestaan en hun werk.

c. Werkzaamheden.

Ingevolge het bovenstaande hebben deputaten aan alle kerkeraden opgave van naam, wal-adres en boordadres van zeevarende leden gevraagd. Totaal 60 kerkeraden reflecteerden, na herhaalde oproep. Deputaten nemen aan, dat in de 100 andere kerken geen leden zeevarend zijn. Totaal 32 zeevarenden zijn bij deputaten geregistreerd.

Voorts hebben deputaten de kerkeraden opgewekt de zorg voor de zeevarenden en hun gezinnen niet te vergeten. De bedoeling is, deze opwekking op geregelde tijden, vooral bij de komst van de christelijke feestdagen, te herhalen.

Bij herhaling zijn contactbrieven aan de zeevarenden gezonden, door deputaten bij toerbeurt geschreven. Hierop kwamen verschillende prettige reacties binnen. In enkele gevallen ontspon zich een levendige briefwisseling tussen een zeevarende en de schrijver van een brief.

d. Uitzicht.

De reacties van de zeevarenden hebben deputaten overtuigd van het belang van de contacten. Het bleek voor velen reeds een grote voldoening, dat er tenminste aan hen werd gedacht door hun kerken. Overigens heeft dit werk wel een begin, maar geen einde. Voor een grote opzet van dit werk ontbreken ten enenmale de middelen. Wie zich echter even het geheel andere leven van de zeevarenden indenkt, met het langdurig gemis van een eigen gezin en een geregeld kerkelijk leven, zou gaarne veel meer willen doen.

e. Deputaten.

De scriba, ds. Toorman, is van juli 1961 tot en met juni 1962 in militaire dienst geweest. Zijn werk werd verricht door ds. Van Smeden. Zeer tot spijt van deputaten heeft ds. Toorman verzocht uw vergadering te vragen, van zijn werk in dit deputaatschap te mogen worden ontheven. Derhalve verzoeken deputaten u een vervanger voor ds. Toorman aan te wijzen.

Uw vergadering de belangen van dit werk dringend aanbevelend en u de leiding van de Heilige Geest toebiddend,

namens deputaten,
B. van Smeden.

BIJLAGE IX

Art. 26

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR HET JAARBOEK.

Aan de generale synode van de Chr. Geref. Kerken in
Haarlem 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw deputaten, belast met de verzorging van ons *Jaarboek* hebben hun opdracht weer mogen vervullen, met de zo nodige medewerking van de hele kerk!

Ook onze uitvoerder, de heer Van Brummen te Dordrecht, was steeds diligent, zodat zoveel

mogelijk aantekening werd gehouden van de „lopende veranderingen”.

Voor zover het mogelijk was, hebben uw deputaten rekening gehouden met de wensen of kritieken die, naar zij hopen, opgevangen zijn of verwerkt.

De commerciële zijde is in handen gegeven van de door de synode benoemde deputaten-controleurs en/of adviseurs, die met de heer Van Brummen contact zochten. De baten zullen inmiddels u door hen bekend zijn gemaakt.

Met hoogachting en heilgroet namens deputaten v.n.

L. S. den Boer, secretaris.

BIJLAGE

FINANCIEEL OVERZICHT 1961

Verkochte exemplaren	f 9.464,69	Reis- en vergaderkosten	f 35,40
		Aanvraagform. kopij en env.	
		teruzgending	„ 131,80
		Navraag kopij	„ 3,50
		Intekenlijsten	„ 34,40
		Cliché's	„ 22,80
		Advertenties	„ 95,26
		Honoraria	„ 605,-
		Papier	„ 1.649,52
		Drukken 5250 ex.	„ 2.731,80
		Binden	„ 926,40
		Frankeringen en div.	„ 585,78
		Opslag	„ 944,49
		Saldo	„ 1.698,54
			<hr/>
	f 9.464,69		f 9.464,69

2/3 saldo is f 1.132,36.

FINANCIEEL OVERZICHT 1962

Verkochte exemplaren	f 10.145,84	Reis- en vergaderkosten	f 46,-
		Aanvraagform. kopij met env.	
		teruzgending	„ 129,64
		Navraag kopij	„ 4,-
		Intekenlijsten	„ 35,90
		Cliché's	„ 73,80
		Advertenties	„ 72,96
		Honoraria	„ 615,-
		Papier	„ 1.683,71
		Drukken 5500 ex.	„ 3.396,70
		Binden	„ 988,20
		Frankering en div.	„ 540,60
		Opslag	„ 1.045,73
		Saldo	„ 1.513,60
			<hr/>
	f 10.145,84		f 10.145,84

2/3 saldo is f 1.009,07.

BIJLAGE X

Art. 27

RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR DE DAGKALENDER.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland, vergaderd te Haarlem/Santpoort, september 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Opnieuw hebben deputaten voor de Chr. Geref. Dagkalender het genoeg u een rapport aan te bieden omtrent hun arbeid in de afgelopen drie jaren.

Allereerst moge worden opgemerkt, dat in de samenstelling van dit deputaatschap geen wijziging is gekomen. Deputaten zijn: ds. C. v. d. Zaal, voorz.; ds. D. Henstra, secr. en ds. A. C. Noort. Aan het deputaatschap is toegevoegd als adviseur de heer A. L. de Bruyne.

Eens per jaar, of zo nodig meermalen, wordt door deputaten vergaderd. De laatste tijd veelal ten huize van de uitgever, de heer Van Brummen te Dordrecht.

Over het algemeen vindt het werk aan de Dagkalender goede voortgang. Vrijwel algemeen wordt ook deelname verleend aan het schrijven van de meditaties voor de voorzijde van de kalenderblaadjes.

Over de laatste jaren hebben de schrijvers een opgave van enkele Bijbelboeken ontvangen, waarbij ze stof konden putten uit een drietal onderscheiden boeken. Dit om te voorkomen, dat in een en hetzelfde jaar te veel uit of over dezelfde Bijbelboeken zou worden gemediteerd. Hierbij is tevens zoveel mogelijk rekening gehouden met de gang van het kerkelijk jaar.

Voor de vulling van de achterzijde van de kalenderblaadjes meenden deputaten niet te moeten ingaan op een ter synode gedane suggestie om ook deze te benutten voor meditaties. Men is nog te veel gesteld op verhalende lectuur op deze achterzijden. Wel is getracht op de voorzijden meditaties te doen plaatsen over een aaneengesloten Bijbelgedeelte.

Deputaten staan er naar, om voor het schrijven van de meditaties zo bekwaam mogelijke krachten te vinden, terwijl tevens de nodige variatie of wisseling in de personen van de schrijvers wordt betracht. Voor de achterzijden zijn deputaten nog steeds aangewezen op auteurs buiten eigen kerk, aangezien in eigen kerk geen krachten schijnen te zijn.

Wat het schild betreft, menen deputaten nog niet te kunnen overgaan tot het doen vervaardigen van een meer modern schild, daar door zeer velen de traditionele kleurplaat met Bijbelse voorstelling nog altijd wordt gewenst. De uitgave in boekvorm vindt echter gaandeweg meer aftrek. Dit kan oorzaak worden, dat het schild nog eens geheel komt te vervallen, aangezien dit bij te weinig aftrek, te duur zou worden.

Wat betreft het batig saldo, delen deputaten u mede, dat dit bedroeg over 1960 f 1.142,43, over 1961 f 1.068,15. Het saldo over 1962 wordt per 1 juli van dat jaar vastgesteld, maar zal vermoedelijk ook $\pm$ f 1.100,- bedragen. Het batig saldo wordt verdeeld over de kas van de Theol. School en die ter opleiding van predikanten (E.B.P.).

Met zegenwens voor uw vergaderingen,

ds. C. v. d. Zaal, voorz.
ds. D. Henstra, secr.

BIJLAGE

FINANCIEEL OVERZICHT 1961

Verkochte exemplaren	f 16.373,55	Schilden	f 1.554,70
		Schrijfboek	„ 11,35
		Honoraria	„ 780,50
		Brandassurantie	„ 13,61
		Intekenlijsten m. circ.	„ 159,50
		Advertenties	„ 27,-
		Facturen	„ 39,-
		Aanvraagform. kopij	„ 2,50
		Papier	„ 2.109,42
		Drukken	„ 4.090,-
		Binden	„ 3.015,30
		Banden (materiaal en drukken)	„ 187,90
		Verpakkingsmateriaal	„ 200,-
		Omzetbelasting	„ 369,31
		Frankeringen en diversen	„ 434,46
		Opslag	„ 1.776,78
		Saldo	„ 1.602,22
	<hr/>		<hr/>
	f 16.373,55		f 16.373,55

2/3 saldo is f 1.068,15.

FINANCIEEL OVERZICHT 1962

Verkochte exemplaren	f 17.836,16	Schilden	f 1.593,20
		Honoraria	„ 905,-
		Intekenlijsten met circ.	„ 164,50
		Advertenties	„ 18,-
		Papier	„ 2.035,-
		Drukken	„ 4.272,25
		Binden	„ 3.824,20
		Banden	„ 200,50
		Verpakkingsmateriaal	„ 240,-
		Omzetbelasting	„ 365,79
		Frankering en div.	„ 429,63
		Opslag	„ 1.917,-
		Saldo	„ 1.871,09
	<hr/>		<hr/>
	f 17.836,16		f 17.836,16

2/3 saldo is f 1.247,40.

BIJLAGE XI

Art. 28

**RAPPORT VAN DE DEPUTATEN TOT SAMENSTELLING VAN HET
COLLECTEROOSTER.**

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken, vergaderend te Haarlem, augustus 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Uw deputaten tot samenstelling van het jaarlijkse collecterooster hebben de eer u het volgende rapport aan te bieden:

Ieder jaar in de maand december hebben deputaten het collecterooster voor het volgend kalenderjaar samengesteld en verzonden aan de kerkeraden onzer kerken. In een begeleidend schrijven wordt er steeds op aangedrongen om zich zoveel mogelijk aan de aangegeven data te houden, in elk geval in de aangegeven maand de collecte voor de kas die op het rooster vermeld staat, te houden.

Door de roosters voor de verschillende particuliere synoden niet eensluitend te maken, maar de volgorde der kassen waarvoor gecollecteerd zal worden, te variëren, trachten deputaten spreiding te krijgen in de collecten over het geheel van het jaar, en wel zó, dat elk kwartaal een bepaalde kas de collecten uit één van de particuliere synoden kan verwachten.

Aan de wens, geuit op de generale synode 1959, om ook de streefbedragen voor de verschillende kassen te vermelden hebben wij voldaan, althans voorzover de penningmeesters van de kassen streefbedragen opgegeven hebben.

Naast de voorgeschreven collecten, vastgesteld door vorige synoden hebben wij op het rooster van 1960 een extra collecte opgenomen voor het Fonds Steun Kerkbouw en in 1961 één voor de uitbreiding van de Theologische School. Dit op verzoek van de deputaten F.S.K. en het curatorium.

Een vaste plaats heeft de collecte gekregen voor de ambtelijke bearbeiding van de Chr. Ger. schippers. Deputaten ad hoc verzochten ons deze collecte jaarlijks op het rooster te plaatsen.

Het collecterooster vermeldt naar de besluiten der synode in totaal 18 voorgeschreven collecten. In de part. synode van het Noorden is dit 20, daar er drie collecten zijn voor de kas onderlinge bijstand. De part. synode van het Westen heeft 19 voorgeschreven collecten, daar in deze part. synode de kas onderlinge bijstand twee collecten per jaar vraagt.

Voor de emeriti-kas zijn telkens vier collecten per jaar aangegeven.

De nu in onze kerken voorgeschreven collecten zijn:

- 4 collecten - Kas emeriti-predikanten, predikantsweduwen en -wezen
- 3 „ - Theol. school
- 2 „ - Opleiding (kas E.B.P.)
- 2 „ - Steun kerken polders

1	collecte	-	Evangelisatie
1	„	-	Evangelieverkondiging onder Israël
1	„	-	Zending (pinkstercollecte)
1	„	-	Fonds steun kerkbouw
1	„	-	Onderlinge bijstand (Noorden 3 en Westen 2 coll.)
1	„	-	Jeugdsteunfonds
1	„	-	Bearbeiding schippers

Uiteraard dienen de collecten, die op het rooster voorkomen in beide diensten te worden gehouden op de bepaalde zondag of op beide Paas- en Pinksterdagen.

Met leedwezen gewagen uw deputaten van het overlijden van br. C. Buter in de herfst van 1961. Vele jaren heeft hij als secretaris op uitnemende wijze het deputaatschap gediend.

Overeenkomstig het besluit van de generale synode 1959 viel zijn secundus, br. P. Aarnout, in. Daar br. Buter overleed in de tijd, dat het collecterooster gereed gemaakt moest worden en br. Aarnout op dat moment bezwaarlijk de secretariaatswerkzaamheden op zich kon nemen (hij was juist naar een andere plaats verhuisd en was bezig zich in zijn nieuwe werkkring in te werken) werden deze tijdelijk waargenomen door de voorz. van het deputaatschap. Br. Aarnout heeft echter toegezegd volgende jaren gaarne zijn krachten te zullen geven aan dit deputaatschap. Wel bracht een en ander enige vertraging met zich mee in het verzenden van de collecte-roosters.

De praktijk heeft geleerd, dat er op de roosters veel nabestellingen komen. Wij besloten daarom voortaan elke kerk 3 ex. van het collecterooster te zenden. Van br. A. L. de Bruyne te Bussum ontvingen wij het verzoek voortaan ook op het collecterooster te vermelden de giften die door de generale synode werden aanbevolen, b.v. die voor het G.S.I. Gaarne laten wij de beslissing over dit verzoek aan u over.

Hopende dat onze eenvoudige arbeid opnieuw heeft bijgedragen tot het regelen en daardoor stimuleren van het offer der liefde, u in alle arbeid de leiding des Geestes toebeddend,

Uw deputaten ad hoc
ds. K. J. Velema
P. Aarnout.

BIJLAGE XII

Art. 34

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR RADIOKERKDIENTUITZENDINGEN.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken vergaderd te Haarlem-N. (Santpoort) op 28 augustus 1962 e.v.d.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw deputaten die ter gen. synode 1959 opnieuw opdracht ontvingen om de radiokerkdiensten te regelen en te doen verzorgen, hebben de eer u over de periode van oktober 1959 tot heden het volgende te rapporteren:

I. Deputaten.

Ter generale synode 1959 werden uw deputaten voor de radiokerkdienst-uitzendingen herbenoemd, zodat ook in deze periode er noch in de samenstelling, noch in de functieverdeling van het deputaatschap wijzigingen optraden.

Het was als volgt samengesteld: ds. C. v. d. Zaal, voorzitter; prof. W. Kremer, 2e voorzitter; ds. I. de Bruyne, secretaris; ds. M. Holtrop, 2e secretaris.

Al werden verschillende van uw deputaten door ziekte kortere of langere tijd uitgeschakeld, met dank aan de Here kan vermeld dat allen na herstel hun arbeid weer konden voortzetten. Onze 2e secretaris, ds. M. Holtrop die zovele jaren in deze arbeid zijn krachten gaf, zag zich genoodzaakt zijn activiteiten in te perken. Het stemt deputaten tot vreugde, dat wij hem voor dit werk actief mochten behouden.

II. Vergaderingen.

De vergaderingen van deputaten werden in tweeërlei verband gehouden:

a. *deputaten-vergaderingen*

Regelmatig, mintens driemaal per jaar, en voorts als dringende zaken het noodzakelijk

maken, vergaderen deputaten, meestal te Utrecht;

b. *conventvergaderingen*

Deel uitmakend van het Convent van kerken inzake radio- en televisie-diensten, werd in de afgelopen periode achtmaal vergaderd in Convent-verband, zesmaal te Utrecht en tweemaal te Hilversum in de N.C.R.V.-studio.

III. Uitzendingen.

Dank zij de goede samenwerking binnen het Convent werden ook gedurende deze drie jaar onze kerken in staat gesteld vijf kerkdiensten per jaar uit te zenden.

Ook werd in een in onderling overleg getroffen regeling met de N.C.R.V. om het andere jaar een uitzending van een bid- of dankstond voor het gewas en de arbeid aan onze kerken toegewezen.

Dit stemt ons tot grote dank aan de Here, die ons als kerken deze mogelijkheden nog laat, om in alle vrijheid het evangelie door de radio niet alleen te brengen in zoveel ziekenkamers, bij thuiszittenden, in tehuizen en inrichtingen en herstellingsoorden, maar ook aan zeer velen die van het evangelie der zaligheid vervreemd zijn.

Het behoeft wel geen breed betoog, dat deze arbeid als een getuigend optreden van onze kerken naar buiten in onze kerkelijk verdeelde en al meer ontkerstende wereld een grote verantwoordelijkheid meebrengt.

Er zijn nu eenmaal minimale eisen die gesteld moeten worden bij het spreken voor de microfoon in het algemeen en voor de uitzending van kerkdiensten in het bijzonder t.a.v. stem en intonatie, voordracht, kerkgebouw en orgel, gemeentezang enz.

Deputaten trachten binnen het kader van de mogelijkheden zoveel mogelijk aan alle wensen die kenbaar gemaakt worden, te voldoen. Meerderen, die een radiokerkdienst verzorgden, ontvingen daarop vele reacties die getuigden, dat de Here ook deze arbeid zeker niet ongezegd laat.

IV. Instructievergaderingen.

Gelet op de mogelijkheden ons gegeven en daardoor de noodzaak ook via de radiodiensten niet alleen kerkelijk, maar zeker ook onkerkelijk Nederland te bereiken, kwam de vraagstelling enkele malen in brede discussie binnen het Convent: hoe de buiten-kerkelijken en randkerkelijken het beste te benaderen; en: moet de prediking via de radio niet speciaal op hen worden afgestemd? De algemene overtuiging was, dat het karakter van de kerkdienst voor eigen gemeente niet verloren mag gaan, maar dat wel in heel de opzet van de dienst en de vertolking van de boodschap voor de mens van heden verstaanbare eenvoud moet worden betracht.

Daar de inhoud van de Boodschap voor verantwoording blijft van elke participant en dies in het Convent niet in discussie kan komen, maar de vormgeving zo goed mogelijk moet zijn, werd besloten om jaarlijks een of twee voorlichtingsvergaderingen te houden als instructieve samenkomsten met hen die in een komende periode een kerkdienst voor de radio zullen leiden.

Een tweetal van dergelijke samenkomsten is in de afgelopen periode gehouden, waar velen kennis namen van allerlei, gemakkelijk te voorkomen storende elementen in een dienst en vele goede wenken werden meegegeven voor deze arbeid.

Het ligt in de bedoeling van het Convent ook dergelijke samenkomsten, zij het eerst bij wijze van proef, te doen houden met de organisten die in radiokerkdiensten spelen zullen.

V. Uitgave radiopreken.

In volledige overeenstemming met drukkerij „Holland” te Alphen a/d Rijn waar jarenlang op uitnemende wijze de uitgave van de radiopreken werd verzorgd, werd in 1961 besloten ook onze preken te doen vermenigvuldigen en beschikbaar stellen door het bureau van het Convent van kerken te Hilversum.

De reden daartoe was, dat allen overgingen tot het gratis beschikbaar stellen van deze preken in een totaalserie die bij het Convent verkrijgbaar wordt gesteld. Deze uitgave wordt mogelijk gemaakt uit vrije giften die hiertoe graag worden ontvangen.

Hier past een woord van hartelijke dank en grote waardering voor het eens genomen initiatief en het steeds voor eigen risico uitstekend verzorgen van deze uitgave door drukkerij „Holland” te Alphen a/d Rijn.

Door het beschikbaar stellen van de gedrukte preken bij het bureau van het Convent wordt bereikt dat een veel ruimere kring van luisteraars ook nadien het woord ontvangt.

De vraag naar de Chr. Geref. preken is naar verhouding tot de andere hoog. Een van deze

uitgaven stond in 1961 zelfs aan de top met 1950 exemplaren.

VI. Samenwerking binnen het Convent.

De goede samenwerking binnen het Convent van kerken moge hier dankbaar gememoreerd worden.

Zouden we als betrekkelijk kleine kerkformatie slechts over een paar uur zendtijd kunnen beschikken, deze onderlinge verdeling van diensten geeft ons nog steeds veel ruimere mogelijkheden.

Ten aanzien van de uitzendingen door middel van de televisie zijn deputaten gebonden aan de uitspraak van de gen. synode 1959 (Acta, art. 26).

Toch kwamen deputaten in het Convent met een televisie-vraagstuk in aanraking, toen nl. een voorstel in het Convent behandeld werd om in samenwerking van het Convent met het I.K.O.R. en de K.R.O. een televisie-uitzending te gaan verzorgen in de vorm van gezamenlijke bijbellessen voor de televisie gericht tot de jeugd.

Deputaten waren van mening, dat zij hiervoor geen verantwoordelijkheid konden dragen en dat gelet op art. 2 van de stichtingsakte van het Convent ook niet behoeft.

Zij hebben dan ook elke medewerking hieraan ontzegd en zich hiervan duidelijk gedistantieerd, op grond van:

1. het formele bezwaar
  - dat zij geen opdracht hebben namens onze kerken medewerking te verlenen aan televisie-uitzendingen;
2. het materiële bezwaar
  - a. dat het verbeelden van de bijbelse geschiedenis zeker niet alleen aan de hand van foto's en kaarten zal geschieden, maar hiervoor ook de openbaringsgeschiedenis zal „gespeeld” moeten worden;
  - b. dat een dusdanige samenwerking naar buiten, gericht tot de jeugd van ons volk, de schijn zal geven van een zekere brede oecumene, die er in wezen niet is; en dat, wanneer de bijbelles niet vervlakt alleen tot het weergeven van het historisch gebeuren, maar men de goddelijke boodschap daarin vervat doorgeeft, het onmogelijk en onaanvaardbaar voor ons is dit in deze samenwerking te doen (o.m. met de roomse kerk).

Dit tweede bezwaar was ook het bezwaar van de deputaten van de Geref. kerken (vrijgemaakt), het eerste slechts ten dele, daar de synode van Assen het aan de kerkeraden vrijgelaten heeft kerkdiensten per televisie uit te doen zenden.

Op grond van deze bezwaren konden deze bijbellessen niet zonder meer namens het Convent worden uitgezonden.

Alleen om technische redenen moet bij deze uitzendingen – wil men niet een reeks van namen van deelnemende kerkformaties telkens in den brede noemen – de naam van het Convent worden gebruikt.

Als deputaten hebben we ons hiervan voor onze kerken duidelijk gedistantieerd. Notulaire is dit vastgelegd en in een gehouden persconferentie voor de aanvang van deze „logboek” uitzendingen is dit nadrukkelijk vermeld en gepubliceerd en bij officiële aankondiging zal zoveel mogelijk gesproken worden van de kerken van het Convent „voor zover een televisie-opdracht hebbend”.

VII. Wereldomroep.

Niet alleen binnen onze grenzen (tevens te beluisteren in België en het Noord-Westen van West-Duitsland), maar ook ver daarbuiten mocht de boodschap uitgedragen worden.

Tweemaal per jaar werd een dienst uitgezonden via de wereldomroep, 's morgens tien uur gericht naar het oostelijk halfroend en 's avonds herhaald voor het westelijk halfroend.

Ook zeevarenden op alle wereldzeeën kunnen min of meer goed deze uitzendingen beluisteren.

Uit reacties is ons gebleken, dat emigranten in Canada zowel als andere nederlanders op eenzame posten ter wereld deze uitzendingen zeer op prijs stellen.

VIII. Voorstellen.

Ten besluite mogen deputaten u voorstellen:

1. de handelingen van deputaten over de afgelopen periode goed te keuren;
2. opnieuw deputaten te benoemen of te herbenoemen voor de regeling van de radiokerkdienstuitzendingen.

Moge ook deze arbeid gedragen door het gebed van de kerken, voor velen tot zegen gesteld worden.

U in al uw arbeid en besluiten Gods Geest in ruime mate toebiddend,

voor deputaten a.h.,
ds. C. v. d. Zaal, voorz.
ds. I. de Bruyne, secretaris.

BIJLAGE XIII

Art. 35

RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR STEUNVERLENING AAN DE KERKEN IN DE DROOGGELEGDE POLDERS ROND HET IJSSELMEER.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, te vergaderen D.V. dinsdag 28 augustus 1962 en volgende dagen te Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Met vreugde en dankbaarheid mogen deputaten voor steunverlening aan de kerken in de drooggelegde polders rond het IJsselmeer rapporteren over hun arbeid sinds de generale synode van 1959.

Deze vreugde en dankbaarheid wordt gemotiveerd door het feit dat in deze periode deputaten in bepaalde gebieden hun doel bereikt zagen en zich dientengevolge konden terugtrekken. Van de aanvang af was het immers de opzet van ons deputaatschap zichzelf overbodig te maken.

1. Deputaten.

Het college van deputaten is als volgt samengesteld:

Namens de particuliere synoden van het Noorden, Oosten, Westen en Zuiden hebben respectievelijk de di. J. H. Carlier, R. Slofstra, J. Kampman en H. C. v. d. Ent zitting, terwijl als generale deputaten fungeren ds. C. v. d. Zaal, voorzitter, ds. J. H. Velema, secretaris, br. S. Huigen, penningmeester.

Opgemerkt dient dat ds. J. H. Carlier door de particuliere synode van het Noorden-1961 werd benoemd in de vacature-ds. S. van Zwoll, die naar het ressort van een andere particuliere synode vertrok.

2. Vergaderingen.

Deputaten vergaderden in deze periode zes keer, terwijl een bijzondere vergadering werd gehouden te Emmeloord op dinsdag 26 april 1960, waar deputaten met hun dames werden uitgenodigd ter gelegenheid van de financiële zelfstandigwording van de kerk van Emmeloord, waardoor de band tussen deputaten en deze kerk kon worden verbroken.

Op alle vergaderingen werd br. G. Visser uitgenodigd om zijn driemaandelijke rapporten toe te lichten en over zijn arbeid met hem te spreken.

3. Terreinen.

De verschillende terreinen die de aandacht van deputaten vroegen in deze periode, zijn in historische volgorde de volgende:

a. De Wieringermeer

Per 1 oktober 1959 werd de steunverlening aan de kerk in deze polder beëindigd. De particuliere synode van het Westen sprak in haar vergadering van juni 1959 uit dat deze kerk het karakter krijgt van een gevestigde gemeente. Deze kerk dient nu, volgens genoemde particuliere synode, te ressorteren onder de kas onderlinge bijstand.

Reeds op de generale synode van 1959 werd dit meegedeeld - zie Acta art. 78. Het bleef echter de taak van deputaten om te zorgen voor de bouw van een kerkje, waartoe de generale synode van 1953 reeds opdracht gaf. Deputaten hebben zich van deze opdracht gekwetend. Een eenvoudige kerkzaal werd 23 september 1960 in gebruik genomen. De kosten van dit gebouw waren - bouwkosten, grondaankoop, inrichting interieur - rond f 47.000,-. Er was in de polder zelf f 10.000,- gespaard.

Gezien het feit dat hier een synodale opdracht lag en deputaten zelf niet over de resterende f 37.000,- beschikten, hadden deputaten vrijmoedigheid zich in verbinding te stellen met deputaten voor fonds steun kerkbouw om over de financiering van dit gebouw te spreken. Het leek uw deputaten niet juist een afzonderlijk beroep op de kerken te doen, nu de synode deputaten voor fonds steun kerkbouw opdracht gaf een grootse inzameling te houden.

Deputaten voor fonds steun kerkbouw hadden begrip voor deze bijzondere situatie en achtten met ons een afzonderlijke collecte voor kerkbouw Wieringermeer waartoe polderdeputaten het recht hebben, niet wenselijk. Met deze deputaten kon een bevredigende regeling worden getroffen. Zij namen op zich f 25.000,- te betalen. Het resterende bedrag moest door ons deputaatschap gefinancierd worden. Aangezien de financiële draagkracht van deze kleine poldergemeente gering is, werd besloten een soepele regeling te treffen. Gedurende de periode dat dit bedrag niet geheel is afbetaald aan deputaten is het kerkgebouw voorlopig het eigendom van deputaten.

b. *De Noord-Oost-Polder*

Het stemt deputaten tot vreugde u ten aanzien van dit terrein te kunnen berichten dat de financiële band tussen deputaten en deze kerk per 1 mei 1960 beëindigd is. De kerk van Emmeloord is dus ook financieel geheel zelfstandig.

De arbeid van br. G. Visser in de Noord-Oost-Polder is eveneens afgesloten. Na zevenjarige steun kon deze mijlpaal reeds bereikt worden. Het doel van ons deputaatschap is hier gerealiseerd: zich terugtrekken uit gebieden, waar de kerk financieel zelfstandigheid kan dragen.

Het is te begrijpen dat dit moment niet zonder meer is gepasseerd. De kerkeraad van Emmeloord bood deputaten met hun dames op dinsdagmiddag 26 april 1960 een rondrit aan door de polder. Aan de gezamenlijk gebruikte maaltijd werden door de praeses van de kerkeraad woorden van dank gesproken voor de arbeid van deputaten. 's Avonds woonden deputaten de afscheidsdienst bij waarin br. G. Visser de arbeid in de polder beëindigde. Duidelijk bleek hoe belangrijk het pionierswerk van br. Visser is geweest voor de opbouw van het gemeentelijke leven in deze polder.

Het gebouw te Ens, hetwelk voorheen gebruikt werd voor kerkdiensten, is eigendom van deputaten. De kerkeraad van Emmeloord verklaarde zich garant voor de door deputaten betaalde aankoopkosten (f 6000,-) en nam op zich f 1000,- per jaar aan deputaten te betalen, zodat de kerkeraad eind 1965 dit gebouw in zijn bezit heeft.

c. *Oost-Flevoland*

De derde polder vraagt nu reeds de aandacht van deputaten.

In verband met de afsluiting van zijn arbeid in de Noord-Oost-Polder achtten de deputaten het gewenst, dat br. G. Visser nu ingezet werd in Oost-Flevoland. Hij verhuisde daartoe naar Kampen, zodat hij veel dichterbij zijn arbeidsterrein woont dan wanneer hij in Emmeloord zou blijven wonen.

Het zijn voornamelijk twee plaatsen welke de aandacht vragen van onze „werker” in dit gebied.

De oudste is Lelystad, waar reeds enkele jaren kerkdiensten worden gehouden gezamenlijk met de gereformeerde kerken onder verantwoordelijkheid respectievelijk van de christelijke gereformeerde kerkeraad van Harderwijk en de gereformeerde kerkeraad van Harderwijk, nu Dronten. De samenwerking verloopt goed. Eenmaal per maand is een zondag gereserveerd voor onze kerk. Het stemt tot dankbaarheid dat er telkens preekvoorziening was, dank zij de medewerking van diverse classes die Lelystad inschakelen bij de verdeling van de classis-beurten.

Br. Visser geeft in Lelystad ook catechetisch onderwijs. Het aantal christelijke gereformeerden is gering, maar er zijn ook niet-christelijke gereformeerde ouders die op zijn onderwijs prijs stellen voor hun kinderen.

Na een lange periode van opbouw zijn in het voorjaar van 1962 de eerste bewoners van Dronten gekomen - de tweede plaats in deze derde polder. Het stemt tot vreugde dat onze kerken hier niet achter de feiten aankomen, maar ook nu present waren.

In overleg met de gereformeerde kerk te Dronten welke reeds een eigen predikant heeft, werd besloten ook hier gezamenlijke kerkdiensten te houden, beurtelings verzorgd per zondag door de gereformeerde - en de christelijke gereformeerde kerk. Br. Visser gaat tot dusver in deze diensten voor. Onze diensten worden gehouden onder leiding van de kerkeraad van Kampen.

De arbeid van br. Visser bestaat verder in het maken van contact, het voeren van gesprekken met en het uitdelen van lectuur onder de dijkwerkers en bouwvakarbeiders in dit nieuwe gebied. Dit is een tijdrovende, maar ook een bijzonder gewaardeerde arbeid, waarbij rijke kansen voor de verbreiding van het Evangelie worden geboden. Br. Visser heeft een goede ingang in de verschillende kampen en kantines, ontvangt de volle medewerking van de directie en wordt gewaardeerd.

Het was noodzakelijk dat deputaten een nieuwe auto aanschaffen voor deze arbeid.

4. Financiën.

Bijgaand voegen deputaten een globaal overzicht van de inkomsten en uitgaven van de periode 1959-1962. Zij zijn ook nu dankbaar voor de gebleken offervaardigheid.

Het financiële beleid voor deputaten is gericht op reservering van gelden voor kerkbouw en pensioenvoorziening van br. Visser.

Dankbaar voor de verrichte arbeid bevelen deputaten ook deze tak van arbeid in uw belangstelling aan

RESUMERENDE stellen wij u voor:

1. De generale synode keure het beleid van deputaten goed;
2. De generale synode benoeme opnieuw drie deputaten.

Uw vergadering de leiding van de Heilige Geest toebiddend,

J. H. Velema, secretaris.

BIJLAGE

Balansen per 31 december.

Activa	1958	1961
Kerkgebouw te Ens	f 6.000,-	f -, -
Auto	,, 4.000,-	,, 5.250,-
Vordering Chr. Geref. Kerk te Emmeloord	,, -, -	,, 5.000,-
Vordering Chr. Geref. Kerk te Wieringerwerf	,, -, -	,, 6.770,-
Te vorderen collecten	,, -, -	,, 2.415,11
Overige te vorderen posten	,, 10,-	,, 231,45
Rotterdamsche Bank N.V., Zeist	,, 673,52	,, -, -
De Twentsche Bank N.V., Zaandam	,, -, -	,, 11.892,62
Postcheque- en girodienst	,, 502,71	,, 2.135,08
	<hr/> f 11.186,23	<hr/> f 33.694,26
Passiva		
Kassaldo (negatief)	f 47,54	f -, -
Te betalen posten	,, 2.930,71	,, 1.097,-
Reserve Lelystad (wegens bijzondere giften)	,, -, -	,, 12.500,-
Pensioenvoorziening G. Visser	,, -, -	,, 12.500,-
Kerkbouwfonds	,, -, -	,, 20.000,-
Vermogen 31 december 1958	,, 8.207,98	,, -, -
Vermogen 31 december 1961 (negatief)	,, -, -	,,min 402,74
	<hr/> f 11.186,23	<hr/> f 33.694,26

Toelichting.

Kerkgebouw te Ens Aankoopsom houten gebouw te Ens f 6.000,-, welk gebouw in 1959 is overgedragen aan gemeente te Emmeloord.

Auto

Waarde Volkswagen per 31 december 1958 f 4.000,-, ingeruild voor f 2.500,-.

Aankoop 1960 Ford Taunus voor f 7.510,-, afschrijving 1960 en 1961 f 2.260,-; waarde 31 december 1961 f 5.250,-.

Vordering Chr. Geref. Kerk, Emmeloord wegens overdracht kerkgebouw f 6.000,-
1961 ontvangen aflossing over 1960 ,, 1.000,-

Vordering 31 december 1961 f 5.000,-

De aflossing over 1961 ad f 1.000,- werd begin 1962 ontvangen.

Vordering Chr. Geref. Kerk, Wieringerwerf

Bouwsom kerk	f 32.520,-
Hiervoor ontvangen van F.S.K.	„ 25.000,-
Door polderdeputaten gefinancierd	f 7.520,-
Aflossing Wieringerwerf 1961	„ 750,-
Vordering 31 december 1961	f 6.770,-

Jaarlijkse aflossing vastgesteld op f 700,- per jaar.

Te vorderen collecten. Per ultimo 1958 zijn de bank en giro afgesloten na ontvangst in 1959 van diverse nog te vorderen collecten en betaling van diverse te betalen posten. Per ultimo 1961 zijn de bank en giro afgesloten op 31 december en ontvangsten en betalingen over het boekjaar 1961 opgenomen als te vorderen collecten, overige te vorderen posten en te betalen posten.

Reserve Lelystad. In 1959 ontvangen bijzondere giften, namelijk f 300,- voor kanselbijbel en bijbels te Lelystad en f 200,- voor meubilair in het Verenigingsgebouw te Lelystad.

Pensioenvoorziening G. Visser. Hiervoor benodigd per 31 december 1969 f 52.500,-; voorziening per 31 december 1961 f 12.500,-; toevoeging pensioenvoorziening 1962 t/m 1969 jaarlijks f 5.000,-, totaal f 40.000,-.

Kerkbouwfonds f 20.000,-; jaarlijks hieraan toe te voegen f 5.000,-.

Staat van lasten en baten over de jaren:

Lasten:

	1959	1960	1961
Honorarium G. Visser (incl. sociale lasten)	f 6.034,69	f 7.105,35	f 7.580,70
Bijdrage honorarium ds. A. Rebel	„ 1.586,60	„ 500,-	„ -, -
Autokostenvergoeding gemeente Emmeloord	„ 990,-	„ -, -	„ -, -
Honorarium ds. van Dalen	„ 942,26	„ -, -	„ -, -
Autokostenvergoeding gemeente Wieringerwerf	„ 920,70	„ -, -	„ -, -
Preekvoorziening Wieringermeer	„ 901,75	„ -, -	„ -, -
Diverse kosten Wieringermeer	„ 153,35	„ -, -	„ -, -
Preekvoorziening Lelystad	„ 575,35	„ 684,35	„ 670,45
Kosten Noord-Oost-Polder/Flevoland	„ 498,31	„ 853,65	„ 2.566,44
Porti-, bank- en administratiekosten	„ 231,58	„ 276,13	„ 165,76
Reis- en vergaderkosten	„ 458,44	„ 541,80	„ 292,36
Verhuiskostenvergoeding G. Visser	„ -, -	„ 1.000,-	„ -, -
Afschrijving auto	„ 1.000,-	„ 1.260,-	„ 1.500,-
Accountantskosten	„ -, -	„ -, -	„ 300,-
Kerkbouw Wieringerwerf	„ -, -	„ 25.000,-	„ -, -
Overboeking bijzondere giften naar reserve Lelystad	„ 500,-	„ -, -	„ -, -
Pensioenvoorziening G. Visser	„ -, -	„ 6.750,-	„ 5.750,-
Kerkbouwfonds	„ 6.000,-	„ 9.000,-	„ 5.000,-
	f 20.793,03	f 52.971,28	f 23.825,71

Baten:

Collecten part. synode van het Noorden	f 4.215,40	f 4.452,96	f 4.823,07
Collecten part. synode van het Oosten	„ 4.758,92	„ 5.489,02	„ 6.168,47
Collecten part. synode van het Westen	„ 4.599,42	„ 4.920,28	„ 5.522,95
Collecten part. synode van het Zuiden	„ 3.932,75	„ 3.944,75	„ 4.276,82
	f 17.506,49	f 18.807,01	f 20.791,31
Zendingsdagen	„ 844,66	„ 841,17	„ 1.118,44
Giften en bijdragen verenigingen	„ 694,47	„ 504,35	„ 359,78
Subsidie directie Wieringermeer (Noord-Oost-Polder-werken)	„ 145,-	„ 380,-	„ 360,-
Bijzondere giften Lelystad (naar reserve)	„ 500,-	„ -, -	„ -, -
Gift deputaten evangelisatie	„ -, -	„ 750,-	„ -, -
Via F.S.K. voor kerkbouw Wieringerwerf	„ -, -	„ 25.000,-	„ -, -

Bijzondere giften kerkbouw (kerkbouwfonds)	f	-, -	f	-, -	f	275, -	
Interest	„	-, -	„	-, -	„	101,56	
Nadelig saldo	„	1.102,41	„	6.688,75	„	819,56	
		<u>f</u>	<u>20.793,03</u>	<u>f</u>	<u>52.971,28</u>	<u>f</u>	<u>23.825,71</u>

Toelichting.

Honorarium G. Visser per 31 december 1961 als volgt:

salaris	f	5.300, -
kindertoelage	„	400, -
kledingtoelage	„	250, -
vrijwonen: huur	„	918,60

Sociale lasten: betaling A.O.W., rentezegels en premie Nationaal Spaarfonds.

Kosten Noord-Oost-Polder/Flevoland: kosten eigenlijke *Evangelisatie*-arbeid van de heer G. Visser werden eerst door hem verrekend met evangelisatie-deputaten; laatste gedeelte 1960 en geheel 1961 zijn in onderling overleg deze kosten geheel ten laste van polderdeputaten gekomen.

Vermogensoverzicht.

Vermogen 31 december 1958		f	8.207,98
Nadelig saldo 1959	f	1.102,41	
1960	„	6.688,75	
1961	„	819,56	„
		<u>f</u>	<u>8.610,72</u>
Vermogen 31 december 1961 - negatief		f	402,74

Begroting voor het jaar 1962, geldend eveneens voor volgende jaren.

Lasten:		Baten:			
Salaris G. Visser (incl. soc. lasten)	f	7.700, -	Collecten (2 x)	f	21.000, -
Preekvoorziening Lelystad	„	700, -	Zendingsdagen	„	1.000, -
Kosten Flevoland	„	2.500, -	Giften en bijdragen	„	500, -
Porti en administratiekosten	„	200, -	Subsidie	„	300, -
Reis- en vergaderkosten	„	350, -	Interest	„	300, -
Afschrijving auto	„	1.500, -			
Accountantskosten	„	150, -			
Pensioenvoorziening G. Visser	„	5.000, -			
Kerkbouwfonds	„	5.000, -			
	<u>f</u>	<u>23.100, -</u>		<u>f</u>	<u>23.100, -</u>

BIJLAGE XIV

Art. 36

RAPPORT VAN DE QUAESTOR DER GENERALE SYNODE 1959 OVER DE PERIODE 16 MEI 1959 - 31 MEI 1962 UITGEBRACHT AAN DE GENERALE SYNODE 1962 te HAARLEM/SANTPOORT.

Ontvangsten

Saldo giro per 15 mei 1959	f	3.517,65
Saldo spaarbank idem	„	2.769,40
Bijdragen particuliere synoden	„	30.581,20
Verkoop Acta 1956 en 1959	„	1.496,61
Rente	„	101,67
Ontvangen ter doorbetaling:		
voor wezenverzorging Hoogendoorn	„	4.500, -
aan Gereformeerd Sociologisch Instituut	„	4.222,29
aan diversen	„	205,62
	<u>f</u>	<u>47.394,44</u>

Uitgaven

Synodekosten 1959		f 10.048,76
Drukkosten acta 1959		„ 5.168,95
Deputaatschappen		„ 9.842,89
Administratiekosten		„ 342,81
Zeemanscentrale		„ 250,-
Controle kerkelijke kassen 1959/60	f 5.600,-	
Terugontvangen van div. deputaatsch.	„ 3.510,-	„ 2.090,-
<hr/>		
Doorbetalingen:		
voor wezenverzorging Hoogendoorn	f 4.500,-	
aan Geref. Soc. Inst.	f 4.222,29	
idem als voorschot	„ 436,30	„ 4.658,59
aan diversen	„ 205,62	„ 9.364,21
<hr/>		
Saldo giro per 29 mei 1962		„ 9.915,75
Saldo spaarbank		„ 371,07
<hr/>		
		f 47.394,44

Ter toelichting diene het volgende:

1. Bijdragen particuliere synoden.

Deze kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Part. synode van het Noorden	f 7.412,62
Part. synode van het Oosten	„ 9.428,22
Part. synode van het Westen	„ 6.922,85
Part. synode van het Zuiden	„ 6.817,51
	<hr/>
	f 30.581,20

Begroot werd f 33.458,-. De lagere ontvangst wordt verklaard uit de omstandigheid dat op 30 mei j.l. alleen de part. synode van het Oosten de bijdrage over het 1e halfjaar 1962 (f 1.729,60) had voldaan. Deze bijdragen van de andere part. synoden worden nadien ontvangen.

2. Kosten deputaatschappen.

Emigratie	f 1.999,52
Eenheid gereformeerde belijders en correspondentie met buitenlandse kerken	„ 5.179,76
Nieuwe vertaling	„ 612,85
Gereformeerd Sociologisch Instituut	„ 561,72
Art. 36 Ned. Gel. Belijdenis	„ 456,79
Correspondentie Hoge Overheid	„ 139,16
Controle en advies in fin. aangelegenheden	„ 131,93
Koopvaardij	„ 128,11
Collecterooster	„ 110,34
Echtscheiding	„ 105,85
Psalmberijming	„ 55,18
Plaats diakenen	„ 57,60
Kalender en jaarboek	„ 48,29
Vertegenwoordiging der kerken etc.	„ 26,25
Radiokerkdiensten	„ 25,04
Wezen Hoogendoorn	„ 18,37
Synodaal archief	„ 10,55
Nagekomen kosten deputaatschappen 1956/59 en div.	„ 175,58
	<hr/>
	f 9.842,89

Deputaten emigratie.

De Acta 1959 spraken in art. 61 (pag. 23) van „een bepaald bedrag” voor de arbeid van deze deputaten, terwijl de begroting 1959/62 (pag. 310 der Acta) voor dit doel een bedrag van f 500,- noemt. Het hogere bedrag (nl. f 1.999,52) is beschikbaar gesteld onder voorbehoud van verantwoording aan en goedkeuring door de generale synode 1962.

Deputaten eenheid geref. belijders en correspondentie met buitenlandse kerken.

Voor dit deputaatschap werd f 7.500,- begroot, waaronder begrepen f 4.000,- wegens bijdrage aan de Internationale raad van christelijke kerken (ICCC). In het verantwoorde bedrag (f 5.179,76) is nog slechts f 2.000,- voor laatstgenoemd doel begrepen. De uitbetaling van de resterende f 2.000,- vond in het nieuwe boekjaar plaats.

3. Controle-kosten.

Deze kosten van het deputaatschap voor controle en advies in financiële aangelegenheden zijn in 1959 apart begroot en worden daarom afzonderlijk verantwoord. Ingevolge besluit der generale synode 1959 zijn de kosten van de deskundige bijstand van deze deputaten over 1959 en 1960 omgeslagen over de diverse kassen tot een totaal bedrag van f 4.100,-. Hiervan was bij de afsluiting van het boekjaar f 3.510,- ontvangen. Sindsdien werd nog een bedrag van f 280,- voldaan, zodat nog f 310,- moet worden ontvangen (zie art. 139 Acta 1959, pag. 70).

4. Vergelijking.

Vergelijking van de financiële resultaten 1959/62 met de door de generale synode 1959 vastgestelde begroting doet het volgende zien:

Uitgaven		Werkelijk	Begroot
Synodekosten:			
Reis- en verblijfkosten	f 2.727,01		
Maaltijden etc.	„ 3.403,74		
Inrichting kerk etc.	„ 1.318,88		
Stencilwerk, scribaat, etc.	„ 2.599,13		
	<hr/>	f 10.048,76	f 10.700,-
Acta		„ 5.168,95	„ 5.000,-
Administratiekosten 1959/62		„ 342,81	„ 300,-
Deputaatschappen:			
Eenheid en buitenl. kerken		„ 5.179,76	„ 7.500,-
Controle en adv. in fin. aangel.		„ 2.090,-	„ 3.000,-
Overige		„ 4.663,13	„ 3.000,-
Ned. Zeemanscentrale		„ 250,-	„ 250,-
Onvoorzien		„ -, -	„ 3.500,-
Reservering voor:			
Nog te betalen kosten 1959/62		„ 3.723,12	„ -, -
Synodekosten 1962		„ 7.000,-	„ 6.750,-
		<hr/>	<hr/>
		f 38.466,53	f 40.000,-
Ontvangsten			
Bijdragen particuliere synoden		f 30.581,20	f 33.458,-
Verkoop Acta		„ 1.496,61	„ 300,-
Rente		„ 101,67	„ p.m.
Saldo per 15 mei 1959		„ 6.287,05	„ 6.242,-
		<hr/>	<hr/>
		f 38.466,53	f 40.000,-

Bussum, augustus 1962.
A. L. de Bruyne.

BIJLAGE XV
Art. 43, 45, 50, 68

**RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE AMBTELIJKE BEARBEIDING VAN
CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE SCHIPPERS.**

Aan de generale synode der Christelijke Gereformeerde
Kerken vergaderd D.V. in 1962 te Haarlem.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Deputaten voor de ambtelijke bearbeiding van christelijke gereformeerde schippers kunnen u het volgende verslag aanbieden van hun werkzaamheden in de periode 1959-1962.

Samenstelling deputaatschap.

De volgende deputaten werden benoemd door de generale synode van 1959:

- ds. M. Baan, voorzitter;
- ds. J. W. v. d. Gronden, secretaris-penningmeester;
- ds. W. Meijnhout;
- ds. J. M. Visser.

Het deputaatschap werd gevoelig getroffen door het verlies van Ds. W. Meijnhout, die in 1960 door de Here van zijn post werd afgelost. Zijn plaats werd ingenomen door zijn secundus ds. P. N. Ribbers.

Schipperspredikanten.

Deputaten kunnen tot hun blijdschap mededelen dat inmiddels een tweede schipperspredikant kon worden benoemd.

Ds. W. de Graaf van Broek onder Akkerwoude werd beroepen in samenwerking met de kerkeraad van Hasselt en 15 maart j.l. aldaar bevestigd.

Ds. De Graaf is predikant van Hasselt en kan de helft van zijn tijd wijden aan de arbeid onder onze schippers, tenminste drie dagen per week. Een en ander is geregeld in de overeenkomst met de gemeente Hasselt. Zijn werkzaamheden zijn bepaald tot het noordelijk rayon van ons land, vanaf Zwolle, met inbegrip van de Noord-Oostpolder, met standplaats Hasselt.

Verantwoording.

De generale synode van 1956 verleende haar sanctie tot het beroepen van ds. L. Kleisen door de kerk van Amsterdam-West als schipperspredikant in algemene dienst.

In het rapport aan de synode van 1959 vermeldden deputaten: „Het begin is er..... Niet meer dan een begin. Eén schipperspredikant die de geestelijke verzorging heeft van heel de christelijke gereformeerde varende gemeente”.

Terwijl reeds op de deputatenvergadering van 9 december 1959 ter sprake kwam hoe de arbeid kan worden voortgezet als ds. Kleisen deze niet meer zal kunnen verrichten, hebben deputaten tevens een meer intensieve bearbeiting dan door één persoon mogelijk is, overwogen. De schippers hebben hun eigen kerkelijke gemeente aan de wal, waar zij geattesteerd zijn. De gedachte werd geopperd of zij niet onder zijn te brengen in bij voorbeeld vier districten, onder vier gemeenten, gelegen aan vaarwater en centraal voor de binnenscheepvaart. Hieruit is het contact voortgevloeid met de kerkeraad van Hasselt, dat tot het vermelde resultaat leidde.

Deze handelwijze is tevens in overeenstemming met de instructie voor schippersdeputaten, volgens de Acta van de generale synode 1956, art. 312 sub A, waarvan art. 3 sub II luidt: „Kerkeraden, die een predikant beroepen voor de ambtelijke bearbeiting van Christelijke Gereformeerde schippers in deze van advies te dienen, zo nodig met hen samen te werken en hen financieel te steunen, volgens een daartoe gemaakte overeenkomst.”

Deze werkwijze heeft drie voordelen: geen onttrekken van predikanten aan het gemeentelijke leven; intensievere bearbeiting van de varende leden onzer kerken en economischer in de uitvoering.

Met het oog op deze plannen werd in 1961 de eerste collecte in onze kerken voor deze arbeid aangevraagd. Wij kunnen thans vermelden dat deze aan de gestelde verwachting heeft beantwoord. Zie financiële verslagen.

Rotterdam.

Een schipperscentrum van de eerste orde is Rotterdam. Deputaten hebben een onderhoud gehad met de predikanten De Bruyne en Wijnsma ten aanzien van wat uit de Rotterdamse kerken voor de schippers kan worden gedaan.

Inmiddels is uit de Rotterdamse kerken een commissie benoemd welke deze zaken behartigt, onder voorzitterschap van ds. Wijnsma.

Vervolgens werd een bespreking geopend met de kerkeraad van Rotterdam-Kralingen voor het beroepen van een predikant die ook enige aandacht zou kunnen schenken aan de schippers – alleen voor de havens van Rotterdam –, in samenwerking met de genoemde commissie. Officieel zou hiervoor één dag worden gereserveerd in de beroepsbrief.

De bijdrage van deputaten zou in dezen natuurlijk navenant zijn. In deze poging zijn deputaten op het moment dat het rapport wordt samengesteld, nog niet geslaagd. Eén beroep werd in dit verband uitgebracht.

Opmerking.

Het is dus niet de bedoeling wanneer ds. Kleisen te zijner tijd zijn werk neerlegt, weer een vrijgesteld predikant te beroepen, maar de arbeid rayongewijze op te vangen, waarmede nu een begin is gemaakt, hetgeen ook financieel verantwoord is.

Stampersgat.

In de bieten-campagne, wanneer veel suikerbieten gevaren worden naar de suikerfabriek Dinteloord, Stampersgat, worden van hervormd-gereformeerde en christelijke gereformeerde zijde extra diensten op zondag gehouden voor de schippers, aldaar.

Onze predikant, ds. Kleisen, vervult dan meestal twee zondagen onder auspiciën van de kerkeraad van Klundert de diensten.

Rekrutendag voor schippersjongens.

Tussen Kerst en Nieuwjaar wordt de laatste jaren in Utrecht een rekrutendag gehouden in het Christelijk Militair Tehuis om onze schippersjongeren van voorlichting te dienen. Dit geschiedt in samenwerking met de gereformeerde deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen met onze gelijknamige deputaten, terwijl ook ons deputaatschap op deze dag vertegenwoordigd is.

Schippersouderlingen.

Tot nu toe zijn twee schippersouderlingen toegevoegd aan het college van deputaten als adviseurs, te weten schipper J. Poker via de kerkeraad van Groningen en schipper D. Koelink, via de kerkeraad van Hoogeveen.

De Vaste Koers

vaart onder redactie van ds. Ribbers, die ook ten deze de plaats van wijlen ds. Meijnhout heeft ingenomen en dat tot volle bevrediging.

Dit blad bedruipt zichzelf, dank zij de correcte verzorging door de administrateur, de heer P. Schoemeyer uit Amsterdam. Ds. J. M. Visser van Dokkum verzorgt tot nu op een voortreffelijke wijze het catechetisch onderwijs hierin.

Sociologisch onderzoek.

De rooms-katholieke, de nederlands hervormde kerk en de gereformeerde kerken willen een sociologisch onderzoek bewerkstelligen onder de nederlandse schippers. De kosten van dit onderzoek zullen vermoedelijk f 100.000,- bedragen. Wanneer het rijk meebetaalt, zou het aandeel voor de gereformeerde kerken ongeveer f 8.000,- bedragen. Helpt het rijk niet dan zal het onderzoek wel niet doorgaan. Bij dit onderzoek gaat het om drie zaken, namelijk:

1. het geïsoleerd leven van de schippers;
2. hoe de schipperswereld denkt en leeft;
3. de prognose der schippers.

Hierin gaat het vooral om de economische en technische ontwikkeling. Ook zal het gaan over de veranderde werkwijze en welke verschuivingen er te wachten zijn. Zal de schipper zich kunnen handhaven zonder subsidie van de regering? Wanneer het rijk steunt zou deze opzet voor ons misschien op ongeveer f 1.000,- komen.

Schippers-adresboekje.

Begin 1962 is een nieuw boekje verschenen, dat aan alle kerkeraden is toegezonden.

Vacature.

Gezien de positie, welke ds. Ribbers als secundus reeds in ons deputaatschap inneemt, stellen wij u voor hem te benoemen in de vacature ontstaan door het overlijden van ds. Meijnhout.

Besluit.

Resumerende vragen deputaten het oordeel der synode over:

- a. de ambtelijke bearbeiding van onze christelijke gereformeerde schippers daarheen te leiden, dat dit rayongewijze kan geschieden;
- b. indien een sociologisch onderzoek onder de schippers zou worden ingesteld, zoals in dit

- rapport genoemd, met een enigszins redelijk draagvlak voor de onkosten, ook onzerzijds hieraan deel te nemen;
- c. de arbeid der deputaten te willen goedkeuren.

Zegene de Here uw veelomvattende arbeid tot heil onzer kerken.

Namens deputaten ambtelijke bearbeitung van christelijke gereformeerde schippers,
J. W. v. d. Gronden, secretaris-penningmeester.

BIJLAGE

FINANCIËLE OVERZICHTEN VAN DEPUTATEN VOOR DE AMBTELIJKE BEARBEIDING VAN CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE SCHIPPERS.

EXPLOITATIE 1959

Bijdragen schippers	f 5.971,36	Hon. schipperspred.	f 5.185,-
Huw. collecten	„ 206,54	Reis- en verblijfk. id.	„ 1.131,02
Bijdrage kerken	„ 247,47	Telefoonkosten idem	„ 266,92
Rente	„ 60,35	A.O.W.	„ 416,-
Nadelig saldo	„ 1.048,42	<i>Schippersblad</i>	
		drukkosten	f 1.440,-
		ab. gelden	„ 1.425,50
			„ 14,50
		Huw. Bijbels	„ 58,90
		Onkosten deputaten	„ 261,96
		Div. onkosten	„ 199,84
	<hr/>		<hr/>
	f 7.534,14		f 7.534,14

EXPLOITATIE 1960

Bijdragen schippers	f 7.439,31	Hon. schipperspred.	f 5.520,-
<i>Schippersblad</i>		Reis en verblijfk. id.	„ 936,45
ab. gelden	f 1.631,-	Onk. deputaten	„ 284,89
drukkosten	„ 1.440,-	Div. onkosten	„ 292,65
	<hr/>		
	„ 191,-		
Rente	„ 4,15		
Terugontv. A.O.W.	„ 15,-		
Bijdrage kerken	„ 194,65	Batig saldo	„ 569,46
	<hr/>		<hr/>
	f 7.844,11		f 7.844,11

EXPLOITATIE 1961

Bijdragen schippers	f 6.918,83	Hon. schipperspred.	f 6.540,-
Bijdragen kerken	„ 9.613,47	Telefoon idem	„ 285,82
Part. giften	„ 28,45	Reis- en verblijfk. idem	„ 1.016,-
<i>Schippersblad</i>		A.O.W. 1960 en 1961	„ 657,-
ab. gelden	f 1.608,50	Onk. deputaten	„ 372,86
drukkosten	„ 1.440,-	Div. onkosten	„ 185,86
	<hr/>	Batig saldo	„ 7.671,71
	„ 168,50		
	<hr/>		<hr/>
	f 16.729,25		f 16.729,25
1959 min	f 1.048,42		
1960 plus	f 569,46		
1961 plus	„ 7.671,71		
	<hr/>		
	f 8.241,17		
min	„ 1.048,42		
	<hr/>		
Vooruitgang	f 7.192,75		

Laten wij de collecten 1961 buiten beschouwing dan is het beeld anders:

Collecten 1961	f 9.613,47
Vooruitgang	„ 7.192,75
Tekort	f 2.420,72

BIJLAGE XVI

Art. 58, 62, 64, 212

RAPPORT VAN HET CURATORIUM VAN DE THEOLOGISCHE SCHOOL DER CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND.

Aan de generale synode van de Chr. Geref. Kerken in
Nederland, 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Het curatorium van de Theologische School geeft u in dit rapport een overzicht over de periode september 1959-september 1962, en legt enkele voorstellen ter goedkeuring u voor. De volgende onderdelen brengt het onder uw aandacht:

1. Samenstelling van het curatorium.

Over het geheel genomen laat de samenstelling van het curatorium gedurende deze driejarige periode geen ingrijpende wijzigingen zien. Er kan van een zekere continuïteit in de samenstelling worden gesproken, hetgeen de arbeid van dit college ongetwijfeld ten goede komt.

Wel gedenken wij met weemoed het heengaan van onze mede-curator ds. W. Meijnhout, die van 1948 tot 1960 zonder onderbreking deel uitmaakte van ons college. Op 16 april 1960 bereikte ons het ontroerende bericht, dat hij na het ondergaan van een operatie in het Diaconessenhuis te Leeuwarden was overleden; de Koning der kerk oordeelde dat hij genoeg had gearbeid en nam hem op in heerlijkheid. Veel heeft onze ontslapen broeder voor het curatorium en voor de school betekend; zijn ijver voor en zijn liefde tot de opleiding van onze kerken bleek overduidelijk. Met grote bekwaamheid en scherpzinnigheid heeft hij als curator school en kerken een twaalfstal jaren mogen dienen. Dankbaar gedenken wij zijn persoon en arbeid.

In de ontstane vacature benoemde de part. synode van het Noorden ds. M. Drayer.

Een tweede wijziging ontstond in het begin van 1962, toen ds. M. Baan wegens vertrek naar de kerk te Zeist het ressort van de part. synode van het Zuiden verliet. Op sympathieke wijze vertegenwoordigde ds. M. Baan genoemde part. synode. Zijn warme belangstelling voor de school gaf hem een goede plaats in het curatorium. Ruim vijftien jaren heeft hij op deze wijze de kerken mogen dienen.

In zijn plaats benoemde de part. synode van het Zuiden ds. S. van der Molen.

De samenstelling van het curatorium is thans als volgt:

namens de part. synode van het Noorden hebben zitting di. M. Drayer en J. Prins; secundi zijn resp. di. N. Brandsma en A. Hilbers;
namens de part. synode van het Oosten hebben zitting di. W. Heerma en J. H. Velema; secundi zijn resp. di. R. Slofstra en M. Baan;
namens de part. synode van het Westen hebben zitting di. J. C. Maris en M. W. Nieuwenhuijze; secundi zijn resp. di. P. J. de Bruin en H. Toorman;
namens de part. synode van het Zuiden hebben zitting di. I. de Bruyne en S. van der Molen; secundi zijn resp. di. E. Venema en H. C. v. d. Ent;
namens de generale synode fungeert ds. D. H. Biesma als secretaris-curator. Het curatorium stelt uw vergadering voor om de aftredende secretaris-curator opnieuw te benoemen.

2. Hoogleraren.

Het stemt het curatorium tot grote dankbaarheid, dat de Here de hoogleraren dr. J. van Genderen, J. Hovius, W. Kremer en dr. B. J. Oosterhoff in deze periode heeft willen sparen en sterken tot hun taak. Voor de wijze waarop zij deze taak vervullen, heeft het curatorium alle waardering. Hun arbeid is niet ongezegend geweest. Het is onze hartelijke bede, dat de Koning der kerk hen ook in de komende jaren bekwame tot hun wel zeer verantwoordelijk werk.

14 mei 1960 was voor prof. J. Hovius een gedenkdag: het was toen twaalf en een half jaar geleden dat hij zijn arbeid als hoogleraar aan onze Theol. School begon; op 14 november 1947 sprak prof. J. Hovius zijn inaugurele rede uit over het onderwerp „Geschiedenis-waardering bij Hendrik de Cock”.

In het tweede halfjaar van 1960 werd aan prof. J. Hovius gedurende een viertal maanden verlof gegeven tot het maken van een reis naar Canada om daar o.m. in opdracht van de generale synode 1959 onze kerken bij de zusterkerken, de Old Christian Reformed Church en de Free Christian Reformed Church, te vertegenwoordigen.

Op 8 juni herdacht prof. dr. J. van Genderen zijn twaalf en een half-jarig predikants-jubileum.

Professoren en curatoren bezonnen zich over de in de toekomst te volgen gang van zaken in verband met het onderwijs. Er wordt van de hoogleraren heel veel gevraagd. De combinatie van het onderwijs in de nieuw-testamentische en de ambtelijke vakken is met name bijzonder zwaar. Nu de laatste jaren intensieve zorg is besteed aan de dringend noodzakelijke verbouwing van het schoolgebouw en de uitbreiding naar buiten alle aandacht krijgt, meent het curatorium u er op te moeten wijzen dat we ook de uitbouw van het eigenlijke onderwijs niet mogen vergeten. De suggestie is gedaan om een begin te maken met het vormen van een fonds voor de vijfde leerstoel. Het curatorium geeft u deze suggestie gaarne ter overweging.

Een verantwoorde salariëring van de hoogleraren heeft de voortdurende aandacht van het curatorium. Wij verwijzen u daartoe naar de financiële paragraaf in dit rapport.

Onze beide emeriti-hoogleraren L. H. v. d. Meiden en J. J. v. d. Schuit gaven steeds wanneer zij daartoe in de gelegenheid waren, blijk van hun hartelijk meelevens. Hun tegenwoordigheid in de vergaderingen van het curatorium wordt op hoge prijs gesteld. De Here sterke hen bij het klimmen der jaren.

Prof. L. H. v. d. Meiden mocht op 20 april van dit jaar onder grote belangstelling zijn 80ste verjaardag vieren; prof. J. J. v. d. Schuit hoopt op 25 augustus van dit jaar deze leeftijd te bereiken.

De financiële verzorging van de emeriti-hoogleraren heeft de volle belangstelling van het curatorium. Ter vergadering zullen u hieromtrent nadere mededelingen worden gedaan, terwijl wij u tevens als bijlage aanbieden een concept-regeling voor het verlenen van emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theologische School, waarbij wij voldoen aan het besluit van de vorige generale synode, art. 69 Acta 1959.

3. Lector en leraren.

Als lector in de zendingsvakken trad in de verstreken periode op ds. A. Bikker, terwijl in de voorbereidende opleiding de heer G. Ruiter les heeft gegeven in de Nederlandse taal en letterkunde en in de moderne talen tot volle tevredenheid van het curatorium.

De spraaklessen werden verzorgd door de heer Léon. J. Stam, gediplomeerd stem- en spraakpedagoog. Meer dan eens is de waarde van deze lessen gebleken.

4. Schoolbezoek.

Naar goede gewoonte werd gedurende enkele dagen tussen september en de kerstvacantie en tussen januari en de paasvacantie van elk cursusjaar schoolbezoek gedaan. De curatoren die deze opdracht naar toerbeurt vervulden, rapporteerden steeds gunstig. Geconstateerd mocht worden, dat zorgvuldig voorbereide colleges werden gegeven en dat de studenten deze met vrucht volgen. Het blijft de hartelijke bede van het curatorium, dat al deze arbeid door de Here rijk worde gezegend tot welzijn van ons kerkelijk leven en alzo tot opbouw van Zijn Koninkrijk.

In verband met de verbouwing van de school en de nieuwbouw van aula en bibliotheekgebouw moesten gedurende de laatste maanden van het in juli beëindigde cursusjaar de colleges en lessen elders worden gegeven. Met grote bereidwilligheid kwam de raad van de kerk te Apeldoorn-centrum ons tegemoet door voor dit doel zowel de kerkeraadskamer als het jeugdgebouw af te staan. Het curatorium is genoemde kerkeraad voor dit gastvrije gebaar zeer erkentelijk.

5. Studenten.

Des Heren bewarende hand was over de leerlingen en de studenten. Voor ernstige ziekte en ongevallen werden allen gespaard: in gezondheid mochten zij hun studie voortzetten of voltooiën.

Het verslag-1959 maakte melding van een student die door ziekte al geruime tijd niet in

staat was zijn studie te hervatten; deze ziekte noodzaakte hem de school te verlaten.

Voor een ander van de leerlingen viel de studie te zwaar: hij heeft eveneens de school verlaten, terwijl ook een van de alumni in de loop van de cursus 1961/62 zijn studie meende te moeten opgeven.

In 1960 werden drie kandidaten beroepbaar gesteld, in 1961 wederom drie en in 1962 twee kandidaten. Het in deze jaren op de kandidaten uitgebrachte aantal beroepen bewijst wel, dat er in onze kerken behoefte is aan en plaats voor jonge mannen die zich geroepen weten tot de dienst des Woords.

Na gehouden admmissie-examen werden in 1960 drie studenten in de theologie ingeschreven en vier leerlingen in de voorbereidende opleiding; in 1961 waren deze getallen resp. twee en drie, en in 1962 resp. twee en vier.

Uit deze gegevens blijkt, dat het predikantencorps nog steeds niet de zo gewenste uitbreiding ondergaat. Er is reden te over om te bidden dat de Here ons jonge mannen geve die getrouw en bekwaam zullen zijn om ook anderen te leren. Het gebed uit de kerken vermenigvuldige zich daartoe!

Thans zijn in totaal eenendertig studiosi ingeschreven, van wie drieëntwintig in de theologie en acht in de voorbereidende opleiding.

Het aantal leerlingen en studenten dat in deze jaren kon worden aangenomen, stelt zware eisen aan de kas van de deputaten naar art. 19 D.K.O., de kas E.B.P. Naast de belangen van de Theologische Schoolkas bevelen wij ook de kas E.B.P. dringend bij u aan.

Dank zij de zeer welwillende houding van het bestuur van het Chr. Lyceum te Apeldoorn was het mogelijk dat ook in deze periode enkele leerlingen van de voorbereidende opleiding lessen in Latijn en Grieks konden volgen aan genoemd Lyceum.

Colleges van maatschappelijk-praktische aard werden en worden zo nu en dan ingevoegd in het schema van het leerplan. Voor deze instructieve colleges bestond grote belangstelling.

In december 1959 mocht het studentencorps P.F.S.A.R. zijn 55-jarig bestaan herdenken. Ter gelegenheid van dit tot dankbaarheid stemmende feit werden de professoren L. H. v. d. Meiden en J. J. v. d. Schuit en de emeritus-predikant van Sassenheim, H. Visser, tot ereleden van het corps benoemd.

6. Naam van de Theologische School.

Gezien de werkelijke situatie van het onderwijs aan onze Theol. School en gelet op de erkenning van de examens van onze school door andere instellingen van theologisch onderwijs en de bepalingen in de Wet op het wetenschappelijk onderwijs (Wet van 22 december 1960, Stb. 559), stelt het curatorium u voor de naam van onze Theol. School te veranderen in: Theologische Hogeschool, daarbij uitdrukkelijk vaststellend dat dit niet de minste verandering geeft in het onderwijs of de eisen voor toelating tot de school. Het is slechts de openlijke uitdrukking van de huidige stand van zaken aan onze Theol. School.

7. Schooldagen.

Het is een verheugend en tot dankbaarheid stemmend feit dat ook in deze periode de gehouden schooldagen in een grote belangstelling mochten delen. Steeds was de Grote Kerk aan de Loolaan te Apeldoorn geheel gevuld. Er blijkt een hechte band te zijn tussen de school en onze kerken. Dergelijke dagen zijn een feestelijke verkwikking.

Elke schooldag in deze periode kreeg een bijzonder accent door het aanbieden van de resultaten van de vrouwenactie voor de bibliotheek van de school. Deze actie beweegt zich in stijgende lijn. Een woord van hartelijke dank aan de plaatselijke en gewestelijke correspondentes onder presidentschap van mevr. W. van der Zaal-Veerman is hier op zijn plaats.

Mede dank zij deze actie waardoor ook „stenen werden bijgedragen” voor het bouwen van een bibliotheekgebouw, had het curatorium vrijmoedigheid over te gaan tot het verwezenlijken van de bouwplannen, waarvoor het in 1959 de machtiging van de generale synode ontving.

8. Uitbreiding Schoolgebouw.

Na vele voorbereidende besprekingen en na lang wachten is eindelijk in het begin van dit jaar de bouwvergunning afgekomen, zodat tot aanbesteding van de verbouwing van het bestaande gebouw en van de nieuwbouw kon worden overgegaan. In „De Wekker” van 13 april 1962 is toen aan de kerken het volgende medegedeeld: „Nadat vrijdag 30 maart de aanbesteding van de bouw van aula en bibliotheek en van de verbouwing van de Theol. School plaats had, werd het werk j.l. vrijdag (dus 6 april) gegund. Laagste inschrijver was de firma de Heer uit Harderwijk voor f 156.320,-. Van de schilders was de firma Emmink uit Utrecht

de laagste voor *f* 17.748,-. De centrale verwarming wordt geleverd door de firma Bührmann te Enschedé voor de prijs van *f* 29.975,-. Alle drie firmanten zijn leden onzer kerken. Het ligt in de bedoeling dat op 24 april de arbeid wordt begonnen". Met bekwame spoed is het werk ter hand genomen. Er wordt op gerekend, dat bij de opening van de nieuwe cursus het bestaande gebouw weer kan worden betrokken. Het zal wel begin 1963 worden, voordat alles wat de nieuwbouw betreft gereed zal zijn. Alles natuurlijk: Deo volente.

In dit verband herinneren we u aan de financiële actie die in het begin van 1961 is gevoerd en die een bedrag van ruim *f* 105.000,- heeft opgebracht.

9. „De Wekker”.

Gaarne spreekt het curatorium zijn grote waardering uit voor de arbeid van de commissie van redactie van ons kerkelijk orgaan „De Wekker”. Deze commissie wordt gevormd door: prof. dr. B. J. Oosterhoff, hoofdredacteur, ds. I. de Bruyne, prof. W. Kremer en ds. J. H. Velema, leden van de redactie, terwijl laatstgenoemde tevens de functie van redactie-secretaris vervult. De nieuwe vorm, waarin „De Wekker” is verschenen en de uitbreiding die het blad daarmee heeft ondergaan, betekenen vanzelfsprekend een verhoging van de onkosten. Het curatorium is dankbaar dat de reacties uit de lezerskring betreffende vorm en inhoud over het algemeen goed zijn te noemen. Naar vernieuwing werd reeds jaren uitgezien. Het aantal abonnementen beweegt zich enigszins in stijgende lijn.

Het curatorium stelt de vergadering voor om de redactie in haar tegenwoordige samenstelling opnieuw te benoemen, alsmede prof. J. J. v. d. Schuit die op uitnemende wijze de financiële belangen van „De Wekker” verzorgt.

10. Fonds „Bouwen en Bewaren”.

Nu het Vrouwen-comité op zo verdienstelijke wijze de zorg voor de bibliotheek van de school behartigt, heeft het curatorium zich ook bezig gehouden met de positie van het fonds „Bouwen en Bewaren”. Dit fonds heeft gedurende vele jaren een belangrijke bijdrage geleverd voor het onderhoud van het gebouw en voor de uitbreiding van de bibliotheek. Het is echter niet gewenst deze acties zonder meer naast elkaar te doen voortbestaan omdat dit tot verarring kan leiden. Het curatorium heeft daarom aan de commissie voor „Bouwen en Bewaren” opdracht gegeven te onderzoeken op welke wijze haar werkzaamheden kunnen worden geïncorporeerd in die van het Vrouwen-comité.

11. Financiën.

a. Algemeen.

Het curatorium vindt aanleiding de bijzondere aandacht van uw vergadering te vragen voor de financiële situatie van de Theologische School, en wel om twee redenen.

De eerste daarvan is, dat, ondanks het besluit van de generale synode van 1959 om „het streefbedrag te stellen op *f* 0,70 per lid en dooplid per jaar, er bij de kerken op aandringend dit bedrag ook metterdaad op te brengen, waarop de classis controle oefene”, de inkomsten beneden dit geadviseerde bedrag zijn gebleven.

De tweede is de ook in onze schoolgemeenschap duidelijk merkbare kostenstijging. Deze tekent zich niet alleen af in de kosten van huisverzorging etc. Ook de traktementen van de hoogleraren en andere leerkrachten vroegen in de laatstverlopen jaren voorzieningen. Voorts waren door pensionering van de conciërge en benoeming van de nieuwe conciërge maatregelen nodig die eveneens tot kostenstijging leidden. De heer en mevrouw H. ten Hove hebben, na jarenlange voorbeeldige dienst, wegens gevorderde leeftijd op 13 november 1959 hun werk als conciërge neergelegd. De heer en mevrouw W. ten Hove-Wels hebben de taak van hun ouders overgenomen, tot grote tevredenheid van het college van hoogleraren en curatoren.

Nog in het bijzonder zij hierbij aangetekend dat, afgezien van enige rente-ontvangsten, ook de emeriteringskosten van hoogleraren ten laste van de exploitatierekening van de school komen.

Het curatorium is dankbaar voor de offervaardigheid die uit de in de afgelopen jaren gestegen opbrengst van de collecten blijkt. In verband met de onder c. volgende mededelingen omtrent de traktementen en emeritaatsgelden meent het echter, dat, gezien de ontwikkeling, een streefbedrag van *f* 0,85 in de komende jaren zal moeten worden aangehouden. Het stelt uw vergadering voor daartoe een vierde collecte ten behoeve van de Theol. School aan het jaarlijkse collecterooster toe te voegen, zulks met blijvende aandrang tot stimulering van de offervaardigheid. Het curatorium geeft u in overweging de uitspraak te doen dat dit bedrag er moet komen.

Onderstaand overzicht dat u een globaal inzicht geeft in de ontwikkeling van de uitgaven en ontvangsten gedurende de afgelopen jaren, moge u overtuigen van de noodzakelijkheid van het instellen van een vierde collecte:

Uitgaven

traktementen, honoraria, emeriteringskosten en sociale lasten	1959	1960	1961
overige kosten	f 58.278,-	f 63.633,-	f 65.682,-
	„ 6.650,-	„ 6.415,-	„ 7.249,-
	<u>f 64.928,-</u>	<u>f 70.048,-</u>	<u>f 72.931,-</u>

Ontvangsten

collecten	f 31.440,-	f 38.073,-	f 39.437,-
„De Wekker”	„ 16.000,-	„ 16.000,-	„ 16.000,-
overige ontvangsten: (schooldagcollecte, rente, collegegelden etc.)	„ 11.823,-	„ 12.635,-	„ 14.475,-
	<u>f 59.263,-</u>	<u>f 66.708,-</u>	<u>f 69.912,-</u>
	f 5.665,-	f 3.340,-	f 3.019,-

Nadelige saldi

De collecte-opbrengst was als volgt:

	1959	1960	1961
	(streefbedr. 0,63)	(streefbedrag 0,70)	
Part. synode van het Noorden	0,48	0,50	0,56
Part. synode van het Oosten	0,49	0,59	0,65
Part. synode van het Westen	0,57	0,64	0,74
Part. synode van het Zuiden	0,57	0,65	0,68
	<u>0,53</u>	<u>0,62</u>	<u>0,65</u>
gemiddeld	0,53	0,62	0,65

Hieruit blijkt dat, indien het geadviseerde streefbedrag jaarlijks zou zijn bereikt, de volgende bedragen meer zouden zijn ontvangen:

Jaren Zielental gem. tekort waardoor minder ontvangen

1959	61772	0,10	6.177,-
1960	63236	0,08	5.058,-
1961	63436	0,05	3.172,-

Conclusie:

In 1959 zou bij een collecte-opbrengst van gemiddeld 0,63 per lid en dooplid geen tekort op de rekening zijn ontstaan.

Het zelfde zou in 1960 het geval zijn geweest bij een gemiddelde collecte-opbrengst van 0,70.

Het jaar 1961 zou bij een gemiddelde van 0,70 juist sluitend zijn geweest.

b. Bouw bibliotheek en aula.

In aansluiting aan de mededelingen hieromtrent elders in dit rapport (zie sub 8) kan omtrent de financiële zijde van deze nieuwbouw (waarmede een gedeeltelijke verbouw van het bestaande gebouw moest gepaard gaan) het volgende worden medegedeeld:

Totale kosten van bouw en inrichting te stellen op (in dit bedrag zijn begrepen achterstallige en noodzakelijke onderhoudskosten)		f 250.000,-
Opbrengst actie-uitbouw rond	f 105.000,-	
Eerder gereserveerd wegens ontvangen legaten rond	f 45.000,-	
Toegezegd door Vrouwencomité busjesactie	f 54.000,-	
Eventueel op andere wijze te dekken (in de komende jaren ook uit de busjesactie te financieren)	f 46.000,-	
	<u>f 250.000,-</u>	

Het curatorium spreekt op grond van de verheugende uitkomst van de financiële actie voor deze uitbouw gaarne de verwachting uit, dat het „eventueel op andere wijze te dekken bedrag” beneden de hierboven vermelde sluitpost zal blijven. Het herinnert er aan, dat de synode van

1959 reeds machtigde tot het zo nodig sluiten van een hypotheek, waarvan rente en aflossing zullen kunnen worden bestreden uit de jaarlijks te verwachten opbrengt van de busjesactie.

c. *Traktementen etc.*

Op grond van de reeds door de synode van 1956 verleende machtiging om „de traktementen der hoogleraren aan te passen aan de tijdsomstandigheden” heeft het curatorium ook in de afgelopen jaren maatregelen in deze richting genomen.

Krachtens art. 10 van het door de synode van 1959 vastgestelde Reglement voor de Theologische School vereisen de hierop betrekking hebbende besluiten van het curatorium uw goedkeuring. Het curatorium neemt aan dat deze bepaling zó moet worden verstaan, dat hier sprake is van een goedkeuring ex post. Ter vergadering zullen u hieromtrent nadere mededelingen worden gedaan.

Gehonoreerde lectoren waren in de verslagperiode niet in loondienst aan de school verbonden.

d. *Emeritaatsregeling.*

Krachtens art. 8 van de in 1937 vastgestelde Regeling voor emeritaatsverlening, verlof en ontslag van hoogleraren van de Theologische School „geschiedt de emeritaatstoelage, alsmede die van weduwen en wezen, volgens de bepalingen der generale synode”. Het curatorium heeft, gezien de mutatie in de traktementen van de hoogleraren in actieve dienst, besloten, ingaande 1 januari 1962, het emeritaatstraktement te verhogen. Dit traktement is verbonden aan het indexcijfer ter bepaling van de uitkering krachtens de A.O.W. Het curatorium verzoekt ook hierop uw goedkeuring. Terwijl het u voorts voorstelt de weduwen- en wezenvoorziening te regelen conform die voor de emeriti-hoogleraren.

e. *Rechtspersoonlijkheid Theol. School.*

Bij erflatingen ten behoeve van de Theol. School blijkt steeds een nadeel te zijn het feit, dat de Theol. School geen rechtspersoonlijkheid bezit. Het curatorium is van mening dat de mogelijkheden moeten worden onderzocht om voor de school deze rechtspersoonlijkheid te verkrijgen. Uw vergadering geve daartoe opdracht.

f. *Penningmeester.*

Het curatorium heeft de grootst mogelijke waardering voor de vele arbeid, die door de penningmeester wordt verricht en voor de wijze waarop hij de financiële belangen van heel de schoolgemeenschap behartigt. Deze taak eist veel, maar met grote liefde geeft onze broeder zich aan de hem toevertrouwde arbeid, daarin bijgestaan door de tweede penningmeester. Het curatorium stelt uw vergadering voor om beide broeders, A. L. de Bruyne en A. F. Mijnhardt, opnieuw te benoemen.

12. Voorstellen.

Samenvattend legt het curatorium uw vergadering de volgende voorstellen voor:

1. de generale synode benoeme opnieuw de aftredende secretaris-curator, de aftredende eerste en tweede penningmeester van de Theol. School, en de commissie van redactie van „De Wekker”;
2. de generale synode geve haar goedkeuring aan het beleid van het curatorium ten aanzien van de traktementen van de hoogleraren en de emeritus-hoogleraren;
3. de generale synode verlene haar goedkeuring aan het concept betreffende de regeling voor het verlenen van emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theol. School – zie bijlage;
4. de generale synode besluite een vierde collecte ten behoeve van de Theol. School aan het jaarlijkse collecte-rooster toe te voegen – zie onderdeel 11 sub a van dit rapport;
5. in verband met de nieuwe Wet op het wetenschappelijk onderwijs (van 22 dec. 1960, Stb. 559), ter vervanging van de Wet tot regeling van het hoger onderwijs (van 28 april 1876, Stb. 102), besluite de generale synode de naam „Theologische School” te veranderen in: Theologische Hogeschool;
6. de generale synode geve het curatorium opdracht om in studie te nemen de mogelijkheid voor de Theol. School rechtspersoonlijkheid te verkrijgen.

13. Besluit.

Met grote dank jegens de Here, de Koning der kerk, Die school en kerken zegende, hoogleraren en studenten spaarde, veel goeds gaf te genieten en voor de toekomst verwachtingen wekt, besluiten we ons rapport.

Dezelfde God, Die ons zegende, zegene ook ú in al uw arbeid, tot eer van Zijn Naam, tot heil van school en kerken.

Namens het curatorium:
J. H. Velema, president,
D. H. Biesma, secretaris.

Apeldoorn, juli 1962.
Lisse

BIJLAGE

**CONCEPT-REGELING
VOOR HET VERLENEN VAN EMERITAAT, VERLOF EN ONTSLAG AAN DE
HOUGLERAREN VAN DE THEOLOGISCHE SCHOOL.**

Art. 1

De generale synode verleent emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theologische School.

Verlof en ontslag op aanvraag kunnen ook door het curatorium worden verleend.

Art. 2**Het verlenen van emeritaat.**

Emeritaat wordt met ingang van een door de generale synode nader te bepalen datum verleend:

- a. op diens aanvraag aan een hoogleraar die een diensttijd heeft vervuld van tenminste veertig jaar, waarbij zijn dienst als predikant is inbegrepen;
- b. aan een hoogleraar die de 70-jarige leeftijd heeft bereikt;
- c. op diens aanvraag aan een hoogleraar, die door ziekte of gebreken blijvend ongeschikt is geworden om zijn ambt uit te oefenen, waarbij desverlangd de ongeschiktheid moet blijken uit een onderzoek van twee deskundigen, één aan te wijzen door het curatorium en één door de betrokken hoogleraar, die zo nodig samen een derde deskundige kunnen aanwijzen; deze aanwijzing dient, indien mogelijk, binnen een maand na het ontvangen van de emeritaatsaanvraag te geschieden.

De geëmeriteerde hoogleraar behoudt zijn titel en mag de vergaderingen van het college van hoogleraren en van het curatorium bijwonen met adviserende stem.

Art. 3**Het emeritaatstraktement.**

Het emeritaatstraktement alsmede de toelage aan weduwen en/of wezen van een hoogleraar wordt onder goedkeuring van de generale synode door het curatorium vastgesteld.

Art. 4**Het verlenen van verlof.**

Verlof kan worden verleend door het curatorium indien een hoogleraar door ziekte of gebreken tijdelijk zijn dienst niet kan vervullen. Hij houdt tijdens dit verlof zijn traktement. De tijdelijke ongeschiktheid moet, zo nodig, worden vastgesteld door middel van attesten van deskundigen, waarbij het bepaalde in artikel 2 sub c overeenkomstige toepassing vindt.

Indien na twee jaar de betrokkene vermoedelijk blijvend ongeschikt moet worden geacht, kan het curatorium aan de generale synode voorstellen tot het verlenen van emeritaat over te gaan. Hiervan zal het curatorium hem tijdig kennis geven. Hij is verplicht alle medewerking te verlenen voor het onderzoek naar art. 2 sub c, op straffe van verval van het recht op emeritaat bij weigering de gevraagde medewerking te verlenen.

In geval om andere dan in de eerste alinea van dit artikel genoemde redenen verlof wordt gevraagd door een hoogleraar, zal het curatorium deze aanvraag zo mogelijk binnen een maand na het indienen in behandeling nemen en het verlof verlenen na goedkeuring van de motieven, de duur van het verlof vaststellen en de financiële verhouding gedurende dit verlof regelen. Wanneer het curatorium de aanvraag afwijst, is beroep op de generale synode mogelijk.

Art. 5

Het verlenen van ontslag.

Ontslag kan worden verleend aan:

- a. een hoogleraar die ontslag aanvraagt;
- b. een hoogleraar die om andere dan in art. 2 sub c en art. 5 sub c bedoelde redenen ongeschikt is voor de vervulling van zijn ambt. Indien het curatorium het voornemen heeft een voorstel van dergelijke strekking in te dienen bij de generale synode, dan moet dit tijdig ter kennis van de betrokkene worden gebracht. Indien betrokkene zulks verlangt zal vóór het nemen van een definitieve beslissing een onderzoek naar de ongeschiktheid als in de aanhef van dit lid bedoeld worden in gesteld door een commissie van vijf leden, behorende tot een of meer der Chr. Geref. Kerken, waarvan twee door het curatorium en twee door de betrokken hoogleraar worden benoemd, terwijl het vijfde lid door deze vier wordt aangewezen. De betrokken hoogleraar is verplicht tot dit onderzoek alle medewerking zijnerzijds te verlenen. Bij weigering heeft het curatorium het recht naar omstandigheden te handelen. Het rapport van genoemde commissie zal tijdig aan de generale synode, aan het curatorium en aan de betrokken hoogleraar worden gezonden;
- c. een hoogleraar die uit hoofde van zonden omschreven in art. 80 van de Kerkorde ongeschikt is voor de vervulling van zijn ambt. Dit ontslag kan gegeven worden onafhankelijk van het feit of al dan niet de kerkelijke tucht op de betrokkene wordt toegepast als lid der kerk en/of als dienaar des Woords. Aan dit ontslag kan een schorsing door het curatorium voorafgaan, gedurende welke schorsing de betrokkene recht heeft op zijn volle traktement. Het curatorium is in geval van schorsing verplicht terstond de roepende kerk voor de volgende generale synode te verzoeken deze zo spoedig mogelijk samen te roepen teneinde over schorsing en/of ontslag een beslissing te nemen. De roepende kerk is gehouden aan dit verzoek van het curatorium te voldoen.

Een volgens dit artikel ontslagen hoogleraar heeft geen recht meer zijn titel van hoogleraar te voeren.

Art. 6

Financiële regeling bij ontslag.

Indien aan een hoogleraar ontslag wordt verleend volgens art. 5 sub a verliest de betrokkene met ingang van de datum van ontslag alle recht op bezoldiging als hoogleraar c.q. op emeritaat.

Indien aan een hoogleraar ontslag wordt verleend volgens art. 5 sub b wordt een financiële regeling ten behoeve van de ontslagene getroffen, alsmede voor zijn eventuele weduwe en/of wezen, waarbij wordt uitgegaan van het beginsel dat hij alsmede zijn eventuele weduwe en/of wezen voor rekening van de gezamenlijke kerken blijven op een financiële basis door het curatorium, of, in beroep, door de generale synode te bepalen. Treedt de ontslagen hoogleraar in actieve dienst als predikant, of gaat hij over tot een andere staat des levens (art. 12 D.K.O.), dan vervalt daarmede zijn recht op de financiële uitkering in dit lid genoemd.

Betreffende een hoogleraar aan wie ontslag wordt verleend volgens art. 5 sub c, wordt beslist of, en zo ja, tot welk bedrag de betrokkene en eventueel zijn weduwe en/of wezen een financiële uitkering zal, c.q. zullen, ontvangen.

Art. 7

Verlies van financiële aanspraken.

Ten behoeve van een hoogleraar die ophoudt lid van een van de christelijke gereformeerde kerken te zijn, zal vanaf de beëindiging van dit lidmaatschap geen recht op bezoldiging meer bestaan, c.q. ontstaan, als in enig voorgaand artikel bedoeld.

Weduwen verliezen elk recht op toelage als in enig voorgaand artikel bedoeld, indien zij opnieuw in het huwelijk treden, en wezen in de regel bij het bereiken van de 21-jarige leeftijd.

Art. 8

In gevallen waarin dit reglement niet voorziet beslist het curatorium, of, in beroep, de generale synode.

BIJLAGE XVII
Art. 58, 62

RAPPORT VAN COMMISSIE I BETREFFENDE DE THEOLOGISCHE SCHOOL.

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken,
Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Met belangstelling heeft uw commissie kennis genomen van het rapport van het curatorium van de Theologische School.

Dit rapport op de voet volgend, is uw commissie tot de volgende overwegingen gekomen:

- ad 1. Zij sluit zich van harte aan bij de woorden door het curatorium gewijd aan de nagedachtenis van ds. W. Meijnhout; in hem verloor de school een toegewijd en begaafd curator.
Zij meent, dat het als een leemte moet aangemerkt worden, dat tot nu toe nog niet voorzien is in de functie van een secundus secretaris-curator.
- ad 2. Met de waardering, door het curatorium uitgesproken voor de arbeid der hoogleraren, stemt uw commissie van harte in.
Veel aandacht vond bij haar de gedachte van een vijfde leerstoel; ook zij is van oordeel, dat deze in een dringende behoefte zal voorzien.
Intensieve bespreking ontlokte de in dit verband door het curatorium gedane suggestie van fondsvorming; deze bespreking resulteerde in het volgende:
Hoewel uw commissie beslist veel waardering heeft voor de Vrouwenactie ten bate van de bibliotheek, meent zij toch, dat men hierbij niet is ontkomen aan het gevaar van eenzijdigheid. In uw commissie werd de opmerking gemaakt: wat hebben wij aan een eerste klas bibliotheek, wanneer onze professoren verarmen en overwerkt raken? Natuurlijk is dit ietwat gechargeerd gezegd, maar de bedoeling is duidelijk: als het gaat over de prioriteit, dan is uw commissie van oordeel, dat deze alzo te stellen ware: 1. genoegzame salariëring der professoren; 2. het instellen van een vijfde leerstoel; 3. uitbouw der bibliotheek.
Aangaande 1. zijn door uw vergadering reeds besluiten genomen; betreffende 2. en 3. acht uw commissie het noodzakelijk, dat het curatorium in overleg treedt met de onder ons bekend geworden en een plaats verkregen hebbende Vrouwenactie om te komen tot één landelijke actie voor „Uitbouw Theologische School”, waarbij dan inderdaad de door uw commissie gedachte prioriteit ook zal gelden als sleutel tot verdeling der opbrengst. Zij denkt aan een percentage van 70 tegen 30.
De bijlage bevattende een concept-regeling voor het verlenen van emeritaat, enz., wordt door uw commissie aan het eind van dit rapport besproken.
- ad 4. Met het curatorium wil ook uw commissie haar waardering uitspreken jegens de kerkeraad van Apeldoorn-centrum voor het afstaan van zijn lokaliteiten ten behoeve van de colleges en lessen.
- ad 5. Hoewel het aantal studenten tot dankbaarheid stemt, meent ook uw commissie, dat er plaats is voor het gebed om jonge mannen die in de dienst van Gods Koninkrijk en van onze kerken kunnen en mogen arbeiden.
- ad 6. Wat de voorgestelde naamsverandering betreft, daarmee gaat uw commissie geheel akkoord: De naam „Theologische Hogeschool” zal inderdaad een betere uitdrukking zijn van de werkelijkheid zowel naar binnen als naar buiten.
- ad 10. Ook uw commissie is van oordeel, dat het fonds „Bouwen en Bewaren” beter kan worden ondergebracht bij de Vrouwenactie, maar dan onder supervisie van het curatorium in de zin van het ad 2 voorgestelde.
- ad 11. Grote aandacht heeft uw commissie besteed aan de financiële situatie van onze Theologische School. Zij meent, dat het betreurd, ja zelfs gedesavouëerd moet worden dat verschillende gemeenten de voorgeschreven drie collecten niet hebben gehouden; erger nog, dat er enkele gemeenten zijn die in het geheel niet hebben gecollec-teerd. Waren deze gemeenten getrouw geweest, dan zou het streefbedrag zeker bereikt zijn en de exploitatie geen nadelig saldo hebben opgeleverd.

Ook uw commissie is van oordeel, dat het voorgestelde nieuwe streefbedrag van 85 cent er moet komen, mede in verband met reeds genomen besluiten, en dat de controleoefening der classes hierop sterker zal moeten zijn. Het zou bovendien te overwegen zijn, dat in een schrijven van het curatorium aan de kerkeraden wat meer opening van zaken zou worden gegeven, waardoor ongetwijfeld het medeleven bevorderd zou worden.

De ad 11 d gevraagde goedkeuring is door uw vergadering reeds verleend.

Ten aanzien van het onder 11 e gevraagde, meent uw commissie, dat de rechtspersoonlijkheid der school voldoende verzekerd is door art. 84 K.O., terwijl bij erfclating ook de plaatselijke kerken kunnen worden ingeschakeld; ten overvloede zou inschrijving in het register van de inspectie der belastingen kunnen worden aangevraagd. Daar de door het curatorium gevraagde opdracht en het eventuele resultaat daarvan bepaalde nu nog niet te overziene consequenties kan hebben, meent uw commissie, dat de synode vooralsnog die opdracht niet dient te geven, wat niet uitsluit de mogelijkheid voor het curatorium zèlf op de weg van het onderzoek in dezen voort te gaan, natuurlijk met deze restrictie, dat geen besluiten worden genomen buiten de gen. synode om.

Wat de door het curatorium bijgevoegde concept-regeling voor het verlenen van emeritaat, verlof en ontslag aan de hoogleraren van de Theologische School betreft, gaat uw commissie akkoord met de artt. 1, 2, 3, 5, 7 en 8. In art. 4 wil uw commissie gaarne het woordje „twee” veranderd zien in „één”, en bij art. 6 laatste alinea wil zij gaarne de aanvulling „zijn vrouw of”.

Wat tenslotte de voorstellen aangaat door het curatorium gedaan, stelt uw commissie voor:

1. te aanvaarden, met de aanvulling betreffende de benoeming van een secundus secretariscurator;
2. te aanvaarden;
3. te aanvaarden, inbegrepen de door uw commissie gedachte geringe wijziging en aanvulling (zie boven);
4. te aanvaarden, inbegrepen de suggestie van uw commissie;
5. te aanvaarden;
6. niet te aanvaarden (zie overwegingen boven genoemd).

Namens de commissie:
ds. D. Biesma jr., rapporteur.

BIJLAGE XVIII

Art. 64

RAPPORT VAN DE COMMISSIE VAN REDACTIE VAN „DE WEKKER”.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland, vergaderd te Haarlem op 28 augustus 1962 en volgende dagen.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Het is de commissie van redactie van ons kerkelijk orgaan „De Wekker”, die door de generale synode van Rotterdam 1959 werd benoemd, een vreugde u het volgende rapport van haar werkzaamheden aan te bieden.

De vorige generale synode benoemde drie nieuwe leden in de commissie: prof. dr. B. J. Oosterhoff, hoofdredacteur; ds. J. H. Velema, waarnemend hoofdredacteur en redactie-secretaris; ds. I. de Bruyne. Prof. W. Kremer trad af als hoofdredacteur, maar bleef lid van de commissie van redactie. De zakelijke en financiële belangen werden ook in deze periode behartigd door prof. J. J. v. d. Schuit, de vroegere hoofdredacteur, die daartoe ook geregeld de vergaderingen van de redactie-commissie bijwoont. De administratie van de gelden berustte ook nu bij prof. Van der Schuit. Eens per drie maanden worden de boeken van de penningmeester door een van de leden van de redactie-commissie gecontroleerd. De administratie is bij de heer Landaal te Leiden in goede handen. De redactie-commissie heeft zich in deze

periode bezonnen op het aanstellen van en eventueel inwerken van de opvolgers van prof. v. d. Schuit en de heer Landaal. Er moet met de mogelijkheid rekening worden gehouden dat zij ons te eniger tijd ontvallen. Tot een definitieve oplossing is de commissie nog niet gekomen. We blijven diligent op dit punt.

Per 1 november 1959 werd het synode-besluit geëffectueerd en trad de nieuwe redactie op. Door een goede werkverdeling en een uitstekende samenwerking tussen hoofdredacteur en redactie-secretaris konden de wekelijkse belangen van ons kerkelijk orgaan op een dusdanige wijze worden behartigd dat ze toch niet een al te zware belasting vormden voor één persoon. We zijn dankbaar dat deze oplossing kon worden gevonden, zodat we met blijdschap op de afgelopen periode kunnen terugzien.

Na uitvoerige besprekingen werd in overleg met en na goedkeuring van het curatorium besloten met ingang van 1 november 1960 „De Wekker” in nieuw formaat te doen verschijnen. Van 4 pagina’s schakelden we over op een blad met 8 pagina’s. De uiterlijke vernieuwing van ons kerkelijk orgaan was voor de redactie een gebeurtenis van betekenis, waar reeds lang naar was uitgezien en veel over was gesproken. De redactie is zeer dankbaar dat deze vernieuwing in deze periode tot stand kon komen. Het stemt de redactie tevens tot blijdschap te kunnen constateren dat deze verandering van formaat algemene waardering heeft ondervonden en de ingang van ons blad ten goede is gekomen.

Deze verandering betekende een vergroting van ons blad, die echter geen moeite t.a.v. kopij-voorziening meebracht. Ons blad was vóór 1960 reeds te klein. Door opname van de rubriek „Uit andere bladen” en door het streven de rubriek „Uit de kerken” zo actueel mogelijk te doen zijn alsmede door het incidenteel plaatsen van foto’s van nieuwe kerken of van belangrijke gebeurtenissen baarde de vulling van ons blad geen zorgen.

De vernieuwing van ons blad betekent wel een vermeerdering van kosten: ongeveer f 8.000,- per jaar. Zonder vergroting van het aantal abonnees en verhoging van abonnementsgelden zijn de aanwezige reserves, met inachtneming van het jaarlijkse bedrag dat in de kas van de Theol. School wordt gestort, voldoende om 4 à 5 jaar door te gaan. Het blijkt echter dat tegenover de vermeerdering van de uitgaven ook een verhoging van de inkomsten heeft gestaan door stijging van het aantal abonnees en door de hogere opbrengst van advertenties. Het stemt de redactie uiteraard tot blijdschap dat de financiële positie van het kerkelijke orgaan geen zorgen baart.

Twee maal per jaar wordt een redactie-vergadering gehouden. Op elke vergadering vormt de inhoud van het blad een belangrijk onderwerp van bespreking. De positie van ons blad als kerkelijk orgaan brengt mee dat we geen „vrij” orgaan zijn en bepaalde grenzen in acht hebben te nemen.

Er wordt steeds getracht de nodige afwisseling in de inhoud aan te brengen.

De meditatie worden per twee maanden verzorgd door de redactie-leden met dien verstande dat voor de eerste twee nummers van elke maand diverse predikanten worden gevraagd.

Ook nu werden voor bepaalde series incidentele medewerkers gevraagd die, naast de vaste medewerkers, de inhoud van ons blad verzorgden.

In november 1961 kon worden voldaan aan een ter synode herhaald verzoek een register van de inhoud van een jaargang samen te stellen. Hoewel dit register een extra-uitgave betekende hopen we er onze lezers en kerken een dienst mee bewezen te hebben.

De redactie is dankbaar voor de ondervonden medewerking en waardering van haar arbeid. Het blijft een onmogelijke taak om aan alle wensen tegemoet te komen. Maar wanneer „De Wekker” enige leiding mag geven en door vele kerkleden elke week met belangstelling naar haar verschijning wordt uitgezien, stemt dat de redactie tot vreugde.

Ook in deze periode werd aandacht gegeven aan de propaganda. Het is van betekenis dat naarmate oudere abonnees ons ontvallen, jongere kerkleden hun plaatsen ook in dit opzicht innemen. Om deze reden hebben we ons gericht op de jonge echtparen. We stelden de kerkeraden in de gelegenheid een jaar aan de diverse bruidsparen tegen halve prijs een abonnement op ons blad te geven, in de hoop dat de betrokkenen na dit gratis Wekker-jaar zelf hun abonnement zullen bestendigen. Vele kerkeraden maakten van deze gelegenheid gebruik. Blijvende steun van onze kerkeraden zullen we steeds weer nodig hebben. Onze kerkeraden dienen te beseffen dat „De Wekker” het orgaan van de kerken is. Liefde tot en binding aan eigen kerkelijk leven zal mede door ons kerkelijk orgaan moeten worden bevorderd. Onze kerkeraden zullen hun leden hebben op te wekken ook op deze wijze kerkelijk mee te leven.

Het doet de redactie genoegen dat ook in deze periode, waarin de uitbreiding van het blad meer kosten ten gevolge had, toch jaarlijks f 16.000,- in de kas van de Theol. School kon worden gestort. Ook op deze wijze dient „De Wekker” school en kerken.

De commissie van redactie is dankbaar voor het in haar gestelde vertrouwen en heeft met

blijdschap haar werk in deze periode kunnen verrichten. Zij stelt haar mandaat wederom ter beschikking van uw vergadering.

Leide de Heilige Geest u in alle arbeid!

Met heilbede en broedergroeten,

de commissie van redactie,

B. J. Oosterhoff, hoofdredacteur

I. de Bruyne

W. Kremer

J. H. Velema, secretaris

BIJLAGE XIX

Art. 64

RAPPORT VAN COMMISSIE I BETREFFENDE „DE WEKKER”.

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken,
Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

't Was uw commissie een blijde taak kennis te nemen van het rapport van de commissie van redactie van „De Wekker”.

Met dankbaarheid heeft zij geconstateerd, zowel uit genoemd rapport als uit eigen waarnemingen, dat de door de synode van Rotterdam-1959 benoemde redactie-commissie zich met bekwaamheid en ijver van de haar toevertrouwde, niet gemakkelijke taak heeft gekweten. Hiervoor komt haar waardering toe. In deze dank en waardering wil uw commissie ook gaarne de penningmeester en de administrateur betrekken. — Van het feit, dat de redactie diligent is t.a.v. een eventuele vervanging der laatstgenoemden heeft zij goede nota genomen.

Ook uw commissie is verheugd over het feit, dat de vergroting van ons kerkelijk orgaan tot stand mocht komen en door de lezers goed is ontvangen. Dat de hieruit voortvloeiende hogere uitgaven en de noodzaak om over meer kopij te beschikken geen moeilijkheden hebben opgeleverd en dat ook in deze periode jaarlijks f 16.000,— kon worden gestort in de kas van de Theologische School, stemt tot grote voldoening.

Uw commissie zou de redactie willen aanraden nogmaals bekendheid te geven aan de mogelijkheid voor kerkeraden om aan bruidsparen gedurende een jaar een abonnement op „De Wekker” te geven tegen de halve prijs. Zij is nl. van mening, dat hiervan te weinig gebruik wordt gemaakt, zo al niet uit gebrek aan medewerking dan wel uit vergeetachtigheid. Over het geheel genomen zou de propaganda iets sterker kunnen zijn, want het moet toch mogelijk geacht worden tot een groter aantal abonnees te komen.

Ook werd in uw commissie de wenselijkheid uitgesproken, dat ten behoeve van vele oudere lezers het kleine lettertype van de rubrieken „Van hier en daar” en „Uit andere bladen” vervangen zou kunnen worden door een groter. Misschien zou het ook mogelijk zijn wat meer bespreking te wijden aan praktisch-theologische werken ten behoeve van onze ambtsdragers.

Tenslotte doet uw commissie u de volgende voorstellen:

1. de commissie van redactie, alsmede de penningmeester en de administrateur dank te betuigen voor hun arbeid;
2. hun voor de komende periode opnieuw hetzelfde mandaat te verlenen;
3. de redactie te verzoeken goede aandacht te blijven besteden aan de propaganda.

U Gods onmisbare zegen op al uw arbeid toebiddend,

de commissie:

ds. D. Biesma jr., rapporteur.

BIJLAGE XX
Art. 65

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE BUITENLANDSE ZENDING.

Aan de synode van de christelijke gereformeerde kerken
in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Deputaten voor de buitenlandse zending onzer kerken, bijgestaan door de zendende kerken bieden u hierbij het volgende verslag aan van de werkzaamheden van uw deputaten en zendende kerken en van de ontwikkeling van het zendingswerk in de periode na de synode van 1959.

Voor de overzichtelijkheid verdelen wij dit rapport in de volgende hoofdstukken:

1. Besluiten van de synode van 1959.
2. Werkzaamheden van de deputaten en zendende kerken.
3. Ontwikkeling van het werk op Celebes.
4. Het zoeken naar en het vinden van een nieuw zendingsterrein.
5. Ontwikkeling van het werk in het Vendaland, in Noord-Transvaal.
6. Uitgaven van onze buitenlandse zending.
7. Financiën.
8. Andere zendingen.
9. Toekomst.

Hoofdstuk 1. Besluiten van de synode van 1959.

Uw synode van 1959 besloot het volgende:

1. het beleid van deputaten goed te keuren en hen te danken voor hun werk.
2. in principe deputaten toe te staan om, indien de weg daartoe geopend wordt, in Kenya te gaan werken, daarbij blijvende binnen het kader van de financiële mogelijkheden.
3. deputaten toe te staan, indien de hulp aan de Toradjakerk niet anders kan zijn dan financiële hulp, deze geleidelijk te verminderen.
4. opnieuw generale deputaten te benoemen met hun secundi, alsmede een adviseur.

Punt 2 werd nog nader geformuleerd als volgt:

„overeenkomstig het door de deputaten voor de buitenlandse zending gegeven advies, Kenya als arbeidsveld aan te wijzen, subsidiair, indien dit besluit niet uitgevoerd kan worden, een van de andere door deputaten in hun rapport genoemde mogelijkheden, waarbij deputaten alsdan gemachtigd zijn naar bevind van zaken te handelen.”

Hoofdstuk 2. Werkzaamheden van de deputaten en zendende kerken.

- a. *Vergaderingen.* Deputaten en zendende kerken hebben in deze periode 15 keer vergaderd. Sedert vorig jaar hebben deputaten een vaste voorzitter en wel ds. H. Toorman. Vanwege zijn militaire dienst, kon ds. Toorman echter de vergaderingen niet bijwonen en werd het presidium waargenomen door de 2de voorz. ds. M. W. Nieuwenhuijze. Voorheen werd het presidium waargenomen door de predikanten van de zendende kerken bij toerbeurt. De commissie van voorbereiding en uitvoering bestaat uit de generale deputaten: prof. J. J. v. d. Schuit, ds. A. Bikker, de deputaten namens de part. synoden: ds. H. Toorman en ds. M. W. Nieuwenhuijze en namens de zendende kerken: ds. C. Verhage en ds. W. van 't Spijker.
Deze commissie vergaderde ook 15 keren ter voorbereiding van de brede vergaderingen.
- b. *Reizen.* In opdracht van de deputaten en zendende kerken werd in nov.-dec. 1960 een reis gemaakt naar Zuid-Afrika door prof. v. d. Schuit, ds. A. Bikker en dokter E. Helms ter exploratie van het nieuwe zendingsterrein.
- c. *Uitzending arbeiders.* In okt. 1960 werd ds. A. Bikker bevestigd tot missionair predikant met een bijzondere opdracht in de kerk van Utrecht-Centrum.
Dokter Helms en mevr. Helms-ter Weel werden in een bijzondere dienst te Deventer op 22 mei 1961 (2de Pinksterdag) ingeleid tot hun dienst op het zendingsterrein. Op 8 juni d.a.v. vertrok het echtpaar-Helms per schip uit Amsterdam naar hun bestemming Siloam in Noord-Transvaal.
Ds. L. Floor Jr. werd op 7 juni bevestigd tot missionair-predikant in de kerk van Hilversum-Centrum. Op 7 nov. werd in dezelfde kerk een afscheidsdienst gehouden. Twee dagen

later op 9 nov. vertrok het gezin-Floor per schip naar Zuid-Afrika.

Ds. M. Rebel van Amsterdam-Noord, beroepen tot missionair-predikant van Rotterdam-C, hoopt D.V. op 5 juli a.s. in Rotterdam-C. bevestigd te worden en zijn intrede te doen om uitgezonden te worden.

Het vertrek van het echtpaar Rebel-Hekkert is bepaald op 10 augustus.

- d. *Verslagen*. In 1960, 1961 en 1962 werd door de deputaten verslag uitgebracht over het afgelopen jaar aan de kerkeraden en de particuliere synoden.
- e. *Aankoop zendingshuis*. In 1960 werd door deputaten een huis aangekocht om dienst te doen als kantoor voor onze buitenlandse zending en als woning voor de secr. der deputaten, nl. het huis *Willem Barentsstraat 30 in Utrecht*. Het huis biedt voldoende ruimte voor het gestelde doel en beantwoordt aan de gestelde verwachtingen.

Hoofdstuk 3. Ontwikkeling van het werk op Celebes.

Ds. Geleijnse die in november 1958 terugkeerde naar Makassar, moest helaas tot op heden in Makassar blijven wonen, aangezien Mamasa nog steeds „gesloten” gebied is. Hij kon zich in Makassar verdienstelijk maken door zoveel mogelijk contact te houden met het binnenland, door in Makassar enkele cursussen te houden voor ouderlingen en een paar evangelisten en door de leiding te hebben bij de bouw van een nieuwe kerk met pastorie.

De toenemende verslechtering in de verhouding tussen Nederland en Indonesië heeft zich ook laten voelen in ons zendingswerk. Van de zendingsterreinen in Indonesië keerden bijna alle zendingsarbeiders naar het vaderland terug en nieuwe arbeiders konden bijna niet worden uitgezonden.

Onze vroegere plannen om in het Toradjaland een theologische school te stichten samen met de gereformeerde zendingsbond konden niet worden uitgevoerd.

In december 1960 mocht ds. Geleijnse met een dertigtal afgevaardigden van de Toradjakerk van het Mamasagebied een kerkvergadering houden om met deze mannen de gang van het werk en de toestand in de gemeenten te bespreken. Mej. dokter E. van Riessen kon in december 1960-januari 1961 een reis maken naar Mamasa en schreef aan het slot van haar brief over de reis: Ik kan U melden, dat ik in Mamasa een *levende* kerk heb gevonden.

In september 1961 besloten deputaten en zendende kerken ds. Geleijnse te verzoeken terug te keren naar het vaderland. Ds. Geleijnse schreef terug dat hij besloten had terug te keren en hoopte dat zulks in december 1961 zou geschieden.

In november 1961 hield ds. Geleijnse in Makassar een samenspreking met de meeste predikanten uit het Mamasa-gebied, ter bespreking van de situatie op het terrein en tot het nemen van maatregelen voor de toekomst als hij zou teruggekeerd zijn. Als financiële zaakwaarnemer van onze zending werd met algemene stemmen aangewezen de heer L. Maloga, die reeds vele jaren voor ds. Geleijnse de administratie heeft gevoerd.

Ook hield ds. Geleijnse in dezelfde tijd een vergadering met de leiders van een stichting voor christelijk onderwijs in Mamasa en Makassar. Een begroting voor de komende jaren werd opgemaakt. Deputaten konden nog geen beslissing nemen over de mogelijke uitvoering van de gemaakte plannen, omdat ds. Geleijnse beloofde deze plannen met de deputaten te bespreken als hij zou teruggekeerd zijn, wat tot heden nog niet is geschied.

De passagegelden voor de overtocht per vliegtuig zijn reeds in maart jl. gestort, zodat hij kan terugkeren als hij wil.

In december 1961 is het gebied van Mamasa voor de zoveelste maal weer het toneel geweest van een vreselijke terreur waarvan, naar we vernomen hebben, ongeveer 100 christenen het slachtoffer zijn geworden en vele dorpen zijn verbrand en ook enkele voorgangers van de Toradjakerk beroofd werden van al hun bezittingen.

Ten behoeve van de oude ds. P. Pattikayhatu die naar Makassar moest vluchten en die ook alles verloor, wat hij nog overhad, werd aan ds. Geleijnse toestemming gegeven om een huisje voor deze oudgediende van onze zending te kopen.

Van dr. De Waal en dokter Van Riessen, twee zendingsartsen van de gereformeerde zendingsbond, die veel omgang hebben gehad met christenen uit het Mamasagebied kregen we verblijvende berichten over de geestelijke situatie van de kerk van Mamasa.

In de laatste brief van ds. Geleijnse, gedateerd 7 april 1952 schreef hij o.a. het volgende: „Gelukkig gaat het wat ons kerkelijk leven hier en in het Toradjaland betreft goed. Trots alle beproeving van de laatste jaren zijn de jonge gemeenten stabiel gebleven en wordt over het hele Toradjaland het evangelie uitgedragen. Jammer is het grote tekort aan predikanten. Vorig jaar heb ik hier een dertigtal jonge mannen ontmoet die een cursus wilden volgen voor mijn vertrek en om mede mijn oordeel te geven bij de keuze voor pendeta. Er waren heel goede krachten onder. De moeilijkheid is echter de salariering. De Toradjakerk kan op

dat gebied heel weinig doen. Dat is mede een ernstig vraagstuk dat straks onder de ogen moet gezien."

We hopen dat ds. Geleijnse kan terugkeren vóór het houden van de a.s. synode, opdat hij deze zal kunnen bijwonen.

Hoofdstuk 4. Het zoeken naar en het vinden van een nieuw terrein.

Onze synode van 1959 besloot toestemming te verlenen om indien mogelijk Kenya als nieuw zendingsterrein te betrekken.

Al spoedig na de synode bleek dat er grote bezwaren waren om naar Kenya te gaan. De Independent Board for Presbyterian Foreign Missions die ons had uitgenodigd om via haar zendingspost te Mwingi in Kenya toelating te krijgen tot Kenya, kwam zelf in zodanige interne moeilijkheden, dat zij op het aanbod terugkwam en ons verwees naar Korea in het Verre Oosten waar prachtige mogelijkheden waren gekomen om nieuw zendingswerk te beginnen in samenwerking met de uit de wereldraal van kerken uitgetreden presbyteriaanse kerken van Korea.

Veel studie werd gemaakt over de situatie in Korea. Na alle ingewonnen inlichtingen konden deputaten echter geen vrijmoedigheid vinden om het roer van ons zendingsschip te wenden naar Korea. Uitvoerige inlichtingen werden verder ingewonnen over Nigeria, Nieuw-Guinea, Brazilië en Chili.

Gedurende deze periode van veel correspondentie en informatie werd onze zending benaderd door de gereformeerde kerk van Zuid-Afrika, die onze zending vroeg een deel van haar zendingsterrein te willen overnemen, nl. het oostelijke Vendaland in Noord-Transvaal.

In de vergadering van deputaten op 14 oktober 1960 viel het besluit om in te gaan op dit verzoek van de gereformeerde kerk van Zuid-Afrika en werd tevens besloten een commissie uit te zenden om het terrein zelf te gaan bezien en onderhandelingen te voeren met de betrokken instanties.

Deze commissie bestaande uit de brs. prof. v. d. Schuit, ds. A. Bikker en dokter E. Helms, bracht een bezoek van vijf weken aan Transvaal en kwam met verblijdende tijdingen terug. De broeders konden eenstemmig voorstellen het aangeboden terrein te aanvaarden en op de vergadering van 20 januari 1961 werd door de vergadering van deputaten en zending kerken het voorstel met algemene stemmen aanvaard. Niet lang daarna kwam bericht uit Pretoria dat ook de kerkeraad van Pretoria-Oost en Brooklyn, die verantwoordelijk waren voor dit terrein, hun goedkeuring hadden gegeven. De datum waarop onze zending ook de financiële verantwoordelijkheid voor dit terrein op zich nam, was 1 juli 1961.

De lange periode van ontmoediging over de gang van zaken in Indonesië en de onzekerheid waar we nu terecht zouden komen, was afgesloten en een nieuwe periode is met de aanvaarding van het Vendaland als ons terrein ingegaan.

Het roer is omgewend en we mogen de Here danken voor Zijn bijzondere leiding in het zoeken naar het nieuwe terrein.

Hoofdstuk 5. Ontwikkeling van het werk in het Vendaland.

Het terrein dat we mochten overnemen is een vergeten uithoek van Noord-Transvaal, in lengte 150 kilometer en in de breedte 100 kilometer, bewoond door naar schatting 60.000 Venda's.

Hier is reeds gewerkt door enkele zendelingen van de gereformeerde kerk van Zuid-Afrika o.a. door ds. H. du Plessis, nu prof. Du Plessis, hoogleraar in de zendingswetenschappen aan de Theol. School van de Geref. Kerk in Potchefstroom. Op het gebied van onze kerken waren bij de overname ongeveer 100 gedoopte Venda's verdeeld over vele dorpjes. De Geref. Kerk had haar centrum in Siloam, dat net buiten de grens van ons terrein ligt. Daar is een hospitaal met ruimte voor 200 patiënten. Daar woont ds. J. A. van Rooy, die als laatste zendeling van de Geref. Kerk de zorg voor ons terrein heeft gehad.

Op 8 juni 1961 vertrokken dokter en mevr. Helms met hun zoontje naar het terrein, waar zij na een voorspoedige reis mochten aankomen. Dat het werk van dokter Helms buitengewoon wordt gewaardeerd is ons duidelijk geworden uit het getuigenis van meerderen die in Siloam zijn geweest en de gemeenschap daar hebben gezien.

Een teleurstelling was het dat mevr. Helms niet direct kon worden ingezet voor het medische werk in het hospitaal van Siloam. Door de medische instanties van Zuid-Afrika wordt nl. het gewone artsen-diploma van een Nederlandse arts niet erkend. Een uit Nederland komende arts moet eerst minstens twee jaar in een ziekenhuis hebben gewerkt voor hij bevoegd is de geneeskunde uit te oefenen. Zo komt het dat mevr. Helms nog geen aanstelling heeft gekregen

tot assistente in het ziekenhuis van Siloam. Naar dokter Helms schreef wordt er wel aan gewerkt om die aanstelling te krijgen.

Voor het echtpaar Helms aankwam, was de artsenplaats een poos vacant geweest. Nu zij aangekomen zijn, is het bezoek van patiënten zeer toegenomen. Daarmede is echter ook gegroeid het gebrek aan personeel. In zijn laatste brieven schreef dokter Helms dat het zeer nodig is, dat er aanvulling komt o.a. van een verpleegster die tevens verloskundige is. Hij zal zich eerst met de medische autoriteiten verstaan om goed te weten of zulk een kracht uit Nederland acceptabel is en in hoeverre zij gesubsidieerd zal worden. Daarna zal de oproep in de Nederlandse pers worden geplaatst.

In zijn laatste brief schreef dokter Helms:

„Ondanks het overbelaste werkprogramma is het goed werken hier. De sfeer is goed en er heerst een geest van onderlinge belangstelling, hulpvaardigheid en een intensief bezig zijn om in alle dingen, ook van het werk in het hospitaal, het getuigenis van de Here Jezus te laten doorklinken. Er is band, er is blijdschap, er is liefde.”

Wat van het echtpaar-Helms geldt, geldt ook van het echtpaar-Floor. Ook zij zijn met grote vreugde ingehaald op Siloam en hebben zich spoedig een grote plaats verworven in de harten van blank en niet-blank.

Ds. Floor heeft zich met kracht toegelegd op de taalstudie en het mag een compleet wonder heten, dat hij in de tijd van enkele maanden de zo moeilijke Vendataal zodanig onder de knie heeft gekregen, dat hij reeds preekt in de taal van het volk.

„Vertrouwen” is een zeer belangrijke factor in alle zendingswerk. En tot onze grote vreugde mogen we constateren, dat beide echtparen het vertrouwen hebben gewonnen van Vendavolk en blanken.

In de laatste maanden mocht ds. Floor meerdere malen schrijven dat de Here harten en deuren opent voor het evangelie, niet alleen van eenvoudige dorpsmensen maar ook van vele z.g. „kapteins”, dat zijn dorpshoofden, die grote macht hebben over de onderhorigen.

Een van de grootste machten die het volk in de ban houdt, is de toverij, en we mogen zien, dat hier en daar bressen geslagen zijn in deze duivelse macht.

Bij de overdracht van het terrein zijn ook de helpers in de dienst van onze zending overgegaan. Er zijn momenteel 20 helpers die onder de leiding van ds. Floor staan, en er zijn 21 posten waar regelmatig wordt gewerkt. Het aantal belijdende leden klom van december 1961 tot april 1962 van 103 tot 121, het aantal volwassen doopklasgangers van 63 tot 119, en de kinderen die catechisatie volgen, van 200 tot 251.

Ds. Floor houdt zich voornamelijk bezig met twee zaken, dat is in de eerste plaats de verdere opleiding en toerusting van de helpers en in de tweede plaats de produktie van christelijke lectuur.

Voor de opleiding van de helpers houdt hij regelmatig cursussen voor de helpers, die daar blijkens de verhalen zeer geanimeerd aan meedoen. Voor de lectuurvoorziening wordt een blad in de Vendataal uitgegeven, onder de naam Murumiwa, dat verschijnt in 7000 exemplaren. Het wordt gebruikt voor ons terrein en voor het terrein van de gereformeerde kerk. Ds. Floor verzorgt in dit blad de bijbelbespreking.

Plannen worden overwogen om op een of andere manier dit blad en eventuele andere uitgaven zelf te drukken. Een klacht van ds. J. A. van Rooy op een vergadering van de zendingscommissie te Pretoria luidde: „De zending heeft de Venda's lezen geleerd, de communisten bezorgen ze de lectuur”. De Bijbel werd reeds vertaald in de Vendataal en van het brits- en buitenlands bijbelgenootschap kreeg ds. Floor 250 bijbels in de Vendataal cadeau. Met de verspreiding daarvan is hij reeds begonnen. Verder kocht hij 100 ex. van Bunyans Christenreize, waarvoor veel belangstelling is. Ook de Heidelbergse catechismus wordt verspreid.

Van de Scripture Gift Mission kreeg ds. Floor duizenden traktaten en Johannes- en Markus-evangelien in de Venda-, Pedi- en Tsonga-taal.

In drie plaatsen is men bezig een eenvoudig kerkje te bouwen. De zending betaalt hierbij de kosten voor de balken en het dakzink, terwijl de leden der kerken zelf moeten zorgen voor de verdere aankleding.

Mevrouw Floor houdt samen met mevr. Van Rooy een cursus voor vrouwen in Siloam.

Ds. M. Rebel, onze tweede missionaire predikant voor het Vendaland, zal volgens de plannen op 5 juli in Rotterdam worden uitgezonden. Het vertrek is bepaald op 10 augustus.

De taak van ds. Rebel zal worden het terreinwerk. Hij zal moeten tourneren, het contact met de gemeenten leggen en gaande houden, bezoeken brengen bij de hoofden en in de dorpen evangelisatiebijeenkomsten organiseren met de helpers.

De bedoeling is dat in het centrum van ons eigen terrein een zendingspost zal worden gesticht. Daartoe is uitgekozen de Matangari-vlakte. Daar stroomt de Mutale-rivier en men

is bezig daarin een dam aan te leggen, voor irrigatie om de vlakte vruchtbaar te maken. De plaatselijke stamoverheid heeft de toestemming gegeven om een terrein aan onze zending af te staan voor het stichten van een zendingspost. Wanneer ook de blanke overheid dit besluit goedkeurt, kan begonnen worden met de bouw van de pastorie voor ds. Rebel in de Matan-gari-vlakte.

Ds. Floor zal voorlopig nog in Siloam blijven wonen. Voor hem is daar een pastorie gebouwd. Maar als de nieuwe zendingspost in orde gemaakt is zal ook ds. Floor daarheen verhuizen. Het is een ideaal om dan op die post ook een complete medische dienst te creëren, wat echter mede afhankelijk is van de te verwachten subsidie van de overheid.

Wanneer ds. Floor naar onze eigen zendingspost zal verhuizen in de toekomst, zal het huis dat voor hem gebouwd is in Siloam, door de zending van de Geref. Kerk worden overgenomen, wat schriftelijk in een akte is vastgelegd.

Besprekingen zijn gaande om in de naaste toekomst over te gaan tot de instelling van een dienst speciaal voor vrouwen en meisjes. Een tijdelijke kracht is in dienst genomen, die gedeeltelijk door de zending van de Geref. Kerk en gedeeltelijk door onze zending wordt betaald. Dit is een proefneming om te controleren of de instelling van een soort maatschappelijk werk levensvatbaarheid heeft. We verwachten nadere voorstellen van onze zendingsmensen op het terrein.

De samenwerking op het terrein met de arbeiders van de zending der Geref. Kerk is voortreffelijk. Er is wederzijds een sfeer van goed vertrouwen en het bevorderen van elkaanders belangen.

Aangezien het kerkelijk toezicht op onze zendingsarbeiders op zo grote afstand praktisch onmogelijk is vanuit Holland, is dit toezicht gedelegeerd aan de kerkeraad van de gereformeerde kerken van Pretoria-Oost en Brooklyn, die beloofd hebben ons van tijd tot tijd een rapport te zenden van hun indrukken over de gang van zaken. Een paar maanden geleden hebben we het eerste rapport ontvangen, dat onverdeeld gunstig was en in prijzende woorden melding maakte van de grote toewijding, werklust, wijsheid en voorzichtigheid van onze zendingsmensen.

Het gezin-Helms werd verblijd door de geboorte van een tweede zoon en het gezin-Floor verwacht binnenkort gezinsuitbreiding, terwijl ook mevr. Rebel die straks zal uitgaan, in blijde verwachting is. Mede door dit feit heeft de huisarts het echtpaar-Rebel aangeraden de reis te maken per vliegtuig en daarvoor te kiezen de maand augustus.

De scholen op het terrein zijn in beheer bij de stamoverheid, onder toezicht van de centrale blanke overheid. Met de wensen der zending wordt rekening gehouden. De overheid subsidieert dit onderwijs. Er is een goed contact tussen de zending en de hoofden van scholen, van wie sommigen flinke medehelpers zijn voor het zendingswerk. Het is de methode van de zending om naast de hoofden van de scholen een helper van de zending te plaatsen, die het bijbelonderwijs, de catechisatie en ander evangelisatiewerk krijgt toegewezen. Dit systeem blijkt goed te werken. Ds. Floor is heel tevreden over de kwaliteit van de helpers, een enkele uitzondering daargelaten.

Hoofdstuk 6. Uitgaven der Zending.

a. *Ons maandblad Uw Koninkrijk Kome.*

Helaas ontviel ons in mei 1961 ds. J. Jongeleen die meer dan 40 jaren zijn krachten had gegeven in het redacteurschap van ons zendingsblad. Zijn naam moge onder ons blijven voortleven als van een man die met hart en ziel heeft gewerkt om 's Heren kerk te bouwen in ons vaderland en tot aan de einden der aarde.

Toen ds. Jongeleen was weggevallen besloten de deputaten voortaan een commissie van redactie te laten zorgen voor de goede gang van zaken wat ons zendingsblad betreft. Benoemd werden ds. M. Baan, ds. A. Bikker en ds. M. W. Nieuwenhuijze. De laatste werd aangewezen tot hoofdredacteur.

Met de ingang van de 53ste jaargang veranderde ook het gewaad van ons zendingsblad. Een groter formaat en een andere opmaak gaf het blad een heel ander aanzien. Het aantal abonnees van Uw Koninkrijk Kome is in de laatste jaren met honderden gestegen.

b. *De Jaarkalender.*

Onze wandkalender verscheen ook in deze drie jaren met foto's van de zendingsterreinen. Voor de uitgave van 1961 hadden we helaas geen foto's van ons terrein in Indonesië beschikbaar zodat bij uitzondering moest worden gebruik gemaakt van foto's van een andere zending en wel van het zendingswerk van de Geref. Kerken (vrijgemaakt) op Nieuw Guinea. Gelukkig konden we de kalender van 1962 doen verschijnen met foto's van ons nieuwe zendingsterrein,

het Vendaland, en wel met kleurenfoto's en de vlotte verkoop heeft wel bewezen dat de mensen deze verbeterde uitgave waarderen. Hoewel de oplage met 2000 ex. was verhoogd, was de verkoop zeer goed en was het restant slechts een paar honderd exemplaren. De oplage was 10.000 ex.

c. Het Gedenkboek.

In deze periode verscheen het gedenkboek onder de titel Pergilah Kamoe, een boek in royaal formaat, mooie band en rijk geïllustreerd. Drie drukken elk van 1000 ex. verschenen, ook de laatste druk is bijna uitverkocht. Het restant zal worden gebruikt als propaganda-materiaal voor scholen die voor onze zending collecteren, als geschenk aan jonge bruidsparen, enz.

De christelijke pers heeft het boek zeer gunstig gerecenseerd. Het werd zelfs voor de radio besproken door prof. Van Ruler, die het warm aanbeval.

d. Kleurenansichten van het Vendaland.

Uit het prachtige fotomateriaal waarover het zendingskantoor thans mag beschikken, werd een keuze gemaakt van 10 kleurenfoto's, waarvan ansichtkaarten werden gedrukt. De oplage was 5000 maal 10 ansichten, die werden verkocht voor f 2,- per pakje van 10 stuks. De verkoop is vlot verlopen. Op een paar honderd pakjes na zijn we er doorheen.

Door al deze uitgaven wordt in sterke mate de belangstelling van onze mensen opgewekt en de liefde versterkt.

Hoofdstuk 7. Financiën der zending.

De inkomsten der zending zijn sedert het betrekken van ons nieuwe terrein in sterke mate gestegen. Nu de periode van onzekerheid is afgesloten en weer nieuwe arbeiders konden worden uitgezonden, die ook door hun brieven en rapporten de kerk op de hoogte houden van hun arbeid, begint de liefde van de kerken te groeien en daarmee ook de offervaardigheid. Wel waren de uitgaven over 1961 aanmerkelijk hoger dan de inkomsten, maar dat komt omdat in dat jaar bijzondere uitgaven gedaan moesten worden voor de uitzending van het gezin-Helms en -Floor, voor de uitrustingskosten van deze gezinnen, voor twee auto's, voor een nieuwe pastorie. Deze uitgaven mogen als eenmalig gezien worden.

Ook dit jaar zullen bijzondere uitgaven gedaan moeten worden voor het gezin-Rebel. Voor dit gezin zal ook een pastorie gebouwd moeten worden.

Voorts is de terugreis van ds. Geleijnse betaald, terwijl er nog een afrekening moet plaats hebben van de uitgaven die ds. Geleijnse vorig jaar en dit jaar heeft gedaan.

Over de uitgaven voor het werk op Celebes zal pas definitief worden beslist wanneer deputaten persoonlijk met ds. Geleijnse de begrotingen daarvoor kunnen bespreken.

De jaarlijkse verslagen van onze penningmeester zullen de synode langs andere wegen bereiken. Vermeld moet nog worden dat de deputaten voor de controle van de kerkelijke kassen een uitvoerig rapport hebben gestuurd aan de zendingsdeputaten over hun onderzoek inzake het beleid van de penningmeester over de jaren 1959 en 1960. Op grond van dit rapport konden de deputaten de penningmeester voor zijn beleid over de jaren 1959 en 1960 dechargeren.

Het is hier de plaats om prof. Van der Schuit namens onze kerken hartelijk dank te zeggen voor het vele werk dat hij naast zijn andere werk dat waarlijk ook niet gering is, voor onze zending heeft gedaan. Op de deputatenvergadering van 26 juli 1927 werd prof. Van der Schuit benoemd tot penningmeester van de generale zendingskas en in het septem-bernummer van U.K.K. van 1927 verscheen zijn eerste verantwoording. Prof. Van der Schuit heeft dus 35 jaren gediend in dit werk en dat altijd met de grootste accuraatheid.

Hoofdstuk 8. Andere zendingen.

Het spreekt vanzelf, dat we met grote belangstelling de ontwikkeling van het zendingswerk van andere kerken gadeslaan.

Ook andere kerken hebben de laatste jaren met dezelfde moeilijkheden te kampen gehad als onze zending. De hele protestantse zending van Nederland die vroeger praktisch uitsluitend op Indonesië was gericht, wat voortvloeide uit de koloniale verhouding tussen Nederland en Indonesië, kwam te staan voor het feit dat Nederlandse zendingsarbeiders niet meer werden toegelaten, zodat alle zendingen hun potentieel moesten inzetten op andere terreinen. Zo heeft de zending van de *Ned. Hervormde kerk* zich hoofdzakelijk gewend tot enkele landen in Afrika boven de evenaar en het zendingswerk speciaal gericht op de Islam in die landen.

De *gereformeerde kerken* hebben een z.g. Paruba-werk, d.w.z. het werk in Pakistan, Ruanda-Urundi, Brazilië en Argentinië.

Het eigenaardige van dit werk is dat men hier niet meer kan spreken van de bezetting van bepaalde terreinen, maar dat hier is een aanvaarding van bepaalde *zendingstaken* in samenwerking met andere zendingen in die landen.

De *gereformeerde kerken (vrijgemaakt)* hebben zich gewend tot Nieuw-Guinea aan de Boven-Digoel en naar Natal in Zuid-Afrika, waar ze evenals onze zending samenwerking hebben met de gereformeerde kerk van Zuid-Afrika.

De *gereformeerde gemeenten* zijn ontwaakt en hebben voor het eerst enkele zendingarbeiders uitgezonden in de personen van ds. Kuyt, een onderwijzer met zijn vrouw en een verpleegster. Hun terrein is een deel van het bergland in Centraal Nieuw-Guinea. Het zendingswerk van deze kerkgroep wordt fors aangepakt. Een zendingkantoor is in gebruik genomen met een full-time administrateur.

De *gereformeerde zendingbond* heeft op Celebes als enige blanke mej. Eggink, directrice van een christelijk huishoudschool in Rante Pao. De gereformeerde bond heeft vaste voet gekregen in Kenya en heeft daar een zendingswerk overgenomen van de nederduits gereformeerde kerk van Zuid-Afrika. Enkele zendingarbeiders zijn daar ingezet, zoals een verpleegster, twee predikanten, een taalgeleerde en de arts dokter E. van Riessen.

Bovengenoemde zendingen die vroeger in Indonesië gewerkt hebben proberen nog wel, waar het kan, de inheemse kerken in Indonesië te steunen.

Hoofdstuk 9. De toekomst.

We mogen de toekomst ingaan met een rustig vertrouwen op de Here, Die alle macht heeft en nooit laat varen het werk Zijner handen.

Dingen die in de naaste toekomst onze aandacht zullen vragen zijn: de *zorg* voor het werk op *Celebes*, dat voor het grootste deel afhankelijk zal zijn van de politieke ontwikkeling. De *revisie van onze verouderde zendingsoorde*. Nu de zaken in Zuid-Afrika in goede banen zijn geleid en het gehele beeld van het zendingbeleid vastere vormen gaat aannemen, wordt het tijd de zendingsoorde op het peil te brengen van de behoeften van onze tijd. Nu het aantal arbeiders op het nieuwe terrein zich gaat uitbreiden wordt het tijd weer evenals vroeger in het Toradjaland een *commissie van zendingarbeiders* in te stellen en regelen daarvoor te ontwerpen. Ook zal de *emeritering van zendingarbeiders* die met emeritaat willen gaan, geregeld moeten worden. Een en ander aanbevelende in de aandacht van uw synode, die wij de leiding des Heiligen Geestes toebidden,

Namens de zendingdeputaten en zendende kerken,
A. Bikker, secretaris.

BIJLAGE XXI

Art. 65

RAPPORT III VAN COMMISSIE IV (Buitenlandse zending).

Aan de generale synode van Haarlem-N., 1962

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie heeft de eer u het volgende rapport aan te bieden:

Het stemt tot verheuging, dat deputaten er in zijn geslaagd een zendingshuis aan te kopen, zodat we nu een centraal punt hebben van waaruit de belangen van de buitenlandse zending kunnen worden behartigd.

Dat het kerkelijk leven in Toradjaland ondanks alle beproevingen van de laatste jaren stand houdt en de jonge gemeenten aldaar stabiel blijven, stemt tot grote dankbaarheid. Dat in 1961 het gebied van Mamasa voor de zoveelste maal weer het toneel is geweest van een vreselijke terreur stemt tot grote droefheid en vermenigvuldige in onze kerken het gebed voor deze zo zwaar geteisterde gemeenten.

Met grote blijdschap en dank aan de Here mag geconstateerd worden, dat deputaten, ingevolge machtiging van de generale synode van 1959, in Vendaland een nieuw zendingsterrein

hebben gevonden en met dit werk op voortvarende wijze zijn aangevangen. Naar het oordeel van uw commissie verdienen deputaten voor dit voortvarend handelen en voor de uitvoerige wijze waarop zij in hun rapport de kerken daarover hebben ingelicht, wel bijzondere dank.

Hoewel door de bijzondere uitgaven vanwege de uitzending van zendingsarbeiders de uitgaven voor de zending in 1961 de inkomsten belangrijk overtroffen, stemt het tot grote vreugde, dat de liefde en offervaardigheid van de kerken voor het zendingswerk begint te groeien.

Deputaten zijn van oordeel dat onze zendingsorde verouderd is en herziening behoeft; ook zal de emeritering van de zendingsarbeiders geregeld moeten worden.

De commissie stelt u voor:

1. deputaten bijzondere dank te betuigen voor hun vele en gewichtvolle werk dat zij hebben verricht en hun handelingen goed te keuren;
2. deputaten op te dragen aan de volgende generale synode een ontwerp voor herziening van de zendingsorde voor te leggen alsmede een ontwerpregeling voor emeritering van de arbeiders in de zending.

Voor de commissie,
Van Dalen, rapporteur.

BIJLAGE XXII

Art. 66

**RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE EVANGELIEVERKONDIGING
ONDER ISRAËL.**

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken, vergaderende te Haarlem-N., augustus 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De deputaten voor de evangelieverkondiging onder Israël hebben de eer u het volgende te rapporteren betreffende hun arbeid sinds de synode van 1959:

A. Deputaten.

Met weemoed maken deputaten melding van het feit dat twee hunner in deze verslagperiode door de dood werden weggenomen, nl. ds. W. Meijnhout en br. G. J. Ornstein.

Ds. W. Meijnhout heeft enkele jaren voor de part. synode van het Noorden zitting gehad in het deputaatschap voor de evangelieverkondiging onder Israël. Onder verwijzing naar het levensbericht dat in het Jaarboek 1961 werd opgenomen, willen deputaten uiting geven aan hun diepe dankbaarheid dat dit fijn besnaarde instrument des Heren ook in deze arbeid voor Israël zich heeft mogen geven. Zijn Zender die hem met zulke rijke gaven naar hoofd en hart had toegerust, loste hem af van zijn dienst. Hij mag nu zingen het lied van Mozes en van het Lam, waar de scheiding tussen Israël en de volken volkomen is weggevallen. In dat geloofsuitsicht mocht hij hier zijn dienst vervullen.

Op 1 februari 1961 overleed br. Gottlieb Johannes Ornstein, sinds 1948 voor de part. synode van het Zuiden lid van het deputaatschap. In een joods-christelijk gezin geboren (zijn vader emigreerde in 1893 uit Roemenië, werd in Amsterdam gedoopt en huwde een - hollandse - christin), heeft hij ontzaglijk veel mogen arbeiden voor zijn volk. Met het gesproken en geschreven woord heeft hij, waar het maar mogelijk was, getuigd van zijn liefde voor het volk van Abraham. Met een kleine onderbreking is hij ruim twintig jaar secretaris geweest van de Nederlandse vereniging van joodse christenen. Het orgaan van deze vereniging heeft hij jarenlang geredigeerd, eerst „De Getuige”, later „Hadderech”. Welk een plaats hij nationaal en internationaal innam onder de joodse christenen, blijkt wel uit het sympathieke artikel dat over hem werd geschreven in „Der Zeuge”, Organ der Internationalen Judenchristlichen Allianz, juni 1961: er war ein echter Israelit im Sinne und Geist seines Messias. Mede door zijn brede internationale contacten is hij het geweest die in de jaren '53-'54 de weg gebaad heeft naar Hamburg. Dat de „Evangelieverkondiging onder Israël” is uitgegroeid tot wat het nu is, is mede aan zijn bezielende en stuwende kracht te danken. Node missen deputaten ook hem die meer dan iemand anders uit eigen ervaring en met diep

inzicht wist wat het joodse volk nodig had. Wie hem heeft horen bidden voor het volk waaruit hij zelf was voortgekomen en dat hij niet kon loslaten – hoewel er alle redenen zou bestaan hebben zich te „assimileren” –, met een bijna hartstochtelijke bewogenheid dat gans Israël het heil in Jezus Messias mocht deelachtig worden, vergeet dat niet licht. Wie Abraham zegent, zal gezegend zijn. Hij, een zoon Abrahams niet alleen naar het vlees, maar ook in het geloof, heeft „Abraham gezegend” waar het hem maar mogelijk was. Hij mag nu rusten van zijn arbeid. Gods arbeid gaat voort, ook aan het volk dat hij zo lief had.

De part. synode van het Noorden verkoos in de plaats van wijlen ds. Meijnhout ds. W. van 't Spijker. Toen deze het ressort van het Noorden verliet, werd ds. J. H. Carlier tot deputaat benoemd. De secundi-deputaten van het Noorden die aftraden, werden vervangen door di. H. Biesma en G. J. Buys. In het ressort van de part. synode van het Oosten werd in plaats van ds. J. H. Carlier tot secundus-deputaat benoemd ds. P. op den Velde. De part. synode van het Westen verving ds. A. H. Schippers bij zijn vertrek naar Australië door ds. B. Bijleveld als primus-deputaat. De part. synode van het Zuiden benoemde in de vacature van wijlen br. Ornstein diens zoon br. G. J. Ornstein jr.

Sinds de vergaderingen van de part. synodi-1962 is het college van deputaten als volgt samengesteld:

voor de part. synode van het Noorden:	ds. J. H. Carlier	sec. ds. G. J. Buys
	ds. K. J. Velema	sec. ds. H. Biesma
voor de part. synode van het Oosten:	ds. R. Slofstra	sec. ds. W. Ruiter
	ds. K. G. van Smeden	sec. ds. P. op den Velde
voor de part. synode van het Westen:	ds. B. Bijleveld	sec. ds. J. de Vuyst
	ds. L. S. den Boer	sec. ds. M. S. Roos
voor de part. synode van het Zuiden:	ds. M. van der Klis	sec. ds. H. C. v. d. Ent
	br. G. J. Ornstein jr.	sec. oud. A. A. de Lange

voor de generale synode als 1ste secretaris: ds. M. Drayer

als 2de secretaris: ds. K. J. Velema

als 1ste penningmeester: ds. D. Biesma jr.

als 2de penningmeester: br. A. van den Hooff

als adviseur: prof. dr. B. J. Oosterhoff.

B. Zendende kerk.

Evenals in de voorgaande verslagperiode werd ook nu in voortreffelijke harmonie met de kerkeraad van Groningen samengewerkt. De hartelijke belangstelling voor het werk van de Evangelieverkondiging onder Israël in de gemeente van Groningen uit zich op voorbeeldige wijze. De vergaderingen van kerkeraad en deputaten werden voor de kerkeraad bijgewoond door een tweetal gedeputeerden, nl. ds. Joh. Prins en oud. I. Veldstra.

C. Vergaderingen.

Sinds de synode van 1959 werd zesmaal vergaderd, nl. 29 oktober 1959, 25 februari en 27 juli 1960, 6 september 1961, 2 februari en 2 mei 1962. Het moderamen vergaderde nog op 8 juni 1961, 22 maart en 29 juni 1962. Na zijn vertrek naar Israël was ds. Boertien tweemaal in de gelegenheid een vergadering bij te wonen, nl. 27 juli 1960 in verband met een conferentie te Berlijn, en 2 februari 1962 toen hij voor zijn werk in Frankrijk moest zijn.

D. Financiën.

Betreffende de financiële gang van zaken kunnen deputaten rapporteren dat deze tot tevredenheid stemt. Lettende op de grote kosten die aan de uitzending van ds. Boertien verbonden waren, is er alle redenen tot dankbaarheid.

De jaarrekeningen gedurende deze verslagperiode luiden als volgt:

Lasten:

	1959	1960	1961
Abonnementen en bijdragen	f 898,50	f 325,-	f 921,79
Bibliotheek	„ 200,-	„ 200,-	„ 200,-
Bureaukosten	„ 1.252,30	„ 348,68	„ 1.201,08
Direkte kosten Hamburg	„ 12.191,81	„ -, -	„ -, -

Directe kosten Israël	f	-, -	f 18.172,96	f 23.874, -
Onkosten deputaten-vergaderingen	„	887,96	„ 533,15	„ 138,20
Diverse onkosten	„	43,40	„ -, -	„ 530,21
Drukkosten 'Vrede over Israël'	„	4.460,17	„ 3.635,30	„ 5.782,85
Verhuizing en reiskosten ds. Boertien	„	-, -	„ 17.747,50	„ -, -
Auto ds. Boertien	„	7.189,01	„ -, -	„ -, -
Voordelig saldo	„	712,82	„ -, -	„ 1.437,30
		<u>f 27.835,97</u>	<u>f 40.962,59</u>	<u>f 34.085,43</u>

Baten:

Kollekten en giften	f	18.248,17	f 24.173,57	f 20.136,52
Zendingsdagen en -commissies	„	4.285,37	„ 4.029,93	„ 3.667,63
Legaat	„	-, -	„ -, -	„ 1.000, -
Diverse ontvangsten	„	219,25	„ 65, -	„ 1.056,22
Renten	„	1.042,72	„ 908,63	„ 982,41
Bijdragen en giften V.o.I.	„	2.621,76	„ 1.151,45	„ 7.242,65
Giften en kollekten uitzending ds. B.	„	1.418,70	„ 1.221,74	„ -, -
Nadelig saldo	„	-, -	„ 9.412,27	„ -, -
		<u>f 27.835,97</u>	<u>f 40.962,59</u>	<u>f 34.085,43</u>

E. Voorlichting.

Inzake de voorlichting die deputaten behoeven voor hun arbeid, zij verwezen naar hun vroegere rapporten. Het was hun niet mogelijk conferenties die betrekking hebben op hun werk, te bezoeken. De boven reeds genoemde conferentie te Berlijn werd door ds. Boertien bijgewoond om het standpunt van de Israëlsche kerken ten aanzien van het vluchtelingen-vraagstuk te verdedigen.

F. Opleiding.

Het verblijf te Jeruzalem geeft ds. Boertien gelegenheid zowel colleges te volgen aan de hebreeuwse universiteit als aan het Zweeds instituut, althans voorzover zijn drukke werkkring het hem toelaat. Indien mogelijk hoopt hij het volgende jaar te promoveren wanneer hij met verlof zal zijn. Mevr. Boertien heeft tweemaal een halfjaar een ulpan (taalcursus voor het nieuw hebreuws) gevolgd, dagelijks vijf uur. Gelijk ook reeds in hun vorige rapporten werd gedaan, waarden deputaten ten zeerste de buitengewone toewijding zowel van ds. als van mevr. Boertien om zich zo goed mogelijk toe te rusten voor hun zware arbeid.

Tot hun spijt moeten deputaten meedelen dat ds. W. Steenberg van Meppel, van wie zij in 1959 konden rapporteren dat hij zich had bereid verklaard zich te specialiseren in de richting van de evangeliieverkondiging onder Israël, enkele maanden geleden zich heeft teruggetrokken. Deputaten betreuren dit ten zeerste. Zij beraden zich op de vraag hoe in de nu ontstane situatie gehandeld moet worden om te voldoen aan het besluit van de synode van 1956 „diligent” te zijn ten aanzien van de toekomstige bezetting van het terrein, maar zijn nog niet in staat hieromtrent iets te rapporteren. Overwogen is de vooropleiding te combineren met arbeid tot versterking van het „thuisfront”, maar ook deze mogelijkheid biedt niet voldoende perspectief. Voor verder beraad was de tijd nog te kort. Deputaten hopen evenwel zich in de toekomst met een en ander intensief bezig te houden en een oplossing voor de gerezen moeilijkheid te vinden.

G. Arbeidsterrein.**1. Hamburg.**

Na een bijna zesjarig verblijf in Hamburg heeft ds. Boertien op 8 november 1959 afscheid genomen van de Jerusalem-Kirche. Een uitvoerig verslag daarvan is gegeven in „Vrede over Israël” - december 1959. Mede door de energieke arbeid van ds. Boertien is de Jerusalem-Kirche die in de nazi-tijd zo ontzettend geleden had dat haar kracht bijkans gebroken was, weer tot nieuw leven gekomen. Ook al zal - menselijk gesproken - de rijk gezegende periode tijdens het werken van de nu 103-jarige dr. Arnold Frank aldaar nimmer terugkeren, toch heeft juist het werk dat ds. Boertien verrichten mocht, deze gemeente opnieuw gestimuleerd om haar roeping ten aanzien van Israël te vervullen hoewel de arbeidsmogelijkheden ten zeerste

zijn verminderd. „Pastor Boertien hat uns in der Zeit seines Wirkens hier etwas vermittelt vom Geist des Widerstandes der niederländischen Christen gegen den nationalsozialistischen Ungeist, von der in den Niederlanden weit vorangeschrittenen Besinnung auf Israel und von einer sachlichen Leidenschaft für die ganze Heilige Schrift“ schreef de kerkeraad van de Jerusalemgemeinde in een brief aan de deputaten waarin hij uiting gaf aan de grote dankbaarheid die leefde bij heel de gemeente voor het afstaan van ds. Boertien voor dit werk.

In hun vorig rapport deelden deputaten reeds mede dat er plannen bestonden om de Jerusalemgemeinde over te dragen aan de Hamburgse Landeskirche. Na langdurige onderhandelingen heeft dit zijn beslag gekregen per 1 jan. jl. Onder bepaalde voorwaarden o.a. dat de convener van de Ierse kerk zitting houdt in de kerkeraad, en deze kerk nog enkele financiële verplichtingen behouden heeft, is de Jerusalemkirche nu een „Personalgemeinde“ binnen de Landeskirche van Hamburg, die de verantwoordelijkheid voor het voortzetten „des Dienstes an Israel“ op zich genomen heeft. Dat de Lutherse kerk in Hamburg zich deze verantwoordelijkheid weer bewust is geworden, is zeker niet los te denken van het werk dat ds. Boertien in Hamburg heeft verricht.

Het behoeft geen breed betoog dat met grote dankbaarheid teruggezien kan worden op de „Hamburgse periode“ in de geschiedenis van het werk onzer kerken onder Israël. Zowel voor de persoonlijke vorming en toerusting van ds. Boertien zelf, als voor de bereidheid tot en liefde voor het werk onder Israël in de kerken is deze tijd van grote betekenis geweest. Bovenal mag er van zegen gewaagd worden als gelet wordt op de arbeid zelf in Hamburg verricht. Zeker, spectaculaire „successen“ zijn niet aan te wijzen. De huidige generatie heeft 't er allerminst naar gemaakt die te mogen verwachten, gesteld nog dat de arbeid in het Evangelie daarop gericht mag worden. En in elk geval ligt dat niet in de aard van deze arbeid. Niet voor niets noemde dr. Frank, die deze zomer mag gedenken dat hij 78 jaar geleden tot de dienst van het Evangelie onder zijn „broeders naar het vlees“ werd afgezonderd, de heidenzending een „Netzmission“, een zendingdrijven met het net, en „jodenzending“ een „Angelmission“, een zendingbedrijven met de hengel! Toch mag van rijke zegen op de arbeid in Hamburg gesproken worden, het uitdragen van de boodschap van Jezus Messias tot de doorgaans erg vlottende joodse bevolking van Hamburg e.o., het daadwerkelijk bemoedigen, vertroosten en opbouwen van vele joodse christenen gekneusd als zij veelal waren door het lijden dat over hen kwam, het mede-activeren van de Duitse kerken die hun roeping in dezen met schuldige nalatigheid al te zeer hadden verwaarloosd.

2. Israël.

In een plechtige dienst des Woords op 25 februari 1960 te Groningen werd ds. Boertien uitgezonden naar Israël overeenkomstig de machtiging van de gen. synode van 1959. In het april-nummer d.a.v. van „Vrede over Israël“ is breedvoerig verslag geboden van deze dienst, alsmede van het vertrek van het gezin-Boertien op 2 maart 1960 uit Zwolle. Na een voorspoedige reis arriveerde ds. Boertien met de zijnen op 10 maart in het „beloofde land“ en kon de arbeid – uiteraard na allerlei inklarings- en huisvestingsmoeilijkheden – een aanvang nemen. Regelmatig heeft ds. Boertien zowel de zendende kerk als de deputaten op de hoogte gehouden van de stand van zaken. Ook door middel van publikaties in „Vrede over Israël“ en „De Wakker“ biedt hij ruimschoots mogelijkheid om mee te leven. Gelijk reeds werd gememoreerd kon hij gedurende deze verslagperiode tweemaal een deputatenvergadering bezoeken, terwijl de secretaris van deputaten in de gelegenheid was dit voorjaar Israël te bezoeken en van nabij kennis te maken met enkele aspecten van het werk dat ds. Boertien in Israël verricht.

Van de ruim twee miljoen inwoners van Israël is ongeveer 10 % niet-jood. Het aantal mohammedanen bedraagt ruim 150.000. De overige niet-joden behoren voor een belangrijk deel tot het christendom (ongeveer 50.000). Voor het merendeel zijn deze christenen arabisch sprekende grieks orthodoxe, rooms- en grieks katholieke of met de roomse kerk geünieerde christenen. Het aantal protestanten bedraagt ± 1500 à 2000. Dit zeer kleine aantal protestantse christenen is verdeeld over een groot aantal kerken en kerkjes, waarvan de (arabisch sprekende) anglicanen het sterkst vertegenwoordigd zijn. Enkele jaren geleden hebben de protestantse kerken en organisaties in Israël de „United Christian Council in Israel“ opgericht waarvan – gelijk bekend – ds. Boertien sinds maart 1960 secretaris is. Dankzij deze relatie was het mogelijk zich in Jeruzalem te vestigen. Deze raad stelt zich blijkens de statuten ten doel „samen te werken met alle christelijke kerken en vertegenwoordigingen in Israël voor de uitbreiding van het Koninkrijk Gods, voor het verdiepen van christelijke broederlijke samenwerking en het versterken van het christelijke getuigenis, en samen te streven naar grotere kracht en eenheid van de inheemse kerk“. De werkwijze van deze raad is als volgt: eens per jaar wordt een samenkomst gehouden waarbij vertegenwoordigers van alle leden vraagstukken van gemeen-

schappelijk belang bespreken, terwijl de lopende zaken behandeld worden door een kleiner Executive Committee. Deze vraagstukken betreffen vooral: de verhouding tegenover de niet-christelijke omgeving; de opbouw van een christelijk litteratuur-fonds in het hebreuws en arabisch; juridische vraagstukken in verband met het burgerlijk recht in Israël (de protestantse kerken missen het recht van huwelijksluiting dat de staat aan de godsdienstgemeenschappen delegerde die dat recht tijdens het turkse bewind bezaten, toen er nog geen protestantse kerken in het land bestonden); de verhouding tegenover de niet-protestantse kerken in Israël; de verhouding tussen de arabische christenen en hun joods-christelijke broeders die vrij gespannen is; etc. De samenwerking tussen de leden wordt voorts bevorderd door regionale conferenties die in Jeruzalem, Tel-Aviv, Haifa etc. gehouden worden voor de daar vertegenwoordigde lid-organisaties. Uiteraard vervult ds. Boertien zowel voor de jaarlijkse samenkomst, de regionale conferenties, het uitvoerende comité en het litteratuur-comité het secretariaat. In enkele van de lid-kerken preekt hij min of meer regelmatig. Het meest in de aangesloten Schotse kerken, aangezien deze een met de onze overeenkomende belijdenis en kerkregering hebben. Echter ook bij de anglicanen en lutheranen bediende hij het Woord. Dit gebeurt meestal in het Engels, bij de kleine lutherse gemeente in Haifa in het Duits. Bij de Schotten in Jaffa wordt tijdens de avonddienst in het Engels gepreekt, terwijl de liturgie in het hebreuws wordt verzorgd. Enkele weken geleden hield hij zijn eerste volledig hebreeuwse dienst voor het personeel van de Finse school te Jeruzalem.

Een van de belangrijkste takken van arbeid is wel de uitgave van christelijke litteratuur in de landstalen. Het desbetreffende comité staat onder leiding van ds. Boertien. Dit werk vergt uiteraard voortdurende belangstelling daar zelfs het uitgeven van kleine publikaties met veel praktische vragen verbonden is. Namens de raad onderhoudt ds. Boertien vele contacten met buitenlandse organisaties die zich op het uitgeven van christelijke litteratuur toeleggen, alsmede met hoogleraren die in staat zijn adviezen te geven. Met dankbaarheid maakt ds. Boertien gewag van de adviezen die hij van de hoogleraren te Apeldoorn ontvangt. Uiteraard vergt deze zaak in een gemêleerd gezelschap als deze raad is, zeer veel takt en wijsheid. Vaak moet tastend en zoekend een weg gevonden worden om lectuur te verschaffen die door de niet-joodse omgeving werkelijk begrepen wordt. Toch is deze arbeid – voorzover momenteel gezien kan worden – wel het belangrijkste deel van het werk dat in Israël gedaan kan worden, ook al kunnen niet direkt grote resultaten verwacht worden. Kerk en jodendom leven te ver uit elkaar door de eeuwenlange verwijdering waaraan de kerk niet het minst schuldig staat, dan dat Israël zonder meer bereid is te luisteren naar het woord dat de kerk, de christenheid spreekt.

Namens de raad onderhoudt ds. Boertien ook contact met het Israëliësche ministerie van godsdienstzaken, althans voorzover het vraagstukken van gemeenschappelijk belang betreft. Geconstateerd kon worden dat ds. Boertien bij vooraanstaande personen van dit ministerie veel goodwill heeft, en men hartelijk bereid is tot overleg met hem. Dit ministerie geeft zo nu en dan recepties voor buitenlandse theologen of kerkelijke leiders waarbij men ook ds. Boertien pleegt uit te nodigen. Voorts was hij enige malen aanwezig op de nieuwjaarsreceptie van de president van Israël. Dat hij ten gevolge van zijn werk ook vele contacten heeft met vele andere vooraanstaande Israëli's, behoeft geen betoog. Met grote dankbaarheid mag worden opgemerkt dat ds. Boertien zich een vertrouwenspositie opbouwt die van grote betekenis is voor het werk.

Ten aanzien van de interne positie van de christelijke kerken in Israël moet worden opgemerkt dat in het rapport aan de gen. synode van 1959 daarover niets te veel is gezegd. De christenen leven nogal geïsoleerd van hun joodse omgeving, zo niet in een sterke antithese ten opzichte van die omgeving, in een soort spiritueel ghetto. Vele werkers, vooral die uit Groot-Brittannië en Amerika komen, zijn zich nauwelijks bewust wat er eigenlijk in Europa gebeurd is in de nazi-tijd. De diepere achtergrond daarvan ziet men niet, en men geeft af op de joden die zo „hardnekkig” zijn, in de waan op deze wijze zelfs nog „Paulinisch” te spreken. De solidariteit in de schuld beseft men niet. De officiële kerken zijn sterk buitenlands georiënteerd, terwijl de kleine groepjes joden-christenen (totaal een 200 à 300) nog te veel uit de diasporamentaliteit leven, zonder te wortelen in de geschiedenis der kerk, zodat een jood die werkelijk iets zoekt in de plaats van het orthodoxe jodendom weinig kan vinden dat hem opvangt en gemeenschap biedt. Er zal ontzaglijk veel geduld en wijsheid nodig zijn om de „akker” te bereiden voor het zaad van het Evangelie. Die akker ligt vol stenen die geruimd moeten worden. Maar voor elke steen die met moeite geruimd wordt, ligt er een andere klaar die door de „anti-semieten” onder de christenen en de „anti-christelijken” onder de joden gaarne teruggeworpen wordt! Toch mag vermeld worden dat ds. Boertien herhaaldelijk voor kringen van in Israël werkzame predikanten (en in een door de baptisten belegde cursus) gesproken heeft over de bijbelse visie op de verhouding tussen kerk en Israël. In het geheel van zijn werk

gaat het erom de toekomstige ontwikkeling van het kerkelijke leven in Israël ten goede te beïnvloeden door het stimuleren van de bijbelse bezinning over de principes van het kerk-zijn, over de ontmoeting met het volk van Israël enz. Na de betrekkelijk korte tijd die hij in Israël doorbracht, mag toch met dankbaarheid geconstateerd worden dat er enkele kleine tekenen zijn, „een wolkje als eens mans hand”, die erop wijzen dat zijn aanwezigheid vrucht begint te dragen, ook al worden er uiteraard ook weerstanden wakker geroepen vooral in chiliastische en „pentecostal”-kringen. Het gevaar van identificatie met deze kringen is zeker niet denkbeeldig in de huidige situatie maar uit gesprekken met hoogleraren van de hebreeuwse universiteit – met wie ds. Boertien uitstekende contacten heeft – bleek zonneklaar dat zij hem daarmee absoluut niet identificeren. Eén hunner – zelf goed orthodox – noemde deze bewegingen zelfs een gevaar (in werkelijkheid drukte hij zich nog krasser uit) voor het Evangelie in Israël. Uit dit alles blijkt wel dat de arbeid van ds. Boertien niet gemakkelijk is, maar het uiterste vergt van hem en van zijn gezin. Er is geloofsgeduld voor nodig om „blind in de toekomst, willig in het gebod” voort te gaan opdat de weg vrij gemaakt worde voor het Evangelie zodat het werkelijk gehoord kan worden. Een betere, bijbels-verantwoorde samenwerking tussen de leden van de UCC ten goede van de verhouding tussen christenen en joden is daarvoor onontbeerlijk.

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn hoe veelomvattend de taak is die op ds. Boertien rust, en hoeveel wijsheid nodig is bij het uitvoeren ervan. En bovenal hoezeer hij en de zijnen de voortdurende voorbede van de kerken in het vaderland nodig hebben om „altijd goede moed” te hebben.

H. Activering.

Betreffende de activering der kerken kunnen deputaten meedelen dat de uitgave van het tweemaandelijks blaadje „Vrede over Israël” een van de belangrijkste middelen daarvoor is. Het wordt over het algemeen gunstig ontvangen en heeft ook in deze verslagperiode de liefde tot en de offervaardigheid voor het werk ten zeerste gestimuleerd.

De mogelijkheid die er voor ds. Boertien bestond tijdens zijn verblijf in Hamburg, om op regelmatige tijden een tournee door ons land te houden en in verschillende gemeenten – al of niet toegelicht met dia's – over zijn werk te spreken, is er nu uiteraard niet. Wel zijn deputaten – desgevraagd – gaarne bereid een spreekbeurt te vervullen (op zendingsdagen etc.). Maar gemeenten die iets over het werk in Israël uit de mond van de direkt betrokkene wensen te horen, zullen daartoe pas de gelegenheid hebben wanneer het gezin-Boertien D.V. in de zomer van 1963 met verlof naar Nederland komt.

Inzake de bibliotheek die door deputaten in stand wordt gehouden ten behoeve van de studenten aan de Theol. School, worde verwezen naar voorgaande rapporten daar in werkwijze en opzet geen verandering is aangebracht.

I. Voorstel.

Ter voldoening aan art. 20 tweede lid van de door de vorige synode voorlopig vastgestelde Orde voor de Evangelieverkondiging onder Israël stellen deputaten voor

de synode benoeme opnieuw generale deputaten nl. de secretaris en de penningmeester met hun secundi, alsmede een adviseur, waartoe zij u de huidige functionarissen voordragen.

Uw vergadering de zaak van Israël van harte aanbevelend en de leiding des Geestes toebeddend,

namens deputaten,

M. Drayer, secr.

Drachten, 25 juli 1962.

BIJLAGE XXIII

Art. 66

RAPPORT IV VAN COMMISSIE IV (Evangelieverkondiging onder Israël).

Aan de generale synode van Haarlem-N., 1962

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie heeft de eer u het volgende rapport aan te bieden:

Met deputaten wil ook uw commissie met weemoed gedenken aan het feit, dat twee der

deputaten, n.l. de broeders ds. W. Meijnhout en G. J. Ornstein, gedurende de verslagperiode door de dood werden weggenomen en aan deze arbeid ontvielen.

Financiën.

Het is verheugend, dat er, niettegenstaande de grote kosten die aan de uitzending van ds. Boertien verbonden waren, betreffende de financiën toch alle redenen tot dankbaarheid is en er voor deze arbeid in de kerken goede offervaardigheid is.

Arbeidsterrein.

Het mag tot voldoening strekken dat de Jerusalem-Kirche te Hamburg, mede door de arbeid van ds. Boertien, weder tot nieuw leven kwam en ook de Duitse kerken door zijn arbeid mede geactiveerd zijn om hun roeping t.a.v. Israël, die ze al te zeer hadden verwaarloosd, opnieuw te verstaan. Uit de brede omschrijving die deputaten geven van het werk van ds. Boertien in Israël, en de vele moeilijkheden die overwonnen moeten worden, blijkt wel dat in dat werk tastenderwijze moet worden voortgegaan en er, zoals deputaten opmerken, veel geloofsgeduld nodig is om „blind in de toekomst, willig in het gebod” voort te gaan, opdat de weg vrij gemaakt worde voor het Evangelie, zodat het werkelijk gehoord kan worden. De synode moge ds. Boertien wijsheid toebidden voor de uitvoering van zijn zeer moeilijke taak.

Uw commissie stelt u voor deputaten dank te zeggen voor hun verrichte arbeid.

Voor de commissie,
Van Dalen, rapporteur.

BIJLAGE XXIV

Art. 67

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN INZAKE EMIGRATIE.

Boskoop
Amersfoort mei 1962

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, te houden in 1962 te Haarlem.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Het is algemeen bekend dat de emigratiedrang van ons Nederlandse volk in de laatste jaren weer sterk verminderd is. Namen in de jaren na de tweede wereldoorlog vele landgenoten de wijk naar één van de emigratielanden, om allerlei redenen maar vooral omdat ze elders meer mogelijkheden zagen om tot materiële welstand te komen, geleidelijk is de animo tot emigratie bekoeld en is het percentage emigranten zeer klein geworden, vergeleken bij dat van de jaren 1950-1955.

Verhoudingsgewijze was het aantal emigranten uit onze kerken toch al niet groot, maar momenteel is de situatie zó, dat er slechts sporadisch een verzoek om inlichtingen van toekomstige emigranten binnenkomt en de ontvangen afschriften van emigratie-attestaties wijzen uit dat in de afgelopen drie jaar hoogstens enkele tientallen leden onzer kerken hun woonplaats in het buitenland hebben gekozen.

Werkzaamheden.

Gevolg van het bovenstaande is voor uw deputaten geweest dat hun werkzaamheden in betrekking tot het verschaffen van inlichtingen aan toekomstige emigranten en kerkeraden ook in sterke mate zijn verminderd. De arbeid die zij verricht hebben, lag dan ook meer in de periferie, namelijk in de bemoeienis met de geestelijke verzorging van de emigranten. Zij had betrekking op de reis, welke prof. J. Hovius in de zomer van 1960 als boordpredikant maakte met een emigrantenschip naar Canada, en op het vertrek van ds. A. H. Schippers en ds. G. Bilkes, respectievelijk naar Australië en Canada.

Met het Algemeen kerkelijk bureau van de gereformeerde kerken is het zo geregeld dat prof. J. Hovius deze reis kon maken. Over zijn ervaringen op deze reis opgedaan, heeft prof. Hovius schriftelijk rapport uitgebracht aan deputaten, een rapport dat door hem op een vergadering mondeling werd toegelicht. Hieruit bleek onder meer dat emigranten klachten hadden over onvoldoende of onjuiste voorlichting van de zijde van de emigratiebureaux. Het is echter uiterst moeilijk om vast te stellen of deze klachten al dan niet gegrond zijn.

Op verzoek van deputaten voor emigratie van de gereformeerde kerken hebben wij tweemaal met hen vergaderd. De besprekingen hadden betrekking op de voorziening van predikanten in de Reformed Churches of Australia and New Zealand. Tot dusver waren naar deze kerken alleen predikanten van de gereformeerde kerken in Nederland vertrokken. Deputaten van de gereformeerde kerken waren van oordeel dat dit niet juist was, omdat zo niet voldoende tot uiting kwam het feit dat de Reformed Churches of Australia and New Zealand graag emigranten van de gehele gereformeerde gezindte willen ontvangen. Deze kerk zelf had daarom de wens te kennen gegeven om predikanten van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland te beroepen. Meerdere malen was hierover ook met ons reeds correspondentie gevoerd maar de zaak stuitte steeds weer af op het bezwaar dat de generale synode van onze kerken had uitgesproken de gelden die nodig zijn voor de betaling van de extra kosten van overtocht voor een predikant, niet te kunnen vóteren. Dit betrof ook de voorziening van de emeritaatsgelden.

Op de eerste vergadering deelden de gereformeerde deputaten mee, dat de kerken van Australië nu besloten hadden zelf een regeling te treffen voor de eventuele emeritering van haar predikanten. Dit onder meer met behulp van een door de gereformeerde kerken in Nederland voor dit doel overgemaakt belangrijk bedrag. Deze moeilijkheid is dus opgelost.

Nu ging het nog om een bedrag van rond f 3.000,- voor de extra kosten van overtocht voor een predikant die een beroep zou aannemen naar één van de Australische kerken.

Helaas moesten wij aan de gereformeerde deputaten mededelen dat we ook over een dergelijk bedrag niet zouden kunnen beschikken. Op deze mededeling volgde van de zijde van de gereformeerde deputaten het aanbod om ook hierin zo nodig de helpende hand te bieden. Zij wilden dit dan doen via de beroepende kerk in Australië.

Wij konden niet anders dan dit royale aanbod, zij het met grote schuchterheid, accepteren.

Onze tweede vergadering met de gereformeerde deputaten had betrekking op een samenspreking met mevrouw en ds. A. H. Schippers van Hillegom, van wie in Australië bekend was geworden, dat zij waarschijnlijk niet afwijzend zouden staan tegenover een beroep van één van de Australische kerken.

Met hen werden de verschillende aspecten van de kerkelijke situatie in Australië uitvoerig doorgesproken aan de hand van de ervaringen, welke anderen in deze reeds hadden opgedaan.

Resultaat is geweest dat ds. Schippers een beroep ontving van de Reformed Church van Dandenong en dat hij dit beroep heeft aangenomen.

Wij waren van mening, dat het onze christelijke gereformeerde kerken onwaardig zou zijn, als wij de deputaten van de gereformeerde kerken alle extra kosten van overtocht voor mevrouw en ds. Schippers zouden laten betalen. Daarom hebben we gemeend hiervoor bij de penningmeester van de synodale kas een bijdrage van f 500,- te moeten aanvragen.

Er was nog een andere moeilijkheid.

Doordat er in dezen verschil bestaat in de regeling voor de uitbetaling van het traktement van een predikant die gaat emigreren, in onze kerken en in de gereformeerde kerken, zou ds. Schippers in de vier weken die hij nodig zou hebben voor de overtocht, geen traktement ontvangen. Hiervoor is de medewerking van de kerkeraad van Hillegom ingeroepen, doch niet verkregen. Daarom hebben we als deputaten bij de penningmeester een bedrag van f 540,- aangevraagd om de leemte in de traktementsvoorziening van ds. Schippers te kunnen opvullen.

In april 1961 zijn mevrouw en ds. Schippers naar Australië vertrokken.

In datzelfde jaar nam ds. G. Bilkes van Amsterdam-Zuid een beroep aan naar de Free Christian Reformed Church of St. Thomas in Canada. Wij waren van mening dat voortaan dezelfde gedragslijn, welke in financieel opzicht voor Australië gevolgd was, ook voor onze zusterkerken in Canada zou moeten gelden. Daarom hebben we ook voor de kosten van overtocht van de familie Bilkes een bedrag van f 500,- bij de penningmeester van de generale synode aangevraagd, hetwelk via ds. Bilkes aan de kerk van St. Thomas is uitgekeerd. Laatstgenoemde kerk bleek voor deze geste zeer erkentelijk.

Financiën.

Het vorenstaande is voor uw deputaten aanleiding om nog eens op de financiën van ons deputaatschap terug te komen. Zoals aan uw vergadering bekend zal zijn, beschikken we niet over een bron van inkomsten uit collecten of iets dergelijks.

De generale synode van 1959 besloot tot toekenning van een bedrag van f 250,-. Wij waren van mening dat dit bedoeld was als een jaarlijkse bijdrage, maar de penningmeester van de generale synode was van oordeel dat het hier ging om een bedrag voor drie jaar. In elk geval is deze toelage ontoereikend gebleken.

Omdat het collecterooster van onze kerken toch al overbelast is, meenden we de oplossing

niet in deze richting te moeten zoeken maar willen we uw vergadering verzoeken ons toe te staan jaarlijks aan elke kerkeraad een bedrag van f 10,- te vragen voor de bestrijding van de onkosten van onze arbeid.

Uw vergadering de leiding des Heiligen Geestes in rijke mate toebiddend,

namens de deputaten inzake emigratie,

P. J. de Bruin, voorzitter,

H. W. Eerland, secretaris.

BIJLAGE XXV

Art. 67

RAPPORT II VAN COMMISSIE IV (Emigratie).

Aan de generale synode van Haarlem-N., 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie heeft de eer u het volgende rapport aan te bieden:

Deputaten delen mede dat door verminderde emigratiedrang hun werkzaamheden in betrekking tot het verschaffen van inlichtingen aan toekomstige emigranten en kerkeraden de laatste jaren in sterke mate zijn verminderd. Hun bemoeienis strekt zich nu meer uit tot de geestelijke verzorging van emigrerende tijdens de reis (Prof. Hovius) en van reeds gevestigde emigranten, zowel in Canada als Australië.

Het stemt tot blijdschap, dat ook onze kerken in de persoon van ds. Schippers nu een bijdrage hebben geleverd ter voorziening in het tekort aan predikanten in de Reformed Churches of Australia.

Uw commissie betreurt het, dat deputaten wegens gebrek aan financiële middelen gedwongen waren op wel uitermate schrielle wijze aan de overtocht van ds. Schippers mede te werken en dit nagenoeg geheel hebben moeten overlaten aan deputaten van de Geref. Kerken.

Deputaten moeten kunnen beschikken over een niet te grote kas waaruit zij in voorkomende gevallen kunnen putten. Ze verzoeken daarvoor jaarlijks f 10,- te mogen vragen van elke kerk. Uw commissie is van mening dat, met het oog op een meer regelmatige verdeling van lasten, het beter is aan elke kerk jaarlijks een bijdrage te vragen van b.v. f 2,50 voor elke 100 leden of een gedeelte daarvan.

Deputaten menen, dat voor predikanten die naar Canada of Australië vertrekken dezelfde gedragslijn moet worden gevolgd. Uw commissie acht dat niet juist. Hulp moet alleen worden verleend wanneer de roepende emigrantenkerk die nodig heeft, en dan naar behoefte.

De commissie stelt u voor:

1. deputaten dank te zeggen voor hun arbeid en hun handelingen goed te keuren;
2. deputaten te machtigen van de kerken jaarlijks een bijdrage te vragen van f 2,50 voor elke 100 leden of een gedeelte daarvan.

Voor de commissie,
Van Dalen, rapporteur.

BIJLAGE XXVI

Art. 68

RAPPORT V VAN COMMISSIE IV (Ambtelijke bearbeiding schippers).

Aan de generale synode van Haarlem-N., 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Volgens opdracht aan uw commissie in comité-vergadering verstrekt nam zij - met belangstelling - kennis van het rapport van deputaten. Met weemoed, maar toch ook met dankbaarheid voor het werk dat hij verrichtte, wil uw commissie ds. Meijnhout gedenken, die het deputaatschap door de dood ontviel.

Deputaten merken op, dat wanneer ds. Kleisen t.z.t. het werk neerlegt, het niet de bedoeling is weer een vrijgesteld predikant te beroepen, maar dit werk te decentraliseren in rayons.

Met de beroeping van ds. De Graaf als predikant van Hasselt, die de helft van zijn tijd zal

besteden aan de arbeid onder de schippers in een noordelijk rayon vanaf Zwolle, met inbegrip van de Noord-Oostpolder, is met deze rayonverdeling reeds een begin gemaakt. Uiteraard zullen daarbij de belangrijkste schippers-enclaves als regel wel de centra van deze rayons moeten worden en zal in een dergelijke rayonverdeling Hasselt wel als centrum passen.

Het blijkt echter niet, dat deputaten reeds een afgeronde rayonverdeling voor het gehele land voor ogen staat. Zulks lijkt uw commissie toch allereerst noodzakelijk, opdat bij deze verdelingen naar een tevoren vastgesteld plan worde te werk gegaan.

Naar het oordeel van uw commissie zal voor het samenstellen van een dergelijk plan een voorafgaand sociologisch onderzoek zeer nuttig zijn. Indien deputaten uit eigen gegevens reeds voldoende bekend zijn met de plaatsen en de vaarroutes waar onze schippers zich als regel bevinden, zodat zij reeds nu voldoende inzicht hebben waar de rayons en centra gevestigd moeten worden om onze schippers op de meest efficiënte wijze te kunnen bearbeiten, zouden ze nu reeds een voorlopig plan kunnen opmaken.

Het komt uw commissie voor, dat deputaten met de decentralisatie van dit werk niet moeten voortgaan, voordat eerst een landelijk plan door hen aan de generale synode ter goedkeuring wordt voorgelegd.

Een en ander houdt niet in dat uw commissie geen waardering zou hebben voor het werk, dat door deputaten terzake reeds is verricht; integendeel waarden zij ten zeerste de ijver, die deputaten hebben betracht bij de uitvoering van de besluiten van de gen. synode van 1956, waarvan o.a. de beroeping van ds. De Graaf een gevolg is geweest, als ook de poging om te Rotterdam een schipperspredikant te vestigen. Ook voor het overige werk van deputaten heeft uw commissie veel waardering.

Vacatures.

Wat de vervulling van vacatures in het deputaatschap betreft is uw commissie van oordeel dat het aanbeveling verdient daarin bij voorkeur predikanten of ouderlingen te benoemen die in hun dagelijkse ambtspraktijk met de binnenschipperij in aanraking komen, waarmede een meer levend contact met de schippers ook in het deputaatschap bevorderd wordt.

Concentratie van schippers in vier gemeenten.

De gedachte van deputaten om de schippers zoveel mogelijk onder te brengen in vier districts- of rayongemeenten acht uw commissie kerkrechtelijk onjuist, temeer omdat geen enkele schipper daartoe zou kunnen worden verplicht.

Financiën.

Uw commissie waardeert het ten zeerste, dat de schippers naast de bijdrage voor de gemeente waarbij zij geattesteerd zijn, een zo grote bijdrage verlenen in de kosten van hun geestelijke verzorging. Daaruit blijkt wel dat zij de via dit deputaatschap verleende hulp ten zeerste waarden.

Conclusies.

1. de generale synode keure het beleid en de handelingen van deputaten goed;
2. de generale synode drage aan deputaten op een afgerond plan te ontwerpen voor de rayons-gewijze bearbeiding van de schippers en dit aan de eerstvolgende generale synode voor te leggen;
3. de generale synode machtige deputaten deel te nemen aan een sociologisch onderzoek onder de schippers, indien dit onderzoek een bedrag van f 1.200,- niet te boven gaat.

Voor de commissie,
Van Dalen, rapporteur.

BIJLAGE XXVII
Art. 74, 113

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE EVANGELISATIE.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken van 1962 te houden te Haarlem (Santpoort).

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Deputaten voor de evangelisatie van de christelijke gereformeerde kerken kunnen u het volgende rapport aanbieden over hun werkzaamheden sinds de vorige generale synode van september 1959.

Deputaten.

Het college van deputaten is thans als volgt samengesteld:

	primi	secundi
namens de particuliere synode van het Noorden	ds. C. J. Ph. Sobering	ds. T. Harder
namens de particuliere synode van het Oosten	ds. P. op den Velde	ds. H. W. Eerland
namens de particuliere synode van het Westen	ds. B. van Smeden	ds. J. Kampman
namens de particuliere synode van het Zuiden	ds. G. de Vries	ds. Sj. Wijsma

Generale deputaten:

Ds. J. H. Velema; ds. J. W. v. d. Gronden, secretaris; de heer P. de Korte, penningmeester. Deputaten kozen tot voorzitter: ds. J. H. Velema.

Vergaderingen.

In de afgelopen drie jaren werden 14 vergaderingen gehouden, waaronder twee met het bestuur van het Verband van christelijke gereformeerde evangelisatiecommissies.

Bovendien had, op hun verzoek, een eerste samenspreking plaats met de deputaten voor de evangelisatie van de gereformeerde kerken.

Werkzaamheden.

A. Algemeen.

Het is voor deputaten teleurstellend, dat zij zo weinig effectief hebben kunnen werken, met andere woorden dat zij zo weinig feiten kunnen vermelden waarin zich de vooruitgang van de evangelisatiearbeid in onze kerken weerspiegelt.

Zij ontveinzen zich niet dat er ten aanzien van de evangelisatie nog veel moet veranderen. Onze kerken zijn in het algemeen nog veel te weinig missionair gericht.

B. Rapporten kerkeraden.

Volgens het besluit van de generale synode van 1959 gaven deputaten begin 1960 en 1961 aan de kerkeraden een summier overzicht van hun werkzaamheden.

In verband met de aanpak van de kadervorming werd in januari 1961 een apart schrijven aan de kerkeraden gericht om deze zaak bijzonder onder hun aandacht te brengen en de evangelisatiecommissies in deze zaak alle steun te verlenen, zowel moreel als financieel.

C. Kadervorming.

Overeenkomstig de opdracht van de generale synode van 1959 werd deze zaak door deputaten ter hand genomen.

Wij meenden dit het best te doen door met het Verband van christelijke gereformeerde evangelisatiecommissies hierover contact op te nemen, als het meest daartoe geschikte orgaan voor de daadwerkelijke uitvoering hiervan.

Deze opzet heeft inmiddels gestalte gekregen in ons kerkelijk leven door classisgewijze ringvorming. In ons instructieblad „De Frontlinie” worden schetsen gegeven, welke door de plaatselijke evangelisatiecommissies worden doorgenomen en eventueel verder doorgesproken in ringverband.

Behalve de ringvorming, welke allerwege tot stand kwam, zijn er ook reeds acht districten. Het jaarboekje 1961 vermeldde er vier.

Op deze wijze is er meer beweging gekomen in het leven van de evangelisatiecommissies zelf, hetgeen ongetwijfeld van stimulerende invloed zal zijn op de plaatselijke arbeid.

D. *Verband van christelijke gereformeerde evangelisatiecommissies.*

Er is een goede verstandhouding tussen het Verband en deputaten. Op de jaarvergadering van het Verband laten deputaten zich geregeld vertegenwoordigen. Zij nemen ook op deze wijze kennis van de werkzaamheden van het Verband. Deputaten hebben samen met het verbandsbestuur vergaderd over de aanpak van de kadervorming, alsmede over de schetsen, welke in „De Frontlinie” verschenen. Met dankbaarheid mag vermeld worden, dat het Verband in 1961 zijn 25-jarig bestaan mocht herdenken.

Zoals u bekend is, werd er vorig jaar een radio-uitzending verzorgd door het district Holland-West, welke een goede indruk heeft gemaakt.

De kerkelijke positie van het Verband roept altijd nog vragen op. In elk geval is een nauwe samenwerking van Verband en deputaten gewenst.

E. *„De Frontlinie”.*

„De Frontlinie” is nu in zijn 5de jaargang. Deputaten hebben wel de overtuiging dat ons evangelisatie-instructieblad er hoe langer hoe meer inkomt bij al de arbeiders en arbeidsters aan het front van de evangelisatie.

Zoals boven vermeld, doet het uitstekend dienst bij de kadervorming door de instructieve schetsen, welke erin gegeven worden.

Bovendien kunnen wij de verblijdende mededeling doen, dat de Bond van christelijke gereformeerde zondagsschoolverenigingen haar eigen mededelingenblad heeft opgeheven om in plaats daarvan gebruik te maken van „De Frontlinie”. Dat betekent geenszins dat de christelijke gereformeerde zondagsschoolvereniging aan zelfstandigheid heeft ingeboet.

Integendeel. Haar mededelingen verschijnen weer onder de vertrouwde naam van „De Zaaier”, zoals ons instructieblad duidelijk aangeeft: „De Frontlinie”, waarin opgenomen „De Zaaier”.

De redactie van „De Frontlinie” berust bij ds. P. op den Velde.

Administrateur is de penningmeester van deputaten: br. P. de Korte, Rotterdam.

Zo wordt de arbeid naar binnen naar verschillende zijden gestimuleerd, waarbij deputaten nog andere mogelijkheden voor ogen staan, welke in dit rapport nog ter sprake komen.

F. *De arbeid van ds. W. van Heest in de Zuid-Oosthoek van Drente met name in Emmen.*

Sedert een viertal jaren is ds. W. van Heest daar nu werkzaam. Zijn rapporten geven een goede indruk van het werk. Hoe meer echter een evangelisatiepredikant op zijn eigenlijke taak raakt ingeschoten, des te meer blijkt, dat de arbeid van een evangelisatie-predikant gecombineerd met de leiding van een gemeente, moeilijk is.

Bij minder gemeentelijke bindingen zou ds. Van Heest zich beter kunnen ontplooiën in de eigenlijke evangelisatiearbeid.

Belangrijk zijn hier de contacten met de A.K.U. en de bijbelgesprekskring „Bijbel en arbeid”.

Daarnaast is er de meer aan de kerk van Emmen gebonden plaatselijke arbeid, in huisbezoek, leatuurverspreiding, etc., zoals deze ook elders in onze kerken plaatsvindt. Er is hierin enige uitbreiding mogelijk geworden, in samenwerking met de gereformeerde kerk van Emmen-Zuid. Er wordt in de Bargermeer een clubhuis opgericht, hetwelk als centrum van evangelisatiearbeid gezien kan worden in dit deel van Emmen.

Ds. Van Heest heeft als particulier persoon zitting in een op te richten vormingscentrum voor Groningen en Drente, met hervormd-orthodoxen en gereformeerden. Voor zijn vorming als evangelisatiepredikant bezoekt ds. Van Heest enkele cursussen in het Evangelisatiecentrum van de gereformeerde kerken te Baarn.

G. *Evangelisatie onder de rooms-katholieken in Zuid-Limburg.*

De besprekingen met de kerkeraad van Eindhoven om te komen tot het beroepen van een evangelisatiepredikant voor bovengenoemde arbeid, werden doorbroken doordat de te beroepen predikant een roeping aannam naar een andere gemeente.

Deputaten blijven zich bezinnen op de mogelijkheden dit werk nog eens te kunnen aanpakken. De moeilijkheden bij gebrek aan geschikte werkkrachten zijn groot.

H. *Europaort en Deltaplan.*

De classis Rotterdam heeft hiervoor een commissie benoemd, waarmede de deputaten hebben samengesproken, echter alleen nog zeer informatief.

Definitieve besprekingen hebben nog niet plaats gevonden.

Uit een schrijven van de commissie blijkt, dat de classis Rotterdam denkt aan twee mogelijkheden:

1. het beroepen van predikanten voor Charlois en Zuidland, die deswege ook respectievelijk Hoogvliet en Spijkenisse ambtelijk zullen dienen, met daarnaast een evangelisatieopdracht voor een bepaald gebied;
2. het beroepen van een predikant die het gehele Euro-poortgebied evangeliserend zal hebben te bearbeiten, zonder belast te zijn met de directe ambtelijke arbeid in bestaande kerken.

Deputaten menen zelf, dat de combinatie evangelisatiepredikant en bearbeiding van een bepaalde gemeente schade doet aan het werk en voelen daarom meer voor een evangelisatiepredikant die dit gehele gebied bewerkt. Aangezien er nog geen nadere besprekingen met de commissie zijn geweest, moeten wij het oordeel hierover opschorten. Deputaten zijn echter diligent.

1. Evangelisatie onder de studenten aan de Technische Hogeschool te Delft.

Vanwege de evangelisatie der gereformeerde kerken wordt hier voortreffelijk werk verricht door de gereformeerde studentenpredikant R. J. van der Veen. Rapport van deze arbeid werd ook aan onze deputaten toegezonden.

Er is een commissie uit onze kerken van Delft, 's-Gravenhage en Rotterdam, welke in samenwerking met de gereformeerde kerken deze arbeid stimuleert. Onze deputaat, br. De Korte van Rotterdam, heeft hierin zitting.

Uitbreiding van het werk.

A. Evangelisatie-ouderling.

Deputaten hebben zich de laatste jaren bezonnen op de plaatselijke arbeid van onze Evangelisatiecommissies en hebben, mede door samensprekingen met de evangelisatiedeputaten der gereformeerde kerken, de overtuiging gekregen, dat de benoeming van evangelisatieouderlingen de plaatselijke arbeid zeer ten goede zou komen. Daardoor is er tevens een rechtstreeks contact met de kerkeraad, wat alleszins wenselijk is.

De arbeid van de evangelisatieouderling dient te bestaan in:

1. schakel te zijn tussen kerkeraad en evangelisatiecommissie;
2. geschikte medewerkers op te sporen en na benoeming door de kerkeraad hen op te zoeken;
3. eventueel vóór- of huiscatechisaties te geven aan de evangelisatiecontacten;
4. eventueel de huisbezoekers in een bepaalde wijk of sectie leiding te geven.

Wat hun plaats betreft in het geheel van de kerkeraad, dient de volgende richtlijn:

Zij zullen in de regel van het gewone huisbezoek en van verdere kerkeraadswerk worden vrijgesteld. Zij zullen de gewone vergaderingen van de kerkeraad bezoeken, en geen aparte sectie voor de evangelisatie vormen.

B. Classisrespondent voor de evangelisatie.

Deputaten menen dat de tijd is gekomen de naam „classisrespondent voor de evangelisatie” te wijzigen in „classisdeputaat voor de evangelisatie”. Zijn taak kan als volgt worden omschreven:

1. jaarlijks een onderzoek in te stellen naar de evangelisatorische activiteiten van de kerken in het ressort van de classis;
2. deze activiteiten zo nodig te stimuleren;
3. van de stand van zaken rapport uit te brengen op de voorjaarsclassis;
4. als contactpersoon te fungeren tussen de kerken in de classis enerzijds en deputaten anderzijds.

Het ligt in de bedoeling dat er via de classisdeputaat voor de evangelisatie ook besprekingen zullen worden gevoerd met de predikanten over het evangelisatiewerk.

C. Evangelisten.

In de loop van de laatste drie jaren is bij deputaten herhaaldelijk de vraag ter sprake gekomen, hoe wij onze evangelisatiearbeid het beste kunnen verrichten, gezien het predikanten-tekort. De kerkeraad van Eindhoven drong bij deputaten aan op het aanstellen van evangelisten om zo uit de impasse te geraken.

Onlangs bood zich nog een goed ontwikkelde jongeman aan, die zich hiervoor beschikbaar wilde stellen.

Hoewel deputaten aanvankelijk afwijzend stonden tegenover de aanstelling van evangelisten, vragen zij zich toch af of het niet deze kant op moet. Zulk een evangelist dient dan te

arbeiten onder verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerkeraad. Hierbij komt dan tevens de vraag naar voren naar de opleiding voor dergelijke personen.

Deputaten zullen hierover gaarne het oordeel der synode vernemen.

D. Samenwerken met de gereformeerde kerken.

Zoals aan het begin van dit rapport reeds werd medegedeeld, heeft een samenspreking plaats gehad tussen de deputaten voor de evangelisatie van de gereformeerde kerken en onze deputaten. Daarna had nog een bespreking plaats door een commissie uit wederzijdse deputaten, om nader onder de ogen te zien in hoeverre samenwerking in dezen nuttig en wenselijk zou kunnen zijn.

Volgens mededeling hunnerzijds werken reeds 39 christelijke gereformeerde evangelisatiecommissies met gereformeerde evangelisatiecommissies plaatselijk samen. Dit betreft dan in hoofdzaak:

- a. terreinverdeling;
- b. lectuurverspreiding;
- c. openbare samenkomsten en bijzondere acties.

Vervolgens bieden zij ons aan gebruik te maken van hun vormingscentrum te Baarn, waar evangelisatieouderlingen, -leiders, en -predikanten ter bezinning samenkomen, waar cursussen en praktische dagen over zomerwerk enz. worden gehouden.

Financiën.

Bijgaand vindt u de kas-overzichten 1959/1961 van de penningmeester, br. P. de Korte.

Mutaties.

Bij de benoeming van generale deputaten stellen wij u voor geen functies te verbinden aan bepaalde personen, met uitzondering van die van penningmeester.

Resumerende verzoeken deputaten de synode:

1. hun beleid goed te keuren;
2. zich te beraden over de kerkelijke positie van het Verband van christelijke gereformeerde evangelisatiecommissies;
3. haar oordeel te geven over de voorgenomen uitbreiding van het werk, zoals dit in vier punten is voorgesteld onder:
  - A. evangelisatieouderling
  - B. classis correspondent voor de evangelisatie
  - C. evangelisten
  - D. samenwerking met de gereformeerde kerken.
4. het onder mutaties voorgestelde te realiseren.

Diep bewust van de verantwoordelijkheid van uw taak, bidden deputaten u toe, dat de Geest der genade en der gebeden, der wijsheid en der sterkte, rijkelijk wone in het midden van uw vergadering.

Namens deputaten,
J. W. v. de Gronden, secretaris.

BIJLAGE

EXPLOITATIE-OVERZICHT OVER 1959

Ontvangsten		Uitgaven	
Kollekten:		Reis- en verg. kosten	f 551,83
Part. synode v. h. Noorden	f 1.803,85	Porti- en adm.kosten	„ 218,34
Part. synode v. h. Oosten	„ 2.521,88	Drukk. Frontlinie	„ 2.214,51
Part. synode v. h. Westen	„ 2.438,-	Kost. Ev. Oost Flevoland	„ 842,88
Part. synode v. h. Zuiden	„ 1.950,71	Bijdrage ds. Van Heest (sal.)	„ 4.200,-
	f 8.714,44	Onkosten Drente	„ 2.525,75
Giften	„ 423,50	Abonn. Licht en Waarheid	„ 227,50
Opbr. zendingsdagen	„ 2.665,72		f 10.780,81
Bijdr. ver. en comm.	„ 1.099,49	Batig saldo	„ 5.118,73
Abonn. Frontlinie	„ 1.962,10		
Rente	„ 947,72		
Prov. Overeenk. Kaper	„ 86,57		
	f 15.899,54		f 15.899,54

EXPLOITATIE-OVERZICHT OVER 1960

Lasten:		Baten:	
Reis- en verg.kosten	f 652,72	Kollekten:	
Porti- en adm.kosten	„ 254,98	Part. synode v. h. Noorden	f 2.070,69
Kosten IJsselmeer	„ 2.149,83	Part. synode v. h. Oosten	„ 2.742,55
Bijdrage sal. ds. Van Heest	„ 6.000,-	Part. synode v. h. Westen	„ 2.703,38
Kosten Z.O. Drente	„ 1.935,75	Part. synode v. h. Zuiden	„ 2.029,86
Diversen	„ 30,-		f 9.546,48
	f 11.023,28	Giften	„ 139,75
Batig saldo	„ 3.399,03	Opbr. zendingsdagen	„ 2.541,47
		Bijdr. ver. en comm.	„ 740,90
		Expl. overschot Frontlinie	„ 42,97
		Rente	„ 1.304,76
		Provisie L. Kaper	„ 105,98
	f 14.422,31		f 14.422,31

EXPLOITATIE-OVERZICHT OVER 1961

Lasten:		Baten:	
Reis- en verg.kosten	f 512,52	Kollekten:	
Porti en adm.kosten	„ 259,01	Part. synode v. h. Noorden	f 2.212,17
Expl. tekort Frontlinie	„ 264,96	Part. synode v. h. Oosten	„ 3.076,49
Evang. IJsselmeerpolder	„ 351,75	Part. synode v. h. Westen	„ 2.868,05
Bijdr. sal. ds. Van Heest	„ 6.150,-	Part. synode v. h. Zuiden	„ 1.892,57
Kosten Z.O. Drente	„ 1.817,57		f 10.049,28
Diversen	„ 250,-	Giften	„ 665,-
Batig saldo	„ 6.219,11	Opbr. zendingsdagen	„ 2.812,63
		Bijdr. ver. en comm.	„ 592,79
		Rente	„ 1.705,22
	f 15.824,92		f 15.824,92

P. de Korte, penningm.

BIJLAGE XXVIII
Art. 74, 113

RAPPORT I VAN COMMISSIE IV (Evangelisatie).

Aan de generale synode van Haarlem-N., 1962

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie heeft de eer u het volgende rapport aan te bieden:

I Werkzaamheden.

Deputaten delen mede teleurgesteld te zijn door het feit, dat zij zo weinig effectief hebben kunnen werken, m.a.w. dat zij zo weinig feiten kunnen vermelden, waarin zich de vooruitgang van de evangelisatiearbeid in onze kerken weerspiegelt. Er moet huns inziens nog veel in die arbeid veranderen; ook de kerken zijn nog veel te weinig missionair gericht. Uw commissie heeft begrip voor deze teleurstelling en is het eens met de mening van deputaten, dat in deze gang van zaken verandering moet komen en de kerken doordrongen moeten worden van de noodzakelijkheid van deze arbeid, als van Christus' wege haar opgedragen.

II Kadervorming.

Het is verheugend, dat deputaten de kadervorming hebben ter hand genomen in samenwerking met het Verband van Chr. Ger. evangelisatiecommissies, en dat dit gestalte heeft

gekregen, enerzijds door classisgewijze ringvorming, anderzijds door instructieve schetsen in „De Frontlinie”, die plaatselijk en in ringverband worden doorgesproken. Naar het oordeel van uw commissie is hierdoor een bescheiden begin gemaakt met de kadervorming, maar er zal toch meer moeten gebeuren om deze kadervorming effectief te maken ten dienste van de evangelisatie. De commissie denkt hierbij in het bijzonder aan de vorming van vaste arbeiders voor dit werk, bedoeld in art. 4 sub c van de evangelisatieorde, vastgesteld door de gen. synode van 1947, welke bij deze kadervorming plaatselijk en in ringverband instruerend en stimulerend zouden kunnen werken.

III Verband van Chr. Ger. Evangelisatiecommissies.

Het stemt tot blijdschap, dat deputaten in goede verstandhouding een nauw contact met het Verband mochten onderhouden en met dit Verband vruchtbaar mochten samenwerken. Deputaten verzoeken u zich nader te beraden over de kerkelijke positie van dit verband. Naar het oordeel van uw commissie heeft het verband geen kerkelijke positie en kan het die ook niet hebben. Deputaten hebben tot opdracht de kerkeraden op te wekken ter plaatse evangelisatie-arbeid ter hand te nemen (Evangelisatieorde, Art. 4 sub a). Op welke wijze een kerkeraad dat wil doen staat hem vrij. Veelal zal een kerkeraad dat doen via een evangelisatiecommissie. Deze commissie heeft, als orgaan van de kerkeraad, een kerkelijke positie. Vele van deze commissies – misschien niet alle, in elk geval is er geen verplichting tot aansluiting – vormen met elkander een landelijk verband, tot onderling contact en voorlichting, uitwisseling van ervaring enz. Het verband evangeliseert niet zelf, is slechts een hulpmiddel om de plaatselijke evangelisatie des te beter te volbrengen. Het is geen kerkelijk orgaan en kan als zodanig ook geen kerkelijke positie hebben.

IV „De Frontlinie”.

Naar de mening van uw commissie is het verblijdend, dat het mededelingenblad „De Zaaier” van de Bond van Chr. Geref. zondagsschoolverenigingen in de „Frontlinie” is opgenomen, waardoor deze tak van evangelisatie meer onder de aandacht komt van ons kerkvolk, hetwelk de belangstelling daarvoor zal doen toenemen.

V Evangelisatieouderling.

Uw commissie is met deputaten van oordeel, dat de plaatselijke evangelisatiearbeid door de benoeming van een evangelisatieouderling, met een als door deputaten gegeven taakomschrijving, bevorderd kan worden.

VI Classisrespondent voor de evangelisatie.

Eveneens is uw commissie het eens met deputaten, dat de classisrespondent dient te worden vervangen door een classisdeputaat, met taakomschrijving als door deputaten wordt voorgesteld.

VII Evangelisten.

Hoe deputaten aanvankelijk afwijzend konden staan tegenover de aanstelling van evangelisten is uw commissie min of meer onbegrijpelijk, aangezien immers de evangelisatieorde, vastgesteld door de synode van 1947, aan evangelisatiedeputaten de opdracht geeft mede te werken aan de aanstelling van evangelisatiearbeiders en deze te examineren (art. 4 sub c) en zelfs een instructie en examenprogramma voor deze arbeiders heeft vastgesteld.

Over de opleiding van deze arbeiders zouden deputaten zich hebben moeten beraden en daarvoor een voorstel hebben moeten doen aan de generale synode.

VIII Samenwerking met de Geref. kerken.

Voor zover onze eigen opleidingsinrichting, de Theologische School, daarin niet kan voorzien, kan, naar de mening van uw commissie, voor de vorming van evangelisatiearbeiders een dankbaar gebruik worden gemaakt van het vormingsinstituut van de Geref. kerken, uiteraard onder toezicht van onze deputaten, opdat een vorming worden verkregen in Chr. Geref. geest.

IX Financiën.

Het stemt tot verheuging, dat de kapitaalspositie van de evangelisatiekas gunstig is en per 31-12-'61 een eindbedrag aanwijst van f 43.463,54.

Deze gunstige financiële positie maakt het mogelijk aan de evangelisatiearbeid enige meerdere uitbreiding te geven.

Voorshands zou dit kapitaal overeenkomstig het advies van deputaten voor financiële controle, belegd kunnen worden.

X Mutaties.

Naar de mening van uw commissie is er geen bezwaar, bij de benoeming van generale deputaten daarbij geen bepaalde functies te verbinden aan personen, met uitzondering van het penningmeesterschap.

Conclusies.

1. De generale synode danke deputaten voor hun vele werkzaamheden en keure de handelingen van deputaten goed.
2. De generale synode spreke uit, dat in het Verband van Chr. Ger. evangelisatiecommissies, de commissies elk afzonderlijk als zijnde organen van de kerkeraden een kerkelijke positie hebben, doch het Verband van deze commissies niet, en dat dit Verband is te zien als een hulpmiddel voor de aangesloten commissies om eigen taak des te beter te kunnen volbrengen.
3. De generale synode spreke uit:
  - A. dat het benoemen van een evangelisatieouderling in vele gevallen de evangelisatiearbeid ten goede zal kunnen komen;
  - B. dat het wenselijk is de classisrespondent te vervangen door een classisdeputaat voor de evangelisatie;
  - C. dat de vorming van evangelisatiearbeiders naar art. 4 sub c van de evangelisatieorde dient te worden ter hand genomen;
  - D. dat, voor zover onze eigen opleidingsinrichting daarin niet kan voorzien, voor de vorming van evangelisatiearbeiders een dankbaar gebruik kan worden gemaakt van het vormingsinstituut van de gereformeerde kerken; en drage deputaten op:
    1. van de conclusies onder A en B onderscheidenlijk aan de kerkeraden en classes mededeling te doen, met bijvoeging van taakomschrijvingen als in het rapport van deputaten onder A en B zijn vermeld;
    2. in overleg met de hoogleraren aan de Theologische School de mogelijkheden te onderzoeken tot opleiding van de onder conclusie 3 C vermelde evangelisatiearbeiders, en de eerstvolgende generale synode terzake voorstellen te doen in de meest ruime zin.
4. De generale synode benoeme generale deputaten voor de landelijke evangelisatie zonder daarbij functies te verbinden aan bepaalde personen, met uitzondering van het penningmeesterschap.

Voor de commissie,
Van Dalen, rapporteur.

BIJLAGE XXIX Art. 75

RAPPORT VAN COMMISSIE I BETREFFENDE CONTACT IN OVERHEIDSZAKEN (C.I.O.).

Aan de generale synode der Chr. Gereformeerde kerken
Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Ingevolge uw opdracht, verstrekt aan commissie I, ter nadere bestudering van het voorstel van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen inzake toetreding van onze kerken tot het „Contact in overheidszaken”, heeft de commissie de eer u het volgende mede te delen:

Uw commissie heeft eerst kennis genomen van de gang van zaken in het verleden, waarbij haar is gebleken, dat ter gen. synode van 1941 er contact bestond tussen deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid en het „Convent van protestantse kerken”. Dit Convent bleek ter synode van 1944 de naam te hebben verwisseld met die van „Interkerkelijk Overleg” (I.K.O.). Wijlen ds. H. Janssen bleek tot dat jaar onze kerken in het I.K.O. te vertegenwoordigen; later opgevolgd door ds. S. v. d. Molen. Ter synode van 1947 bleek zitting te hebben: ds. W. Heerma. Te dezer synode werd genoemde deputaten opdracht verleend de

verhouding onzer kerken tot het I.K.O. nader te bezien en in studie te nemen, daar geadviseerd was om als kerken uit het I.K.O. te treden.

Ter synode van 1950 werd medegedeeld, dat het I.K.O. inmiddels was overgegaan in het „Contact in overheidszaken” het z.g. C.I.O. Dit omvatte enerzijds kerken, aangesloten bij de oecumenische raad, als de Ned. Herv. Kerk, de Evang. Luth. Kerk, de Hersteld Evang. Luth. Kerk, de doopsgezinde gemeenten, de remonstrantse broederschap, de Oud. Kath. Kerk, de unie van baptisten gemeenten en de Bond van Vrije Evang. Gemeenten en anderzijds de Geref. Kerken en de Chr. Geref. Kerken. Dit C.I.O. bedoelt contact te houden betreffende dié overheidszaken, ten aanzien waarvan het gewenst is, dat de kerken zich gezamenlijk tot de overheid wenden, of gemeenschappelijk een bepaalde taak hebben te vervullen. Ds. M. W. Nieuwenhuijze bleek inmiddels als „waarnemer” in het I.K.O. te zijn opgetreden. Op deze zelfde synode werd besloten de band met het C.I.O. te verbreken, wijl de hervormde kerk in dit Contact almeer een overheersende positie bleek in te nemen en onze kerken meenden eigen zelfstandigheid ten dezen te moeten bewaren.

Tot zover de historie.

Intussen is, inzonderheid van de zijde der dienstdoende legerpredikanten, gesteund door hen, die als zodanig uit onze kerken gediend hebben, de noodzakelijkheid bepleit om opnieuw toe te treden tot het C.I.O. omdat ons verbreken van de band met dit Contact onze kerken volkomen uitsluit van alle invloed die kan geoefend worden ten goede van het contact der gezamenlijke kerken met de overheid.

Van de zijde der gereformeerde deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen was mede al meermalen ernstige drang uitgeoefend op de deputaten onzer kerken voor de militairen, om door hernieuwde toetreding hun invloed op het C.I.O. te versterken.

Het C.I.O. beoogt alleen te zijn een gemeenschappelijke plaats voor overleg tussen de kerken, waarbij ieder vrij blijft. Er is geen meerderheid, die een minderheid bindt. Voorts vormt het C.I.O. een gemeenschappelijk adres, waartoe de overheid zich kan wenden.

Ingevolge nadere informatie omtrent het C.I.O. door onze deputaten voor de militairen, is gebleken:

- a. dat ook van de zijde van het C.I.O. zelf zeer prijs gesteld wordt op onze medewerking.
- b. dat deelneming aan het C.I.O. niet impliceert deelneming aan de oecumenische raad van kerken. Het C.I.O. is juist in het leven geroepen, om in overheidszaken een samenwerking te creëren tussen de wél en de níét bij de oecumenische raad aangesloten kerken.
- c. dat aan deelneming aan het C.I.O. onzerzijds geen bepaalde consequenties zijn verbonden, behoudens een meebetalen in de kosten van het C.I.O. wat voor onze kerken neerkomt op 5% van ongeveer f 4000, - (f 200, -).
- d. dat deelname aan de arbeid van één der sub-commissies géén verantwoordelijkheid meebrengt, ten aanzien van eventuele beslissingen, genomen door het volledige C.I.O. Wat dit laatste betreft wonen de deputaten der Geref. kerken deze vergaderingen bij als „waarnemers” zonder enige verantwoordelijkheid.

Een en ander overwegende stelt uw commissie dan ook de synode voor, te besluiten als Chr. Geref. kerken opnieuw deel te nemen aan de arbeid van het C.I.O.; inzonderheid wat betreft het werk van de sub-commissie voor de militaire zaken.

Uw vergadering de zegen Gods toebiddend,

Voor commissie I,
ds. D. Biesma jr., rapporteur.

BIJLAGE XXX

Art. 80, 84, 185

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR HET CONTACT MET DE JEUGDBONDEN.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, te vergaderen D.V. augustus 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De deputaten voor het contact met de jeugdbonden bieden u het volgende verslag aan over de periode september 1959 - september 1962:

1. Samenstelling van het deputaatschap.

Ter generale synode 1959 verzocht ds. S. v. d. Molen die een lange reeks van jaren als voorzitter van dit deputaatschap fungeerde, van zijn functie als lid van dit college te worden

ontheven. De synode willigde dit verzoek in en benoemde in zijn plaats ds. I. de Bruyne tot deputaat-voorzitter en ds. H. Toorman als deputaat. Uw deputaten willen gaarne op deze plaats hun grote waardering uitspreken voor de wijze waarop ds. S. v. d. Molen zijn taak heeft vervuld. Warme belangstelling voor en liefde tot de jeugd der kerken kenmerkte zijn arbeid.

Een gevoelige slag trof ons deputaatschap, toen de Here op 16 april 1960 onze mede-deputaat ds. W. Meijnhout na een kortstondige ziekte uit zijn arbeid tot Zich riep in heerlijkheid. Het was hem een vreugde de Here in het ambt en ook in het jeugdwerk te dienen. Met grote bekwaamheid heeft hij de hem toevertrouwde taak mogen behartigen. Hij was gezien en geliefd bij zijn mededeputaten en bij de jeugd; zijn adviezen werden zeer op prijs gesteld.

Als deputaten hebben thans nog zitting: ds. I. de Bruyne, voorzitter, ds. D. H. Biesma, secretaris, ds. H. Toorman en br. K. Geleijnse, penningmeester.

In de vacature-ds. W. Meijnhout zal door uw vergadering moeten worden voorzien, terwijl, in overeenstemming met de instructie sub I van de generale synode 1944 de deputaten u verzoeken om hun mandaat wederom voor de tijd van drie jaren te vernieuwen, met uitzondering van de secretaris, die ontheffing als lid van het deputaatschap vraagt.

Ter vergadering zal u, ter voorziening in de vacatures, een voorstel worden gedaan.

2. Werkzaamheden.

Uw deputaten zijn de Here en de kerken dankbaar, dat zij in deze periode van drie jaren de belangen van de jeugdorganisaties naar vermogen konden behartigen. Vele vergaderingen zijn gehouden, zowel van de deputaten onderling als met vertegenwoordigers van de bonden en organisaties.

Voor zoveel mogelijk woonden uw deputaten door afvaardiging de bondsdagen van de jeugd bij. Telkens is gebleken, dat de besturen dringend behoefte hebben niet alleen aan de financiële maar zeer bepaald ook aan de morele steun van de kerken. Geregeld werd het advies van de deputaten gevraagd in belangrijke aangelegenheden en met de gegeven adviezen werd rekening gehouden. De zeer goede verstandhouding tussen deputaten en bonden werd bij alle verschil van mening nimmer verstoord. Voor de hartelijke samenwerking zijn de deputaten de bonden erkentelijk. Het nut van het bestaan van dit deputaatschap is ook in deze jaren duidelijk gebleken.

Minstens eenmaal per jaar wordt met afgevaardigden van de bonden vergaderd ter bespreking van de arbeid van de besturen, in welke besprekingen van gedachten wordt gewisseld hoe de subsidie die uit het jeugdsteunfonds wordt ontvangen, op doelmatige wijze kan worden besteed tot uitbouw van het bondswerk.

In één van die vergaderingen kwam een zeer belangrijke en urgente zaak aan de orde. Het bestuur van de jongerenbond heeft namelijk aan uw deputaten kennis gegeven van een plan tot het stichten van een jeugdcentrum en het aanstellen van een vrijgestelde. Om de uitvoerbaarheid van dit plan te onderzoeken heeft genoemd bestuur een „commissie jeugdcentrum/vrijgestelde” ingesteld. Het door deze commissie uitgebrachte rapport is door het bondsbestuur in zijn geheel aanvaard, omdat al jaren de behoefte aan zulk een centrum werd gevoeld. Reeds in ons rapport aan de generale synode 1959 werd in deze richting geattendeerd. Aangezien de verwezenlijking van dit project de financiële draagkracht van de jongerenbond te boven gaat, heeft het bestuur hierover contact opgenomen met uw deputaten. Met het bondsbestuur zijn de deputaten ervan overtuigd, dat het aanstellen van een centrale jeugdleader noodzakelijk is voor het stimuleren van het werk van de bond en voor het leiding geven aan het kaderwerk; kortom, het naar behoren en op verantwoorde wijze doen functioneren van het gehele bondswerk roept om een centrale leider. Nauw verbonden aan een en ander is het hebben van een gebouw, van waaruit alle activiteiten kunnen worden geleid en waar kaderbijeenkomsten en andere ontmoetingen kunnen plaats vinden.

Voor een gedetailleerde omschrijving van deze plannen verwijzen de deputaten u naar het „Rapport commissie-jeugdcentrum”, dat u een duidelijk inzicht geeft in de wijze waarop het voorgestelde kan worden verwezenlijkt.

Uw deputaten stellen zich con amore achter plan en rapport en bevelen deze zéér belangrijke aangelegenheid dringend in uw ernstige overweging aan, waarbij zij de hoop uitspreken dat u wegen en middelen zult aanwijzen om de jeugd van onze kerken te helpen tot het voorgestelde doel te komen.

De bemoeienissen van uw deputaten hebben zich ook uitgestrekt tot het vinden van een vorm van samenwerking, zo mogelijk metertijd een fusie, tussen het fakkeldragersteam en de jongerenbond. In meer dan één vergadering zijn diepgaande en ernstige besprekingen gehou-

den met het team en met het bestuur van de bond, zowel afzonderlijk als gezamenlijk. Na gemeenschappelijk overleg onder leiding van uw deputaten is de volgende verklaring als basis van voorlopige samenwerking opgesteld:

„Het fakkeldragersteam stelt zich onder het gezag van de Heilige Schrift als het Woord van God en houdt daarom vast aan de belijdenis der kerk, zoals die is neergelegd in de belijdenisgeschriften van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland.

Het fakkeldragersteam wil door het organiseren van vakantiekampen in de zomermaanden en zo nodig reünies in andere tijden van het jaar jongeren uit de christelijke gereformeerde kerken door het gezamenlijk bestuderen van de Heilige Schrift, onder aanroeping van de Naam des Heren, Gods Woord doen kennen als een levend en krachtig Woord, opdat zij door het Woord gevormd en beheerst mogen worden in alle relaties van het leven”.

In een voorlopige samenwerking zijn in de afgelopen weken zomerkampen gehouden, in die zin dat in de leiding van deze kampen ook een lid van het bestuur van de jongerenbond is opgenomen. Het verheugt de deputaten dat men elkander hierin heeft gevonden en zij spreken de hartelijke wens uit, dat dit eerste contact op deze wijze zegenrijke gevolgen moge hebben voor de jeugd onzer kerken en dat deze voorlopige samenwerking zal worden bestendig in een definitieve. Gaarne willen de deputaten hun vertrouwen uitspreken in de plechtige beloften van het team, dat men voor de te betreuren uitwassen die zijn voorgekomen, ten zeerste op z'n hoede zal zijn, en dat men zich zonder enige reserve stelt op de grondslag van Schrift en belijdenis.

3. Financiën.

Zeer erkentelijk zijn de deputaten voor de steun die verreweg de meeste kerken door middel van de door de synode voorgeschreven collecte aan het jeugdsteunfonds doen toekomen. Een enkele kerk volstaat met het zenden van een gift. Helaas zijn er ook die zich onthouden van elke vorm van financiële steun.

Deze collecten en giften stellen uw deputaten in staat aan de bonden elk jaar een bepaald bedrag tot stimulering en uitbouw van het jeugdwerk uit te keren.

De collecten en giften, in deze drie jaren ontvangen, bedroegen: in 1959 f 9.423,93 (129 kerken zonden een collecte, 9 kerken een gift, en 2 particulieren een gift); in 1960 f 12.045,08 (138 kerken zonden een collecte, 8 kerken een gift, en 3 particulieren een gift); in 1961 f 11.243,71 (140 kerken zonden een collecte, terwijl 7 giften werden ontvangen).

Ook thans is, evenals in het rapport-1959 werd opgemerkt, een kleine stijging te zien in het getal van kerken, dat de voorgeschreven collecte houdt. De totale opbrengst stemt tot dankbaarheid, hoewel 1961 bij 1960 vergeleken enige teruggang vertoont.

In verband met de plannen van de jongerenbond, waarover in dit rapport is gesproken, is het van het grootste belang dat geen enkele kerk zich aan de bepalingen van de synode ten aanzien van het collecteren óók voor het jeugdsteunfonds onttrekt.

De volgende bedragen konden in deze drie jaren worden uitgekeerd: Jongel.bond f 1500,-; Meisjesbond f 1500,-; Jongemeisjesbond f 850,-, f 850,-, f 1000,-; Knapenbond f 850,-, jubileumgift f 350,-, f 850,-, f 1000,-; Team-fakkeldragers f 500,-, f 1000,-; Chr. Geref. Studentenbond f 350,-, f 150,-, f 250,-; „De Sleutel” f 2000,-; Jeugdcentrum f 1000,-.

4. Slot.

Het is in vele opzichten een dankbare arbeid, door de generale synode aan de deputaten opgedragen. En het is verheugend dat deze arbeid veel begrip ontmoet in de kerken, dat er een open oog is voor het hoge belang van het jeugdwerk. Het behaagt de Here uit het zaad des verbonds Zijn kerk te bouwen. De arbeid van uw deputaten moge ook in de toekomst daartoe door de Koning der kerk worden gebruikt. Zij bevelen bij de voortduur de belangen van de kerkjeugd in uw hartelijke liefde aan. Uw gebed omringe uw jeugd!

Wij bidden u in al uw arbeid in ruime mate de leiding van de Heilige Geest toe.

De deputaten: I. de Bruyne, voorzitter;
D. H. Biesma, secretaris;
H. Toorman;
K. Geleijnse, penningmeester.

BIJLAGE XXXI

Art. 85

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR KERKBOWAANGELEGENHEDEN.

Gouda
Harlingen, 25 april 1962.

Aan de generale synode 1962 der Chr. Geref. kerken te Haarlem.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Uw deputaten voor kerkbouwaangelegenheden hebben de eer u het volgende te rapporteren over de periode 1 oktober 1959 - 1 april 1962.

1. Samenstelling, functies en vergaderingen.

De samenstelling van het deputaatschap bleef ongewijzigd. Met ingang van 1960 droeg br. J. de Geus te Rotterdam het secretariaat over aan br. A. de Geus te Harlingen. In genoemde periode vergaderden deputaten eenmaal te Amsterdam, eenmaal te Rotterdam, viermaal te Utrecht en zesmaal te Amersfoort, totaal twaalfmaal.

2. Steunverlening aan kerken.

Deputaten hadden in de uitoefening van hun adviserende en/of financiële steun verlenende taak contact met de volgende kerken op de bij hun naam vermelde wijze:

Amersfoort. Bouwtechnisch advies inzake restauratie kerkgebouw.

Amsterdam-N. Advies inzake onteigeningskwestie.

Amsterdam-N.W. Diverse besprekingen en beoordeling bouwplan in verband met bijgevoegd verzoek om financiële steun, dat nog in behandeling is.

Amsterdam-Z. Toezegging financiële steun bij aankoop van bestaand kerkgebouw, welke aankoop echter niet is doorgegaan.

Boskoop. Bouwtechnisch advies inzake restauratie kerkgebouw.

Broek op Langendijk. Eerste beoordeling verzoek om financiële steun voor nieuwbouw.

Drachten. Beoordeling schetsplan voor nieuwbouw en technisch advies.

Ede. Verstrekking algemene gegevens inzake kerkbouw.

Emmen. Uitkering van tweemaal f 500,-. Verdere steun bleek niet nodig.

Goes. Kennisneming van voornemen tot nieuwbouw.

's-Gravenhage-C. Advies inzake saneringsplan.

's-Gravenhage-Rijswijk. Beoordeling bouw- en financieringsplan en toezegging van financiële steun in de vorm van een bijdrage in tekorten van max. f 2600,- in het eerste jaar, met 10% per jaar aflopend tot max. f 260,- in het tiende jaar na voltooiing van de nieuwbouw.

's-Gravenhage-Z. Verstrekking tijdelijke lening van f 45.000,- (zie sub 5a). Ingebruikneming nieuwe kerk. Verhoging toegezegde steun over 1960 tot f 6000,- en uitkering van dit bedrag.

Groningen. Verstrekking algemene gegevens inzake kerkbouw ten behoeve van Groningen-Zuid.

Hilversum-C. Ingebruikneming nieuwe kerk.

Leeuwarden. Kennisneming van voornemen tot aankoop gebouw te Huizum.

Meerkerk. Behartiging van belangen voor nieuwbouw bij de overheid.

Naarden. Uitkering toegezegde steun over 1959: f 725,- en 1960: f 650,-.

Nijkerk. Beoordeling bouw- en financieringsplan en toezegging van financiële steun in de vorm van een bijdrage in tekorten van max. f 400,- in het eerste jaar, met 10% per jaar aflopend tot max. f 40,- in het tiende jaar na voltooiing van de nieuwbouw. Ingebruikneming nieuwe kerk.

Papendrecht. Voorlopig advies en kennisneming schetsplan voor nieuwbouw.

Rotterdam-Z. Kennisneming en beoordeling van voorlopig bouw- en financieringsplan in verband met bijgevoegd verzoek om financiële steun voor nieuwbouw.

Sliedrecht. Behartiging van belangen voor uitbreiding gebouw bij de overheid.

Stadskanaal. Beoordeling bouw- en financieringsplan en toezegging van financiële steun in de vorm van een bijdrage in tekorten van max. f 3120,- en een renteloos voorschot voor verdere tekorten van max. f 700,- in het eerste jaar, met 10% per jaar aflopend tot max. f 312,- resp. f 70,- in het tiende jaar na voltooiing van de nieuwbouw. Verstrekking van een lening (zie sub 5b). Ingebruikneming nieuwe kerk.

Urk. Bereidverklaring tot het geven van alle gewenste adviezen.

Utrecht-C. Verstrekking algemene gegevens inzake kerkbouw ten behoeve van Utrecht-Zuid.

Utrecht-N. Toezegging van financiële steun in de vorm van een bijdrage in tekorten van max. f 1100,- in het eerste jaar, met 10% per jaar aflopend tot max. f 110,- in het tiende jaar na voltooiing van de nieuwbouw. Ingebruikneming nieuwe kerk.

Wieringerwerf. Advies over bouwplan aan en bespreking van financieringsplan met deputaten van steunverlening aan kerken in de polders rond het IJsselmeer. Verstrekking van een bijdrage ineens aan deze deputaten (zie sub 5 c). Ingebruikneming nieuwe kerk.

Wildervank. Bouwtechnisch advies inzake ingrijpende restauratie kerkgebouw en toezegging financiële steun in de vorm van bijdrage in tekorten van max. f 1000,- in het eerste jaar, met 10% per jaar aflopend tot f 100,- in het tiende jaar na voltooiing van de restauratie. Ingebruikneming gerestaureerde kerk.

Zierikzee. Bouwtechnisch advies inzake gebreken van kerkgebouw en kennisneming plan tot nieuwbouw.

Voorts gaven deputaten nog advies aan de bouwcommissie van het *curatorium der Theologische School* inzake de stichting van een bibliotheekgebouw met aula.

3. Financiën.

Zoals u uit bijgevoegd overzicht van hun penningmeester kan blijken, ontvingen deputaten de middelen tot verlening van financiële steun uit:

- de geldinzameling van de offerzondag 31 januari 1960, waartoe zij na de aandrang ter generale synode 1959 besloten en waarvan zij de opbrengst „boven verwachting” noemden;
- de jaarlijkse collecten ten behoeve van het Fonds Steun Kerkbouw;
- de renten van niet terstond nodige gelden, die met inachtneming van het advies van uw deputaten voor controle en advies in financiële aangelegenheden werden belegd.

Naar de toestand op 1 januari 1962 waren uit het zo gevormde fonds de volgende bedragen aan steun reeds uitgekeerd en alsnog toegezegd:

aan de kerk van Emmen	f 2.000,-	f -,-
idem 's-Gravenhage-Rijswijk	„ -,-	„ 14.300,-
idem 's-Gravenhage-Zuid	„ 6.000,-	„ 13.500,-
idem Naarden	„ 2.175,-	„ 2.450,-
idem Nijkerk	„ -,-	„ 2.200,-
idem Stadskanaal	„ -,-	„ 17.160,-
idem benevens lening resp. voorschot	„ 8.000,-	„ 3.850,-
idem Utrecht-N.	„ -,-	„ 6.050,-
idem Wieringerwerf (polderdep.)	„ 25.000,-	„ -,-
idem Wildervank	„ -,-	„ 5.500,-
totaal	f 43.175,-	f 65.010,-

Deputaten verwachten op grond van reeds in behandeling genomen verzoeken binnen afzienbare tijd aanzienlijke verhoging van laatst genoemd bedrag van f 65.010,- ten behoeve van de kerken van Amsterdam-N.W., Broek op Langendijk, 's-Gravenhage-Z. (verhoging) en Rotterdam-Z.

Zij zijn evenwel van oordeel dat zij bij blijvende offervaardigheid in de kerken ten behoeve van het aan hun beheer toevertrouwde fonds voorlopig de binnenkomende steunverzoeken op redelijke wijze zullen kunnen honoreren binnen het raam van hun bevoegdheid tot het verstrekken van garanties tot ten hoogste 120% van de financiële draagkracht van het fonds. Zij zijn voornemens opnieuw een bijzondere geldinzameling te overwegen, zodra hun blijkt dat genoemde limiet wordt benaderd.

Deputaten wijzen u er in dit verband op dat de gevolgde wijze van steunverlening in de vorm van garanties overeenkomstig hun instructie, tot gevolg heeft dat een bedrag van ongeveer viermaal het totaal der uitgekeerde en toegezegde bedragen aan bouwkapitaal kan worden aangetrokken.

Deputaten betreuren dat sommige kerkeraden, met voorbijgang van een uitdrukkelijke bepaling der generale synode, pogen ook buiten het ressort van eigen gemeente gelden voor hun bouwfonds in te zamelen. Zij hebben gemeend hiertegen stelling te moeten nemen door:

- in een bepaald geval de gevraagde morele steun voor een actie te weigeren;
- een bericht waarin zulk een pogen als in strijd met een synode-besluit werd signaleerd, in „De Wekker” te doen opnemen;

c. het curatorium der Theologische School te verzoeken eventuele geldinzamelingen voor een plaatselijk bouwfonds op de jaarlijkse schooldag te desavoueren.

Zij verzoeken u, opnieuw de onjuistheid van zulk een handelwijze met ernst onder de aandacht der kerkeraden te brengen.

4. Plancommissies.

Een aantal classes heeft het dringend advies van de generale synode 1959 (Acta art. 79 sub 4) opgevolgd en een plancommissie ingesteld. Deputaten namen met dankbaarheid kennis van de oriënterende rapporten die de commissies der classes Rotterdam en Leeuwarden op eigen initiatief hebben uitgebracht. Waar op verschillende andere plaatsen nog geen helder begrip van de functie der plancommissies bleek te bestaan, hebben deputaten aan de najaarsvergaderingen 1961 der classes daarvan een uiteenzetting gegeven met het verzoek op de door de Leeuwarder plancommissie gevolgde wijze een aantal gegevens te verzamelen en te hunner kennis te brengen. Deputaten hopen met behulp van deze gegevens een voor de planning van hun werkzaamheden nodig globaal beeld van de kerkbouwbehoeften der kerken te verkrijgen.

De classes Zwolle, Amsterdam, Haarlem en Middelburg gaven tot heden nog geen bericht van instelling van een plancommissie, terwijl de classis Utrecht berichtte zulk een commissie niet nodig te achten. Het behoeft geen betoog dat deputaten zulks betreuren. In een bepaald geval werd zelfs de behandeling van een steunverzoek aanzienlijk vertraagd, omdat deputaten advies wilden vragen aan een plancommissie, terwijl de classis zulk een commissie blijkbaar niet instelde. Deputaten verzoeken u aan genoemde classes haar loyale medewerking in dezen te vragen.

5. Afwijking van instructie.

In een drietal gevallen hebben deputaten op grond van de bijzondere omstandigheden van het hun voorgelegde geval gemeend te moeten en te mogen afwijken van de bepaling in hun instructie dat financiële steun uitsluitend wordt verleend door de garantie aan kerkeraden van de dekking van tekorten op de exploitatierekening. Het betreft de sub 2 genoemde hulp voor de kerken van:

- a. *'s-Gravenhage-Z.* Door vertraging van de subsidie-uitkering door de overheid moest de kerk tijdelijk een bedrag van f 45.000,- lenen. Zij kon daarin alleen slagen onder voorwaarde van betaling van 5¼% rente per jaar en borgstelling van uw deputaten. Gelet op deze niet te aanvaarden voorwaarde is toen, na overleg met de voorzitter van deputaten voor controle en advies in financiële aangelegenheden, besloten uit het fonds steun kerkbouw een bedrag van f 45.000,- renteloos te lenen. Na een half jaar is deze lening afgelost.
- b. *Stadskanaal.* Deze kerk had op basis van de kostenraming van de architect een lening gesloten ter financiering van de nieuwbouw. Achteraf bleek de kostenraming echter te laag te zijn, zodat nog een bedrag moest worden aangetrokken. Waar dit elders niet mogelijk bleek, hebben deputaten uit het fonds steun kerkbouw een bedrag van f 8.000,- tegen 4% rente per jaar ter leen verstrekt.
- c. *Wieringerwerf.* Deputaten voor steunverlening aan kerken in de polders rond het IJsselmeer waren in het begin van 1960, voorzover het de bouwtechnische aangelegenheden betrof, gereed voor de uitvoering van hun opdracht tot bouw van een eenvoudig kerkje te Wieringerwerf. Zij meenden toen, kort na de offerzondag, echter geen bijzonder beroep op de kerken te kunnen doen om de financiering van deze bouw mogelijk te maken, weshalve zij uw deputaten voor kerkbouwaangelegenheden vroegen om financiële steun. Breedvoerig overleg tussen beide deputaatschappen leidde tot de conclusie dat de enige zich voordoende, althans verantwoorde mogelijkheid voor financiering in casu bestond in het beschikbaar stellen van een aanzienlijk deel der bouwkosten. Deputaten besloten daarom een bedrag van f 25.000,- aan polderdeputaten te geven.

6. Samenvatting en conclusie.

Deputaten zijn van oordeel dat de steunverlening op de voet van hun instructie vrijwel steeds tot bevredigende resultaten leidt en voorkeur verdient boven andere methoden, indien u hun althans de bevoegdheid geeft in zeer bijzondere, onvoorziene gevallen (als sub 5a en 5b) met voorzichtigheid naar bevind van zaken te handelen.

Zij vragen begrip voor het feit dat bouwen in het algemeen en het daartoe te plegen vooroverleg, ook met overheidsinstanties, veelal niet in het door belanghebbenden gewenste tempo geschiedt en dat hun arbeid daardoor minder spectaculair is dan sommigen wellicht verwachten. Zij menen dat u, door hun gestadig voortgaande en uitbreidende arbeid, bezig bent de

belangen der kerken en daarmee de zaak des Heren in de kerken te dienen.

Deputaten zoeken nog naar een hanteerbare objectieve norm voor de gevallen waarin kerken zowel hun steun als die van particulier-synodale deputaten naar art. 11 K.O. (kunnen) vragen.

Deputaten verzoeken u, behalve wat reeds sub 3 en 4 is gevraagd:

- a. goedkeuring te verlenen aan hun bovenomschreven arbeid;
- b. goedkeuring te verlenen aan bijgevoegd financieel rapport;
- c. generale deputaten te herbenoemen.

Zij wensen u de leiding van de Heilige Geest toe bij al uw beraadslagingen en besluiten.

Namens deputaten
J. Groenendijk, voorzitter
A. de Geus, secretaris.

BIJLAGE

FINANCIEEL OVERZICHT DEPUTATEN KERKBOUWAANGELEGENHEDEN.

Het kapitaal per 1 jan. 1959 (Acta gen. synode 1959, pag. 161) bedroeg		f 26.754,33
Kasoverzicht 1959		
Collecten	f 9.612,43	
Giften (w.o. f 2.874,05 offerzondag)	,, 3.211,55	
	f 12.823,98	
Rente Nutssp. Utrecht	,, 525,78	
Rente H.B.U., Amsterdam	,, 578,86	
	,, 1.104,64	
Totaal ontvangsten		f 13.928,62
Onkosten	f 681,98	
Uitkeringen aan kerk te		
Emmen	f 500,-	
Naarden	,, 800,-	
	,, 1.300,-	
Totaal uitgaven		,, 1.981,98
Batig saldo 1959		,, 11.946,64
Het kapitaal per 1 januari 1960 bedroeg		f 38.700,97
Kasoverzicht 1960		
Offerzondag	f 197.528,91	
w.v. verantwoord in 1959	,, 2.874,05	
	f 194.654,86	
Collecten	,, 8.608,36	
Giften	,, 656,95	
	f 203.920,17	
Rente Nutssp., Utrecht	f 741,43	
„ H.B.U., Amsterdam	,, 418,92	
„ N.M.B., Amsterdam	,, 2.663,35	
„ Ned. Ov. Bk, Amsterdam	,, 484,39	
	,, 4.308,09	
Totaal ontvangsten		f 208.228,26
Onkosten	f 1.521,61	
Uitkeringen aan kerk te		
Emmen	f 1.000,-	
Naarden	,, 725,-	
id. aan dep. polderkerk	,, 25.000,-	
	,, 26.725,-	
Totaal uitgaven		,, 28.246,61
batig saldo 1960		f 179.981,65
Het kapitaal per 1 jan. 1961 bedroeg		f 218.682,62

Kasoverzicht 1961

Collecten	f	14.454,46		
Giften	„	1.151,75		
			f	15.606,21
Rente N.M.B. Amsterdam	f	1.004,-		
„ Obligaties	„	6.750,-		
			„	7.754,-
Totaal ontvangsten			„	23.360,21
Onkosten	f	797,68		
Uitkeringen aan kerk te 's-Gravenhage-Z. Naarden	f	6.000,-		
	„	650,-		
	„	6.650,-		
Totaal uitgaven			f	7.447,68
Batig saldo 1961				f 15.912,53
Het kapitaal per 31 december bedroeg				f 234.595,15
Tegood aan lopende rente tot 31 dec. 1961:	f	4.644,99		
Te betalen kosten financiële controle 59/60	„	300,-		
			f	4.344,99
Het kapitaalsaldo bedraagt volgens onderstaande				f 238.940,14
Balans per 31 december 1961				

Balans per 31 december 1961

Saldo postgiro	f	2.640,95	Nog te betalen kosten	
Saldo Ned. Midd. Bank	„	29.145,84	fin. contr. 1959/60	f 300,-
Lening kerkeraad			Reserve koersverschillen	„ 1.191,64
Stadskanaal à 4%	„	8.000,-	Kapitaal	„ 238.940,14
Obligaties ¹⁾	„	196.000,-		
Lopende rente	„	4.644,99		
	f	240.431,78		f 240.431,78

¹⁾ 143/f 1000,- 4½% Bank v. Ned. Gemeenten 1960 III	f	143.000,-
50/f 1000,- 4¼% Nederland 1961	„	50.000,-
3/f 1000,- 5 % Australia 1961 - 20 j.	„	3.000,-

Amsterdam, 1 januari 1962.
Jac. v. Heest, penningmeester.

BIJLAGE XXXII

Art. 85

RAPPORT II VAN COMMISSIE VI (Kerkbouwaangelegenheden).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie werd opgedragen uw vergadering van advies te dienen t.a.v. de volgende agendapunten:

- 7 E2. instructie van de part. synode van het Noorden.
- 7 E3. instructie van de part. synode van het Westen.
- 8 JJ. rapport van de deputaten voor kerkbouwaangelegenheden.

A. Het rapport van deputaten voor kerkbouwaangelegenheden.

Allereerst heeft uw commissie haar aandacht gericht op het rapport van deputaten, waarbij zij graag haar dank betuigt voor het door deputaten gevoerd beleid. De adviserende en/of financiële steun die zij aan de vele in het rapport genoemde kerken hebben verleend, heeft het nut en de onmisbaarheid van dit deputaatschap duidelijk doen blijken.

Uw commissie onderstreept de in het rapport genoemde onjuistheid, dat er kerkeraden zijn, die ondanks desbetreffende uitdrukkelijke bepaling van de gen. synode '59, toch pogen om buiten het ressort van eigen gemeente gelden voor hun bouwfonds in te zamelen. Ze acht het noodzakelijk dat de kerken nogmaals met ernst hierop geattendeerd zullen worden.

Uw commissie betreurt het, dat verscheidene classes op het verzoek tot het instellen van een plancommissie niet hebben gereageerd, en dat de classis Utrecht zulk een commissie zelfs niet nodig achtte. Ze is van mening dat het ontbreken van een plancommissie de deputaten ernstig hindert in hun (toekomstig) beleid. Tevens is het dan onmogelijk, dat de resultaten van het onderzoek van het G.S.I. (zie desbetreffend rapport - bijlage XXXV) voor de betrokken gebieden vruchtbaar kunnen worden aangewend. Ze acht de instelling van een plancommissie door de nalatige classes alsnog noodzakelijk.

Uw commissie kan haar goedkeuring hechten aan de door deputaten in hun rapport sub 5 genoemde afwijkingen van hun instructies. Zij is van gedachte dat deputaten hier handelden in de geest van hun opdracht.

Met belangstelling nam uw commissie kennis van de mededeling dat deputaten zoeken naar een hanteerbare objectieve norm voor de gevallen waarin kerken zowel hun steun als die van particulier-synodale deputaten naar art. 11 K.O. (kunnen) vragen. Zij spreekt de wens uit dat dit leiden mag tot wederzijdse bevrediging van genoemde deputaatschappen.

B. Instructies.

Voordat uw commissie haar oordeel geeft over de beide instructies, laat zij enkele algemene overwegingen voorafgaan.

Ten aanzien van de kerkbouw in het algemeen acht zij het juist dat deputaten voortgaan in hun tot dusver gevolgd beleid (instructie gen. synode '56, Acta art. 214). Ze is echter van mening dat er bijzondere gevallen zijn, waarbij zij met name denkt aan de kerkbouw in de grote steden en in de ontwikkelingsgebieden, waarvoor zij een speciale regeling nodig acht, in deze zin dat zonedig directe steun moet worden verleend door het verstrekken van bijdragen in eens tot dekking van het tekort op het bouwkapitaal.

Vanuit deze overwegingen heeft uw commissie zich beraden op hetgeen in de instructies E2 en E3 wordt voorgesteld. Wat punt a van instructie E2 betreft is uw commissie van oordeel dat bij de huidige stand van zaken (zonder extra beroep op de kerken en met behoud van het stamkapitaal) het ten aanzien van de kerkbouw in het algemeen, niet mogelijk is een bijdrage in eens te verlenen, gezien het feit dat:

1. bij veel aanvragen het stamkapitaal spoedig is verbruikt;
2. dit de traagheid tot offervaardigheid in de plaatselijke gemeenten bevordert;
3. dat dit in strijd is met art. 1 van de instructie voor deputaten, waarin als taak wordt aangegeven het zich garant stellen bij de betaling van rente en aflossing.

Wel meent uw commissie dat het onder E 2a voorgestelde in een speciale regeling voor bovengenoemde bijzondere gevallen kan worden opgenomen.

Wat punt b van instructie E2 betreft, acht uw commissie, dat wat hierin wordt voorgesteld, de lijn is die steeds door de deputaten tot nu is gevolgd, en meent zij dat daarom een wijziging in de instructie voor deputaten niet nodig is.

Wanneer echter wordt bedoeld dat de vastgestelde bijdragen altijd moeten worden uitgekeerd, ook wanneer er geen tekort op de exploitatierekening voorkomt, kan uw commissie hiermee niet instemmen aangezien de deputaten de gelden wel gebruikt dienen te besteden, dit de eer van de plaatselijke kerken te na moet zijn, en moreel niet verantwoord is t.a.v. de kerken in haar geheel.

Concluderend meent uw commissie u te moeten adviseren, met behoud van de goede elementen, instructie E2 in deze vorm niet te aanvaarden.

Een soortgelijke zienswijze heeft uw commissie t.a.v. instructie E3. Hetgeen hierin wordt beoogd, acht zij niet nodig ten opzichte van het kerkbouwbeleid in het algemeen, echter wel ten opzichte van de speciale regeling voor de kerkbouw in probleemgebieden.

Uw commissie is van mening dat het opstellen van een 5- of 10-jarenplan voor kerkbouw t.a.v. die speciale regeling zeer wenselijk is, waarbij door deputaten in overleg met de plancommissie en eventueel het G.S.I., een urgentie-lijst dient te worden samengesteld. Tegen

het vaststellen van een streefbedrag leven er bij uw commissie bezwaren, gezien de binding die dit voor de kerken met zich brengt. Ze is van mening dat het beter is dat door deputaten zelf naar middelen en wegen wordt gezocht om aan de urgentie te voldoen. In dit verband zou aan deputaten machtiging verleend kunnen worden om bijzondere acties in de kerken te organiseren, zoals dat in het slot van instructie E2 wordt bedoeld.

Met de part. synode van het Westen is uw commissie van oordeel dat de nood-situatie met betrekking tot de kerkbouw nog concreter en klemmender onder de aandacht der kerken gebracht dient te worden waarbij ze de slaphed van kerken betreurt om aan deputaten de nodige, gevraagde inlichtingen te verschaffen.

Concluderend meent uw commissie dat ook de instructie E3 in deze vorm niet moet worden aangenomen, maar dat en hetgeen in instructie E2a en hetgeen in instructie E3 wordt beoogd, dient te worden opgenomen in een speciale regeling voor kerkbouw in noodgebieden, waarbij uw commissie u graag een voorstel doet.

Resumerend stelt uw commissie uw vergadering voor:

1. de deputaten dank te zeggen voor de door hen verrichte werkzaamheden;
2. de kerken nogmaals met ernst te attenderen op de onjuistheid, om ondanks de uitdrukkelijke bepaling van de gen. synode '59 (Acta '59, art. 79) buiten het ressort van eigen gemeente gelden voor hun bouwfonds in te zamelen;
3. uit te spreken dat het instellen van een plancommissie door de classes noodzakelijk is en de nalatige classes te verzoeken alsnog tot het instellen van zulk een commissie te komen;
4. in de instructie voor deputaten kerkbouwaangelegenheden de volgende wijzigingen aan te brengen:

art. 1: De deputaten hebben tot taak het bijeenbrengen van gelden en het beheren daarvan met het doel steun te verlenen:

- a. in het algemeen aan kerken, welke door kerkbouw (nieuwbouw of verbouw, eventueel aankoop) niet in staat zijn aan hun uit de betaling van rente en aflossing voortvloeiende verplichtingen te voldoen;
- b. in het bijzonder aan kerken in noodgebieden welke zonder directe steun niet tot kerkbouw kunnen komen, van welke in overleg met de classicale plancommissies en eventueel het G.S.I. een urgentie-lijst is (wordt) samengesteld.

art. 2: ongewijzigd.

art. 3: De sub 1a bedoelde steun van financiële aard wordt uitsluitend verleend door de garantie aan kerkeraden van de dekking van tekorten op de exploitatierekening, zulks tot gelimiteerde bedragen en voor een bepaalde periode. Deze bedragen worden alleen dan uitgekeerd, wanneer werkelijk van een tekort op de exploitatierekening sprake is.

De sub 1b bedoelde steun van financiële aard wordt verleend:

1. door een bijdrage in eens tot dekking van het tekort op het kapitaal dat voor kerkbouw nodig is, en dat door de betrokken kerk niet kan worden opgebracht en geleend zonder tot tekorten op de exploitatierekening te leiden;
2. door een zelfde garantie, als bepaald voor sub 1a.

Ter beoordeling van de deputaten worden voor dit doel bij blijkende tekorten als in dit art. bedoeld, renteloze voorschotten dan wel bijdragen zonder terugbetalingsverplichting gegeven.

Overige artikelen ongewijzigd.

5. deputaten te adviseren voor kerkbouw in noodgebieden in overleg met de plancommissie een 5- of 10-jarenplan op te stellen;
6. deputaten te machtigen om tot het uitvoeren van het sub 5 genoemde plan wanneer dit door hen nodig wordt geacht, bijzondere acties in de kerken te organiseren;
7. de noodsituatie t.a.v. de kerkbouw nog concreter en klemmender dan tot dusver onder de aandacht der kerken te brengen;
8. de handelingen der deputaten goed te keuren;
9. opnieuw generale deputaten te benoemen.

Namens commissie VI,
ds. J. Brons, rapporteur.

BIJLAGE XXXIII
Art. 86

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR BIJZONDERE NODEN.

's-Gravenmoer
Amsterdam , april 1962.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland, in 1962 bijeen in vergadering.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Hieronder laten bovenvermelde deputaten een overzicht volgen van hun werkzaamheden sedert uw vergadering in 1959.

Een verzoek van de kerk in *Oud-Beijerland* om financiële medewerking te verlenen aan de restauratie van het kerkorgel moest worden afgewezen, aangezien bleek dat de toestand waarin het orgel verkeerde, niet het gevolg was van watersnoodschade.

Betreffende het kerkgebouw in *Zierikzee* had het betreffende departement aan deputaten voorgesteld dat door deputaten een symbolische bijdrage zou worden geleverd van f 25.000, -. Dit bedrag werd als symbolische bijdrage te hoog geacht. Nadien is het kerkgebouw op last van hogerhand gesloten. Hoewel er reeds tekeningen voor nieuwbouw zijn en met de architect is gesproken, valt hieromtrent verder (nog) niets te rapporteren.

Aan alle kerkeraden is verzonden „*Mededeling nr. 1*” bevattende richtlijnen inzake evacuatie en te verlenen geestelijke bijstand in oorlogstijd en „*Mededeling nr. 2*” betreffende het aanvragen van legitimatiebewijzen en helmen voor geestelijke verzorgers tijdens het optreden bij oorlogsrampen.

Aan ds. J. C. Maris is f 1.000, - gegeven als tegemoetkoming in het *aanschaffen* van een *auto* ten behoeve van zijn werk als Europees secretaris der I.C.C.C. Hiertoe is besloten omdat ds. Maris door contacten met Hongaren en eventueel andere vluchtelingen in het buitenland ook deputaten vrij zeker van dienst zou kunnen zijn. Dit is ook inderdaad het geval geweest. Zo zijn door zijn bemiddeling recepten voor *geneesmiddelen*, te verschaffen aan Hongaarse predikanten, betaald. Deze predikanten hadden die geneesmiddelen anders moeten ontberen. Ook zijn kosten betaald voor het *verzenden* van *ingezamelde kleding* voor in Hongarije woonachtige geloofsgenoten.

Tevens is door ds. Maris de aandacht gevestigd op ds. *Arpad von Almassy*, een Hongaars gereformeerd predikant in München die onder de gevluchte Hongaren in zijn omgeving werkt. Aan deze is een tegemoetkoming verleend in de kosten, verbonden aan de uitgave van een *maandblaadje*, aangezien „zijn” mensen door de grote afstanden slechts eens per twee maanden door hem kunnen worden bezocht. Hij had daarvoor zelf machinezetten geleerd. Deze steun is verleend nadat deputaten van de goede inhoud overtuigd waren en een overzicht hadden ontvangen van de exploitatie.

Voorts is aan ds. Von Almassy een financiële tegemoetkoming verleend in zijn *autokosten* teneinde zijn bezoeken regelmatig te kunnen afleggen. Deze tegemoetkoming wordt uitgekeerd via de Innere Mission und Hilfswerk der Evang. Luth. Kirche in Bayern, aan welke instantie ds. Von Almassy bekend is, aangezien deze reeds jaren met haar samenwerkt. Iedere drie maanden ontvangen deputaten een gespecificeerd overzicht van de door hem afgelegde bezoeken en met welk doel. Ter illustratie van de noodzaak van zijn werk moge één voorval uit de door hem vermelde worden gereleveerd. Hij bezocht twee gereformeerde gezinnen die zeer veraf wonen en wegens gebrek aan reisgeld niet konden worden bearbeid. De vreugde van deze gezinnen dat hij met hen over de godsdienst in hun moedertaal kon spreken, was niet te beschrijven. Het waren eenvoudige, vlijtige mensen die de gereformeerde belijdenis trouw bleven, niettegenstaande allerlei druk van roomse en verleidende aanbiedingen van lutherse zijde. Twee van hun kinderen wilden zij het Hongaars gymnasium laten bezoeken. De lutherse zustervereniging bood de hulp van de kerk aan maar dan was het gewenst dat de kinderen luthers werden. De ouders hadden dat aanbod afgeslagen en met Gods hulp en nog harder werken konden de kinderen, zonder hun geloofsovertuiging prijs te geven, het gymnasium bezoeken. „Dit geval kan iemand nadenkend stemmen en men kan slechts God loven voor zijn bewaring en genade” aldus ds. Von Almassy.

Een verzoek om aan een *Hongaars gereformeerd predikant* die in *Brussel* onder de vluchtelingen werkt, financiële steun te verlenen, kon niet worden ingewilligd, omdat bleek dat deze predikant in dienst was van de wereldraad van kerken, doch door ongenoegen met de boven hem gestelden zijn traktement niet volledig uitgekeerd kreeg.

In het kader van de inzameling voor het *vluchtelingenjaar* 1959/1960 is aan alle raden onzer kerken gevraagd hiervoor te collecteren. De opbrengst van de door deputaten ontvangen collecten voor dit doel, welke in De *Wekker* werd gepubliceerd, werd in haar geheel afgedragen aan het Nederlands comité.

Op uitnodiging van *deputaten voor het Algemeen diaconaal bureau der gereformeerde kerken* is met deze deputaten een bespreking gevoerd. Zij voldeden daarmee aan de opdracht van de generale synode dier kerken contact op te nemen en samenwerking tot stand te brengen inzake maatregelen ter leniging van noden, met vertegenwoordigers van andere niet bij de wereldraad aangesloten kerken. Van de zijde van uw deputaten is o.a. de vraag gesteld hoe het contact met de wereldraad is geregeld, opdat we weten dat de gelden ten goede komen aan leden van bijbelgetrouwe kerken of aan acties door deze kerken geleid. Het bleek dat wel gegevens van de wereldraad worden verkregen, doch dat men geheel zelfstandig zijn beleid kan bepalen. Deze bespreking had plaats omdat het werelddiaconaat over de kerkmuren heenloopt en het onmogelijk is als kerken geïsoleerd te werken. Het zou eventueel mogelijk zijn gezamenlijk ergens één project ter hand te nemen, b.v. in Hongkong of Pakistan, waar de nood onvoorstelbaar groot is.

Gelet op deze bespreking zouden deputaten gaarne zien dat de generale synode uitsprekt of de kerk een taak heeft in de internationale hulpverlening aan noodlijdenden in hongergebieden, volken die in hun ontwikkeling zijn achtergebleven e.d., of dat hier slechts een taak ligt op charitatief gebied, dus voor de leden der kerk in ander verband.

Voorts vragen deputaten zich af, of wanneer u van oordeel zoudt zijn dat hier inderdaad een taak voor de kerken is, het behulpzaam zijn tot het lenigen van deze nood niet als een diaconale taak dient te worden gezien, in welk geval het wellicht aanbeveling zou verdienen het deputaatschap voor diaconale aangelegenheden in te schakelen.

Rest nog te vermelden dat uw deputaatschap, naast de beide ondertekenaars, bestaat uit de broeders A. de Geus, J. Groenendijk en M. D. Stafleu, van wie eerstgenoemde als penningmeester optreedt.

Het *financiële overzicht* gaat als afzonderlijke bijlage hierbij.

Ten slotte mogen deputaten u verzoeken:

- a. goedkeuring te verlenen aan de door hen verrichte handelingen;
- b. goedkeuring te verlenen aan de bijgaande financiële rapporten;
- c. een uitspraak te doen betreffende de internationale hulpverlening.

Deputaten wensen u toe dat bij deze beraadslagingen de Heilige Geest u tot leidsman moge zijn.

Namens deputaten:

ds. C. van der Zaal, voorzitter.

W. J. Graves, secretaris.

BIJLAGE

Financieel overzicht.

De balans per 30 juni 1959 (Acta generale synode 1959, pag. 191) wijst een kapitaal aan van f 89.810,27
 Op voorstel van deputaten voor controle en advies inzake financiële aangelegenheden is dit saldo gesplitst in:
 reserve koersverschillen effecten f 6.038,45
 en kapitaalsaldo ,, 83.771,82

Balans per 31 december 1961.

Deelname stichtingskapitaal		Reserve koersverschillen	f 4.354,97
Geref. Sociologisch Instituut, Amsterdam	f 1.700,-	Kapitaalsaldo per 30-6-'59	f 83.771,82
Postgiro	,, 5,-	Afname	,, 2.435,95
Rotterdamse Bank Harlingen	,, 14.975,84		,, 81.335,87
Effecten	,, 69.010,-		
	f 85.690,84		f 85.690,84

Specificatie effectenbezit.

f 30.000,-	6 %	Bank v. Ned. Gemeenten	1957 à 108 %	f 32.400,-	
„ 7.000,-	5 $\frac{1}{4}$ %	idem	1958 à 105 %	„ 7.350,-	
„ 9.500,-	5 %	idem	1958 à 104 %	„ 9.880,-	30 j.
„ 5.000,-	4 $\frac{3}{4}$ %	Bank v. Ned. Gemeenten	1958 à 103 %	„ 5.150,-	30 j.
„ 5.000,-	4 $\frac{1}{2}$ %	idem	1959 à 101 %	„ 5.050,-	25 j.
„ 9.000,-	4 $\frac{1}{2}$ %	Prov. Geld. El. Mij.	1959 à 102 %	„ 9.180,-	
Totaal				f 69.010,-	

Lasten en baten, periode 30-6-'59 tot 31-12-'61.

Lasten:		Baten:	
Onkosten 1959	f 306,54	Renten 1959	f 2.356,46
Onkosten 1960	„ 352,39	Renten 1960	„ 4.082,93
Onkosten 1961	„ 247,62	Renten 1961	„ 4.216,91
	<u>f 906,55</u>		<u>f 10.656,30</u>
Uitkeringen:		Collecten en giften voor	
Hongarije 1959	f 1.226,60	Vluchtelingenjaar '59/'60	„ 10.189,87
Hongarije 1960	„ 4.461,01	Nadelig saldo (afname	
Hongarije 1961	„ 4.698,09	kapitaalsaldo)	„ 2.435,95
	<u>f 10.385,70</u>		
Vluchtelingenjaar '59/'60	„ 10.189,87		
Ger. Soc. Instituut			
(Deltaplan)	„ 1.800,-		
	<u>f 23.282,12</u>		<u>f 23.282,12</u>

De uitkeringen Hongarije betroffen:

bijdrage geestelijke verzorging Hongaren in Nederland	f 4.000,-
idem hulp voor Hongaren in Oostenrijk	„ 3.000,-
idem ICCC voor arbeid ten behoeve van verstrooide Hongaren	„ 1.000,-
idem arbeid ds. A. von Almassy (maandblad en auto)	„ 1.100,-
verzending geneesmiddelen en pakketten	„ 1.285,70
Totaal	<u>f 10.385,70</u>

BIJLAGE XXXIV

Art. 86

RAPPORT III VAN COMMISSIE VI (Bijzondere noden).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie werd opgedragen de volgende agendapunten te behandelen:

8K. rapport van de deputaten voor bijzondere noden.

9nn. schrijven van C. Drieënhuizen, den Haag, inzake deputaatschap bijzondere noden.

1. Rapport deputaten.

Bij de bespreking van de door deputaten verrichte handelingen kwam het uw commissie voor, dat bij het uitoefenen van de aan deputaten opgedragen taak tot het lenigen van de

materiële nood van de Hongaarse vluchtelingen (Acta '59 art. 216), te veel binnen de kring van de ICCC is gewerkt, temeer omdat blijkens het rapport aan een Hongaars Geref. predikant van wie bleek dat hij in dienst was van de wereldraad van kerken, financiële steun voor zijn werk onder zijn gevluchte landgenoten in Brussel, is geweigerd. Uw commissie is van oordeel dat bedoelde hulpverlening daardoor in een minder goede sfeer is getrokken. Het deputaatschap bedoelt toch geen ondersteuning van het werk van de ICCC. Wat voor rekening van de ICCC is, dient dan ook niet voor rekening van het voornoemde deputaatschap te worden gebracht. Uw commissie acht de handelingen van deputaten in dezen niet juist.

In dit verband spreekt de commissie ook haar bevreemding uit over het feit, dat aan ds. J. C. Maris f 1.000,- is gegeven als tegemoetkoming in het aanschaffen van een auto ten behoeve van zijn werk als Europees secretaris der ICCC. Zij acht dit niet overeenkomstig de bedoeling van het deputaatschap. Door deputaten wordt dit beleid geargumenteed met een beroep op het werk dat ds. Maris voor Hongaarse en andere vluchtelingen zou kunnen doen. Voor wat dienaangaande in het rapport wordt genoemd acht uw commissie de uitgave van f 1.000,- niet verantwoord.

Ten aanzien van de taak der kerken tot internationale hulpverlening aan onderontwikkelde gebieden, waarover deputaten een uitspraak van de gen. synode vragen, moge uw commissie verwijzen naar de desbetreffende instructies, die door commissie V zullen worden behandeld. Overigens is uw commissie van mening dat de taak hier niet ligt voor de kerk in haar geheel, maar voor de leden der kerk individueel of via charitatieve organisaties.

Wat betreft het financiële rapport is uw commissie, kennismemend van het advies van deputaten voor financiële controle en advies om aan het kapitaal van f 40.000,- afkomstig van de opbrengsten inzake de leniging van de watersnoodschade een andere bestemming te geven, van mening dat het in dit geval wenselijk is, dat door deputaten alsnog aan de kerk te Zierikzee een symbolische bijdrage zal worden gegeven, als beschreven in het rapport van deputaten voor bijzondere noden.

2. Schrijven van C. Drieënhuizen.

Deze br. meent te moeten protesteren tegen het beleid van deputaten voor bijzondere noden, inzonderheid tegen dat deel van hun beleid dat betrekking heeft op de besteding van de opbrengsten van de destijds gehouden landelijke collecte ten behoeve van de Hongaarse vluchtelingen. De gen. synode '59 zou aan deputaten opgedragen hebben „alsnog met het Adm. de Ruyterfonds contact op te nemen, ten einde te overwegen of onze kerken alsnog hier een taak hadden”. Dit contact is er volgens br. Drieënhuizen nimmer geweest. In een bepaald geval waarin door hem contact was gelegd tussen een Hongaars predikantsgezin en deputaten, zou dit op „een onbehoorlijke manier” zijn afgewezen.

Uw commissie acht de in dit schrijven uitgesproken bewering dat de gen. synode '59 deputaten opgedragen zou hebben „alsnog met het Adm. de Ruyterfonds contact op te nemen” niet juist. In de Acta van de gen. synode '59 wordt van een dergelijke beslissing niets vermeld. Br. Drieënhuizen behoort op deze onjuistheid gewezen te worden, waarmee de centrale inhoud van zijn protest-schrijven is weerlegd.

Resumerend stelt uw commissie uw vergadering voor:

1. deputaten dank te zeggen voor hun werk;
2. deputaten er op te wijzen, dat het onjuist is dat zij de aan hen opgedragen taak tot het lenigen van de materiële nood van de Hongaarse vluchtelingen alleen verricht hebben binnen de kring van de ICCC en aan het werk van de ICCC veelszins ondergeschikt hebben gemaakt;
3. deputaten te adviseren uit het kapitaal van f 40.000,- afkomstig van de opbrengsten inzake leniging van de watersnoodschade, alsnog een symbolische bijdrage van f 25.000,- te schenken aan de kerk van Zierikzee;
4. Br. C. Drieënhuizen te antwoorden dat zijn in zijn protest-schrijven uitgesproken bewering, dat de gen. synode '59 deputaten opgedragen zou hebben „alsnog met het Adm. de Ruyterfonds contact op te nemen, teneinde te overwegen of onze kerken alsnog hier een taak hebben” onjuist is.
5. opnieuw deputaten te benoemen.

Namens commissie VI,
ds. J. Brons, rapporteur.

BIJLAGE XXXV
Art. 87

**RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR OVERLEG MET HET
GEREFORMEERD SOCIOLOGISCH INSTITUUT INZAKE
PROBLEEMGEBIEDEN.**

Aan de gen. synode 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Door de generale synode, gehouden in 1959, werden benoemd tot deputaten voor overleg met het G.S.I. inzake probleemgebieden: ds. H. Toorman, voorzitter, M. K. van Eck, secretaris, de heer J. Groenendijk, ds. M. van der Klis en ds. C. van der Zaal.

Door de synode werd opdracht gegeven, wat betreft de arbeid van deputaten:

1. uit te spreken dat zij met erkentelijkheid heeft kennisgenomen van het schrijven van de directeur van het Geref. Sociologisch Instituut, prof. dr. R. van Dijk;
2. op conditie dat de onderzoeken als voorgesteld zullen geschieden in samenwerking met de Geref. Kerken en de Geref. Gemeenten, een onderzoekopdracht voor het Deltagebied en de Randstad Holland, als bedoeld in het onderhavige schrijven, te verlenen aan het G.S.I.;
3. een deputaatschap in te stellen, waarin twee leden van het deputaatschap voor bijzondere noden zitting hebben, (t.w. ds. Van der Zaal en de heer J. Groenendijk) dat de opdracht ontvangt in samenwerking met de deputaten van de Geref. Kerken en de Geref. Gemeenten, met het G.S.I. in overleg te treden over de te volgen werkwijze, het onderzoek te begeleiden, de resultaten ervan door te geven aan de betrokken kerkeraden, de betrokken classicale plancommissies en aan de deputaten voor kerkbouwaangelegenheden en aan de gen. synode rapport uit te brengen over de verrichte werkzaamheden;
4. de kosten ten laste te doen komen van het fonds voor bijzondere noden en de deputaten voor dit fonds dienovereenkomstig te instrueren, waarbij vastgesteld wordt, dat de kosten zullen worden berekend naar rato van het zielental der participerende kerken;
5. van de besluiten bericht te zenden aan het G.S.I.

Met deze opdracht zijn deputaten hun werk begonnen en is in december 1959 de eerste vergadering belegd. Dit was een oriënterend gesprek. Prof. Van Dijk trad op als contactman voor de centrale commissie uit de gereformeerde kerken.

Prof. Van Dijk zette uiteen wat hem tot het schrijven van eerder genoemde brief heeft gedreven, n.l. wat we overal in het land zien: aan de ene kant concentratie van mensen en werkgelegenheid en aan de andere kant een ontvolking van dorpen en streken.

Alle publikaties hierover zijn generaal gesteld. Geen van ons weet wat dit concreet betekent voor de eigen groep. Het is dus allereerst de taak dit kwantitatief voor de individuele kerken vast te stellen. Op grond hiervan kan ook worden nagegaan wat op langere termijn te verwachten valt, opdat een plan gemaakt kan worden. De bedoeling is dus een kerkelijk-sociale kaart samen te stellen, waarop zijn aangegeven de verschillende urgentiegebieden. Gedacht wordt dus niet alleen aan Europoort en Deltagebied, maar ook aan andere streken in ons land bijv. Delfzijl, Kennemerland en andere. Het G.S.I. hoopt zo de kerken te dienen om mede te werken aan de komst van Gods Koninkrijk in de wereld van vandaag met al zijn vervlakking, vermaterialisering en verval. Het onderzoek is daarbij niet meer dan een hulpmiddel. De grote lijn moeten we nooit uit het oog verliezen.

Deputaten stelden ook prijs op het contact met de gereformeerde kerken (art. 31) en de nederlandse gereformeerde gemeenten, hoewel dit niet officieel zou gebeuren, incidenteel zou samenwerking wellicht mogelijk kunnen zijn.

Door het G.S.I. is een duidelijk en welomschreven plan of werkprogram opgesteld en nagegaan wie zich regionaal met deze problematiek reeds bezighouden om dubbel werk te voorkomen en bestaande commissies niet te passeren.

Het lijkt deputaten nuttig, wanneer de gegevens van het onderzoek bekend zijn, plancommissies te vormen, indien er nog geen zijn, die met de resultaten gaan werken.

Om besprekingen van deputaten met het G.S.I. niet te zwaar te maken, is besloten, dat uit elk kerkelijk deputaatschap steeds drie vertegenwoordigers aanwezig zijn. Thans hebben reeds een tiental samenkomsten met het G.S.I. plaats gehad. Enkele keren werd zelfs de hele dag vergaderd.

Het opgestelde werkschema bevat:

1. inzicht in het algemeen, d.w.z. de meer demografische gegevens van de drie kerkgenootschappen met een prognose omtrent de te verwachten groei;

2. inzicht inzake de structuurveranderingen in Nederland en hun consequenties voor het kerkelijk leven;
3. inzicht inzake de gevolgen, d.w.z. dat voornamelijk de sociale implicaties voor het kerkelijk leven behandeld zullen worden.

De eerste twee delen zijn thans ongeveer klaar ter aanbieding. Het derde deel, de gevolgen, zal in de loop van dit jaar gereed komen. Het is te wensen, dat de kerken een dankbaar gebruik van de gegevens zullen maken.

Gebleken is dat gestreefd dient te worden naar een betere en uniforme kerkelijke administratie. Deputaten wensen te komen tot een kaartsysteem voor alle kerken, dat zo eenvoudig mogelijk is opgesteld. Daartoe hebben zij bij voorbaat een werkgroep uit de drie kerken opdracht gegeven een zodanig kaartsysteem te ontwerpen.

Deputaten verzoeken de generale synode dit kaartsysteem bij de kerken te willen aanbevelen.

De kosten van het onderzoek voor de christelijke gereformeerde kerken komen naar verhouding neer op 7,2% der gezamenlijke kosten.

Deputaten deden een oproep uitgaan tot de kerken zich te houden aan de door de synode voorgestelde bijdragen van 4 cent per ziel per jaar voor het G.S.I.

Enkele kerken blijken geen bijdragen te verlenen.

Ons werd duidelijk, dat ons deputaatschap met dat voor bijzondere noden niets, maar met dat voor kerkbouwaangelegenheden veel te maken heeft. De resultaten van onze arbeid zullen bovenal van betekenis zijn bij de kerkbouw.

De samenwerking met de andere kerkformaties verloopt steeds in goed begrip voor elkaar.

Deputaten adviseren de generale synode:

- a. om de kosten van het onderzoek voortaan ten laste te brengen van het Fonds steun kerkbouw;
- b. om opnieuw deputaten te benoemen voor deze waardevolle arbeid.

Ds. Toorman verzoekt de synode niet meer voor herbenoeming in aanmerking te komen.

U de leiding des Heiligen Geestes toebiddend,

namens deputaten,
H. Toorman, voorzitter,
M. K. van Eck, secretaris.

BIJLAGE XXXVI

Art. 87

GEREFORMEERD SOCIOLOGISCH INSTITUUT.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland.

p/a De eerwaarde heer L. de Jong, scriba van de roepende kerk Haarlem-Noord, Burg. Enschedelaan 51, Santpoort.

Amsterdam, 15 augustus 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren,

Het bestuur van het gereformeerd sociologisch instituut stelt er prijs op zich langs deze weg tot u te richten om uiting te geven aan haar erkentelijkheid voor de steun welke het sinds de synode 1959 van uw kerken heeft ondervonden.

De jaarlijkse oproepen aan de kerken tot een financiële bijdrage naar de door uw synode van 1959 geadviseerde norm van f 0,04 per doop- en belijdend lid werden verzorgd door de deputaten voor overleg met het G.S.I. inzake probleemgebieden, terwijl de bijdragen werden gestort op de rekening van de quaestor generaal van uw kerken. Deze oproepen hebben tot gevolg gehad dat in het afgelopen jaar 1961 voor het eerst in totaal uit uw kerken werd ontvangen een bedrag van rond f 2400,-, hetgeen betekent dat de christelijke gereformeerde kerken zich inderdaad houden aan de gestelde norm, in tegenstelling tot de andere het G.S.I. steunende kerken, wier bijdragen wel stijgende zijn, maar nog niet aan de norm voldoen.

Het bestuur is hier dankbaar voor en het is verheugd dat dank zij de morele steun welke het van uw vergadering mocht ontvangen, en ook dank zij de medewerking van leden van uw kerken in het bestuur, de stichtingsraad en de wetenschappelijke adviesraad het werk van het instituut in uw kring een vaste plaats begint te krijgen.

Dit bleek ook uit enkele opdrachten van lokale kerken die in het afgelopen jaar of daar-

voor om een advies vroegen voor hun arbeid (w.o. Leeuwarden, Veenendaal, Wieringerwerf-Den Oever).

Het bestuur is voorts ook bijzonder verheugd over de hartelijke samenwerking in het curatorium voor het onderzoek naar de structuurveranderingen in Nederland dat voor de drie het G.S.I. steunende kerken wordt uitgevoerd. Uw synode benoemde voor deze begeleidende arbeid een afzonderlijk deputaatschap dat zeker aan uw synode rapport zal uitbrengen over het verloop van het onderzoek.

De kosten van dit uitvoerige onderzoekwerk die niet uit de algemene bijdragen van f 0,04 per doop- en belijdend lid worden bestreden (die zijn nodig voor de instandhouding van het apparaat van het G.S.I., het opvangen van verliezen op kerkelijke onderzoekingen en/of onderzoeken waar de representatie belangrijk is, en voorts voor algemeen onderzoekingswerk) werden trouw opgebracht, ook toen een aanvulling op de oorspronkelijke begroting nodig bleek.

In september a.s. hoopt de staf het concept van het derde deelrapport aan het curatorium te kunnen overleggen. Na de eindbesprekingen in de loop van dit jaar kan dit onderzoek nog dit jaar geheel afgerond worden. Gesproken werd over de mogelijkheid van een populair geschreven samenvatting bestemd voor de „gewone” kerkleden.

De staf zal in het bijzonder bij de afsluiting van dit onderzoek de deskundigheid, het inzicht en het gezag van onze zo onverwachts overleden directeur node missen.

Het bestuur hoopt dat na deze voor het G.S.I. zo bijzonder zware slag de kerken hun vertrouwen in deze arbeid willen blijven geven, zowel in de arbeid van dit onderzoek waaraan in de geest van prof. Van Dijk wordt voortgewerkt, als ook in de arbeid van het instituut in het algemeen.

Vershillende voor de generale kerken van belang zijnde onderzoek-projecten staan op stapel.

Het bestuur hoopt gaarne dat u bereid zult zijn deze arbeid bij vernieuwing in uw kring voor verdere morele en financiële steun aan te bevelen, zoals ook de generale synodes van de gereformeerde kerken en van de gereformeerde gemeenten in Nederland en Amerika reeds deden.

Het zou het zeer op prijs stellen indien u hiertoe zoudt willen besluiten en een opwekking als bovenbedoeld aan uw kerken zoudt willen doen uitgaan en het bestuur machtigen in zijn correspondentie daaraan te mogen refereren.

Uw vergadering ook in de overweging van deze zaak de leiding van de Heilige Geest toewensende,

namens het bestuur:

w.g. R. Schippers, voorzitter,

A. L. de Bruyne, secretaris.

BIJLAGE XXXVII

Art. 87

RAPPORT IV VAN COMMISSIE VI (Geref. Soc. Instituut).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie werd opgedragen uw vergadering van advies te dienen t.a.z. van de volgende agendapunten:

QQ. rapport deputaten voor overleg met het G.S.I. inzake probleemgebieden,

9hh. schrijven van stichting G.S.I. inzake morele en financiële steun.

A. Rapport deputaten.

Met dankbaarheid heeft uw commissie kennisgenomen van dit rapport. Het deputaatschap heeft z'n nut en belang bewezen. Uw commissie is het eens met de zienswijze van deputaten, dat dit deputaatschap met dat voor bijzondere noden niets, maar met dat voor kerkbouw-aangelegenheden veel te maken heeft. Zij acht het daarom formeel niet juist dat twee leden van het deputaatschap voor bijzondere noden, in die functie, zitting hebben in dit deputaatschap.

Uw commissie betreurt het dat enkele kerkeraden geen bijdragen hebben verleend voor het werk van het G.S.I. Zij acht het nodig, dat deze kerkeraden opgewekt worden dit wel te

doen, vooral omdat anders de quaestor van de synode aansprakelijk wordt gesteld voor het tekort, dat door de nalatigheid van deze kerkeraden ontstaat.

Het is uw commissie niet duidelijk wat bedoeld wordt met een uniforme kerkelijke administratie. Zij meent derhalve alsnog niet in te kunnen stemmen met de aanbeveling aan de kerken van een daaraan verbonden kaartstelsel.

Wel stemt zij in met het voorstel om de kosten van het door het G.S.I. ingestelde onderzoek ten laste te brengen van het deputaatschap voor kerkbouwaangelegenheden, aangezien deputaten zelf niet over gelden beschikken.

Uw commissie betuigt haar spijt over het bedanken van ds. H. Toorman, als voorzitter en als lid van het deputaatschap. In zijn vacature zal moeten worden voorzien, waarin bij voorkeur iemand dient te worden benoemd die zelf in een probleemgebied woonachtig is.

B. Schrijven van de stichting G.S.I.

Uit dit schrijven heeft uw commissie met dankbaarheid kennis genomen van het feit dat de Chr. Geref. kerken, in tegenstelling tot andere kerken, aan de gestelde financiële norm (f 0,04 per doop- en belijdend lid) hebben voldaan.

Uw commissie betuigt gaarne haar meelevens met de in het schrijven gememoreerde zware slag die het G.S.I. getroffen heeft, door het onverwacht overlijden van haar directeur, prof. dr. R. van Dijk, gezien de waardering die hij ook in onze kerken genoot.

Van harte onderstreept uw commissie het verzoek om via deputaten de kerken op te wekken tot het verlenen van financiële en morele steun aan het werk van het G.S.I.

Voorts heeft uw commissie kennisgenomen van het toezenden van de delen 1 en 2 van het rapport „Veranderend Getij”, waarin de resultaten van het algemene onderzoek van het G.S.I. worden vermeld. Zij acht het wenselijk deze door te geven aan deputaten, met de opwekking diligent te blijven t.a.z. van de verdere resultaten en de plancommissies hiervan in kennis te stellen.

Samenvattend stelt uw commissie u het volgende voor:

1. deputaten dank te zeggen voor hun werk en hun handelingen goed te keuren;
2. uit te spreken dat het deputaatschap voor overleg met het G.S.I. inzake probleemgebieden geheel los staat van het deputaatschap voor bijzondere noden, en dat het daarom niet juist is dat twee deputaten voor bijzondere noden, in deze functie, in dit deputaatschap zitting hebben;
3. de kosten van het onderzoek G.S.I. ten laste te brengen van het deputaatschap voor kerkbouwaangelegenheden;
4. de resultaten van het G.S.I.-onderzoek (twee delen rapport „Veranderend Getij”) door te geven aan deputaten, met de opwekking diligent te blijven t.a.v. de verdere resultaten en de plancommissies hiervan in kennis te stellen;
5. de kerken op te wekken tot financiële en morele steun aan het G.S.I., daarbij inzonderheid de kerkeraden die nalatig waren t.a.v. hun bijdrage van f 0,04 per doop- en belijdend lid, aan te sporen in het vervolg hieraan te voldoen;
6. het schrijven van het G.S.I. te beantwoorden, waarbij deelneming wordt betuigd met het overlijden van prof. dr. R. van Dijk, en de gevraagde opwekking tot morele en financiële steun wordt toegezegd.
7. deputaten opnieuw te benoemen, uitgezonderd de deputaten die als deputaten voor bijzondere noden zitting hebben, en in de daardoor ontstane vacatures, als ook in de vacature van ds. H. Toorman te voorzien.

Namens commissie VI,
ds. J. Brons, rapporteur.

BIJLAGE XXXVIII
Art. 94

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR OVERLEG INZAKE DE LITURGISCHE GESCHRIFTEN.

Apeldoorn, juni 1962.
Leiden

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken, vergaderd te Haarlem, september 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Door het overlijden van onze secretaris ds. W. Meijnhout, is er in onze werkzaamheden

enige stagnatie ontstaan, mede doordat het enige tijd duurde voor we de stukken die tot ons deputaatschap behoren, in ons bezit kregen.

Er is ingekomen een schrijven van een commissie uit de classis Leeuwarden, dd. 23 maart 1960. Deze commissie heeft een concept-formulier voor de openbare belijdenis opgesteld, dat in plaats van de vragen van Voetius gebruikt zou kunnen worden. Dit concept is een samenvoeging van de vragen die in het formulier voor de volwassendoop gesteld worden, en de vragen van Voetius, voorzien van een inleiding en enkele slotwoorden.

Ons deputaatschap is van mening, dat het niet tot onze taak behoort de kerken of kerkelijke vergaderingen van advies te dienen in liturgische zaken. In deze geest is de commissie geantwoord.

Verder ontving ons deputaatschap een schrijven van de particuliere synode van het Noorden, dd. 29 september 1960. De synode vroeg of deputaten de herziening van het formulier om ouderlingen en diakenen te bevestigen, gelijk die aan de classis Zwolle was voorgesteld, noodzakelijk achten. Het antwoord hierop valt buiten de competentie van deputaten. In 1953 is uitgesproken dat zulk een verandering niet nodig is. De part. synode kan zelf de zaak weer ter tafel brengen, maar uw deputaten hebben geen opdracht tot advies.

Bij uw deputaten kwam binnen een exemplaar formulier G.S. Leeuwarden 1955, dat ons door deputaten der gereformeerde kerken is toegezonden. Het begeleidend schrijven is tot heden niet gevonden door mevr. Meijnhout.

Het komt ons wenselijk voor dat de synode zich uitspreekt over de noodzakelijkheid van wijziging der formulieren. Bij positieve beantwoording van deze vraag kunnen uw deputaten met andere kerken overleg plegen en heeft continuering van dit deputaatschap zin.

Uw vergadering de leiding van de Heilige Geest toebiddend,

B. J. Oosterhoff, voorzitter,
W. H. Velema, secretaris a.i.

BIJLAGE XXXIX

Art. 94.

RAPPORT VAN COMMISSIE III (Liturgische geschriften).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie werd opgedragen te adviseren over het rapport van de deputaten voor overleg inzake de liturgische geschriften.

Het volgende kunnen wij u hierover rapporteren:

A. Het deputaatschap.

Uw commissie heeft met leedwezen kennis genomen van de mededeling, die ook deze deputaten moeten doen, dat de Here, de God des levens, met Pasen 1960 ds. W. Meijnhout tot Zich nam. De gen. synode 1959 benoemde hem tot secretaris van dit deputaatschap. In dankbare nagedachtenis mogen we hem eren ook voor hetgeen – zij het slechts weinig, in de korte tijd hem gelaten – hij in dit deputaatschap heeft kunnen doen.

B. De arbeid van deputaten.

De arbeid die door deputaten is verricht, is gering geweest en naar het ons voorkomt louter negatief.

1. op een tweetal ingekomen schrijvens van de classis Leeuwarden, moesten deputaten berichten, dat de daarin aan hen voorgelegde zaken niet tot hun competentie behoren;
2. een reeds kort na de gen. synode 1956 toegezonden exemplaar van een uitgave van de gewijzigde liturgische formulieren van de Geref. kerken – door ontbreken van een nader adres in onze kerken gezonden aan de deputaten voor eenheid onder de geref. belijders – en door de gen. synode van '59 aan de benoemde deputaten ter hand gesteld, is blijkens het rapport van deputaten niet door hen bestudeerd. Het begeleidend schrijven blijkt niet voorhanden te zijn geweest.

C. De opdracht van deputaten.

De gen. synode 1959 heeft opnieuw dit deputaatschap ingesteld. Eerder is reeds een deputaatschap werkzaam geweest zoals uit de Acta blijkt:

1. 1950 - Naar aanleiding van een desbetreffende instructie van de part. synode van het Westen besloot de synode in te gaan op het verzoek een commissie te benoemen om de „herziening ter hand te nemen van de formulieren bij onze liturgie 'in uiterlijke dienst gebruikelijk' vanwege het feit, dat er in onze formulieren uitdrukkingen voorkomen, welke met behoud van de huidige betekenis zeer wel gemist kunnen worden of op andere wijze beter kunnen worden gezegd". (Acta, art. 85).
De synode besloot enkele deputaten te benoemen met opdracht te onderzoeken „of een generale en radicale wijziging van de liturgische formulieren nodig of wenselijk is en of het wellicht wenselijk geacht moet worden voorlopig als Chr. Geref. Kerken zelfstandig kleinere of minder ingrijpende wijzigingen aan te brengen". (Acta, art. 87).
2. 1953 - Dit deputaatschap heeft na veel studie de synode geadviseerd literaire wijzigingen aan te brengen, waartoe lijsten met voorgestelde wijzigingen werden overgelegd.
De synode besloot geen literaire wijzigingen aan de vrijheid van de kerkeraden over te laten daar zij niet overtuigd was van de noodzakelijkheid van wijziging in de classieke formuleringen van de kerk in haar liturgische geschriften. (Acta, art. 156).
3. 1959 - Op de gen. synode 1959 waren ter tafel een schrijven van de Geref. kerken (vrijgemaakt) met een verzoek om overleg in deze zaak, en van de Geref. kerken onder aanbieding van de wijzigingen door haar aangebracht met verzoek om beoordeling.
De synode besloot opnieuw deputaten voor overleg te benoemen, waarbij zij met name uitsprak, dat deze zaak niet alleen enkele, maar alle kerken raakt die deze formulieren hebben. (Acta, art. 154 en 158).
De *opdracht* van deputaten wordt dan als volgt geformuleerd:
„deputaten te benoemen voor overleg inzake de liturgische geschriften onder verwijzing naar de Acta van de synode van 1953 (art. 156) en hetgeen door de toenmalige deputaten voor herziening van de liturgische formulieren is gerapporteerd en voornoemd schrijven hun ter hand te stellen" (Acta, art. 154); alsmede:
„het desbetreffende schrijven (nl. Geref. Kerken-synodaal) met bijlage ter nadere bestudering in handen te stellen van de te benoemen deputaten voor overleg inzake de liturgische geschriften" (art. 158).

D. De onduidelijkheid in de opdracht.

Naar het oordeel van uw commissie is deze opdracht allerm minst duidelijk.

De verwijzing naar het besluit van 1953 (art. 156) houdt in, dat onze kerken hebben uitgesproken *geen wijzigingen* in de tekst van de formulieren te willen aanbrengen.

Zo hebben ook de deputaten het o.i. terecht opgevat.

Maar het andere deel van de opdracht gedeeltelijk verdisconteerd in de naam: deputaten voor *overleg* enz., en uitgesproken in: het ter hand stellen van de ingekomen schrijvens (en beantwoorden?), alsmede het bestuderen van de wijzigingen door de Geref. Kerken (synodaal) aangebracht, tendeeft in de richting van de wenselijkheid van het wel aanbrengen van wijzigingen.

E. Verzoek van deputaten.

In het licht van het bovenstaande komt het uw commissie juist voor dat deputaten verzoeken aan de synode een uitspraak te doen over de wenselijkheid van wijzigingen in de tekst van de formulieren. Indien de synode van oordeel is bij het besluit van 1953 te moeten blijven en geen wijzigingen in welke vorm ook, te wensen, dan is het instandhouden van dit deputaatschap dat dan slechts als brief-adres der kerken in deze zaken fungeert, onnodig.

Uw commissie

constaterend

- a. dat deputaten gebonden door hun instructie geen positieve arbeid in overleg met andere kerken hebben kunnen verrichten;
- b. dat zij uit dien hoofde ook niet voldaan hebben aan de opdracht van de synode 1959 om de toegezonden gewijzigde formulieren van de Geref. Kerken te bestuderen en hun oordeel daarover te geven;

overwegend

- a. dat de opdracht van de gen. synode 1959 onduidelijk is;
- b. dat bij handhaving van het besluit van 1953 dit deputaatschap slechts als brief-adres der kerken in deze zaak kan dienen;

- c. dat op grond van het besluit van 1953 „overleg” alleen kan bestaan in het doorgeven van het besluit, dat wij geen wijzigingen wensen;
- d. dat binnen de kring van de geref. gezindte, m.n. in de Geref. Kerken waar men wijzigingen aanbracht en de Geref. Kerken (vrijgemaakt) waar men om overleg in deze zaak vroeg, men de noodzaak van (literaire) wijzigingen wel gevoelt;
- e. dat terecht door de synode 1959 benadrukt werd, dat dit een zaak is die niet enkele kerken, maar alle kerken die deze formulieren hebben, aangaat;
- f. dat voldoende – onbeoordeeld – studiemateriaal sinds de synode van 1953 voorhanden is;

stelt de synode voor te besluiten:

1. haar goedkeuring te hechten aan de door deputaten verrichte werkzaamheden, hun dank te zeggen voor hun arbeid, daarin bijzonder gedenkend, hetgeen door de secretaris van dit deputaatschap wijlen ds. W. Meijnhout nog kon worden gedaan;
2. opnieuw deputaten voor overleg inzake de liturgische geschriften te benoemen c.q. te herbenoemen;
3. deze deputaten op te dragen:
  - na onderzoek van het door het vroegere deputaatschap aan de gen. synode van 1953 aangeboden materiaal een welgefundeerd en geadstrueerd advies uit te brengen aan de kerken:
    - a. over de al dan niet wenselijkheid of noodzakelijkheid van literaire wijzigingen in de bestaande formulieren;
    - b. over de eventuele noodzakelijkheid van wijzigingen van het formulier tot bevestiging van ouderlingen en diakenen, voortvloeiend uit genomen besluiten t.a.v. de verhouding van de diakenen tot de kerkeraad;
4. deputaten op te dragen het resultaat van hun werkzaamheden in deze vóór september 1964 de kerkeraden te doen toekomen, opdat na behandeling op de kerkelijke vergaderingen, de gen. synode 1965 een definitief besluit zal kunnen nemen;
5. deputaten te machtigen ter algehele oriëntering over het vraagstuk van de liturgische geschriften die niet aan enkele, maar aan alle kerken van gereformeerd belijden eigen zijn, desgewenst of desgevraagd in overleg te treden met de andere kerken binnen de geref. gezindte.

Uw vergadering in alle zaken in ruime mate het licht van Gods Geest toebiddend,

voor commissie III,
ds. P. op den Velde, rapporteur.

BIJLAGE XL

Art. 95

RAPPORT VAN COMMISSIE I OVER INSTRUCTIE D 1.

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken,
Haarlem-Santpoort, september 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De instructie van de part. synode van het Westen bevat duidelijk twee delen, nl. een voorstel tot wijziging van art. 77 sub 1 en een voorstel tot aanvulling van art. 77 sub 1.

Bij de beoordeling van deze instructie heeft uw commissie de volgende overwegingen laten gelden:

Inderdaad moet het onbevredigend worden geacht, dat in art. 77 sub 1 van onze K.O. onverschilligheid” en „het elders kerken” naast elkaar worden geplaatst als gelijkwaardige censurabele zonden. Ook uw commissie is van oordeel, dat het „elders kerken” van eigen leden, hoezeer ook te laken als een gevolg van de gebrokenheid der kerk en als een bewijs van de afzwakking van eigen kerkelijk beginsel, niet zonder meer censurabel kan geacht worden in de zin van art. 77, welk artikel immers eigenlijk spreekt van de ban.

Daarom kan uw commissie zich wel vinden in het eerste gedeelte van de instructie van de part. synode van het Westen.

Het tweede gedeelte van deze instructie komt uiteindelijk neer op het roeyement. – Hoezeer dit ook veelal kerkelijke praxis is geworden, meent uw commissie toch te moeten adviseren

dit element niet in de K.O. in te dragen. Dit zou h.i. strijden met het beginsel, dat de kerk niet een vereniging is, maar het lichaam van Christus. Immers, uiteindelijk blijft ook in het door de part. synode van het Westen voorgestelde de afvoering een daad van de kerkeraad. Daarom zou uw commissie de voorgestelde wijziging aldus willen formuleren:

„Wanneer leden van een plaatselijke kerk zich geregeld aan de dienst des Woords in eigen kerkverband onttrekken door gewoonlijk elders te kerken, zal de kerkeraad herhaaldelijk met lankmoedigheid vermanen. Bij volharding in hun ongehoorzaamheid kan de kerkeraad naar bevind van zaken handelen op de grondslag van de K.O.”

Uw vergadering in al haar arbeid Gods zegen toebiddend,

voor commissie I:

ds. D. Biesma jr., rapporteur.

BIJLAGE XLI

Art. 99, 103, 106, 108, 123

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR ONDERZOEK INZAKE DE BIJBELVERTALING.

Apeldoorn
Leiden, maart 1962.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken, vergaderd in Haarlem, september 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Naar de ons door u verstrekte opdracht hebben wij op verschillende kerkelijke vergaderingen voorlichting gegeven over de Bijbelvertaling.

Ons rapport aan de synode van Rotterdam uitgebracht, hebben wij doen vermenigvuldigen en verkrijgbaar gesteld. Van die mogelijkheid is ruim gebruik gemaakt.

Verder hebben wij de bezwaren tegen of het pleidooi voor de Nieuwe vertaling in ontvangst genomen, in brieven welke grotendeels vóór, enkele ná 1 februari 1961 bij ons binnenkwamen. U vindt deze brieven als bijlagen bij dit rapport, zodat uzelf kennis kunt nemen van de bezwaren. Voor een groot deel bevatten de brieven geen bezwaren tegen de vertaling van bepaalde teksten, maar tegen al datgene wat met de vertaling in verder verwijderd verband staat of tegen wat samenhangt met het vrijgeven van de Nieuwe vertaling als zodanig.

Te uw en gerieve geven wij hierbij een opsomming van de verschillende bezwaren, waarbij wij opmerken dat overweging of beoordeling van deze bezwaren buiten onze opdracht valt, en juist de synode als zodanig regardeert.

Gemakshalve rubriceren wij als volgt:

1. Bezwaren tegen het feit dat de Nieuwe vertaling tot stand is gekomen in opdracht van het nederlandsch bijbel genootschap. Velen achten het de roeping van de kerk een eventuele Nieuwe vertaling tot stand te brengen. Men meent, dat het overlaten van deze taak aan het N.B.G. ontrouw betekent aan de roeping der kerk. Op deze wijze mist de kerk alle zeggenschap en controle. Ook meent men, dat deputaten de gehele Nieuwe vertaling hadden moeten controleren, zodat de betrouwbaarheid daarvan aangetoond was terwijl deputaten gesteld hebben, dat hun niets van de onbetrouwbaarheid van de Nieuwe vertaling ter kennis is gekomen. De deputaten zouden dan ook de synode hebben moeten adviseren af te zien van het in de vrijheid der kerken geven van de Nieuwe vertaling. Men acht het niet juist dat de kerken in de gelegenheid gesteld zijn bezwaren in te brengen.
2. Vervolgens zijn er een aantal bezwaren tegen de samenstelling van de vertaalcommissie. Het is een heterogeen gezelschap, waarin ook geleerden van vrijzinnige huize zitting hebben. Als men let op uitlatingen van bepaalde commissieleden over de film en de levensheiliging, kan men in het werk van deze personen geen vertrouwen hebben. Vertaling is toch een kwestie van geloofsarbeid. De zalving van de Heilige Geest is ervoor nodig.
3. Hierna volgen de bezwaren die taal en stijl van de Nieuwe vertaling raken. Men vindt haar weinig verheven, ongeestelijk en zonder wijding. De kernbegrippen zijn vervlakt. De leer is er onzuiver in weergegeven. Zij geeft weinig blijk van aansluiting bij de Statenvertaling, ofschoon dat wel in het vooruitzicht gesteld was. Men vindt een Nieuwe vertaling vanwege de handschriften niet nodig en met het oog op de zuivere prediking van

Gods woord ongewenst. Bovendien zijn er, zoals door geleerden van naam is gesteld, ook in de Nieuwe vertaling fouten gemaakt. De stijl is niet aan een bepaalde tijd gebonden. Daarom is een Nieuwe vertaling ongewenst. De revisie ervan is nog niet voltooid. Daarom mag men haar zeker niet vrijgeven.

4. Men verwacht van het in vrijheid geven der kerken alleen maar verdeeldheid en scheuring. Men vraagt aandacht en recht voor gemoedsbezwaren, en stelt dat Gods volk er geen behoefte aan heeft. Bovendien vraagt men zich af hoe het moet met predikanten die de Nieuwe vertaling niet willen gebruiken en moeten voorgaan in gemeenten waar ze wel in gebruik is. Welke vertaling moet op meerdere vergaderingen, catechisaties en in de kerkelijke pers gebruikt worden? De Statenvertaling heeft nu eenmaal een vaste plaats in het leven van oud en jong, terwijl de jeugd juist bij de Statenvertaling moet worden opgevoed, in plaats daarvan dat terwille van de jeugd de Nieuwe vertaling moet worden ingevoerd. Ook verliest men bij het aanvaarden van de Nieuwe vertaling de kanteekeningen. Men ziet hier het ontbreken van voorlichting in de kerkelijke pers over de Nieuwe vertaling zich wreken. Tenslotte meent men dat de tijd ten gunste van de Nieuwe vertaling werkt, zodat invoering op dit tijdstip niet nodig is.
5. Men ziet het pleidooi voor de Nieuwe vertaling als symptoom van het verval, dat we overal waarnemen. Zij bevordert de zucht naar eenheid, gelijk ook van rooms katholieke zijde instemming met de Nieuwe vertaling betuigd is. Daarom zit in deze vertaling de geest van de tijd, terwijl immers de oude schrijvers de Statenvertaling gebruikten. Daarom is de tijd niet rijp voor een nieuwe vertaling.

Wat nu de bezwaren tegen de vertaling van de tekst betreft, berichten wij u dat we alle aangehaalde teksten hebben nagegaan, waarbij we ook de teksten uit de bekende brochure van ds. M. Baan en het rapport van de classis Dordrecht hebben betrokken, omdat sommigen daarnaar verwezen hebben.

We kwamen tot de conclusie dat het in 11 gevallen gewenst was de vertaalcommissie van het N.B.G. te wijzen op een minder of veel minder juiste vertaling in de Nieuwe vertaling dan in de Statenvertaling. Het betrof de teksten: Genesis 24 : 63; II Kronieken 29 : 10; Psalm 31 : 8; Hooglied 4 : 9; Jesaja 7 : 14; Mattheus 1 : 18; Lucas 1 : 34; Romeinen 7 : 23; Efeze 5 : 23; II Timotheus 3 : 16; Hebreeën 12 : 24. Wij prefereren in deze teksten de Statenvertaling boven de Nieuwe vertaling. Overigens is het gehalte van de ingebrachte materiële bezwaren ons tegengevallen. Dikwijls bleek men de grondtekst niet eens geraadpleegd te hebben of zelf het Nederlands niet voldoende te kennen.

Tweemaal hebben uw deputaten vergaderd. De voorzitter van ons deputaatschap is bereid ter synode verantwoording af te leggen van de redenen, waarom wij de bezwaren tegen de overige teksten niet hebben doorgezonden.

Uw vergadering de leiding van de Heilige Geest toebiddend,

B. J. Oosterhoff, voorzitter.
W. H. Velema, secretaris.

BIJLAGE XLII

Art. 99, 103, 106, 108, 123, 177

RAPPORT II VAN COMMISSIE III (Nieuwe Vertaling)

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Aan uw commissie werden ter beoordeling toevertrouwd de agendapunten 7 E 4, 5, 6; 8mm; 9 e, f, g, h en van het aanvullend agendum 9 aa, bb, kk. Het volgende rapport kunnen wij u hierover aanbieden.

Het is als volgt ingedeeld:

- A. 1. Ingekomen stukken;
  2. Instructies;
  3. De uitspraak van de generale synode van 1857, Acta art. 159;
  4. Het rapport van de deputaten voor het onderzoek inzake de Bijbelvertaling.
- B. Overwegingen en voorstellen.

A. 1 Ingekomen stukken.

De volgende ingekomen stukken vroegen de aandacht:

a. (9e) Een schrijven van de part. synode van het Zuiden van 1962 houdende mededeling dat de kerkeraad van 's-Gravenmoer binnen de door de D.K.O. gestelde termijn berichtte zich inzake een door de part. synode afgewezen instructie (zie b) te beroepen op de gen. synode;

b. (9f) Een schrijven van de kerkeraad van 's-Gravenmoer meldende instructie: „De generale synode spreke uit, dat de Nieuwe Vertaling bruikbaar moet worden geacht als vertaling van de oorspronkelijke tekst van Gods Woord”.

Uit de toelichting blijkt, dat deze instructie is ingediend bij de classis Dordrecht. Deze kon er zich niet mee verenigen en sprak uit te blijven bij haar aangenomen rapport (zie Acta gen. synode 1959, blz. 256). De kerkeraad beriep zich op de part. synode van het Zuiden. Een afschrift van dit beroep op de part. synode is niet aanwezig. De part. synode verwierp dit beroep „omdat in het appèlschrijven geen gronden zijn aangegeven, waaruit blijkt naar uw mening, dat de beslissing van de classis Dordrecht op 9 oktober 1961 in strijd wordt geacht met de Heilige Schrift en de belijdenis der kerken.” Hiertegen protesteert de kerk van 's-Gravenmoer omdat zowel aan de classis als aan de part. synode slechts verzocht is „door middel van een instructie een conclusie uit een synodaal rapport al of niet door overname door te willen zenden naar de gen. synode.” Aldus in een schrijven aan de part. synode van het Zuiden d.d. 29 mei 1962. Op grond van een beslissing van de synode van Dordrecht in 1578, „één van de wortelbesluiten... waaruit art. 31 D.K.O. gegroeid is”, zendt 's-Gravenmoer de instructie zelf ter synode in.

Uw commissie overwoog:

1. dat doorzending van een instructie als genoemd in het algemeen slechts door classis en part. synode kan geschieden indien deze overgenomen wordt;
2. dat ingeval van beroep op de meerdere vergaderingen naar art. 31 D.K.O. behoort aangetoond te worden dat gehandeld is in strijd met het Woord van God of met de artikelen door de gen. synode vastgesteld;
3. dat tot het sub 2 genoemde blijkbaar zelfs geen poging is aangewend;
4. dat in gevallen van ernstig bezwaard zijn door het niet overnemen van een zaak door een mindere vergadering een kerkeraad krachtens een gegroeid gewoonterecht, gegrond op een uitspraak van de synode van 1578, zijn zaak voor een meerdere zal (mogen) betrekken.

De commissie is echter van oordeel dat, zo de weg sub 4 genoemd, wordt bewandeld, men toch gehouden zal zijn de gronden van het bezwaard zijn aan de meerdere vergadering voor te leggen. Gezien het ontbreken van deze gronden meent de commissie te moeten adviseren het schrijven van 's-Gravenmoer niet ontvankelijk te verklaren.

c. (9g) Een schrijven van de kerkeraad van Eindhoven, waarin deze mededeelt het te betreffen, dat het besluit van de gen. synode 1959 inzake de Nieuwe vertaling genomen is onder druk van dreigementen van sommige kerkeraden en de Nieuwe vertaling nog steeds niet in de vrijheid der kerken is gegeven. Hij houdt zich het recht voor om tot invoering van de Nieuwe vertaling over te gaan „daar deze zaak na alles wat dienaangaande op meerdere synodes passeerde tot de autonomie van de plaatselijke kerk behoort”.

d. (9h) Een schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid waarin wordt medegedeeld dat hij besloot de Nieuwe vertaling ná de synode van 1962 in de eredienst te gaan gebruiken en wel op grond van de feiten genoemd in een schrijven d.d. 28 september 1959 aan de gen. synode van Rotterdam welk schrijven niet ontvankelijk is verklaard wegens te late inzending. Uit een afschrift blijkt, dat de kerkeraad meent zowel uit het ter synode 1959 gehoorde als uit het gepubliceerde in „De Wekker” te mogen opmaken dat over de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de Nieuwe vertaling geen onzekerheid bestaat. Daarom behoort het naar de mening van de kerkeraad tot de vrijheid van de plaatselijke kerk de Nieuwe vertaling al of niet in te voeren.

Ten aanzien van c. en d. merkt de commissie op, dat de conclusie van de kerkeraad van Eindhoven en het besluit van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid prematuur geacht moet worden, daar de gen. synode inzake de Nieuwe vertaling geen definitief oordeel uitgesproken heeft.

Bovendien is uw commissie van oordeel dat de „uitspraak” van de kerkeraad van Eindhoven dat het „besluit van de gen. synode 1959 inzake de Nieuwe vertaling genomen is onder druk van dreigementen van sommige kerkeraden” als in strijd met de waarheid moet worden ontkend. Zie Acta gen. synode 1959, art. 124, 129.

e. (9 aa) Een schrijven van br. P. de Jongh te Den Haag. Daar deze broeder zich onttrok aan de gemeenschap der kerk kan zijn schrijven niet in behandeling worden genomen.

f. (9bb) De kerkeraad van Utrecht-C. verzoekt de volgende instructie op de agenda te plaat-

sen: „De generale synode spreke uit dat de Nieuwe Vertaling als vertaling van de oorspronkelijke tekst van Gods Woord bruikbaar en betrouwbaar moet worden geacht en derhalve in de eredienst gebruikt kan worden”.

Deze instructie diende op de vergadering van de classis Utrecht en na afwijzing daar, op de part. synode van het Oosten die de instructie óók afwees. Aangezien in dit schrijven geen gronden zijn aangegeven waaruit blijkt waarom de kerkeraad van Utrecht-C. bezwaard is, kan aan het verzoek van deze raad naar het oordeel der commissie niet worden voldaan om de redenen sub b. genoemd.

- g. (9 kk) 1. Een schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid waarin deze zijn teleurstelling uitspreekt over de instructie van de part. synode van het Zuiden inzake de Nieuwe vertaling.

2. Een schrijven van de scriba van de part. synode van het Zuiden 1962, waarin deze meedeelt, dat de kerkeraad van Rotterdam-Zuid niet binnen de door de D.K.O. gestelde termijn reageerde op de handelingen van de part. synode, waardoor appel niet mogelijk zou zijn.

De commissie stelt u voor deze brieven voor kennisgeving aan te nemen.

2. Instructies.

Drie instructies vroegen de aandacht.

- a. Instructie 7 E 4 van de part. synode van het Noorden.

De commissie heeft zich bezonnen op wat in deze instructie genoemd wordt „het beginsel door de generale synode van 1857 (Acta, art. 159) uitgesproken”. Hiervoor moge verwezen worden naar A 3 van dit rapport.

Wat betreft het verzoek van de part. synode om uit te spreken, dat de Nieuwe vertaling naast de Statenvertaling in de eredienst kan gebruikt worden zij verwezen naar de overwegingen en voorstellen van dit rapport sub B.

- b. Instructie 7 E 5 van de part. synode van het Oosten.

De redactie van deze instructie stelt de commissie voor vragen. We menen te moeten concluderen dat de part. synode van het Oosten van mening is, dat de gen. synode van 1962 niet in staat is een gefundeerd oordeel te geven over de betrouwbaarheid van de Nieuwe vertaling. Om tot een gefundeerd oordeel te komen wijst de part. synode deze weg: vergelijking van de Nieuwe vertaling met de Statenvertaling en toetsing van die gedeelten van de Nieuwe vertaling aan de oorspronkelijke tekst die „wezenlijk” anders luiden dan dezelfde gedeelten in de Statenvertaling.

Uit het verband blijkt, dat het woord „wezenlijk” verstaan moet worden in de zin van „opvallend” of „opmerkelijk”, omdat pas door nader onderzoek duidelijk kan worden of er sprake is van een wezenlijk verschil met de bedoeling van de oorspronkelijke tekst. Deze arbeid moet dan volgens de part. synode geschieden in opdracht van de kerken.

De commissie is van oordeel dat, blijkens het in 1959 aan de gen. synode door deputaten in opdracht van de kerken uitgebracht rapport en door andere arbeid in de kring der deputaten sinds 1944 (!) verricht – zie o.m. Acta gen. synode 1947, bijlage XVII, blz. 96 – aan de wens van de part. synode in feite is voldaan en dus de synode in staat moet worden geacht uit te spreken of de Nieuwe vertaling betrouwbaar en bruikbaar is.

Een minderheid van de commissie deelt deze zienswijze niet en meent dat alsnog een grondig onderzoek naar de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de Nieuwe vertaling dient ingesteld te worden.

- c. Instructie 7 E 6 van de part. synode van het Zuiden.

Hoewel de commissie betwijfelt of deze instructie de bedoeling van de part. synode van het Zuiden wel zuiver weergeeft, kan zij zich houdende aan de officiële tekst slechts uitspreken er van harte mee in te stemmen, en opmerken dat de gen. synode het ambtelijk gebruik van de Nieuwe vertaling in de kerken niet noodzakelijk mag verklaren en dus verplicht stellen.

3. De uitspraak van de generale synode van 1857, Acta, art. 159.

De part. synode van het Noorden verwijst in haar instructie (E 4) naar „het beginsel door de generale synode 1857 (Acta art. 159) uitgesproken”.

Aan deze synodale uitspraak wordt ook gerefeerd in een schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-West aan deputaten gericht, alsmede in het rapport van commissie I van de gen. synode '59, Acta pg. 254. Bovendien besloot de gen. synode 1959 in punt 6 van haar besluit inzake de Statenvertaling en de Nieuwe vertaling:

„te blijven bij het besluit van 1857 (Acta art. 159)”.

Het kwam uw commissie niet ondienstig voor, na te gaan wat de intentie is van deze uitspraak van de gen. synode van Leiden 1857 (art. 159).

De Acta vermelden onder art. 159:

„Het 42ste artikel der circulaire, vragende *waakzaamheid tegen het gebruik van bijbels, in welke van den grondtekst wordt afgeweken*, komt in overweging.

Dienaangaande geven de afgevaardigden van N.-Holland en Utrecht inlichting. Naar aanleiding van dit artikel wordt besloten, dat men in de openbare godsdiensttoefeningen geene andere, dan de Staten-Bijbels mag gebruiken, overeenkomstig art. 102 der Synode van 1846.”

Het is te betreuren, dat in de desbetreffende en door ons nagezochte archieven geen enkele nadere toelichting of bijlage te vinden is waaruit zou blijken welke bijbeluitgaven hier bedoeld zijn. Gaan we echter na, welke bijbeluitgaven er in 1857 waren, als vertalingen van de Bijbel naast de Statenvertaling, dan blijkt dat dit een tweetal uitgaven waren:

1. de Bijbel van *Van der Palm* – een gepopulariseerde uitgaaf, waarvan moeilijk aan te nemen is, gezien het zeker niet gereformeerd karakter hiervan, dat men deze in de eredienst van de Afscheiden kerken zou willen gebruiken;
2. de *vertaling van het Nieuwe Testament van Vissering*, een particuliere vertaling van een doopsgezind predikant, verschenen in 1854 (2e druk in 1859).

Het zou mogelijk geacht kunnen worden, dat deze uitgaaf bedoeld werd in 1857, maar hiertegen pleit dat het alleen maar een vertaling van het Nieuwe Testament was, en betwifteld mag worden of deze vertaling in 1857 reeds zoveel bekendheid had onder het kerkvolk. Da Costa kwam eerst – de bestudering van een bijbelvertaling vergt tijd! – in 1858 met zijn kritiek op de vertaling Vissering.

Het wil uw commissie voorkomen, dat de achtergronden van deze uitspraak te zoeken zijn in een andere strijd, die in de jaren na 1843 gevoerd werd.

De uitspraak van Leiden 1857 zegt met nadruk, dat men geen andere dan de Statenbijbels mag gebruiken, *overeenkomstig art. 102 der Synode van 1846*.

Dit artikel luidt in de Acta van de synode van Groningen 1846:

„De inhoud van eenen brief van J. J. Klok van Delfzijl is behandeld, welke aanmerkingen behelsde tegen de uitgave van Francken, kern der godgeleerdheid, en van den Catechismus naar de nieuwe spelling: waarover de Vergadering oordeelt, dat daaromtrent geene bepalingen bestaan en er dus ook geene overtreding is, en wij voorts nog denken te blijven bij de gewone spelling in de Statenbijbels bij de uitoefening der openbare godsdienst.”

Het betreft hier dus een spellingskwestie. En hoewel het genoemde bezwaar zich richtte tegen het overbrengen van het vraagboek „Francken's Kern” en de Catechismus in de spelling van die dagen, besluit de synode: dat zij voorts *nog* denkt te blijven bij de gewone spelling van de Statenbijbel in de uitoefening van de openbare godsdienst.

Ook de Statenbijbel werd dus bij dit spellingsvraagstuk betrokken. De behoefte aan een Statenbijbel in nieuwe spelling werd wel gevoeld, maar daar een dergelijke uitgaaf nog niet gereed was, besloot men, tenminste wat de openbare eredienst betreft, nog te blijven bij de *gewone spelling* van de Statenbijbel. Dat was de Statenvertaling in *de oorspronkelijke spelling en zegswijzen van 1637*.

In ons land was in 1814 het Nederlands Bijbelgenootschap opgericht. Dit genootschap kocht aanvankelijk de Bijbels, die zij tegen gereduceerde prijs (in het begin gratis) beschikbaar stelde voor gevangenen, armen, bedelaarskolonies etc. van de Bijbelcompagnie.

Deze Bijbels waren echter in vergelijking met de uitgaven van de Statenbijbel die door het Brits- en Buitenlands Bijbelgenootschap op de markt gebracht werden, *erg duur* en er kwamen zoveel drukfouten in voor, dat men in 1820 zelfs een oplaag van 3000 exemplaren deswege uit de handel moest nemen.

In 1843 besloot het Ned. Bijbelgenootschap een eigen uitgave van de Bijbel te laten verzorgen die gedrukt zou worden bij de Dordtse firma Blussé en Van Braam.

Men vroeg aan de synode van de Ned. Hervormde Kerk maatregelen te nemen tot het verzorgen van een standaarddruk van de Statenbijbel in nieuwe spelling.

In 1844 antwoordde deze echter dat zij het voor het tegenwoordige onraadzaam achtte zulk een uitgaaf op kerkelijk gezag in te voeren, hoe wenselijk die ook mocht zijn.

Het Ned. Bijbelgenootschap besloot toen zelf deze zaak ter hand te nemen en benoemde een commissie.

Deze werkcommissie rapporteerde in 1846 aan het hoofdbestuur, dat ze haar taak had beëindigd en:

„verschikkingen gemaakt in de volgorde der woorden van vele zinsneden, waardoor de stijl doorgaans de Griekse kleur heeft afgelegd, de Nederlandsche aangenomen en aan duidelijkheid gewonnen heeft”.

Voorts waren verouderde woorden en zinswendingen vervangen door gangbare.

Deze uitgaaf van de Statenbijbel kan aan de synode die in september 1846 vergaderde nog niet bekend zijn geweest, daar ze eerst in 1847 algemeen verkrijgbaar was. Van de arbeid van de commissie was men zeker wel op de hoogte. Men wilde waarschijnlijk het resultaat eerst afwachten.

De reactie onder het eenvoudige kerkvolk was afwijzend.

C. F. Gronemeijer schrijft in het „Gedenboek van het Nederlandsch Bijbelgenootschap 1814-1914” op pg. 26/27:

„Deze revisie, hoe weinig ingrijpend ook, heeft het genootschap vele tegenstanders bezorgd. Daar is ten eerste het woord HEERE, dat door de commissie in HEER was veranderd. Deze verandering viel elk in het oog. De min-kundige zocht voor die verandering een dogmatische achtergrond. Daar sloten zich de veranderingen van buik in schoot, van poëten in dichters, van slechten in eenvoudigen bij aan, al hetwelk reeds voldoende was om menige bijbellezer die aan de oude, zij het dan ook somtijds onverstaaenbare klanken gewend was, aan bijbelvervalsching te doen denken.”

Maar ook: — „daar er allens door de hand der correctoren nog andere wijzigingen waren aangebracht of ingeslopen, soms op zeer onbegrijpelijke wijze.”

Men vertrouwde deze veranderingen der woorden en vooral de geheel andere zinswendingen op verschillende plaatsen aangebracht niet, evenmin als de „andere wijzigingen” door correctoren eigenmachtig aangebracht bij de doorvoering van de nieuwe spelling.

De kerk hield het deswege bij de uitgaven van de aloude Statenbijbel van het Brits- en Buitenlands Bijbelgenootschap dat depôts in ons land voor de verkoop van haar uitgaven had opgericht, en waarschuwde tegen de toenmalige uitgaven van het Ned. Bijbelgenootschap. Men dacht aan „bijbelvervalsching” en vreesde (of constateerde?) in de eigenmachtig aangebrachte veranderingen in de spelling „afwijking van de grondtekst”.

Deswege besloot men in 1857 ter synode van Leiden — hoewel men zeker inzag niet bij de spelling van 1637 te kunnen blijven leven — dat men in de openbare godsdienstoefeningen geen andere, dan de Statenbijbels mag gebruiken, overeenkomstig art. 102 der synode van 1846. Dat was de Statenvertaling in de spelling van 1637. Het komt ons voor dat dit besluit van kracht gebleven is tot 1863. Erkennende de noodzakelijkheid van een bijbeluitgaaf in nieuwe spelling, maar de gangbare uitgaven van het Ned. Bijbelgenootschap onaanvaardbaar achtend, besloot men zelfstandig de overzetting in nieuwe spelling ter hand te nemen.

De synode van 1863 heeft aan haar synodale commissie opgedragen:

„om in het belang van deze zaak (nl. een nieuwe uitgaaf des Bijbels met de Psalmen, Formulieren en Liturgie der Gereformeerde Kerken volgens de in gebruik zijnde spelling) in correspondentie te treden met bovengenoemd comité (nl. het Westersche Comité der Nationale Bijbel-vereniging in Schotland). En wanneer het blijkt, dat de uitgave des Bijbels met Psalmen, Formulieren en Liturgie der Gereformeerde Kerken, volgens de spelling, die tegenwoordig in gebruik is, zonder te veel bezwaar voor de Kerk verkregen kan worden, draagt zij de bezorging van zulk eene uitgave aan het Collegie van Curatoren en Docenten op.” (Acta 1863, art. 98).

Voorzover wij konden nagaan, is van deze kerkelijke uitgaaf van de Statenvertaling in nieuwe spelling niets gekomen.

De getrouwer in nieuwe spelling overgebrachte uitgaven van het Brits- en Buitenlands Bijbelgenootschap werden gebruikt en in 1888 keerde het Ned. Bijbelgenootschap terug van zijn vrijere uitgaven tot getrouw de Statenvertaling in nieuwe spelling weergevende uitgaven van de Bijbel. Nadien werden door correctoren weer allerlei eigenmachtige woordveranderingen in de gangbare uitgaven aangebracht.

Uit dit alles meent uw commissie te mogen *concluderen*:

1. de verwijzing ter synode van 1857 naar haar besluit van 1846 is een bekrachtigend herhalen en handhaven van het besluit van '46;
2. met de uitdrukking „bijbels, in welke van den grondtekst wordt afgeweken” die in 1857 wordt gebruikt, zou kunnen worden bedoeld op de uitgave-Vissering, maar vrij zeker zijn de uitgaven in nieuwe spelling bedoeld van het Ned. Bijbelgenootschap sedert 1847;
3. de intentie van het besluit van 1857 geen andere dan de Statenbijbel te gebruiken naar art. 102, Acta 1846, is een blijven bij het gebruik in de eredienst van de uitgaven van de Statenbijbel in de taal en de spelling van 1637, daar men door willekeurig aangebrachte veranderingen in de tekst van de Statenbijbel afwijking van de grondtekst vreesde (con-

- stateerde?);
4. daar men het besluit van 1857 niet kon blijven handhaven, gezien de ontwikkeling van de eigen taal, maar de in omloop zijnde bijbeluitgaven niet betrouwbaar achtte, besloot men in 1863 dit werk zelf ter hand te nemen, welk besluit om praktische redenen niet is uitgevoerd;
  5. de praktijk van het gebruik van Bijbeluitgaven in de eredienst in nieuwe spelling heeft het besluit van 1857 geheel ongedaan gemaakt;
  6. de praktijk in onze kerken om voor de openbare eredienst allerlei uitgaven van de Statenbijbel te gebruiken waarin door correctoren op verzoek van de uitgevers allerlei spellingswijzigingen en woordveranderingen zijn aangebracht, moet zelfs strijdig geacht worden met de bedoeling van de synoden van 1846-1857-1863;
  7. het is niet geheel in overeenstemming met de intentie van de uitspraak van de synode van 1857 als in de uitspraak van de synode van 1959 (Acta, art. 137 sub 6) gesproken wordt van: „te blijven bij het besluit van 1857 (Acta, art. 159)”, daar dit zou inhouden te blijven bij het gebruik van de Statenbijbel in zijn oorspronkelijke spelling, hetgeen de bedoeling van de synode niet kan geweest zijn;
  8. het moet wel geheel in overeenstemming met het gevoel van de kerk uit de eerste decennia na de Afscheiding geacht worden, dat de kerk zich uitspreekt over de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van de Bijbeluitgave van het Ned. Bijbelgenootschap.

4. Rapport van de deputaten voor het onderzoek inzake de Bijbelvertaling.

a. *De arbeid van deputaten.*

De gen. synode 1959 heeft deputaten opgedragen:

1. het op deze synode uitgebrachte rapport met de conclusies van de minderheidsnota zo spoedig mogelijk aan de kerkeraden toe te zenden met het dringende verzoek de eventuele bezwaren van de kerken tegen de Nieuwe vertaling aan de deputaten uiterlijk vóór 1 februari 1961 kenbaar te maken;
2. deze bezwaren, indien zij deze wel gemotiveerd achten, ter kennis te brengen van en daarover overleg te plegen met de vertaalcommissie van het N.B.G., opdat deze commissie de doorgegeven bezwaren in overweging kan nemen, met het vriendelijk verzoek aan de commissie om deputaten van haar beslissing hierover in kennis te stellen;
3. desgevraagd kerkelijke vergaderingen van voorlichting te dienen bij een eventuele bespreking over de Bijbelvertaling.

Uit het rapport van deputaten en bijlagen blijkt, dat zij hun opdracht hebben vervuld. Het rapport van 1959 is met de conclusies van de minderheidsnota aan de kerkeraden toegezonden; de bezwaren tegen de tekst van de Nieuwe vertaling zijn ter kennis gebracht van de vertaalcommissie van het N.B.G. en op verschillende kerkelijke vergaderingen is voorlichting gegeven. Bovendien hebben deputaten – hoewel dit niet opgedragen en o.i. ook niet noodzakelijk was – de ingekomen bezwaren uit de kerken ter kennis van alle leden van de synode gebracht en, om hun de bestudering te vergemakkelijken, een samenvatting van de bezwaren geboden. Hieruit blijkt, dat er in de kerken misverstand is t.a.v. de bedoeling van de besluiten van 1959. Uit deze besluiten blijkt duidelijk, dat de synode gevraagd heeft eventuele bezwaren tegen de tekst van de Nieuwe vertaling in te zenden. Er is immers sprake van bezwaren die, indien ze gemotiveerd zijn, doorgezonden zullen worden aan de vertaalcommissie van het N.B.G. Er reageerden 15 kerkeraden en van 18 leden werden brieven ontvangen waarvan enkele door meerdere personen ondertekend. Hierin spreekt men zich soms zonder meer pro of contra de Nieuwe vertaling uit, veelal noemt men slechts bezwaren, die betrekking hebben op de tot standkoming van de Nieuwe vertaling of op het eventueel gebruik in de kerken, terwijl slechts zeer weinig bezwaren zijn ingebracht tegen de tekst van de Nieuwe vertaling.

Deputaten hebben zich volgens hun opdracht slechts bezig gehouden met laatstgenoemde bezwaren en deze bestudeerd. Zij kwamen tot de conclusie, dat het gewent was in elf gevallen de vertaalcommissie van het N.B.G. te wijzen op een minder of veel minder juiste vertaling. Zij deden dit in het volgende schrijven.

Aan de vertaalcommissie van het Nederlands Bijbelgenootschap. Amsterdam.

Geachte en Hooggeleerde Heren,

Deputaten der Chr. Geref. Kerken voor het onderzoek inzake de Bijbelvertaling hebben van hun Synode opdracht gekregen eventuele bezwaren tegen de vertaling van het N.B.G. uit de kerken in ontvangst te nemen, te overwegen en indien nodig aan uw commissie door te

geven. Van de vele bezwaren, die bij ons zijn binnengekomen, lijkt het ons dienstig u er een aantal door te geven. Wij stellen voorop, dat wij in alle gevallen de door u gekozen vertaling niet pertinent onjuist vinden, maar aan die van de Statenvertaling om onderscheiden redenen de voorkeur geven.

1. Genesis 24 : 63 De door u gekozen vertaling peinzen is niet duidelijk. Hiermee kan men verschillende kanten uit. Wanneer u het woord *bidden*, waaraan wij de voorkeur geven, niet wenselijk acht, zouden wij in elk geval een duidelijker woord gekozen willen zien.
2. 2 Kron. 29 : 10 De vertaling *voornemen* is een duidelijke verzwakking vergeleken bij het Hebr. *taaleigen*, omdat daarin opgesloten ligt, dat het *voornemen* ook uitgevoerd wordt, hetgeen in de vertaling niet duidelijk uit komt. Wanneer er voor deze Hebr. zegswijze geen vertaling is, waarin de *pointe* van de uitdrukking getroffen wordt, geven wij er de voorkeur aan het *aroma* van de Hebr. zegswijze te bewaren.
3. Psalm 31 : 8 Het door u met geweten vertaalde woord heeft een rijkere betekenis, dan u er in de vertaling van doet uitkomen. Zie Ex. 2 : 25. Wanneer het „gekend” uit de Statenvertaling vervangen moet worden, dan toch door een ander woord dan dit weten.
4. Hooglied 4 : 9 Het door u gekozen woord *betoverd* lijkt ons in dit poëtisch verband te veel de sprookjessfeer op te roepen. Men kan het in Gal. 3 : 1 wel gebruiken, omdat de sfeer van de kontekst daar anders is. Hier zouden wij de voorkeur geven aan een zegswijze waarin het woord hart bewaard bleef.
5. Jesaja 7 : 14 Hier zouden wij het woord *maagd* behouden willen zien. Het woord wordt toch meestentijds gebruikt voor een meisje op huwbare leeftijd.
6. Matth. 1 : 18 In verband met de sexuele betekenis van het woord, vinden wij de vertaling *samenwonen* een duidelijke verzwakking vergeleken met de Statenvertaling.
7. Lucas 1 : 34 Geen omgang met een man hebben is veel minder sterk dan het oorspronkelijk bedoelde en in de S.V. juist weergegeven: geen man bekennen. Zo men dit woord wil vervangen, dan toch door zulk een woord, waarin tot uitdrukking komt, dat er geen sexueel verkeer plaats heeft.
8. Romeinen 7 : 23 Verstand is enger dan het begrip *nous*. Deze vertaling is te verstandelijk. Wij verkiezen hier het woord *gemoed*. Ofschoon dat een moeilijk te omschrijven inhoud heeft, verdient het voorkeur. Er komt in elk geval in uit, dat Paulus met dit woord meer bedoelde dan alleen verstand.
9. Efeze 5 : 23 Die het lichaam in stand houdt is een minder zuivere omschrijving van het soteriologisch bedoelde, en daarom juist vertaalde woord *Behouder*. Juist de notie van behouder, redder ontbreekt in uw vertaling.
10. 2 Tim. 3 : 16 Ofschoon uw vertaling grammatisch niet onjuist is, geven we aan de S.V. de voorkeur, omdat het juist over het geheel van de Schrift gaat. Bovendien is er op dit punt bij vele andere vertalingen een grote eenstemmigheid.
11. Hebr. 12 : 24 U hebt elders het kreittoon met beter vertaald: 7¹⁹, 22, 9²³, 10³⁴, 11³⁵, 40. Mede daarom geven wij ook inzake deze plaats de voorkeur aan de S.V.

Deze overwegingen gaarne in uw welwillende aandacht aanbevelend, teken ik namens de Deputaten,

hoogachtend,

w.g. W. H. Velema.

Uw commissie is van oordeel, dat deputaten hun opdracht correct vervulden. Hoewel het niet noodzakelijk was de bezwaren ter kennis van de synode te brengen, anders dan in samenvatting, is de commissie erkentelijk voor deze daad. De weergave en samenvatting van de bezwaren is uitstekend. Het moet daarom overbodig geacht worden de bijlagen van het rapport in de Acta op te nemen.

b. *Bespreking van de ingebrachte bezwaren in de commissie.*

De ingebrachte bezwaren zijn breedvoerig in de commissie besproken. Het was helaas niet mogelijk tot een eenstemmige beoordeling te komen.

Er wordt gesteld, dat het noodzakelijk is de probleemstelling inzake de Nieuwe vertaling scherp te zien. Die is tweërlei. Allereerst vraagt aandacht de conclusie in het deputatenrapport van 1959 sub 3, waarin een beoordeling van de Nieuwe vertaling als zodanig wordt gegeven. Pas daarna komt de vraag aan de orde of de Nieuwe vertaling al of niet gebruikt mag worden in de eredienst. Met deze dubbele vraagstelling hangen dan samen de bezwaren die van tweërlei aard zijn. De bezwaren die de tekst van de Nieuwe vertaling raken, en de meer formele bezwaren.

Met klem wil de commissie er op wijzen, dat het oordeel over de tekst van de Nieuwe vertaling *niet* beïnvloed mag worden door bezwaren van formele aard. Al zou men overtuigd zijn dat de kerken voor een vertaling hebben te zorgen en het N.B.G. daartoe onbevoegd is, dan mag dat niet leiden tot een onwelwillende beoordeling van de tekst, nog minder mag dáárom de tekst onzuiver worden genoemd. Ten deze dient een strikte eerlijkheid te worden betracht.

Bezwaren van formele aard mogen slechts ter sprake komen indien het al of niet gebruiken van de Nieuwe vertaling in onze eredienst wordt overwogen.

Wat nu de tekst van de Nieuwe vertaling betreft is uw commissie in meerderheid van oordeel dat de ingebrachte bezwaren niet van die aard zijn dat er reden is om de intentie van conclusie 3 van het deputatenrapport van 1959 onjuist te noemen. Het is na 18 jaar van onderzoek – het deputaatschap is in 1944 ingesteld – niet duidelijk geworden dat de tekst van de Nieuwe vertaling, waar dan ook, in strijd komt met het Woord van God, zoals dat in de oorspronkelijke talen tot ons komt.

Het gaat hier niet slechts om persoonlijke overtuigingen maar we menen dit op grond van de stukken zoals die nu voor ons liggen te moeten concluderen. Een minderheid is van oordeel, dat deze gronden onvoldoende zijn en dat deswege de bestudering van de Nieuwe vertaling moet worden voortgezet.

Wat betreft de vraag van het al of niet gebruiken van de Nieuwe vertaling in de eredienst en de daarmee samenhangende formele bezwaren, moge het volgende worden opgemerkt.

De commissie ontkent het belang van deze bezwaren niet, maar vraagt zich wel af of het geoorloofd is – gezien het feit dat tegen de tekst geen doorslaggevende bezwaren worden ingebracht – de kerken te verbieden in de eredienst van de Nieuwe vertaling gebruik te maken. Hier komt het recht van de plaatselijke kerk in het gezichtsveld.

De commissie heeft zich in dit verband bezonnen op de vraag of het wel noodzakelijk is in te gaan op de formele bezwaren. Deze bezwaren zijn reeds jarenlang onderwerp van gesprek geweest en kwamen ook reeds op de synode van 1959 aan de orde.

Bovendien, hoe men ook over deze bezwaren denkt, ze kunnen geen verandering brengen in de vraag: als er nu tegen de tekst van de Nieuwe vertaling geen gegronde bezwaren zijn in te brengen die duidelijk maken dat deze vertaling in strijd is met Gods Woord, kan dan de synode het gebruik in de eredienst verbieden? Uw commissie ziet daartoe geen mogelijkheden. Daarom meent de commissie in meerderheid dat het al of niet gebruiken van de Nieuwe vertaling in de vrijheid der kerken moet worden overgelaten onder deze nadrukkelijke bepaling, dat de Nieuwe vertaling slechts gebruikt mag worden, indien dit tot stichting der gemeente is.

Een minderheid meent, dat slechts van de Statenvertaling gebruik mag worden gemaakt, mede gezien de onrust in de kerken.

B. Overwegingen en voorstellen.*Uw commissie constaterend:*

1. dat deputaten voor onderzoek inzake de bijbelvertaling hun opdracht, in 1959 verstrekt, hebben vervuld;
2. dat het in 1944 ingestelde deputaatschap in de loop van 18 jaar een serieus onderzoek naar de betrouwbaarheid van de tekst van de Nieuwe vertaling heeft ingesteld;
3. dat de kerken ruimschoots gelegenheid hebben gehad bezwaren tegen de tekst van de Nieuwe vertaling in te dienen;
4. dat het overgrote deel der bezwaren die ingediend zijn, niet de tekst van de Nieuwe vertaling raken, maar de wijze waarop deze is tot stand gekomen en het eventueel gebruik in de eredienst;
5. dat de bezwaren tegen de tekst van de Nieuwe vertaling zijn bestudeerd en niet van die aard bleken te zijn dat deze vertaling, waar dan ook, in strijd komt met het Woord van God zoals dat beleden wordt in art. 2-7 van de N.B.G.;

overwegend:

1. dat het besluit van de synode van 1857 (Acta, art. 159) om te blijven in de eredienst bij het gebruik van de Statenbijbel in zijn oorspronkelijke spelling, een afwijzing inhield van die uitgaven van de Statenbijbel waarin eigenmachtig veranderingen waren aangebracht en het derhalve in overeenstemming met de intentie van het besluit van deze synode moet worden geacht, dat de kerken zich uitspreken over het al dan niet afwijken van de grondtekst van de bijbeluitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap;
2. dat hierbij primair de vraag is of de tekst van de Nieuwe vertaling in strijd is met het Woord van God;
3. dat bezwaren tegen de tot standkoming van de Nieuwe vertaling en een eventueel gebruik in de eredienst het antwoord op de primaire vraag niet mogen beïnvloeden;
4. dat indien deze vraag ontkennend beantwoord moet worden, het niet mogelijk is de kerken te verbieden de vertaling te gebruiken, zo dit tot stichting van de gemeente kan zijn;
5. dat de bezwaren tegen een eventueel gebruik van de Nieuwe vertaling in de eredienst die bij meerdere kerkeraden en gemeenteleden blijken te leven, tot grote voorzichtigheid en wijs beleid dringen;

*stelt de synode voor:**A. uit te spreken:*

1. dat zij haar goedkeuring geeft aan de door deputaten verrichte arbeid en hun daarvoor dank brengt;
2. dat niet gebleken is dat de tekst van de Nieuwe vertaling, waar dan ook, in strijd is met de Heilige Schrift als Woord van God, zoals de kerken het in art. 2-7 van de N.G.B. belijden;
3. dat het al dan niet voor de openbare eredienst gebruik maken van een door de kerken betrouwbaar geachte vertaling van Gods Woord behoort tot de competentie van de kerkeraad;
4. dat hiermede in beginsel is voldaan aan het verzoek in de instructie van part synode van het Noorden;
5. dat op bovengenoemde gronden aan het verzoek in de instructie van de part. synode van het Oosten niet meer behoeft te worden voldaan, omdat daaraan in feite reeds voldaan is;
6. dat het ambtelijk gebruik van de Nieuwe vertaling naast of in plaats van de Statenvertaling in de eredienst niet als noodzakelijk, maar als mogelijk moet worden gezien en de gen. synode dus instemt met de letterlijke zin van de instructie van de part. synode van het Zuiden;
7. dat gezien de onrust die er in de kerken in de loop der jaren is gegroeid, de kerkeraden klemmend vermaand worden niet dan met de uiterste voorzichtigheid en slechts dan wanneer het tot stichting der gemeente dienen kan, de Nieuwe vertaling naast of in plaats van de Statenvertaling in de eredienst te gebruiken;
8. dat het deputaatschap, nu haar werk beëindigd is, niet gecontinueerd zal worden;
9. dat de bijlagen bij het rapport van deputaten voor onderzoek inzake de Bijbelvertaling niet in de Acta opgenomen zullen worden.

B. in betrekking tot de ingekomen stukken te besluiten:

1. het schrijven van de part. synode van het Zuiden (9e) voor kennisgeving aan te nemen;
2. het schrijven van de kerkeraad van 's-Gravenmoer (9f) op de sub A 1b vermelde gronden niet ontvankelijk te verklaren;
3. de kerkeraad van Eindhoven (9g) te berichten, dat zijn besluit prematuur was en derhalve in strijd met de kerkelijke orde en zijn oordeel over het besluit van de gen. synode 1959 in strijd met de waarheid;
4. de kerkeraad van Rotterdam-Zuid (9h) te berichten, dat ook zijn besluit prematuur genoemd moet worden en derhalve in strijd met de kerkelijke orde;
5. niet in te gaan op het schrijven van br. P. de Jongh van Den Haag (9aa) ;
6. de kerkeraad van Utrecht-C. te berichten, dat zijn schrijven (9bb) niet ontvankelijk kon worden verklaard op gronden vermeld sub A 1f;
7. het schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid en de part. synode van het Zuiden (9 kk) voor kennisgeving aan te nemen.

Tenslotte delen wij u mede, dat ds. M. C. Tanis en ouderling B. Hartog eigen conclusies en voorstellen aan dit rapport zullen toevoegen.

Uw vergadering in alle handelingen de leiding des Heiligen Geestes toebiddend,

namens commissie III,

ds. P. op den Velde, rapporteur.

BIJLAGE XLIII

Art. 99, 103, 106, 108, 123

MINDERHEIDSRAPPORT VAN COMMISSIE III (Bijbelvertaling).

Aan de gen. synode van Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Ondergetekenden die zich niet geheel met het rapport van de andere commissieleden t.a.v. de Bijbelvertalingen konden verenigen en als zodanig zich genoodzaakt zagen uw vergadering een minderheidsrapport voor te leggen, hebben daarbij het volgende overwogen:

1. a. Door de gen. synode 1959 werd o.m. besloten (Acta '59, art. 137 sub 3):

„Deputaten op te dragen het uitgebrachte rapport met de conclusies van de minderheidsnota zo spoedig mogelijk aan de kerkeraden toe te zenden met het dringende verzoek de eventuele bezwaren van de kerken tegen de Nieuwe vertaling aan de deputaten uiterlijk voor 1 februari 1961 kenbaar te maken”.

Dit standpunt werd door ondergetekenden juist geacht. Het vrijgeven van de Nieuwe vertaling voor de eredienst mag geen zaak zijn waarover alleen de synode beslist, zonder dat de kerken daarin erkend zijn, temeer omdat er uit de kerken tot dusver geen enkele instructie dienaangaande ter synode was ingediend. Het was volkomen juist om de zaak van de Bijbelvertaling aan de kerkeraden voor te leggen, in de vorm van het rapport en daarbij de kerkeraden op te wekken hun bezwaren tegen de Nieuwe vertaling bij deputaten in te dienen. Ondergetekenden achten daarbij niet slechts het indienen van bezwaren tegen de vertaling (als bedoeld sub 4, art. 137, Acta gen. synode '59), maar ook het indienen van formele bezwaren t.a.v. de Bijbelvertaling in haar geheel en alles wat met het al of niet vrijgeven van de Nieuwe vertaling voor de eredienst samenhangt, volkomen wettig.

Gezien de uitspraak van de deputaten in hun rapport, dat de overweging of beoordeling van deze bezwaren de synode als zodanig regardeert, meenden ondergetekenden daarover u ook hun gedachten te moeten doorgeven.

- b. Ten aanzien van de ingediende bezwaren tegen de vertaling van de Nieuwe vertaling (de elf in het rapport van deputaten genoemde teksten) zijn ondergetekenden van oordeel dat, zo zij dan grammaticaal bezien niet als steekhoudend mogen worden beschouwd, gelet op de uitspraak van deputaten zelf dat bedoelde teksten in de Nieuwe vertaling een minder of veel minder juiste vertaling zijn dan de Statenvertaling, voor de Nieuwe vertaling in haar geheel wel bezwarend zijn, temeer daar genoemde teksten min of meer direct de heilsleer betreffen en het Woord van God een minder of veel minder juiste vertaling niet gedooft.

Ondergetekenden betreuren het dat deputaten deze teksten wel aan het N.B.G. hebben

doorgegeven maar niet – wat naar hun opdracht nodig was – daarover overleg met het N.B.G. hebben gepleegd.

- c. Ten aanzien van de ingediende formele bezwaren achten zij het metterdaad de roeping der kerk een eventuele nieuwe vertaling tot stand te brengen, althans nauwkeurig op de vertaling van Gods Woord acht te geven en te zorgen dat geen andere vertaling door de kerken in haar eredienst wordt gebruikt, dan waarvan zij na een grondig onderzoek kan verklaren, dat zij een volkomen bruikbare en betrouwbare weergave is van het oorspronkelijke Woord van God.
- Daarbij menen ondergetekenden dat de kerken nog niet tot zulk een grondig onderzoek gekomen zijn, gezien het feit dat het deputaten-rapport ('59) van zulk een grondig onderzoek geen blijk geeft (Ds. Baan spreekt zelfs van een zeer beperkte beoordeling der deputaten, zie minderheidsrapport 1959), alsmede dat het in de gelegenheid stellen van de leden der kerk om bezwaren in te dienen, voor zulk een grondig onderzoek niet in de plaats mag worden gesteld. Daarbij achten uw commissie-leden het ten enenmale onjuist, wanneer uit het negatieve standpunt, – nl.: uit de ingekomen bezwaren en uit het tot dusver ingestelde (onvolledige) onderzoek is ons niet gebleken, dat de Nieuwe vertaling onbetrouwbaar en onbruikbaar is, – de positieve conclusie wordt getrokken: dus is de Nieuwe vertaling betrouwbaar en bruikbaar. Dit is in strijd met de grondregels der logica.
- d. Een grondig onderzoek is alsnog dringend noodzakelijk, niet alleen omdat de roeping der kerk dit eist, maar ook mede gezien de vele bezwaren die tegen de totstandkoming van de Nieuwe vertaling van het N.B.G. zijn ingebracht: de vertaalcommissie van het N.B.G. werkte zonder opdracht en zonder controle der kerken; het was een heterogeen gezelschap; de bezwaren, die taal en stijl raken, alsmede het feit, dat de revisie van de Nieuwe vertaling nog niet tot afsluiting is gekomen, zodat we over vijf jaar misschien al wel weer een geheel andere Nieuwe vertaling hebben.
- e. Onderstreept moet worden de bezwarende opmerking dat het vrijgeven van de Nieuwe vertaling voor de eredienst bij de huidige stand van zaken de verdeeldheid in de kerken zal bewerken of nog meer zal vergroten en misschien wel een scheuring tengevolge zou kunnen hebben. Al achten ondergetekenden dit laatste zeker niet legitiem, toch zijn ze van mening dat dit voor de gen. synode, zonder dat de kerken het uiterste hebben gedaan voor het instellen van een grondig onderzoek, ter wille van het heil der kerken niet mag worden geriskeerd.
- f. Praktische moeilijkheden t.a.v. het verwezenlijken van een dergelijk grondig onderzoek, mogen de kerken niet ontrouw doen zijn in het vervullen van haar roeping. Als God roept, maakt Hij ook zeker bekwaam!
2. Gezien de bovenstaande overwegingen komen ondergetekenden tot de volgende conclusies: èn de roeping van de kerk èn de huidige situatie in ons kerkelijk leven maken een grondig onderzoek van de Nieuwe vertaling alsnog noodzakelijk. De synode zal daartoe terug moeten komen op de uitspraak van de gen. synode '53, dat het vrijstellen van eventueel te benoemen deputaten van alle ambtelijke arbeid voor een studie-onderzoek van de Nieuwe vertaling, gezien de grote bezwaren bij de praktische uitvoering niet uitvoerbaar is (Acta, art. 158).
- Voorts menen ondergetekenden dat het wel raadzaam is, dat genoemd onderzoek zo spoedig mogelijk wordt verricht, zo mogelijk vóór de gen. synode 1965, opdat de kerken t.a.v. deze zaak niet langer in onzekerheid zullen verkeren.
- Samenvattend stellen ondergetekenden uw vergadering daarom het volgende voor:
1. gehoor te geven aan de door de kerken ingediende bezwaren t.a.v. de Nieuwe vertaling (N.B.G.);
  2. terug te komen op de uitspraak van de gen. synode '53, waarin een voorstel „eventueel te benoemen deputaten vrij te stellen van alle ambtelijke arbeid voor een studie-onderzoek van de Nieuwe vertaling, gezien de grote bezwaren bij de praktische uitvoering” werd verworpen;
  3. alsnog een grondig onderzoek in te stellen naar de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de Nieuwe vertaling;
  4. middelen en wegen daartoe aan te wijzen;
  5. zolang dit grondig onderzoek niet is verricht, de Statenvertaling te blijven handhaven in de eredienst;
  6. t.a.v. de ingediende instructies het volgende uit te spreken; dat
    - a. aan de instructie van de part. synode van het Noorden op bovengenoemde gronden niet kan worden voldaan;

- b. aan de intentie van de instructie van de part. synode van het Oosten moet worden voldaan;
- c. aan de instructie van de part. synode van het Zuiden dient te worden toegevoegd: „dat het ambtelijk gebruik van de Nieuwe vertaling niet alleen niet noodzakelijk, maar ook in dit stadium niet wettig is”.

Uw vergadering in de behandeling van deze zaak de leiding des Heiligen Geestes toebiddend,

de commissieleden
ds. M. C. Tanis,
oud. B. Hartog.

BIJLAGE XLIV
Art. 114

RAPPORT VAN COMMISSIE V BETREFFENDE INTERNATIONALE HULP EN WERELDDIACONAAAT.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland, bijeen te Haarlem-Santpoort, aug./sept. 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Tot de taak van uw commissie behoorde de behandeling voor te bereiden van een tweetal instructies: B4 en 5.

Hoewel het niet tot de competentie van uw commissie behoort, wil zij er u toch op wijzen, dat de in deze instructies aan de orde gestelde zaak ook nog op een andere wijze onder uw aandacht wordt gebracht, nl. in het rapport van deputaten voor bijzondere noden.

Deze deputaten merken naar aanleiding van een oriënterende bespreking met de deputaten voor het algemeen diaconaal bureau der Genef. Kerken op dat zij, gelet op deze bespreking, gaarne zouden zien:

„dat de generale synode uitspreekt of de kerk een taak heeft in de internationale hulpverlening aan noodlijdenden in hongergebieden, volken die in hun ontwikkeling zijn achtergebleven e.d., of dat hier slechts een taak ligt op charitatief gebied, dus voor de leden der kerk in ander verband”.

Voorts merkt uw commissie op dat er in zoverre verschil is tussen de beide bovenvermelde instructies, dat die van de part. synode van het Noorden de nadruk legt op de nood der *volken*, terwijl die van de part. synode van het Oosten spreekt van *kerken* in onderontwikkelde gebieden. Verder geeft de part. synode van het Noorden de synode in *overweging* of er een taak op dit terrein ligt, terwijl die van de part. synode van het Oosten wat de hulp aan genoemde kerken betreft wil dat de synode *middelen en wegen* aanwijze waardoor daadwerkelijke hulp verleend wordt.

Wat de instructie van de part. synode van het Noorden betreft, is uw commissie van mening dat de synode in de gevraagde overweging niet moet treden. Het gaat hierin om algemene hulp aan volken die in bijzondere nood verkeren. Deze hulp ligt o.i. in het vlak van de internationale humanitaire verhoudingen en heeft vaak een politieke achtergrond in verband met machtsverhoudingen in de huidige wereldsituatie. *Uw commissie is van mening, dat de kerken als zodanig hier geen taak hebben.*

Zij grondt deze mening op de volgende overwegingen:

1. De Schrift kent geen z.g.n. wereld-diaconaat *van de kerk*.
2. Het z.g. wereld-diaconaat heeft zijn achtergronden in de oecumenische theologie waarin de plaats en de taak van de kerk geheel anders gezien wordt dan in Schrift en Belijdenis.
3. Er zijn reeds tal van organen en organisaties die deze taak verzorgen en waaraan de kerkleden uit eigen motieven hun steun kunnen geven. Tot het geven van deze steun kan in de bearbeiding van de gemeente opgewekt worden.
4. In gereformeerde zendingskringen rijst tegen deze „prediking van de daad” steeds sterker ernstig bezwaar, wanneer zij niet met de prediking des Woords gepaard gaat.

Naar de mening van uw commissie is in het bovenstaande tegelijk een antwoord gegeven op de vraag van deputaten voor bijzondere noden in hun rapport.

Wat de instructie van de part. synode van het Oosten betreft, meent uw commissie dat deze meer het oog gericht heeft op de nood van kerken in bepaalde gebieden. Deze visie kan uw commissie volledig aanvaarden. Echter, gezien de zich ontwikkelende praktijk, *meent*

uw commissie dat een synodale uitspraak over de noodzaak van deze hulp nodig noch gewenst is.

In het recente verleden is uit de kerken herhaaldelijk hulp geboden op internationaal niveau. Te denken valt hier aan kledingacties voor Toradja's en Venda's; aan acties voor de slachtoffers van de aardbeving in Chili, voor bepaalde behoeften in Korea, etc. Door onze zendingsarbeiders en -deputaten, of door contacten uit de I.C.C.C. kwamen dergelijke noden onder de aandacht van de kerken. Aan te nemen valt, dat dit in de toekomst zo zal blijven.

Ongetwijfeld is het een verheugend verschijnsel dat hier een ontwaken blijkt van het besef dat ieder niet alleen heeft te letten op het zijne, maar ook op hetgeen der anderen is. Maar om deze reden lijkt het uw commissie overbodig, dat de generale synode hierover een uitspraak doet.

Wel komt het uw commissie gewenst voor, dat de synode de volgende algemene richtlijnen aanvaardt:

Wanneer van de kerken hulp gevraagd wordt voor kerken – of arbeid van kerken – in het buitenland, behoeft deze voor wat de zending betreft aanbeveling van zendingsdeputaten, en voor wat hulpverlening via de I.C.C.C. betreft geven deputaten voor bijzondere noden hun goedkeuring. Met dit laatste is *niet* gezegd, dat kerken die overigens Bijbelgetrouw geacht kunnen worden en niet aangesloten zijn bij de I.C.C.C., bij voorbaat van hulp zouden zijn uitgesloten.

Resumerend stelt uw commissie u voor:

1. uit te spreken, dat het niet op de weg van de kerken als zodanig ligt, los van de prediking des Woords, hulp te verlenen aan volken in onderontwikkelde gebieden of die in bijzondere nood verkeren;
2. zich te onthouden van een uitspraak als gevraagd in de instructie van de part. synode van het Oosten, daar er gezien de praktijk, aan zulk een uitspraak geen behoefte bestaat;
3. als algemene richtlijn voor de kerken te aanvaarden, dat bij aanvragen van financiële of andere materiële hulp door kerken in het buitenland het advies van deputaten voor de zending of van deputaten voor bijzondere noden zal worden gevraagd.

De Here zegene uw synode,

namens commissie V,

B. van Smeden, rapporteur.

BIJLAGE XLV

Art. 115

RAPPORT III VAN COMMISSIE VIII (Doop door een vrouw bediend).

Aan de generale synode der Chr. Ger. Kerken in Nederland, vergaderd te Haarlem/Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De part. synode van het Westen stelde per instructie de vraag, of een bepaling van de generale synode van 1912 nog geldig geacht moet en kan worden.

Uw commissie heeft overwogen dat de kerken haar eigen besluiten niet zonder noodzaak herzien.

De vraag betreft de uitspraak van 1912 (Acta, art. 40) waarin de doop door een vrouw bediend, door de synode onvoorwaardelijk voor onwettig wordt verklaard.

Voorzover het de commissie bekend is, zijn geen gegronde bezwaren tegen deze uitspraak ingebracht. Wat in de instructie genoemd wordt, is niet als een fundamenteel bezwaar te beschouwen.

Het is uw commissie bij navraag ook niet gebleken, dat een bepaalde zaak die door de mindere vergaderingen niet kon worden afgedaan, aanleiding heeft gegeven tot het indienen van deze instructie.

Daarom acht zij geen voldoende redenen aanwezig voor een revisie van de uitspraak van de gen. synode van 1912.

Namens commissie VIII,

A. Hilbers, rapporteur.

BIJLAGE XLVI
Art. 116, 171

RAPPORT VAN COMMISSIE I OVER HET KERKVERBAND.

Aan de generale synode der Chr. Geref. kerken,
Haarlem-Santpoort, september 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De zaak welke in de instructie van de particuliere synode van het Noorden onder Agenda-punt 7 D 2 aan de orde wordt gesteld, ligt niet eenvoudig. Hier rijzen vragen, zowel wat betreft de verhouding kerk-kerkverband, als die van kerkeraad-gemeente; ook de verhouding tussen het kerkrecht en het civiele recht komt in het geding.

Mèt de particuliere synode is uw commissie van oordeel dat het recht en de bevoegdheid van een kerkeraad om met het kerkverband te breken, mits men zich gehouden heeft aan het bepaalde in art. 31 K.O., niet betwist mogen worden. Maar het moet strijdig met alle rechtsgevoel worden geacht, wanneer kerkeraden die zich met volkomen negering van het bepaalde in art. 31 K.O. en in strijd met de belofte van het ondertekeningsformulier, menigmaal zelfs zonder de gemeente er in te kennen, losmaken van het kerkverband, nochtans recht kunnen laten gelden op de kerkelijke goederen.

Daarom heeft het, volgens uw commissie alle zin om te onderzoeken, of er middelen en wegen gevonden kunnen worden om één en ander te voorkomen c.q. te verhinderen.

Uw commissie stelt u voor:

1. de instructie van de part. synode van het Noorden voor wat betreft de constatering, erkenning en overweging te aanvaarden;
2. voor wat betreft de gevraagde uitspraak het onder a. genoemde te aanvaarden, het onder b. genoemde niet te aanvaarden;
3. voor wat betreft het gevraagde besluit
  - a. het onder a. genoemde aldus te wijzigen:
„een commissie te benoemen die tot taak heeft te onderzoeken, of er wegen en middelen gevonden kunnen worden om te voorkomen, dat een kerkeraad die art. 31 K.O. en het daarbij bepaalde negeert (genegeerd heeft) en de eens gegeven belofte verbreekt (verbroken heeft), rechtens kan handelen;
  - b. een nieuw b. in te voegen:
„deze commissie op te dragen het resultaat van haar onderzoek aan de e.v. generale synode voor te leggen”;
  - c. het onder b. genoemde gewijzigd als c. te aanvaarden:
„tenslotte beloven wij in alles te handelen naar de geldende Kerkorde en de verdere bepalingen en besluiten der christelijke gereformeerde kerken in Nederland”.

Namens commissie I,
ds. D. Biesma jr., rapporteur.

BIJLAGE XLVII
Art. 117

RAPPORT VAN DEPUTATEN AD ART. 19 D.K.O. (Kas. E.B.P.).

Aan de generale synode van de Chr. Ger. Kerken in
Nederland, vergaderd september 1962 te Haarlem-N.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Deputaten ad art. 19 D.K.O. (Kas E.B.P.) hebben de eer u het volgende te rapporteren over de werkzaamheden door hen verricht in het belang van de opleiding aan onze Theol. School gedurende de cursusjaren '59-'60, '60-'61, '61-'62.

I. Deputaten.

In ons college kwam in de afgelopen periode enige wijziging, zodat op heden als deputaten voor de Kas E.B.P. fungeren:

voor de part. synode van het Noorden: ds. A. C. Noort, secr.
voor de part. synode van het Oosten: ds. P. op den Velde.

voor de part. synode van het Westen: ds. P. J. de Bruin, voorz.

voor de part. synode van het Zuiden: oud. J. Visser Mzn.

Het beheer van de financiën is toevertrouwd aan br. E. H. van Essen te Apeldoorn, eerste penningmeester.

Tweede penningmeester is br. A. Scholten te Apeldoorn.

II. Werkzaamheden.

Deputaten vergaderden alleen tijdens de admissie-examens. Hun werkzaamheden betroffen, na afdoening van de algemene zaken, in hoofdzaak het instellen van een voorlopig onderzoek naar de financiële draagkracht van elke kandidaat die in aanmerking wenste te komen voor een toelage uit de kas.

III. Het aantal toelagen.

Tijdens de cursus '59-'60 ontvingen 21 studenten, onder wie 2 gehuwd, een toelage, tot een totaalbedrag van *f* 35.455,82.

Tijdens de cursus '60-'61 21 studenten, onder wie 2 gehuwd, tot een totaal van *f* 41.306,-.

Tijdens de cursus '61-'62 23 studenten, tot een totaal van *f* 38.340,-.

In totaal werd dus over deze drie jaren aan toelagen uitgekeerd een bedrag van *f* 115.101,82.

Dat is *f* 40.000,- meer dan in de periode '56-'59.

IV. De toelagen.

De maximale toelage voor een ongehuwd student bedraagt thans *f* 1.700,- per jaar, uit te keren over tien maanden.

Gehuwde studenten zijn er momenteel niet.

Met het oog op de stijgende kosten van levensonderhoud en de zo noodzakelijke bibliotheekvorming streven deputaten er naar de uitkeringen op een peil te brengen dat toereikend genoemd mag worden.

V. Financiën.

Lasten- en Batenrekening over 1959.

Lasten:		Baten:	
Uitkeringen	<i>f</i> 33.135,82	Collecten	<i>f</i> 22.288,90
Onkosten	„ 529,54	Giften	„ 3.141,40
Diversen	„ 204,78	Intrest	„ 2.341,42
Batig saldo	„ 11.680,29	Restituties	„ 635,-
		Legaat wijlen mej. Van Weel	„ 2.547,66
		Legaat wijlen mej. Mesjes	„ 13.000,-
		50% opbrengst Kalender en Jaarboek	„ 1.596,05
	<hr/>		<hr/>
	<i>f</i> 45.550,43		<i>f</i> 45.550,43

Lasten- en Batenrekening over 1960.

Lasten:		Baten:	
Uitkeringen	<i>f</i> 37.943,-	Collecten	<i>f</i> 23.175,10
Onkosten	„ 550,97	Giften	„ 1.512,70
		Intrest legaat wijlen hr. Huizer	„ 417,-
		Intrest	„ 2.771,59
		Restituties	„ 1.888,-
		Slotuitkering legaat wijlen mej. Mesjes	„ 2.056,60
		Legaat wijlen mej. Van Dalfsen	„ 4.503,75
		50% opbrengst Kalender en Jaarboek	„ 1.142,33
		Nadelig saldo	„ 1.026,90
	<hr/>		<hr/>
	<i>f</i> 38.493,97		<i>f</i> 38.493,97

Lasten- en Batenrekening over 1961.

Lasten:		Baten:	
Uitkeringen	f 41.013,-	Collecten	f 26.085,94
Onkosten	„ 434,50	Giften	„ 2.060,10
		Intrest legaat wijlen hr. Huizer	„ 139,-
		Intrest	„ 2.739,76
		Restituties	„ 1.570,-
		Legaten	„ 4.796,52
		50% opbrengst Kalender en	
		Jaarboek	„ 1.423,15
		Nadelig saldo	„ 2.633,03
	<hr/>		<hr/>
	f 41.447,50		f 41.447,50

Het Accountantsbureau J. H. van Duuren te Rotterdam heeft – ingevolge opdracht van de deputaten voor financiële controle en advies – de jaren 1959 en 1960 gecontroleerd.

VI. Voorstellen.

Wij mogen u tenslotte het volgende voorstellen:

Uw vergadering besluite:

1. de handelingen van deputaten goed te keuren;
2. de 1e penningmeester, br. E. H. van Essen, en de 2e penningmeester, br. A. Scholten, te herbenoemen.

De Geest des Heren leide u in al uw arbeid!

Voor deputaten ad art. 19 D.K.O.
ds. A. C. Noort, secretaris.

Groningen, 5 april 1962.

BIJLAGE XLVIII

Art. 117

RAPPORT IV VAN COMMISSIE VII (Kas E.B.P.).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Naar aanleiding van het rapport uitgebracht door de deputaten ad art. 19 K.O. heeft uw commissie de eer u het volgende te rapporteren.

Blijkens de in het deputatenrapport opgenomen lasten- en batenrekeningen werden de uitkeringen in 1959, 1960 en 1961 voor minder dan 2/3 deel door de collecten gedekt, hetgeen mede een gevolg was van de nalatigheid van een aantal kerken die niet of slechts éénmaal collecteerden, zodat deputaten in de verslagperiode 94 collecten te weinig ontvingen. Slechts door de ontvangst van enkele legaten konden negatieve saldi voorkomen worden of beperkt blijven. Naar het oordeel van uw commissie behoort dit niet zo te zijn, zeker niet nu de huidige reserves, gelet op de hoogte der uitkeringen, minstens gehandhaafd dienen te worden.

Uw commissie heeft waardering voor de mening van deputaten dat de huidige uitkeringen ontoereikend zijn, en voor hun streven deze te verhogen. Zij is er zich evenwel van bewust dat dit streven geen resultaat kan hebben, indien de baten niet aanzienlijk toenemen.

Ingevolge opdracht van de gen. synode 1959 hebben deputaten een nieuw art. 9 voor hun instructie geconcipteerd. Tevens hebben zij de bestaande artikelen 8 en 9 in een concept – art. 8 samengevoegd en in het eerste lid daarvan de blijkbaar bestaande gedragslijn dat niet de rector der school, doch de penningmeester der kas de uitkeringen verricht, gecodificeerd. Ter gelegenheid van deze wijziging ware, naar het oordeel van uw commissie, in het tweede lid van art. 8 (oud art. 9) tot uitdrukking te brengen dat de penningmeester nimmer, dus ongeacht het belang van het geval, handelt dan volgens besluit van deputaten.

Uw commissie stelt u op grond van het hierboven overwogene voor aldus *te besluiten*:
De generale synode,

1. keurt de handelingen van deputaten goed en brengt hun dank voor hun arbeid;
2. verzoekt de kerkeraden dringend trouw te collecteren voor de kas E.B.P. en de gemeenten op te wekken tot verhoogde bijdragen in deze collecten;

3. bepaalt dat het reglement voor de kas tot ondersteuning van on- en minvermogende studenten (Bijlage VII D.K.O.) wordt gewijzigd overeenkomstig het concept van deputaten, met dien verstande dat art. 8, lid 2, zal luiden:
„Deze beheert de gelden, heeft een adviserende stem en ontvangt zijn instructies inzake de uitkeringen van deputaten”;
4. herbenoemt de aftredende 1e penningmeester en 2e penningmeester.

Namens commissie VII,
A. de Geus, rapporteur.

BIJLAGE XLIX

Art. 118, 122

RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR ALGEMENE DIACONALE EN SOCIALE AANGELEGENHEDEN.

’s-Gravendeel, 20 februari 1962.

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken in
Nederland, te houden in Haarlem, 1962.

Hoogerwaarde broeders,

Deputaten voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden, benoemd ter synode in 1956 in Apeldoorn gehouden, hebben de eer u verslag van hun werkzaamheden te doen en u enkele voorstellen voor te leggen.

1. Samenstelling deputaatschap.

Door de synode van 1959 waren tot deputaten benoemd (art. 255 sub 18 der Acta) de broeders ds. G. Bilkes, voorzitter, mr. C. J. Verplanke, secretaris, J. Bijleveld, C. Drieënhuizen, ds. A. Hilbers, H. van der Molen en drs. A. W. Overwater. Deputaten kozen uit hun midden br. Drieënhuizen tot penningmeester.

In juni 1961 verliet ds. G. Bilkes onze kerken om als predikant te dienen bij de Free Chr. Ref. Church van St. Thomas in Canada. In verband hiermede belastten deputaten ds. Hilbers met het waarnemend voorzitterschap.

Om de behandeling van de door deputaten in studie te nemen vraagstukken zo efficiënt mogelijk te doen geschieden, werd het deputaatschap gesplitst in een diaconale sectie bestaande uit de broeders J. Bijleveld, C. Drieënhuizen en H. van der Molen en een sociale sectie bestaande uit de broeders ds. A. Hilbers, drs. A. W. Overwater en mr. C. J. Verplanke.

Deputaten stellen u voor, het deputaatschap te continueren en uit te breiden tot acht leden. De broeders drs. A. W. Overwater en mr. C. J. Verplanke stellen zich, de eerste om redenen van tijdgebrek, de laatste omdat hij zich onvoldoende deskundig acht, niet meer beschikbaar voor herbenoeming.

2. Vergaderingen.

Deputaten kwamen met inbegrip van de vergadering waarin dit schrijven werd vastgesteld, negen maal bijeen; vijf maal in Amersfoort, twee maal in Amsterdam, éénmaal in ’s-Gravenhage en éénmaal in Utrecht. Buitendien kwamen de sociale en de diaconale sectie nog enkele malen afzonderlijk bijeen.

3. Financiën.

Gebruik makende van het hun in art. 6 hunner instructie verleende recht, hebben deputaten de kerkeraden eenmaal verzocht om een bijdrage in hun kosten ter grootte van f 10,-. Dit verzoek, waaraan 143 van de 167 kerkeraden voldeden, leverde f 1.460,- op.

Aan vergader- en reiskosten werd tot 28 maart 1962 uitgegeven een bedrag van f 910,99; aan drukkosten een bedrag van f 842,70. Aan overige kosten als porti, telefoon enz. een bedrag van f 63,61. Het totaal der uitgaven bedroeg derhalve f 1.817,30.

Bij de afsluiting der boeken voor de synode van 1959 was nog in kas een bedrag van f 630,20. De inkomsten nadien bedroegen f 1.460,- aan bijdragen van de kerkeraden en f 345,25 aan opbrengst van verkoop der brochures als bedoeld hieronder sub 4, letter b, terwijl de uitgaven f 1.817,30 bedroegen, zodat op 28 maart 1962 nog in kas was een bedrag van f 618,15. Voorts waren er op die datum nog 464 exemplaren van de vorenbedoelde brochure in voorraad.

4. Verslag werkzaamheden.

a. *Verhouding diaconie-overheid.*

Bij schrijven van 12 februari 1959 boden deputaten aan de vorige generale synode een rapport aan inzake de taak der diaconie en in het bijzonder de verhouding tussen diaconie en overheid. De generale synode onthield zich van een uitspraak, maar besloot deputaten op te dragen hun rapport al of niet aangevuld of gewijzigd eerst nog toe te zenden aan de kerkeraden om deze zaak langs de kerkelijke weg opnieuw aan de orde te stellen op de eerstvolgende synode (art. 115 der Acta).

Deputaten die destijds dit rapport opstelden, zagen, kennis genomen hebbende van de ter generale synode van 1959 gemaakte opmerkingen, geen aanleiding in het rapport betekende wijzigingen aan te brengen en hebben in september 1960 het rapport – met hier en daar een kleine taalkundige wijziging – toegezonden aan de kerkeraden (zie Acta 1959 bijlage LIII).

Deputaten veroorloven zich op te merken, dat zij het betreuren dat de generale synode van 1959 terzake geen uitspraak heeft gedaan. De opdracht, het rapport door toezending aan de kerkeraden „langs de kerkelijke weg opnieuw aan de orde te stellen”, kan suggereren, dat de aan het rapport verbonden conclusies alleen langs de weg der mindere vergaderingen ter generale synode aan de orde behoorden te komen, hetgeen een miskennis inhoudt van het in art. 4 hunner instructie aan deputaten verleende recht, „de generale synode voorstellen te doen, voorzover deze liggen binnen hun werkterrein”.

Met name betreuren deputaten het uitblijven van een generaal synodale uitspraak, omdat de minister van maatschappelijk werk in augustus 1961 het oordeel van deputaten heeft gevraagd over een voorontwerp Algemene bijstandwet, waarin de voorrang van de kerkelijke materiële armenzorg wordt losgelaten en de bijstand der diaconieën een aanvullend karakter krijgt. Aangezien de minister vóór 1 januari 1962 antwoord verlangde, konden deputaten niet anders doen dan zich in hun beschouwingen baseren op de gedachtengang, neergelegd in hun rapport, met toevoeging van de mededeling, dat de generale synode terzake nog geen uitspraak had gedaan.

Deputaten dringen er thans op aan terzake tot een generaal synodale uitspraak te komen.

b. *Bejaardenzorg.*

Ter generale synode van 1959 werd deputaten opgedragen de kerken van voorlichting te dienen en richtlijnen te verstrekken, voor de voorziening in de geestelijke en stoffelijke noden der bejaarden, waarbij ook de huisvesting wordt betrokken (art. 117 der Acta).

Naar aanleiding hiervan werd onder dagtekening van 26 januari 1961 aan alle kerkeraden een schrijven gezonden, waarin een aantal suggesties met betrekking tot de bejaardenzorg werden gedaan (zie bijlage 1, alsmede de reeds onder dagtekening van 20 juli 1957 aan de kerkeraden gezonden richtlijnen met betrekking tot huisvesting der bejaarden, welke richtlijnen, naar deputaten tot hun leedwezen constateerden, niet door het moderamen der vorige synode als bijlage in de Acta werden opgenomen, zie bijlage 2).

Voorts werd door de voorzitter van deputaten een brochure geschreven, waarin speciale aandacht werd besteed aan de geestelijke noden der bejaarden. Deputaten hebben deze brochure laten drukken en bij schrijven van 10 januari 1962 aan alle kerkeraden een exemplaar toegezonden. De brochure werd voor een luttel bedrag bij de penningmeester van deputaten verkrijgbaar gesteld.

Tenslotte zij in dit verband opgemerkt, dat in juni 1960 door een vanwege de Raad voor gereformeerde sociale arbeid opgericht voorlopig landelijk comité voor bejaardenzorg een oriënteringsvergadering werd gehouden, waarvoor ook ons deputaatschap was uitgenodigd. Besproken werd een plan tot oprichting van een landelijk orgaan voor de bejaardenzorg binnen het kader van de Raad voor G.S.A.

Aan de verdere besprekingen werd vanwege deputaten deelgenomen door de broeders J. Bijleveld en mr. C. J. Verplanke. In overeenstemming met het gevoelen van deputaten hebben zij erop aangedrongen, dat aan het op te richten orgaan de vorm van een zelfstandige stichting zou worden gegeven, omdat betwijfeld werd of deze bejaardenzorg waarbij het voornamelijk om de huisvestingsproblematiek zou gaan, tot de rechtstreekse verantwoordelijkheid der kerken behoort en dus een zelfstandige stichting waarin leden van verschillende kerken à titre personnel (aangezocht eventueel in overleg met de betreffende deputaatschappen) zitting zouden hebben, de voorkeur verdient boven een orgaan als onderdeel van de Raad voor G.S.A. De suggestie van deputaten werd overgenomen hetgeen er toe heeft geleid, dat dit jaar in het leven is geroepen een Stichting landelijk orgaan van de gereformeerde gezindte voor de bejaardenzorg, welke zich stelt op grondslag van de Heilige Schrift, gelijk deze wordt beleden in de Drie formulieren van enigheid. De Stichting heeft ten doel de ontplooiing en

bevordering van de bejaardenzorg in de ruimste zin des woords. In haar bestuur hebben leden van de Geref. kerken (synodaal), van de Geref. gemeenten en van onze kerken zitting op basis van pariteit. Naar toetreding van bestuursleden behorende tot de Geref. kerken (vrijgemaakt) wordt nog gestreefd. Als Chr. Geref. bestuursleden traden toe de broeders J. Bijleveld en mr. C. J. Verplanke, die derhalve à titre personnel (zij het met instemming van deputaten) zitting hebben in het bestuur.

c. Landelijke interkerkelijke samenwerking.

Op 13 oktober 1960 vond op verzoek van de Raad voor gereformeerde sociale arbeid een samenspreking met deputaten plaats waarbij beoogd werd de deelneming van onze kerken aan de Raad. De Raad had als richtsnoer van zijn handelingen en besluiten de Heilige Schrift, gelijk deze wordt beleden in de Drie formulieren van enigheid, en stelde zich ten doel in overeenstemming hiermede het maatschappelijk werk in de ruimste zin des woords te bundelen, te bevorderen en tot ontplooiing te brengen. Hoewel de Raad was ingesteld op interkerkelijke samenwerking, droeg hij een zuiver kerkelijk-gereformeerd signatuur welke mede werd bevorderd door het financieel toezicht, dat de Geref. kerken op deze Raad oefenden.

Gelet op het feit, dat deputaten het niet juist achtten zonder synodale machtiging tot de Raad toe te treden, verzocht de Raad bij schrijven van 12 november 1960 twee waarnemers aan te wijzen die tot alle bestuursvergaderingen zouden worden toegelaten en t.z.t. deputaten zouden kunnen adviseren met betrekking tot een aan de generale synode te doen voorstel. Deputaten wezen als waarnemers aan de broeders C. Drieënhuizen en H. van der Molen.

De prettige besprekingen met deze waarnemers die tussentijds nauw contact hielden met deputaten, hebben er toe geleid dat de Raad is gekomen tot een herziening van de statuten en een bredere basis voor interkerkelijke samenwerking heeft gecreëerd. Krachtens de gewijzigde statuten staat de Raad op de grondslag van de Heilige Schrift, gelijk deze als Gods Woord wordt beleden in de Drie formulieren van enigheid, en stelt hij zich als landelijk samenwerkingsorgaan voor de sociale arbeid in de gereformeerde gezindte ten doel deze arbeid te ontplooiën en te bevorderen. In zijn bestuur zijn verschillende protestants-christelijke organisaties op het gebied van het maatschappelijk werk vertegenwoordigd, terwijl tevens elke generale synode van kerken die de grondslag van de Raad onderschrijven, gerechtigd is rechtstreeks of middels een deputaatschap drie bestuursleden aan te wijzen. Twee van deze drie zullen zitting hebben in het dagelijks bestuur van de Raad.

Eén en ander leidt er toe, dat deputaten de generale synode thans adviseren hun op te dragen drie leden van het bestuur van de Raad voor G.S.A. aan te wijzen en het werk van de Raad jaarlijks te steunen met de opbrengst van één diaconale collecte.

d. Plaatselijke interkerkelijke samenwerking.

Bij schrijven van 26 januari 1961 hebben deputaten zich gewend tot alle kerkeraden o.a. met het verzoek, op de hoogte te worden gesteld van de vormen van interkerkelijke samenwerking met betrekking tot diaconale en sociale aangelegenheden waarbij o.m. werd gedacht aan samenwerking op het gebied van bejaardenzorg, gezinszorg, maatschappelijk werk, kindbescherming en bureaux voor huwelijks- en gezinsmoeilijkheden e.d. Op dit schrijven werd door een veertigtal kerkeraden c.q. diaconieën gereageerd.

De door deze enquête verkregen gegevens werden door deputaten bestudeerd en leidden tot een circulaire die onder dagtekening van 10 januari 1962 aan alle kerkeraden werd toegezonden en waarin enkele praktische wenken met betrekking tot de onderhavige materie werden verstrekt (zie bijlage 3). In dit verband moge nog met waardering melding worden gemaakt van de arbeid der Vereniging van diaconieën der Chr. Geref. kerken in Nederland tot verzorging van wezen, halfwezen en ouderzorg dervende kinderen. Deputaten namen dankbaar kennis van de gang van zaken betreffende het kindertehuis in Utrecht, de opname van kinderen in pleeggezinnen, de toenemende werkzaamheden op het gebied van de kindbescherming en de adviezen aan de ambtsdragers van de plaatselijke kerken.

e. Kerk en bedrijfsleven.

Ter generale synode van 1959 werd deputaten opgedragen de bestudering van en de voorlichting over de vraagstukken betreffende de noodzakelijkheid van de zielszorg speciaal voor hen die werken in het bedrijfsleven, alsmede de vraagstukken die zich bij de voortgaande mechanisering en automatisering van het productieproces en bij de invoering van de glijdende werkweek voordoen waarbij de zondagsrust en dus de zondagsheiliging wordt bedreigd (art. 140 sub 1 der Acta).

Gevolg gevend aan deze opdracht bieden deputaten u bijgaand onder dagtekening van 12 december 1961 een rapport aan, vergezeld van enkele conclusies welke aanvaarding zij u gaarne aanbevelen (zie bijlage 4). Deputaten zijn van oordeel dat de in het rapport gestelde principiële uitgangspunten met betrekking tot de houding van de christen ten opzichte van arbeid en rust nader in de praktijk middels gesprekken met industriële werknemers en contacten met ambtsdragers in „industriële gerichte” gemeenten moeten worden uitgewerkt.

Een verbreding resp. verdieping van de aanvankelijke conclusies is zeer geboden waarbij een veel verder strekkende studie van de onderhavige problematiek zou dienen plaats te vinden.

De ontwikkeling van het instituut van „industriepredikant” resp. de werkzaamheden van de comités „Evangelie en industrie” nopen tot een verdere bezinning en positiebepaling.

Teneinde een scherp beeld te verkrijgen van de verhoudingen in ons land, alsmede de hierboven genoemde principiële benadering te verdiepen, achten deputaten een brede studie noodzakelijk. Zij zijn voorts van oordeel, dat deze arbeid gepaard dient te gaan met hulpverlening aan de opbouw van een nieuwe gemeente in een ontwikkelingsgebied (Deltagebied, IJmond).

Deputaten zouden de generale synode dringend willen aanbevelen een predikant vrij te stellen voor deze studie- resp. werkopdracht, waarbij de synode mogelijk voorts nog zou kunnen overwegen, de betrokkene te belasten met een studie niet alleen inzake de benadering van de christen-werknemer in de ambtelijke bearbeiding, maar ook inzake de benadering van de ontkerstende industriële werknemers. Deputaten zien op deze wijze een goede coördinatie mogelijk in problemen, waarmee zij zelf, deputaten voor het contact met het G.S.I. inzake probleemgebieden en deputaten voor evangelisatie zich belast weten.

Tenslotte merken deputaten op, dat hun niets is gebleken van het overleg, dat volgens opdracht der generale synode van 1959 (art. 140 sub 6 der Acta) door deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid met hen behoorde te worden gepleegd met betrekking tot een boodschap aan de regering over de handhaving der zondagsrust en over de bescherming van christen-werknemers die zondagsarbeid weigeren.

5. Instructie.

Ter generale synode van 1959 werd deputaten opgedragen aan de volgende synode een ontwerp van een in overeenstemming met de taakuitbreiding als bedoeld hierboven sub 4 letter e gewijzigde instructie voor het deputaatschap, eventueel een instructie voor een afzonderlijk deputaatschap kerk en bedrijfsleven in te dienen (art. 104 sub 3 der Acta).

Deputaten zijn van mening, dat de instelling van een afzonderlijk deputaatschap met klem dient te worden ontraden. Waar het aantal onderlinge raakvlakken steeds groter wordt, naarmate er meer deputaatschappen ontstaan, komt het raadzaam voor het aantal tot een minimum te beperken, waardoor tevens competentiemoeilijkheden worden voorkomen. In het bijzonder is echter bij de instelling van een deputaatschap kerk en bedrijfsleven het gevaar aanwezig, dat de werkzaamheden elkaar gaan overlappen. De splitsing van het huidige deputaatschap in een diaconale en een sociale sectie waarborgt een veel betere coördinatie.

Wel verdient het aanbeveling de taakomschrijving van deputaten iets te verruimen en daarin tevens op te nemen het geven van voorlichting en adviezen inzake de plaats van de Chr. Geref. Kerken in de samenwerkingsvormen tussen kerk en bedrijfsleven. In verband daarmee zou de naam van het deputaatschap dienen te worden gewijzigd in: deputaatschap voor algemene diaconale en maatschappelijke aangelegenheden, welke naam een breder begrip dekt dan algemene diaconale en sociale aangelegenheden.

6. Conclusies.

Resumerende geven deputaten u in overweging de volgende conclusies over te nemen:

- a. Het ter synode van 1956 ingestelde deputaatschap voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden wordt gecontinueerd. Deputaten worden herbenoemd met uitzondering van ds. G. Bilkes, aan wie dank wordt gezegd voor de vele en baanbrekende arbeid die hij als deputaat heeft verricht, en van de broeders drs. A. W. Overwater en mr. C. J. Verplanke. Er worden vier nieuwe deputaten benoemd.
- b. De generale synode neemt de conclusies van het aan de generale synode van 1959 aangeboden rapport van toenmalige deputaten, zoals dit in 1960 aan de kerkeraden is toegezonden, inzake de taak der diaconie en de verhouding van diaconie tot overheid over.
- c. De generale synode keurt de voorlichting van deputaten aan de kerken met betrekking tot de bejaardenzorg en de plaatselijke interkerkelijke samenwerking goed.
- d. De generale synode draagt deputaten op drie leden van het bestuur van de Stichting raad voor gereformeerde sociale arbeid aan te wijzen en machtigt deputaten jaarlijks aan

- de kerken te vragen, de opbrengst van één diaconale collecte af te staan voor het werk van de G.S.A.
- e. De generale synode neemt de conclusies van het door deputaten opgestelde rapport inzake de houding van de christen ten opzichte van de arbeid en de rust over en stelt het rapport als handleiding ter beschikking van de kerkeraden.
- f. De generale synode machtigt deputaten om in overleg en samenwerking met deputaten voor het contact met het G.S.I. inzake probleemgebieden en deputaten voor evangelisatie te komen tot de benoeming van een predikant voor de bestudering van de problematiek rondom de industriële werknemers en voor hulpverlening aan de opbouw van een nieuwe gemeente in een ontwikkelingsgebied.
- g. In de instructie van deputaten wordt art. 1 vervangen door:
 „De generale synode stelt in een deputaatschap voor algemene diaconale en maatschappelijke aangelegenheden” en wordt art. 3 sub a vervangen door: „het geven van voorlichting inzake diaconale en sociale aangelegenheden en inzake de plaats van de Chr. Geref. Kerken in de samenwerkingsvormen tussen kerk en bedrijfsleven”.
- Uw vergadering de leiding des Heiligen Geestes toebiddend,
 verblijven deputaten voornoemd,
 mr. C. J. Verplanke, secretaris.

BIJLAGE 1

DEPUTATEN DER CHR. GEREf. KERKEN VOOR ALGEMENE DIACONALE EN SOCIALE AANGELEGHEDEDEN.

's-Gravendeel, 26 januari 1961.

Aan de raden der Chr. Geref. Kerken in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De generale synode onzer kerken, welke in september 1959 werd gehouden, droeg deputaten in hoofde genoemd op, zich o.m. te bezinnen op de steeds groeiende ambtelijke taak welke bestaat jegens de bejaarden in onze kerken, en onze kerken dienaangaande van voorlichting te dienen.

Uiteraard zouden deputaten een studie kunnen voorbereiden om met bijbelse en wetenschappelijke argumenten aan te tonen dat bejaardenzorg tot de opdrachten der kerken behoort. Aangezien ten dezen echter reeds veel voorlichtende arbeid is verricht in ons verwante kerken, menen wij dat door middel van dergelijke publikaties de noodzaak van deze zorg op voldoende wijze is aangetoond en zal worden erkend, hetgeen door de synode ook onomwonden werd gesteld, met als resultaat dat bovengenoemde opdracht aan deputaten werd verstrekt.

Evenwel moet worden geconstateerd dat deze materie tot heden in vele van onze plaatselijke kerken weinig of geen aandacht heeft verkregen, zodat het wenselijk geacht mag worden u enige praktische aanwijzingen aan te bieden.

Allereerst willen wij u gaarne enige publikaties noemen welke zich met het bejaardenprobleem, benaderd van kerkelijk standpunt, bezighouden, o.m.

1. „Als de amandelboom bloeit”, rapporten, opgesteld in opdracht van het comité centrale diaconale conferentie der Geref. Kerken, met medewerking van de G.S.A. en de G.S.I.
2. Bejaardenwerk nr. 12 van de serie praktisch theologische handboekjes, onder redactie van dr. S. F. H. J. Berkelbach van der Sprenkel e.a. 1958, uitgegeven door het Boeken-centrum N.V. te 's-Gravenhage. Deze bundel omvat een aantal studies uitgaande van de contact-commissie bejaardenzorg van de algemene diaconale raad voor de herderlijke zorg der Ned. Hervormde Kerk.
3. „Pastorale zorg aan bejaarden” van dr. C. Gilhuis, uitgave van J. H. Kok te Kampen.
4. Diverse bijdragen in:
  - a. Diaconaal Contact, uitgave van het Landelijk comité van ouderlingen- en diakenen-conferenties der Chr. Geref. Kerken.
  - b. Correspondentieblad der gereformeerde kerken.
  - c. „Diakonia”, uitgaande van de Ned. Hervormde Kerk.

Hoewel het op zeer vele manieren mogelijk is de bejaarden hulp te verschaffen, wensen deputaten zich voor ditmaal te beperken tot het aangeven van mogelijkheden die met eenvoudige middelen en geringe kosten in praktijk kunnen worden gebracht.

Vanzelfsprekend zal de wijze van ambtelijke hulpverlening verschillend van aanpak en karakter zijn, al naar gelang de positie welke men in het kerkelijk leven inneemt. De navolgende onderscheidingen kunnen worden genoemd:

- a. De predikant zal ongetwijfeld zieken en hen die in acute geestelijke nood verkeren, met grotere frequentie bezoeken dan diegenen der gemeenteleden die minder sterk waarneembare zorgen kennen.

Ten aanzien van de bejaarden menen wij dat steeds kan worden gesproken van een voortdurende behoefte aan geestelijke leiding bij de problemen welke zich voordoen bij het ouder worden, b.v. het naderen van het levenseinde, het moeten loslaten van aardse en maatschappelijke bindingen waaraan men zich nog steeds nauw verbonden weet. Naar ons gevoelen dient het bezoeken der bejaarden volgens vaste regelmaat te geschieden: te denken ware aan periodieke bezoeken, tenminste eens per maand, bij minder valide leden die bovendien in de meeste gevallen de kerkdiensten niet regelmatig kunnen bijwonen en dus in sterke mate afhankelijk zijn van de persoonlijke ontmoetingen met de zielszorger.

- b. De ouderling dient de bejaarden beslist veelvuldiger te bezoeken dan de overige aan zijn zorgen toevertrouwde leden der kerk. Door deze bezoeken zal het contact met de plaatselijke kerk levendig blijven en kunnen de zorgen die deze groep over het algemeen meer en schrijnender ervaart dan de overige wijkbewoners, met geduld worden aangehoord en besproken. Dit contact zal op zichzelf reeds veel vreugde verschaffen, terwijl de mogelijkheid bestaat dat troost kan worden geboden door begripvol samenspreken en gebed met deze oudere broeders en zusters. In kerken van groter omvang ware ernstig te overwegen één der ouderlingen in het bijzonder te belasten met de ambtelijke zorg der bejaarden en deze indien nodig, vrij te stellen van het overige ambtelijke werk. Bij voorkeur geschiede deze arbeid dan door één der broeders die zelf, qua leeftijd, tot de aan zijn zorgen toevertrouwde categorie behoort, zodat deze ambtsdrager mede uit eigen ervaring kan spreken niet alleen over de zorgen, maar ook over de waarneembare zegeningen van het ouder worden; de wijze waarop afstand kan en mag worden genomen van de tot hertoe nagestreefde idealen; het positief heenleven naar het naderend einde voor ieder die zich verlost mag weten van zondes Schuld en daardoor rijke verwachtingen mag hebben van „het Leven” na dit aardse bestaan.

Op welke wijze deze arbeid door de ouderlingen ook wordt aangevat, in ieder geval streve men er naar de bejaarden minimaal ieder kwartaal te bezoeken.

- c. De diaken zal de bejaarde steeds in de normale regelmatige zorg moeten betrekken aangezien het zijn taak is behoeftigen, zieken, weduwen, wezen en eenzamen te verzorgen. Vanzelfsprekend zullen materiële zorgen moeten worden verlicht en zo mogelijk weggenomen, doch daarnaast bestaat bij de categorie der bejaarden vrijwel steeds de nood der vereenzaming waarbij men zich overbodig en vaak zelfs storend gevoelt in de maatschappij, kerk en familie, kortom in de gehele samenleving. De hier gesignaleerde nood grijpt in veel gevallen zeer funest in in het bestaan. Aan de intense behoefte aan bijstand in deze gevallen wordt zo gemakkelijk voorbijgegaan door vermeende onmacht tot het verlenen van hulp. Een maandelijks gesprek, zoals dat ook met de ondersteunden plaatsvindt en waarbij de gebeurtenissen in de plaatselijke kerk en de dingen van het dagelijks leven ter sprake komen, kan reeds het waardevolle besef doen ontstaan of verlevendigen dat men nog steeds volledig tot de kerkelijke en maatschappelijke gemeenschap wordt gerekend.

In bovenstaande suggesties heeft vrijwel uitsluitend het aspect van het bewerken van bejaarden aandacht gekregen. Men hoede er zich echter voor eenzijdig het *bewerken* dezer categorie te beklemtonen waardoor mogelijk het *werken door* de bejaarde weinig of geen aandacht verkrijgt. Juist het actief doen deelnemen aan de arbeid in kerkelijke kring zal het gevoel van eigenwaarde bij de bejaarde doen toenemen omdat het besef wordt aangewakkerd dat men nog een taak heeft en de verrichte arbeid tot nut van anderen is.

Teneinde de werkzaamheid van kerkeraad, gemeente en bejaarden zelf te stimuleren zijn o.m. de volgende mogelijkheden te noemen die, voor een deel, in de praktijk reeds hebben bewezen van groot nut te kunnen zijn, t.w.:

1. Organiseren van bejaardenbijeenkomsten welke regelmatig kunnen worden belegd. Nadat enige ervaring is opgedaan late men de voortgaande organisatie bij voorkeur in handen van de bejaarden zelf. Uiteraard zal de diaconie, voor zover nodig, geldelijke steun moeten verschaffen, al lijkt het zeer gewenst ook de deelnemers zelf in de vorm van een geringe bijdrage in de kosten te laten delen. Als uitvloeisel van deze bijeenkomsten kunnen o.m. de volgende activiteiten worden genoemd:
  - a. organiseren van lezingen;
  - b. organiseren van een uitgaansdag;
  - c. het beheren en doen circuleren van een leesportefeuille;
  - d. het onderhouden van contact met de plaatselijke kerkelijke verenigingen;
  - e. het bezoeken van aan huis gebonden bejaarden, volgens een op te stellen schema;
  - f. huiselijke ontmoetingen bij particuliere hoogtijdagen.

De kerkeraden kunnen de belangstelling van de gemeenteleden o.m. stimuleren door middel van:

2. Het opnemen van een jaarlijkse collecte op het collecterooster ten behoeve van de bejaardenzorg.
  3. Het activeren van de plaatselijke verenigingen om bejaarden te bezoeken en/of hulp te bieden in optredende behoeften van velerlei aard.
  4. Door middel van opnamen op een bandrecorder de bejaarden in staat te stellen het kerkelijk leven van meer nabij mee te maken.
- De werkzaamheid van de bejaarden zelf zou o.m. kunnen worden bevorderd door óók hen te belasten met:
5. Het optreden als correspondent voor kindertehuis, zending etc.
  6. Lectorverspreiding voor evangelisatie e.d.
  7. Inning vaste vrijwillige bijdragen als lid ener financiële commissie, waardoor tevens jongeren die over het algemeen toch reeds zeer druk zijn bezet, kunnen worden ontzien.
  8. Hulpverlening bij of organisatie van papieracties, verkoopdagen e.d.
  9. Tuinonderhoud bij kerkelijke gebouwen.
  10. Onderhoudswerken aan gebouwen door niet meer in het arbeidsproces opgenomen vaklieden.
  11. Het voeren van kerkelijke administraties.

In het bovenstaande werden enkele suggesties gedaan met betrekking tot de behandelde materie welke uiteraard naar eigen inzicht kunnen worden uitgebreid met door uzelf gesignaleerde mogelijkheden. Gaarne zullen deputaten in kennis worden gesteld met reeds bestaande activiteiten op dit gebied welke een aanvulling kunnen betekenen op het thans gesuggereerde.

Door middel van publikaties in de kerkelijke pers kan de aandacht van anderen dan gevestigd worden op hetgeen elders, met goed gevolg, werd gerealiseerd.

Vertrouwende u met het vorenstaande van dienst te zijn geweest, verblijven wij gaarne met broedergroeten,

namens deputaten voornoemd,
w.g. ds. G. Bilkes, voorzitter
mr. C. J. Verplanke, secretaris.

BIJLAGE 2

DEPUTATEN DER CHR. Geref. KERKEN VOOR ALGEMENE DIACONALE EN SOCIALE AANGELEGENHEDEN.

Richtlijnen inzake bejaardenzorg door middel van bejaardentehuizen.

1. De noodzaak van de bouw van bejaardentehuizen waar de ouden van dagen in een hun vertrouwde levensbeschouwelijke sfeer een goede verzorging kunnen genieten, wordt algemeen erkend en wordt ook voor onderstaande richtlijnen als uitgangspunt aanvaard.

2. Bij de bouw van bejaardentehuizen dient er van te worden uitgegaan, dat ouden van dagen in of in de buurt van hun vroegere woonplaats wensen te wonen, zodat zij in de gelegenheid zijn het contact met familie, kennissen en vroegere vertrouwde omgeving te bewaren. „Verplanting” naar tehuizen in ver verwijderd gelegen gemeenten vergroot het gevoel van eenzaamheid.

3. De eis van de eigen levensbeschouwelijke sfeer brengt mee, dat de bouw van een Chr. Geref. bejaardentehuis ideaal is. Aangezien zulk een tehuis echter alleen voor plaatselijke bejaarden behoort te dienen (zie onder 2), zal men zich de weelde van een Chr. Geref. tehuis wellicht slechts in grote steden of in bepaalde bevolkingsconglomeraten kunnen veroorloven.

4. Waar het onder 3 genoemde ideaal niet kan worden bereikt, verdient samenwerking met andere gereformeerden de voorkeur boven een Chr. Geref. regionale opzet. De band met de plaatselijke familie- en kennissenkring die toch veelal tot eigen kerkelijke gemeente behoort, blijft dan bewaard en de vertrouwde omgeving hoeft niet te worden losgelaten.

5. Bouw en exploitatie van een bejaardentehuis behoort niet in de eerste plaats tot de taak van een kerkeraad (diaconie) evenmin als bouw en exploitatie van een school, woningen voor jonggehuwden enz. Wel dient de kerkeraad (diaconie) de leden der gemeente tot het nemen van initiatieven aan te moedigen en deze moreel, indien nodig zelfs financieel te steunen. Bouw en exploitatie zelve dient de kerkeraad (diaconie) aan daarvoor in het leven geroepen zelfstandige, commercieel deskundige organen over te laten.

6. Indien de bouw van een bejaardentehuis tezamen met andere gereformeerden wordt ondernomen, dient er de voorkeur aan te worden gegeven dat de verdeling der bestuurszetels over de leden der samenwerkende kerkgemeenschappen op basis van pariteit en niet op basis van evenredigheid geschiedt. Eerst dan is van samenwerking en niet van medewerking sprake.

7. De bouw en exploitatie van een bejaardentehuis geschiedt door een stichting, die onder

garantie van de burgerlijke of kerkelijke gemeente een geldlening aangaat teneinde de bouw van het tehuis te financieren. De stichting dient de verpleegprijzen zodanig te stellen dat de annuïteit regelmatig kan worden betaald en er geen exploitatieverlies ontstaat. De garantie zal dan nooit behoeven te worden gerealiseerd. Wel zullen de verpleegprijzen zo hoog komen te liggen, dat slechts weinigen deze uit eigen middelen zullen kunnen voldoen. In deze verpleegprijzen zal derhalve door familie, kerk of overheid (in deze volgorde) dienen te worden bijgedragen. Subsidiëring van de stichting zelve is echter onnodig en ongewenst. Derden (kerk of overheid) behoren bij voorkeur geen medezeggenschap in de stichting te krijgen en tegengaranties van de garanderende kerk of overheid behoeven, gelet op bovengenoemde opzet, niet te worden gesteld.

8. De taak der diaconie met betrekking tot de bejaardenzorg door middel van bejaarden-tehuizen dient zich derhalve te beperken tot subsidiëring in de verpleegprijzen der bejaarden.

BIJLAGE 3

DEPUTATEN DER CHR. GEREFORMEERDE KERKEN VOOR ALGEMENE DIACONALE EN SOCIALE AANGELEGENHEDEN.

's-Gravendeel, 10 januari 1962.

Aan de raden der Chr. Gereformeerde kerken in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Ter generale synode van 1959 werd deputaten in hoofde genoemd opgedragen de kerken van voorlichting te dienen en richtlijnen te verstrekken voor de voorziening o.m. in de geestelijke noden der bejaarden (art. 117 der Acta). Ter uitvoering van deze opdracht hebben deputaten hun – inmiddels geëmigreerde – voorzitter ds. G. Bilkes verzocht richtlijnen op te stellen voor het ambtelijk werk onder en het gesprek met de bejaarden. Ds. Bilkes heeft aan dit verzoek voldaan door het schrijven van een brochure welke niet alleen kan dienen als leidraad bij de ambtelijke arbeid, maar tevens bijzonder geschikt is om de bejaarden zelf voorlichting te verschaffen.

Bijgaand bieden deputaten u een exemplaar van deze brochure aan. Zij geven u in overweging zowel ambtsdragers als bejaarden te voorzien van deze leidraad. De kosten bedragen f 1,25 per exemplaar. Worden meer dan 10 exemplaren besteld, dan behoeft slechts f 1,- per exemplaar te worden betaald. Bestellingen worden alleen uitgevoerd na voorafgaande storting van het verschuldigde bedrag op gironummer 630764 ten name van de penningmeester van deputaten, Prins Hendrikstraat 117, 's-Gravenhage.

Bij circulaire van 26 januari 1961 verzochten deputaten u opgave te doen van de in onze kerken reeds ter hand genomen werkzaamheden op diaconaal en sociaal terrein, hetzij binnen eigen kerkelijke kring, hetzij in samenwerking met andere kerken of organisaties. Aan dit verzoek werd door een veertigtal kerkeraden voldaan.

Hoewel deputaten uiteraard gaarne nog meer gegevens ter beschikking hadden gekregen, menen zij dat het voorhanden materiaal toch wel enig inzicht verschaft in hetgeen plaatselijk wordt ondernomen of voorbereid. Naar mag worden aangenomen, bestaan in vele kerken die niet reageerden, soortgelijke activiteiten, doch bleef melding hiervan om onbekende redenen achterwege.

De binnengekomen reacties geven aanleiding u enkele richtlijnen te verstrekken waarmede u wellicht uw winst kunt doen.

In vele gevallen blijken de plaatselijke kerkeraden van mening te zijn, dat met name de diakenen in staat kunnen worden geacht moeilijkheden op sociaal terrein uit de weg te ruimen door middel van regelmatige bezoeken aan de bedreigde gezinnen. Zonder de bekwaamheden van de diakenen ook maar enigszins in twijfel te trekken, menen deputaten u niettemin met klem te moeten aanraden in dergelijke gevallen de hulp van deskundigen in te roepen. De adviezen aan in moeilijkheden geraakte gezinnen winnen immers ontegenzeggelijk veel aan waarde, wanneer daaruit niet alleen de noodzakelijke bewogenheid met het lot van de naaste spreekt, maar tevens de door studie en opleiding verkregen kennis met de te behandelen materie. Het verdient derhalve aanbeveling gebruik te maken van de kennis van diegenen in eigen kring – in of buiten de kerkeraad – die een dergelijke opleiding genoten en thans of voorheen op dit terrein werkzaam zijn of waren.

Aangezien onze plaatselijke gemeenten, behoudens in de grote steden, te weinig leden tellen om dit werk zelfstandig op deskundige wijze te organiseren, is het gewenst in dezen met andere kerken in één organisatie samen te werken.

Waar zulks geschiedde bleek de samenwerking steeds goed te voldoen. Met verlangens en

aanwijzingen uit onze kring werd op correcte en bevredigende wijze rekening gehouden.

Men dient er zich overigens van bewust te zijn dat van samenwerking geen sprake is, wanneer wordt volstaan met een jaarlijkse bijdrage. Welbewust dient men aan de organisatie deel te nemen, opdat men zeggenschap verwerft in het bestuur en bij de arbeid. Men dient geen gebruik te maken van door anderen georganiseerde arbeid zonder daaraan zelf actief deel te nemen. Dat is in strijd met het eigen verantwoordelijkheidsbesef.

In concreto willen deputaten u dringend adviseren actief deel te nemen in de hierna te noemen werkzaamheden, t.w.:

1. *gezinsverzorging*. Daar waar de moeder in het gezin door welke oorzaak ook tijdelijk de zorg voor het gezin niet kan waarnemen, dient hulp te worden geboden. De organisatie van deze hulp kan zowel plaatselijk, interkerkelijk als kerkelijk regionaal geschieden.
2. uitbouw van de gezinsverzorging tot het veel breder terrein van het *maatschappelijk werk*. De samenwerking met de maatschappelijk werk(st)er ware bij voorkeur zodanig te regelen, dat de kerkeraad trouw opgave ontvangt van de adressen waar hulp wordt verleend, opdat deze gezinnen met bijzondere ambtelijke zorg kunnen worden omringd. Vanzelfsprekend zal de maatschappelijk werk(st)er zich op geen enkele wijze behoeven uit te laten over de gesignaleerde moeilijkheden, opdat de vereiste vertrouwelijke sfeer niet wordt geschaad. Het maatschappelijk werk omvat een zeer breed terrein, zoals:
  - a. voorlichting en hulp bij huwelijks- en gezinsmoeilijkheden;
  - b. bestrijding van alcoholisme;
  - c. kinderuitzendingen (welke in enkele gemeenten ook zelfstandig worden verzorgd);
  - d. kinderbescherming. Voorzover in interkerkelijke samenwerking geen deskundige bijstand wordt gegeven, wende men zich tot de Vereniging van Chr. Geref. diaconieën die als voogdijvoerend orgaan is erkend en middels de Commissie Kinderbescherming (p/a Predikherenkerkhof 9, Utrecht) met haar deskundige adviseurs (psychiater, psycholoog, arts, jurist, predikant, maatschappelijk werkster) bereid is advies te verlenen.
3. *bejaardenzorg* als resultaat van het maatschappelijk werk. In eigen kring worden op dit gebied, met eenvoudige middelen, tot vreugde van de bejaarden o.m. georganiseerd:
  - a. bejaardenmiddagen, veelal door bejaarden zelf geleid en soms tot stand gekomen met medewerking der kerkeraden;
  - b. jaarlijkse uitgaansdag;
  - c. autodiensten op zondag voor het vervoer van bejaarden naar de kerk, zodat de band met de plaatselijke kerk op de meest afdoende wijze wordt aangehouden;
  - d. aanleg van ziekentelefoon of opname van preken op een geluidsband, opdat thuiszittende bejaarden op deze wijze toch kunnen medeleven met de wekelijkse kerkdiensten in eigen kerk.

Ten aanzien van de huisvesting van bejaarden handhaven deputaten het in hun circulaire van 20 juli 1957 gegeven advies bij voorkeur mede te werken in stichtingen tot exploitatie van een plaatselijk bejaardencentrum van interkerkelijke opzet.

Gaarne zullen deputaten u in voorkomende gevallen met concrete adviezen terzijde staan. Ter zake kunt u zich steeds wenden tot het secretariaat.

U gezegende arbeid toewensend, verblijven deputaten,

met broedergroeten,

w.g. ds. A. Hilbers, wnd. voorzitter,
mr. C. J. Verplanke, secretaris.

BIJLAGE 4

DEPUTATEN DER CHR. Geref. KERKEN VOOR ALGEMENE DIACONALE EN SOCIALE AANGELEGENHEDEN.

's-Gravendeel, 12 december 1961.

Aan de generale synode der Chr. Geref. kerken in
Nederland, te houden in Haarlem 1962.

Hoogerwaarde broeders,

Ter generale synode van de Chr. Geref. Kerken, gehouden te Rotterdam in 1959, werd o.m. besloten de bestudering van en de voorlichting over de vraagstukken betreffende de noodzakelijkheid van de zielszorg speciaal voor hen die werken in het bedrijfsleven, alsmede de vraagstukken die zich bij de voortgaande mechanisering en automatisering van het productieproces en bij de invoering van de glijdende werkweek voordoen, waarbij de zondagsrust en dus de zondagsheliging worden bedreigd, voorshands op te dragen aan deputaten voor alge-

mene diaconale en sociale aangelegenheden. Deputaten hebben de eer u hieronder de resultaten van hun arbeid, alsmede enkele conclusies die u ter vaststelling in overweging worden gegeven, aan te bieden.

1. De christen en de arbeid.

Het huidige arbeidsproces stelt de christen en daarom de kerk voor vragen, die niet alleen de visie op de arbeid raken, doch de gehele levensinstelling van de mens. De kerk staat immers voor de noodzaak van bezinning op de zielszorg welke moet worden gegeven aan haar leden die door de industrialisatie en het fabrieksklimaat leven in een zich voortdurend wijzigende situatie. Als moeder der gelovigen heeft zij ervoor te waken dat haar kinderen bij het vervullen van hun maatschappelijke functie niet geïnfecteerd worden door de geest van een arbeidsproces dat de menselijke waarden aantast. Zij heeft haar leden te leren de arbeid, hoe gespecialiseerd ook in deze tijd, te zien en te beleven uit het roepingsbesef dat de Bijbel ons leert. Het is de Reformatie geweest die dat bijbels roepingsbesef opnieuw aan de orde gesteld heeft. Het is de taak der kerk dit besef juist in deze tijd aan haar leden voor te houden.

De christenarbeider leeft op de grens van twee werelden. Enerzijds is hij kerklid, anderzijds leeft en werkt hij in het fabrieksklimaat. Als kerklid behoeft hij geestelijke verzorging, als arbeider worden zijn stoffelijke belangen verzorgd door fabriek en organisatie. Intussen leeft hij zijn ene ongedeelde leven. Hier ligt het knelpunt. Hoe moet hij als christen staan in het huidige produktieproces? Tegen welke invloeden moet hij zich wapenen en tot welke strijd wordt hij vanuit het Evangelie geroepen?

Ter beantwoording van deze vragen moeten we het karakter van de moderne arbeid en de invloed daarvan op de mens en op zijn levensverbanden in het kort nagaan.

De arbeid is door de ver doorgevoerde mechanisatie en automatisering in vele bedrijven beperkt tot een enkele regelmatig terugkerende handeling. Het verantwoordelijkheidsbesef van de mens kan daardoor uitslijten. De invloed van deze arbeid op de mens leidt tot een gemis aan arbeidsvoldoening. Er ontstaat een onpersoonlijke instelling ten opzichte van het bedrijf.

De persoonlijke verantwoordelijkheid gaat plaats maken voor de collectieve. De kleine man heeft in het hiërarchisch ingestelde bedrijf een sterk bevoogde functie. De machine bepaalt bovendien zijn arbeidstempo, terwijl een uitgebreid getarifiseerd loonsysteem hem zegt wat hij waard is. Dit geeft hem een gevoel van onbehagen. Het werkt het nihilisme in de hand, gepaard aan een vermaterialiseerde levensstijl.

De mechanisatie van de arbeid behoort in onze tijd tot de moeilijkste en meest ingrijpende problemen van onze samenleving.

Naast de technische, sociologische, sociaal-psychologische en psycho-technische aspecten is er ook een zeer belangrijk antropologisch en sociaal-ethisch aspect. De mechanisatie heeft iets gedaan en doet nog steeds iets aan de ziel van de mens, aan zijn eigenlijke mens-zijn. In verband met de mechanisatie is een ander mensentype ontstaan, van de mens vóór die tijd in vele opzichten essentieel verschillend. De arbeider is in het arbeidsproces grotendeels onmondig gelaten. Hij kan zijn mens-zijn moeilijk verwerklijken. Daardoor wordt zijn menselijke existentie in zeker opzicht bedreigd.

Anderzijds dienen we te bedenken dat ondanks alle tendenties die een schadelijke invloed kunnen uitoefenen op het geestelijk welzijn van de arbeiders, het bedrijfsleven ons Nederlandse volk een welvaart gegeven heeft waarvan we in de vooroorlogse jaren niet hadden kunnen dromen. De industrie is een uitkomst voor de bevolking van ons land. Deze zegen moeten we niet over het hoofd zien. In ethisch opzicht evenwel – en dat benadrukken we slechts – zijn we ten achter gebleven.

Duidelijk dient weer te worden gesteld, dat de arbeider zijn werk heeft te zien als een goddelijk beroep. De opdrachtgever van dat werk is immers de Here (Gen. 2 : 15) en het vierde gebod is niet slechts het gebod van de rust, maar ook het gebod van de arbeid. Omdat het arbeidsterrein is getroffen door Gods vloek, brengt de arbeid moeite, inspanning, gevaar met zich mee. Dat is een kruis, dat de christen zijn Heiland heeft na te dragen om ook daarin zijn navolger te zijn en getrouw en naarstig de arbeid te verrichten.

De kerk heeft dan ook tot taak zielszorg te geven aan de mensen die werken in de industrie.

Onder zielszorg verstaan we niet een speciale geestelijke bemoeienis met een zekere categorie mensen, alsof hun ziel andere zorg zou behoeven dan die van een vakman, ambtenaar etc. We moeten de bijbelse betekenis van het woord ziel goed zien. De mens is een eenheid van lichaam, geest en ziel. Het gaat hier om de gehele mens. Zielszorg bedoelt de naleving van het apostolisch woord: En laten wij op elkander acht geven om elkaar aan te vuren tot liefde en goede werken (Hebr. 10 : 24).

In de zielszorg gaat het erom dat de mens leert leven uit het Koninkrijk Gods. Voor alles geldt: Zoekt eerst het Koninkrijk en Zijn gerechtigheid en alle deze dingen zullen u toegeworpen worden. Onder de koninklijke heerschappij van Christus leren we God kennen als Vader van Zijn kinderen, die wonderlijk zorgt. Daardoor worden we verlost van de vragen naar levensonderhoud, die in deze tijd bijzonder beslag op ons leggen. Eén ding is nodig! Dat hebben we te zoeken. Dit gaat ver boven ons dagelijkse werk uit. Het Koninkrijk staat kritisch tegenover een vermaterialiseerde levensinstelling en tegenover een op het werken afgestemde levenshouding. Het roept ons tot bekering (metanoia). De bekering tot God in Christus maakt ons tot dienstknechten van de Here, wat inhoudt dat we in de grote vrijheid staan, een vrijheid die onze gezindheid tot ons dagelijks werk moet kenmerken. Zo leren we de betrekkelijkheid van ons dagelijks werk zien in het licht van het Koninkrijk (I Cor. 7 : 29). Maar als we deksel en voedsel hebben, wij zullen daarmee vergenoegd zijn (I Tim. 6 : 8).

In de tweede plaats leert ons het Koninkrijk dat de arbeid op de aarde het karakter heeft van dienst. In de arbeid betoont de arbeider die uit het geloof leeft, gehoorzaamheid aan de grote Opdrachtgever. Hij is medearbeider Gods; de eer van God heeft hij in zijn arbeid te zoeken. Dit dienstkarakter zet de arbeid op de juiste plaats. De arbeid is er niet om de arbeid, maar om God die de mens het werkterrein gegeven heeft. Het dienen van de Here moet uitkomen over de volle breedte van het leven. Zoals de zondag er is voor de dienst des Heren, zo hebben ook de werkdagen in dat teken te staan. Daardoor wordt het loon niet het beheersende motief tot de arbeid. Gods hand wordt dan gezien in het loon dat we ontvangen tot levensonderhoud. De afhankelijkheid van Zijn zegen en het danken voor Zijn gaven komt dan tot zijn recht.

In de derde plaats verlost het Koninkrijk Gods ons van persoonlijke eerzucht als arbeidsinzet. De mens die leeft uit het geloof in het Koninkrijk Gods, wordt eerst recht en volledig mens. Hij wordt bewaard voor het nummergevoel, de anonieme collectiviteit, waarin zijn persoonlijkheid ten onder gaat. Het Koninkrijk laat de gelovige zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van zijn werk zien, want het scheidt verloste persoonlijkheden en het herstelt de relatie tot de medemens. De liefde tot God staat voorop, de liefde tot de naaste volgt er vanzelf uit. Op het arbeidsterrein hebben we de gelegenheid deze liefde tot de naaste te tonen.

In de vierde plaats wil het Koninkrijk Gods ons leren een nieuwe levenswandel uit de kracht van de Heilige Geest (Rom. 8 : 1-13). Deze komt uit in de navolging van Christus. Op het moderne arbeidsterrein is de christen geroepen de voetstappen van de Heiland na te volgen. Daarin vervult de christen een missionaire taak.

Tenslotte: Het Koninkrijk komt. De christen leeft de toekomst tegemoet. Christus komt. In het laatste oordeel wordt de arbeid niet qua arbeid beoordeeld, maar beslist de vraag of wij in ons leven de naaste hebben gediend uit de liefde tot God (Matth. 25 : 34-40). De werken volgen de gelovige (Openb. 14 : 13).

Hieruit blijkt dat het Koninkrijk Gods ons leert hoe we hebben te werken. De ware arbeids-ethos die de Bijbel ons voorhoudt, heeft de kerk in de zielszorg de arbeiders te leren. Daarop heeft zich in te stellen:

- a. *de prediking*, door deze te richten op de gehele mens. Een prediking die – en het gevaar daartoe ligt in onze kerken voor de deur – eenzijdig het ingekeerde leven benadert, is niet alleen schriftuurlijk onvoldoende, maar raakt (daarom) de mens, zeker de mens uit de moderne wereld niet meer. De kerk heeft te spreken – wij achten dit uiterst belangrijk – in een heilig concrete taal die de mens van heden verstaat. Wij leven in het Nederland van de tweede helft der twintigste eeuw waarin de inhoud van de prediking concreet dient te zijn. Profetisch-kritisch dient te worden geprotesteerd tegen een al te diesseitig bepaalde levensstructuur, niet door beklemtoning van het jenseitige, maar door de verkondiging van het Koninkrijk Gods, dat er is en dat komt.
- b. *de catechese en het pastoraat*, door het persoonlijk gesprek in conferenties met groepen arbeiders, wijkavonden met gemeenteleden, cursusavonden, huisbezoek etc. Aanbeveling verdient zgn. voorlichtingsdagen voor jongelui die in de industrie beginnen te werken.

2. De christen en de rust.

Niet alleen de instelling van de hedendaagse mens tegenover de arbeid stelt de kerk voor bijzondere problemen, ook de instelling van deze mens tegenover de rust vraagt de aandacht van de kerk. Tengevolge van de intensivering der productieprocessen en het te kort aan werknemers is voor de beroepsbevolking vrijwel overal de 45-urige werkweek ingevoerd. Voor de meesten heeft dit geleid tot een vrije zaterdag; voor sommigen, met name in de continu-bedrijven, is een zogenaamde glijdende werkweek ontstaan, waarbij de zondag in het productie-

proces is ingeschakeld. Hierbij komt de betekenis van de rust en van de rustdag in het geding.

De rust is in de scheppingsorde van God essentieel. Het rusten Gods wordt beschreven als een zelfstandig gebeuren, als de inhoud van de laatste scheppingsdag in de rij van de zes andere (Gen. 2 : 2 en 3). Op de zevende dag schiep God de rust als een wezenlijk onderdeel van Zijn scheppingswerk. Zij werd daarmee onderdeel van de scheppingsordering en van het scheppingsritme. God voltooide de schepping niet op de zesde maar op de zevende dag door op die dag rust te oefenen en „Zich te verkwikken” (Ex. 31 : 17), d.w.z. afstand te nemen van Zijn werken en zich te verheugen in dat wat gedurende de zes voorafgaande dagen was geschapen. En als God in Ex. 20 : 11 het sabbatsgebod motiveert met een beroep op Zijn scheppingsritme, dan betekent dat in de eerste plaats dat de rustdag niet een joods-religieuze instelling is, die door de komst van Christus werd afgeschaft, maar een dag die „dateert” van de schepping, dus van vóór de zondeval en van vóór de instelling van de schaduwendienst van Israël, en dus dóórgaande geldigheid bezit; en het betekent in de tweede plaats dat de menselijke rustdag wordt verbonden met het rusten Gods op de zevende scheppingsdag en daarvan een afschaduwing dient te zijn. Ook voor de mens dient de rustdag een herademing te zijn, een afzien van het werken en een opzien tot God.

De nieuwtestamentische christenheid heeft de rustdag verplaatst naar de eerste dag der week. Het ceremoniële karakter van de sabbat voor Israël (Deut. 5 : 15) heeft in het nieuwe verbond afgedaan en is door de komst van Christus in het vlees vervuld (Col. 2 : 16). Was men in het oude verbond op weg naar de rust van de te heiligen zevende dag en ging men dus over van de arbeid in de rust, in het nieuwe verbond krijgt de rustdag een vervulde zin: men ging van de reeds geheiligde eerste dag uit en dus van de rust uit naar de arbeid. De zevende scheppingsdag was voor de mens de eerste dag. Nadat de mens was geschapen, bestond zijn eerste levensdag uit rust. De zondeval bracht de omkering van de begrippen rust en arbeid, maar door de komst van Christus werd het scheppingsleven verhoogd en werd de arbeid geadeeld, omdat hij werd verricht van de rust uit.

Het heiligen van de rustdag wil nadrukkelijk zeggen, dat deze dag voor God wordt afgezonderd. Daarom is de rust op deze dag niet slechts een krachten verzamelen voor de komende werkweek, nog minder een zich verstrooien in de wereld, maar een rust welke ter beschikking wordt gesteld aan God. Dit geschiedt op zinvolle wijze in de samenkomst der gemeente, waar dank kan worden gebracht voor de zegen van de arbeid en vergeving kan worden gevraagd voor de zonden van de arbeid.

Uit het voorgaande blijkt dat er tussen de rust op een vrije zaterdag en die op de dag des Heren een belangrijk verschil is. De rust op de vrije zaterdag en in het algemeen tijdens vakanties e.d. valt niet onder het rustgebod in de decaloog (dat overigens geen arbeidsgebod is in de zin van een gebod tot het verrichten van beroepsarbeid en daarom geen veroordeling van de vrije zaterdag inhoudt).

De rust op de vrije zaterdag kan worden verstaan als een zich ontspannen of een zich inspinnen op zodanige wijze, dat men toch van ontspanning kan spreken.

Deze rust moet zinvol worden besteed. Dat kan geschieden door zich te bekwamen voor een verbetering van de maatschappelijke positie, door zich te geven aan de arbeid van kerk, vakbeweging, politieke partij of overig organisatieleven. In die rust past ook de verstrooiing in de vorm van uitgaan, sport-bedrijven enz.

Het behoeft in het licht van het bovenstaande geen betoog meer, dat het continustelsel, tengevolge waarvan de werknemers beurtelings de dag des Heren als rustdag moeten prijsgeven, moet worden afgewezen, indien daarbij louter economische motieven een rol spelen. De consequenties daarvan zullen in het geloof moeten worden geaccepteerd. Primair is immers niet het economisch welzijn, maar het dienen van God, onder meer in de rust van de zondag.

Resumerende menen wij te mogen vaststellen, dat de kerk zich duidelijk zal hebben uit te spreken tegen de verstoring van de zondagsrust door het bedrijfsleven of door de wedstrijd-sport, maar eveneens leiding zal moeten geven aan een verantwoorde besteding van de rust. Zo zal zij negatief moeten aandringen bij de grote bedrijven op loslating van het continustelsel en bij de K.N.V.B. op verschuiving van de wedstrijd-sport naar de zaterdag en positief op de mogelijkheden van zondagsontspanning die strekt tot ontmoeting met God.

Deputaten geven thans de generale synode de volgende conclusies als het resultaat van de door hen vervulde opdracht in overweging:

1. In de moderne arbeidsmethoden neemt het gevaar van uitslijting van het verantwoordelijkheidsbesef van de mens toe. Het is de roeping der kerk in haar zielszorg bijzondere aandacht te besteden aan de in de industrie werkende mens.
2. Deze zielszorg moet met name in gemeenten met een industrieel karakter tot uiting komen

- door het gebruik van verstaanbare taal en door het schenken van aandacht aan de ethiek van de arbeid.
3. Aan het karakter van de zondag als dag des Heren en aan de in het vierde gebod aan de besteding van die dag gestelde eisen moet onverkort worden vastgehouden.
  4. Het verrichten van niet noodzakelijke beroepsbezigheden op zondag moet worden afge-
wezen.
  5. In prediking en pastoraat worde leiding gegeven aan een zinvolle besteding van de vrije
zaterdag. Het element der ontspanning wordt daarbij niet uit het oog verloren.
- Uw vergadering de leiding des Heiligen Geestes toebiddend,

verblijven deputaten voornoemd,
C. J. Verplanke, secretaris.

BIJLAGE I
Art. 118, 122

TOELICHTING BIJ DE INSTRUCTIE VAN DE PARTICULIERE SYNODE VAN HET NOORDEN INZAKE DE VERHOUDING DIACONIE-OVERHEID.

Op de generale synode van Rotterdam 1959 diende een rapport van de deputaten voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden over de verhouding diaconie-overheid (Acta, bijlage LIII). Volgens besluit der synode is dit rapport aan de kerkeraden toegezonden om deze zaak langs de kerkelijke weg opnieuw aan de orde te stellen op de eerstvolgende synode (Acta, art. 115). Het onderhavige rapport bestaat uit een eerste deel waarin een bepaalde zienswijze t.a.v. de aan de orde zijnde vragen wordt gegeven, terwijl het tweede deel van het rapport voornamelijk een achttal conclusies bevat. Daar deze conclusies noodzakelijk voortvloeien uit het tevoren uiteengezette standpunt wordt in deze toelichting op de desbetreffende instructie van de part. synode van het Noorden de algemene zienswijze van voornoemde deputaten nader overwogen, waarna enkele conclusies worden getrokken.

I. Naar het unanieme oordeel van de part. synode van het Noorden wordt in het rapport al te zeer uitgegaan van een bepaalde vooropgezette gedachte die niet wortelt in de Heilige Schrift, maar in een bepaalde wijsgerige beschouwing t.a.v. de verhouding tussen gezin, kerk en staat. Opvallend klein is de plaats die aan de Schriftgegevens is ingeruimd, terwijl daarentegen wel een bepaalde beschouwing wordt ingedragen, waardoor een schema verkregen wordt dat bijbelse gegevens verwaarloost over de verhouding van de christen tegenover de overheid. Naar de opvatting van het rapport wordt het handelen in het gezin bepaald door de wetten der liefde, in de kerk door die van het geloof, in de staat door die van het recht. Hoezeer er een waarheidskern moge schuilen in deze gedachtengang, de simplistische hantering van deze trits liefde-geloof-recht laat, zoals duidelijk uit het rapport blijkt, weinig ruimte over voor de gedachte, dat men op deze manier gaat scheiden wat voor een christen niet te scheiden is. Een christen heeft immers, hetzij op het terrein van het gezin, hetzij op dat van de kerk of van de staat, zich in alle dingen te laten leiden door een geloof dat door de liefde werkende is en dat de gerechtigheid zoekt. Heerst in het gezin de rechteloosheid of in de kerk de liefdeloosheid, of mag door een christen in de staat anders dan door het geloof gehandeld worden?

Bij een verwerken van de grondlijnen van het Oude Testament wordt gezwegen over de belangrijke vraag naar de verhouding van Oud- en Nieuw Testament, ten gevolge waarvan een antwoord uitblijft op de vraag naar de betekenis van de gegevens uit het Oude Testament, dat immers niet kent de verhouding tussen kerk en overheid, zoals wij die vandaag kennen. Bij Israël zijn kerk en staat één. De overheidszorg betrof het volk Gods, terwijl anderzijds toch ook duidelijk wordt uitgesproken dat de overheid niet alleen bij Israël, maar ook bij de volken een taak heeft ten opzichte van de armen. Psalm 82 spreekt hier wel heel duidelijke taal: de bescherming van de maatschappelijk verdrukten, de arme, de wees en de behoeftige door de overheid.

De gegevens uit het Nieuwe Testament die voor deze vragen van betekenis zijn, blijken in het rapport volkomen verwaarloosd te zijn. Duidelijk blijkt dit, wanneer in het rapport gesteld wordt dat de handelingen van de overheid gekwalificeerd zijn door het recht, dat zijn zinskern vindt in de vergelding en dat door dwang gesteund wordt. Volgens deze zienswijze heeft de overheid dat wat zij aan haar onderdanen geeft, met de sterke arm aan andere onderdanen ontnomen, waarom er - volgens het rapport - tussen de aard van het optreden der kerk en dus ook der diaconie en de aard van het optreden der overheid de grootst mogelijke

tegenstelling bestaat. Deze zienswijze gaat voorbij aan wat de Schrift zegt aangaande de taak van de overheid en van de roeping die de christen ten aanzien van die overheid heeft.

Te noemen zijn schriftgegevens als bijv. Rom. 13 : 1-7, I Petrus 2 : 13-17, Matt. 22 : 21. Ook andere Schriftgegevens worden verwaarloosd, als bijv. Hagg. 2 : 9, I Tim. 4 : 4, Ezra 6 : 4.

Tengevolge van deze verwaarlozing van centrale bijbelse gegevens komt er, volgens het rapport, aan overheidsgeld een smet kleven van dwang en liefdeloosheid. In wezen is de gevolgde redenering wereldgelijkvormig, omdat immers gezwegen wordt over de christelijke plicht om schatting te betalen aan de overheid. Overheidsgeld behoort althans voor de christen niet met de sterke arm aan de onderdanen ontnomen te zijn.

Ook valt op dat in het rapport de zgn. armenwet die in 1912 tot stand kwam in gemeen overleg tussen de daartoe ingestelde organen, geheel buiten beschouwing blijft. Deze voorziening kwam in de grondwettelijke weg tot stand en heeft mitsdien gelding voor de christen evengoed als voor wie dan ook. Openlijk werd in deze wet erkend dat de burgerlijke overheid inzake armenzorg een verplichting heeft te vervullen. Krachtens deze wet hebben ook de christenonderdanen een recht dat beschermd is en dat naar die wet gehonoreerd moet worden. Van deze armenwet zou men kunnen zeggen dat zij als motto voert: samenwerking tussen overheid, kerk en particulier, om door bundeling van ieders gaven en krachten tot de best mogelijke verzorging van de armen te komen.

Al te zeer wordt tenslotte in het rapport een scheiding geforceerd tussen armenzorg in engere zin en de vele soorten van verzorging in ziekenhuizen, bejaardeninrichtingen, gestichten enz. waarvoor subsidie wel aanvaardbaar wordt geacht. Wanneer deze door middel van een stichting, gevormd door kerkleden, aanvaardbaar is, is dat een spitsvondige en gezochte redenering.

II. Dit alles overwegende zal het duidelijk zijn dat de part synode ten aanzien van de in het rapport voorgestelde conclusies grote bezwaren heeft. Zij stelt daarom voor:

- A. de conclusies van het rapport van de deputaten voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden over de verhouding diaconie - overheid niet te aanvaarden, en
- B. de volgende conclusies desgewenst te aanvaarden:
  1. Diaconie is kerkelijke dienst van barmhartigheid, in opdracht en in naam van Jezus Christus en als zodanig nauw verbonden aan de dienst des Woords.
  2. De diaconale zorg strekt zich uit tot allen die barmhartigheid behoeven, om naast materiële steun ook in samenwerking met de andere ambten morele en geestelijke steun te verlenen.
  3. De overheid heeft in dezen een eigen taak, evenals de kerk.
  4. De diaconie mag inzake de materiële steun die de overheid in voorkomende gevallen haar onderdanen biedt, zowel wat de armenzorg als wat de verzorging in tehuizen, gestichten enz. betreft, volgens het haar in de wet toegestane recht, samenwerken met de overheid.

BIJLAGE LI

Art. 118, 122

RAPPORT VAN COMMISSIE V BETREFFENDE ALGEMENE DIACONALE EN SOCIALE AANGELEGENHEDEN.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland, bijeen te Haarlem-Santpoort, aug./sept. 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie ontving de opdracht de behandeling voor te bereiden van:

- a. de instructie van de part. synode van het Noorden, vermeld op de Agenda onder punt 7, sub B-3, en
- b. het rapport van deputaten voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden, vermeld op de Agenda, punt 8, sub I-I.

Alvorens op de verschillende zaken, in instructie en rapport genoemd, nader in te gaan, wil uw commissie als *algemene richtlijn* stellen dat, naar haar mening, *de generale synode geen uitspraken moet doen over allerlei beschouwingen en richtlijnen* die in de stukken worden aangetroffen. Uw commissie grondt deze stelling op de volgende overwegingen:

1. het aantal kerkelijke uitspraken blijve in het algemeen zo klein mogelijk;
2. het betreft hier de uitwerking van reeds vroeger aanvaarde richtlijnen; men zie Acta van

- 1959, art. 140; wat daar is uitgesproken, behoeft thans niet te worden herhaald;
3. veel van de zaken, in deze stukken genoemd, raken de praktijk, die telkens wisselende aspecten biedt;
  4. om over de aangetroffen beschouwingen te kunnen beslissen, zouden alle vraagstukken eerst in de kerken aan de orde moeten worden gesteld;
  5. in deze stukken komen zaken voor die overweging en bezinning ten volle waard zijn, maar er kan mee worden volstaan, dat deputaten deze ter kennisneming aan de kerkeraden toezenden.

Vervolgens wil uw commissie de vraag stellen, of de instructie voor deputaten, genoemd Acta 1956, art. 205, sub 4, luidende:

„Deputaten kunnen de generale synode voorstellen doen voor de nadere organisatie van het kerkelijk maatschappelijk werk, de onderlinge hulpverlening der diaconieën enz.” niet te ruim gesteld is. Deze vraag stelt uw commissie vooral in verband met het voorstel, vervat in conclusie g. van het rapport van deputaten. Waar ligt de grens van de instructie voor dit deputaatschap? Het is uw commissie niet duidelijk, waarom de gevraagde naamsverandering nodig is, temeer daar dit deputaatschap zich reeds in twee secties heeft gesplitst.

Voorts merkt uw commissie op, dat deputaten in hun rapport geen voorstellen doen inzake hun financiën. Menen deputaten uit de bijdragen die zij volgens art. 6 van hun instructie (Acta 1956, art. 205) van de diaconieën mogen vragen, al de kosten van de door hen gevraagde activiteiten te kunnen bestrijden? Het rapport spreekt van een ontvangen bijdrage van de kerkeraden i.p.v. van de diaconieën. Hoe hebben deputaten in dezen gehandeld?

En dan nog merkt uw commissie op in antwoord op de opmerking in het rapport van deputaten, sub e, laatste alinea: „Tenslotte merken deputaten op dat hun niets is gebleken van het overleg, dat volgens opdracht van de gen. synode van 1959 (art. 140 sub 6 der Acta) door deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid met hen behoorde te worden gepleegd etc.”, dat het behoorlijk is dat deputaten hun concrete punten ter kennis brengen van deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid. Deze beslissen dan zelf over al of niet doorgeven aan de Hoge Overheid.

Wat nu de zaken die in instructie en rapport aan de orde worden gesteld, zelf betreft, wil uw commissie de conclusies van het rapport van deputaten op de voet volgen.

Uw commissie kan zich geheel stellen achter de continuering en herbenoeming, alsmede achter de benoemingen, bedoeld in conclusie a.

Wat betreft de verhouding tussen *diaconie en overheid*, waarover uw synode een uitspraak moet doen krachtens het besluit van de gen. synode 1959, Acta art. 115, merkt uw commissie op, dat deputaten ten onrechte vrezden in hun rapport, sub 4-a, dat het besluit van de gen. synode van 1959 om het rapport toe te zenden aan de kerkeraden een miskennis inhoudt van art. 4 van de instructie van deputaten. Alle deputaten hebben het recht rechtstreeks aan de synode conclusies en voorstellen aan te bieden. De synode kan echter zichzelf onbevoegd achten over een conclusie of voorstel direct een uitspraak te doen.

Uw commissie kan zich t.a.v. de verhouding tussen diaconie en overheid geheel stellen achter de instructie van de part. synode van het Noorden en de daarin geoefende kritiek. Ook om hetgeen boven werd opgemerkt bij de „algemene richtlijn” sub 1 en 4, meent uw commissie dat „overnemen” van een geheel rapport door de gen. synode onjuist is. Dit kan immers slechts betekenen dat *alle* daarin gedane uitspraken met kerkelijk gezag worden bekleed.

Verder merkt uw commissie op dat conclusie 3 van het rapport van 1959 verwerkt is in conclusie 2 van de instructie van de part. synode van het Noorden.

Derhalve stelt uw commissie de synode voor conclusie b. van het rapport van deputaten niet te aanvaarden en dus de conclusies van het rapport van 1959 af te wijzen, en de conclusies, genoemd sub b. in de instructie van de part. synode van het Noorden te aanvaarden.

Ten aanzien van de *bejaardenzorg* en *plaatselijke samenwerking* (conclusie c) meent uw commissie, dat de synode kan volstaan met kennisneming van de verrichte arbeid en dat zij verder geen uitspraak behoeft te doen.

Ten aanzien van de samenwerking in het G.S.A. (conclusie d) kan uw commissie zich verenigen met het voorstel dat drie leden van het bestuur van de stichtingsraad worden aangewezen door deputaten. Aan de kerken worde een *diaconale* collecte gevraagd en de aankondiging hiervan op het collecte-rooster geschiede zo, dat duidelijk blijkt dat hiermee het aantal *bijzondere* kerkelijke collectes *niet* toeneemt.

Ten aanzien van de houding van de christen *ten opzichte van de arbeid en de rust* (conclusie e) verzoeken deputaten de synode de conclusies van het als bijlage bij hun rapport gevoegde rapport over te nemen. Uw commissie meent, dat de synode hieraan geen gevolg moet geven, wederom op grond van de bovengenoemde „algemene richtlijn”, daarbij overwegende dat de

conclusies 1, 3 en 4 reeds eerder zijn vastgesteld, terwijl conclusie 2 iets zegt, dat niet speciaal behoeft te worden gezegd door de synode. Wat conclusie 5 aangaat: uw commissie gelooft niet, dat de besteding van de vrije zaterdag zo'n brandend probleem is, dat de kerk hier leidend moet ingrijpen.

Wel is uw commissie van mening, dat deputaten de taak hebben de kerkeraden te wijzen op het gevaar van de uitslijting van het verantwoordelijkheidsbesef van de mens, tengevolge van de moderne arbeidsmethoden. Eveneens, om de kerkeraden desgevraagd van voorlichting te dienen over moeilijkheden die in de gemeente kunnen ontstaan tengevolge van structurele veranderingen in de plaatselijke maatschappelijke toestanden. Voor het eerstgenoemde kan toezending van het rapport aan de kerkeraden zeker dienen, ook al neemt de gen. synode de inhoud niet uitdrukkelijk voor haar rekening. Tevens kunnen deputaten de kerkeraden instrueren om ter juiste plaatse hun invloed aan te wenden om niet-noodzakelijke zondagsarbeid en invoering van de glijdende werkweek te voorkomen.

Wat betreft *de benoeming van een predikant* voor de bestudering van de problematiek rondom de industriële werknemers en voor hulpverlening aan de opbouw van een nieuwe gemeente in een ontwikkelingsgebied (conclusie f), merkt uw commissie op, dat hier twee geheel verschillende taken worden gecombineerd.

Gezien het grote tekort aan predikanten meent uw commissie, dat het slechts bij zeer grote noodzaak verantwoord is iemand voor de bestudering van de genoemde problematiek aan het predikantenkorps te onttrekken. Uw commissie betwijfelt of die noodzaak bestaat.

De opbouw van een gemeente in een ontwikkelingsgebied is iets geheel anders. De formulering is vaag. Blijkens het rapport denken deputaten bij „een ontwikkelingsgebied” aan de IJmond of het Deltaplan. Het is niet de taak van de generale synode daarheen een predikant te zenden, zolang de daar aanwezige kerken niet om iemand van genoemde specialiteit vragen. Uit het rapport van deputaten voor de evangelisatie blijkt, dat steunverlening van die zijde in de Europoort een onderwerp van gesprek is. Naar de mening van uw commissie heeft *dit* deputaatschap hier dan ook niet direct een taak.

Over het voorgestelde in conclusie g. is boven reeds gesproken. Uw commissie begrijpt niet, wat met „de plaats van de Chr. Geref. kerken in de samenlevingsvormen tussen kerk en bedrijfsleven” wordt bedoeld.

Resumerend stelt uw commissie uw vergadering voor:

1. het ter synode van 1956 ingestelde deputaatschap voor algemene diaconale en sociale aangelegenheden te continueren;
2. aan ds. G. Bilkes dank te betuigen voor het vele en baanbrekende werk door hem als deputaat ad hoc verricht;
3. eveneens onder dankzegging het bedanken van de brs. drs. A. W. Overwater en mr. C. J. Verplanke te aanvaarden;
4. volgens voorstel van de deputaten vier nieuwe deputaten te benoemen.
5. zich te onthouden van uitspraken over allerlei beschouwingen en richtlijnen die in de stukken worden aangetroffen;
6. te bezien of de instructie van deputaten, genoemd Acta 1956, art. 205, sub 4, niet te ruim gesteld is;
7. deputaten te vragen om voorstellen te doen inzake hun financiën;
8. uit te spreken, dat deputaten zich eventueel met concrete punten kunnen wenden tot deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid;
9. de conclusies van de instructie van de part. synode van het Noorden inzake de verhouding tussen diaconie en overheid te aanvaarden en mitsdien de conclusies van het rapport van deputaten, ingediend ter synode van 1959 af te wijzen;
10. kennis te nemen zonder meer van de voorlichting van de deputaten aan de kerken met betrekking tot bejaardenzorg en plaatselijke interkerkelijke samenwerking;
11. deputaten op te dragen drie leden van het bestuur van de stichtingsraad voor gereformeerde sociale arbeid aan te wijzen en hen te machtigen, jaarlijks een diaconale bijdrage voor dit werk aan de kerken te vragen;
12. de conclusies van het bijlage-rapport van deputaten over de christen en de arbeid en de rust niet over te nemen, maar de wenselijkheid uit te spreken dat:
  1. deputaten de kerken wijzen op het gevaar van uitslijting van het verantwoordelijkheidsbesef van de mens tengevolge van de moderne arbeidsmethoden;
  2. deputaten de kerkeraden desgevraagd van voorlichting dienen inzake moeilijkheden in de kerken, die kunnen ontstaan tengevolge van structurele veranderingen in de plaatselijke maatschappelijke toestanden;
  3. deputaten de kerkeraden instrueren om ter juiste plaatse hun invloed aan te wenden

om niet-noodzakelijke zondagsarbeid en invoering van de glijdende werkweek te voorkomen;

13. deputaten thans niet te machtigen een predikant als industrie-specialist te benoemen;
14. uit te spreken, dat hulpverlening aan de opbouw van nieuwe kerken niet op de weg van dit deputaatschap ligt;
15. het voorstel van deputaten om de naam van dit deputaatschap en de instructie art. 3 sub a te wijzigen, voorshands af te wijzen.

De Here leide uw vergadering,

namens commissie V,
B. van Smeden, rapporteur.

BIJLAGE LII
Art. 124

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN TOT BEHEER DER JUBILEUMGAVE 1834-1934.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland, te houden op 28 augustus 1962 en volgende dagen te Haarlem-Noord (Santpoort).

Weleerwaarde en eerwaarde broederen!

Ingevolge art. 10 hunner instructie hebben bovengenoemde deputaten het genoegen uw vergadering hierbij een gespecificeerd verslag te geven omtrent: A. de bezittingen; B. de gekweekte rente; C. de uitgegeven gelden.

A. Bezittingen (per mei 1962).

Leningen, hypothecaire,	Chr. Geref. Kerk Eindhoven	à 4 %	f	6.500,-
Id. , obligatiën ,	„ „ „ Bussum	à 4 $\frac{3}{4}$ %	f	5.000,-
	„ „ „ Hilversum-C	à 3 $\frac{1}{2}$ %	f	1.000,-
	„ „ „ Mijdrecht	à 3 $\frac{1}{2}$ %	f	1.000,-
	„ „ „ Rotterdam-C	à 3 $\frac{1}{2}$ %	f	2.000,-
	„ „ „ Zeist	à 3 $\frac{1}{2}$ %	f	1.250,-
	Staat der Nederlanden 1959	à 4 $\frac{1}{4}$ %	f	1.000,-
	Staat der Nederlanden 1961	à 4 $\frac{1}{4}$ %	f	1.000,-
	N.V. El. Bedrijf Zuid-Holland	à 6 %	f	1.000,-
	N.V. Bank v. Ned. Gemeenten 1957	à 6 %	f	500,-
	„ „ „ 1958	à 5 %	f	1.000,-
	„ „ „ 1959-III	à 4 $\frac{1}{2}$ %	f	1.000,-
	Stichting „Woldyne”, serie A	à 5 %	f	1.000,-
	„ „ „ „ B	à 5 %	f	100,-
	Bouwsteen-Obl. „ „ J	à 5 %	f	1.300,-
	Id. „ „ P	à 5 %	f	3.700,-
	Boaz-Spaarbank Bunnik	à 3 $\frac{1}{4}$ %	f	1.951,32
	Cred. & Eff. Bank N.V. Utrecht	à 3 $\frac{3}{4}$ %	f	1.672,89
	Postrekening nr. 186285		f	32,04

f 32.006,25

Ingevolge art. 5 der instructie is het kapitaal onaantastbaar. Dit kapitaal, ultimo 1935 ad

f 22.096,25

sedert vermeerderd met giften, enz. ad

f 2.116,79

is gegroeid tot een bedrag van

f 24.213,04

De stand is dus: *Bezittingen*

f 32.006,25

Kapitaalrekening

f 24.213,04

Renterekening

f 7.793,21

B. Gekweekte rente.		C. Uitgegeven gelden.	
		1959	
Rente	f 1.197,54	Onkosten	f 95,08
Giften	f 79,50	Voordelig saldo	f 1.181,96
Totaal	f 1.277,04	Totaal	f 1.277,04
		1960	
Rente	f 1.224,62	Rente	f 11,75
Giften	f 115,62	Onkosten	f 70,32
		Voordelig saldo	f 1.258,17
Totaal	f 1.340,24	Totaal	f 1.340,24
		1961	
Rente	f 1.406,99	Onkosten	f 85,32
Giften	f 67,50	Voordelig saldo	f 1.389,17
Totaal	f 1.474,49	Totaal	f 1.474,49
		1962	
		t/m mei	
Rente	f 292,92	Onkosten	f 99,42
Giften	f 27,50	Voordelig saldo	f 221,-
Totaal	f 320,42	Totaal	f 320,42

Toelichting.

Uit vorenstaande cijfers moge het uw vergadering blijken dat er dezerzijds naar wordt gestreefd de incurante beleggingen buiten de kerken op den duur te liquideren. Uw missive dd. 24 november 1959, nr. 71 is ter zake betrekkelijk.

Uw deputaten vergaderden drie maal. Bovendien werd zo nodig tussentijds schriftelijk contact opgenomen.

Niet altijd bleken de deputaten ad art. 11 D.K.O. oog te hebben voor de grenzen onzer bevoegdheid. Ter bevordering hiervan werd 12 april 1962 aan al de deputaten ad art. 11 D.K.O. en de vier particuliere synodi per circulaire een toelichting gezonden.

Het zou de overweging waard zijn bij een volgende uitgave onzer D.K.O. óók de instructie tot beheer der jubileumgave 1834 - 1934 daarin op te nemen.

Immers werd wel eens een wijze van handelen voorgestaan waardoor de ons toevertrouwde gelden geruisloos werden overgeheveld naar de kassen ad art. 11, zonder het beroepingswerk ten goede te komen. Daarom stellen deputaten u voor art. 9 hunner instructie als volgt te wijzigen:

De aangevraagde steun zal niet anders dan voor het beroepingswerk mogen aangewend worden. De deputaten der particuliere synode zijn hiervoor verantwoordelijk, mede aan de deputaten der jubileumgave, teneinde in samenwerking met dezen de gelden inderdaad de beroepen predikant ten goede komen.

Uw vergadering ook in dezen wijsheid van boven toebiddende,

de secretaris-penningmeester,
ds. K. G. van Smeden.

BIJLAGE LIII
Art. 124

PARTICULIERE SYNODE VAN HET WESTEN.

Aalsmeer, 14 juni 1962.

Aan de generale synode der Chr. Geref. kerken te
Santpoort, aug./sept. 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heden en broeders,

In verband met het deputaatschap tot het beheer van de jubileumgave 1834-1934 vraagt de part. synode van het Westen uw aandacht voor het volgende:

- de part. synode is van oordeel dat de instelling van deze kas destijds alle reden had: noodlijdende gemeenten ondersteuning verlenen bij het beroepingswerk;
- het bestaan en (of) in het leven roepen van de resp. kassen voor hulpbehoevende kerken

- (c.q. voor onderlinge bijstand) heeft een heel andere situatie doen ontstaan, vooral ook door het aanbevelen of adviseren van een minimumtraktament;
- c. het jaarlijks te verdelen rentebedrag van het kapitaal van de jubileumgave (ca. f 1200,-) is dermate klein dat van een effectieve steun nauwelijks meer gesproken kan worden, gezien ook de totaal gewijzigde levensstandaard van thans vergeleken bij die van 1934;
  - d. de vraag rijst of het steeds maar bewaren van het stamkapitaal (rond f 40.000,-) wel verantwoord is, gezien de behoefte aan steun bij allerlei andere takken van arbeid in kerk en Koninkrijk Gods;
  - e. daarom legt de part. synode de vraag voor u neer of het niet mogelijk en wenselijk geacht moet worden dat door de gen. synode aan deze kas een andere en waardiger doelstelling gegeven wordt.

Uw vergadering de leiding van de Heilige Geest toebiddend,
namens de part. synode van het Westen
ds. D. Biesma jr., h.t. scriba.

BIJLAGE LIV

Art. 124

RAPPORT II VAN COMMISSIE VII (Jubileumgave 1834-1934).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Naar aanleiding van het rapport van de deputaten voor het beheer van de jubileumgave 1834-1934, de desbetreffende brief van de part. synode van het Westen en de instructie van de part. synode van het Noorden heeft uw commissie de eer u het volgende te rapporteren:

De omstreeks het eeuwfeest der Afscheiding als het spontane, eenparige dankoffer der kerk ingezamelde gelden werden ter generale synode van 1934 na ampele discussie bij meerderheid van stemmen bestemd tot steun van hulpbehoevende gemeenten om het beroepingswerk ter hand te kunnen nemen. Met betrekking tot deze jubileumgave 1834-1934 werd ter generale synode van 1937 nader bepaald, dat het doel van de arbeid der deputaten was uit de beschikbare middelen de arbeid der deputaten der kassen tot steun aan hulpbehoevende gemeenten in de respectievelijke particuliere synoden te steunen. Deze steun waarvoor alleen de gekweekte rente mocht worden aangewend, diende naar billijkheid en behoefte aan deze kassen verleend en niet anders dan voor het beroepingswerk aangewend te worden. Met betrekking tot de bestemming van dit fonds werd ter generale synode van 1947 nog besloten dat deputaten de vrijheid hadden overleg te plegen met deputaten voor de uitgave van catechismuspreken.

Blijkens het ter generale synode van 1959 ingediende deputatenrapport was over de jaren 1935-1956 een steun verleend van totaal f 12.350,-. De door deputaten in dit rapport geconstateerde daling, zowel van de intrinsieke waarde als van het nuttig effect van het fonds, gaf de synode aanleiding zich te beraden over de vraag of de doelstelling van het fonds behoorde te worden veranderd. Vooralsnog werd hiertoe niet besloten omdat het besluit van 1934 langs kerkrechtelijke weg (instructies) was tot stand gekomen.

Het *deputatenrapport* bevat eerst de cijfermatige gegevens, die uw commissie slechts aanleiding geven op te merken dat het nuttig effect van het fonds ook in de laatste periode (dus nu: vanaf 1957 tot heden) nihil was. In de toelichting doen deputaten enkele voorstellen die naar het oordeel van uw commissie op grond van het hiernavolgende buiten behandeling kunnen blijven.

De *instructie 7 A 5* acht uw commissie zodanig gemotiveerd dat zij geen toelichting behoeft, temeer nu zij, behoudens de laatste alinea, geheel in overeenstemming is met het ter generale synode van 1959 uitgesproken gevoelen.

De *brief van de part. synode van het Westen* van 14 juni 1962 stelt op grond van soortgelijke overwegingen als die van voornoemde instructie de vraag of het niet mogelijk en wenselijk geacht moet worden dat door de generale synode aan deze kas een andere en waardiger doelstelling gegeven wordt.

Uw commissie kan zich geheel vinden in het voorstel van de part. synode van het Noorden, bij de aanvaarding waarvan de vraag van de part. synode van het Westen bevestigend beantwoord wordt. Zij acht ook het advies van de part. synode van het Noorden, gelet op het karakter der jubileumgave en de huidige positie der verschillende generale kassen, opvolgenswaard.

Uw commissie stelt u op grond van het hierboven overwogene voor aldus te besluiten:

De generale synode,

1. keurt de handelingen van deputaten goed en brengt hun dank voor hun arbeid;
2. aanvaardt de instructie van de part. synode van het Noorden en stelt overeenkomstig haar advies de jubileumgave beschikbaar aan het curatorium der Theologische school;
3. benoemt opnieuw deputaten met de opdracht het totaal der bezittingen voor 1 januari 1963 over te dragen aan het curatorium;
4. draagt het curatorium der Theologische school op, voor de volgende generale synode het aldus verkregen fonds in overleg met het college van hoogleraren te besteden voor de aanschaffing van een in de school der kerken aan te brengen duurzaam goed, waarin de herinnering aan het eeuwfeest der Afscheiding wordt bewaard.

Namens commissie VII,
A de Geus, rapporteur.

BIJLAGE LV
Art. 133, 137

TOELICHTING BIJ DE INSTRUCTIE VAN DE PARTICULIERE SYNODE VAN HET NOORDEN INZAKE HET PEREMPTOIR EXAMEN.

Van meet af aan heeft de kerk van de Reformatie nauwlettend toegezien wie zij tot het ambt van dienaar des Woords toeliet. Reeds het in 1568 gehouden convent van Wesel stelde dien-aangaande richtlijnen vast. In het tweede hoofdstuk van de Weselse artikelen wordt in § 7 bepaald: de wettelijke beproevinge betreft ten deele de Leere, ten deele den handel en wandel der beroepenen (Examen iustum partim doctrinam spectat, partim mores). In § 8 worden dan vier zaken genoemd waarover de „beproevinge” oftewel het examen zal gaan: In de Leere is nut dat men in agt nemen vier saken, eerst sal men vereyschen getuygenisse van Gemeynthe, ofte Schole, ofte ook Stadt, waar in de beroepene te vorens heeft gewoont, om sekerlyk te verstaan, of hy niet eenige Ketterye toegedaan is geweest, of hy niet in vreemde en curieuse vragen, en ledige speculatiën meer als billyk is, sig heeft vermaakt; of hy niet neerstiger als 't betaamt ketterische boeken heeft gelezen, en of hy niet veel gehanteert heeft menschen van vreemde gevoelens, en hare droomen toegevend. Daar na sal men hem afvragen of hy in alles over een komt met die Leere, welke in de Kerke openbaarlyk wordt onderhouden, en vervat is in *de Belydenisse*, (welke eerst van de Kerken-Dienaren in Vrankryk aan den Fransche Koning is overgelevert, en daar na in 't Nederduitsch overgezet zynde, aan den Koning van Hispanien en d'andere Overheden van Neder-duytschland is toegeschreven en behandigt) *gelyk ook in de Catechismus*. Ten derde sal men hem ondersoeken en ondervragen over alle de voornaamste hoofdstukken der Religie. Ten laatsten sal men hem voorstellen, ten minsten twee ofte driemaal eenige Schriftuurplaatsen, om die Prophetischer wyse voor de Dienaren, indien se tegenwoordig zyn, en Propheten, of Doctoren, en die ook niet by de handt zynde, voor de Ouderlingen uit te leggen. Tenslotte wordt in § 9 „in morum exploratione” bepaald: In 't ondersoek op het leven der beroepene tot den dienst, sal men sig te vreden vergenoegt houden met de getuygenissen der genen, waar onder hy verkeert heeft.

Zo uitvoerig als het convent van Wesel hebben de latere synoden niet over dit eerste en oudste examen der kerken geoordeeld. Artikel 16 van de Acta van de synode te Emden is reeds heelwat korter: de Dienaren des Woorts sullen gheëxamineert, dat is, ondersocht worden van den ghenen daer van sy vercooren worden. Ist dat haer Leer ende leven (doctrina et vita) voor goet bekend wort (andere vertaling: ende soo sij oprecht bevonden syn in leere ende leeven), soo sullen zy met Ghebeden daer toe dienende, ende oplegginghe der handen (doch sonder superstitie ende nootsaeckelijckheyt) bevestight worden. Dordrecht anno 1574 is nog korter (art. 13): De Dienaers sullen opentlicken inder Classische versamelinghe ghe-examineert worden. Wel spreken de Acta van deze synode over dienaren „die nu inden Dienst sijnde noch niet gheexamineert noch wettelicke beroepen noch ghesonden en sijn”. Dezen zullen als ze bekwaam worden geacht „of in hun eenighe hoope van bequaemheijt ghespuert wordt”, geëxamineert worden alsof ze nog niet gediend hebben: soo salmen hun met voor-gaende behoorlicke correctie van hare voorighe ongheschickheijt ende lichtueerdicheijt op eenighen text der Schriftuijre een predick laten doen, de confessie ende articulen doen onderschrijven, enz. Blijkens een vraag van de classis Voorne heeft men althans tot op dat oogenblik nog weinig ernst met deze zaak gemaakt, door Emden in art. 16 gesteld (Ouermidts dat het 16 Artikel vant examineren ende confirmeren der Dienaren met oplegginge der handen ende gebeden noch tot deser tyt toe onses wetens nijet gebruyckt en is geweest, wert geuraecht of het sal te werck gestelt werden enz.).

De synode van Dordrecht anno 1578 is weer iets uitvoeriger. In cap. I art. 4 wordt over de

onderhavige kwestie het volgende gezegd: De ondersoeckinghe sal van den seluen gheschieden, by den welcken de beroepinghe staet. De welcke ondersoeckinghe voornemelick ouer die sal gheschieden die te voeren in den dienst niet gheweest, oft niet ghenoeghsaem ondersocht en syn. Maer soo vele den ghenen aengact welcke de vniuersiteyt van Leyden ofte eenighe andere vniuersiteyt onser Religie bequame gheoordeelt sal hebben, en sullen van nieuws niet gheexamineert worden, wel verstaende soo vele de leere aengaet. De synode van Middelburg 1581 is op dit punt in art. 4 weer iets minder uitvoerig: De wettelicke beroepinghe der ghenen, die te voren inden Dienst niet gheweest zijn bestaet ten eersten inde Verkiesinghe..... Ten anderden int Examen ofte ondersoeckinghe bejide der leere ende des leuens, dewelcke bijden seluen staen sal vanden welcken zij vercoren werden: welverstaende dat nieuwelinghen, mispriesters monicken... niet sullen toeghelaten werden, voor datse ettelicke maenden lanch beproeft zijn. De rest van het Dordtse artikel verhuisde naar de zgn. particuliere vragen. Middelburg beantwoordde de (3de) vraag: Offt die Dienaers welcke wih de Vniuersiteyt van Leyden oft eenighen ander (professie doende van die ghereformeerde religie) gheroepen werden, vanden Classe moeten ondersocht wesen? als volgt: Het sal genoegh zyn, dat sy door een wettelick getuychenisse bethoonen, dat sy van de professoren der Theologie gheexamineert ende gheapprobeert zyn. Onder „Allerley voirstellingen by verscheyden Synoden particulier ende kercken gedaen” komt sub 8 het voorstel voor: Datmen aenhouden sal om sekere forme van examen ouer de ghene die tot den dienst des woorts aengenomen worden, ouermits eenige hier inne te veel, eenige te weinich te doen geseht worden. Inzake dit voorstel besloot de synode: Op de vraghe, Oft het niet goet waere, te maecken Een seker forme van Examen, ouer de gene die totten Dienst des woordts aenghenomen worden, Ouermits eenighe hierin te veel, ende eenighe te weynich te doene geseht worden? Is niet noodich gheacht alle kercken aen een seker formulair te verbinden. Sullen euenwel de Examina niet lichtelick nochte onachtsaemlick maer ernstelick ghedaen worden inde bijsonderste hoofftartyckelen der Christelicker religie, ende in die stucken die van verscheyden ketteren aldermeest bestreden worden, nae discretie van een ijghelicke Classe, welcke niemant dan die ghenouch ervaeren syn daer toe verordenen sal. Dat deze synode voorts nog iets heeft bepaald over het „oordeel van de leere” (dat volgens haar alleen de „Dienaers” en niet de „Ouderlinghen ende Dyaconen” toekomt, § 106) doet nu niet ter zake. De synode van 's-Gravenhage (1586) geeft inzake de examinatie (art. 4) bijna letterlijk de tekst van Middelburg.

Al deze bepalingen hebben tenslotte geleid tot de huidige in de Kerkorde opgenomen bepaling, art. 4, die de synode van Dordrecht 1618/19 aldus formuleerde: Ten anderen, in de *Examinatie* ofte ondersoeckinge beyde der Leere en des Levens, dewelke staan sal by de Classe ten overstaan van de Gedeputeerden des Synodi ofte eenige derselver. Wel kwam de opleiding van de a.s. dienaren des Woords uitvoerig aan de orde (Sessio 18 en 19) door een gravamen van de Zeeuwse kerken inzake de praeparatio Candidatorum, waarbij ook de onderhavige zaak ter sprake werd gebracht in het praeadvies van de Zeeuwse en Zuid-Hollandse afgevaardigden, maar veel leverde de behandeling niet op daar de discussie op een zijspoor kwam, de bevoegdheid van een kandidaat in kerkrechtelijke zin.

Uit het bovenstaande is wel duidelijk dat de kerken der Reformatie in overeenstemming met bijv. I Tim. 5 : 22, 3 : 10, alsmede met de kerkvaders nadrukkelijk een onderzoek naar de leer en het leven nodig hebben geoordeeld bij de toelating tot de dienst des Woords. Hiermede stelden zij zich tegen de wederopers die alle wetenschap overbodig, zo niet verkeerd achtten en ervan uitgingen dat zij die de ingeving des Geestes voelden, of althans beweerden te bezitten, in de vergadering van de gemeente mochten optreden. Zij waren overtuigd dat de kerken nauwkeurig moesten toezien wie zij toelieten tot de dienst. Men sal oeral toesien dat bequame personen tot den dienste des godlicken Woordts beroepen worden. Ende daerom en sal men niemant tot den seluen dienste beroepen, dan de ghene diemen ghenoeghsaem beproeft heeft, datse reyn in der leere ende oprecht van leuen syn, met gauen om andere te onderwijzen verciert, ende een goet ghetuyghenisse binnen ende buyten der Ghemeynte hebbende (Dordrecht 1578, art. 1). De kerk begeert waarborgen – voorzover deze uiteraard menselijkerwijze te vragen en te geven zijn – dat haar dienaren bekwaam en geschikt zijn hun ambt uit te oefenen.

In de tweede plaats blijkt uit deze bepalingen dat de kerken der Reformatie de verlangde waarborgen behalve in de getuigenissen die de betrokkene moet overleggen en waaraan blijkbaar veel gewicht werd gehecht, in de weg van „examinatie” wensten te ontvangen. Deze examinatie moet gaan over leer en leven. Uitgezonderd het convent van Wesel omschrijven de oude kerkorden dit examen slechts met algemene bewoordingen. Wesel verlangt 1ste een testimonium van de kerk, school of stad waar de betrokkene woont, omtrent de zuiverheid in leer en leven, 2de een verklaring dat hij met de belijdenis instemt, 3de een onderzoek naar de voornaamste hoofdstukken der religie, en 4de uitleg van enkele schriftgedeelten. Opmerkelijk

is dat Wesel een aparte paragraaf wijdt aan het „onderzoek op het leven der beroepene”, waarin bepaald wordt dat men „te vreden en vergenoegt” zal zijn met het getuigenis van hen waaronder hij heeft verkeerd. Het convent zag blijkbaar terdege de moeilijkheid, zo niet de onmogelijkheid in om door middel van een langer of korter „gesprek” een oordeel te vormen over het „leven” van de betrokkene en wilde deze zaak afzonderlijk van de examinatie beschouwen op grond van de gegeven testimonia.

Vervolgens valt uit deze oude kerkordeningen op dat, wat het onderzoek „naar de voornaamste hoofdstukken der religie” betreft, zowel de synode van Dordrecht 1578 als die van Middelburg 1581 zoveel vertrouwen hadden in de wetenschappelijke vorming die door de universiteit van Leiden werd gegeven, dat zij de afgestudeerden van deze universiteit vrijstelden van het onderzoek. Dezen zijn genoegzaam „gheexamineert ende gheapprobeert”. De reden voor het verlenen van deze vrijstelling valt te lezen uit de bijvoeging, dat deze regeling ook zal gelden voor hen die aan andere universiteiten „onser Religie”, „professie doende van die ghereformeerde religie” studeerden. De universiteit bood dus toen ter tijd nog voldoende waarborg voor een wetenschappelijke, zuivere opleiding. Dat niet het gehele examen daarmee verviel, blijkt wel uit het antwoord dat Middelburg gaf op de vraag of er niet een „seker forme van Examen” nodig is. Er moest volgens deze synode vrijheid en verscheidenheid blijven, alleen moest wel ernst gemaakt worden met de „bijsonderste hoofartyckelen der Christelicker religie”, alsmede met de door de kettters bestreden stukken. Wellicht kan hieruit de conclusie getrokken worden, dat het de wens van de synode was wat de wetenschappelijke zijde van het onderzoek betrof, genoeg te nemen met de universitaire approbatie – voorzover het gereformeerde karakter van de opleiding daarvoor voldoende waarborg verschafte –, maar zich intussen het recht voorbehield om de betrokkene op de zuiverheid, de bekwaamheid en geschiktheid in de leer te onderzoeken. Na 1586 komt het praeparatoir examen op. De synode van 's-Gravenhage 1586 stelde dit examen in voor hen die niet aan een universiteit of door de classis waren geëxamineerd, maar door private proposities waren opgeleid, art. 18. Dit praeparatoir examen schijnt eerst op de part. synode van Zuid-Holland van 1602 duidelijk van het peremptoir examen onderscheiden te zijn (art. 15)... dat niemant tot deselve (nl. de „publycke oeffeningen der proponenten”) toegelaten werde sonder voorgaende prae-examen van leer ende leven by den classen, ofte in plaetse van desen te hebben testimonium theologiae facultatis... dat oock degeene, die also preaeparatorie geexamineert syn, ten minsten ses wecken (ofte langer, soot van noode is, nae discretie der classen) geexerceert sullen werden, eer sy finalicken geexamineert ende tot den ordinaris dienst toegelaten werden. Ook ten aanzien van dit examen bestond dus aanvankelijk de mogelijkheid om met een getuigenschrift van de theologische faculteit te volstaan. Het examen dat aan de universiteit werd afgelegd, werd door de kerken dus erkend. Langzamerhand evenwel trokken de kerken deze examens aan zich, uit vrees vooral voor Arminiaanse ketterijen, alsook uiteraard omdat de kerken op de samenstelling van de theologische faculteit geen invloed konden uitoefenen, noch op het gegeven onderricht toezicht konden houden (ondanks de pogingen daartoe van de Dordtse synode 1618/19, sessio 163). Alleen de universiteit van Groningen behield het peremptoir examen tot 1760 en het praeparatoir examen zelfs tot 1815. Voetius was het met deze gang van zaken niet eens. Alle protestantse en gereformeerde universiteiten bezaten het recht om te examineren met effectus ecclesiasticus, terwijl bovendien volgens Voetius de professoren er het meest geschikt voor zijn, daar zij immers het best over de vorderingen van de studenten kunnen oordelen. Hoogstens zou hij er voor zijn dat er een paar kerkelijke deputaten bij tegenwoordig zijn. De huidige praktijk t.a.v. het praeparatoir examen, dat samenvalt met het kandidaatsexamen aan de Theol. School heeft dus historisch gezien voldoende recht van bestaan.

Tenslotte moet nog even benadrukt worden dat het convent van Wesel sprak over „onderzoeken en ondervragen over alle de voornaamste hoofdstukken der religie” (Tertio interrogatur de primariis quibusque religionis Capitibus). Ds. Joh. Jansen heeft dit vrij vertaald met „ondervraagd worden over de dogmatiek” (De Kerkenordening, pag. 153). Prof. Bouwman (Gereformeerd Kerkrecht, deel I, pag. 400) spreekt over „ondervraagd worden in de hoofdstukken der leer”. Vermoedelijk is de vertaling van „capita religionis” met „dogmatiek” te danken aan een historisch belaste, traditionele interpretatie. Evenmin als de Institutio christianae religionis van Calvijn zonder meer een „dogmatiek” genoemd kan worden, kan een interrogatio de religionis capitibus zonder meer een onderzoek in de dogmatiek heten. Ook de synode van Middelburg 1581 spreekt van de „bijsonderste hoofartyckelen der Christelicker religie” waarbij vooral gelet moest worden op de stukken die door de kettters werden bestreden, wat meer wijst in de richting van een onderzoek naar de zuiverheid der leer dan naar de wetenschappelijke kwaliteiten van de examinandus.

Ook de Afscheiden kerken kregen met deze zaak te maken. Reeds op de eerste synode

kwam de toelating tot de dienst des Woords aan de orde doordat kand. A. C. van Raalte een beroep had ontvangen naar de gemeente van Genemuiden en Mastenbroek (Acta 1836, art. 8). „Sommige broeders oordeelden dat een vernieuwd onderzoek niet noodzakelijk was, daar voornoemde broeder genoegzaam aan de Kerk bekend was, en hij door zijne verwerping van het sedert 1816 bestaande Kerkbestuur getoond had, het met de ware Gereformeerde Kerk en derzelve instellingen te houden: sommige broeders oordeelden integendeel, dat, daar voornoemde broeder nog geen publieke bediening als opziener der gemeente bekleed had, het noodig was, dat hij kortelijk op de voornaamste punten onderzocht zoude worden, opdat de vergadering zich ten allen tijde voor de gemeente zou kunnen verantwoorden.” Door het lot „als eene Goddelijke Beslissing” wordt, als de stemmen staken, bepaald dat er een nader onderzoek zal plaats hebben. Het volgende artikel meldt dan: „De Praeses onderzocht derhalve voornoemden broeder in de voornamste punten der leer, tucht en dienst der Gereformeerde Kerk in *Nederland*, welke onderzoek bij tusschenspraak der overige broeders ten algemeenen genoeg is afgeloopen”. Dezelfde synode moest blijkens art. 32 een aanvraag behandelen van een theol. student (J. R. Ananias) om „tot het ambt van Herder en Leeraar na voorafgaand examen te worden toegelaten”. Op voorstel van de praeses wordt besloten dat „zoo hij zich in de dienst des Heeren wenschte over te geven, hij vooraf zal behooren onderworpen te worden aan een examen in de talen, eer men tot het onderzoek in de andere noodige vakken zal kunnen overgaan; dewijl wij in den tegenwoordigen toestand der Kerk noodzakelijk achten dat een Bedienaar des Goddelijken Woords in de gemeente met de noodige bekwaamheden voorzien is, om te kunnen staan tegen de vijanden en tegenstanders der Kerk; ziende verder op de wenken, die de Heere ons zal gelieven te geven naar Zijn Woord.” Vervolgens wordt een commissie benoemd die een kort ontwerp van examens voor aankomende predikanten moet voorstellen. In art. 44 wordt naar het voorgestelde ontwerp een „Reglement op het examen en de toelating tot het Herder- en Leeraarsambt” vastgesteld. Verschillende „vereischten, gaven en bekwaamheden” worden erin opgesomd. Voor de onderhavige kwestie is belangrijk wat in art. 12 van dit reglement wordt bepaald: „Wanneer geene bezwaren tegen het beroep worden ingebracht, zal de naastbijstaande Predikant, benevens den Kerkeraad van twee of drie naburige gemeenten, den beroepene onderzoeken omtrent de leerstukken over de Kerk, de Sacramenten en de behandeling der tucht. Bij bevinding der vereischte bekwaamheid in deze stukken, zal de Predikant den Candidaat in de heilige dienst bevestigen”. Van een onderzoek in de eigenlijke „dogmatiek” is dus ook hier geen sprake, wel van de „stukken” die vooral toen in het geding waren en de zuiverheid in de leer ten nauwste raken. De synode van Utrecht 1837 (Acta, art. 89) stelde bovengenoemde art. 44 van 1836 in de plaats van art. 4 D.K.O. en veranderde in dit Reglement o.a. ook art. 12: achter de woorden „naastbijstaande predikant” werd ingevoegd „den geëxamineerden in de heilige Dienst bevestigen”, terwijl de rest van dit artikel werd vervallen verklaard. In de befaamde Utrechtse kerkorde is dit artikel dan ook onder art. 21 opgenomen (sub b) volgens deze wijziging, waarmede het „peremptoir” examen dat 1836 had gewild, verdwenen was. Wel bleef het praeparatoir examen gehandhaafd (art. 16-19). Toen „alle andere Kerkeördeningen, die sinds onze Afscheiding tot hiertoe gemaakt zijn” door de synode van Amsterdam 1840 (art. 2) werden „ter zijde gesteld en, als zoodanig, vervallen verklaard”, werd in art. 5 alleen bepaald dat het „examen tot het Herders- en Leeraarsambt” op de Provinciale Kerkvergaderingen behoorde te geschieden in het bijzijn van twee leeraars, afgevaardigden der Nationale Synode, en in art. 6 dat in het onderzoek betreffende het leven en de wandel ook de ouderlingen zullen stemmen, „doch in het oordeel betreffende de Leer en de kundigheden daartoe behoorende, zullen alleen de Leeraars stem hebben, overeenkomstig vrage 106, behandeld op de Synode te Middelburg Anno 1581”. Deze omschrijving laat weliswaar in het onzekere welk examen bedoeld is, praeparatoir of peremptoir dan wel beide, maar doet wel duidelijk uitkomen dat het onderzoek behoort te gaan over leer en leven volgens de weer aangenomen Dordtse Kerkorde. Nadere bepaling van wat hieronder nu moet worden verstaan geeft ook de synode van Groningen 1846 niet, die over beide examens, praeparatoir en peremptoir handelt (Acta, art. 36). Wanneer op de synode van Amsterdam 1849 de oprichting van een Theol. School ter sprake komt, komt natuurlijk ook het „peremptoir of voleindigend examen” aan de orde. Op blz. 23 (art. 7) wordt dan gesteld dat dit examen overeenkomstig de Kerkorde van Dordrecht moet plaats vinden, maar tevens dat dit alleen geldt „met betrekking tot hen, die het voorbereidend examen aan de School zullen afgelegd hebben; zoodat anderen, aan de bepalingen, die tot heden onder ons betreffende het examen bestaan, onderworpen blijven”. Welke deze bepalingen zijn — behalve de reeds genoemde van 1836 en 1846 — is niet duidelijk uit de Acta op te maken. Ook de synode van Amsterdam 1851 geeft in deze niets nieuws. Wel wordt er een lijst van vakken in de Acta vermeld (blz. 34) die aan de (nog op te richten) Theol. School onderwezen moeten worden. Op deze lijst grijpt

de synode van Amsterdam 1866 terug (Acta, art. 107) wanneer gevraagd wordt: „De synode bepale in welke vakken het Klassicaal examen moet worden afgenomen van hen, die te Kampen geëxamineerd en gepromoveerd zijn”. Opmerkelijk is dat – voorzover is na te gaan – hier voor het eerst in verband met het peremptoir examen de term „vakken” wordt ingevoerd, die – opzettelijk? – door alle voorgaande synoden is vermeden. De synode besluit dan dat „het examen hoofdzakelijk zal gaan over hetgeen in de Synode van 1851 pag. 34 en 35 onder Ltr. B, e, f en g is aangegeven, te weten: B, e, Geopenbaarde Godgeleerdheid: Stellige, wederleggende, beoefenende; f. Pastoraal, inzonderheid Predikkunde en Katechetiek; g. Geschiedenis en inhoud der Formulieren van Eenigheid, Liturgische Schriften en Kerkregering. Deze synode heeft dus eigenlijk voor het eerst sinds 1568 een nadere omschrijving gegeven van hetgeen bij het peremptoir examen te examineren is. Deze omschrijving is tot het jaar 1947 geldend gebleven (De kerkorde van Dordrecht, uitg. 1937, art. 4 sub C § 3). Toen keerde de synode in zoverre terug tot de terminologie van Dordrecht 1618/19 dat het examen „ten overstaan van” de gedeputeerden naar art. 49 moest worden afgenomen en niet meer „met bijstand van” deze gedeputeerden. De lijst van „vakken” d.d. 1866 werd door de synode van 1947 vervangen door de huidige: Dogmatiek, Ethiek, Geschiedenis en inhoud van de Formulieren van Enigheid, Geschiedenis en inhoud van de Liturgische Geschriften, Homiletiek, Poimeniek, Catechetiek en Kerkregering (de Jaarboeken spreken sinds 1948 wat het derde en vierde „vak” betreft, onverdroten over „Symboliek” en „Liturgiek”).

Volledigheidshalve zij nog vermeld dat de synode van 1892 (Acta, art. 81 en 105, Bepalingen VIII art. 3 sub c, corresponderende met die van de Nederduitsche Gereformeerde Kerken 1892, Acta, art. 91 Bijlage A, Bepalingen VIII, art. 3 sub c) reeds een wijziging had aangebracht en, na bepaald te hebben dat het examen minstens drie uur zou duren, de vakken als volgt regelde: 1. de uitlegging van de Heilige Schrift volgens de grondtekst; waartoe minstens drie weken van tevoren den beroepene twee hoofdstukken uit het Oude Testament en twee uit het Nieuwe Testament worden opgegeven; 2. de kennis van den inhoud der Heilige Schrift; 3. de leerstellige Godgeleerdheid; benevens de kennis der voornaamste Christelijke, inzonderheid der Gereformeerde Belijdenisgeschriften; 4. de geschiedenis der Kerk, bijzonder met betrekking tot ons vaderland; 5. de Christelijke zedekunde; 6. de vakken, die de uitoefening van het ambt betreffen, en het kerkrecht.

Vergelijking van de beide historische overzichten doet opmerken dat eerst gedurende de laatste eeuw sprake is van „vakken” waarover het peremptoir examen gaat. De synode van Middelburg achtte het niet nodig de kerken „aen een seker fomulair” te binden. Blijkbaar is er in later jaren, vooral na de Afscheiding, behoefte gekomen aan zulk een „formulair”. Terwijl men het praeparatoir examen aan het curatorium van de Theol. School opdroeg (Acta 1854 16de sessie, art. 5) dat dus ook beroepbaar verklaarde – wat mogelijk en geoorloofd was daar de Theol. School een opleiding was van en voor de kerken –, volgde men het spoor van de oude synoden niet door voor wat de wetenschappelijke zijde van het peremptoir examen betrof (betreft!) – lettend op het accent dat het woord „vakken” heeft, – genoegen te nemen met het testimonium van de Theol. School. Hoewel er in de Acta niet met zoveel woorden melding van wordt gemaakt, schijnt er in de praktijk een zekere consensus gegroeid te zijn betreffende de te examineren „vakken”. Ds. Joh. Jansen (a.w. blz. 154) schrijft tenminste dat de vakken van dit examen niet verschilden van die van het praeparatoir examen, waarover hij meedeelt (blz. 143): „Aangaande de eischen voor het praeparatoir-examen en de vakken waarover het liep, gold vroeger in de onderscheiden classes met kleine variaties het volgende: 1e.....; 2e. De vakken waarover het examen liep, waren: a. Grieksch en Hebreeuwsch (capita uit O. en N.T. door den examinerator op te geven); b. capita religionis of dogmatiek, waarbij de nadruk gelegd werd op de onderscheidene ketterijen (Joodsche, Paapsche, Sociniaansche, Remonstrantsche; en later die van Becker, Roëll, Vlak e.a.); en c. een korte meditatie over een opgegeven tekst”. Deze examen-opzet heeft dus blijkbaar een zekere codificatie gekregen in de bepalingen ad hoc van de synoden van 1866 (1892) en 1947. Maar deze ontwikkeling heeft, naar de mening van de deputaten ad art. 49 die hierover aan de part. synode van het Noorden rapporteerden, aan het eigen karakter van dit examen afbreuk gedaan, in afwijking van wat de oude synoden met het peremptoir examen voor de geest stond. In de praktijk is het momenteel een herhaling, min of meer verdund, geworden van het praeparatoir examen. Om de duur van het examen binnen een redelijke (?) tijd te houden, wordt ten gevolge van de kwantiteit der „vakken” de kwaliteit van het examen duchtig ondermijnd door voor de blijkbaar minder belangrijk geachte vakken bijv. tien minuten te reserveren, zodat het examen in een dergelijk vak een paskwil dreigt te worden.

Uitgangspunt voor de poging om tot een betere regeling te komen zij, in navolging van de

oude synoden: Examen iustum partim doctrinam spectat, partim mores (sive vitam). Het peremptoir examen ga over de leer en het leven, opdat de kerken de nodige waarborgen ontvangen dat zij die tot het ambt worden toegelaten, in dit opzicht zuiver zijn. Waar alleen zij tot dit examen toegang hebben die het praeparatoir examen hebben afgelegd, hetzij aan de Theol. School der kerken, hetzij volgens art. 8 K.O., geeft de gunstige uitslag van dit praeparatoir examen aan de kerken voldoende waarborgen dat de examinandus de nodige wetenschappelijke, theologische vorming heeft genoten. Het peremptoir examen strekke dus om de nodige waarborgen te verkrijgen betreffende de zuiverheid in leer en leven. Wat het laatste betreft, worde meer dan tot dusver aandacht geschonken aan de testimonia van de Theol. School (c.q. de professoren van de Theol. School), van de kerkeraad(-aden) onder wiens (wier) opzicht de betrokkene tijdens zijn studie aan de Theol. School en eventueel daarna stond (staat) c.q. de kerkeraad onder welke hij vanuit zijn ouderlijk huis behoorde (behoort). Het huidige getuigschrift dat in art. 4 par. 3A sub c wordt genoemd (in de praktijk een normale attestatie geworden), heeft in dit opzicht weinig waarde. Wat de leer voorts betreft, oftewel de „religie”, sta op de voorgrond Gods Woord, alsmede de belijdenis der kerken en de kerkorde daarop gegrond, opdat blijke dat de betrokkene daarin voldoende „thuis” is, en zijn „zuiverheid, bekwaamheid en geschiktheid” worde getoetst aan Gods Woord en de „papieren” van de kerk.

De duur van het examen zou voor één kandidaat minstens drie uur moeten zijn en ten hoogste vier uur. Uiteraard kan de classis in geval van bijv. gerechtvaardigde twijfel t.a.v. de zuiverheid in de leer en/of het leven een langer onderzoek noodzakelijk achten. In de regel worde in dit tijdschema ten hoogste 40 à 50 minuten geteserveerd voor het stellen van vragen.

De deputaten ad examina examineren zelf niet, maar houden krachtens kerkverband en ten behoeve van het effectus ecclesiasticus voor heel het kerkverband toezicht op het examen en brengen als zodanig advies uit aan de classis. De classis echter examineert. Indien nodig kunnen zij natuurlijk vragen stellen aan de kandidaat voor het geval h.i. de examinerator in gebreke is gebleven. Wel worde in hun tegenwoordigheid over het gehouden examen beraadslaagd, daar zij ten aanzien van de motieven die de classis in deze beraadslaging leiden, niet onkundig mogen zijn en ook hierover verantwoording verschuldigd zijn aan hun lastgeefster. Hierna worde hun gelegenheid gegeven, na onderlinge samenspreking en stemming, hun gemeenschappelijk advies uit te brengen. Dan beslist de classis over het al of niet toelaten tot de heilige bediening.

BIJLAGE LVI Art. 133, 137

RAPPORT I VAN COMMISSIE VIII (Peremptoir examen).

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken in Nederland, vergaderd te Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Uw commissie had zich bezig te houden met de instructie van de particuliere synode van het Noorden betreffende het peremptoir examen, een instructie, waar een brede toelichting bijgevoegd is.

Naar aanleiding van deze instructie heeft uw commissie zich eerst bezonnen op de vraag, wat de bedoeling en het karakter van het peremptoir examen is en zich daarna ingedacht, welke regeling aanbeveling verdient.

I. Het karakter van het peremptoir examen.

De toelichting bij de instructie herinnert eraan, dat reeds het convent van Wesel (1568) bepaalde eisen aangaf voor de toelating tot de dienst des Woords en vaststelde waar het examen over zou gaan: „De wettelyke beproevinge betreft ten deele de Leere (doctrinam); ten deele den handel en wandel (mores) der beroepenen” (II, 7).

De kerk wilde dus de garantie hebben, dat de kandidaten zuiver waren in de leer en godvrezend in hun levenswandel. Bij het laatste kwam het vooral aan op goede getuigenissen over de betrokkenen. Uit het examen moest dan blijken, of zij bekwaam waren voor het ambt van dienaar des Woords. Onder bekwaamheid was met name te verstaan: inzicht in de Schrift en in de leer der kerk. Dit examen was dus bedoeld als een kerkelijk examen, waarin het ging over de vraag, of een kandidaat geschikt was voor de ambtelijke dienst der kerk.

Het praeparatoir examen dat na 1568 opkwam, werd aanvankelijk nog door de hoogleraren

afgenomen, maar sinds het midden van de 16e eeuw trokken de kerken die geen toezicht konden houden op het hoger onderwijs, deze examina geleidelijk aan zich. Uit alles blijkt, dat de kerk der Reformatie er nauwlettend op toezag, wie zij tot het ambt van dienaar des Woords toeliet. Op grond van Gods Woord achtte zij een voorafgaand onderzoek naar leer en leven noodzakelijk (zie I Tim. 3, 4 : 12-16 en 5 : 22, II Tim. 2 : 2, Titus 1 : 5-9 en 2 : 7, 8).

Het uitvoerigst waren de bepalingen van het convent van Wesel. Men vroeg 1e een testimonium van de gemeente, school of stad waar de betrokkene woonde, omtrent de zuiverheid in de leer, 2e een verklaring, dat hij met de geloofsbelijdenis en de catechismus instemt, 3e een onderzoek naar de voornaamste hoofdstukken der religie en 4e verklaring van enkele Schriftgedeelten. „In 't onderzoek op het leven der beroepene tot den dienst, sal men sig te vreden en vergenoegt houden met de getuygenissen der genen, waar onder hy verkeert heeft”.

Ook door de kerk der Afscheiding werden regels voor dit examen vastgesteld. In de Acta van de synode van Amsterdam (1851) staat de lijst van vakken, die aan de op te richten Theologische school moesten worden onderwezen. Hierop greep de synode van Amsterdam (1866) terug, wanneer gevraagd wordt: „De Synode bepale in welke vakken het Klassicaal examen moet worden afgenomen van hen, die te Kampen geëxamineerd en gepromoveerd zijn.” De synode besluit dan, dat het examen hoofdzakelijk zal gaan over hetgeen op de synode van 1851 is aangegeven, namelijk „Geopenbaarde Godgeleerdheid: Stellige, wederleggende, beoefenende; Pastoraal, inzonderheid Predikkunde en Katechetiek; Geschiedenis en inhoud der Formulieren van Eenigheid, Liturgische Schriften en Kerkregering” (Acta, art. 107).

De synode van 1947 verving de lijst van „vakken” door de volgende: Dogmatiek, Ethiek, Geschiedenis en inhoud van de Formulieren van Enigheid, Geschiedenis en inhoud van de Liturgische Geschriften, Homiletiek, Poimeniek, Catechetiek en Kerkregering.

Men zou hieruit kunnen afleiden, dat het peremptoir examen min of meer een herhaling moet zijn van het kandidaatsexamen en in de praktijk lijkt het daar soms inderdaad op met alle bezwaren die dat met zich meebrengt. Uw commissie is van mening, dat in de toelichting, die de part. synode van het Noorden gaf, terecht onderstreept wordt, dat er verschil is tussen beide examens.

Het praeparatoir examen beslist over de vraag of de examinandus theologisch voldoende gevormd is. Bij het peremptoir examen valt de nadruk meer op de zuiverheid in leer en leven. Daarom wordt bij dit examen een onderzoek ingesteld naar de bekwaamheid tot de dienst der kerken.

Het peremptoir examen wordt conform de bepalingen van de synode van Dordrecht (1618-'19) afgenomen ten overstaan van de gedeputeerden naar art. 49 D.K.O. Als deputaten ad examina hebben zij zelf niet te examineren, maar zij houden krachtens het kerkverband en ten behoeve van het effect voor heel het kerkverband toezicht op het examen, om daarna advies uit te brengen aan de classis.

Gelet op het eigen karakter van het peremptoir examen, dat de instructie duidelijk wil doen uitkomen, kan uw commissie zich met de strekking ervan verenigen.

II. De regeling van het peremptoir examen.

In de eerste plaats zal de classis dan een onderzoek hebben in te stellen naar het inzicht in de Heilige Schrift en de bekwaamheid haar te verklaren, blijkende uit het geven van exegese van enkele schriftgedeelten uit het Oude en Nieuwe Testament. Examinator en examinandus dienen uit te gaan van de gebruikelijke vertaling, wat niet zeggen wil, dat de oorspronkelijke tekst niet moet meespreken. Inzicht in de Schrift moet blijken uit de bekwaamheid om Schrift met Schrift te verklaren en uit het zien van de gang der Godsopenbaring. Eventueel kan de lijn worden doorgetrokken naar de prediking. Uiteraard moeten twee examinatoren aangewezen worden, één voor het Oude en één voor het Nieuwe Testament.

Dit onderdeel van het examen kan tot zijn recht komen bij wat de instructie voorstelt onder a.

Vervolgens dient gevraagd te worden naar de leer der kerk, zoals deze tot uitdrukking komt in de kerkelijke symbolen. Bijzondere aandacht verdient het schriftuurlijk-confessionele element, waarom er ook alles voor is om de vragen te stellen in aansluiting aan de belijdenis.

Behalve naar de schriftuurlijke fundering van de leer der kerk worde ook gevraagd naar het onderkennen en wecleggen van dwalingen.

De commissie meent dat het onder d. gevraagde geen apart onderdeel van het examen behoeft te vormen. Vragen over de inhoud van Doops- en Avondmaalsformulieren kunnen wel aan de orde komen als het over de leer der kerk gaat.

Het kwam uw commissie wenselijk voor dat de bekwaamheid om het Woord Gods te bedienen, behalve uit een korte preek, blijkt in een gesprek over de prediking. Ook hiervoor dient een examinerator aangewezen te worden. Wat de instructie over e. voorstelt, moet naar het

oordeel van de commissie aldus gewijzigd worden, dat het examen ook over de beginselen van de kerkregering gaat.

Ook zou uw commissie een clause ingevoegd willen zien over het persoonlijk gesprek met de kandidaat. Dit ontbreekt in de bepalingen van 1947 en in de instructie van de part. synode van het Noorden. Het onderwerp van dit gesprek zou dan moeten zijn: de persoonlijke verhouding tot de Here en de motieven om te staan naar de dienst des Woords in de Chr. Ger. Kerken. De duur van een examen zal op ongeveer drie uur te stellen zijn. Er kunnen zich onvoorziene omstandigheden voordoen en dan moet de classis enige vrijheid van handelen hebben.

Wellicht ten overvloede wordt nog opgemerkt, dat het examineren niet de taak is van de deputaten maar van de classis. Indien nodig kunnen zij vragen stellen: het geval is denkbaar, dat een examinerator in gebreke blijft. Wel behoort in hun tegenwoordigheid over het gehouden examen beraadslaagd te worden, daar zij niet onkundig mogen zijn ten aanzien van de motieven, die de classis in deze beraadslaging leiden. Ook hierover zijn zij immers verantwoording schuldig aan hun lastgeefster. Hierna worde hun gelegenheid gegeven om na onderlinge bespreking en stemming hun gemeenschappelijk advies uit te brengen. Dan beslist de classis bij stemming over het al of niet toelaten tot de heilige bediening.

De passage over het voor de tweede maal afgewezen worden van de kandidaat zou uw commissie niet willen overnemen, omdat voor een dergelijk uitzonderlijk geval geen aparte bepalingen gemaakt moeten worden.

Samenvattende is de commissie van oordeel, dat de instructie in enigszins gewijzigde vorm wel te aanvaarden is.

III. Voorstel.

Uw commissie stelt u daarom voor te komen tot het volgende besluit:
De generale synode van de Chr. Geref. Kerken in Nederland, kennis genomen hebbende van de instructie van de particuliere synode van het Noorden betreffende de bepalingen van het peremptoir examen, overwegende dat uit de thans geldende bepalingen voor het peremptoir examen niet duidelijk genoeg blijkt, dat het een zuiver kerkelijk examen is en dat het een enigszins ander karakter draagt dan het praeparatoir examen, van oordeel dat het peremptoir examen dient te gaan over leer en leven van de kandidaat en dat moet blijken, dat deze bekwaam is voor het ambt van dienaar des Woords, besluit te bepalen, zulks ter vervanging van het bepaalde bij art. 4 sub A van de K.O. betreffende het peremptoir examen:

Het examen wordt afgenomen door de predikanten van de classis, waaronder de gemeente die de kandidaat beriep, ressorteert. Dit geschiedt ten overstaan van de gedeputeerden naar art. 49 K.O., van wie de meerderheid aanwezig moet zijn. In geval van verhindering worden deze gedeputeerden door hun secundi vervangen.

Nadat de classis afzonderlijk het door haar gevraagde testimonium van het college van hoogeraren van de Theologische School met betrekking tot leer en leven van de examinandus, alsmede de getuigschriften van de kerkeraad (-aden) onder wiens (wier) opzicht hij tijdens zijn studie stond, de door hem over te leggen beroepsbrief en verklaring van aanneming alsmede het bewijs van de goede uitslag van het praeparatoir examen heeft onderzocht, houdt de kandidaat een korte preek over een tekst hem veertien dagen tevoren door de classis opgegeven.

Bij het examen wordt een onderzoek ingesteld

- a. naar het inzicht in de Heilige Schrift en de bekwaamheid om haar te verklaren, blijkende uit het geven van exegese van enkele Schriftgedeelten, waartoe hem minstens twee gedeelten uit het Oude Testament en twee uit het Nieuwe Testament een maand tevoren door de examinatoren opgegeven worden;
- b. naar de kennis van en het inzicht in de leer der kerk in aansluiting aan de belijdenisgeschriften;
- c. naar de bekwaamheid om het Woord Gods te bedienen welke behalve uit de gehouden preek moet blijken in een gesprek over de prediking;
- d. naar het inzicht in de beginselen van de kerkregering en de kennis van de kerkorde;
- e. naar zijn persoonlijke verhouding tot de Here en de beweegredenen om te staan naar het ambt van dienaar des Woords in de christelijke gereformeerde kerken.

De duur van het examen is ongeveer drie uur.

Wanneer de classis in tegenwoordigheid van de gedeputeerden over het gehouden examen heeft beraadslaagd en de gedeputeerden na onderlinge samenspreking en stemming hun gemeen-

schappelijk advies hebben uitgebracht, beslist de classis door schriftelijke stemming over het al of niet toelaten van de kandidaat. Bij verschil van mening tussen de classis en de gedeputeerden beslist de particuliere synode.

Betreffende een kandidaat die de roeping van een gemeente heeft aangenomen, doch die bij het peremptoir examen wordt afgewezen, wordt bepaald, dat gemeente en kandidaat verbonden blijven, tenzij zij bij onderling goedvinden de beroeping als vervallen beschouwen.

Bij gunstige uitslag van het examen wordt de kandidaat toegelaten tot de dienst des Woords en der sacramenten, waarvan hem akte wordt verleend.

Hierna zal hij de Formulieren van enigheid staande de vergadering ondertekenen.

Uw vergadering Gods zegen toebiddend,

namens commissie VIII,
A. Hilbers, rapporteur.

BIJLAGE LVII

Art. 142

RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR DE UITWERKING VAN HET BESLUIT DER GENERALE SYNODE 1956 INZAKE DE PLAATS VAN DE DIAKENEN IN DE KERKERAAD.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, D.V. te vergaderen 28 augustus 1962 e.v.d. te Haarlem-N.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De deputaten voor de uitwerking van het besluit der generale synode 1956 inzake de plaats van de diakenen in de kerkeraad hebben de eer u het volgende te rapporteren:

Deputaten hebben ingevolge de opdracht hun door de generale synode van 1959 (Acta, art. 116) verstrekt, nogmaals het rapport ter generale synode van 1959 ingediend, aan de kerkeraden gezonden. Dit is geschied bij schrijven van 10 maart 1961, luidende:

Aan de kerkeraden.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Ter generale synode 1959 brachten wij rapport uit omtrent de plaats van de diakenen in de kerkelijke vergaderingen. Blijkbaar hebben niet alle kerkeraden van te voren voldoende aandacht aan deze zaak kunnen schenken. Daarom besloot de synode (Acta 1959, art. 116), een desbetreffende instructie van de particuliere synode van het oosten aanvaardend:

„Deputaten ad hoc op te dragen opnieuw hun rapport aan de kerkeraden toe te zenden, opdat het op de komende classicale en particulier synodale vergaderingen besproken kan worden, zodat de eerstvolgende generale synode deze zaak kan behandelen.” Ter voldoening aan deze opdracht bieden wij u hierbij ons rapport ter nadere bespreking aan, met het verzoek uw opmerkingen via classes en particuliere synoden ter kennis van de generale synode te brengen. Om er zeker van te zijn, dat deze zaak op het agendum der meerdere vergaderingen wordt geplaatst, zenden wij ook deze een exemplaar van het rapport.

Moge de generale synode 1962 komen tot een besluit, dat recht doet aan het beginsel en steun biedt aan de praktijk van ons kerkelijk leven.

Met broedergroeten,

Deputaten,
prof. J. Hovius, voorzitter,
ds. D. Biesma Jr.,
J. Terwel,
ds. G. Bilkes, secretaris.

Van de classis Utrecht van de Chr. Geref. kerken, in vergadering bijeen op 5 oktober 1961, ontvingen deputaten een schrijven met verzoek enkele veranderingen in het rapport aan te brengen. Aangezien dit niet meer tot de competentie van deputaten behoort konden zij hierop niet ingaan.

Tenslotte zij opgemerkt, dat de secretaris van deputaten, ds. G. Bilkes, in 1961 naar Canada vertrok om daar de Free Christian Reformed Church van St. Thomas als predikant te dienen. Met dankbaarheid gedenken deputaten de arbeid door ds. G. Bilkes als deputaat-secretaris verricht, en de stimulerende kracht die van hem uitging.

Namens deputaten voornoemd,
J. Hovius, voorzitter.

BIJLAGE LVIII
Art. 142

PARTICULIERE SYNODE VAN HET WESTEN.

Aalsmeer, 13 juni 1962.

Aan de generale synode der Chr. Geref. Kerken te Santpoort, aug./sept. 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De particuliere synode van het Westen, kennis genomen hebbende van het „Rapport betreffende de plaats van de diakenen in de kerkelijke vergaderingen” door deputaten ad hoc uitgebracht, bericht u bij deze het volgende:

De synode stelde vast:

- 1e dat de genoemde deputaten zich tot taak gesteld zagen om een regeling te concipiëren voor de afvaardiging van diakenen naar de bredere vergaderingen *met inachtneming van het bijzondere karakter van het diakenambt*;
- 2e dat de genoemde deputaten het bijzondere karakter van het diakenambt honoreren door
  - a. uit te spreken dat de diakenen-afgevaardigden *deel dienen te hebben aan de behandeling van zaken welke de algemene leiding der kerken betreffen*, en
  - b. voor te stellen dat de diakenen-afgevaardigden *geen stemrecht zullen hebben in zaken van opzicht en tucht*;
- 3e dat de genoemde deputaten inzake de afvaardiging van diakenen adviseren om *uit praktische overwegingen hun aantal beperkt houden*.

De synode overwoog:

- 1e of het bijzonder karakter van het diakenambt wel volledig gehonoreerd wordt wanneer dienaangaande éérs wordt gesteld dat ook diakenen deel dienen te hebben aan de behandeling van zaken betreffende de algemene leiding der kerken, en vervolgens wordt geadviseerd dat het aantal diakenen-afgevaardigden zeer beperkt gehouden zal worden;
- 2e of het wel mogelijk is een zodanig verschil aan te nemen tussen algemene *leiding* der kerken en het *opzicht* over de kerken, dat men aan de leiding der kerken kan deel hebben en tegelijkertijd van het opzicht over de kerken uitgesloten kan zijn, althans wat het stemrecht betreft;
- 3e of de uitsluiting der diakenen-afgevaardigden van het stemrecht in tuchtzaken – de vraag naar het *tuchtrecht* van bredere vergaderingen thans daargelaten – niet meer op roomse beginselen dan op gereformeerde beginselen wijst: de uitsluiting der diakenen-afgevaardigden van het stemrecht in tuchtzaken doet het immers voorkomen alsof de afgevaardigden op de bredere vergaderingen naar roomse beginselen hun stemrecht zouden ontnemen aan een „inklevende” ambtelijke gekwalificeerdheid en niet naar gereformeerde beginselen aan hun wettige afvaardiging (vgl. het terecht afschaffen hier en daar van het *verlenen* van „keurstem” door een classicale vergadering aan afgevaardigde diakenen omdat deze krachtens hun afvaardiging en in hun kwaliteit van afgevaardigde „keurstem” hebben).

De synode stelt voor:

- 1e met betrekking tot de verklaring van de generale synode te Apeldoorn in 1956: „Omdat de diakenen tot de kerkeraad behoren, moeten zij, met inachtneming van het bijzondere karakter van hun ambt, kunnen worden afgevaardigd naar de meerdere vergaderingen”, spreke de generale synode uit dat de zinsnede „met inachtneming van het bijzondere karakter van hun ambt” op gereformeerd-principiële gronden uiteraard slechts kan betekenen: „met volkomen gelijke bevoegdheden als de andere afgevaardigden bezitten” (in verband hiermede verwijzen wij naar de opmerking hierboven over de „keurstem”);
- 2e de generale synode spreke uit dat het sub 1 genoemde het eenvoudigst wordt gerealiseerd, wanneer inzake de afvaardiging van ouderlingen en diakenen
  - a. de kerken in een classicaal ressort bij toerbeurt een diaken afvaardigen naar de classicale vergadering in plaats van een ouderling;
  - b. de classes ieder twee ouderlingen en twee diakenen afvaardigen naar de particuliere synode;
  - c. de particuliere synoden ieder drie ouderlingen en drie diakenen afvaardigen naar de generale synode;
- 3e de generale synode brenge in verband met het sub 1 en 2 voorgestelde de nodige wijzi-

gingen aan in de kerkordelijke bepalingen, een algehele wijziging van het bevestigingsformulier voor ouderlingen en diakenen thans daargelaten.

Uw vergadering de leiding van de Heilige Geest toebiddend,
namens de part. synode van het Westen,
ds. D. Biesma jr., scriba h.t.

BIJLAGE LIX

Art. 142

RAPPORT VAN COMMISSIE V BETREFFENDE DE PLAATS VAN DE DIAKENEN.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland, bijeen te Haarlem-Santpoort aug./sept. 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie ontving de opdracht te rapporteren over:

- a. agenda punt 7, sub B-1 en B-2: instructies aangaande het rapport van deputaten voor de uitwerking van het besluit der generale synode 1956 inzake de plaats van de diakenen in de kerkeraad (Acta 1959, bijlage LIV, blz. 225).
- b. agenda punt 8, sub J: rapport van deputaten voor de uitwerking etc., welk rapport het onder a. genoemd rapport opnieuw aan de orde stelt.
- c. agenda punt 9, sub b: schrijven van de part. synode van het Westen inzake dezelfde materie.

Het is uw commissie niet duidelijk, waarom het schrijven van de part. synode van het Westen niet als instructie op de agenda voorkomt, daar het naar vorm en inhoud een instructie is.

Blijkens rapport, instructies en schrijven wordt het oordeel van de synode gevraagd over:

- A. de bedoeling van de zinsnede: „met inachtneming van het bijzonder karakter van hun ambt”;
- B. de wijzigingen in de kerkorde t.a.v. de plaats der diakenen in de kerkeraad.
- C. de realisering van dit besluit t.a.v. de afvaardiging naar de bredere kerkelijke vergaderingen.

Ad. A: de bedoeling van de zinsnede: „met inachtneming van het bijzonder karakter van hun ambt”: uw commissie ontmoet drie uiteenlopende voorstellen:

1. deze zinsnede „kan op gereformeerd-principiële gronden uiteraard slechts betekenen: „met volkomen gelijke bevoegdheden als de andere afgevaardigden bezitten” (schrijven part. synode van het Westen).
2. „Daar veelal op de meerdere vergaderingen algemeen kerkelijke zaken worden behandeld, ligt het niet alleen in het verlengde van het bepaalde in de kerkorde omtrent de kerkeraad, maar is het ook van praktisch belang de diakenen mede hierin een stem te geven. Zaken van opzicht en tucht zondere men uit” (rapport deputaten, Acta 1959, blz. 226).
3. „Het bijzondere karakter van het diaconale ambt ziet uw commissie vastgelegd in art. 25 en 26 D.K.O.... Zij meent, dat bedoelde afvaardiging beperkt moet blijven tot zaken, die de diaconale arbeid betreffen” (rapport van commissie IV ter gen. synode 1959, Acta , blz. 219, welk rapport destijds niet werd behandeld). Deze opvatting leest uw commissie ook in de instructie van de part. synode van het Noorden onder voorstel a.

Uw commissie overwoog:

Ten aanzien van 1: dat hiermee wordt teruggeslagen tot vóór de discussies ter gen. synode 1956. Het daar ingediende rapport van deputaten heeft de zinsnede „met inachtneming... etc.” niet. Deze is door de synode opzettelijk ingevoegd. Uw commissie meent, dat de in 1956 gevoerde discussies niet moeten worden herhaald, maar dat genoemde ingevoegde zinsnede moet worden aanvaard als uitgangspunt voor de nadere uitwerking. Dit temeer, omdat het hier een materie betreft die nog niet in de kerkelijke praktijk kon worden getoetst. (Deze mening van uw commissie wordt niet gedeeld door de rapporteur, die het standpunt van de part. synode van het Westen volledig deelt).

Ten aanzien van 3: dat aanvaarding van deze opvatting de betekenis van de uitspraak: „omdat de diakenen tot de kerkeraad behoren” van elk praktisch effect berooft. Indien de diakenen alleen mogen meespreken in diaconale zaken, omdat hun last en macht de grenzen van hun kerkelijk ambt niet mogen overschrijden, zullen zij hoogst zelden kunnen meespreken en meebeslissen. Trouwens, indien de gelijkwaardigheid van de ambten moet worden gehandhaafd, mogen in diaconale zaken de andere afgevaardigden weer niet meespreken, omdat ook zij

de grenzen van *hun* ambt niet mogen overschrijden en het bijzonder karakter van *hun* ambt eveneens in acht moet worden genomen. Dat komt dus neer op een vergadering, waarvan nu eens het éne deel (de diakenen) en dan weer het andere deel (de dienaren en de ouderlingen) hun verschillende zaken bespreken. Dan kunnen beter twee aparte vergaderingen worden belegd!

Ten aanzien van 2: dat dit de enige weg is, die overblijft en dus experimenteel moet worden gegaan. De bruikbaarheid hiervan kan slechts door de praktijk worden aangetoond.

Ad B: de wijzigingen in de kerkorde t.a.v. de plaats van de diakenen *in de kerkeraad:* uw commissie gaat met de voorstellen van deputaten tot wijziging van de art. 4, 5, 10, 22, 37 en 38 accoord. Wat art. 40 betreft, wil uw commissie slechts de eerste zin van het voorstel van deputaten overnemen. De zin: „De dienaren des Woords hebben hierop toezicht en zijn zo nodig bij de vergaderingen tegenwoordig” komt uw commissie beslist onjuist voor.

Ad C: Wat betreft de realisering van het besluit van 1956 t.a.v. de afvaardiging naar de bredere kerkelijke vergaderingen, zijn verschillende voorstellen ter tafel:

1. naar de classis wordt één ouderling vervangen door een diaken; naar part. synode en gen. synode zij het aantal ouderlingen en diakenen gelijk (part. synode van het Westen). Geen toevoeging dus van een of meer diakenen aan het gangbare aantal afgevaardigden, maar vervanging. Dit voorstel vloeit consequent voort uit het standpunt van de part. synode, boven vermeld (onder ad A, 1). Even consequent wijst uw commissie dit voorstel af (Ad A, overweging t.a.v. 1).
2. „Het aantal afgevaardigden-diakenen zij vanwege de grootte der vergaderingen en de kosten zeer beperkt”. Ter classis minimaal drie, ter part. synode twee per classis, ter gen. synode één per part. synode (deputaten).
3. Per part. synode één diaken per classis (part. synode van het Noorden).
4. Ter classis drie, ter part. synode één per classis en ter gen. synode twee per part. synode (part. synode van het Zuiden).

Uw commissie overwoog:

Daar het blijkens de geboortegeschiedenis van deze materie gaat om diakenen die bekwaamheid bezitten om te oordelen over diaconale zaken van meer dan plaatselijke omvang, zal bij afvaardiging op deskundigheid moeten worden gelet. Dan acht uw commissie drie à vier diakenen ter part. synode en vier ter gen. synode voldoende. Ten aanzien van het aantal diakenen ter classis stelt uw commissie zich achter het voorstel van deputaten, uitgezonderd het „naar toerbeurt”, dat bij de wijziging van art. 41 wordt voorgesteld. Uw commissie meent, dat elke classis een eigen regeling kan treffen.

Resumerend stelt uw commissie u voor:

1. uit te spreken dat de zinsnede: „met inachtneming van het bijzonder karakter van hun ambt” betekent, dat de diakenen op de bredere kerkelijke vergaderingen een stem hebben in alle kerkelijke zaken, behalve in die van opzicht en tucht;
2. te bepalen, dat elke classis volgens eigen regeling zorge, dat minimaal drie diakenen op haar vergaderingen aanwezig zijn, dat elke classis één diaken naar de part. synode en elke part. synode één diaken naar de gen. synode zal afvaardigen;
3. de door deputaten voorgestelde wijzigingen in de kerkorde aan te brengen, met dien verstande dat:
  - a. in art. 40 de tweede zin geheel vervalt;
  - b. in art. 41 „naar toerbeurt” vervalt;
  - c. in art. 47 „twee diakenen” wordt veranderd in „één diaken”.

De Here zegene uw synode,

namens commissie V,
B. van Smeden, rapporteur.

BIJLAGE LX

Art. 147, 152, 154-162, 166, 168-170

RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR DE EENHEID VAN DE GEREFORMEERDE BELIJDEERS IN NEDERLAND EN DE CORRESPONDENTIE MET BUITENLANDSE KERKEN.

Aan de generale synode van de Chr. Geref. Kerken
vergaderend D.V. dinsdag 28 augustus 1962 e.v.d. te
Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Het doet deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders en de correspon-

dentie met buitenlandse kerken genoeg en het volgende uitvoerige overzicht van hun werkzaamheden gedurende de periode sinds de vorige synode aan te kunnen bieden.

Ook nu kunnen we ons rapport splitsen in een overzicht van onze contacten met en werkzaamheden t.a.v. kerken in het binnenland en een rapport t.a.v. onze buitenlandse relaties en oecumenische contacten, waaraan we een kort algemeen overzicht laten voorafgaan.

I. ALGEMEEN OVERZICHT.

1. *Deputaten.*

De generale synode van 1959 benoemde de volgende deputaten – zie Acta 1959, art. 225, sub 12 – prof. dr. J. van Genderen, voorzitter; ds. J. H. Velema, secretaris en secretaris-binnenland; ds. J. C. Maris, secretaris-buitenland; ds. L. S. den Boer; ds. I. de Bruyne; ds. J. Jongeleen; prof. W. Kremer en prof. J. J. v. d. Schuit; als algemeen secundus werd ds. D. Biesma jr. aangewezen.

Slechts in de morgenvergadering van één samenspreking met de Geref. deputaten (vrijgemaakt) was ds. J. Jongeleen aanwezig. Voor zover mogelijk woonde de algemeen secundus de diverse vergaderingen bij. Op 13 mei 1961 werd ds. Jongeleen afgelost van z'n post en opgenomen in de triumferende, katholieke kerk. Met dankbaarheid gedenken deputaten zijn arbeid voor en deelname aan ons deputaatschap sinds 1947. De eenheid der kerk ging hem zeer ter harte. Op zijn eigen manier heeft hij en in eigen kring en in diverse samensprekingen getuigd van z'n liefde tot eigen kerk en z'n hartelijke begeerte naar de eenwording van de waarlijk gereformeerde belijders. Deputaten waren bij z'n begrafenis vertegenwoordigd door prof. dr. Van Genderen en ds. Velema.

2. *Vergaderingen.*

In deze periode werden vele vergaderingen gehouden. In eigen kring werd niet minder dan negen maal vergaderd: 20 november 1959, 14 januari, 17 juni en 7 oktober 1960, 13 januari, 30 juni en 20 oktober 1961, 6 juni en 6 juli 1962.

Verder werden acht samensprekingen gehouden met de deputaten van de Geref. kerken (vrijgemaakt) „voor samenspreking met deputaten van de Chr. Geref. kerken”; in het vervolg van dit rapport aangeduid als vrijgemaakte deputaten.

Met de deputaten voor eenheid der gereformeerde belijders, benoemd door de gen. synode van de Geref. kerken werden ook twee samensprekingen gevoerd. Vier onzer vertegenwoordigen ons deputaatschap in het Geref. Convent, dat ook verschillende keren vergaderde en in mei 1962 een twee-daagse conferentie hield waar ook de andere deputaten waren uitgenodigd.

II. NEDERLAND.

A. GEREF. KERKEN (VRIJGEMAAKT).

De meeste arbeid besteedden deputaten in deze periode aan de samensprekingen met de vrijgemaakte deputaten. In drie jaar tijds zijn tien intensieve samensprekingen met hen gehouden. Van deze samensprekingen zijn uitvoerige notulen gemaakt, beurtelings door de vrijgemaakte en de chr. geref. secretaris. Ze werden gemeenschappelijk vastgesteld.

Over de eerste en tweede samenspreking werd reeds rapport uitgebracht aan de gen. synode van 1959 – zie Acta 1959, pag. 276 en 280.

We geven nu allereerst een kort overzicht van de gehouden samensprekingen; rapporteren daarna over de gehouden enquête t.a.v. de plaatselijke verhoudingen en geven hierna zeer beknopt onze visie op onze verhouding tot de Geref. Kerken (vrijgemaakt).

1. *Samensprekingen.*

De samensprekingen werden beurtelings te Utrecht en te Kampen gehouden, met uitzondering van één samenspreking die in onze Theol. school plaats vond. De vergaderkosten werden betaald door het ontvangende deputaatschap. Ieder deputaatschap betaalde de helft van de onkosten verbonden aan het stencilen van de notulen. De namen van de gereformeerde deputaten (vrijgemaakt) zijn: ds. J. van Bruggen, voorzitter; ds. F. de Vries, secretaris, de professoren Doekes, Jager, Schilder en Veenhof; de di. N. de Bruin en P. K. Keizer. De meeste samensprekingen werden door prof. H. J. Schilder niet bijgewoond. Hij werd vervangen door ds. G. Janssen. Een tweede secundus, ds. C. G. Bos, maakte de laatste twee samensprekingen mee.

De derde samenspreking – de eerste na de synode van Rotterdam – werd gehouden op 4 februari 1960.

De draad van de vorige samenspreking werd opgevat. Onzerzijds werd allereerst over „1905” gesproken. We gaven uiting aan onze vrees dat de vrijgemaakten zich geestelijk niet ontworsteld hebben aan hetgeen ze in de „synodale” kerken afwijzen. Er is tussen 1892 en 1944 een bepaalde ontwikkeling geweest. Verstaat u – zo vroegen we – dat er in onze kringen een zekere vrees is dat u zo weinig leeft uit de geest der Afscheiding?

Geantwoord werd van vrijgemaakte kant dat dit inderdaad de bezwaren zijn bij de overgrote massa in de Chr. Geref. kerken. Maar de strijd tegen de Kuyperiaanse filosofie is bij ons niet minder fel dan bij u, aldus het antwoord. Een verdediging van de veronderstelde wedergeboorte is in vrijgemaakte kring nooit gehoord. Eveneens werd gezegd dat de pacificatieformule van 1905 in de praktijk niets heeft betekend. U – zo werd tot ons gezegd – gaf een andere beoordeling van 1905 dan wij. Het christelijke gereformeerde kerkvolk is groot gebracht bij de gedachte dat de Geref. kerken allemaal pro veronderstelde wedergeboorte zijn. Aan die voorstelling moet een einde gemaakt worden, werd gezegd. Hebben de vrijgemaakte kerken in woord en daad getoond deze leer een plaats te geven? Sterk werd beklemtoond dat de eenheid, ook na de Afscheiding, niet is stuk gegaan door verschil in opinie, maar door gebrek aan vertrouwen.

Onzerzijds werd opgemerkt dat „1905” niet zo onschuldig is, blijkens de verbinding „wedergeboren en in Christus geheiligd”. Ook wezen we er op dat generaties gedrenkt zijn in ideeën, die uit het Kuyperiaanse voortkomen. Het gaat ons om de functionering van het nieuwe leven uit Christus door de Heilige Geest. Dat komt in de verbondsbeschouwing naar „1905” gemakkelijk in de verdrukking.

Op dezelfde samenspreking werd uitvoerig gesproken over de verhouding Woord en Geest. We vroegen: zit het centrale verschil niet in een verschillende opvatting van deze verhouding? Geantwoord werd dat het Woord orgaan is van de Heilige Geest. Sterk werd beklemtoond dat de confessie spreekt over de Heilige Geest als werkend door, niet met het Woord. De toeëigening heeft plaats in de prediking. Van onze kant is gezegd: er is geen algemene werking als het gaat over het werk Gods in ons. We wezen op de D.L. III/IV 11, waar een onderscheid gemaakt wordt en gesproken wordt over de krachtige werking van de wederbarende Heilige Geest. Ook op andere paragrafen van ditzelfde hoofdstuk van de D.L. werd die dag gewezen: b.v. III/IV 9, waarin de elementen liggen voor het separerend element in de prediking. Wat in dit artikel staat, moet toch inhoud van de prediking zijn, zo vroegen we.

Een uitvoerig debat ontspon zich over de uitdrukking „de uiterlijke prediking”. Deze uitdrukking is gebruikt in de strijd met de remonstranten. Vrijgemaakte deputaten vreesden het gevaar dat de ernst der prediking door deze uitdrukking wordt verzwakt. Wij gaven uitdrukking aan onze vrees dat het zaligmakend werk van de Heilige Geest teveel op de achtergrond zou komen bij de gegeven voorstelling van gereformeerde zijde.

Gevraagd werd: zijn hier nu verschillen, waarom we niet één zouden kunnen zijn?

De vierde samenspreking, gehouden op 19 mei 1960, ging over de toeëigening van het heil en het werk van de Heilige Geest, aan de hand van een nota van prof. Veenhof over dit onderwerp en de artikelen van prof. Van Genderen in „De Wekker” over: „Het werk van de Heilige Geest volgens Calvijn”.

Vrijgemaakte deputaten merkten op dat, als we zonder polemisch doel een thetische uiteenzetting geven over deze punten, we buitengewoon dicht bij elkaar staan. We vroegen wat we onder toeëigening moeten verstaan. Is de Heilige Geest, zo dikwijls het Woord Gods gepredikt wordt, bezig het heil toe te eigenen? Wordt in vrijgemaakte kring het woord „toeëigening” in ruimere zin gebruikt dan in onze kring?

Geantwoord werd dat men huiverig was de levende taal van de Heilige Schrift te fixeren in dogmatische termen. De toeëigening geschiedt door het Woord, niet als een aparte instantie naast de Heilige Geest, maar als het Woord van de Geest. Het Woord is naar zijn aard zaligmakend, volgens Calvijn, maar de toeëigening is alleen effectief in hen, die geloven.

Op de vraag of de Heilige Geest altijd bezig is toe te eigenen wanneer het Woord wordt gesproken, bij allen die het horen, werd geantwoord van vrijgemaakte kant: Neen, als u onder toeëigening impliciet het effect begrijpt.

Wordt dan het werk van de Heilige Geest, zoals dat resulteert in het geloof, niet te veel geïncorporeerd in en aan het Woord en de bediening van het Woord, werd onzerzijds gevraagd. Hierop werd geantwoord dat we de ernst der prediking niet mogen verzwakken. Men wil onderscheiden tussen de aard en de effecten van het Woord. Het verschil werd zo geformuleerd: U, christelijke gereformeerden wilt sterke nadruk leggen op de toeëigening en daarom op het werk van de Heilige Geest; wij willen ook sterke nadruk leggen op de toeëigening en daarom op de verantwoordelijkheid.

Vervolgens ging de discussie over de vraag of het werk van de Heilige Geest dat tot bekering leidt, alleen in z'n effect of ook in z'n aard onderscheiden is van het werk van de Heilige Geest bij allen, die met het Woord in aanraking komen. Onzerzijds werd het laatste verdedigd met een beroep op D.L. III/IV, verwerping der dwalingen 7: „Nog een andere en veel krachtiger en Goddelijker manier van werking des Heilige Geestes in de bekering des mensen”. Van gereformeerde zijde werd hierop geantwoord dat bij die krachtiger manier van werken van de Heilige Geest niet gedacht moet worden aan een krachtiger werking van de Heilige Geest dan die door het Woord, doch aan een krachtiger werking dan die door de remonstranten beleden en door de gereformeerden afgewezen aanrading. We merkten op dat deze verklaring geen recht doet aan de tekst van de D.L., want er staat niet: een krachtiger en Goddelijker werking in tegenstelling tot deze, maar *behalve* deze; dat impliceert dat het eerste ook als een werking van de Heilige Geest wordt beschouwd.

De vrees werd uitgesproken dat de krachtdadige werking van de Heilige Geest door ons op zichzelf wordt gesteld. We moesten toegeven dat dit gevaar bestaat. Als dit geschiedt is het niet legitiem.

Van vrijgemaakte kant is men huiverig onderscheid te maken tussen het werk van de Heilige Geest bij allen en het werk van de Heilige Geest dat tot geloof en bekering leidt, omdat alle hoorders met Woord en Geest in aanraking komen. Men wil wel een onderscheid maken, maar alleen vanuit het effect. De achtergrond van ons spreken is: vergeet niet dat de mens moet wedergeboren worden. Maar als daar niet bij wordt gezegd: de Here wil het doen, dan ontbreekt een essentieel element.

Vrijgemaakte deputaten spraken als hun mening uit dat de discussie over dit punt gehouden moet worden binnen de kerk; anders zouden we toch weer bij aanvaarding van een bepaalde gedachte als resultaat van discussie binding krijgen aan de een of andere voorkeursgedachte. Deze deputaten wilden voor de volgende samenspreking bericht ontvangen van ons of zij, naar ons oordeel, in de tot nu toe besproken punten trouw zijn aan de confessie of dat er nog vraagpunten zijn overgebleven.

In antwoord hierop zonden wij d.d. 26 augustus 1960 een brief, waarin we als voorlopig oordeel t.a.v. het over de toeëigening des heils besprokene opmerkten, dat wij „er bezwaar tegen blijven maken aan het begrip toeëigening een ruimere zin te geven dan aan het in de belijdenisgeschriften en liturgische formulieren ook gebruikte begrip deelachtigmaking, gelijk in de samenspreking gebeurde”.

De vijfde samenspreking, op 22 september 1960, ging direct weer over hetzelfde onderwerp. De vrijgemaakte deputaten waren van oordeel dat het „behalve deze” in de vorige keer besproken passage uit de D.L. niet zo mag worden verklaard, dat de Geref. kerken de remonstrantse visie op de werking des Geestes aanvaarden en daarenboven nog een andere, veel krachtiger werking leren; de werking van de Heilige Geest in de prediking, zoals zij tot allen gelijk uitgaat, draagt niet het karakter van een „zachte aanrading” terwijl daarnaast en daarboven nog een andere en veel krachtiger en Goddelijker werking van de Heilige Geest in de bekering van de zondaar zou moeten worden aanvaard.

Tevens merkten ze op, in antwoord op onze schriftelijke opmerking, dat ze aan de toeëigening van het heil door de Heilige Geest geen ruimere betekenis willen geven dan in het doopsformulier geschiedt; daarin gaat het om een zaligmakend toeëigenen. Wel hebben ze er steeds nadruk op gelegd dat de middelen welke de Heilige Geest bij deze toeëigening gebruikt – Woord en sacrament – naar hun typische aard en natuur van God gegeven zijn tot zaligheid.

Onzerzijds werd opgemerkt dat in de woorden „behalve deze ook” uit de betrokken passage van de D.L. iets ligt dat in de gegeven verklaring niet tot z'n recht komt. We moeten onderscheiden tussen de algemene en bijzondere werking van de Heilige Geest. Er zijn onderscheidingen in de confessie die we niet, uit vrees voor scholastiek, mogen afdanken. Toen onzerzijds een beroep gedaan werd op de „Oordelen” der Dordtse afgevaardigden, werd hiertegen van hun zijde gewaarschuwd. Zo gaan we theologiseren, werd gezegd.

We merkten op dat we hier met een belangrijk praktisch verschil hebben te maken. Uit deze achtergrond is er verschil in waardering en opzet van de prediking. Als uwerzijds gezegd wordt: Het Woord Gods komt tot allen gelijk, dan geeft het aanleiding tot de mening dat het horen van het Woord voldoende is en dan krijgt u die algemene toeëigening. Er is onder ons geen verschil over, zo zeiden we, dat de Heilige Geest werkt door het Woord. Maar werkt de Heilige Geest altijd en overal? Hier stoten we op een machtige realiteit. We vroegen: komt in uw prediking het rekening houden met dit verschillend effect wel tot z'n recht?

Van vrijgemaakte zijde werd gevraagd of hier verschillen liggen die een blijvend gescheiden

optrekken rechtvaardigen. Een der onzen beantwoordde deze vraag bevestigend. Motief: Het blijkt dat we de belijdenis anders lezen. Dat geeft in de praktijk van het kerkelijke leven voortsnog moeilijkheden. Hier hangt mee samen een andere visie op prediking en geloofsleven.

Deze opmerking leidde tot de vraag of dit het oordeel is van ons hele deputaatschap. We zegden toe ons op het antwoord op deze vraag in interne kring te zullen beraden.

De rest van deze samenspreking werd gewijd aan het onderwerp: Zelfbeproeving. In onze brief van 26 augustus 1960 hadden we reeds enige vragen over dit onderwerp geformuleerd.

Onze vraag was: Is het juist om van iemand die zich bij het instellen van een onderzoek bij zichzelf niet verzekerd houdt van zijn in Christus voor God rechtvaardig zijn, te zeggen dat zijn zelfonderzoek in de wortel krank is, wijl hij de ware maatstaf der zelfbeproeving mist, ja niet eens gebruiken wil? Wordt dan wel genoeg gerekend met het feit dat er ook leden der kerk zijn, van wie geldt wat in D.L. I, 16 en V, 11 wordt gezegd?

Geantwoord werd dat deze woorden een zelfbeproeving proberen af te snijden die uit zou gaan van een subjectivistische zelfbeschouwing, een analyse van onszelf. Door kenmerken (prediking) is niemand tot zekerheid gekomen. De ware zelfbeproeving is, wijl een bezig zijn met Gods beloften, geen troosteloze bezigheid. We meenden ook dat niet voldoende onderscheiden werd in het geloofsleven. Er is een weg des geloofs en het „in Christus voor God rechtvaardig zijn” is niet het begin van de weg. In de D.L. V, 9 staat dat er heilszekerheid is naar de mate des geloofs. Er is een heengroeien naar de zekerheid en daarbij moet geestelijke leiding worden gegeven. We moeten uitlokken tot de levensfunctionering van het geloof. Daarom geen geloofscommando's. De prediking moet helpen om te beproeven of de mens in de kerk inderdaad in het geloof is. Als men redeneert: „U gelooft toch de belofte? Waar twijfelt u dan aan?”, dan doet men tekort aan de gevarieerdheid van het werk des Geestes.

Bij deze samenspreking werd van gereformeerde zijde de onderscheiding tussen staat en stand afgewezen. Staat geeft de indruk, aldus was de tegenwerping, dat er een zeker residu blijft. Het gaat om de levende relatie met Christus.

Tenslotte werd onzerzijds gevraagd of de besluiten t.a.v. het zelfonderzoek, genomen door de gen. synode van de Geref. kerken van 1942 nu door de vrijgemaakten zijn teruggenomen. Het antwoord hierop luidde dat de uitspraken van 1942 niet meer gelden, maar dat betekent niet dat de gen. synode van 1946 elk zinnetje heeft verworpen. De uitspraak van 1936 fungeert wel.

Bij de zesde samenspreking, op 24 november 1960, werd door ons antwoord gegeven op de vraag of het verschil van visie t.a.v. de toeëigening des heils, gelijk dat de vorige keer uitkwam, een blijvend gescheiden kerkelijk leven rechtvaardigt. We antwoordden dat het onderwerp waarover het gaat, niet op zichzelf staat. Een categorisch antwoord zou de samensprekingen niet ten goede komen. Bij een bevestigend antwoord zullen de gereformeerde deputaten zich afvragen of verdere samensprekingen wel zin hebben; aan een ontkennend antwoord zijn wij nog niet toe.

Gesproken werd over de kerk. In ons schrijven van 26 augustus 1960 hadden we enkele vragen gesteld over de in vrijgemaakte kring levende opvattingen over de kerk.

a. Hoe verstaat u de woorden „dat buiten haar geen zaligheid is” in art. 28 NGB?

Geantwoord werd: we denken bij deze woorden aan die vergadering, waar het Evangelie wordt bediend en de sacramenten worden uitgereikt. Daar mag de werking van Christus' bloed en Geest verwacht worden. Ieder is voor het verkrijgen der zaligheid daarop aangewezen. Daarom zijn allen schuldig zich daarbij te voegen. Helaas is – zo werd gezegd – door het ontwerpen van pluriformiteitsdenkbeelden de eenvoudige betekenis van het confessionele spreken over de kerk verloren gegaan. Men is wat de belijdenis zegt, gaan toepassen op onderscheiden kerkvergaderingen, maar dit verwijderd van het schriftuurlijk belijden en is daarom ook een belemmering voor schriftuurlijk handelen.

b. Vloeit uit art. 27-29 NGB voort dat er op één plaats maar één vergadering kan zijn, die ware kerk van Christus is? Het antwoord luidde: ware-kerk-zijn betekent dat Christus daar werkt met Zijn bloed en Geest. Daar worden krachten van geloof en bekering gewerkt en die gaan dan allen samenbinden onder één Hoofd. Hoe kan er dan in het effect van Christus' werk toch een breuk te zien zijn? Gaat men over en weer naar de belijdenis te werk, dan hebben de redenen van het gescheiden zijn geen kracht van geldigheid meer.

c. Wordt de kerk automatisch valse kerk, wanneer zij ambtelijke dienst bindt aan wat niet het juk van Christus is? Het antwoord hierop was: een gemeenschap die een juk oplegt dat niet van Christus is, en die dat tot principe van kerkvergadering en van afgrenzing maakt met de schijn als ware dit opleggen noodzakelijk om kerk te kunnen blijven, kan met de naam valse kerk worden aangeduid.

d. Moeten de Geref. kerken (synodaal) als valse kerk beschouwd worden, zoals de kerkeraad

van Helpman in 1947 deed? Het vrijgemaakte antwoord was: Er is verschil in het hanteren van de term valse kerk t.a.v. de synodale gemeenschap en dit hanteren t.a.v. de roomse kerk. Niet alles wat in de synodale gemeenschap gedaan wordt, is tegen de werking van Christus' bloed en Geest, maar dit wordt toch weer officieel ondergeschikt gemaakt aan het juk dat niet van Christus is. Dan mag men zulk een gemeenschap de naam van de kerk niet geven. Dit te meer niet, als daar wordt toegelaten een steeds groter wordende verzwakking van de werking van Christus' bloed en Geest in een prediking die aan de Schrift ontzonken is, een sterker worden van de geest van het oecumenische en een omvorming tot een soort volkskerk.

Onzerzijds werden hierna verschillende uitlatingen naar voren gebracht die in de gereformeerde pers of bij plaatselijke samensprekingen zijn gedaan. Vrijgemaakte deputaten trokken in twijfel of het wel in het kader van deze samensprekingen past op al dergelijke uitingen in te gaan. Op onze vraag of onder hen algemeen de synodale kerken als valse kerken worden gekwalificeerd, werd geantwoord dat niet algemeen zo gesproken wordt in de Geref. kerken (vrijgemaakt).

Vrijgemaakte deputaten spraken als hun mening uit dat we de belijdenis vrijwel gelijk verstaan, maar er is verschil over de vraag hoe we naar de maatstaf van de confessie de concrete situatie moeten beoordelen. Hunnerzijds werd toegegeven dat bij hen te veel de gedachte leeft dat we de ongelooflijke verwardheid op kerkelijk terrein netjes in een systeem moeten brengen en etiketteren.

Toen van onze kant gewezen werd op een uitspraak van een vrijgemaakte kerkeraad tegenover een christelijke gereformeerde kerkeraad: wij erkennen u wel als een op Gods Woord gegronde vergadering, maar of u een ware kerk is, zal moeten blijken, antwoordde men: we willen de Chr. Geref. kerken gaarne als ware kerken erkennen, maar voor de toekomst hangt er hier veel van af, wat u doet t.a.v. de vereniging. Als u die hoe langer hoe meer afwijst, dan zouden we op den duur moeten zeggen: uw kerken gaan verkeerd; al zijn we nu aan de kwalificatie valse kerk nog niet toe.

Op 16 februari 1961 had de *zevende* samenspreking plaats. Ook toen werd vooral over de kerk gesproken, ditmaal meer van de praktische kant. Vrijgemaakte deputaten beginnen met bezwaar te maken tegen het feit dat in onze kerken meermalen meegedaan wordt aan groots opgezette z.g. interkerkelijke evangelisatie-acties. Deze samenwerking noemden ze onwaarachtig. We spreken immers uit dat die anderen met wie we samenwerken, het Evangelie naar de Schrift brengen, maar 's zondags spreken we uit dat zij dit niet doen. Samenwerking met alle mogelijke kerken betekent het brengen van een onkerkelijk Evangelie. Er wordt geen dam opgeworpen tegen de vloedgolf van allerlei angelsaksische religiositeit die over ons land spoelt.

We hebben uitgesproken dat hier inderdaad grote gevaren liggen. Wel houde men in het oog dat er geen officiële christelijke gereformeerde uitspraken zijn over de samenwerking in de evangelisatie. We drongen aan op begrip voor de bewogenheid die uitkomt in deze samenwerking. Er begint in onze kerken die nogal introvert zijn, een opleving te komen t.a.v. het zien van de roeping naar buiten, maar omdat onze kerken zo klein zijn, kunnen we zo weinig doen en daardoor komen we in onze kerken zo gemakkelijk tot samenwerking die zich echter beperkt tot wel omschreven arbeid.

Vervolgens werd uitvoerig gesproken over de verhouding tussen onze kerken. Vrijgemaakte deputaten betreurden dat de gehouden samensprekingen ons geen stap verder hebben gebracht wat betreft deze verhouding. Ook nu werd weer geantwoord dat we nog niet klaar zijn met de bespreking van de punten die op het programma stonden, en dus nu niet kunnen komen tot de uitspraak: wij horen bij elkaar. Als deputaten gaan we elkaar langzamerhand beter begrijpen, maar de plaatselijke verhoudingen zijn niet best, werd enerzijds gezegd. We krijgen soms sterk de indruk van u – zo zeiden we – dat het bij u belangrijker is tot de ware kerk te behoren dan het eigendom van Christus te zijn. Die mentaliteit is een grote verhindering in het bij elkaar komen. Als de kerken elkaar plaatselijk gingen verstaan zou veel gewonnen zijn. Er is een discrepantie tussen de deputatenhouding en die van de plaatselijke kerken. Uw pretentie in 1944 was: vrijmaking terwille van het Evangelie. Maar predikten de Chr. Geref. kerken het Evangelie toen niet? Dat kunnen onze mensen niet begrijpen en dat doet pijn in de plaatselijke verhoudingen.

Geantwoord werd: het is geen afgoderij met de kerk bedrijven als iemand met vrees en beven ootmoedig zegt: ik geloof dat ik hier in de ware kerk ben. Wat 1944 betreft: we bleven gereformeerd; we maakten ons vrij van vreemde dingen; we zijn gewoon verder gegaan. Daarom wilden we direct contact met de Chr. Geref. kerken. Anders zouden we sekte worden. Over en weer erkennen we elkaar als kerken gegrond op Gods Woord en de belijdenis.

Daarna kwamen de doelstellingen van de doorgaande reformatie ter sprake. Deze doelstellingen geven verwijdering, werd onzerzijds gezegd. U hebt bijv. nieuwe scholen gesticht. Zag u het verval reeds in 1948 of was het toen het ethisch conflict dat u tot aparte organisaties en scholen dreef? Hunnerzijds werd opgemerkt: Wij kunnen u moeilijk begrijpen in uw houding. U legt sterke nadruk op persoonlijk geloofsleven, maar verdisconteert dit niet in de praktijk en neemt genoegen met scholen waar het zo vlak is.

Aangezien dit de laatste samenspreking was voor de Asser synode werd van de zijde van vrijgemaakte deputaten aangedrongen op het uitspreken dat we één zijn in belijdenis met de bedoeling dienovereenkomstig te gaan handelen.

Onzerzijds werd opgemerkt dat er een verschil van visie is tussen beide deputaatschappen op de methode die gevolgd moet worden.

Gereformeerde deputaten zeggen: eerst besluiten dat we verenigen moeten en dan zal het nog een hele tijd duren voor dit besluit wordt geëffectueerd. Christelijke gereformeerde deputaten zien dat anders.

De achtste samenspreking volgde op 15 december 1961. Dat was de eerste samenspreking na de generale synode van Assen. Deze samenspreking stond voor een groot gedeelte in het teken van de daar genomen beslissing t.a.v. de Geref. kerken en de reactie daarop in „De Wekker”.

Het absolutistisch spreken over de kerk heeft ons pijnlijk getroffen, merkten we op. Ligt dat niet hieraan, zo werd geantwoord, dat u niet genoeg ziet in welk gevaarlijk zog deze kerken zich begeven? U en wij willen institueren naar dezelfde normen; dat kan niet gezegd worden van de synodale kerken. Wat bedoelt u als in „De Wekker” wordt geschreven: „Het is de geest van kerkelijk exclusivisme die bedenkelijk dicht nadert „tot afgoderij met de kerk bedrijven”, die hier spreekt”?

Onzerzijds werd geantwoord dat we heel goed kunnen begrijpen dat geen contact werd opgenomen met de Geref. kerken (syn.). Het heeft in onze kerken lang geduurd voor men contact wilde opnemen met deze kerken; meer dan een halve eeuw. Maar onze ontstemming werd gewekt door de motivering van het Asser besluit. Daarin komt een kerkbegrip uit, waar ook veel vrijgemaakten vragen over hebben. Men kan niet zo concreet over het werk des Heren in 1944 spreken alsof daarvoor niets is geschied. Daarmee is opnieuw de indruk gewekt alsof de vrijgemaakte kerk de enige kerk is; als het over de kerk gaat komen we als Chr. Geref. kerk niet in het vizier. Geantwoord werd dat wat Assen zei geen leerstellige uitspraak over de kerk was, doch spreken in de historische situatie. Als wij zeggen: werk Gods in 1944, dan ontkennen we niet, dat er ook elders een werk Gods is, maar dan is dat gesproken in de situatie, dat we scheurmakers zijn genoemd.

Maar, zo werd van onze kant gezegd, u sprak toch over de genade en trouw des Heren aan Zijn kerk in deze landen. Daarmee bedoelde u úw kerken. Assen sprak van de roeping van ieder die de naam van Christus noemt, ook het pand van reformatie dat Hij Zijn Kerk toebetrouwde, te bewaren. Vrijgemaakte deputaten ontkenden ten sterkste dat het werk in de vrijmaking het enige was wat de Here voor Zijn kerk in deze landen gedaan had. In Assen hadden we op dat moment iets te zeggen over het werk des Heren in de vrijmaking. In de regel wordt veel te statisch over de kerk gesproken. In de kring van vrijgemaakte deputaten was ook wel begrip voor onze kijk op Assen. „De christelijke gereformeerde broeders hebben een bepaalde kijk op Assen, omdat ze al een bepaalde kijk hadden op wat onder ons aanwezig is”. Royaal werd toegegeven: er zijn onder ons dingen die op een buitenstaander de indruk maken: men doet maar net of er geen Chr. Geref. kerken zijn. Uit verschillende uitlatingen in het Gereformeerde gezinsblad is te begrijpen dat de christelijke gereformeerde broeders daar bepaalde conclusies uit trekken. Er is hier een onwillekeurig spreken dat niet bedoelt de christelijke gereformeerden uit te sluiten, maar dat naar de letter wel exclusief is. Maar, zo werd gevraagd, zijn in diverse besluiten van christelijke gereformeerde synodes niet dezelfde bewoordingen te vinden? Dezelfde synode van Assen die zo „exclusief” was, zocht u heel duidelijk. Ook werd opgemerkt: er zijn diverse punten van overeenkomst tussen de wrijving nú en die vóór 1892. Ook de afgescheidenen zeiden tot de dolerenden: u slaat ons in het gezicht. Dat is niet in orde gekomen door beschouwingen, maar door elkaar over en weer te erkennen als kerk van Christus. Tenslotte merkten vrijgemaakte deputaten op reeds in 1951 geschreven te hebben dat hun kerken niet zeggen dat alles buiten haar sekte is. Met waardering werd verwezen naar het rapport van onze synode van 1937. Dat rapport was wars van alle pluriformiteit. Elk spreken van pluriformiteit zal leiden tot pluriformiteit der waarheid. In dat licht moet Assen gezien worden. We bedoelden u niet in het minst te kwetsen — zo was de conclusie van deze brede bespreking over dit onderwerp.

Op 22 februari 1962 had de *negende* samenspreking plaats. Allereerst werd gesproken over de pluriformiteit van de kerk. Vrijgemaakte deputaten wilden nog een antwoord hebben op de bedoeling van de uitdrukking „afgoderij met de kerk bedrijven”. We antwoordden: we krijgen sterk de indruk dat belangrijker dan de vraag: bent u geborgen in Christus? bij u de vraag is: bent u lid van de ware kerk? Er heeft zich, zo zeiden we, een accentsverschuiving voltrokken. De kerk stond eerst niet zo centraal als later. Dit is misschien te verklaren uit de gang van zaken in uw eigen kring. De afstand is daardoor tussen u en ons groter geworden. Het ecclesiologische accent valt bij u zo zwaar dat u haast een exemplarische wijze van spreken t.a.v. de kerk hanteert. Van vrijgemaakte zijde werd geantwoord: het institutionaire aspect van de kerk is misschien bij ons wat over-geaccentueerd. Maar het is maar een aspect. Het gaat ons om de concreetheid van de kerk die in de historie ingaat, zo werd betoogd. Schilders strijd tegen de pluriformiteit van de kerk was de keerzijde van zijn strijd om de eenheid van de kerk.

Met nadruk werd van vrijgemaakte zijde gesteld: horen bij Christus brengt mee horen bij de kerk. Dit is een levende eenheid. Dan vervallen we niet in eenzijdigheden. Ook werd gezegd: er moet wederzijds vertrouwen zijn. We moeten niet tegenover elkaar als rechters zitten. Op geen enkele wijze wilde Assen suggereren: we zijn *de* ware kerk. Het is in een bepaalde situatie gezegd. Ons werd aangeraden deze uitspraak wat onbevanger te lezen en niet op detailpunten eindeloos door te praten.

Onzerzijds werd met dankbaarheid van deze woorden kennis genomen, maar tegelijk gewezen op de plaatselijke situaties die zulk een ander beeld vertonen. We hebben „Assen” gelezen in het licht van veel plaatselijke situaties.

Vrijgemaakte deputaten merkten in dit verband op: als we over en weer spreken en doen naar wat in de confessie over de kerk wordt gezegd, zijn er geen moeilijkheden. U hebt moeite met ons spreken over de kerk. Als u spreekt naar de belijdenis over de kerk, dan krijgen we precies hetzelfde. Maar dan staan we nooit concurrerend tegenover elkaar. Moeilijkheden komen er uit vleeselijke overwegingen. Als zo naar de belijdenis wordt gesproken, staan we niet meer argwanend-kritisch, maar begrijpend-erkennend tegenover elkaar. Het statische denken over de kerk moet doorbroken worden. Als u op de preekstoel staat, zegt u: ware kerk t.a.v. de gemeente die voor u zit. En wij zeggen het ook. Dan hebben we de goede lijn te pakken, aldus deze deputaten. Ook merken ze op: onze geschiedenis heeft meegebracht dat wij kunnen zeggen: we willen graag met u verenigen. Wij zijn losgemaakt van een groot verband. We hangen niet meer zo aan bepaalde organisaties. Als we vandaag met u samengaan, is het met onze kerkelijke organisatie misschien gedaan. Maar dat hindert niet.

Vervolgens werd op die dag van gedachten gewisseld over de kerkregering. Gesproken werd over de rechtsbevoegdheid van de plaatselijke kerk, het ratificatierecht, de interpretatie van art. 31 DKO, de uitdrukking uit art. 36 DKO „hetzelfde gezag”.

Vrijgemaakte deputaten legden sterke nadruk op de rechtsbevoegdheid van de plaatselijke kerken. Geleerd door de praktijk die mede tot vrijmaking leidde, zijn ze huiverig voor hiërarchie en hiërarchische tendenzen. Duidelijk werd gesteld dat de kerken der Reformatie steeds gewaakt hebben voor hiërarchie en dat dit roeping blijft voor de kerk van gereformeerde belijdenis. In het begin van de vrijmaking werd sterke nadruk gelegd op het ratificatierecht. Dit recht is in de aanvang zwaarder geaccentueerd dan nu praktisch gehonoreerd. Ook merkten ze op dat het nooit de bedoeling is geweest dat de kerkeraden alle besluiten opnieuw zullen bekijken. Er moet ruimte zijn voor een oprechte consciëntiekreet. De kerkeraden moeten kennis nemen van alle besluiten van de synodes. Daaruit vloeit het ratificatierecht voort.

Van hun kant werd gevraagd naar onze gewijzigde kerkorde van 1947. De Geref. kerken (vrijgemaakt) hebben geen veranderingen meer aangebracht, sinds de uitgave van 1950, behalve het laten vervallen van de zendingsorde in 1951.

De *tiende* en laatste samenspreking kwam op 25 april 1962.

De doorgaande reformatie was het eerste onderwerp van gesprek. Onze vraag was of in de Geref. kerken (vrijgemaakt) vrij algemeen gesteld wordt dat samenwerking op het gebied van onderwijs, politiek en maatschappelijk leven onmogelijk is met hen die geen lid zijn van een Geref. kerk. Eveneens werd gevraagd: komt u door uw principiële visie op de plaats van de kerk – afgedacht van het ethische conflict en van de symptomen van verval – niet tot verkerkelijking van het leven.

Geantwoord werd dat stellig niet gezegd kan worden dat dit *de* vrijgemaakte visie is, nog minder dat de Geref. kerken (vrijgemaakt) deze visie hebben. Hunnerzijds werd gevraagd: is het verkerkelijking van het leven, als men buiten de kerk ernst maakt met de confessie? In de gereformeerde oecumenische samenwerking komt men er toe te zeggen: „als je de Here

Jezus maar liefhebber". We worden vandaag in het isolement gedrongen. Toegegeven werd dat er in vrijgemaakte kring spanningen zijn t.a.v. deze dingen als gevolg van verschil van inzicht. Maar bij u, zo werd ons gevraagd, zijn toch ook spanningen t.a.v. de keuze van de politieke partij? In de oude Chr. Geref. kerk traden dezelfde verschillen op t.a.v. het onderwijs. Voor 1892 waren er wel een paar honderd kerk-gemeentescholen, die of helemaal uitgingen van de kerkeraad of van een door de kerkeraad benoemde commissie. De blijvende grote zorg is voor ons - zo werd ons gezegd - dat de confessie op het gebied van het onderwijs wordt gehandhaafd. Ziet u wel, zo werd ons gevraagd, dat de pluriformiteitsidee in praktijk werd gebracht en evenredige kerkelijke vertegenwoordiging werd ingevoerd in de organisaties en dat nu het kerkelijk besef is vernietigd? Ook werd gezegd: de christelijke gereformeerde broeders erkennen wel, dat er symptomen van verval zijn, maar er is bij hen aarzeling om mee te doen ten gevolge van onberaden uitlatingen onzerzijds en omdat zij verkerkelijking van het leven vrezen. Als allen die Christus waarachtig liefhebben één waren, dan zou er toch geen bezwaar zijn als alle kinderen naar een school met dezelfde basis gingen. Het kerkelijk conflict vond z'n oorzaak in het verval van het geloof. Men zag de kerk niet meer naar het Woord des Heren; de algemene verzwakking van het christelijk normbesef heeft er aan meegewerkt, dat men in de kerk zo heeft kunnen handelen. Zorg voor de bewaaring van de jeugd van de kerk drijft ons. Anders niet, was het bescheid. U zegt, zo werd ons voorgehouden, dat u de bezwaren wel ziet, maar intussen blijft u achter de algemene gereformeerde scholen staan. Ziet u de bezwaren dan wel, is hun vraag.

Onzerzijds werd gewezen op de introverte instelling van vele van onze kerkleden, tengevolge waarvan de roeping naar buiten te weinig wordt gezien. Ook is er bij ons een groep die ook de symptomen van verval ziet, maar die terugschrikt voor de wijze, waarop het bij de vrijgemaakten gaat. De indruk van farizeïsme, hoogmoed en kerkisme wordt vaak gewekt. Deze mentaliteit staat onze kerkleden tegen. De kerk mag niet verzelfstandigd worden. We kunnen niet altijd de indruk weren, dat dat bij u voorkomt. Hieruit moet u onze gereserveerdheid zien t.a.v. deze dingen. Toegegeven werd dat het gevaar er is dat de levende Christus schuil gaat achter de waarheid. Als de kerk naar voren wordt geschoven is dat een reactie tegen het verzwakken van het inzicht inzake de kerk. De achtergrond van de niet altijd duidelijke strijd voor doorgaande reformatie is de zorg om de eigen kerkleden en de kinderen te onttrekken aan invloeden die het gevaarlijkst zijn als ze achter een christelijk masker werken.

Vervolgens werd gesproken over de prediking in het licht van ontvangen rapporten over plaatselijke samensprekingen.

Bij zulk een samenspreking was verschil over het adres en de inhoud van de prediking. Van christelijke gereformeerde zijde werd daarbij geponeerd dat de prediking onderscheidend moet zijn. Van vrijgemaakte zijde werd daartegenover gesteld dat de prediking zich niet onderscheidenlijk tot bekeerden en onbekeerden moet richten. De kinderen der gemeente worden niet maar gezien als lidmaten der gemeente, maar als lidmaten van Christus. De bondelingen moeten aangesproken worden als waren zij gelovigen. God zegt: Ik heb u verlost; leeft nu als verlost kinderen.

Vrijgemaakte deputaten distantieerden zich van deze uitlatingen. Gewezen werd hunnerzijds op zondag 31 H.C. waarin duidelijk gesproken wordt van een verkondigen en betuigen niet alleen aan de gelovigen, maar ook aan de ongelovigen. Ook werd gewezen op het doopsformulier, waarin staat dat we kinderen des toorns zijn. In het gesprek over deze dingen werd de opmerking gemaakt van vrijgemaakte kant: tegen verschillende preken van vrijgemaakte predikanten bestaan grote bezwaren, omdat daarin de zondaar niet wordt aangesproken. Maar - zo zegt men - we moeten op deze aberraties niet teveel nadruk leggen. Het gaat over de vraag: welke normen gelden bij de prediking? Over die normen zijn we het wel eens. Onzerzijds werd gezegd: u voert aan dat dit incidentele gevallen zijn, maar hier liggen algemene bezwaren in onze kring. Onze kerkleden zien dat de norm zo heel verschillend wordt gehanteerd. Bij ons is ook veel variatie, zeiden we, maar door alle predikanten wordt nadruk gelegd op het persoonlijke element, dat in uw prediking door onze mensen teveel wordt gemist. Is dit iets incidenteels?

Toegegeven werd dat hier reële moeilijkheden liggen. Daarom moeten we zeker niet „holderdebolder" verenigen. Maar beide kerken moeten uitspreken dat we gezamenlijk Gods Woord moeten bewaren. Dan zou er heel wat kunnen groeien, zo werd gezegd.

Uitgesproken werd door vrijgemaakte deputaten dat we door de besprekingen dichter bij elkaar zijn gekomen en elkaar beter hebben begrepen. In het zoeken van verder contact moet h.i. de vereniging worden nagestreefd.

Van onze kant werd gevraagd welke positieve waarderings-elementen bij ons te zien zijn.

Bij u - zo luidde het antwoord - is een goed oog voor de noodzaak te strijden voor het

behoud van Sion. We staan bij de laatste schansen. We vinden voor die gedachte nergens gehoor, maar bij u wel. We zijn geroepen elkaar te dienen. „Er is een zekere schraalheid in het geestelijke leven in onze kerken; we zijn wat cerebraal. Dat is ook een schaduw van de prediking”. Bij u is een mogelijkheid ons daarin te dienen. Als het er op aankomt spreken we één taal en hebben we met elkaar één geloof, al zien we over en weer veel gebreken. Als we elkaar vinden, aldus werd gezegd, kunnen we wederzijds bevruchtend werken; gebeurt dit niet, dan zou dit tot wederzijdse schade zijn. Ook werd opgemerkt: een vereniging zou voor de vrijgemaakte kerken positieve winst betekenen wat de prediking betreft. Een andere deputaat erkende: door de bespreking van verschillende punten ben ik ontdekt aan tekorten en gedwongen daarin mezelf te verstaan. We zijn genoodzaakt op vragen die in onze eigen kring niet zo aan de orde zouden komen, in te gaan. Ik ben meer gaan zien wat vast zit aan kennis van ellende en wat geloven inhoudt.

Het gesprek ging daarna over bevindelijke prediking. Van vrijgemaakte zijde werd gezegd: de christelijke gereformeerde broeders bedoelen met bevinding dat Gods Woord de ganse mens aangrijpt in z'n ganse bestaan. Bevinding is niet grond van het geloof, maar vrucht van het geloof.

Onzerzijds werd gezegd: het bevindelijke element is niet iets apart in de prediking; het hoort bij de prediking als zodanig. Gods Woord spreekt erover; als Gods Woord gebracht wordt, komt dit element vanzelf aan de orde. De effecten en affecten worden in het Woord Gods getekend en komen dus bij de prediking vanzelf aan het licht vanuit de Schrift. Dat sluit in, dat er tegelijk over de verscheidenheid wordt gesproken.

Tenslotte werd onzerzijds geïnformeerd naar het boek van ds. B. Telder, „Sterven... en dan?” Hoe is het mogelijk, dat dit boek is verschenen? Is hier niet een ingaan tegen de belijdenis op een bepaald punt? Is het wel juist dat de kerkelijke vergaderingen hem niet tot de orde hebben geroepen?

Geantwoord werd dat de verschijning van dit boek in deze vorm algemeen wordt betreurd. De meeste moeite hebben we er mee, zo werd gezegd, dat ds. Telder zich van z'n belofte ontslagen acht. „We hopen dat u het tempo van de behandeling kunt verstaan: we zijn dodelijk geschrokken van de synodocratische tucht.”

Aan het slot van de samensprekingen werd door de voorzitter van vrijgemaakte deputaten dankbaarheid uitgesproken voor de openheid die er was bij de samensprekingen en voor de zachtmoedigheid en lankmoedigheid die daarbij zijn betracht.

Onze voorzitter merkte op dat deze samensprekingen aan het doel hebben beantwoord, dat de verhouding tussen de wederzijdse kerken duidelijk zou worden. We zijn u hartelijk dankbaar voor de medewerking die u daaraan hebt gegeven.

2. Enquête onder de kerken t.a.v. wederzijdse verhouding en samensprekingen.

Deputaten meenden er goed aan te doen in het zicht van de generale synode weer een enquête te houden onder onze kerkeraden over de plaatselijke verhouding tot de Geref. kerken (vrijgemaakt). Voor de vorige gen. synode hielden we ook een soortgelijke enquête – zie ons vorig rapport, Acta 1959, pag. 275. Aan ons verzoek om ons in te lichten over de plaatselijke situatie voldeden deze keer 73 kerkeraden; drie jaar geleden 101 kerkeraden.

Van deze 73 kerkeraden antwoordden 5 kerkeraden dat ter plaatse geen Geref. kerk (vrijgemaakt) was en dus ook geen samensprekingen werden gehouden.

36 kerkeraden berichtten ons dat er geen enkel contact (in sommige gevallen: niet meer) was geweest in de jaren 1959-1962. Dat is dus 50% van de kerkeraden, die reageerden.

In 12 gevallen waren er wel één of meer samensprekingen geweest, maar hadden deze samensprekingen geen bepaalde consequenties gehad, in welke zin ook.

De samensprekingen liepen in 5 plaatsen vast omdat de Geref. kerk (vrijgemaakt) ter plaatse de Chr. Geref. kerk niet wilde erkennen als „ware” kerk.

In één geval luidde de motivering: „Weigeren wij *vandaag* uw vergadering een ware kerk te noemen, dan houdt dit allermint in, dat we haar als valse kerk beschouwen. Alleen kunnen we bezwaarlijk, gezien het feit dat er tijden lang met u geen contact is geweest, in de huidige situatie welbewust en eerlijk verklaren, dat u zich in alles houdt aan het Woord Gods. We weten dat eenvoudig niet. Daarmee zeggen we dus niet, dat u van Gods Woord afwijkt. We hebben zelfs geen kwade geruchten dienaangaande. Alleen, u bent geleidelijk een onbekende voor ons geworden.”

In een ander geval werd gesteld dat als basis tot samenspreking „slechts dient te gelden de wederzijdse erkenning van elkaar als een op Gods Woord gegronde vergadering” (Akte van Afscheiding). In de te houden samensprekingen zou dan een wederzijds onderzoek kunnen worden ingesteld of beantwoord wordt aan de eisen die gesteld zijn aan de kenmerken van

de ware kerk „waarbij van Geref. zijde (vrijgem.) nog een vierde kenmerk toe werd gevoegd n.l. het ernstig streven om te komen tot vereniging duidelijk te uiten. Zou één der kerken aan dit laatste kenmerk niet voldoen dan zou zij hiermede zichzelf tot sekte degraderen.”

In 13 gevallen was sprake van samenspreking waarbij de kerkeraden tot bepaalde conclusies kwamen en hun mening over de wederzijdse verhouding formuleerden. Enkele kerkeraden lichtten ons uitvoerig in, zonden notulen van de gehouden samensprekingen of stuurden zelfs de gehouden referaten aan ons toe.

Een kerkeraad schreef aan de raad van de Geref. kerk ter plaatse: „Wij vrezen een herhaling van 1892 – de vereniging van de beide kerken die niet één waren – als thans, nu we helaas moeten constateren dat er terzake van de toeëigening van het heil, het geloven en al wat er mee samenhangt geen genoegzame overeenstemming is, onze kerken tot een vereniging zouden overgaan. In dit geval voorzien we een ontwikkeling waarbij in de verenigde kerk de volle honorering van wat Schrift en belijdenis hierover zeggen niet tot zijn recht komt”.

In een andere correspondentie lezen we dat een van onze kerkeraden aan de vrijgemaakte kerkeraad ter plaatse schrijft: „En daartegenover meenden en menen we even nadrukkelijk te moeten wijzen op het wonder van de wedergeboorte als geboorte uit God die niet tot de menselijke mogelijkheden behoort, maar soevereine genadewerking van de Heilige Geest blijft. Ook het genadeverbond geeft ons daarover niet en nooit de beschikking”.

Uit een volgend rapport citeren we: „Over de verhouding Woord en Geest was het verschil in opvatting kort geformuleerd: de vrijgemaakten stellen: „Waar het Woord gebracht wordt, werkt de Geest altijd”. Door dit zo absoluut te stellen, wordt o.i. de werking van de Geest hierdoor a.h.w. automatisch en daardoor raakt het toeëigenend werk van de Heilige Geest juist op de achtergrond”. En: „Met betrekking tot het zelfonderzoek stelde de inleider van de vrijgemaakten „dat het geen wezenlijk element van de prediking is de mensen aan te sporen om te onderzoeken of ze wel gelovigen zijn, maar alleen aan te sporen om te onderzoeken of men werkelijk actief z'n geloof beoefent”.

Een volgende kerkeraad klaagt dat men elkaar niet verstaat. Oorzaak hiervan is een z.i. ander uitgangspunt. „Het vrijgemaakte axioma is: wij zijn in het Verbond – God is Vader en wij zijn Zijn kinderen. Men wil alleen spreken van een dagelijkse en niet van een principiële bekering. Niet gehonoreerd wordt de gedachte dat een mens, ook al is hij bondeling, van nature buiten God ligt. De activiteit des geloofs wordt uitermate beklemtoond; van de passiviteit moet men weinig of niets hebben. Het onderscheid tussen schenking en deelachtigmaking wordt verworpen.”

Dezelfde zaken kwamen aan de orde in een samenspreking tussen kerkeraden in een van de noordelijke provincies. Conclusie was dat bij de vrijgemaakten geen begrip was voor de onderscheidingen: schenking van het heil in de belofte en deelachtigmaking/toeëigening. Bondeling en gelovige werden zonder meer geïdentificeerd. „De conclusie waartoe de kerkeraad gekomen is, is dat er alleen al t.a.v. prediking en gemeentebesouwing verschillen zijn die samengaan voorshands onmogelijk maken”.

Twee kerkeraden in één plaats die gecombineerd samensprekingen hebben gehouden, komen echter tot een enigszins andere conclusie: „Voorzover we thans kunnen beoordelen, zijn er bij de gevoerde samensprekingen geen principiële verschillen aan de dag getreden op grond waarvan we de samensprekingen zouden moeten beëindigen. Wel is er een verschil in klimaat en methode, omtrent geloof en bekering enz. gebleken. Het zal dan ook, naar de mening van onze kerkeraden een langdurig proces worden voor en alear het kerkvolk van beide kerkformaties elkaar volkomen zal verstaan, ook al zouden er geen verschillen op grond van Schrift en belijdenis meer bestaan”.

Ook in een grote stad hebben verschillende kerkeraden met diverse kerkeraden van de Geref. kerk (vrijgem.) samengesproken. Bij de gedachtenwisseling over „De beschouwing van de gemeente naar Schrift en belijdenis” kwam geen principieel verschil inzicht openbaar over de beschouwing van de gemeente. Ook de vrijgemaakten poneerden dat het eis van Gods Woord is, dat in schriftuurlijke zin concreet en onderscheidenlijk zal worden gepreekt.

Naar aanleiding van een onderwerp over „Het geloof” rapporteren deze kerkeraden: „Onderstreept werd in de gedachtenwisseling de noodzakelijkheid van de kennis der zonde. Ook werd het werk des Heiligen Geestes geaccentueerd. In het behandelde hebben we elkaar ontmoet en begrepen. Dit was een belangrijke bijdrage voor de groei van het vertrouwen over en weer”.

In een gemeente in het midden van het land bestond een vrij grote mate van overeenstemming en werd van vrijgemaakte zijde het voorstel tot kanselruil gelanceerd. Deze kerkeraad wendde zich t.a.v. deze kwestie ook tot ons om advies. We verwezen deze kerkeraad naar

de classis. Resultaat was dat deze kerkeraad aan de vrijgemaakte kerkeraad berichtte de tijd niet rijp te achten voor aanvaarding van dit voorstel.

Het verst is men gevorderd in Eindhoven. Over de situatie daar rapporteerden we ook aan de vorige synode (zie Acta 1959, pag. 276). Sinds 1958 zijn daar verschillende gecombineerde kerkdiensten gehouden in de week. Toch werd wederzijds het verlangen sterker dat aan de beleden eenheid meer gestalte kon worden gegeven door het wederzijds openstellen van de dienst des Woords en der sacramenten voor elkander. Bij beide kerkeraden leeft een groot verlangen naar kerkelijk samenwonen. In een gecombineerde kerkeraadvergadering heerste een zeer broederlijke sfeer. „De Here neigde onze harten in liefde tot elkaar. We wisten ons één in belijden”. Op deze vergadering werd gesproken over de mogelijkheid van kanselruil. Wederzijds werd uitdrukkelijk vastgesteld dat men geen nieuw verband wilde vormen, maar dat alle besluiten ter concretisering van de beleden eenheid een voorlopig karakter zullen dragen. Met de gemeente werd gesproken over eventuele kanselruil – er werden bedenkingen geuit in verband met de plaats in het kerkverband. Men besloot ook het oordeel der classis te vragen, dat overigens deze kerkeraad, naar hij ons meedeelt, teleurstelde.

Het verheugt ons dat de resultaten van de gehouden enquête een goed beeld gaven van de plaatselijke verhoudingen.

3. *Onze indruk van de wederzijdse verhouding.*

De opdracht, die we ontvingen t.a.v. de samensprekingen met de gereformeerde deputaten (vrijgemaakt) was „al die zaken te bespreken, die de verhouding tussen onze kerken raken, opdat die verhouding duidelijk worde en beide kerken een verantwoorde beslissing kunnen nemen”.

Het is niet onze taak u op dit ogenblik een voorstel te doen t.a.v. de verhouding tussen beide kerken. Wel hebt u er recht op te weten hoe we als deputaten deze wederzijdse verhouding zien op dit ogenblik.

Aan deze verhouding zitten allerlei aspecten:

a. *Deputaten-aspect.*

Als we de samensprekingen overzien is onze conclusie dat er bij de vrijgemaakte deputaten een groeiende mate van begrip was voor onze uiteenzettingen; we vonden een klimmend gehoor voor onze bezwaren. Als we de eerste en de laatste samensprekingen met elkaar vergelijken is er voor ons een duidelijk verschil. Werden bij de eerste samensprekingen onze bezwaren direct verworpen, bij de laatste samensprekingen werd het waarheids-element in onze bezwaren erkend en had men er ook begrip voor hoe wij tot deze bezwaren zijn gekomen.

Ook had men er steeds meer begrip voor dat in onze verhouding niets kan geforceerd worden.

Wij van onze kant zijn onder de indruk gekomen van de hoge ernst waarmee deze broeder hun taak hebben opgevat en ons gesteld hebben voor het gebod der eenheid. Er waren momenten in deze samenspreking waarin we gaarne de gehele gen. synode aanwezig wensten om te horen hoe vrijgemaakte deputaten ons opriepen in de deplorabele kerkelijke situatie ernst te maken met de zaak van Christus' kerk in deze landen.

b. *Plaatselijk aspect.*

Gaan we de rapporten van de kerkeraden na, dan blijkt enerzijds een vrij sterke divergentie te bestaan tussen verschillende samensprekingen op plaatselijk niveau en de deputaten-samensprekingen. Overigens is het resultaat van alle plaatselijke samensprekingen ook niet gelijk. Maar in het algemeen kan gezegd worden dat de plaatselijke verhoudingen niet goed zijn; dat er veel verschil van mening is; dat men elkaar niet kent en langs elkaar heenleeft; elkaar niet begrijpt. Vrijgemaakte kerkeraden komen soms duidelijk in strijd met wat vrijgemaakte deputaten op onze samensprekingen hebben gezegd.

c. *Historisch aspect.*

Het is ons bij de gehouden samensprekingen duidelijk geworden dat we in de loop der jaren uit elkaar gegroeid zijn. Dit schept grote moeilijkheden in het verstaan van elkaar, juist als het gaat over geestelijke zaken. Het duurt vaak uren voor men elkaar begrijpt. Er moet een gewenning aan elkaar komen en een sfeer van wederzijds vertrouwen om elkaar werkelijk te ontmoeten. Het feit dat we als Chr. Geref. kerken een eigen ontwikkeling hebben gehad, bepaalt ons spreken in de concrete situatie. En het feit dat de Geref. kerken (vrijgem.) een verleden hebben, dat door de theologie van Kuyper werd beïnvloed,

ook al hebben ze zich met forse greep daaraan trachten te ontworstelen, stempelt hun spraakgebruik en visie in niet geringe mate. Wie zich daarop vastzet kan niet meer luisteren. Het gesprek is dan gefrustreerd.

d. *Oecumenisch aspect.*

We leven in een tijd van vals oecumenisme. Als kerken wensen we daartegen positie te kiezen met alle kracht. Maar het gevaar van vals oecumenisme mag ons oog niet doen sluiten voor de noodzaak van de ware oecumene. Het feit dat we als gereformeerde belijders in ons vaderland verscheurd en verdeeld zijn breekt onze kracht in het verzet tegen het valse oecumenisme. We zullen daar steeds meer oog voor moeten krijgen. Eenheid van allen, die buigen onder Gods Woord en de gereformeerde belijdenis wensen te handhaven, is steeds meer eis van deze tijd. Zowel in de Geref. kerken (syn.) als in de Geref. gemeenten en in de Geref. bond en niet minder in de Geref. kerken (vrijgemaakt) zijn nog vele broeders en zusters met wie we werkelijk één moesten en konden zijn. Verschillen zullen er altijd blijven; ze zijn er ook in onze eigen kerken. Het zou een schone zaak zijn als er iets gedaan kon worden om de kerkelijke verdeeldheid te verminderen.

e. *Praktisch aspect.*

We wijzen tenslotte op het praktische aspect. Een vereniging van kerken die plaatselijk niet één zijn, is een onverantwoorde zaak die de verdeeldheid alleen maar erger en niet beter maakt. Iedere kerkelijke vergadering zal in verantwoordelijkheid tegenover de Koning der kerk dit praktische aspect niet kunnen en mogen verwaarlozen in de te nemen beslissingen.

Bekijken we de zaak van onze wederzijdse verhouding in het licht van de geschetste aspecten, dan merken we tenslotte drie dingen op:

1. Bij de gehouden samensprekingen is ons een grote mate van overeenstemming gebleken in het verstaan van Schrift en belijdenis, maar er blijven bij ons reserves t.a.v. hun visie ¹⁾ op bepaalde onderdelen van de belijdenis, in het rapport nader genoemd.
2. De verhouding tussen de beide kerken wordt zeer bemoeilijkt doordat er een vrij sterke discrepantie openbaar gekomen is tussen uitingen van vrijgemaakte deputaten en die van sommige vrijgemaakte kerkeraden, zoals sub 2 genoemd.
3. Op grond van de schriftuurlijke roeping tot eenheid, krachtens de belijdenis der kerken en conform de Akte van Afscheiding zullen we de Geref. kerken (vrijgemaakt) niet mogen loslaten, maar in overleg met hen moeten zoeken naar wegen en middelen opdat de geconstateerde verschillen mogen verdwijnen om op deze wijze de eenwording van onze kerken biddend na te jagen.

B. Geref. KERKEN.

De synode van 1959 gaf deputaten opdracht – zie Acta 1959, art. 156 – naar aanleiding van het schrijven van de gen. synode van Utrecht der Geref. kerken, zich in verbinding te stellen met de deputaten ad hoc van de Geref. kerken om zo mogelijk de samensprekingen opnieuw te openen.

Overeenkomstig onze opdracht werden de samensprekingen geopend. Twee maal ontmoeten we de gereformeerde deputaten – prof. dr. N. H. Ridderbos, voorzitter; ds. W. de Graaf, secretaris; dr. S. P. Dee; ds. D. Scheele; dr. E. Smilde en br. J. Wilschut – waaruit een correspondentie voortvloeide.

De eerste samenspreking die op onze uitnodiging was belegd, werd gehouden 13 oktober 1960. Uitgangspunt van de bespreking was het besluit van de Utrechtse synode van 1959 om de vervangingsformule terzijde te stellen.

Onzerzijds werden verschillende vragen gesteld: is toen de zaak van de vervangingsformule werd behandeld ook aan de christelijke gereformeerden gedacht; heeft de synode gemeend dat nu ook de bezwaren van christelijke gereformeerde zijde waren weggenomen; waarom wordt gesproken van terzijdestelling en niet van herroeping; betekent het vasthouden aan de rechtmatigheid van de vervangingsformule dat u Schrift en belijdenis zó leest dat u de vervangingsformule rechtmatig acht, nog even rechtmatig als in 1946; als aan de rechtmatigheid van de vervangingsformule wordt vastgehouden, moet dan ook worden vastgehouden aan de rechtmatigheid van de met de leeruitspraken samenhangende tuchtmaatregelen; op wie heeft de „staart” van het besluit sub B betrekking? Gereformeerde deputaten antwoordden hierop als volgt: Er is wel terdege gedacht aan de christelijke gereformeerden. Vóórdat het besluit werd genomen is reeds aan u gedacht. Toen het besluit werd genomen werd een broederlijk

¹⁾ Een der deputaten had bezwaar tegen deze conclusie.

schrijven gericht aan de zittende synode van de Chr. Geref. kerken. Terzijdestelling is iets anders dan herroeping, aldus het antwoord. Het eerste wil zeggen dat de leeruitspraak geen kerkelijk gezag meer heeft. In een eventueel verenigde kerk zal ieder vrij zijn de uitspraak te verdedigen en te bestrijden. Maar dan niet met elk willekeurig argument, maar met argumenten die in overeenstemming zijn met Schrift en belijdenis.

Verder werd gezegd: er zijn destijds tuchtmaatregelen genomen niet op grond van de leer, maar omdat men niet ging in de kerkelijke weg; er zijn ambtsdragers geschorst omdat ze revolutionair, niet omdat ze ketters waren. In de clause die wel de „staart” is genoemd, ligt geen nieuwe vervangingsformule. De synode meende met deze uitspraak enige leiding te kunnen geven aan een eventueel komende discussie. Men wilde waken voor eenzijdigheden.

Onzerzijds werd op dit antwoord als volgt gereageerd: is er nu eigenlijk wel iets veranderd? We menen van niet. Ook in vroegere samensprekingen is reeds gezegd dat hetgeen in de vervangingsformule wordt uitgesproken, niet in overeenstemming is met schrift en belijdenis. Het is voor ons moeilijk, zo zeiden we, om de twee beschouwingen naast elkaar te laten bestaan. De beide beschouwingen kunnen kerkelijk niet onder één dak wonen. De houding van de Geref. kerken is wel veranderd, want de vervangingsformule is niet meer bindend en er wordt tolerantie geoefend t.a.v. hiermee niet overeenstemmende opvattingen. Is het zo, vroegen we, dat we de leer van de Geref. kerken thans vinden in de belijdenis en in de vervangingsformule?

De gereformeerde deputaten gingen hierop weer breed in, al bleef de discussie draaien om de vraag: is er wel iets veranderd? Er is wel wat veranderd, zeiden ze. Tot dusver had de ene voorstelling het prae, maar dat is nu niet meer het geval. Door de uitspraak dat de vervangingsformule is terzijde gesteld wordt haar rechtmatigheid duidelijk gemaakt, maar een prae bestaat nu niet meer. Er is nu tolerantie. Van ons wordt gezegd, aldus gereformeerde deputaten, dat wij te eng hebben gebonden. Maar bindt u niet te eng? Onze synode heeft een daad van toenadering verricht. Wat is nu uw daad, zo werd ons gevraagd.

De tweede samenspreking had plaats op 4 mei 1961. Ook nu werd weer uitvoerig gesproken over de feitelijke waarde van de terzijdestelling van de vervangingsformule. De vervangingsformule is kerkleer geweest, werd van onze kant gezegd. Wordt dan nu aanvaard dat de Geref. kerken vroeger te eng gebonden hebben? Het antwoord luidde: neen. De vervangingsformule was geen nieuw belijdenisgeschrift. In dit verband werd breed gesproken over de „binding”. De gereformeerde deputaten zeggen: Nooit is gevraagd: betuigt u uw instemming met de vervangingsformule. Wel is gevraagd: wilt u beloven niets te leren dat daarmee niet in volkomen overeenstemming is? Uit onze kring werd opgemerkt: dit lijkt een sofisme; is hier nu werkelijk verschil? De vervangingsformule was, zo zeiden we, wel degelijk een leeruitspraak. De synode heeft geaccentueerd dat 1905 een belijdenisuitspraak was. Ook merkten we op: op deze manier bracht u ambtsdragers in een gewetenscrisis: de ambtsdrager mag z'n eigen gevoelens wel behouden, maar in z'n ambtelijk spreken mag hij niets leren dat niet in overeenstemming is met de uitspraken van de synode. Dat kan toch niet? De gedane uitspraken raken het hart van het ambtelijk werk. Hierop werd geantwoord: er stonden niet twee verschillende meningen t.a.v. verbond en doop tegenover elkaar. Het ging niet om twee uitgekristalliseerde meningen. Men moest zich iets matigen en zich hier en daar beperken.

Concreet werd onzerzijds gevraagd: zou ons met onze christelijke gereformeerde visie de toegang tot het ambt zijn geweigerd als we voor die visie uitkwamen en bezwaren maakten tegen de vervangingsformule? Het antwoord luidde: ja. En vandaag zouden we wel toegelaten worden? Ook deze vraag werd bevestigend beantwoord. Dus is er iets veranderd, luidde onze conclusie. Maar uw christelijke gereformeerde visie werd niet veroordeeld; dat zou zo zijn als u de consequenties van het afwijzen van de vervangingsformule zou trekken. We wijzen, zo repliceerden we, de vervangingsformule af omdat deze betekent dat een eenzijdige kijk op het verbond alleen legitiem wordt geacht. Onze conclusie was: er is dus wel gebonden aan een bepaalde theologische visie.

We drongen er bij de gereformeerde deputaten op aan te zeggen wat er nu precies veranderd is. Mag men nu bestrijden wat in de vervangingsformule staat, vroegen we? Antwoord: dat hangt er maar van af op welke wijze men dat doet; als men maar niet de onwederstandelijke werking van de Heilige Geest aantast. Dus de vervangingsformule staat niet bloot aan elke bestrijding. Maar de vervangingsformule is niet bindend meer. Vraagt men naar de leer van de gereformeerde kerken, dan kan niet meer naar de vervangingsformule worden verwezen. Er is dus wel iets veranderd.

Uit onze kring werd vervolgens gesproken over de brochure van ds. A. M. Lindeboom: „Moeten kleine kinderen worden gedoopt?”, die een goede pers had. Onder andere werd geciteerd: „Wij dopen niet op grond van veronderstelde wedergeboorte maar wij veronder-

stellen die wedergeboorte wel op grond van de doop". Als dit de vrucht is van de terzijdestelling van de vervangingsformule is er voor ons niets veranderd. Dergelijke stellingen zullen we nooit kunnen accepteren. We vroegen: bestaat de vrijheid in uw kerken dergelijke gedachten straffeloos voor te dragen? Ja, werd geantwoord en de vrijheid bestaat ook er tegen in te gaan in de geest van broederlijke liefde. Onze reactie was: kunt u begrijpen dat wij zeggen: hoe zit dat nu toch, dat dit kan? Deze twee meningen t.a.v. verbond en doop sluiten elkaar uit. Ze geven een heel andere benadering van de gemeente, van de geestelijke vragen, van de prediking, van huisbezoek; ze verdragen zich niet met elkaar. Het pastoraat komt zo in verdrinking. Breedvoerig is deze kwestie besproken, tot vermoeiens toe. Uiteindelijk liep de bespreking uit op de vraag naar de grenzen van de kerk. Welke ruimte moet er zijn in een kerk van gereformeerde belijdenis? Gereformeerde deputaten zeiden: wij trekken die grenzen ruimer dan bij u gebeurt.

In het slot van de bespreking werd de vraag gesteld: kunnen we in de praktijk iets doen? De gereformeerde deputaten dachten aan afvaardiging naar elkaars schooldagen, elkaars synodes, contact tussen mannenverenigingen, aanvaarding van elkaars attestaties. Onzerzijds werd er op gewezen dat onze synode afvaardiging naar elkaars synodes prematuur achtte.

Op voorstel van de gereformeerde deputaten werd afgesproken dat we vragen zouden formuleren n.a.v. deze samenspreking; daarop zouden zij antwoorden. Daarna zou weer een samenspreking volgen.

In een brief d.d. 18 december 1961 stelden we een zestal vragen aan deze deputaten, dezelfde punten rakend als in deze samensprekingen besproken: de motieven voor de terzijdestelling van de vervangingsformule; het vasthouden aan de rechtmatigheid van de vervangingsformule; de te enge binding vóór de terzijdestelling; het recht om twee tegenstrijdige standpunten in de kerk toe te laten; het slot van het betreffende besluit; eventuele verandering in de verbondsleer der Geref. kerken.

D.d. 24 april 1962 kwam hierop antwoord binnen waaruit we het volgende memoreren:

De generale synode deelde de bezwaren tegen de vervangingsformule niet, hield daarom vast aan haar rechtmatigheid, maar besloot haar terzijde te stellen om de eenheid in eigen kerken te bevestigen, de landelijke en plaatselijke toenadering tot de Geref. kerken (vrijgem.) te bevorderen en uit de sfeer van het misverstand te geraken.

De vervangingsformule is in geen enkel opzicht maatstaf meer bij de vraag, wat in de Geref. kerken al of niet geleerd mag worden. Schrift en belijdenis worden niet op een bepaalde wijze verstaan.

De kwestie van de te-enge-binding raakt het beleid van onze synodes in vroegere jaren. Toen in 1942 de pacificatie-uitspraak van 1905 werd herhaald, had de synode alle reden te verwachten dat die uitspraken ook toen pacificerend zouden werken. Dat dit niet het geval is geweest vond zijn oorzaak hierin dat een deel van de kerkleden anders heeft gereageerd dan met recht en reden mocht worden verwacht.

Het verschil in verbondsbeschouwing mag geen reden zijn om de kerkelijke verdeeldheid te bestendigen, als we beiden de gereformeerde belijdenisgeschriften en de andere kerkelijke formulieren aanvaarden.

Het slot van de uitspraak heeft niet bepaalde personen, groepen of kerken op het oog, maar heeft de gevaren willen signaleren, waardoor iedere gereformeerde verbondsbeschouwing wordt bedreigd. Het is niet juist te spreken van *de* verbondsleer der gereformeerde kerken. De uitspraken die in deze eeuw over deze materie zijn gedaan, bedoelden niet een min of meer uitgewerkte verbondsleer vast te stellen, maar de grenzen af te bakenen, waar binnen de leer van het verbond in de Geref. kerken zich had te bewegen. In het afbakenen van die grenzen is door de uitspraken van 1959/1960 verandering gekomen. Het bestrijden van de vervangingsformule was vóór 1959 illegitiem; dat geldt nu niet meer.

We hebben over dit antwoord nog geen gesprek met gereformeerde deputaten kunnen voeren.

C. GEREFORMEERD CONVENT.

De gen. synode van Rotterdam sprak de wenselijkheid uit dat deputaten t.a.v. het Geref. convent in de aangegeven lijn voortgaan. (Acta 1959, art. 151). Deputaten hebben zich van deze opdracht gekweten binnen het kader van de mogelijkheden die voorhanden waren.

Sinds de vorige gen. synode werden regelmatig de vergaderingen gehouden van het Geref. convent i.o. Vertegenwoordigers van of personen uit vijf verschillende kerken en groepen kwamen in Utrecht samen; telkens hoogstens 15. Ook in deze periode fungeerden prof. W. Kremer en ds. J. H. Velema, respectievelijk als voorzitter en secretaris.

Gereferereerd werd over: de positie van de Geref. Bond; de positie van de Geref. Gemeenten;

het rapport van gereformeerde deputaten voor pluriformiteit en oecumeniciteit; de weg tot Christus. Deze onderwerpen werden respectievelijk ingeleid door ds. J. J. Timmer, ds. H. Rijkssen, ds. J. H. Velema en dr. C. Graafland. Het waren goede vergaderingen die vooral betekenis hadden voor het elkaar leren kennen en verstaan.

Meerdere malen werd, vooral van gereformeerde zijde, een zekere onbevredigdheid uitgesproken over de gang van zaken. Het Convent bleef maar in oprichting. Van de kant van de Geref. Bond wilde men dat er een getuigenis naar buiten uitging. Telkens weer moest er op gewezen worden dat slechts twee kerken officiële vertegenwoordigers in dit Geref. convent hebben, de Geref. kerken en de onze; de personen uit de drie andere groepen waren er òf namens een bestuur (de Geref. Bond) òf met goedkeuring van, doch niet aangewezen door de gen. synode (Geref. gemeenten).

De gereformeerde deputaten stelden voor een vergadering te houden van een breder Geref. convent, waar uit elke kerk of groep 15 à 20 deelnemers tegenwoordig zouden zijn. Na uitvoerige besprekingen stemden de deelnemers aan onze vergaderingen met dit voorstel in. Veel voorbereidingen werden getroffen, waarbij de vertegenwoordigers van ons deputaatschap een werkzaam aandeel hadden. Op 16 en 17 mei 1962 werd op het conferentie-oord „Woudschoten” een brede vergadering van het Geref. convent gehouden. Ongeveer 80 personen waren aanwezig. Ons deputaatschap had behalve alle deputaten nog 12 personen, predikanten zowel als belangstellende ouderlingen of gemeenteleden, uitgenodigd deze vergadering bij te wonen.

Op de eerste dag die onder leiding stond van prof. W. Kremer, werd uit elke groepering een toespraak gehouden over de positie van eigen kerk en de visie op de kerkelijke situatie. Ds. J. H. Velema deed dit namens ons. Na bespreking van deze toespraken in secties, werd in plenaire zitting uitvoerig gesproken over de vraag hoe we in de toekomst verder moeten. Het algemeen gevoelen van de aanwezigen bleek te zijn dat op de ingeslagen weg verder gegaan moet worden. Op de basis van de drie formulieren van enigheid aanvaardden de aanwezigen elkaar, in het besef van de ongeoorloofdheid van hun verdeeldheid en spraken ze uit voor elkaar op deze confessionele basis aanspreekbaar te zijn. De hoop werd geuit dat ook de andere kerken kunnen komen tot een kerkelijke vertegenwoordiging in dit Geref. convent. Zonder veel plichtplegingen was het Geref. convent hiermee opgericht en verdwijnen de letters i.o. – in oprichting.

Op de tweede dag waarop prof. dr. N. H. Ridderbos van Amsterdam de leiding had, sprak prof. dr. J. van Genderen over „De functie van de belijdenis” – een actueel onderwerp waarop een brede discussie volgde zowel in de secties als in de plenaire zitting.

Deze vorm van contact heeft zeer verhelderend gewerkt. Het ligt in de bedoeling dit voort te zetten en die onderwerpen te bespreken die de kerken van gereformeerde belijdenis verdeeld houden of betrekking hebben op actuele problemen, waar de gereformeerde groeperingen vandaag mee te maken hebben.

Deputaten zijn dankbaar dat we op deze wijze mochten werkzaam zijn. Reeds op de gen. synode van 1953 werd de gedachte van een Geref. convent gelanceerd. We beseffen dat dit Geref. convent nog maar een zwak plantje is. Het streven blijft er op gericht „om zo mogelijk ook getuigend op te treden om de gereformeerde visie op vele sectoren van het publieke leven tot haar recht te laten komen”. (Acta 1959, art. 151). Dit alles is echter werk op de lange baan. Wie hier iets gaat forceren maakt veel kapot. Het kan tot ootmoedige dank stemmen dat temidden van de verdeeldheid deze vorm van contact tussen figuren uit vijf kerken en groepen die de gereformeerde belijdenis onderschrijven, mogelijk is.

D. OVERIGE WERKZAAMHEDEN.

1. De Geref. gemeenten.

In deze periode werd geen poging gedaan contact op te nemen met de gen. synode van de Geref. gemeenten. Nu de gen. synode van 1959 van de Geref. gemeenten afwijzend antwoordde op ons verzoek, is er o.i. voor ons niets te doen dan diligent te zijn en een goede gelegenheid af te wachten onze herhaalde pogingen te vernieuwen. We zijn dankbaar voor de goede verhouding met de figuren uit de Geref. gemeenten, die in het Geref. convent zitting hebben. Hopelijk groeit daar op de duur een contact tussen onze kerken uit.

2. Moderamen van de gen. synode der Geref. kerken.

Het moderamen van de gen. synode der Geref. kerken wendde zich per schrijven d.d. 16 mei 1960 tot ons deputaatschap als zijnde het adres, waartoe het zich het best kon wenden. De gereformeerde synode gaf opdracht aan het moderamen contact te zoeken met het mode-

ramen van andere daartoe in aanmerking komende kerken om zo mogelijk te komen tot periodieke besprekingen van praktische aangelegenheden die de kerken gemeenschappelijk aangaan. Wellicht zal ook blijken – aldus deze brief – dat de kerken op bepaalde punten kunnen samenwerken of in ieder geval elkaar van dienst kunnen zijn en winst kunnen doen met elkaars ervaringen en inzichten. Opgemerkt werd nog dat dit contact geen vervanging bedoelt te zijn van de samensprekingen met het doel de eenheid onder de gereformeerde belijders te bevorderen. De synode meende dat er naast deze samensprekingen ook plaats is voor contact en overleg betreffende diverse praktische vraagstukken waaraan dikwijls ook een principiële kant is.

In onze vergadering van 17 juni 1960 ontvingen we het moderamen, bestaande uit de di. P. N. Kruyswijk, P. D. Kuiper, L. ten Kate en H. W. H. van Andel. In de bespreking werd de gezonden brief uitvoerig toegelicht. Het bleek ons dat dit moderamen niet eenzijdig contact wilde met het moderamen van de hervormde synode. Plaatselijk is er in vele gemeenten samenwerking. Ook in het generaal zijn er dingen waarin we elkaar raken en samenwerken: de geestelijke verzorging van militairen (rekrutendagen), het Geref. Soc. Instituut. De Herv. Kerk wil komen tot een gezamenlijke herdenking van het 4e eeuwfeest van de Nederlandse geloofsbelijdenis. Er zijn ook andere dingen, waarin we elkaar nodig hebben: de psalmberijming, gezamenlijk getuigenis inzake de voetbaltoto.

We wezen het moderamen allereerst op de moeilijkheid van onze positie als deputaten – wij hebben geen bevoegdheid buiten onze opdracht iets te doen. Verder is er het Geref. convent. Onze synode sprak uit het op prijs te stellen dat dit Convent getuigend zal optreden en zo mogelijk tot gemeenschappelijke daden zal komen. Andere zaken die genoemd werden, ressembleren onder diverse deputaatschappen. Feitelijk bleef alleen de herdenking van het 400-jarig bestaan van de Nederlandse geloofsbelijdenis over. Het bleek dat het genoemde moderamen ons wilde polsen over een gezamenlijke kerkelijke herdenking van dit heuglijk feit. Onzerzijds werd uitgesproken dat we niet voelen voor een gezamenlijke herdenking met de Herv. kerk vanwege de houding van deze kerk tegenover de gereformeerde belijdenis. Als de leden van het moderamen dit antwoord hebben gekregen, weten ze voldoende voor de komende samenspreking met het moderamen van de hervormde synode. Het algemeen gevoelen van ons deputaatschap dat tot uiting kwam na het vertrek van deze broeders, was: dit moderamen doorkruist de arbeid van zijn eigen deputaatschappen.

Ten aanzien van genoemde herdenking ontvingen we enige tijd later een brief van de secr. van de hervormde synode. Onze voorzitter heeft n.a.v. deze brief een onderhoud gehad met prof. Nauta en dr. Emmen. Men stelde prijs op een dergelijke herdenking als van groot belang voor volk en cultuur tegenover Rome, het nihilisme en het relativisme. We kwamen tot de conclusie dat hier van een kerkelijke herdenking geen sprake kan zijn. Om alle schijn te vermijden dat we als deputaten hier toch een officieel cachet aan geven, werd deze zaak ter verdere afdoening in handen gegeven van prof. Van Genderen als particulier persoon.

3. *Geref. deputaten voor oecumeniciteit en pluriformiteit.*

De gen. synode van de Geref. kerken benoemde in 1959 opnieuw deputaten voor de besturing van het vraagstuk der pluriformiteit en oecumeniciteit en droeg hen op ook aan onze kerken het rapport der vorige deputaten te zenden, haar oordeel daarover te vragen en zo spoedig mogelijk tot samenspreking over de inhoud en vervulling van de schriftuurlijke oecumenische roeping der kerk te komen.

In aansluiting aan deze opdracht werd ons toegezonden het „Rapport inzake oecumeniciteit en pluriformiteit – Utrecht 1959”. Dit rapport hebben we in eigen kring besproken. Resultaat van deze bespreking was dat we een algemene bespreking van dit rapport in een gemeenschappelijke vergadering van beide deputaatschappen niet erg vruchtbaar achtten. We besloten aan dit deputaatschap te vragen of zij concrete punten met ons wilden bespreken. Het antwoord vestigde speciaal onze aandacht op het probleem van het functioneren van de belijdenis in de oecumenische beweging (reductie en concentratie; hfdst. 4-6 van het rapport). Bovendien zouden zij graag met ons willen spreken over de vragen die er leven met betrekking tot de Wereldraad van kerken en de Internationale raad van christelijke kerken.

Dit schrijven deed ons besluiten met deze deputaten een samenspreking te houden. Tot uitvoering van dit besluit is het echter nog niet gekomen.

4. *Interkerkelijke commissie voor de belijdenisgeschriften.*

Verwijzend naar ons rapport aan de vorige gen. synode – zie Acta 1959, A 5, pag. 277 – betreffende het benoemen van twee waarnemers in de interkerkelijke commissie voor de

belijdenisgeschriften, delen wij u mede, dat deze commissie nu met haar arbeid is begonnen, die sinds 1958 is uitgesteld.

Er werd een voorbereidende bespreking en een gewone vergadering gehouden, waar onze beide waarnemers – prof. dr. J. van Genderen en ds. J. H. Velema – aanwezig waren. Het ligt in de bedoeling aan de synodes der kerken t.z.t. een concept van de definitieve en opnieuw vertaalde tekst van de belijdenisgeschriften aan te bieden. Gegeven het feit dat deze commissie er is en deze arbeid wordt verricht, is het van belang dat personen uit onze kerken aan dit werk deelnemen en hierin invloed uitoefenen.

Ondanks het feit dat we „waarnemers” zijn is wel gebleken dat men op onze aanwezigheid en deelname grote prijs stelt. Tot secretaris van deze commissie werd onze secretaris benoemd. Voorzitter is prof. dr. W. F. Dankbaar te Groningen.

Overigens zij hier herhaald dat we destijds aan deze commissie berichtten, dat we deze arbeid niet zien in de kerkelijke sfeer – dan zou gesproken moeten worden over de waarde en de handhaving van de belijdenis – maar op het wetenschappelijk vlak.

III. CORRESPONDENTIE MET BUITENLANDSE KERKEN.

A. *De Old en Free Christian Reformed Churches in de Ver. Staten en Canada.*

In verband met zijn voorgenomen reis naar Canada en de opdracht der generale synode om daar contact op te nemen met de zusterkerken, hadden uw deputaten op 14 januari 1960 een oriënterend onderhoud met prof. J. Hovius en verzochten hem, zo mogelijk de in november 1960 te houden gecombineerde classisvergadering van de Old en Free Christian Reformed Churches te bezoeken. Na zijn terugkeer hadden deputaten opnieuw een samenspreking met de hoogleraar. Hij rapporteerde dat de hereniging van de beide kerken op handen was.

Later werden van deze zusterkerken ontvangen de „Acta van de vergadering der gecombineerde classes der Free en Old Christian Reformed Churches”, gehouden te St. Thomas op donderdag 27 april 1961. Daaruit blijkt dat in deze vergadering de hereniging der beide kerken een feit is geworden. De herenigde kerken dragen de naam „Free Christian Reformed Churches”. Alleen voor de kerken in Amerika moet voorlopig om juridische redenen de naam „Old Christian Reformed Church” gehandhaafd blijven. Uw deputaten hebben van dit goede nieuws kennis gegeven in het kerkelijk orgaan „De Wekker”.

Uit de bovengenoemde Acta blijkt voorts, dat ds. J. Hamstra en de kerkeraad van de Old Christian Reformed Church van Copetown het verband met de kerken hebben verbroken.

Tenslotte dient vermeld dat onze zusterkerken zich hebben beklaagd over het feit dat ds. B. Nederlof van de Christian Reformed Church of Edmonton tijdens zijn verblijf in Nederland in 1961, in strijd met het bepaalde in art. 4 D.K.O., in een of meer Christ. Geref. kerken is voorgedaan. De Free Christian Reformed Church besloot deze zaak via haar afvaardigde onder de aandacht van uw vergadering te brengen. Deputaten hadden reeds aan ds. W. F. Laman en ds. C. Noordegraaf ingevolge hun verzoek toestemming verleend om tijdens hun verblijf in ons land de kerken te dienen. Hiervan is mededeling gedaan in „De Wekker”.

B. *The Reformed Churches of Australia.*

Van de classis Victoria van deze kerken werd een schrijven ontvangen, gedateerd 4 juni 1960, waarin werd medegedeeld dat ds. J. A. Bouwmeester op grond van art. 80 D.K.O. (verlaten van het ambt) uit zijn ambt moest worden ontzet.

Ds. A. H. Schippers, voorheen christelijk gereformeerd predikant te Hillegom, werd beroepen door de Reformed Church of Dandenong, die hij dient sedert mei 1961.

Op 6 juni 1962 hadden uw deputaten een samenspreking met ds. W. B. den Brave van Dandenong die werd aangewezen om de Reformed Churches op uw vergadering te vertegenwoordigen. Ook hem werd toegestaan tijdens zijn verlof de kerken te dienen.

De correspondentie met deze kerken beperkte zich overigens tot de uitwisseling der synodale Acta.

C. *The Reformed Churches of New Zealand.*

In hun vergadering van 14 januari 1960 hadden uw deputaten een bespreking met ds. J. W. Deenik, predikant van de Reformed Church van Auckland. Hij bracht de groeten van zijn kerken over een vertelde uitvoerig over hun ontstaan en hun moeilijkheden in een land waar de gereformeerde gezindte uiterst zwak is. Op zijn verzoek werd aan ds. Deenik toegestaan tijdens zijn verlof de kerken te dienen.

De correspondentie met deze zusterkerken bleef verder beperkt tot het zenden en ontvangen van de Acta synodi.

D. The Free Church of Scotland.

Aan de uitnodiging tot vertegenwoordiging op de jaarlijkse synode van deze kerk werd in 1960 voldaan door het bezoek van de secretaris-buitenland van uw deputaatschap, ds. J. C. Maris. De synode van dat jaar stond in het teken van het vierde eeuwfeest van de Schotse reformatie.

E. Die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika.

Het overleg met deze kerk heeft geleid tot samenwerking in de zending. De kwestie van correspondentie die reeds lang aan de orde was, werd daardoor actueel. Een van onze deputaten, prof. J. J. van der Schuit, heeft tijdens zijn bezoek aan Zuid-Afrika in 1960, hierover gesproken met deputaten correspondentie van „die Gereformeerde Kerk”.

Op verzoek van dit deputaatschap geven wij het volgende schrijven aan uw vergadering door:

Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.

Potchefstroom, 15 september 1961.

Ds. J. C. Maris,
Dr. D. Bakkerlaan 21,
Bloemendaal,
NEDERLAND.

Hooggeagte Broeder,

Dit is vir my 'n genoeë om hierdie brief aan u te rig met die vriendelike versoek om dit voor die eerw. Sinode van u kerk te lê. Op die jongste vergadering van die Sinode van die Gereformeerde Kerk is die saak van korrespondensie tussen die Christelike Gereformeerde Kerken in Nederland en die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika behandel. Daar is besluit om aan u kerk aan te bied om in korrespondensie met die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika te tree.

Dit is die besluit wat ons Sinode geneem het na aanleiding van die korrespondensie en ontmoeting en samenspreking met Deputate van u kerk.

Ons wil hoop en vertrou dat ons twee kerke deur Gods genade standvastig sal staan in die geloof van die vadere wat aan ons oorlewer is om dit getrouw te bely en te verdedig wanneer dit aangeval sal word.

Ons verwag dan om die antwoord van u kerk te verneem nadat u Sinode daarvoor gehandel het.

Met broedergroete,

t.t.

(w.g.) I. J. Lessing

Skriba Deputate vir Korrespondensie.

Per schrijven van 31 oktober 1961 werd de ontvangst van dit verzoek door ons bevestigd en geïnterpreteerd als een voorstel om het tussen onze kerken bestaande „contact” te doen overgaan in „correspondentie” zoals deze ook wordt onderhouden met andere gereformeerde kerken in het buitenland die zich alleen stellen op de grondslag van de Heilige Schrift en de drie formulieren van enigheid, zonder enige toevoeging.

Voorts werd er op gewezen dat onze correspondentie met die kerken zoals de Reformed Churches in Australië en Nieuw-Zeeland, het volgende omvat:

- a. het over en weer aanvaarden van elkaars attestaties;
- b. het over en weer beroepbaar stellen van elkaars predikanten;
- c. het aan elkaar toezenden van de Acta van de generale synoden;
- d. het, indien mogelijk, bijwonen van elkaars synoden door middel van afgevaardigden die een adviserende stem zullen hebben;
- e. het raadplegen van elkander inzake ingrijpende aangelegenheden, als bijv. eventuele herziening van belijdenis of kerkorde, uitbreiding van correspondentie of vermindering daarvan enz.;
- f. het bieden van geestelijke en stoffelijke steun, indien nodig en mogelijk.

Omdat zich hier voor die Geref. Kerk van Suid-Afrika een geval van zogenaamde „dubbele correspondentie” zou voordoen, aangezien zij bijv. reeds correspondentie onderhouden met de gereformeerde kerken in Nederland, is duidelijkheidshalve door ons herinnerd aan de

opmerking door de synode van 1956 toegevoegd aan de regeling der correspondentie met de bovengenoemde kerken n.l. „dat bij wederzijdse erkenning van de ambten en attesten de christelijke gereformeerde kerken haar (event.) bezwaren handhaven tegen kerken waarmede uw kerken wél en de onze niet in correspondentie staan”. Verder werd de aandacht gevestigd op de bepalingen bij art. 4 en 5 D.K.O. Gevraagd werd alsnog te mogen vernemen of het verzoek van de gereformeerde kerk overeenkomstig de bovengenoemde stipulaties aan uw vergadering kon worden voorgelegd, terwijl tevens werd verzocht om toezending van de kerkorde en van de Acta der laatstgehouden generale synode van „die Geref. Kerk”.

Het antwoord op deze brief luidde als volgt:

Administratiewe Buro van die Geref. Kerk.

Potchefstroom, 17 mei 1962.

Ds. J. C. Maris,
Dr. D. Bakkerlaan 21,
Bloemendaal,
NEDERLAND.

Hooggeagte broeder Maris,

Namens die Deputate vir Korrespondensie met buitelandse kerke wil ek u hartlik dank vir u brief van 31 Okt. 1961. Ons Deputate het aandag gegee aan die punte wat u in u brief noem.

Op u vraag of die aangebode korrespondensie die bepalinge insluit wat u Kerk met die Reformed Churches in Australia en New Zealand gemaakt het, kan ek u meedeel dat daardie sake gewoonlik daarby inbegrepe is, maar ons Sinodes het dit in sy besluit nie nader omskrywe nie. Dit is seker wenslik dat ons Sinode in die toekoms dit nader sal moet beskrywe wat met korrespondensie in elke besondere geval bedoel word.

Ons wil adviseer dat u die saak soos u dit in u brief gestel het, aan u Sinode voorlê. Daarna kan ons die besluite van u Sinode weer aan ons Sinode voorlê. Dit skyn of dit beter sal wees om dit so te doen as om te vra dat ons Sinode eers alles moet omskrywe voordat dit aan u Sinode voorgeleê word.

Ek het reeds die Handeling van die Sinode van 1961 aan u gestuur. Op bl. 532 tot 534 kan u alles lees.

Wat die vraag van die dubbele korrespondensie betref, sal die geval van die Gereformeerde Kerk in S.A. presies dieselfde wees as die van die Reformed Churches in Australia en New Zealand met wie u Kerke reeds in korrespondensie getree het. Hieroor verwys ek u na bl. 526-529 van die Handeling van die Sinode van 1961. Ek stuur u ook die Handeling van die Sinode van 1955 waar die rapport insake korrespondensie behandel is. Sien bl. 157-166.

Die grondslag waarop die Geref. Kerk in S.A. staan is die Heilige Skrif en die Drie Formuliere van Enigheid. Dit kan u vind in die Afrikaanse Psalmboek, waarvan ek u 'n eksemplaar aanstuur. 'n Eksemplaar van die jongste uitgawe van ons Kerkorde is reeds aan u gestuur.

Met belangstelling wag ons die besluit van u Sinode oor die saak af.

Ek kan u ook meedeel dat prof. dr. J. P. Jooste tydens die sitting van u aanstaande Sinode in Nederland sal wees. Die Deputate vir Korrespondensie met buitelandse Kerke het besluit om hom vriendelik te versoek om die groete van die Geref. Kerk in Suid-Afrika aan u Sinode oor te bring, indien u Sinode dit sou toestem. As dit enigsins moontlik is, dat prof. Jooste ook aanwesig kon wees wanneer die vraag van Korrespondensie tussen u Kerke en ons Kerk behandel word, kan dit die saak moontlik ten goede kom.

Ek dank u vir die ontvangs van u Jaarboek en die Acta van u Sinode.

Met broedergroete,

t.t. (w.g.) I. J. Lessing

*Sekretaris Dep. vir Korrespondensie
met buitelandse Kerke.*

Uw deputaten willen hieraan toevoegen dat een nauwer contact wenselijk is met het oog op de samenwerking in de zending en in verband met naar Zuid-Afrika vertrekkende emigranten.

Voorts herinneren zij uw vergadering aan het feit dat de generale synode van 1950 reeds het besluit nam om met „die Gereformeerde Kerk” in contact te treden. Op grond van eenheid in de belijdenis menen uw deputaten u te mogen adviseren het voorstel van „die Gereformeerde Kerk” te aanvaarden.

F. The Christian Reformed Church (U.S.A.).

In antwoord op ons schrijven van 28 mei 1958 werd bericht ontvangen, gedateerd 26 juli 1960, dat de vorm van correspondentie die door ons „contact” wordt genoemd, is aanvaard. Dit schrijven ging vergezeld van een uittreksel uit de Acta van de synode der Christian Reformed Church 1960, waaraan wij het volgende ontleen:

„De synode verwelkome de christelijke gereformeerde kerken als een „corresponderende” kerk volgens onze terminologie en naar hun terminologie als een „contact”-kerk, gelijk wij in het gebruiken van deze termen hetzelfde bedoelen”.

„De synode spreke uit dat zij een eventuele door genoemde kerk afgevaardigde broeder gaarne in haar vergaderingen zal verwelkomen, als zulk een afgevaardigde in de omgeving mocht zijn; en dat zij eveneens een broeder zal machtigen haar te vertegenwoordigen, als zulk een afgevaardigde zich in hun omgeving mocht bevinden tijdens hun breedste vergadering.”

„De synode spreke haar waardering uit voor de arbeid der deputaten van genoemde kerk en zorge voorts dat hun historisch overzicht wordt opgenomen in het aanhangsel van de Acta met het oog op eventueel historisch onderzoek.”

„De synode zende aan de christelijke gereformeerde kerken onze broederlijke groeten en verzekerde haar van onze gebeden voor wederzijdse getrouwheid en volharding in het werk des Heren”.

Deze voorstellen werden door de synode aanvaard.

Ter voldoening aan de opdracht van de generale synode van 1956 (zie ook Acta 1959, bijlage LXX, sub b) is daarna de volgende brief verzonden:

Bloemendaal, 16 februari 1961.

Aan de generale synode der
Christian Reformed Church
p.a. Rev. R. J. Danhof, Th.D.,
2850 Kalamazoo Ave, S.E.,
Grand Rapids 8, Michigan U.S.A.

Weleerwaarde, hooggeleerde en eerwaarde broeders,

In dank ontvingen wij uw schrijven van 26 juli 1960, waarin u ons kennis gaf van de door uw synode genomen besluiten ten aanzien van uw verhouding tot de Chr. Geref. kerken in Nederland. Deze verhouding, door ons als „contact” aangeduid, betekent dus dat wij voor u een „correspondence church” zijn. Het verblijdt ons dat hiermede de ontstane misverstanden zijn weggenomen en wij spreken gaarne de wens uit dat deze relatie tot wederkerige zegen mag zijn.

Wij wenden ons thans tot u omdat wij te voldoen hebben aan een opdracht ons gegeven door de synode van de christelijke gereformeerde kerken gehouden in 1956, en niet gewijzigd door de synode van 1959, namelijk om „de tot hiertoe onbevredigende correspondentie” betreffende het beroepen van predikanten van onze kerken door de Christian Reformed Church opnieuw ter hand te nemen. „Onbevredigend” werd deze correspondentie genoemd, omdat er in uw schrijven van 12 juni 1955 geen rechtstreeks antwoord gegeven werd op de vragen die onzerzijds gesteld waren.

Nu is deze zaak momenteel niet zo actueel, omdat het de laatste jaren niet meer voorkwam dat onze predikanten door u werden beroepen. Wij kunnen dit punt dan ook verder laten rusten, omdat wij aannemen dat u er met ons van overtuigd zijt dat de vorm van correspondentie (door ons in de regel contact genoemd) die tussen uw kerk en de onze bestaat, niet inhoudt dat predikanten van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland in de Christian Reformed Church kunnen worden beroepen, evenmin als de predikanten van de Christian Reformed Church in de christelijke gereformeerde kerken in Nederland beroepen kunnen worden. Dit valt immers buiten de door u voorgestelde en door ons aanvaarde stipulaties.

Als wij met u willen corresponderen over de inhoud en de betekenis van de verklaring van 1908, zoals onze synode ons eveneens opdroeg, doen wij dat met het oog op de verhouding tussen uw en onze kerken en mede in verband met de kerkelijke positie van de naar de Verenigde Staten en Canada emigrerende leden van onze kerken.

Wij hebben de indruk dat de verklaring van 1908 bij u oorspronkelijk dienen moest ter beteugeling van bepaalde tendenzen in de leer van Abraham Kuypers, die niet in overeenstemming waren met de gereformeerde belijdenis. Dit blijkt ook uit het feit, dat juist de tegenstanders van Kuypers eigenaardige opvattingen ten aanzien van supralapsarisme, wedergeboorte en doop haar verdedigden. Zij waren het die op de synode van 1906 al aandrongen op overneming van de verklaring van 1905, en die hun voorstel op de synode van 1908 aangenomen zagen. Toen dr. H. Beets in 1911 als afgevaardigde van de Christian Reformed Church aanwezig was op de synode van de christelijke gereformeerde kerk in Nederland, wees hij er in antwoord op de desbetreffende vragen op „dat er een minderheid in de Christian Reformed Church is die de kant van het neo-calvinisme uithangt. In 1905 is er een agitatie geweest aan de theologische school te Grand Rapids; een der professoren scheen zo iets te doceren. In 1908 heeft de synode der Christian Reformed Church in Amerika de besluiten der synode der gereformeerde kerken, in 1905 te Utrecht gehouden, inzake de leergeschillen in hare Notulen opgenomen, om daardoor de minderheid te kunnen binden” (Notulen van de synode van de christelijke gereformeerde kerk in Nederland, 1911, art. 32). Wel is de verklaring van 1908 voor de Christian Reformed Church van betekenis geweest als middel om „de vrede en eensgezindheid te bestendigen”, zoals dat ook de bedoeling van de synode van 1908 was, maar het is ook een feit dat de leerstellige uitspraken van 1908 thans scheiding maken tussen hen die op grond van hun gemeenschappelijke aanvaarding van de gereformeerde belijdenis bijeen horen. Wij denken in dit verband met name ook aan de Old en Free Christian Reformed Churches in Amerika en Canada.

Wij willen van de rijkdom van de verbondsbelofte voor ons en onze kinderen niets afdoen, maar wij geloven niet dat „volgens de belijdenis onzer kerken het zaad des verbonds krachtens de belofte Gods te houden is voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat bij het opwassen uit hun wandel of leer het tegendeel blijkt”. Wij attenderen allereerst op de woorden: „volgens de belijdenis onzer kerken”.

Alleen wanneer men de belijdenis op een bepaalde wijze interpreteert, kan men daarin lezen dat bij allen die het sacrament van de doop ontvangen, de wedergeboorte verondersteld moet worden. Men gaat er dan van uit dat de sacramenten inwendige genade verzegelen. Maar de sacramenten zijn een verzegeling van Gods belofte aan ons en wanneer de Nederlandse geloofsbelijdenis, de Heidelbergse catechismus en het doopsformulier met betrekking tot deze verzegeling de taal van het geloof spreken, mag uit deze sacramentele spreekwijze nog niet geconcludeerd worden, dat van allen die de belofte en de verzegeling daarvan ontvingen, verondersteld moet worden dat zij ook deel hebben aan de vervulling van die belofte en aan het verzegelde heil.

Verder maken wij een opmerking over de woorden „krachtens de belofte Gods”.

Wij zijn van mening dat er in de belofte Gods geen grond ligt om het zaad des verbonds te houden voor wedergeboren en in Christus geheiligd totdat het tegendeel blijkt.

Het genadeverbond heeft immers een tweevoudig aspect. Er is een belofteverbintenis die het wezen van het verbond is, en een levensgemeenschap die het doel van het verbond is (F. M. ten Hoor, Compendium der Gereformeerde Dogmatiek, Holland, p. 186). Men kan ook spreken van „legal relationship” en „communion of life” (L. Berkhof, Reformed Dogmatics, Grand Rapids, 1932, I, p. 274).

Gods verbondsbelofte is een toezegging die gelovig toegeëigd moet worden. De belofte zegt ons, wat God ons in Christus geschonken heeft en wat de Heilige Geest ons deelachtig wil maken. Het gaat er om dat ook onze kinderen met deze belofte persoonlijk werkzaam worden om die gelovig te leren aannemen.

Maar de kerk heeft geen reden om vooraf iets van hen te veronderstellen, maar wel om te belijden, dat zij in zonden ontvangen en geboren zijn, en daarom aan allerhande ellendigheid, ja aan de verdoemenis zelf onderworpen, en dat zij in Christus geheiligd zijn en daarom als lidmaten Zijner gemeente behoren gedoopt te wezen (doopsformulier). Wat de uitdrukking „in Christus geheiligd” betreft, kunnen wij ons wel verenigen met de verklaring die Ten Hoor geeft (p. 184-186).

Wij achten het gevaar ook niet denkbeeldig dat degenen die te houden zijn voor „wedergeboren en in Christus geheiligd”, zichzelf er ook voor zullen houden in plaats van in geloof en bekering te vragen naar de beleving van de verbondsgemeenschap. Dat is dus het gevaar van de *valse gerustheid*.

En wanneer in prediking en catechetisch onderwijs uitgegaan zou worden van een veronderstelde wedergeboorte, en daarbij niet op ernstig zelfonderzoek zou worden aangedrongen, wordt deze valse gerustheid in de hand gewerkt. *De prediking van het Woord* kan trouwens niet anders dan verarmen en een intellectualistische of moralistische inslag krijgen, wanneer het toeëigenend werk van de Heilige Geest bij alle kinderen des verbonds verondersteld wordt en als de noodzakelijkheid en de rijkdom daarvan niet op schriftuurlijke wijze in het licht gesteld wordt.

Wij hebben u hiermede enigszins op de hoogte gebracht van onze bedenkingen tegen de verklaring van 1908. Wij hopen dat de ernstige theologische en praktische bezwaren die tegen de verklaring van 1908 ten vierde te maken zijn, voor u een aanleiding mogen zijn om de vraag of deze leeruitspraken moeten blijven gelden, nog eens opnieuw te overwegen. Het zou ons zeer verblijden als u deze verklaring niet alleen wilde terzijdestellen, maar ook herroepen.

Het is ons bekend dat deze zaak door enkele classes op uw synode aan de orde is gesteld. Wellicht kunt u bij de bespreking ervan ook aan dit schrijven dat wij u in opdracht van de synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland zenden, aandacht besteden. U kunt zich ervan overtuigd houden, dat wij belangstellend uitzien naar de beslissing die u neemt.

Moge de Geest des Heren uw vergadering leiden door het licht van Zijn Woord!

Met broederlijke groeten, namens deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken,

(w.g.) J. C. Maris, secretaris-buitenland.

Deze zaak is in handen gesteld van een commissie die had te rapporteren op de Chr. Ref. synode van 1962.

IV. GEREFORMEERDE OECUMENISCHE SYNODE.

De generale synode van 1959 hield zich o.a. bezig met een instructie van de particuliere synode van het Noorden luidende: „De generale synode besluite deel te nemen aan de Geref. Oec. synode” (Acta art. 176).

Aan deze instructie voegde de part. synode een toelichting toe (Acta, bijlage LXXVII). De bespreking van deze instructie resulteerde in het besluit om:

1. de beslissing van deze instructie van de part. synode van het Noorden uit te stellen tot de volgende generale synode;
2. de deputaten voor eenheid enz. opdracht te geven de zaak van de Geref. Oec. synode in studie te nemen en de volgende generale synode dienaangaande te rapporteren.

Uw deputaten moeten tot hun leedwezen mededelen dat wegens staking van stemmen het hun niet mogelijk is uw vergadering positief te adviseren. Het komt hun echter dienstig voor u een korte samenvatting te geven van hetgeen in hun kring is besproken.

Deputaten zijn eenparig van oordeel dat de *grondslag* van de G.O.S. voor iedere kerk van gereformeerd belijden volkomen aanvaardbaar is.

Het *gereformeerd karakter* van de organisatie, bepaald door absolute handhaving van de Schrift en de gereformeerde belijdenisgeschriften, maakt aansluiting tot een aantrekkelijke zaak. Meer dan ooit heeft de positiviteit van het gereformeerde belijden zich te handhaven, niet het minst op het oecumenisch front. De opmerking van de part. synode van het Noorden in de toelichting bij haar instructie namelijk dat principieel gezien de G.O.S. zelfs voorrang moet hebben boven de I.C.C.C. is daarom op zichzelf niet onjuist.

Sommigen van uw deputaten merken daarbij echter op dat karakter en doelstelling van de beide organisaties niet dezelfde zijn. Aan de G.O.S. mogen krachtens haar gereformeerd en synodaal karakter andere eisen gesteld.

Deze deputaten letten daarom vooral op de *handhaving van de grondslag* door de G.O.S. Gelijk bekend wordt de naam „synode” niet in de gewone zin gebruikt, maar is zij slechts aanduiding van een „samenkomst van kerken”. Haar uitspraken en besluiten binden de deelnemende kerken *alleen en voorzover* deze kerken de besluiten voor haar rekening nemen (Amsterdam 1949). Wel zijn de kerken verplicht zulke uitspraken in ernstige overweging te nemen, opdat er zoveel mogelijk eenheid van houding en actie zij. Hetgeen onbetwist in volle overeenstemming is met het Woord van God, wordt echter terecht gezaghebbend genoemd, waarom het niet nodig geacht wordt aan alle besluiten van oecumenische synoden kerkrechtelijk gezag toe te kennen (Reglement, art. V).

Hieruit vloeit intussen voort dat de G.O.S. generlei bevoegdheid heeft, wanneer een aan-

gesloten kerk *niet* naar zulke op Gods Woord gegronde uitspraken handelt. Een deel van uw deputaten wijst in dit verband op de huns inziens onbevredigende houding van de G.O.S. t.a.v. het *lidmaatschap van de Wereldraad van kerken*.

Het rapport van Amsterdam 1949 liet een positief geluid horen, maar resulteerde in het advies aan de kerken zich in dit stadium niet bij deze organisatie aan te sluiten. Een speciale commissie stelde daarna aan de synode van Edinburgh (1953) voor het lidmaatschap van de G.O.S. onverenigbaar te verklaren met dat van de wereldraad van kerken. Het met tal van schriftplaatsen geadstrueerde voorstel werd niet aanvaard. In plaats daarvan kwam het advies zich thans niet bij de wereldraad van kerken aan te sluiten, terwijl de kerken die reeds lid waren, werd verzocht hun positie opnieuw te overwegen. Daaraan werd nog toegevoegd dat het niet de bedoeling was de vrijheid der kerken te beperken. De Geref. kerken van Nieuw-Zeeland en die van Zuid-Afrika drongen er bij de G.O.S. van Potchefstroom (1958) op aan het besluit van Edinburgh te bekrachtigen omdat sommige kerken nog lid van de wereldraad waren. Een nieuwe uitspraak werd niet nodig geacht; die van 1953 werd gehandhaafd. Tegelijk werd echter een commissie ingesteld om de zaak opnieuw te bestuderen. Het motief daartoe lag in de overweging dat er over dit punt nog verschil van mening bestond.

Sommige deputaten zijn daarom van oordeel dat de G.O.S. bepaald op dit punt blijk geeft onvoldoende ernst te maken met haar eigen principiële uitspraken en zij kunnen het daarom niet eens zijn met de mening van de part. synode van het Noorden dat de belemmering die ons tot nu toe afzijdig deed staan, voldoende is weggenomen. Zij wijzen daarbij tevens op de invloed van leden als de Geref. kerken in Nederland waarin het standpunt zich almeer wijzigt ten gunste van de wereldraad van kerken.

Andere deputaten daarentegen merken op, dat zowel de grondslag als de doelstelling van de G.O.S. ons voor de vraag plaatsen, of wij ons wel afzijdig mogen houden. Het doel is o.m.: elkander raadplegen over belangrijke kwesties en problemen die betrekking hebben op het geestelijk welzijn en de schriftuurlijke regering van de kerken; met elkander beraadslagen, voorzover zulks wenselijk of noodzakelijk mocht zijn, over het zendingswerk der kerken in eigen land en daarbuiten, en er naar streven een gemeenschappelijke gedragslijn te volgen met betrekking tot gemeenschappelijke problemen.

Als de G.O.S. beoordeeld wordt naar haar handelingen in 1949, 1953 in 1958, is daarin te waarderen dat verschillende belangrijke zaken behandeld zijn als de verhouding van kerk en overheid, het vraagstuk van echtscheiding en tweede huwelijk, en van schepping en evolutie. De G.O.S. zou als een concretisering beschouwd kunnen worden van het contact met andere kerken van gereformeerde belijdenis, zoals dat door onze gen. synode van 1950 is geregeld. Daartoe behoort „het onder de aandacht brengen van elkanders geestelijke en kerkelijke problemen met onze wederkerige pogingen tot hun schriftuurlijke oplossing en met aanbieding elkander te willen helpen, als dit zou worden verlangd,” (Acta 1950, p. 202).

Ook zou men de G.O.S. enigszins kunnen vergelijken met het Geref. convent. Het is inconsequent om wel mee te werken aan het Geref. convent en niet aan de G.O.S.

Wat betreft het standpunt, dat de G.O.S. tot nu toe heeft ingenomen tegenover de wereldraad van kerken – het is de vraag nog, of zij verder kan gaan dan de bekende uitspraak van 1953. De G.O.S. adviseerde de kerken zich niet aan te sluiten bij de wereldraad gelijk die nu ingericht is, en verzocht de kerken die reeds lid van de wereldraad zijn, haar positie opnieuw te bezien: „in het licht van het voorgaande”. Dit zijn de overwegingen: „De wereldraad van kerken laat wezenlijk verschillende uitleggingen van zijn grondslag en daarmede van de aard van het christelijk geloof toe” en „De wereldraad van kerken biedt zich aan als geloofsgemeenschap, maar is dit in werkelijkheid niet, daar kerken met fundamenteel uiteenlopende standpunten van de wereldraad deel uitmaken”. In 1958 noemde de G.O.S. het lidmaatschap van de wereldraad „hoogst ongeraden”. Als men meer zou willen, zou men de kerken die intussen lid geworden zijn van de wereldraad, moeten uitsluiten. Maar dan zou aan de grondslag van de G.O.S. een nieuw criterium worden toegevoegd. Natuurlijk zouden er ernstige bezwaren tegen de G.O.S. zijn, als deze het wel goed vond dat de kerken zich bij de wereldraad voegen. Maar dat is niet het geval. En welke kerken zijn nu nog lid van de G.O.S. en van de wereldraad, nu de Ned. Geref. kerken van Zuid-Afrika zich – om welke redenen dan ook – daarvan hebben gedistantieerd?

V. INTERNATIONALE RAAD VAN CHRISTELIJKE KERKEN.

Het contact met deze raad (I.C.C.C.) wordt onder meer onderhouden via prof. Van der Schuit als één der vice-presidenten, en door ds. L. Floor sr., prof. dr. B. J. Oosterhoff en ds. J. H. Velema als leden van de uitvoerende commissie.

Sedert het vierde plenaire congres (in 1958 in Brazilië) zijn o.a. gehouden de Europese conferenties op „Woudschoten” (1960) en in Brunnen, Zwitserland (1961). Deze Europese conferenties werden georganiseerd onder auspiciën van de Europese alliantie der I.C.C.C. waarin de diverse groepen in Europa samenwerken. Dit Europese verband draagt niet het karakter van een raad van kerken, maar is meer een hulporganisatie waarvan ook plaatselijke kerken, verenigingen en particulieren lid kunnen zijn. De genoemde conferenties werden door een toenemend aantal leden onzer kerken bijgewoond, terwijl er op de predikanten gewoonlijk niet tevergeefs een beroep werd gedaan. In de conferentie op „Woudschoten” sprak o.a. prof. dr. J. van Genderen. In Brunnen was prof. dr. B. J. Oosterhoff één van de referenten.

Mede dank zij de oprichting van het I.C.C.C.-jeugdcontact in Nederland is er ook onder onze jongeren een groeiende belangstelling. De ervaring leert dat kennismaking van de oecumenische vragen en gevaren menigeen leidt tot een principiële keuze. Naarmate de oecumenische beweging aan invloed wint, ook in de kerken van gereformeerd belijden, wordt positiebepaling noodzakelijk geacht. Neutraliteit zal hoe langer hoe meer onmogelijk blijken.

Vele van onze kerkeraden doen zich vertegenwoordigen op de jaarlijkse bijeenkomsten van de organisatie in Nederland. Op tal van plaatsen werden, inzonderheid dit jaar, voorlichtingsavonden gehouden die de bekendheid met het werk zeer ten goede komen.

Naarmate de fronten zich al duidelijker aftekenen zal het internationaal contact tussen die kerken die zich onvoorwaardelijk willen richten naar het Woord des Heren, zich dienen te intensiveren. Behalve de taalmoeilijkheden zijn er uiteraard allerlei verschillen van ras en volksaard, van historische en kerkelijke achtergrond, die bij iedere internationale samenwerking in acht genomen moeten worden en die aan deze samenwerking zekere grenzen stellen. Het is goed zich te herinneren dat reeds de Dordtse Kerkorde (art. 86) hiervoor begrip heeft gevraagd. Tegelijk is er echter een treffende samenstemming te constateren tussen alle kerken die het haar toebetrouwde pand onverzwakt zoeken te bewaren. Binnen het raam van de mogelijkheden – o.a. van financiële aard – zal een ruimere deelname door vertegenwoordiging der kerken gewenst zijn.

Uit de onderlinge contacten is de laatste jaren spontaan een actie tot onderlinge hulpverlening gegroeid, die intussen is samengebundeld in het „International Christian Relief”-fonds. Met dankbaarheid mag worden gewaagd van de collecten en giften uit vele plaatselijke kerken tot leniging van allerlei nood o.a. in Chili, Korea en India. Een tehuis voor Koreaanse oorlogsvrouwen wordt thans zo goed als geheel vanuit Nederland onderhouden. Hiervoor is jaarlijks tenminste f 22.500, – nodig, terwijl grotere bedragen wegens onderhoud en reparatie zeer gewenst zouden zijn. Ook voor hulp aan arme kerken, zoals de Evangelische St. Thomaskerk in India die om des beginsels wil het verlies van al haar goederen geleden heeft, als ook voor de verzending van ingezamelde goederen is geregelde financiële hulp onontbeerlijk. Wellicht is er ook een mogelijkheid de kerken in de gelegenheid te stellen daaraan voor haar deel bij te dragen.

Naar het vierde plenaire congres in het Concertgebouw te Amsterdam (14-20 augustus 1962) werden door uw deputaten afgevaardigd di. D. Biesma jr., I. de Bruyne, J. H. Velema en prof. dr. B. J. Oosterhoff.

VI. HET BEGRIP „CORRESPONDENTIE”.

De generale synode van 1959 heeft aan uw deputaten opgedragen studie te maken van de terminologie, te gebruiken ter aanduiding van de verhouding tot kerken in het buitenland (Acta, art. 174).

De reden daarvoor was dat de in 1950 ingevoerde onderscheiding tussen „contact” en „correspondentie” verwarring deed ontstaan. Dit bleek uit de briefwisseling met de Chr. Ref. Church. Zij gebruikte de aanduiding „zusterkerken” en „correspondenderende kerken”. Het laatste is het ruimere begrip, terwijl voor ons alleen „zusterkerken” als „corresponderende kerken” golden. Toen dus onzerzijds het aanbod van correspondentie niet kon worden aanvaard, wekte dit de indruk dat wij zelfs een lossere band afwezen, terwijl dit juist wel de bedoeling was. Alleen gebruikten wij daarvoor het woord „contact”, hetgeen blijkbaar door de Chr. Ref. Church niet als een gangbare term werd verstaan.

Bij onderzoek is ons gebleken dat de Geref. kerken in Nederland onderscheiden in correspondentie in engere en ruimere zin.

De Reformed Churches of Australia en die van New Zealand spraken in hun desbetreffend voorstel aan onze kerken van „volledige correspondentie”.

De Geref. kerk van Zuid-Afrika gebruikt het woord correspondentie. Haar synode (1955) sprak uit dat deze term niet door een andere behoefte te worden vervangen maar dat een

nadere omschrijving nodig was. Deze omschrijving diende samen te vallen met de onderscheiding van kerken in *hetzelfde* kerkverband én min of meer verwante kerken in *verschillend* kerkverband. Deze nadere omschrijving moet aansluiten bij die van de synode van Grand Rapids, namelijk correspondentie in engere (of eigenlijke) zin en correspondentie in ruimere zin. De eerste ziet dan op kerken in één kerkverband (verg. art. 48 K.O.), ook waar dit over de nationale grenzen heengaat. Dit is *kerkelijke* correspondentie. De tweede ziet op kerken in verschillend kerkverband. Dit is *interkerkelijke* correspondentie. (Handelingen synode Potchefstroom 1961).

De onderscheiding in correspondentie in engere en ruimere zin werd ook voorgesteld in het rapport van uw deputaten aan de gen. synode van 1950 („Aanhangsel betreffende het begrip „correspondentie”, blz. 201) waarin tevens een nadere omschrijving is gegeven. De synode besloot toen echter de uitdrukking „correspondentie in algemene (ruimere) zin” te vermijden als onbekend in het gereformeerde kerkrecht. Zij werd vervangen door het begrip „contact” (Acta, art. 108).

Tenslotte kan nog gewezen worden op een rapport van de Chr. Ref. Church (U.S.A.) in verband met de G.O.S. van 1958. Daarin wordt gezegd dat de namen „zusterkerken” en „corresponderende kerken” in de Chr. Ref. Church gebruikelijk zijn. In een rapport aan de synode van 1956 werd echter ook gesproken over kerken in „volledige kerkelijke gemeenschap” en in „beperkte kerkelijke gemeenschap”. Men bleef evenwel bij de bovengenoemde uitdrukkingen in afwachting van een nader uit te brengen rapport.

Het komt uw deputaten voor dat het aanbeveling verdient zich in de terminologie aan te sluiten bij een eventuele internationale overeenkomst. Tot zolang zal het gewenst zijn de begrippen „contact” en „correspondentie” in ieder geval te verduidelijken door die van correspondentie in ruimere en in engere zin.

BESLUIT.

Aan het einde van hun rapport spreken deputaten hun dankbaarheid uit jegens de Koning der kerk die in deze driejarige periode hen in staat stelde aandacht te geven aan de in dit rapport gereleveerde zaken.

Uw vergadering bij de behandeling van de verschillende onderdelen van dit rapport waarop we nu niet weer afzonderlijk wijzen, de leiding van de Heilige Geest toebiddend, opdat de gen. synode t.a.v. alle genoemde punten een verantwoorde beslissing neme.

namens deputaten voornoemd,

J. H. Velema, alg. secr. en secr. binnenland

J. C. Maris, secr. buitenland.

BIJLAGE LXI

Art. 147, 152, 154

GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND ASSEN 1961.

Naarden, 25 april 1962.

Aan de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken,

p/a de eerwaarde heer L. de Jong, scriba der roepende kerk, te Haarlem.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, in vergadering bijeen te Assen in 1961, heeft aangehoord in haar vergaderingen in juni het rapport der deputaten, aangewezen om samen te spreken met deputaten Uwer kerken. In de zitting van vrijdag 9 juni heeft de Synode zich over de gehouden samensprekingen uitgesproken en met algemene stemmen een besluit genomen.

Mij is opgedragen u hiervan mededeling te doen.

Afzonderlijk zend ik u daarom het besluit, zoals het op genoemde datum werd vastgesteld.

Ik moge u hierbij nog berichten, dat in de Acta der synode, na vermelding van het besluit, het volgende zal worden opgenomen:

„De praeses spreekt er zijn blijdschap over uit, dat deze beslissing met zo grote eenparigheid genomen kon worden, en verbindt hieraan de bede, dat de HEERE de arbeid van depu-

taten moge zegenen, en dat het inderdaad moge komen tot een eenheid van kerkelijk samenleven en een gemeenschappelijk dienen van de HEERE naar Zijn Woord."

De HEERE leide u in uw samenzijn door Zijn Heilige Geest.

Zijn eer moge, mee door uw arbeid en beslissingen, in deze landen wonen.

Met hartelijke broedergroet voor de synode,

namens het moderamen,

w.g. G. Hagens, 2e scriba.

BIJLAGE 1

DE GENERALE SYNODE

kennis genomen hebbende van:

1. het rapport van de deputaten, benoemd door de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/59, voor samenspreking met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
2. een brief van de particuliere synode van Nd.-Holland-1961, dd. maart 1961, te dezer zake;
3. een brief van de particuliere synode van Utrecht, dd. 11 april 1961, terzelfder zake;

constaterende:

1. dat de gereformeerde deputaten reeds herhaaldelijk de chr. geref. deputaten te kennen gaven dat, ondanks gebleken verschillen, beide kerken elkander, krachtens de eenheid in belijdenis, hebben te aanvaarden in den Here, zoals ook vorige synoden hebben geoordeeld;
2. dat evenwel de christelijke gereformeerde deputaten meenden zulks nog niet te kunnen beamen;
3. dat de particuliere synode van Nd.-Holland:
  - a. op voortzetting der samensprekingen heeft aangedrongen;
  - b. heeft gewezen op de verantwoordelijkheid der plaatselijke kerken;
4. dat de particuliere synode van Utrecht heeft verzocht het rapport van de deputaten van de generale synode van Bunschoten-Spakenburg voor samenspreking met de christelijke gereformeerde deputaten te doen vermenigvuldigen ten behoeve van de leden onzer kerken;

van oordeel:

1. dat na de gehouden besprekingen de deputaten, benoemd door de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/59, terecht gesteld hebben „dat de verhouding tussen de Christelijke Gereformeerde en de Gereformeerde Kerken wel zó duidelijk die van kerken van eenzelfde belijdenis is, dat zij het goddelijke roeping achten, dat de kerken aanstonds pogen tot eenheid van samenleven te komen”;
2. dat – daar zulks nog niet beaamd kon worden door de christelijke gereformeerde deputaten, en bovendien de door wederzijdse deputaten aangevangen bespreking naar het door hen overeengekomen program nog niet geheel voltooid is – afronding van deze bespreking vóór de e.k. generale synode der Christelijke Gereformeerde Kerken dringend gewenst is, opdat ook de Christelijke Gereformeerde Kerken tot een verantwoorde uitspraak in dezen kunnen komen;

spreekt uit:

dat, waar het de roeping der kerk is het Woord te bewaren, de Christelijke Gereformeerde en de Gereformeerde Kerken zich ook blijkens de Acte van Afscheiding of Wederkering voor de eis gesteld zien, zulks in éénheid van samenleven te doen;

en besluit:

1. aan de deputaten van de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/59 voor samenspreking met deputaten van de Christelijke Gereformeerde kerken décharge te verlenen van hun opdracht, met dankbaarheid en veel waardering voor hun arbeid;
2. te herinneren aan de verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerken om, waar mogelijk, zelf ook samensprekingen te voeren met de Christelijke Gereformeerde kerk ter plaatse;
3. aan de eerstvolgende synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken de vraag voor te leggen of zij, na de inmiddels zoveel mogelijk tot afronding gekomen besprekingen der deputaten met haar van oordeel is, dat waar het de roeping der kerk is het Woord Gods te bewaren, de Christelijke Gereformeerde kerken en de Gereformeerde Kerken zich ook

- blijkens de Acte van Afscheiding of Wederkeering voor de eis gesteld zien, zulks in eenheid van samenleven te doen en, zo deze vraag *ontkennend* mocht worden beantwoord, of zij aan deputaten ad hoc wil meedelen, welke daarvoor de gronden zijn;
4. deputaten te benoemen met de opdracht:
    - a. de ingevolge de opdracht van de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/'59 aangevangen, maar nog niet naar het door wederzijdse deputaten aanvaarde program voltooide besprekingen te vervolgen, teneinde zoveel mogelijk vóór de a.s. christelijke gereformeerde synode het voorgenomen program af te wikkelen en aldus die synode temeer in staat te stellen tot een oordeel over de onder 3 genoemde vraag, alsmede na die synode eventueel de uitvoering van het besprekingsprogramma te voltooien, gericht op het bereiken der van God geboden eenheid der gelovigen;
    - b. met genoemde deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken wegen te zoeken, welke tot de geboden en begeerde vereniging kunnen leiden;
    - c. contact te houden met de plaatselijke gereformeerde kerken, die samensprekingen voeren met de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerken;
    - d. van hun bevindingen te rapporteren aan de e.v. generale synode der Gereformeerde Kerken er in hun rapport o.m. ook de vraag te beantwoorden, hoe h.i. de verhouding tussen beide kerkgroepen t.a.v. de roeping om in eenheid van samenleven het Woord te bewaren te omschrijven is, mede aan de hand van het gevraagde antwoord der christelijke gereformeerde synode; en dit rapport uiterlijk een half jaar vóór de aanvang der volgende synode toe te zenden aan de kerken;
  5. het rapport van de deputaten van de generale synode van Bunschoten-Spakenburg voor samenspreking met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken op aanvraag uit onze kerken bij deputaten dezer synode zo mogelijk verkrijgbaar te stellen, opdat, gelijk de particuliere synode van Utrecht 1961 in haar verzoek te dezer zake stelde, de leden der kerken te beter met deze arbeid kunnen meeleven en voor deze arbeid kunnen bidden.

 BIJLAGE LXII

Art. 147, 152, 154-162, 166, 168-170

**RAPPORT VAN COMMISSIE II BETREFFENDE DE EENHEID VAN DE
GEREFORMEERDE BELIJDEERS IN NEDERLAND EN
DE CORRESPONDENTIE MET BUITENLANDSE KERKEN.**

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde
kerken in Nederland, vergaderend te Haarlem-Santpoort
1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Aan uw commissie werd opgedragen u van advies te dienen met betrekking tot de volgende agendapunten: 8 FF; 9k en n; mm; aaa; bbb.

Deze punten vermelden respectievelijk:

1. het rapport van deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken;
2. een schrijven van de synode van de Free Christian Reformed Church of Canada en de Old Christian Reformed Church of America;
3. een schrijven van de generale synode van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt), gehouden te Assen 1961;
4. een schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid;
5. een schrijven van de Reformed Churches of New Zealand;
6. een schrijven van de Old Christian Reformed Church of Hamilton and environs.

Uw commissie houdt zich aan de volgorde van het rapport van deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders.

De binnengekomen missives worden bij de desbetreffende onderdelen van het genoemde rapport besproken.

ad I. ALGEMEEN OVERZICHT.

1. *Deputaten.*

Uw commissie is erkentelijk voor de wijze waarop in het rapport de overleden deputaat ds. J. Jongeleen wordt herdacht.

Zij vestigt uw aandacht op de thans bestaande vacature in het deputaatschap.

2. *Vergaderingen.*

Uw commissie constateerde met grote dankbaarheid, dat deputaten zich zeer intensief met de hun opgedragen taak hebben bezig gehouden, hetgeen o.m. blijkt uit de vele vergaderingen en samensprekingen die zij hebben gehouden.

ad II. NEDERLAND.

A. Gereformeerde kerken (vrijgemaakt).

1. *Samensprekingen.*

Met klimmende belangstelling heeft uw commissie de verslagen over de samensprekingen met de deputaten van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) bestudeerd. Dankbaar maakte zij hierbij gebruik van de volledige notulen van de samensprekingen die deputaten haar ter inzage gaven.

Geconstateerd werd, dat deputaten in de vele en soms moeilijke besprekingen alles gedaan hebben wat in hun vermogen lag om in het gesprek met de deputaten van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) datgene te vragen en te zeggen waartoe zij zich op grond van Gods Woord en overeenkomstig de belijdenis verplicht achtten.

De commissie kan het deputaten toestemmen, dat er een opmerkelijk verschil is tussen de eerste en de laatste samensprekingen.

Wat de resultaten van de gehouden samensprekingen betreft: met blijdschap heeft uw commissie een grote mate van overeenstemming geconstateerd tussen onze deputaten en de gereformeerde deputaten (vrijgemaakt) in het verstaan van Schrift en belijdenis op de besproken punten.

Wel blijft het zeer te wensen, dat er met betrekking tot bepaalde onderdelen *meer* overeenstemming gevonden wordt.

Met name is te wijzen op de gehouden besprekingen over de relatie van Woord en Geest, een zaak, die voor de prediking en de pastorale zorg van fundamentele betekenis geacht moet worden.

Hetgeen de gereformeerde deputaten over de werking van de Heilige Geest in de prediking opmerkten, is niet vrij van eenzijdigheid en ontmoet bij uw commissie evenals bij de deputaten bezwaren. Deze bezwaren zijn voornamelijk, dat van de zijde der gereformeerde deputaten niet voldoende verdisconteerd werd, wat met name de Dordtse Leerregels zeggen over de krachtadige werking van de Heilige Geest door het Woord, waardoor de uitverkoren zondaar wordt wedergeboren.

Met betrekking tot de punten van samenspreking merkt uw commissie op, dat noch uit de verslagen van de gehouden samensprekingen, noch uit de notulen blijkt dat in verband met het verbond voldoende aandacht is besteed aan de verhouding van roeping en verkiezing.

Het is van belang, dat hierover nader gesproken wordt.

Uit de samensprekingen is naar het oordeel van uw commissie wel gebleken, dat de deputaten van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) in alles willen staan op het fundament van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis als daarop gegrond.

2. *Enquête onder de kerken t.a.v. wederzijdse verhouding en samensprekingen.*

Uw commissie waardeert het zeer dat deputaten opnieuw een enquête gehouden hebben onder de kerkeraden. Door de vermelding hiervan onder een apart punt wordt terecht geaccentueerd, dat de plaatselijke verhoudingen van zeer groot belang zijn.

Uit de enquête blijkt, dat de toepassing van de gereformeerde belijdenis omtrent de kerk in de plaatselijke gereformeerde kerken meermalen afwijkt van hetgeen de gereformeerde deputaten in de samensprekingen hierover naar voren hebben gebracht. Niet het minst hierdoor zijn de contacten op vele plaatsen teleurstellend.

Hoewel er gunstige uitzonderingen zijn geven de plaatselijke verhoudingen over het geheel genomen weinig perspectief.

Opvallend is ook dat in de plaatselijke samensprekingen dezelfde moeilijkheden naar voren kwamen als in de besprekingen van de wederzijdse deputaten t.a.v. Woord en Geest.

Naar de mening van uw commissie maant dit tot grote voorzichtigheid. Zal er een werkelijke toenadering zijn, zoals we deze van harte begeren, dan dienen de plaatselijke verhoudingen beter te worden.

3. *Schrijven van de generale synode van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt), gehouden te Assen 1961.*

Uw commissie vestigt de aandacht op de vraag van de generale synode van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt), die de synode wordt voorgelegd, n.l.:

„aan de eerstvolgende synode van de christelijke gereformeerde kerken de vraag voor te leggen of zij, na de inmiddels zoveel mogelijk tot afronding gekomen besprekingen der deputaten met haar van oordeel is, dat waar het de roeping der kerk is het Woord Gods te bewaren, de christelijke gereformeerde kerken en de gereformeerde kerken zich ook blijkens de Acte van Afscheiding of Wederkering voor de eis gesteld zien, zulks in eenheid van samenleven te doen, en zo deze vraag *ontkennend* mocht worden beantwoord, of zij aan deputaten ad hoc wil meedelen, welke daarvoor de gronden zijn”.

Deze synode was blijkens haar besluit o.m. van oordeel, dat „de deputaten, benoemd door de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/59, terecht gesteld hebben, „dat de verhouding tussen de christelijke gereformeerde en gereformeerde kerken wel zó duidelijk die van kerken van eenzelfde belijdenis is, dat zij het goddelijke roeping achten dat de kerken aanstonds pogen tot eenheid van samenleven te komen”.

4. *Conclusie.*

Gelet:

- a. op de resultaten van de samensprekingen;
- b. op de gegevens verkregen door de enquête onder de kerkeraden,

is uw commissie van oordeel,

dat de tijd nog niet gekomen is om met de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) te verenigen.

Derhalve stelt zij u voor uit te spreken:

De generale synode *kennis genomen hebbende* van:

1. het gerapporteerde betreffende de gereformeerde kerken (vrijgemaakt);
2. het gerapporteerde inzake de plaatselijke verhoudingen;
3. de brief van de generale synode van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt), Assen 1961:

constaterende:

1. dat bij de gehouden samensprekingen tussen wederzijdse deputaten een grote mate van overeenstemming is gebleken in het verstaan van Schrift en belijdenis, al blijven er reserves t.a.v. de visie van de gereformeerde deputaten op bepaalde onderdelen van de belijdenis;
2. dat de verhouding tussen beide kerken zeer bemoeilijkt wordt doordat er een vrij sterke discrepantie openbaar gekomen is tussen uitingen van vrijgemaakte deputaten en die van sommige vrijgemaakte kerkeraden;

van oordeel:

1. dat het duidelijk is, dat de gereformeerde kerken zich in alles willen stellen op de grondslag van Gods heilig Woord en de gereformeerde belijdenis als daarop gegrond, en dat het daarom roeping is te staan naar vereniging;
2. dat er verschillen gebleken zijn met name op het punt van de werking van de Heilige Geest in de prediking en met betrekking tot de hantering van het gereformeerd belijden omtrent de kerk;
3. dat er in de plaatselijke kerken over het algemeen te weinig toenadering tot elkaar te bespeuren is;

besluit:

1. op grond van de schriftuurlijke roeping tot eenheid en in overeenstemming met de belijdenis van onze kerken en conform de Akte van Afscheiding, deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders op te dragen in overleg met deputaten van de vrijgemaakte kerken het nodige te doen tot wegneming van de geconstateerde verschillen om op deze wijze de eenwording biddend te zoeken;
2. dit besluit ter kennis te brengen van de generale synode van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) ter beantwoording van het schrijven van de generale synode van Assen 1961;
3. het rapport van deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse kerken met betrekking tot de verhouding tot de

vrijgemaakte kerken voor leden der kerken verkrijgbaar te stellen, (bij deputaten aan te vragen).

B. De gereformeerde kerken.

Met betrekking tot het rapport van deputaten t.a.v. de samensprekingen met deputaten van de gereformeerde kerken merkt uw commissie in het algemeen op, dat h.i. de besprekingen die krachtens opdracht van de vorige generale synode zijn geopend, stroef zijn verlopen.

De commissie acht het juist, dat deputaten met de gereformeerde deputaten een gesprek begonnen zijn over de betekenis van de terzijdestelling van de vervangings-formule.

Voorts is zij van mening, dat het antwoord van de gereformeerde deputaten d.d. 24 april 1962, niet zo duidelijk is, dat het als het laatste woord beschouwd kan worden. Het heeft haar getroffen, dat uit genoemd schrijven bleek dat de gereformeerde deputaten niet begrepen wat onzerzijds onder de belofte verstaan wordt.

De besprekingen zijn h.i. dus nog niet tot afsluiting gekomen.

De commissie stelt u daarom voor deputaten opdracht te geven de besprekingen voort te zetten en getuigenis te geven van het schriftuurlijk-confessioneel beginsel onzer kerken en aan de volgende generale synode rapport uit te brengen.

C. Gereformeerd convent.

Met belangstelling heeft uw commissie kennis genomen van hetgeen deputaten gerapporteerd hebben over het gereformeerd convent.

Zij spreekt er haar blijdschap over uit, dat de letters i.o. - in oprichting - thans verdwenen zijn.

Zij stelt u voor deputaten opdracht te geven in de aangegeven lijn krachtig voort te gaan.

D. Overige werkzaamheden.

1. De gereformeerde gemeenten.

Uw commissie betreurt het, dat de generale synode 1959 van de gereformeerde gemeenten afwijzend antwoordde op het verzoek van onze deputaten tot samenspreking.

Desniettegenstaande is zij van mening, dat onze kerken opnieuw moeten pogen met deze kerken in contact te komen.

Zij stelt u daarom voor deputaten op te dragen zich, tegen de tijd dat de volgende synode van de gereformeerde gemeenten samenkomt, opnieuw tot deze kerken te wenden met het verzoek te willen spreken over hetgeen ons verbindt en gescheiden houdt.

2, 3, 4. Moderamen van de gen. synode der Geref. Kerken; enz.

De punten, genoemd onder 2, 3 en 4 van het rapport van deputaten geven uw commissie geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

ad III. CORRESPONDENTIE MET BUITENLANDSE KERKEN

A. De Old en Free Christian Reformed Churches in de Verenigde Staten en Canada.

Uw commissie spreekt haar dankbaarheid en vreugde uit over het feit, dat de Old en Free Christian Reformed Churches verenigd zijn.

Zij nam er goede nota van, dat de naam van de kerken in de Verenigde Staten en Canada slechts om juridische redenen niet eensluidend is.

In het schrijven van de synode van de Free en Old Christian Reformed Churches in Canada en de Verenigde Staten wordt geattendeerd op de correspondentie, die gevoerd is met de deputaten onzer kerken over het voorgaan van ds. B. Nederlof, predikant van de Christian Reformed Church te Edmonton Alta, in enkele onzer kerken.

De synode vraagt zich af of het niet tot de competentie van onze deputaten behoorde de betrokken kerkeraden op de onjuistheid van hun handelwijze in deze aangelegenheid te wijzen.

Uw commissie heeft overwogen, dat toezicht houden op kerkeraden een zaak is van het kerkverband. Zij is van oordeel, dat dit toezicht niet aan deputaten gegeven mag worden omdat dit in strijd zou zijn met het gereformeerde kerkrecht.

Wel kunnen uw deputaten een eventueel officieel ontvangen klacht doorgeven aan de classis waaronder de kerk die in strijd handelde met art. 4 D.K.O. sub. C. 1, ressorteert.

Zij stelt u daarom voor:

- a. deputaten op te dragen wanneer zij een officiële klacht wegens overtreding van art. 4 D.K.O. sub. C. 1 ontvangen hebben, deze door te geven aan de classis waaronder de betrokken kerk ressorteert;

b. de synode van de Free en Old Christian Reformed Church in Canada en de U.S.A. hiervan in kennis te stellen.

Ten aanzien van het verzoek om een afgevaardigde naar de synode van de Free en Old Christian Reformed Church te zenden is uw commissie van mening, dat hieraan zo mogelijk moet worden voldaan. De verdere regeling zou aan deputaten overgelaten kunnen worden.

B. Schrijven van de Old Christian Reformed Church of Hamilton and environs.

Naar aanleiding van de afwijzing door onze deputaten van het verzoek van ds. J. Hamstra om in onze kerken voor te gaan, ontving de synode via de deputaten van de kerkeraad van Hamilton and environs een schrijven.

Uw commissie overwoog:

- a. dat de kerkeraad van Hamilton and environs en ds. J. Hamstra behoorden tot het verband van de kerken van de Old Christian Reformed Church;
- b. dat de synode onzer kerken van 1953 besloot (Acta 1953, art. 86 sub b): „dat in het vervolg de correspondentie alleen zal worden aangegaan met een verband van kerken tenzij het een plaatselijke kerk betreft, die nog niet tot samenleving in een verband van kerken kan komen”;
- c. dat de kerkeraad van Hamilton and environs en ds. J. Hamstra reeds voor de éénwording van de Old en Free het kerkverband van de Old hadden verbroken.

Zij concludeerde derhalve, dat er geen correspondentie meer is tussen onze kerken en de Old Christian Reformed Church van Hamilton and environs. Hieruit volgt, dat over bestendinging niet kan gesproken worden.

Uw commissie stelt u voor:

1. a. het beleid van deputaten t.a.v. ds. J. Hamstra goed te keuren;
- b. de kerkeraad van Hamilton and environs van dit besluit in kennis te stellen;
2. genoemde kerkeraad te antwoorden dat op grond van de bepaling van onze synode 1953 (Acta 1953, art. 86 sub b) en op grond van het feit, dat de kerkeraad van Hamilton and environs het verband met de Old Christian Reformed Church verbrak waarmee onze kerken in correspondentie staan, er geen correspondentie meer is tussen de christelijke gereformeerde kerken in Nederland en de Old Christian Reformed Church van Hamilton and environs, zodat er van bestendinging geen sprake kan zijn.

C. The Reformed Churches of Australia.

Over dit punt van het rapport van deputaten heeft uw commissie geen opmerkingen.

D. The Reformed Churches of New Zealand.

Van „The Committee on Correspondence with Churches abroad” dezer kerken is een brief binnengekomen waarin gevraagd wordt:

- a. een afgevaardigde te zenden naar de synode dezer kerken, die d.v. 16 oktober a.s. samenkomt;
- b. aanvaarding van de nadere stipulaties betreffende de correspondentie;
- c. het uitwisselen van synodale Acta en eventuele andere belangrijke kerkelijke geschriften.

Uw commissie overwoog:

- ad a: dat het zenden van een afgevaardigde naar een synode van de Reformed Churches of New Zealand om begrijpelijke redenen niet mogelijk is;
- ad b: dat de hier genoemde stipulaties zelfs gelden voor kerken waarmee onze kerken in contact staan (correspondentie in ruimere zin);
dat onze kerken in correspondentie staan (in engere zin) met de Reformed Churches of New Zealand;
dat er blijkens dit schrijven een misverstand is bij deputaten van de Reformed Churches wat deze correspondentie inhoudt (n.l. o.m. ook aanvaarding van elkanders attestaties en erkenning van elkanders ambten);
- ad c: dat het hier gevraagde volgt uit de correspondentie.

Op grond van deze overwegingen acht uw commissie het niet nodig dat de synode met betrekking tot deze kerken nieuwe besluiten neemt.

Zij is van oordeel dat de afdoening van de punten, in dit schrijven genoemd, gevoeglijk aan deputaten kan worden overgelaten.

Zij stelt u voor zulks te doen.

E. The Free Church of Scotland.

Ook over dit gedeelte van het rapport van deputaten heeft uw commissie geen opmerkingen.

F. Die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika.

In verband met de samenwerking in de zending is de correspondentie met die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika inderdaad actueel geworden.

Uit de gevoerde correspondentie blijkt, dat de grondslag waarop deze kerk staat is: „die Heilige Skrif en die Drie Formuliere van Enigheid”.

Uw commissie is van mening, dat er alles voor te zeggen is om het voorstel tot aangaan van correspondentie (in engere zin) te aanvaarden. Uiteraard op dezelfde voorwaarden als b.v. gesteld zijn ten aanzien van de Reformed Churches of Australia.

Alleen is het uw commissie nog niet duidelijk geworden, dat die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika de uitspraak van 1905 indertijd niet heeft overgenomen. Zij merkt dit op naar aanleiding van een aantekening in het rapport van deputaten in de Acta van de synode 1950, welke luidt: „Tijdens het nazien van de drukproef van dit Rapport werd bij schrijven d.d. 24 Juni geantwoord dat de Verklaring van 1905 niet bindend is voor de Geref. Kerk in S.A. „Gevolglik bestaan daar geen noodsaaklikheid om hulle ongedaan te maak nie”.

Uw commissie vertrouwt u tijdens de behandeling van dit rapport hierover te kunnen informeren.

Zij stelt u voor de verhouding tot die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika opnieuw onder de ogen te zien.

G. The Christian Reformed Church.

Met belangstelling heeft uw commissie kennis genomen van het schrijven, dat van deputaten is uitgegaan naar de synode van de Christian Reformed Church. Op dit schrijven is nog geen antwoord ontvangen.

Zij stelt u daarom voor het antwoord van de synode van de Christian Reformed Church af te wachten.

H. Schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid.

De kerkeraad van Rotterdam-Zuid brengt de synode de uitspraak van de synode van de Christian Reformed Church, juni 1962 te Grand Rapids, onder de aandacht.

Uw commissie is van oordeel, dat waar uw synode nog geen officieel bericht heeft ontvangen van de synode van de Christian Reformed Church, de synode dit schrijven, in afwachting van officiële mededelingen aan uw synode, voor kennisgeving kan aannemen.

Zij stelt u voor zulks te doen.

ad IV. GEREFORMEERDE OECUMENISCHE SYNODE.

Overeenkomstig hun opdracht om de generale synode 1962 te adviseren inzake het lidmaatschap van onze kerken van de gereformeerde oecumenische synode hebben deputaten een rapport ingediend.

Deputaten konden niet met een positief advies komen omdat de stemmen staakten.

Uw commissie heeft de gronden voor al of niet toetreding tot de G.O.S. opnieuw bestudeerd. Ook zij kwam niet tot een eenparig voorstel. Evenwel niet, omdat de commissie-leden die het meerderheidsvoorstel niet konden steunen, van mening waren dat er principiële bezwaren waren om toe te treden.

Die leden van de commissie die van oordeel waren dat onze kerken geen lid dienden te worden, zullen hun standpunt ter vergadering van uw synode nader toelichten.

Uw commissie overwoog:

1. dat de grondslag van de G.O.S. voor iedere kerk van gereformeerd belijden volkomen aanvaardbaar is;
2. dat het gereformeerd karakter van de organisatie, bepaald door handhaving van de Schrift en de gereformeerde belijdenisgeschriften, aansluiting zeer aantrekkelijk maakt;
3. dat principieel gezien de G.O.S. zelfs voorrang moet hebben boven de I.C.C.C.;
4. dat de G.O.S. in haar uitspraken over de leden die ook lid waren van de wereldraad van kerken, bezwaarlijk verder kon gaan;
5. dat de G.O.S. nog in 1958 uitsprak dat het lidmaatschap van de wereldraad van kerken hoogst ongeraden was;
6. dat het instellen van een commissie om een studie te maken van de wenselijkheid en toelaatbaarheid van het lidmaatschap van de wereldraad van kerken en de bredere vraag-

- stukken van de tegenwoordige oecumenische bewegingen en relaties, niet betekent dat de G.O.S. op enigerlei wijze teruggekomen is op haar advies van 1953;
7. dat voorzover bekend geen der leden van de G.O.S. thans nog deel uitmaakt van de wereldraad van kerken;
  8. dat de vrees, dat er kerken van gereformeerd belijden in de toekomst zich mogelijk aansluiten bij de wereldraad van kerken, terwijl ze lid zijn van de G.O.S., geen motief kan zijn om niet toe te treden tot de G.O.S.;
  9. dat de G.O.S. zich tot nu toe gehouden heeft aan haar grondslag;
  10. dat de G.O.S. zeer waardevolle uitspraken heeft gedaan.

Op grond van al deze overwegingen stelt de meerderheid van uw commissie voor de instructie van de particuliere synode van het Noorden ingediend op de generale synode van 1959: „De generale synode besluite deel te nemen aan de gereformeerde oecumenische synode” te aanvaarden.

ad V. INTERNATIONALE RAAD VAN CHRISTELIJKE KERKEN.

Bij alle waardering voor de I.C.C.C. heeft uw commissie enkele bedenkingen, die hopelijk kunnen worden weggenomen.

De vraag rijst of het antithetisch element in de resoluties van de I.C.C.C. niet te sterk domineert.

Ook wordt het door uw commissie ernstig betwijfeld of de wijze waarop de I.C.C.C. op haar congressen tot resoluties komt, voldoende verantwoord is.

Voorts is het gewenst, dat de synode een opgave ontvangt van de kerken die thans bij de I.C.C.C. zijn aangesloten.

ad VI. HET BEGRIP „CORRESPONDENTIE”.

Uw commissie kan zich aansluiten bij het oordeel van deputaten om voorlopig geen wijziging te brengen in onze terminologie, maar de begrippen contact en correspondentie zonnodig te verduidelijken door correspondentie in ruimere en in engere zin.

VII. VOORSTELLEN.

Uw commissie biedt u tenslotte de volgende voorstellen aan:

1. het beleid en de handelingen der deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders en de correspondentie met buitenlandse kerken goed te keuren onder dank voor de vele arbeid door hen verricht;
2. opnieuw deputaten te benoemen;
3. de instructie van de particuliere synode van het Noorden (Geref. Oec. synode) te aanvaarden;
4. de komende generale synode van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) het besluit van de generale synode ten aanzien van de wederzijdse verhoudingen mede te delen;
5. de komende synode van de Free en Old Christian Reformed Church in Canada en de U.S.A. te antwoorden in de geest zoals in dit rapport is voorgesteld;
6. de verhouding tot die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika opnieuw onder de ogen te zien;
7. deputaten op te dragen de brieven van de Reformed Churches of New Zealand en van de Old Christian Reformed Church of Hamilton and environs te beantwoorden.

Leide de Heilige Geest u bij al uw beraadslagingen en beslissingen!

Namens commissie II,
K. J. Velema, rapporteur.

BIJLAGE LXIII

Art. 156

OLD CHRISTIAN REFORMED CHURCH - HAMILTON AND ENVIRONS.

Ancaster, 6 augustus 1962.

Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland en de correspondentie met buitenlandse Kerken.

Att.: De Weleerwaarde heer Ds. J. C. Maris.

Weleerwaarde Broeder,

Onze leeraar Ds. J. Hamstra, was Juni l.l. enkele weken in Nederland om familie en vrienden te bezoeken.

De Kerkeraad van Huizum en Leeuwarden vroeg onze leraar een Zondagavond in Huizum voor te gaan. Ds. Hamstra vroeg hiervoor vrijheid aan Uwe deputaten per telefoon. Dit werd per brief van 8 Juni l.l. afgewezen, op grond van Art. 4 D.K.O. C 1.

In antwoord hierop het volgende: „Onze gemeente heeft de correspondentie met de Chr. Ger. Kerken in Nederland niet verbroken.”

Ook heeft onze Kerkeraad geen bericht ontvangen, dat Uwe Kerken de correspondentie met onze gemeente verbroken heeft.

Wij onzerzijds zouden gaarne zien, dat deze correspondentie met Uwe Kerken bestendig bleef.

Met hartelijke br. groeten en heilbede,

namens de Kerkeraad,
w.g. 2e Voorzitter: A. Brunsveld,
Secretaris: P. J. van den Berg.

BIJLAGE LXIV

Art. 158

THE REFORMED CHURCHES OF NEW ZEALAND. THE COMMITTEE ON CORRESPONDENCE WITH CHURCHES ABROAD

12 July 1962.

De Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland.
Deputaten voor de Correspondentie met Buitenlandse
Kerken, c/o Prof. dr. J. van Genderen, voorz., Vonder-
laan 22, Apeldoorn, Nederland.

Dear Brethren in the Lord:

Greetings from The Reformed Churches of New Zealand.

With this letter we would like to bring the following to your attention:

1. Our Synod will meet, D.V., in Wellington, October 16 through 19 of this year. All communications relative to it should be sent to the Stated Clerk of our Synodical Committee, the Rev. R. J. Venema, 226 Bucklands Beach Road, Bucklands Beach, New Zealand. We would also like to invite you to send a delegate, if possible, to our Synod. If this should happily eventuate, we will be glad to send him reports and further information re: the Synod upon being informed by you of his name and address.
2. We note with appreciation our past correspondence relationship with you, as a sister church, and trust that it may continue with mutual profit to us both in the years to come. In this connection, may we now suggest for your consideration and possible adoption the following means by which, we feel, the ties of our correspondence relationship could be further strengthened to our mutual edification in the precious heritage of our Reformed faith:
  - a. By bringing to each other's attention our spiritual and ecclesiastical problems together with our attempts at their scriptural solution, and offering each other help as requested;
  - b. By warning each other with respect to spiritual dangers that arise and spread and imperil the Church of Christ;
  - c. By correcting each other in love in the event of unfaithfulness whether by commission or remission on the score of profession and/or practice with respect to the „faith once for all delivered unto the saints”;
  - d. By consulting each other regarding the eventual revision of our respective ecclesiastical standards.

The above are proposals which are doubtlessly familiar to you, and which moreover we may already have been acting upon to some degree in the past. We would, however, submit them to you for review and mutual reimplementation by us if and as necessary so that our correspondence relationship may become a more effective tool in the cause of our Lord's Kingdom.

3. We would appreciate a mutual exchange of our respective Acts of Synod and/or General Assemblies in order that we may be kept duly informed of our ecclesiastical affairs. The sending of a copy to our Synodical Clerk and a copy to this Committee would be appre-

ciated. And we will likewise be glad to send our Acts of Synod to you as instructed. May the King of the Church continue to give us His guidance, and may He make us ever more fruitful in the service of His Kingdom.

Sincerely
(signed) (Rev.) R. O. Zorn, Chairman
W. van Rij, Secretary.
P. Brooks, member.

P.S. To implement the above suggestions, we would also appreciate your sending us copies of your yearbooks, and other relevant publications of mutual interest to us.

BIJLAGE LXV
Art. 171

RAPPORT VAN COMMISSIE I OVER HET KERKVERBAND.

Aan de generale synode der Chr. Geref. kerken, Haarlem-Santpoort.

September 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Het in een vorige zitting aan uw commissie opgedragen nadere overleg betreffende de instructie van de part. synode van het Noorden, voorkomende onder Agenda-punt 7 D 2, heeft niet tot overeenstemming geleid. Uw commissie blijft bij haar mening, dat de zaak die hier aan de orde gesteld wordt, alle overweging waard is, al ontveinst zij zich niet dat het bereiken van het door de part. synode voorgestelde doel zeer moeilijk geacht moet worden.

Inderdaad strijdt het met alle rechtsgevoel, wanneer kerkeraden die zich aan de door de part. synode gewraakte handelingen schuldig maken, recht kunnen laten gelden op de kerkelijke goederen. 't Heeft daarom alle zin om te onderzoeken, of er middelen en wegen kunnen gevonden worden om dit te voorkomen of te verhinderen.

Daarom stelt uw commissie u het volgende voor:
t.a.v. de gevraagde uitspraken het onder a. en b. genoemde te aanvaarden;
t.a.v. de voorgestelde besluiten aan het onder a. genoemde te voldoen;
het onder b. genoemde over te nemen, met weglating van de woorden: „in strenge gebondenheid aan het heilig Woord van God en in overeenstemming met de Drie Formulieren van Enigheid”.

Uw vergadering de leiding des Geestes toebiddend,

namens de commissie:
ds. D. Biesma jr., rapporteur.

BIJLAGE LXVI
Art. 178

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR OVERLEG INZAKE DE PSALMBERIJMING.

Mei 1962.

Aan de generale synode van de Chr. Geref. kerken in Nederland, vergaderende te Haarlem-Noord, aug.-sept. 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De door de vorige synode benoemde deputaten voor overleg inzake psalmberijming, hebben de eer u hierbij het volgende rapport aan te bieden.

1. Opdracht.

Uw deputaten kregen de opdracht „ook verder de synode op de hoogte te houden van wat er op het terrein van de psalmberijming gebeurt, de Proeve van de 110 psalmen en de eventuele verder verschijnende proeven te bestuderen en de resultaten van deze studie mee te delen aan de eerstkomende synode”.

2. Overzicht van de gebeurtenissen sinds de synode van 1959.

De werkkommissie van de Interkerkelijke stichting voor de psalmberijming heeft haar werk voortgezet. Na het verschijnen van de Proeve van 110 psalmen is de commissie begin 1961 gereed gekomen met de gehele psalmbundel van 150 psalmen, welke in juni 1961 van de pers kwam.

Op 14 juni 1961 werden door het bestuur van de interkerkelijke stichting voor de psalmberijming in een openbare vergadering te Rotterdam de eerste exemplaren van de Proeve aangeboden aan de in deze stichting participerende kerken, met het verzoek deze bundel te willen beproeven en eventuele kritiek ter kennis te brengen bij de werkkommissie, opdat deze direct kan doorgaan met de revisie van de proeve.

Zo is dus de werkkommissie gekomen tot een zekere afronding van haar arbeid, maar tegelijkertijd gaat zij door om de revisie aan de hand van de binnengekomen kritiek ter hand te nemen.

Deze binnengekomen kritiek werd door de werkkommissie geordend en gebundeld en bedroeg een half jaar geleden reeds 212 folio's vellen getypt. Nog houdt de stroom van kritiek aan, wel een bewijs dat er allerwege belangstelling is voor de zaak der psalmberijming.

Het waren dichters, musicologen, theologen en gewone gemeenteleden die uit verschillende kerken hun kritiek inzonden.

Het laat zich aanzien, dat een groot aantal correcties in de Proeve zal worden aangebracht. De dichters die de Proeve hebben gemaakt, blijken bereid te zijn naar gegronde kritiek te luisteren.

3. Werkzaamheden van uw deputaten:

De secretaris van uw deputaten heeft als waarnemer in deze drie jaar de meeste vergaderingen van de werkkommissie meegemaakt, en dus haar werkzaamheden op de voet gevolgd.

Een bloemlezing werd door hem gemaakt van persartikelen uit vele kerkelijke bladen waarin critici van verschillende kerken hun oordeel gaven over de Proeve.

De secretaris plaatste na de vorige synode een oproep in De Wekker om onze kerken aan te sporen eventuele ongelijkvormigheden en tegenstrijdigheden die men in de huidige psalmberijming constateert, ter kennis van uw deputaten te brengen.

Hierop kwamen geen reacties uit onze kerken binnen.

Tweemaal hebben uw deputaten vergaderd. De eerste maal om een werkschema te maken voor onze eigen bestudering van de Proeve.

Behalve ds. H. Toorman die in militaire dienst werd geroepen, nam elk der deputaten vijf psalmen voor zijn rekening en wel prof. Oosterhoff psalm 1-5, ds. Van 't Spijker psalm 41-45, de heer Lelsz psalm 81-85, ds. Bikker psalm 121-125 en ds. Baan psalm 131-135. Ds. Van 't Spijker kon zijn studie niet tijdig inzenden. Het resultaat van de studie van de overige heren wordt als bijlage aan dit rapport toegevoegd.

Op de 2de vergadering van uw deputaten werd het resultaat der studie besproken en kwamen uw deputaten tot de slotsom dat er ook aan de Proeve veel gebreken kleven, en dat een grondige revisie nodig zal zijn om de Proeve acceptabel te maken. Naar onze mening had de werkkommissie meer van het goede in de oude berijming kunnen handhaven.

Uw deputaat br. Lelsz heeft in de Wekker onlangs een drietal artikelen gepubliceerd waarin hij van enkele psalmen een proeve van „restauratie” van de oude berijming gegeven heeft.

Onze secretaris schreef een paar artikelen in de Wekker met enkele voorbeelden uit de Proeve met het verzoek aan de lezers om kritiek te willen zenden. Hierop is één, zegge één reactie binnengekomen van een lid onzer kerken die zijn bezwaren tegen de Proeve kenbaar maakte.

4. Huidige situatie.

De werkkommissie van de stichting voor de psalmberijming is nu bezig met de revisie en het is te verwachten dat de Proeve geen Proeve zal blijven maar b.v. over een paar jaar in definitieve vorm als psalmboek zal worden uitgegeven door de stichting en dan zal worden aangeboden aan de participerende kerken en de andere kerken met het verzoek die nieuwe bundel dan te gaan gebruiken. Hoewel ook uit de kringen van de Ned. hervormde en de gereformeerde kerken vele stemmen van ernstige critiek opgaan, laat het zich aanzien dat straks de gereviseerde Proeve door deze kerken zal worden aanvaard.

Wat zullen *dan* de niet-participerende kerken moeten doen?

Die zullen dan voor de keuze staan: aanvaarden of verwerpen! *Dan* zal men aan de nieuwe

berijming niets meer kunnen veranderen, want een aanvaarde psalmberijming verandert men nu eenmaal niet om de tien jaar. Die gaat zoals de praktijk geleerd heeft twee eeuwen mee.

Zullen de kerken die nu bezwaren hebben tegen de nieuwe berijming, omdat ze het niet eens zijn met de berijmers en hun proeve, *zelf* aan de gang gaan en dan *gezamenlijk* een tweede nieuwe berijming gaan maken? Dan maken zij de breuk in psalmzingend Nederland *definitief*.

Uw synode van 1959 heeft uitgesproken dat alles in het werk gesteld moet worden om indien maar enigszins mogelijk, één psalmbundel te behouden voor het protestantse kerkelijke leven in Nederland.

Nu is er nog een mogelijkheid, dat in de werkcommissie van de stichting gehoord wordt de stem van hen die bezwaren hebben tegen de Proeve, en er is nog gelegenheid dat bij de revisie naar hun stem wordt gehoord.

Ook deze werkcommissie wenst een *zo goed mogelijke* berijming die zo zuiver mogelijk de grondtekst weergeeft.

Het is waar dat de dichters van de Proeve allen hervormd zijn. Waarom? Omdat de Ned. hervormde kerk de enige is geweest die dichters uit eigen kerk heeft *aangezocht* en die dichters bleken bereid hun gaven in dienst te stellen van de kerk.

In andere kerken zijn ook wel dichters, maar geen andere synode heeft de dichters uit eigen kring *aangezocht* aan het werk te gaan.

De andere kerken zijn wel *aangezocht* in de stichting te participeren, maar van de z.g. gereformeerde gezindte heeft alleen de gereformeerde kerk deelgenomen in de stichting. De anderen staan er buiten, zijn toeschouwers in dit gebeuren en aarzelen.

Over een paar jaar wordt de zaak beslist *zonder* de niet-participerende kerken.

Deputaten dringen er bij uw synode op aan te overwegen, wat er *nu* gedaan kan worden om een definitieve breuk in het psalmzingen van protestants Nederland te voorkomen.

Zou het niet mogelijk zijn *nu* de gereformeerde gezindte op te roepen om zich *gezamenlijk* te bezinnen op haar taak in dezen, eventueel door *gezamenlijk* te participeren in de stichting, opdat er bij de revisie *grondig* zal worden rekening gehouden met de wensen van de gereformeerde gezindte, welke wensen nu vaak langs de stichting heengaan als de stem van nauwelijks geïnteresseerde toeschouwers.

Uw deputaten zijn er van overtuigd, dat we *nu* in de kritieke periode zitten waarin wordt beslist of Nederland een *enige, schriftgetrouwe* psalmberijming zal krijgen voor ons en ons nageslacht.

Deze zaak in de aandacht der synode aanbevelend, onder toebidding van de leiding van Gods Geest, de deputaten voor de psalmberijming,

namens deze,
de secr. A. Bikker.

P.S. De mening van ds. Baan in de kwestie der psalmberijming vindt uw synode weergegeven in zijn studie over psalm 131-135.

BIJLAGE

BEOORDELING PROEVE VAN EEN PSALMBERIJMING.

Psalmen 1-5 door B. J. Oosterhoff.

PSALM 1.

In de nieuwe berijming is het eerste woord van couplet 1, het woord „welzalig” vervangen door „gezegend”. Zakelijk maakt dit geen verschil, maar de bijbeltekst heeft ook „welzalig”. Dit had naar mijn gedachte wel kunnen gehandhaafd blijven. In de tweede regel is het „noch op 't pad der zondaars staat” vervangen door „noch met goddelozen gaat”. Het eerste sluit dichter aan bij de bijbeltekst. In de derde regel is het woord „samenrotten” vervangen door „noch zich door spotters in de kring laat noden”. Dit is ongetwijfeld mooier. De vijfde regel „Maar die aan 's Heren wet zijn vreugde heeft” geeft goed de bijbeltekst weer: „maar aan des Heren wet zijn welgevallen heeft”.

In couplet 2 heeft de nieuwe berijming i.p.v. „frisse boom” „groene boom”, wat misschien juist is. Het „in vette grond geplant”, wat de bijbel niet heeft, heeft ook de nieuwe berijming niet. Daarentegen wordt daar aan de waterbeken toegevoegd, dat ze vloeien door het land, wat de bijbeltekst ook niet heeft. De vijfde regel in de nieuwe berijming „Gezegend die zich

aan Gods wetten voedt". Zich voeden aan de wetten is niet mooi gezegd. De bedoeling is duidelijk. Het woord „voedt" zal wel gekozen zijn als rijmwoord op „doet" in de laatste regel.

In het derde couplet vind ik de oude berijming mooier: „Gans anders is 't met hem, die 't kwaad bemint; hij is als kaf, dat wegstuift voor de wind". In de andere regels sluit de nieuwe berijming beter bij de bijbeltekst aan dan de oude en is daarom beter.

Het vierde couplet in de oude berijming is een uitbreiding en zelfs een aanvechtbare uitbreiding van de bijbeltekst. Een berijming moet zo dicht mogelijk bij de tekst van de bijbel aan sluiten. Dat doet de nieuwe berijming inderdaad. Alleen het laatste woord „teloor" is niet mooi. Het zal wel moeten rijmen op „spoor" in de vorige regel. Daarentegen vind ik de vierde regel: „er is geen plaats voor hen bij zijn vertrouwden" een prachtige weergave van „de vergadering der rechtvaardigen".

Hoewel ik niet over elk onderdeel van deze berijming in nieuwe vorm enthousiast ben, acht ik haar toch in het geheel beter dan de oude, al zou het alleen maar zijn omdat ze dicht bij de bijbeltekst aansluit en de aanvechtbare gedeelten in de oude berijming zijn geëlimineerd.

PSALM 2.

Het eerste couplet vind ik in de oude berijming beslist mooier. Het is duidelijk, sluit dicht bij de bijbeltekst aan. Het „razen van ijdele woorden" (nieuwe berijming) is iets anders dan het bijbelse „zinnen op ijdelheid".

Het tweede couplet acht ik in de nieuwe berijming beter. Het 18e eeuwse „Opperheer" is verdwenen. En over het onweer, dat in de oude berijming wordt verondersteld, staat in de bijbeltekst niets.

Ook het derde couplet acht ik in de nieuwe berijming beter. De oude berijming verdeelt wat hier gezegd wordt over twee en een half couplet, maar heeft dan ook heel wat opvullingen buiten de bijbeltekst.

Ook couplet 4 van de nieuwe berijming acht ik een geslaagde berijming. Alleen vind ik „toren" voor „toorn" niet mooi.

Ik laat couplet 7 uit de oude berijming graag zingen, maar een berijming van wat in de bijbel wordt bedoeld, is het niet.

PSALM 3.

Het woord „rot" uit vers 1 van de oude berijming heeft thans zulk een andere betekenis gekregen, dat het niet te handhaven is en dus een andere berijming nodig is. Ongetwijfeld kan het nog wel anders dan in de nieuwe berijming is geschied.

De smaadaal „God zal hem nu niet meer verlossen als weleer; Hem is geen heil beschooren" vind ik mooi in de oude berijming. Evenals het tweede couplet, dat ook zó bekend is dat handhaving, zij het met enige verandering, gewenst is.

Evenzo preferer ik het derde couplet in de oude berijming boven het nieuwe. Een totale vervanging van het vierde couplet in de oude berijming acht ik niet nodig.

PSALM 4.

Hiervan acht ik de nieuwe berijming een verbetering van de oude. Woorden als „verkozen", „beroerd" en „neergezegen" in de oude berijming zijn lelijk. Van het offeren van een rein gemoed (oude berijming) is in de bijbeltekst geen sprake. Wat is een rein gemoed? Evenmin wordt daar gesproken van „'t zuivere reukwerk der gebeden".

Toch vraag ik mij af of de nieuwe berijming is wat we moeten hebben. „Woelige gedachten" hebben (couplet 2) is nog wat anders dan toornig zijn. Moet God alleen vertrouwd worden in de nachten? Dit moet blijkbaar rijmen op „verwachten". Van „dwazen in dom verweer" weet de bijbel niet. Ik vind hier de oude berijming mooier (laatste vijf regels van couplet 3).

Het woord „gloren" vind ik minder mooi dan „dagen". Maar dat rijmt natuurlijk prachtig op „koren".

PSALM 5.

Deze psalm acht ik in de nieuwe berijming over het geheel geslaagd. Echter zet ik achter het „vrij van zorg en smart" een vraagteken. De bijbeltekst zegt dit niet. Zorgen en smarten worden ook Gods kinderen niet gespaard. „De hoofden van die geloofden" vind ik wel aardig gevonden, maar niet geheel in overeenstemming met de bijbeltekst. Die spreekt van omringen

met welbehagen als met een schild. De oude berijming wijkt hier en daar nogal eens van de bijbeltekst af. Zij spreekt van „s hemel koren”, „door ijvervuur aan 't blaken”, „oprechte boezemzuchten”, woorden, die niet direct bij de bijbeltekst aansluiten.

Psalmen 81-85 door Jac. Lelsz.

PSALM 81 Oude berijming.

Vs. 1: Opperwezen: vaag begrip, wie gelooft niet in zoiets? Om ons heilgenot/worde Jacobs God/met gejuich geprezen: 't Gaat toch niet om *ons* heilgenot? Staat niets van in de onberijmde tekst. Zou God niet geprezen moeten worden als wij geen heilgenot kenden?

Vs. 5 Onduidelijke strofe.

6 Van de pot ontslagen: lelijk.

7 Onder Mijn gelei: idem.

10 Mijnen naam ten hoon: hier wordt 't omgekeerde van wat bedoeld wordt, gezegd.

12 Eist van Mij vrijmoedig: niet wat te sterk? Strijdig met „smeekt” in zelfde strofe.

17 Laatste drie regels fout: er zou tot uitdrukking gebracht moeten worden dat de haters van God eeuwig gestraft worden.

Proeve.

Vs. 1 Beter dan 1773.

2 Hier 1773 beter. „laat de harpen slaan”: onjuist, harpen slaan niet.

7-8-9 Berijming nogal vrij. Wel heel mooi en conform de geest van onberijmde tekst.

10 „terwille” is zwak; is niet het zelfde als „onwillig”. „Hoogmoed was hun tolk”, onfraal.

11 Slap. „Sluit u hecht aaneen” – lijkt op leuze.

12 Laatste twee regels gezocht.

14 Mooie strofe evenals corresponderende 18de strofe van 1773. Maar berijmer belooft hier meer dan God (most).

PSALM 82-1773.

Vs. 1 Godsvergaderingen – ik dacht ten onrechte met kapitale G. Het woord „d'achtb're” lelijk en niet op zijn plaats voor vergadering die onrechtvaardig richt. „Vonnis strijken” lijkt me onjuiste uitdrukking.

4 „Gemene menschen” het adjectief gemeen heeft andere gevoelswaarde gekregen. „Ai”, dit tussenwerpsel is stoplap.

Proeve.

Vs. 1 „bevoorrecht al wie kwaad bedrijft”, slap. Onjuist dat het woord „goddelozen” hier opgegeven is. In laatste regel goddeloze vervangen door boze, maar zijn geen synoniemen.

Vs. 2 „Om uwentwil versaagt het licht”, 1773 beter. „Gij dankt aan mij uw hemels leven/ maar nu brengt gij de chaos weder”, regels van twijfelachtige allure. Evenals: „Ik stort u in de afgrond neer”. 1773 is, wat deze strofe betreft, mooier en pittiger.

Vs. 3 „Wat zich opwerpt als God en heer” - ritmisch bezwaarlijk. Slechts regels 1 en 5 op hun plaats. De rest overbodig. Dat „vrede” snap ik in dit verband niet.

PSALM 83 - 1773.

Vs. 1 Dempen, hier fout. Men kan een put dempen, niet een volk. Bedoeld is verdelgen.

Vs. 2. „dat Gij, met zoveel gunst en zorgen,/Houdt, als een schat bij U verborgen”. Ik lees daar niets van.

Vs. 4 „'t eens geraakt”, weinig fraai. „Samen” is overbodig. In „saam vergaad'ren” saam te veel.

Vs. 5 „bij hen tronen”, fout. Bedoeld wordt: meetronen.

Vs. 7 „Gods land en daken” niet gelukkig voor „woonsteden Gods”.

Vs. 8 „pik en zwavel”, waarom niet iets met vuur of vlammen?

Proeve.

Vs. 1 1773 kernachtiger. Berijming ook nauwkeuriger.

Vs. 2 Hoewel 1773 hier wijdloepig is, zijn regels als „dat niemand Israels naam doe horen/

dat zijn gedacht'nis ga verloren" mooier dan „Men wil Uw volk ten dode doemen/Niemand mag zelfs zijn naam meer noemen”.

Vs. 3 „grote heren”, niet bijster content mee. „Hoewel zij van uw goedheid leven”, Stoplap.

Vs. 4 Regel als „Heer, laat hun haan geen koning kraaien” doet komisch aan in het klimaat van deze psalm. Over Gideon staat niets in onberijmde tekst.

Vs. 5 Mooier dan 1773, maar waarom archaisch woord als „tempeest”?

Vs. 6 Heel fraaie strofe.

(er is wat voor te zeggen dat in Proeve rij namen is weggelaten).

PSALM 84 - 1773.

Vs. 2 „jongskens”, onjuist. Jongske is een jong kind van het mannelijk geslacht. „Verwacht mijn ziel een heilrijk lot” stoplap.

Vs. 3 „middagzon” wordt niet van gesproken. Nieuwe Vert. spreekt van „vroeg regent”.

Vs. 4 Wat is „haast”? Vermoedelijk wordt bedoeld: spoedig. In onberijmde tekst staat er echter niets van. Vs. 4 te uitgebreid. Bijv. „Ai, laat mij niet van druk verkwijnen” is er maar bij gemaakt. Het woord „toegenegen” waarschijnlijk contaminatie van *genegen* en toegewend.

Vs. 5 „en ons voor alle ramp bevrijdt”, fout. Het is: bevrijden *van*. „Gezalfde Koning”, niet juister met kleine k te schrijven?

Proeve.

Vs. 1 Niet zo goed als vs. 1- 1773. In 1773 komt de passie, die in onberijmde tekst duidelijk naar voren komt, beter tot haar recht.

Vs. 3 1ste regel: ritmische bezwaren. „Die naar Uw tempel zich begeeft”, onberijmde tekst spreekt van wonen; is wat anders. Overigens 3de strofe mooi.

Vs. 5 1ste regel ritmisch ook niet gelukkig. Verder weer mooie strofe met misschien wat zwakke slotregel met oog op „tenten der goddeloosheid”, waar onberijmde tekst van spreekt, maar dat geldt ook voor „'s bozen tent” in 1773.

Vs. 6 1773 te verkiezen. Proeve, vooral aan het begin, gewrongen.

PSALM 85 - 1773.

Hier typisch één van de psalmen die zeer geliefd zijn. Op zich zelf kan dat geen reden zijn niet over te gaan tot ingrijpende wijzigingen, indien de waarheid dat vergt. Maar dat is hier niet het geval. 1773 is hier niet duidelijk slechter dan de Proeve.

De onberijmde psalm spreekt van „want Hij zal van vrede spreken/tot zijn volk en tot zijn gunstgenoten/maar laten zij niet terug keren tot dwaasheid (vers 9 onberijmd).

Zowel 1773 als Proeve op dit punt mogelijk onjuist.

1773: Hij spreekt gewis tot elk die voor Hem leeft, (vers 3 berijmd)

Zijn gunstgenoot van blijden troost en vree,
mits hij niet weer op 't spoor der dwaasheid tree.

Proeve: Gij zijt het die Uw volk van vrede spreekt,

tenzij het dwaas is en de trouw verbreekt. (vers 2 regel 7/8)

1e Is het juist (1773) dat daar alleen nog maar van „Zijn gunstgenoot” wordt gesproken? Spreekt God ook niet tot Zijn volk in het algemeen?

2e Is het juist dat in 1773 door het „mits” en in de proeve door „tenzij” Gods spreken van vrede afhankelijk wordt gemaakt van de mens? Is voor 1773 „dat hij niet weer op 't spoor der dwaasheid tree” niet beter? En voor de Proeve: „dat het niet dwaas is en de trouw verbreekt”?

Algemene slotconclusie.

Soms 1773 beter en/of mooier, soms Proeve. Geldt enkele keer hele psalm maar meestal fragmenten. Dit maakt kiezen dubbel moeilijk. In principe voel ik meest voor restauratie van 1773 met vervanging van onbruikbare gedeelten door het beste uit andere berijmingen.

Psalmen 121-125 door A. Bikker.

PSALM 121.

Oude berijming over het algemeen goed en populair en innig van toon. 't Verschil tussen de Statenvertaling en de Nieuwe vertaling komt ook uit in de berijming.

strofe 1. Wat moet 't zijn: „vanwaar mijn hulp komen zal” of „vanwaar zal mijn hulp komen”? Het enjambement aan 't eind van regel 4 van strofe 1 is hinderlijk: „mijn *Here, die*”. Regel 5: „Dit alles” in plaats van „hemel en aarde” is niet fraai.

strofe 2. Oude berijming is krachtig en loopt goed. Nieuwe berijming loopt niet zo vlot. Regel 5 „als steeds voor dezen” staat niet in de grondtekst. De woordkeuze kan *directer* zijn.

strofe 3. Oude berijming is één lange zin; erg ingewikkeld en voor kinderen onbegrijpelijk. Nieuwe berijming is begrijpelijker en eenvoudiger. Alleen in de laatste regel is de uitdrukking dat de maan „niets ten kwade doet” wel aardig gevonden, maar *doet* de maan wel eens wat ten kwade?

strofe 4. Oude berijming is vlot, krachtig en tekstgetrouw. De nieuwe berijming heeft terecht in regel 2 „t kwaad”, wat nauwkeuriger is dan „t gevaar en ramp” in de oude berijming. Dat de oude berijming het woord „ziel” heeft bewaard acht ik een plus. „Weervaren” vind ik niet mooi.

Totaal indruk. De nieuwe berijming is zeker voor verbetering vatbaar.

PSALM 122.

De oude berijming is vlot en krachtig. Er zijn wel bezwaren in te brengen, b.v. strofe 2 regel 2 en 3 „daar elk zich buigt naar d'ark die van Gods gunst getuigt; daar elk Zijn naam belijdt en roemt;” is wel een aardige en waardige omschrijving van wat er in de tempel te zien is en gedaan wordt, maar er staat niets van in de grondtekst.

Dat komt omdat in de Statenvertaling staat: „tot de getuigenis Israëls”, (de ark?) „om de naam des Heren te danken”, terwijl de Nieuwe vertaling heeft: „een voorschrift voor Israël is het de naam des Heren te loven”.

De nieuwe berijming is een poging van herziening met behoud van sommige regels van de oude berijming.

Bij wijze van stijlfiguur worden de regels 5 en 6 in alle drie strofen herhaald, wat deze regels die werkelijk fraai zijn, mooi naar voren haalt.

„O schone stede, die wij groeten”, strofe 1 regel 10 doet wat archaisch aan. Wellicht beter: „O schone stad, die wij begroeten”.

Strofe 2 van de nieuwe berijming heeft een paar hinderlijke gebreken. Het enjambement van regel 2/3 is lelijk en voor kinderen onbegrijpelijk.

Het woordje „zo” in regel 8 wordt niet direct begrepen. Men moet eerst de dubbele punt aan 't eind van de regel zien voor men merkt dat „zo” slaat op wat in regel 9 en 10 staat.

Strofe 3 van de oude berijming is mooi en krachtig, uitgezonderd het onbegrijpelijke „ver-kloeken”.

De nieuwe berijming schiet te kort in directheid. „Vredesoord” klinkt te zoet; „in uw wallen” moet zijn *binnen* uw wallen.

't Moet m.i. mogelijk zijn deze psalm beter te berijmen dan de „proeve” gedaan heeft. Is 't al eens geprobeerd deze psalm in twee strofen te berijmen?

PSALM 123.

De oude berijming van psalm 123 is zeer goed en begrijpelijk, behalve het samenrotten in regel 6, strofe 2.

In de nieuwe berijming zijn zwakke plekken: 't „hij” in regel 4 van strofe 1 is niet duidelijk. Slaat het op de knecht of op zijn heer? De woorden „zijns heren wenken” doet ouderwets aan; „rust op” regel 6, geeft de bedoeling niet goed weer, de bedoeling van met gespannen verwachting op iets zien.

Strofe 2 „Wees ons nabij” is zwakker dan „Wees ons genadig”.

De bede in regel 7 en 8 staat niet in de grondtekst.

Naar mijn mening is restauratie van de oude berijming mogelijk.

PSALM 124.

Vers 1 is gelijk aan de oude berijming.

Vers 2: „levendig” in de oude berijming kan niet. Levend en levendig betekenen tegenwoordig niet hetzelfde.

Vers 2 in de nieuwe berijming is dichtelijk mooi gezegd.

De verzen 3 en 4 in de nieuwe berijming zijn mooi. Jammer dat in regel 4 van strofe 4 het woord „hulp” niet werd gehandhaafd.

In de oude berijming is de herhaling van het woord „versmoord” in strofe 2 en 3 niet mooi.

Het geheel van deze psalm is een verbetering vergeleken bij de oude berijming.

PSALM 125.

De oude berijming van strofe 1 is mooi en sterk gezegd. Ook de nieuwe berijming van strofe 1 is van uitnemende kwaliteit. Alleen het woord „drijven” van stormen is een slappe

uitdrukking voor een storm.

Strofe 2 in de oude berijming is goed. In de nieuwe berijming staat „bergen hoog en stijf”; dat is in strijd met de werkelijkheid. Overigens is de nieuwe berijming heel mooi.

Strofe 3 in de oude berijming „zich doen schromen” is geen goed hollands. 't „Nog” in regel 3 heeft geen betekenis. De nieuwe berijming is goed, behalve „Uw Naam” in regel 5 waar beter kan staan „Gods Naam”. De vocatief begint pas in het volgende vers.

Strofe 4 in de oude berijming is correct en begrijpelijk. De nieuwe berijming begint sterk maar wordt zwakker in het vervolg. Regel 4 „Maar wie zich niet voor dwaling hoeden” kan beter zoals in de oude berijming positief worden gezegd. Is het niet mogelijk de uitdrukkingen „kronkelwegen” en „bedrijvers van ongerechtigheid” letterlijk te handhaven in de berijming?

Deze vijf psalmen waren in de oude berijming niet slecht, behalve een paar archaïsmen. Er zal aan de „Proeve” nog heel wat veranderd moeten worden om de oude berijming te overtreffen. Maar 't *kan* beter worden.

Psalmen 131-135 door M. Baan.

Ds. Baan schreef als resultaat van zijn studie over psalm 131-135 het volgende:

Mijn standpunt is bekend.

Ik kan niet anders dan de gedachten in mijn minderheidsrapport naar voren gebracht ter synode van 1953, handhaven; vooral voorstel 3: De synode blijve in de lijn van de uitspraak van de synode van 1836: dat ongelijkvormigheden en tegenstrijdigheden in de tegenwoordige psalmberijming duidelijk aangewezen moeten worden en dat deze door een kleine revisie zeker kunnen worden opgelost.

Betreffende de psalmen 131-135 heb ik geen ongelijkvormigheden of tegenstrijdigheden kunnen ontdekken, wel dat de Proeve van de Interkerkelijke psalmberijmingscommissie een sterke afwijking geeft van de oude berijming, zó zelfs, dat wij onze oude berijming er niet meer in terug vinden. Zo b.v. het bekende vers uit psalm 134: Dat 's Heren zegen op u daal', enz.

'k Vraag mij af, is dat nu wenselijk en met het oog op de grondtekst noodzakelijk? Wat het laatste betreft heb ik dat niet kunnen ontdekken en wat het eerste betreft geloof ik, dat wij de kerk geen dienst doen, wanneer wij haar in de psalmen iets ontnemen, wat in de loop der eeuwen een bepaalde gevoelswaarde voor het hart heeft gevonden.

BIJLAGE LXVII

Art. 178

RAPPORT I VAN COMMISSIE III (overleg inzake de psalmberijming).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie werd opgedragen uw vergadering te adviseren over het rapport van deputaten voor overleg inzake de Psalmberijming. Het volgende kunnen wij u hierover rapporteren.

A. De arbeid van deputaten en hun voorstellen.

1. Deputaten namen kennis van wat op het terrein van de psalmberijming gebeurde en bieden een overzicht van wat op het terrein van de Interkerkelijke stichting voor psalmberijming plaatsvond.
2. Zij maakten een begin met de bestudering van het werk van deze stichting en voegden de resultaten daarvan als bijlage aan hun rapport toe.
3. De secretaris van deputaten heeft als waarnemer in deze jaren de meeste vergaderingen van de werkkommissie van de stichting bijgewoond.
4. Deputaten zijn van oordeel dat de Proeve van 110 psalmen een grondige revisie behoeft om acceptabel te zijn en dringen er bij de synode op aan de gereformeerde gezindte op te roepen zich gezamenlijk te bezinnen op haar taak t.a.v. de psalmberijming, eventueel door gezamenlijk te participeren in de stichting, opdat er bij de revisie van de inmiddels gereed gekomen bundel grondig rekening zal worden gehouden met haar wensen.
5. Ds. M. Baan handhaaft zijn gedachten, neergelegd in het minderheidsrapport dat ter synode van 1953 is ingediend.

De commissie heeft met belangstelling van het rapport kennis genomen. Zij meent te moeten opmerken, dat er enkele lacunes in aangetroffen worden.

Allereerst informeren deputaten de synode slechts over wat gebeurde t.a.v. de psalmberijming in en door de interkerkelijke stichting, terwijl hun opdracht, zoals die in de Acta van 1959, art. 200, sub 5 is geformuleerd óók doelt op wat buiten de stichting op het gebied van de psalmberijming gebeurt.

Reeds ter synode van 1959 diende een voorstel van deputaten om te participeren in de interkerkelijke stichting. De commissie die hierin adviseerde, was van oordeel „dat het officieel participeren in een stichting als deze alleen verantwoord kan zijn als de synode een welgefundeerd oordeel kan vormen over de samenstelling, het doel en de werkwijze, mede blijkend uit de reeds gepubliceerde resultaten van de arbeid van de stichting”. „Noch over de richtlijnen waaraan de werkcommissie gebonden is noch over de verantwoordelijkheid of het doel der stichting geven deputaten ons inlichtingen” Acta 1959, blz. 313.

De consequenties van een eventueel participeren waren de synode niet duidelijk. Daarom is besloten: „vooralnog niet te participeren in de interkerkelijke stichting psalmberijming, maar officieel waarnemers te zenden, opdat de volgende generale synode na rapport van deputaten een definitieve beslissing kan nemen”. Acta 1959, art. 200 sub 3.

In het rapport van deputaten ontbreekt echter waar om gevraagd is. Wel is de bedoeling van deputaten met het participeren indringend duidelijk gemaakt en daarvoor heeft de commissie alle waardering, maar de consequenties van hun voorstel zijn niet duidelijk. Daarom, indien de synode de lijn in 1959 getrokken doortrekt, zal het niet mogelijk zijn ten deze een beslissing te nemen overeenkomstig het voorstel van deputaten.

Tenslotte vraagt de commissie zich af of het schrijven van de generale synode der gereformeerde kerken (vrijgemaakt) inzake de psalmberijming, dat door de gen. synode van 1959 in handen van deputaten is gesteld (Acta, art. 155) betekenis kan hebben voor de bezinning op onze taak t.a.v. de psalmberijming als in het rapport genoemd.

B. Overwegingen en voorstellen.

Uw commissie overwegende:

1. dat deputaten nog slechts een begin maakten met de eigen bestudering van de Proeve, zodat hun werk ten deze nog niet beoordeeld kan worden en derhalve voortzetting vereist is;
2. dat de synode over onvoldoende inlichtingen beschikt om zich een gefundeerd oordeel over het participeren in de stichting te vormen;
3. dat het in de lijn van het besluit van 1959 onmogelijk is in deze omstandigheden een verzoek om te mogen participeren in de stichting te doen uitgaan;
4. dat het deswege ook niet wel mogelijk is andere kerken van gereformeerd belijden tot een dergelijk participeren op te wekken;
5. dat daarom het voorstel van deputaten niet overgenomen kan worden;
6. dat de zaak van de psalmberijming volle aandacht blijft vragen en overeenkomstig de uitspraak van de gen. synode 1959 „alles in het werk gesteld zal dienen te worden om indien maar enigszins mogelijk één psalmberijming te behouden voor het protestantse kerkelijke leven in Nederland” (Acta 1959, art. 200 sub 6);

stelt de synode voor te besluiten:

1. deputaten te danken voor hun arbeid en hun handelingen goed te keuren;
2. opnieuw deputaten te benoemen voor onderzoek en overleg inzake de psalmberijming;
3. niet te participeren in de interkerkelijke stichting psalmberijming maar officieel waarnemers te blijven zenden;
4. deputaten op te dragen de synode op de hoogte te houden van wat er op het terrein van de psalmberijming in alle kerken in ons vaderland gebeurt, voort te gaan met de bestudering van de Proeve van de 150 psalmen en de resultaten van deze studie mede te delen aan de eerstkomende synode;
5. deputaten voorts op te dragen, zonedig in overleg met deputaten voor de psalmberijming van andere kerken van gereformeerd belijden in ons vaderland, te bestuderen wat gedaan kan worden om zo mogelijk één psalmbundel te behouden voor het protestants kerkelijke leven in Nederland en ook de resultaten van deze studie mee te delen aan de eerstkomende synode.

Uw vergadering Gods zegen toebiddend,

namens commissie III,

ds. P. op den Velde, rapporteur.

BIJLAGE LXVIII
Art. 179, 184.

**RAPPORT VAN DE DEPUTATEN TER BESTUDERING VAN DE VRAGEN IN
BETREKKING TOT ART. 36 VAN DE NEDERLANDSE GELOOFSBELIJDENIS.**

Aan de generale synode van de Chr. Geref. kerken in
Nederland, vergaderende augustus 1962 te Haarlem.

Welcerwaarde en eerwaarde broeders,

De generale synode van Rotterdam 1959 besloot naar aanleiding van de desbetreffende passage in het rapport van de deputaten voor eenheid van de geref. belijders en correspondentie met buitenlandse kerken (Acta, bijlage LXX sub A3) en wat de commissie van rapport dienaangaande opmerkte, (Idem, bijlage LXXII sub A3b) „opnieuw deputaten ter bestudering van de vragen in betrekking tot art. 36 N.G.B. te benoemen” (Acta, art. 157).

Gevolg gevende aan de opdracht die deze deputaten ontvingen, hebben zij het genoegen u het volgende te rapporteren:

I. ORIENTATIE.

In de overwegingen die de synode van Rotterdam tot haar besluit leidden, worden een tweetal motieven genoemd, nl. een schrijven uit naam van de gen. synode der gereformeerde kerken haar gezonden alsmede het besluit van de gen. synode van Hilversum 1937 (Acta, art. 77) om een commissie van onderzoek inzake art. 36 N.G.B. te benoemen.

Te uwer informatie delen uw deputaten u omtrent de beide overwegingen het volgende mede:

A. Schrijven namens de gen. synode der gereformeerde kerken.

In dit schrijven dd. 18 maart 1957, delen de deputaten voor advies inzake art. 36 van de N.G.B., benoemd door de gen. synode van de Geref. kerken, mede dat ter generale synode van Leeuwarden 1955 was gebleken dat nog geen antwoord was ontvangen op een schrijven namens genoemde deputaten tot de Chr. Geref. kerken gericht „om Uw oordeel te vernemen over de door de Gereformeerde Kerken in Nederland voorgenomen wijziging van art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis”. Bedoelde deputaten verzochten alsnog te vernemen „hoe U over die voorgenomen wijziging denkt”.

Het is u bekend uit het reeds genoemde rapport van deputaten voor eenheid enz. om welke reden aan het bovenvermelde verzoek niet kon worden voldaan, weshalve deze deputaten verwezen naar het besluit van de gen. synode van Apeldoorn 1928 (Acta, art. 70).

De wijziging waarover hier sprake is, is te vinden in de Acta van de gen. synode der Geref. Kerken gehouden te Rotterdam 1952/53, art. 480. Het besluit dezer synode luidt als volgt:

„de generale synode

kennis genomen hebbende van het rapport van de deputaten inzake art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis en inzonderheid van de in dat rapport voorgestelde wijziging van dat artikel,
overwegende

- 1e dat uit het onderzoek van deputaten gebleken is, dat er inderdaad gegronde aanleiding is in de bestaande tekst van art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis wijziging aan te brengen;
- 2e dat voor deze wijziging overleg zal moeten worden gepleegd met verschillende kerken, die de Nederlandse Geloofsbelijdenis als haar confessie erkennen;
- 3e dat tegen de uitspraak van de Gereformeerde Oecumenische Synode van Amsterdam 1949, ten aanzien van de verhouding tussen kerk en staat, waarvan de synode van 's-Gravenhage 1949 (Acta, art. 486) met hartelijke instemming heeft kennis genomen en die zij in de warme belangstelling van de kerken aanbevolen heeft, geen bezwaren zijn ingekomen;

besluit uit te spreken:

- 1e dat er gegronde aanleiding is de derde zinsnede van art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis, luidende: „en hun ambt is ..... de hand te houden aan den heiligen kerkedienst, het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen, het Woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in Zijn woord gebiedt”, te wijzigen;
- 2e dat het niet mogelijk noch wenselijk is thans reeds een nieuwe formulering vast te stellen;
- 3e dat echter bij het te voeren overleg de volgende formulering als richtlijn kan dienen:

„En aldus geroepen bij te dragen tot de opbouw van een Gode welgevallige samenleving der mensen, heeft de overheid, in onderwerping aan de Wet Gods, zich verre houdende van alle volstreekte machtsoefening, op het aan haar zorg toevertrouwde terrein en met de haar toekomstige middelen, iedere belemmering voor de prediking van het Evangelie en voor geheel de heilige dienst van God weg te nemen, opdat het woord des Heren zijn loop hebbe, het Koninkrijk van Jezus Christus voortgang vinde en alle anti-christelijke macht worde tegengestaan”;

en besluit daarom:

- 1e tot dat overleg uit te nodigen naast de kerken, die deelgenomen hebben aan de Gereformeerde Oecumenische Synode, voorzover zij de Nederlandse Geloofsbelijdenis als belijdenisgeschrift hebben, ook de kerken, van welke het laatste eveneens geldt, hoewel zij op de Gereformeerde Oecumenische Synode niet vertegenwoordigd waren, namelijk:
  1. de Gereformeerde Kerken in Indonesië;
  2. the Christian Reformed Church of America;
  3. die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika;
  4. die Nederduits Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika;
  5. the Reformed Churches of Australia;
  6. de Nederlandse Hervormde Kerk;
  7. de Christelijke Gereformeerde Kerken;
  8. de Gereformeerde Kerken (onderhoudende art. XXXI K.O.);
  9. de Gereformeerde Gemeenten;
  10. de oud-Gereformeerde Gemeenten;
  11. de Belgische Zendingskerk;
- 2e voor dit overleg uit te gaan van wat de Gereformeerde Oecumenische Synode van 1949 (Acta, art. 66) uitsprak ten aanzien van de kerk en staat en art. 36 N.G.B.;
- 3e vijf deputaten met twee secundi te benoemen, aan wie opgedragen wordt:
  - a. de kerken, die met onze kerken op de oecumenische synode van Amsterdam 1949 vertegenwoordigd waren, onder verwijzing naar de verklaring van deze oecumenische synode (art. 66), te vragen, of zij met de onze overleg willen plegen over de wijze, waarop de derde zinsnede van art. 36 Nederlandse Geloofsbelijdenis gewijzigd dient te worden;
  - b. aan de kerken, die eveneens de Nederlandse Geloofsbelijdenis als confessie hebben, maar niet in de oecumenische synode vertegenwoordigd waren, onder (herhaalde) toezending van de verklaring van deze oecumenische synode (art. 66) de vraag voor te leggen, of zij met deze verklaring kunnen en willen instemmen; en indien dit antwoord bevestigend luidt, die kerken eveneens uit te nodigen tot het overleg, onder a. genoemd;
  - c. bij het plegen van overleg met deze kerken als richtlijn te gebruiken de onder 3 van de uitspraken gegeven formulering;
  - d. indien er kerken zijn, onder b vermeld, die een ontkennend antwoord gaven, die zich niettemin bereid verklaren om met onze kerken overleg te plegen, met deze kerken afzonderlijk te spreken;
  - e. van een en ander rapport uit te brengen aan een volgende generale synode en zo mogelijk dit rapport vier maanden voor het samenkomen van de synode, bij welke het rapport ingediend wordt, aan de kerken toe te zenden;
- 4e deputaten, benoemd door de generale synode van 's-Gravenhage 1949, hartelijk dank te zeggen voor hun nauwgezette, veelomvattende arbeid”.

Tot zover het besluit van de gen. synode der Geref. kerken 1952/53.

Daar dit besluit verwijst naar de verklaring van de gereformeerde oecumenische synode, gehouden te Amsterdam 1949, volge hier de tekst dezer verklaring:

„Ten aanzien van de verhouding tussen Kerk en Staat spreekt de Synode uit:

- A. dat zij in overeenstemming met de belijdenis der Kerken die in haar midden zijn vertegenwoordigd, handhaaft, dat de Overheid door God is ingesteld en met macht is bekleed opdat zij voor haar deel en binnen de grenzen die aan haar autoriteit zijn gesteld de instandhouding van het menselijk leven en de ontplooiing daarvan overeenkomstig de beide tafelen van de Wet des Heren, zou bevorderen;
- B. dat de Overheid derhalve geroepen is de prediking van het Evangelie en heel den heiligen dienst van God met alle middelen haar van God gegeven te beschermen, opdat de vrijheid des gewetens om God naar Zijn Woord te dienen worde gewaarborgd en alle anti-

christelijke macht, waar zij de Kerk in de uitoefening van dezen haar heiligen dienst belaagt, moge worden tegengestaan en verhinderd;

- C. dat de Kerk de Overheid in deze haar van God verleende macht en dienst zal erkennen en eren; dat zij den vollen eis van het Evangelie zowel voor het leven van de Overheid als dat van de onderdanen getrouw zal verkondigen, en het gebod van den Apostel zal gedachtig zijn om smekingen, gebeden, voorbeden en dankzeggingen te doen voor alle mensen, voor koningen en allen die in hoogheid gezeten zijn, opdat wij een stil en gerust leven mogen leiden in alle Godsvrucht en eenzaamheid;
- D. dat de Overheid op straffe van haar heilig ambt te verzaken en zelf tot tyrannie te vervallen zich behoort te onthouden van te treden in het recht en de macht van den enigen Koning der Kerk Jezus Christus, die vanuit den hemel Zijn Kerk regeert en beschermt en eenmaal volkomen zal verlossen; zodat de gemeente met haar ambtsdragers in al hetgeen haar als haar taak en voorrecht door haar Koning is opgedragen en geschonken alleen aan Hem onderdanigheid en rekenschap verschuldigd is, en voor de komst van Zijn Rijk en de nederwerping van het Rijk van den Antichrist alleen op de kracht van Zijn Geest en de openbaring van Zijn Heerlijkheid haar verwachting zal stellen”.

Omtrent de voorgeschiedenis van deze verklaring zij meegedeeld dat het vraagstuk van de verhouding van kerk en overheid en met name de vraag in hoeverre art. 36 N.G.B. in overeenstemming is met de Heilige Schrift, door de Christian Reformed Church van Amerika en de Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika aan de orde werd gesteld op de eerste gereformeerde oecumenische synode te Grand-Rapids in 1946. Deze vergadering benoemde een commissie die de e.k. gereformeerde oecumenische synode had te rapporteren inzake de verhouding van kerk en staat. Naar aanleiding van dit rapport besloot de gereformeerde oecumenische synode van Amsterdam in 1949 zich aangaande de verhouding kerk en staat in de hier zo juist gereleveerde verklaring uit te spreken. Daar er ter synode verschillende interpretaties van art. 36 N.G.B. ter tafel waren, heeft deze synode:

„constaterende:

- a. dat onder de Gereformeerde Kerken verschil van mening bestaat ten aanzien van de betekenis en juistheid van de volgende woorden van Art. XXXVI der Confessio Belgica: „en hun ambt is..... *de hand te houden aan den Heiligen Kerkedienst, om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valschen godsdienst, om het Rijk des Antichrists te gronde te werpen en het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen, en het Woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt*”.
- b. dat art. XXXVI van de Confessio Belgica mitsdien in enkele belangrijke onderdelen niet geacht kan worden op ondubbelzinnige en voor de Kerken volkomen verantwoorde wijze het Gereformeerde belijden inzake het zo belangrijke stuk van de verhouding Kerk en Staat uit te drukken;

van oordeel zijnde:

dat er tussen de Gereformeerde Kerken die de Confessio Belgica als belijdenisgeschrift aanvaarden, in belangrijke mate zakelijke overeenstemming bestaat inzake het ambt der Overheid met betrekking tot de Kerk, de verkondiging van het Evangelie en het optreden der Anti-Christelijke machten, gelijk de Synode zelf tot een gemeenschappelijke verklaring daarover kon komen;”

uitgesproken:

„dat een gemeenschappelijke wijziging van de bestreden woorden van Art. XXXVI der Confessio Belgica in den zin waarin de Synode in haar algemene verklaring de verhouding van Kerk en Staat sub B zich heeft uitgesproken in belangrijke mate tot de eenheid en duidelijkheid van het Gereformeerde belijden aangaande de verhouding Kerk en Staat zou kunnen bijdragen en derhalve door haar aan de Kerken die de Confessio Belgica aanvaarden wordt aanbevolen.” (Vgl. art. 66 Acta G.O.S. 1949).

Naar aanleiding van deze uitspraak benoemde de gen. synode van de Geref. kerken in 1949 te 's-Gravenhage gehouden, een aantal deputaten om te onderzoeken of er inderdaad gegronde aanleiding bestond in de bestaande tekst van art. 36 N.G.B. wijziging aan te brengen, en indien deze vraag bevestigend beantwoord mocht worden, na te gaan op welke wijze het aanbeveling verdiende het door de G.O.S. van Amsterdam 1949 beoogde doel te verwezenlijken en voorts met welke kerken over deze aangelegenheid nader overleg zou gepleegd moeten

worden (Vgl. Acta, art. 468). Deze deputaten brachten rapport uit aan de gen. synode van de Geref. Kerken te Rotterdam 1952, hetwelk leidde tot het besluit zoals reeds is meegedeeld (Acta, art. 438, 479 en 480).

B. Besluit van de gen. synode van Hilversum - 1937.

Ter gen. synode van Hilversum - 1937 diende een bezwaarschrift van ds. C. van der Zaal tegen het „Rapport en de Conclusiën inzake de missieven over artikel 36 Ned. Geloofsbelijdenis (Bijlage Oc. Acta van de Generale Synode van de Chr. Geref. Kerk in Nederland 1928)”, alsmede een instructie van de particuliere synode van het Midden, „om de generale synode te verzoeken, een Commissie te willen benoemen, om te onderzoeken wat artikel 36 onzer Geloofsbelijdenis volgens de bedoeling onzer Vaders van de Overheid eischt”. Op voorstel van de commissie van rapport besloot de synode van Hilversum „deputaten te benoemen en dezen op te dragen deze zaak in studie te nemen en de volgende generale synode van rapport te dienen.” (Acta, art. 77, bijlage XVIII en XVIII A).

De Acta van de „volgende” generale synode vermelden „dat de broeders thans door omstandigheden niet in staat zijn een rapport in te dienen.” (Acta van de gen. synode van Apeldoorn - 1941, art. 48).

Het bezwaarschrift van ds. C. van der Zaal richtte zich tegen het rapport dat op de generale synode van Apeldoorn - 1928 werd uitgebracht naar aanleiding van een gravamen van br. P. Buter te Amsterdam en van een verzoekschrift van br. H. Sinneker te Wolfheze, die beide betrekking hadden op art. 36 N.G.B., en tegen de conclusies van dat rapport die door de synode werden aanvaard (Acta, art. 70 en bijlagen Oa-c).

Terwijl het schrijven van br. Sinneker een verzoek behelsde om een uitspraak te doen over art. 36, bevatte het schrijven van br. Buter een gravamen tegen de zinsnede „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk van de Antichrist te gronde te werpen.” Br. Buter was van oordeel dat de woorden „om te weren en uit te roeien” gelijk stonden met vernietigen of te niet doen. Volgens hem leert het Nieuwe Testament juist dat de vervolging met het zwaard ongeoorloofd is, ook voor de overheid. Gewezen wordt in zijn bezwaarschrift op Matt. 13 : 24-30, Zach. 4 : 6, de bestraffing van Petrus als hij het zwaard trekt, de smart van Paulus omdat hij de gemeente vervolgde, het voortdurend beroep van de Heiland „daar staat geschreven”, het onfeilbaar Woord van God: „Dat is het zwaard des Heiligen Geestes waarmede Hij de koninkrijken zal overwinnen.” Bij een beroep op het Oude Testament moet bedacht worden dat Israël een theocratie was. Trouwens nergens laat het Oude Testament zien dat Israëls koningen „hun godsdienst met de wapenen in de hand aan anderen opdrongen”. Hoe nauw ook aan elkaar verbonden, toch moet het onderscheid tussen kerk en staat niet uit het oog worden verloren. De overheid mag niet neutraal zijn maar moet „alles doen om het Koninkrijk van onzen Heere Jezus in de hand te werken..... Zij mag niet dulden, dat het ongeloof gepropagandeerd en gedekt wordt door hare autoriteit. Van geloofsdwang mag echter geen sprake zijn. Als Christennatie hebben wij wel te eischen, dat de Overheid het vaandel van het Christendom heeft hoog te houden. Wil Zij dit goed doen, dan kennen wij ook geen vrijheid van godsdienst. Deze gedachte komt voort uit de neutrale Staat-idee en uit de moderne wereldbeschouwing..... De Overheid (als Gods Dienaresse) heeft wel ter dege een roeping voor het Koninkrijk Gods. *Alleen zij onthoude zich van dwang..... Niet het stalen zwaard, maar het Woord onzes Gods, dat Geestelijke zwaard zal de wereld overwinnen en overtuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel.....* Ware dit goed begrepen, dan zou er veel ellende, schavotten en brandstapels voorkomen zijn in de middeleeuwen. Er zoude geen bloedige inquisitie noodzakelijk zijn geweest. Het uitroeien en weeren van afgoderij en valsche godsdienst is het werk van de Kerk des Heeren met het machtige geestelijke zwaard: *Daar staat geschreven, en de werking des Heiligen Geestes*”.

De part. synode van het Zuiden, waar br. Buter zijn bezwaar ter tafel had gebracht (via de classis 's-Gravenhage, toen hij lid was van de kerk van Delft) benoemde in 1926 een commissie om haar van voorlichting te dienen. Deze commissie rapporteerde aan de part. synode van 1927. In haar rapport merkte zij op dat de bewuste zinsnede geboren is uit de historie der kerk. De overheid had in deze landen veel gedaan om de reformatie door te voeren en tot grote bloei te doen komen. Het is niet juist volgens deze commissie, om alleen tegen de gewraakte zinsnede in oppositie te komen die mede door het verband wordt bepaald. Men moet bezwaar maken tegen alles wat hier inzake religie aan de overheid wordt opgedragen, en dus voorstellen dat dit gehele gedeelte uit art. 36 wordt geschrapt, of, indien men het ene wil handhaven, dan moet men ook het andere tot zijn recht laten komen. Aan deze fout is, volgens de commissie, de gereformeerde synode van 1905 niet ontkomen door wel het ge-

wraakte lid te schrappen maar de rest te handhaven. Zo is dit artikel „op bedenkelijke wijze verminkt”. Ontwifelbaar vast staat dat de overheid nooit neutraal mag staan t.o.v. de christelijke religie; als Gods dienaar is zij gebonden aan de wil van God, onderworpen aan de wet van dien God die zij moet dienen. Niemand zal toestemmen dat het de taak van de overheid is zorg te dragen voor de instandhouding en verbreiding van Gods Woord. Dat is de taak van de kerk. De commissie stemde toe dat de gewraakte zinsnede „onwillekeurig den indruk wekt alsof de Overheid hier met vuur en zwaard moet ingrijpen”. Immers de woorden „weren” en „te gronde werpen” schijnen te wijzen op wereldlijke machtsmiddelen. Maar volgens de commissie laten de Acta van de verschillende synoden het tegenovergestelde zien. Blijkens de Acta van 1574, art. 3, en van 1581, art. 42 en 44, hebben onze vaders bedoeld „dat de Kerken afgoderij, valsche Leer zullen bestrijden met geestelijke middelen, zonder eenig beroep op de Overheid met het zwaard”, hoewel er andere artikelen in deze Acta zijn die wel wijzen op de taak van de overheid om openbare afgoderij enz. te weren. De commissie kwam tot de conclusie „dat niet bewezen is, dat in Art. 36 aan de Overheid de taak wordt opgedragen, alle afgoderij en valsche leer enz. met wereldlijke machtsmiddelen te bestrijden; dat in de Acta van 1574 en 1581 hetzelfde gevoelen is neergelegd; dat in Art. 36 zeer zeker de taak omschreven wordt van de Overheid tegenover de Chr. religie; dat wij na de bestudering van het bezwaarschrift niet overtuigd zijn van de noodzakelijkheid om Art. 36 te wijzigen.”

Br. Buter werd van een en ander op de hoogte gesteld en ging, omdat hij niet voetstoots kon toegeven dat de gewraakte uitdrukkingen zien op geestelijke wapenen die immers de overheid niet ten dienste staan, met zijn bezwaren naar de gen. synode. Wanneer, zoals de part. synode stelde, niet bewezen is dat de overheid de afgoderij en valse leer met wereldlijke machtsmiddelen moet bestrijden, waarom staat dat dan in Art. 36? Het beroep op de Acta van 1574 en 1581 zegt, volgens br. Buter nog niets. Immers dit art. is opgesteld in 1559 en daarom „moeten wij den geest des opstellers hebben uit dien tijd”. Blijkens verschillende onderzoeken is het „aan geen twijfel onderhevig, dat hier de opstellers en onze vaders gedacht hebben aan het wereldlijke zwaard”. Volgens br. Buter bedoelt de zinsnede: „Dat op het publieke terrein des levens afgoderij en valschen godsdienst door de Overheid niet straffeloos mag worden geduld, maar desnoods met het zwaard moet worden gestraft”. Maar „de taak van de Overheid dient met die van de Kerk niet door elkander te vloeien. Het moet zoo omschreven worden dat een ieder duidelijk zijn taak ziet aangewezen.” Daarom stelde br. Buter de gen. synode voor in de plaats van de gewraakte uitdrukking te lezen: „En hun ambt is niet alleen acht te nemen en te waken over de politie, maar ook de hand te houden aan de naleving van de Wet der Tien geboden des Heeren onzes Gods, voor zooverre deze in aanraking komt met het openbare en publieke leven, opdat het Koninkrijk van Jezus Christus bevorderd worde en het rijk van den Antichrist worde afgebroken. Dit alles geschiede, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde”.

De commissie die van de gen. synode opdracht kreeg de stukken van br. Buter en br. Sinneker te onderzoeken en haar daarover te rapporteren, bepaalde zich in hoofdzaak tot het gravamen van eerstgenoemde omdat behandeling daarvan „vanzelf een antwoord inhouden” zal op het verzoekschrift van de laatste. Deze commissie constateerde dat „appellant geen enkel bewijs voor zijn verklaring dezer woorden aanvoert”. Hij heeft niet bewezen dat aan deze woorden de betekenis moet worden gehecht van „met het zwaard slaan”. De door hem aangehaalde teksten „zeggen niets over Art. 36, maar spreken alleen uit, dat de Kerk niet met het zwaard mag slaan”. De commissie was het geheel eens met de part. synode van het Zuiden toen deze opmerkte dat men de uitdrukking moet nemen in het verband, en dat men òf alles moet schrappen, òf het gehele gedeelte tot zijn recht moet laten komen. Evenzo stelde de commissie van de gen. synode zich achter de part. synode van het Zuiden inzake het beroep op de Acta van 1574 en 1581. Deze uitspraken dienen wel degelijk als bewijs „dat onze Vaders niet uitgingen van het standpunt, dat de Overheid met het zwaard afgoderij en valschen godsdienst moet weren en uitroeien”. (De synode van Dordrecht 1574 gaf advies hoe men het lezen van ketterse boeken zou kunnen tegengaan: vanaf de preekstoel moesten de mensen vermaand worden de Bijbel te lezen. Dit moest zo gebeuren, dat de namen van de „ongesonde Ketterische boeken” wel genoemd werden om het volk „af te manen”, maar „spaarlyk”. De boekdrukkers moesten vermaand worden zulke boeken niet te drukken en te verkopen. Bij huisbezoek moest worden toegezien dat dergelijke „schadelijke” boeken niet in de huizen zouden zijn en zo ze er waren, moest vermaand worden ze weg te doen. De synode van Middelburg - 1581 besloot bij de overheid consent te vragen om „openbaarlyk tegen de Papisten en Wederdooperen (te) disputeren”. Ook adviseerde deze synode tegen de „Ketterye” „Boeckkens” te schrijven of te vertalen.)

Voorts wees de commissie op het volgende:

„a. Dat door schrapping dezer woorden een gewichtig beginsel uit onze Belijdenis zou worden weggenomen, hetwelk in onze confessie dient gehandhaafd te blijven, zoolang althans onze confessie zich uitspreekt over de roeping der Overheid ten opzichte van de eerste tafel van de Wet des Heeren.

b. Het lijkt uwe Commissie niet onmogelijk, dat hier en daar in de kringen onzer Gereformeerde Vaders wel eens wat meer uit deze uitspraak is afgeleid, dan er werkelijk staat; zoodat er van deze uitspraak misbruik gemaakt is.

c. Uwe Commissie kan nooit toestemmen, dat de gewraakte uitdrukking zou willen zeggen, dat b.v. in een land, waar de Overheid confessie doet aan de Gereformeerde religie, alleen Gereformeerden zouden worden geduld en dat de ketters, of menschen met afwijkende gevoelens, door de Overheid met het zwaard moeten vervolgd en uitgeroeid worden. Er is hier toch geen sprake van het uitroeien van menschen, maar van *afgoderij* en *valschen godsdienst*. Hierbij dient men er nog wel op te letten, dat het hier niet raakt particuliere gevoelens of leeringen, die sommigen voorstaan; ook niet aan een kerkedienst als zoodanig, maar aan de *openbare* uitoefening van afgodendienst, en de toepassing van georganiseerde valsche gevoelens in het openbare leven. En nu bedoelt Art. 36, dat de Overheid in de openbare samenleving voor de eer van den waren God moet ijveren, door in het publieke leven te weren, dat is niet toe te laten, en uit te roeien, dat is te keeren en tegen te gaan elke openbare uiting in het *publieke* leven, die den waren God en den waren godsdienst aantast. Dat dit de bedoeling is van dit artikel blijkt, wanneer aan de bedoelde woorden voorafgaat: „opdat de ongebondenheid bedwongen worde en het alles met goede ordinantie onder de menschen toega”; en er op volgt: „opdat wij een gerust en stil leven leven leiden in alle godzaligheid en eerbaarheid”. Uit dit alles blijkt, dat dit Art. raakt het openbare leven, waar de Overheid als Gods Dienaresse heeft te waken, dat de zedelijke, godsdienstige grondslagen van een volk niet worden ondermijnd.

d. Dat het *woord* uitroeien niet altijd de betekenis heeft van het slaan met het zwaard, blijkt b.v. uit een gesprek van Marnix met Datheen”. Datheen merkte in dit gesprek naar aanleiding van de door de Prins van Oranje voorgestelde godsdienstvrede op, dat hij nooit had gelezen dat een christelijke vorst de „*uitgeroeide*” afgoderij weer had ingevoerd. Volgens de commissie kan dit woord hier onmogelijk betekenen „dat de Roomschen met het zwaard waren ter dood gebracht, maar het heeft alleen betrekking op het *openbare* leven; namelijk om de Roomschen dezelfde rechten als de Hervormden te schenken”.

Op grond van deze overwegingen kwam de commissie van de gen. synode tot de volgende conclusies:

- „a. Dat appellant zonder gegronde bewijs, als zijn meening vooropstelt, dat onder de gewraakte zinsnede moet worden verstaan: een weren en uitroeien met het *zwaard*;
- b. dat de gewraakte zinsnede niet los te denken is van den overigen inhoud van het artikel;
- c. dat door de schrapping van die woorden een gewichtig gedeelte zou worden weggenomen;
- d. dat de woorden, die appellant in de plaats van den gewraakten zin zou willen stellen, niets anders zeggen, dan onze belijdenis uitspreekt;
- e. dat naar de meening van uwe Commissie, de bestreden uitdrukking niets anders bedoelt dan aan te geven *welke* roeping de Overheid heeft in betrekking tot het publieke leven;
- redenen om welke uwe Commissie meent dat voor het bezwaar van appellant geen grond is en aan zijn verzoek om die bepaalde zinsnede weg te nemen en er door hem voorgestelde woorden voor in de plaats te zetten, niet kan worden voldaan.”

Bij de behandeling van dit rapport ter synode spraken de preadviseurs er hun voldoening over uit. „Er wordt op gewezen, dat de Belijdenisschriften eigendom zijn van alle Kerken van Geref. belijdenis, binnen- en buitenlandsch, en daarom verkeerd zou gehandeld worden, als onze Kerk een belijdenisschrift zou wijzigen. Ook is het in het onderhavige geval niet noodig, omdat de gewraakte uitdrukking ziet op het publieke leven. Wijlen Dr. A. Kuyper heeft uitgesproken: „Art. 36 blijve ons ideaal.” *Met groote waardeering voor den arbeid der Commissie worden de conclusies van het rapport aangenomen.*”

Tegen dit rapport en de door de synode van Apeldoorn-1928 aangenomen conclusies ervan richtte zich het bezwaarschrift van ds. C. van der Zaal dat de synode van Hilversum te behandelen kreeg. Hoeveel waardering hij ook had voor de arbeid eraan besteed toch was ds. C. van der Zaal van oordeel dat rapport en conclusies duidelijk sporen vertoonden „hoe bij de opstelling met *overhaasting* is te werk gegaan. Argumenten worden gebruikt, die met de betreffende zaak niets te maken hebben en dus schijnargumenten zijn”. Derhalve verzocht

de appellant om „èn het rapport èn de conclusiën in te trekken; en om één, of meer commissiën te willen benoemen, om de volgende Synode van voorlichting te willen dienen over:

- 1e. hetgeen Art. 36 volgens zijn oorspronkelijke bedoeling van de Overheid eischt;
- 2e. of deze eisch is in overeenstemming met Gods Woord;
- 3e. of, en — zoo ja — hoe dit art. daarmee in overeenstemming gebracht kan en moet worden”.

Ter verduidelijking van zijn bezwaren ging dit bezwaarschrift vergezeld van een toelichting, tevens was er een referaat aan toegevoegd door de appellant op een predikantenconferentie gehouden. Dit referaat is niet in de Acta opgenomen. Het is evenwel afgedrukt in „Ons Correspondentieblaadje” Orgaan van de Bond van Chr. Geref. Mannenverenigingen in Nederland, October 1936 no. 20. In de toelichting wordt betoogd dat de „kerkelijke goedgekeurde exegetische over de bestreden uitdrukking” de „ware beteekenis daaraan oorspronkelijk gehecht” ontzenuwt. Vergelijking met de bestaande gereformeerde belijdenissen uit die tijd ontbreekt. Over de gevoelens van de gereformeerde dogmatici uit die tijd wordt gezwegen. Evenzo over het heersend algemeen gevoelen van die tijd. Noodzakelijk was geweest om hetgeen de belijdenis oorspronkelijk leerde te toetsen aan de H. Schrift. Evenmin had een gedegen studie over het onderscheid, ontstaan door de ineensinking van de theocratie, tussen hetgeen het Oude en Nieuwe Testament van de overheid eist, mogen ontbreken. Het onderscheid dat wordt gemaakt tussen het uitroeien van mensen en het uitroeien van afgoderij en valse godsdienst is onwezenlijk. Dat „uitroeien” de betekenis zou hebben van „verbieden” is een gezochte verklaring en zou een onduldbare overdrijving betekenen omdat verbieden iets anders is dan uitroeien. Wanneer in het rapport wordt betoogd dat het niet onmogelijk is dat er hier en daar in de kringen der gereformeerde vaders weleens wat meer uit de onderhavige uitspraak is afgeleid dan er werkelijk staat, zodat er van deze uitspraak misbruik is gemaakt, dan worden deze vaders op omzichtige wijze zwaar beschuldigd zonder enige motivering. De geciteerde plaatsen uit de synodebeslissingen van 1574 en 1581 zeggen niets omdat er met geen woord wordt gerept over de taak en de roeping van de overheid; de kerk droeg haar ambtsdragers op om het geestelijk zwaard te hanteren, haar roeping getrouw te vervullen ook in de bestrijding van de ketters. Wat inzake Datheen is aangehaald heeft bij nauwkeurige lezing en citering juist de omgekeerde betekenis. Deze eiste juist van Willem van Oranje dat hij de roomsen zou uitroeien en niet slechts de straat en het publieke leven zou ontzeggen. In het bij dit bezwaarschrift gevoegde referaat over „De roeping van de overheid in het licht van Art. 36” stelde de appellant o.m. de vraag of het juist is dat de belijdenis zich uitsprekt over de ambtelijke werkzaamheid van de overheid. De taak van de overheid ligt op het terrein van de ethiek, waarover de catechismus handelt in het stuk der dankbaarheid. Wil men deze zaak in de belijdenis opnemen, dan zijn er zeker nog veel meer ethische aangelegenheden, waarover de belijdenis zich zou moeten uitspreken. Aangehouden wordt hoe de tekst van art. 36 reeds in 1566 werd gewijzigd, toen de zin „ende officie, en is niet alleenlick te bedwingen ende te waken ouer de Burgerlicke regeringhe ende policie, maer oock ouer de Kerckelicke saken” veranderd werd in „en hun ambt is niet alleen acht te nemen en te waken over de politie, maar ook de hand te houden aan de heilige kerkedienst”. De kerkelijke zaken worden niet meer ongelimiteerd onder de overheid gebracht. Voorts wordt betoogd dat het een exegetische fout is de gewraakte woorden figuurlijk te verklaren terwijl men er niet aan denkt de rest ook figuurlijk te verklaren. Een letterlijke verklaring wordt historisch geëist, eveneens confessioneel en dogmatisch. Vele voorbeelden worden geciteerd. Nergens wordt in het Nieuwe Testament aan de overheid enige bevoegdheid gegeven in religiezaken. Dit zwijgen is juist in die situatie veelzeggend. Staat en kerk hebben elk een eigen terrein van God ontvangen met onderscheiden taak. Als diensdijns Gods is de overheid bekleed met goddelijke autoriteit en moet zij leven naar Gods wil. Zij mag zich echter niet begeven op het terrein van de kerk, maar heeft wel een dure roeping jegens de kerk, jegens de waarheid, jegens het rijk van de Here Jezus Christus. Zij moet de waarheid de beste kansen geven om de dwaling te bestrijden. Dit geschiedt wanneer de waarheid zich onbelemmerd uiten kan, wanneer de belijders tot verweer gedrongen worden, wanneer aan de dwaling elk uitzicht op een martelaarskroon ontnomen wordt. Indien de overheid geweld gebruikt zoals in Rusland enz. dan zal dat zich doorgaans keren tegen de kerk des Heren in deze zondige wereld.

De door de synode van Hilversum ingestelde commissie van onderzoek en rapport kon niet in alle dingen de bezwaren tegen „1928” ingebracht, delen, maar voelde wel welke zeer principiële vraagstukken hier aanhangig waren en adviseerde daarom de synode deputaten te benoemen „om deze vraagstukken nader in studie te nemen, waarbij de gelegenheid zich tevens zal voordoen, om zondig het rapport, aangenomen in 1928, aan nadere revisie te onderwer-

pen" (Acta, bijlage XVIII A). Tot welk resultaat de arbeid van deze door de synode benoemde deputaten heeft geleid, is hierboven reeds uiteengezet.

Na deze oriëntatie omtrent de motivering van het besluit van de synode van Rotterdam - 1959 zij opgemerkt dat de aan uw deputaten verstrekte opdracht - bestudering van de vragen in betrekking tot art. 36 N.G.B. - enerzijds de mogelijkheid biedt alle vragen die verband houden met het brede terrein van kerk en staat/overheid in hun onderlinge verhoudingen, aan de orde te stellen, maar daarom juist anderzijds tot beperking noopt, daar ondanks de breedheid van de opdracht althans in eerste instantie de aan de orde zijnde zaken de aandacht verdienen zoals deze in de motivering zijn gesteld. Eerst moet dan worden nagegaan hoe art. 36 te verstaan is, en vervolgens hoe art. 36 in het licht van de Heilige Schrift te beoordelen is. Uw deputaten splitsen daarom de volgende uiteenzetting in een confessioneel en een exegetisch deel.

II. CONFESSIONEEL DEEL.

Van groot belang voor de juiste historische interpretatie van art. 36 is de kennis van het gevoelen van Calvijn en anderen uit de tijd van de reformatie. Dat zij evenwel de invloed hebben ondergaan van opvattingen die in die tijd algemeen waren, behoeft geen nader betoog. Derhalve bieden deputaten eerst een

A. Historische inleiding.

De onderhavige kwestie werd voor de kerk actueel toen zij met en na Constantijn de Grote te maken kreeg met een overheid die de kerk niet meer vervolgde, maar begunstigde en weldra tot staatskerk proclameerde (zie Berkhof, De kerk en de keizer). Nadat de kerk gedurende twee eeuwen een staat tegenover zich had gezien die haar te vuur en te zwaard had achtervolgd, veranderde de situatie radicaal toen Constantijn zich openlijk aan de zijde van de kerk schaarde. Deze diep ingrijpende verandering betekende evenwel niet dat terstond voor alle vragen die hierbij rezen, het rechte antwoord werd gevonden dat in overeenstemming was met het wezen van de kerk.

Ook al kan niet ontkend worden dat Constantijn een eerlijke poging heeft gedaan dit antwoord te vinden, toch moet geconstateerd worden dat hij de oude romeinse verhouding tussen staat en religie in feite heeft voortgezet, zij het op christelijke wijze. Hoeveel religies het romeinse rijk ook duldde, met een verbeterd ijver en niets en niemand ontziende consequentie eiste de overheid van haar onderdanen de keizercultus, de betrachtning van de staatsgodsdienst niet alleen om de gunst der goden te verkrijgen, maar ook tot versterking van de rijkseenheid, als de onzichtbare hechte band die de staat weerstand gaf tegen alle ondermijnende krachten. De vergoddelijking van de keizer, in wezen dus van de staat, is onbetwistbaar een wezenlijk bestanddeel van alle religies in de antieke wereld. Reeds Israël had daarmee kennis gemaakt in de dagen van Antiochus IV Epifanes die meedogenloos uitroeide wat hij beschouwde als aantasting van zijn staatsgodsdienst (Dan. 11). Vooral in het oosten van het rijk was deze cultus sterk verbreid en werd hij als een effectief middel beschouwd om de labiele rijkseenheid te schragen en de volkeren geestelijk te binden. Ieder mocht op eigen manier „zalig” worden, mits de „goddelijke” keizer werd vereerd. Deze godsdienst was burgerplicht.

Aan deze eis konden de christenen onmogelijk voldoen. Het evangelie verdraagt zich niet met de „vergoddelijking” van wat ook ter wereld. Wie christen werd verzaakte dus de eerste burgerplicht. Maar doordat de goden nu minder offers kregen werd het rijk bovendien in gevaar gebracht. Vandaar de vervolgingen onder zovele keizers, nu eens fel, dan weer gematigd, maar altijd waren zij strafbaar, ook al was een van de ergste vervolgers, Diocletianus zich er zeer wel van bewust dat door staatsdwang over de gewetens veel meer verloren dan gewonnen wordt.

Wanneer de God van de christenen een realiteit blijkt te zijn waarmee gerekend moet worden, mag het belang van het rijk niet verhinderen dat Hij vereerd wordt. Dat is de achtergrond van het edict dat keizer Galerius in 311 op zijn sterfbed uitvaardigt waarin hij de christenen vrijheid van godsdienst toestond. Aanvankelijk poogt Constantijn dan min of meer een vrije kerk in een neutrale staat te realiseren, maar langzamerhand kwam hij tot een christelijke staatsgodsdienst. De gunst van God, al verkregen door de kerk vrij te laten en te begunstigen, wordt pas dan zeker als officieel alle afgoderij waardoor de toorn van God wordt opgewekt, is afgezworen. Toch heeft hij nimmer zijn onderdanen gedwongen tot de kerk toe te treden. Zijn zoon Constantius ging verder: „Het bijgeloof moet ophouden. De waanzin der offers moet worden afgeschafte”. Binnen de stadsmuren mogen geen tempels blijven staan. Weldra wordt het christelijke geloof burgerplicht. Het is Theodosius de Grote

die daartoe in 380 een wet uitvaardigt. Het christelijk geloof in orthodoxe zin is alleen „katholiek”: „Wij bevelen dat de overigen die wij uitzinnig en dwaas achten, de smaad moeten dragen van ketters te zijn..... Zij moeten getroffen worden allereerst door de goddelijke wraak, maar dan ook door straf onzerzijds, waartoe wij het gezag aan het hemelse oordeel ontlenen”. Niet alleen het heidendom, ook de ketterij is verboden. Onophoudelijk vaardigen de keizers voortaan wetten daartegen uit – blijkbaar steeds weer opnieuw nodig! „Wij willen dat de ketterij als misdrijf tegen de staat wordt beschouwd, omdat wat op godsdienstig gebied misdaan wordt, aan allen schade toebrengt”, ook al wordt er de voorkeur aan gegeven dat de ketters zich bekeren; dan worden ze niet gestraft. De vraag in hoeverre niet alleen politieke berekening, maar ook een zeker theocratisch roepingsbesef deze keizers gedreven heeft, is moeilijk te beantwoorden. Constantijn schijnt dit besef niet vreemd geweest te zijn. Bij de keizers die na hem kwamen, is in elk geval de christelijke invloed vrij dubieus omdat allerlei andere motieven een rol blijken te spelen. Zeker is dat zij lang niet zo energiek en welbewust de kerstening van het leven hebben nagestreefd als het heidendom en de gedwongen overgang tot het christendom. Blijkbaar was het hun genoeg als hun onderdanen in cultische zin christen werden en God volgens christelijk voorschrift dienden, dan zou het hun en hun rijk goed gaan. Wilde aanvankelijk Constantijn zich niet met de interne zaken van de kerk bemoeien, de omstandigheden dreven hem ertoe: „Wat anders staat mij te doen met het oog op mijn ambt en op de taak van de keizer, dan dat ik de dwalingen verdrijf, alle overmoed de kop indruk en bewerk dat allen de ware religie en de verschuldigde dienst in eenheid en eendracht aan de almachtige God bewijzen?” Lettend op het welzijn van zijn rijk, acht hij zich geroepen de „eenheid en eendracht” te bewaren en in te grijpen als de kerk zelf niet bij machte is deze te herstellen (concilie van Nicea, 325!). Wat eerst nood was, werd weldra deugd! Doch niet de eendrachtig beleden waarheid, maar de cultische eensgezindheid die de rijkseenheid schraagt en vooral de goedgegunstigheid van God jegens het rijk verzekert, is de hoofdzaak, waarvoor de kerk eventueel moet buigen (Athanasius). Voor zijn zonen werd deze staatsbemoeïing een vanzelfsprekend iets: de keizer is de opperste leider van de kerk (Constantius: „Wat ik wil, dat zal de wet zijn in de kerk”). Zij gebruikten de christelijke godsdienst ter zelfhandhaving van de staat, versterking van de rijkseenheid en verzekering van de gunst van God, zoals ook de oude staatsgodsdienst der Romeinen was gebruikt door de heidense keizers.

Over het algemeen heeft de kerk deze toch twijfelachtige hulp van de overheid tegen het heidendom en de ketterij dankbaar geaccepteerd en zelfs aangemoedigd. Men zag deze hulp als een noodzakelijk gevolg van het feit dat de overheid vóór het Evangelie koos. De waarheid van het Evangelie duldt geen zich afzijdighouden, daarom moeten heidendom en ketterij zelfs op straffe des doods uitgeroeid worden en wordt dit als een daadwerkelijke bevordering van het Evangelie toegejuicht. Met een beroep op Deut. 13 : 6-18 roept Firmicus Maternus de keizers op: „Dit wordt u door de wet van de hoogste God geleerd dat uw gestrengheid de misdaad der afgoderij moet vervolgen”. Dan blijft het loon niet uit op de gewelddadige uitroeiing van het heidendom en de proclamatie van het christelijke geloof tot burgerplicht. Het is het belang van de staat dat de ware dienst van God tot algemene en officiële zaak wordt verheven (Ambrosius). Evenals staatsdwang accepteerde men ook als haast vanzelfsprekend de staatsinmenging in de zaken van de kerk. Deze werd zelfs uitgelokt (Donatisten). Men vroeg niet aan de keizer zich afzijdig te houden, maar juist in de kerkelijke twisten partij te kiezen voor de waarheid, wat uiteraard betekende: voor de eigen partij, tegen de andere partij, zelfs met dwang.

Hoewel deze houding de overheersende was, verhieven zich toch stemmen die pleitten voor tolerantie (niet de tolerantie die voortkomt uit gebrek aan overtuiging of twijfel t.a.v. de waarheid), in het besef dat het Evangelie innerlijk geloof eist dat niet afgedwongen kan worden uit eerbied voor en in vertrouwen op de overtuigende kracht van de Heilige Geest. De ernst van het Evangelie wordt gediscrimineerd door uiterlijke dwang omdat deze zou insluiten dat het alleen gaat om de uiterlijke daad, een veruitwendiging en vervlakking dus van het geloof. Een staatsreligie heeft geen interesse voor het innerlijke; alleen met de daad van het offer was de keizercultus tevreden, terwille van het welzijn van de staat; desnoods werd die daad met geweld afgedwongen om de goden gunstig te stemmen zoals de jonge christelijke kerk aan den lijve ondervonden had. Maar het innerlijke was diezelfde staat volkomen onverschillig, mits men maar meedeed aan de verering van de keizer c.q. de staat. Het was een geweldige stap toen Constantijn officiële verering van zichzelf als een goddelijk wezen prijs gaf. Maar met name zijn opvolgers waren maar al te zeer geneigd op het oude spoor onder christelijke naam voort te gaan. Eeuwenlang had deze verering als een van de hechtste fundamenten gegolden voor de eenheid en het welzijn van het oude romeinse rijk. De daarmede

gepaard gaande intolerantie verloochende men zo maar niet. Toch was het besef dat Evangelie en dwang elkaar uitsluiten ook in deze eeuw aanwezig. Hier kunnen de namen genoemd worden van Tertullianus, Lactantius, Hilarius van Poitiers en vooral Athanasius. Hartstochtelijk getuigt deze laatste – die zelf de zinloosheid van dwang ondervonden had – tegen elke dwang waarmee men de waarheid aan anderen wil opleggen. Het Evangelie sluit afgeperste onderwerping uit. Het gewelddadig dwingen van onwillenden „behoort bij mensen die geen vertrouwen hebben in hun eigen geloof. Zo doet de duivel omdat hij geen waarheid bezit..... Want met geen zwaarden of pijlen, noch met behulp van soldaten wordt de waarheid verkondigd, maar met overreding en raadgeving. Wat is dat voor overreding, waar de vrees voor de keizer heerst? Wat is dat voor raadgeving, als ieder die haar tegenspreekt, dat met verbanning en dood bekoopt?..... Want het behoort tot de godsvrucht om niet te dwingen, maar te overreden..... Want ook de Here zelf dwingt niet”. Uit de strijd die Athanasius heeft gevoerd, blijkt overduidelijk dat hij absoluut niet heeft bedoeld dat waarheid en dwaling in de kerk gelijk recht hebben, maar de waarheid wordt niet door geweld gediend, noch verdedigd. Zij verdedigt zichzelf.

Helaas vonden deze stemmen heel weinig weerklank. Het merendeel was overtuigd dat de desnoods afgedwongen verering van God Hem welgevallig was. De kerk zal zeker gehoopt hebben dat wat met dwang begon, op de duur in vrijwilligheid zou eindigen. Maar men zag voorbij dat het geloof daardoor een uiterlijke daad werd, overigens geheel in de lijn van de theologische ontwikkeling, toen het avondmaal een offer werd en middelpunt van de eredienst, en het geloof plaats moest maken voor verdienstelijke werken, een „verromeinsing van de christelijke cultus en het christelijk geloof” (Berkhof).

Meer dan iemand anders heeft Augustinus met het probleem van de tolerantie en intolerantie geworsteld, waarbij de laatste het tenslotte gewonnen heeft. Zijn visie heeft theologisch en praktisch de kerkelijke houding eeuwenlang beheerst. Aanvankelijk kon hij niet instemmen met de toepassing van de wetten tegen de ketters: „Wie vervolgt is des duivels, wie vervolgd wordt is Godes”. Pas onder aandrang van zijn medestanders die hem vertelden van de heilzame werking van deze toepassing waardoor vele ketters – later „dankbaar” voor de „hulp” hun geboden – tot het ware geloof kwamen, wijzigde hij zijn inzicht en trachtte het geoorloofde van dwang ook op grond van bijbelplaatsen aan te tonen. „Niet op het feit van de dwang moet worden gelet, maar daarop of datgene waartoe men gedwongen wordt, goed of kwaad is. Niet dat iemand tegen zijn wil goed kan zijn; maar uit vrees voor lijden laat hij ofwel de trots varen die hem belemmert, ofwel hij wordt gedwongen kennis te nemen van de hem tot nu toe onbekende waarheid, zodat hij uit vrees of het verkeerde verwerpt waar hij voor opkwam, of het ware zoekt dat hij niet kende, en nu vrijwillig vasthoudt wat hij eerst niet wilde aanvaarden... Meent gij dat niemand moet worden gedwongen tot gerechtigheid als ge leest dat de huisvader tot zijn dienaren zeide: Al wie ge vindt, dwingt ze in te komen?” Het is vooral deze Schriftplaats uit Luc. 14 : 23 die een grote rol heeft gespeeld. De overheid is, volgens Augustinus, geroepen deze dwang toe te passen. Evenwel bij hem prevaleert niet het beroep op het eigenbelang van de staat, maar de zendingroeping van de kerk die niet wil dat de dwalenden verloren gaan, doch hij verwarde de roeping van de kerk en de opdracht van de overheid. Te laat bemerkte hij dat de overheid iets anders bedoelde dan de kerk, zodra zij de roeping van de kerk overnam en effectueerde, ook al betoogde hij met kracht dat de overheid met haar maatregelen het pastorale doel niet uit het oog mocht verliezen noch misbruik maken van haar macht. Het „dwingt ze in te komen”, (compelle intrare) heeft tot verschrikkelijke consequenties geleid in de eeuwen na Augustinus, toen men zijn motivering, zijn aarzeling en de beperking toen hij tenslotte toegaf, vergat en deze woorden meedogenloos toepastte.

Liggen de wortels van het „weren en uitroeien van alle afgoderij en valse godsdienst” in de 4e eeuw, deze eeuw laat echter ook nog een andere lijn zien. De kerk heeft zich – althans in het Westen – niet willoos gevoegd onder het juk van de overheid, maar ook gestreden voor haar vrijheid. Reeds de synode van Sardica (342) kwam daarvoor op. Onder de verschillende kerkelijke leiders moet ook hier weer Athanasius genoemd worden. Nog in 335 had hij zich op de keizer beroepen en in 339 was hij verontwaardigd niet over de staatsinmenging op zichzelf, maar over het feit dat de staat zijn vijanden steunde. Omstreeks 350 evenwel is hij – onder invloed van zijn westerse medestanders – tot duidelijker inzicht gekomen dat het de overheid niet geoorloofd is in de zaken van de kerk in te grijpen. Fel keert hij zich tegen keizer Constantinus die hij als een voorloper van de antichrist betitelt, omdat deze de vrijheid van de kerk had aangerand. Maar het is met name Ambrosius geweest die onvermoeid voor die vrijheid is opgekomen en pertinent alle staatsinmenging afwees: „De belasting is des keizers, dat wordt niet geloofd. De kerk is van God, ze mag in geen

geval aan de keizer worden toegekend. Want de tempel Gods kan niet tot het recht des keizers behoren. ...De keizer staat binnen de kerk, niet er boven. Een goed keizer zoekt immers de steun der kerk en weigert die niet". De keizer „zoon der kerk" – scherper dan Ambrosius heeft in de 4de eeuw niemand het pleit voor de vrijheid van de kerk gevoerd en in het Westen is de kerk de vrijheidseis blijven stellen en voor de vrijheid blijven strijden (Gregorius VII, Calvijn enz.).

Onlosmakelijk hangt hiermede samen het besef dat ook in de 4de eeuw tot ontwikkeling kwam en zijn invloed de eeuwen door oefende nl. dat de staat zich gebonden moet weten aan de wet Gods, ook al vergat men al te zeer dat juist de heerschappij Gods niet door het zwaard, maar door Woord en Geest geoefend wordt. Het is in deze tijd dat de overtuiging levendig is geworden dat de overheid in haar ambt gebonden is aan het Woord des Heren, en dat de kerk geroepen is de overheid daarop te wijzen, haar daden onder de kritiek van het Woord te stellen, en zo nodig haar te vermanen wanneer zij van dat Woord afwijkt. Dat dit besef pas langzaamaan is doorgebroken, is begrijpelijk. Evenzeer dat het zich aanvankelijk averechts uitte in wetten ter onderdrukking van de heidenen en de ketters. Het is vooral Lucifer van Cagliari geweest die als eerste welbewust de passieve houding tegenover de keizer losliet en principieel afrekende met het eeuwenoude romeinse beginsel van voorspoed dank zij godsdienst, door Constantijn vanzelfsprekend christelijk geijkt. Het door hem tot ontwakning gebrachte theocratische besef is door mannen als Athanasius, Hilarius en vooral Ambrosius levendig gehouden. Maar tegelijkertijd bleek ook bij Ambrosius hoe moeilijk theocratie en tolerantie elkaar verdragen. Positieve en officiële begunstiging jegens het heidendom is de keizer niet geoorloofd die immers in al zijn ambtelijk handelen onder het gebod Gods staat (conflict over het altaar in de senaatszaal, de afgebrande synagoge te Callinicum). Maar Ambrosius heeft ook de buitenkerkelijke politiek van de keizer aan Gods geboden gemeten en als het moest hem teruggeroepen tot gehoorzaamheid aan die geboden (bloedbad in Thesalonica - 390). In de middeleeuwen zijn de pausen de dragers geweest van dit theocratisch besef, die niet alleen stredden voor de vrijheid van de kerk, maar ook daarvoor dat alle wereldlijke overheden zich voor het gezag der kerk moesten buigen, ook al is die strijd menigmaal vertroebeld door de pauselijke begeerte naar politieke opperheerschappij over de overheden. Toch is het theocratisch ideaal van machtige stuwende betekenis geweest voor heel de middeleeuwen. De drager van de hoogste staatsmacht is onderworpen aan het zedelijk gebod van de kerk omdat hij christen is, en is zo naar Gods wil het machtsinstrument voor de opbouw van een christelijke wereld. Hoe vertroebeld in menig opzicht ook, men beseftte dat er geen terrein is of macht ter wereld die niet aan het Woord en het gebod van God onderworpen is, ook de overheid niet. Daarom kan en mag de kerk niet stilzwijgend toezien. Alleen een overheid die bewust uit het Woord van God wil leren wat gerechtigheid is, kan duurzaam haar onderdanen regeren „rechtvaardig, wijs en zacht". Alleen dan is er beteugeling van de steeds weer opkomende neiging naar machtswellust en willekeur. Alleen dan wordt het staatsleven gezegend. En zo alleen is er een „stil en gerust" leven mogelijk voor de onderdanen. Dit beginsel heeft heel de westerse kerk de weg gewezen. Calvijns werk in Genève en art. 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis getuigen daarvan. Dit is het beginsel van alle ware christelijke staatkunde.

Dit beknopte overzicht van de strijd die in de 4e eeuw is gevoerd en die in principe de lijnen heeft bepaald voor de komende eeuwen, maakt ook duidelijk dat de reformatie in wezen met dezelfde vragen te maken kreeg, die gedurende twaalf eeuwen nimmer tot rust waren gekomen, en zelfs met toenemende heftigheid toen weer aan de orde kwamen. Op de een of andere wijze was het probleem van de verhouding tussen kerk en staat, overheid en godsdienst, wereldlijke macht en geestelijke macht nu eens meer dan weer minder actueel; sloeg de weegschaal nu eens naar deze dan weer naar de andere kant over. Het groeide uit tot een ontzaglijk geschil tussen keizer en paus waarbij tot tweemaal toe eerst de staat, dan de kerk triumfeerde, totdat de reformatie, na een nieuwe zegepraal van de staat, aan het geding in die vorm een einde maakte en een geheel andere ontwikkeling voorbereidde die op haar beurt weer ogenblikken van dramatische spanningen bracht. Ondertussen bleven de vragen betreffende de vrijheid van geweten, de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van eredienst, de vrijheid van kerkformatie de geesten bezig houden. Nu eens valt een toenemende onverdraagzaamheid te constateren die zich eerst tegen arianen, vervolgens tegen niet-katholieken richtte en met name zich in zeer harde wetsbepalingen tegen de joden openbaarde, aan wier godsdienst men een einde wenste te maken. Dan weer onthoudt de overheid zich in het algemeen van geloofsdwang en hebben zelfs de joden een vrij dragelijk bestaan. Met meedogenloze hardheid dwong Karel de Grote de saksers tot het christelijke geloof, dat hem tevens staatkundig profijtelijk was. Niet steeds was het doelbewuste machtsuitbreiding die de overheid

drong tot bemoeiing met kerkelijke zaken, dikwijls was het ook toegewijde vroomheid aan kerk en religie. Veelszins lagen de zaken ongedifferentieerd en ordende de overheid rechte wat de kerk geestelijk deed in het besef van de noodzakelijke eenheid in het corpus christianum, zodat in de 11de eeuw in Frankrijk en Duitsland ongehoorzaamheid aan de kerk zonder meer als ketterij met de dood werd bestraft. Nu eens ging de staat voorop in onverdraagzaamheid (Frederik Barbarossa, Philips Augustus) met talloze terechtstellingen, met vervolging en onderdrukking bijv. van de joden, en stimuleerde zij de kerk tot ijver in het tegengaan van dwalingen, dan weer – doorgaans regel – ging de kerk voorop (Waldenzen- en Albigenzenoorlog). In de 13de eeuw kwam de inquisitie op met name onder leiding van de orde der Dominicanen die zich de naam „*Domini canes*” (honden van de Heer) verwierven. Maar tevens wisten de meeste overheden zich het recht van placet toe te eigenen, tot Spanje en Napels toe, ook al verleende paus Alexander VI zich het recht om al het door Columbus ontdekte land in leen te geven aan Spanje's koning krachtens het pontificale recht, naturaliter en potentialiter te oefenen over heel de wereld met het doel het Evangelie te prediken het Koninkrijk van Christus te doen vorderen indien nodig met het zwaard.

Ondanks alle uitwendige tegenstellingen wist de gehele christenheid zich in de middeleeuwen één vooral omdat de ongedeelde kerk die men of oprecht of werktuigelijk aanhing, er in geslaagd was de gehele samenleving min of meer met haar geest te doordringen. Daarom is het niet verwonderlijk dat toen deze kerk door het intreden van de reformatie werd gespleten, heel het maatschappelijk en staatkundig leven daardoor werd beroerd. Al de oude vragen kwamen op nieuwe wijze weer aan de orde. Het was het sinds de 4e eeuw gegroeiende en gedurende de middeleeuwen door alle strijd heen bevestigde inzicht dat de overheid behoorde te beslissen welke godsdienst binnen haar grenzen de heersende zou zijn en welke zij desnoods met haar zwaard beschermen zou, dat zich in de reformatie-eeuw onweerstaanbaar deed gelden, terwijl het dagelijkse leven zich al meer aan het keurslijf van de kerk – reeds omstreeks het jaar 1300 begonnen, nu versneld – ontworstelde. Zo ontstonden in West-Europa allerlei nieuwe staatskerken, waarin theocratie en tolerantie evenzeer om de voorrang streden voorzover het eigen formatie betrof, en intolerantie het pleit menigmaal won. Nu eens werd de reformatie door de publieke macht gestuit, dan weer met behulp van de staatsmacht tot de overwinning geleid. En omgekeerd de roomse kerk hier te vuur en te zwaard hulp geboden en staande gehouden, daar van hogerhand het leven bemoeilijkt zo niet onmogelijk gemaakt. Maar naar beide zijden verschaft de overheid zich een bijzonder sterke positie en hield schier volledig de ontwikkeling van het kerkelijke leven in haar hand.

B. Calvijns opvatting omtrent de roeping van de overheid inzake de religie.

Reeds in de eerste editie van de Institutie (1536) heeft Calvijn zich uitgesproken over de roeping van de overheid inzake de religie. Zijn opvatting komt het meest overeen met die van de Eerste Helvetische Confessie die in 1536 was opgesteld (door Bullinger en anderen). In art. 24 van deze confessie staat: „Al degenen die van de heilige gemeenschap en het gezelschap der kerk zich afscheiden en afzonderen, vreemde, ongoddelijke leer in de kerken invoeren of zulke leer aanhangen, welk euvel in onze tijd het meest bij de wederdopers gevonden wordt, indien zij naar de waarschuwing der kerk en de christelijke vermaning niet luisteren en die gehoorzaam zijn, maar hardnekkig in hun twist en dwaling tot nadeel en verleiding der kerk willen volharden, dezulken zullen door de macht der overheid gestraft en in toom gehouden worden, opdat zij de kudde Gods met hun valse leer niet vergiftigen en bevleken.” En in art. 26: „Daar alle macht van de overheid van God komt, is het haar hoogste en voornaamste ambt (als zij geen tiran wil zijn) om de ware eer van God en de rechte godsdienst met bestraffing en uitroeiing van alle godslastering te beschermen en te bevorderen”.

Calvijn schrijft in 1536 dat het geestelijk rijk van Christus en de burgerlijke ordinantie zaken zijn die zeer veel van elkander verschillen. Maar ze zijn in het geheel niet met elkaar in strijd. De burgerlijke regering (politia) dient ook hiertoe dat „er geen afgodendienst (idololatria), geen heiligschennis van Gods naam, geen lasteringen tegen zijn waarheid en andere kwetsingen van de religie openlijk zouden opduiken en zich onder het volk verbreiden; opdat de openbare rust niet zou verstoord worden; opdat een ieder het zijne ongeschonden zou kunnen behouden; opdat de mensen ongedeerd met elkander zouden kunnen handelen. Kortom, opdat onder de christenen een openbare gedaante van religie (*publica religionis facies*) zou zijn en onder de mensen menslievende omgang zou bestaan. En niemand verwondere er zich over, dat ik de zorg om de religie juist te regelen (*recte constituendae religionis curam*) nu opdraag aan de burgerlijke regering der mensen (*ad hominum politiam*), terwijl ik haar

boven buiten het oordeel der mensen schijn gesteld te hebben. Want evenmin als vroeger laat ik het nu aan de mensen over om naar hun goeddunken wetten te maken over de religie en de godsdienst, daar ik de burgerlijke orde goedkeur, die zich hierop toelegt dat de ware religie die in Gods wet vervat is, niet openlijk en door openbare heiligschennis ongestraft geschonden en bezoedeld worde". (Inst. IV, 20, 3, ed. 1559).

In de latere uitgaven van de Institutie blijkt Calvijns inzicht niet veranderd te zijn. Samen-vattend zegt hij in 1559: „de burgerlijke regering heeft tot taak om, zolang wij onder de mensen leven, de uiterlijke godsdienst te ondersteunen en te beschermen (*externum Dei cultum fovere et tueri*), de gezonde leer der vroomheid en de staat der kerk te verdedigen (*sanam pietatis doctrinam et Ecclesiae statum defendere*), ons leven in te richten tot de maatschappij der mensen, onze zeden te vormen naar de burgerlijke gerechtigheid, ons met elkander te verenigen, en de gemene vrede en rust te voeden" (Inst. IV, 20, 2).

Uitvoerig wordt dit betoogd in IV, 20, 9. Hier noemt Calvijns het dwaasheid als de overheid zich met verwaarlozing van de zorg voor God alleen zou willen wijden aan het rechtspreken onder de mensen. „Alsof God in Zijn Naam oversten aangesteld had om aardse geschillen te beslechten, maar nagelaten had hetgeen van veel groter gewicht is, namelijk dat Hij zelf zuiver zou worden gediend naar het voorschrift Zijner wet”.

Calvijns beroept zich voor zijn gevoelen op Ps. 2 : 12, Jes. 49 : 23 en vooral op I Tim. 2 : 2.

De vraag is wel gesteld wat het betekent dat Calvijns herhaaldelijk spreekt over „openbaar” en „openlijk”. Bedoelt hij hiermede alleen de openbare zonden tegen de eerste tafel van de wet des Heren zonder de innerlijke overtuiging in het geding te brengen? Het gaat hem echter niet alleen om hen die onrust veroorzaken, die de staat in gevaar brengen, dus om de ordeverstoorders, maar ook om de ketters. Volgens Calvijns strekt het ambt der overheid zich uit tot de beide tafelen van de wet. Als de Schrift dat niet leerde „zouden we het toch kunnen leren uit de heidense schrijvers”. Allen hebben beleden „dat geen burgerlijke regering gelukkig kan worden ingericht, tenzij men eerst zorgt voor de vroomheid, en dat het verkeerde wetten zijn, die, met verwaarlozing van het recht Gods, slechts voor de mensen zorgen (Calvijns heeft hier het oog op Cicero). Daar dus bij alle wijsgeren de religie de eerste plaats inneemt, en dit door de algemene en eenparige mening van alle volken in acht genomen is, moeten de christelijke vorsten en overheden zich vanwege hun zorgeloosheid schamen, indien zij zich niet op de zorg hiervoor toeleggen” (Inst. IV, 20, 9). Hier worde opgemerkt dat „vroomheid” (*pietas*) wel iets meer inhoudt dan de „*publica religionis facies*”, de openbare gedaante van religie. Wanneer Calvijns zou bedoelen dat de overheid ketterij en afval heeft te weren omdat deze zouden kunnen leiden tot onrust en ordeverstoring, dan zou deze stelling in feite niet meer inhouden dan wat ook heden nog als iets vanzelfsprekends door iedere staat wordt aanvaard. Uit de geciteerde plaatsen kan niet met recht geconcludeerd worden dat het hem eigenlijk om de rust en de vrede in de staat te doen was. En in elk geval zijn deze „min of meer seculiere motiveringen” niet in de confessie verwerkt.

In zijn commentaren en preken heeft Calvijns zijn standpunt nog meer geconcretiseerd.

Reeds is Jes. 49 : 23 genoemd. Van deze tekst zegt Calvijns in zijn Institutie (IV, 20, 5) dat Jesaja belooft dat „de koningen voedsterheren en de koninginnen voedsters der kerk zullen zijn”. Hiermede stelt hij hen „door een eervolle titel tot beschermheren van Gods vrome dienaren”. In zijn commentaar op Jesaja schrijft hij over deze tekst: „Wanneer de koningen nu hiervoor ijverig zorgdragen, voorzien zij tegelijk de herders en dienaren des Woords van alles wat tot levensonderhoud noodzakelijk is; dragen zij zorg voor de armen en dulden zij geen bedelarij die voor de kerk onwaardig is; en richten zij scholen op en stellen zij voor haar leraren traktementen vast en bepalen zij voor hen die in de wetenschappen studeren, de kosten van onderhoud en opvoeding, stichten zij tehuizen voor de armen en verpleeghuizen voor vreemdelingen; en verrichten zij het overige dat verband houdt met de bescherming en instandhouding van de kerk”.

Calvijns noemt in zijn Institutie I Tim. 2 : 2 de „aanzienlijkste plaats van alle” waarin Paulus de staat der kerk aan de bescherming en hoede der koningen aanbeveelt. In een preek over deze schriftplaats zegt hij: „Zie hier dan waarom Hij de koningen en overheden en de menselijke rechtsorde heeft ingesteld. Dat is, zegt Paulus, in de eerste plaats gebeurd, opdat wij zouden leven in alle godsvrucht. Wat houdt dat woord „godsvrucht” hier in? Het is Gods eer, wanneer er onder ons een zuivere en heilige religie is. Hierdoor worden de overheden gemachtigd, wanneer zij het zwaard ontbloten tegen hen die de kerk in verwarring brengen; tegen alle ketters en hen die dwalingen en valse leringen zaaien, en die warhoofden die door de geest van de satan geleid worden en die heden zouden willen, dat men een straffeloze vrijheid zou geven aan hen die de eenheid des geloofs verbreken en de vrede der kerk, op zulk een manier dat zij duidelijk tonen, dat zij strijden tegen God en dat het de satan

is die hen daartoe aanport. Wij horen immers wat de Heilige Geest door de mond van de heilige Paulus spreekt, namelijk, dat God aan de overheid gebiedt de zuivere religie te handhaven”.

Hier is dus sprake van handhaven van de zuivere religie, en van ontbloten van het zwaard tegen hen die de *kerk* in verwarring brengen. Daarbij rijst de vraag of dit alleen inhoudt, dat de ware godsdienst erkend en begunstigd moet worden, dan wel of ook de ketters *als zodanig* moeten worden vervolgd en gestraft met de machtsmiddelen die de overheid normaal ten dienste staan. En als het laatste het geval is, hoever gaan dan de strafmaatregelen?

Het antwoord lezen we in Calvijns preken over Deut. 13. Hij zegt in zijn preek over Deut. 13 : 3-5: „Laat ons niet denken dat dit een speciale wet voor de joden was, maar laat ons erkennen, dat God ons hier een algemene regel heeft willen geven, waaraan we ons moeten houden. Zeker, waar is wat men aanhaalt, dat Christus Zijn leer niet met het zwaard heeft verdedigd. Hij heeft de vervolging van de Zijnen voorspeld. En dan is het juiste middel niet om de ware religie te handhaven, dat men degenen straft die zich daartegen keren. Dan moet men met het geestelijk zwaard tevreden zijn. Wie zo spreekt, spreekt steeds de waarheid en als de wereld ons vervolgt, moeten we het dulden. Maar laat ons zien, of onze Here de vorsten en magistraten en rechtslieden heeft uitgesloten en verbannen van Zijn kudde, zodat zij geen christenen kunnen zijn. Dat is zeker niet zo. Denk aan Ps. 2, aan Jes. 49 : 23. Hier worden zij voedsterheren genoemd, dat wil zeggen, dat degenen die het zwaard der gerechtigheid in de hand hebben, de kerk Gods in hun bescherming nemen om haar te handhaven in de zuivere leer en in de religie zoals zij in Gods Woord vervat is. Daar dit zo is, moet men concluderen, dat het niet alleen voor alle koningen en magistraten geoorloofd is de ketters te straffen, maar dat dit hun opgelegd is..... Vermogen en autoriteit moeten zij aanwenden om de goede leer te handhaven en maken, dat God geëerd en gediend zij, dat zij alle afgoderijen en superstities verjagen en dat het niemand geoorloofd zij godslasteringen tegen God uit te braken..... Men moet dus concluderen, dat onze Here wil, dat de vorsten en magistraten het hun gegeven zwaard gebruiken om Zijn eer te handhaven, te maken dat er eenheid van geloof en goede eendracht zij, en zo iemand verstoring brengt en onkruid gaat zaaien, dat deze wordt uitgerooid”. En in zijn preek over Deut. 13 : 6-11 staat: „Laat ons er goed acht op geven, dat wij ons hebben te houden bij de zuivere religie. En als wij daarvan goed overtuigd zijn, moeten wij komen tot deze wet, waarvan Mozes hier spreekt: een ieder die zich daartegen verzet, moet worden uitgerooid. Indien nu echter een man die ons achter vreemde goden wil trekken, verdient om ter dood te worden gebracht, wat moet er dan gebeuren met die honden die niets anders begeren dan om de gehele wereld te verderven en af te stompen, zodat men niet meer weet wat religie is?..... Wat met hen die zo openlijk lasteren, dat het schijnt dat zij de Heilige Schrift aan spottereien willen prijsgeven, alsof er alleen maar grappen in stonden? Wat verdienen dan zij die de heilige dingen zo in verwarring brengen en bezoedelen, wanneer wij er op letten, dat Mozes op deze wijze spreekt? Neem b.v. iemand, een bijgelovig man, die een nieuwe religie zal willen uitvinden, b.v. iemand die het pausdom hier zou willen herstellen, of iemand die hier de Koran van Mohammed zou willen invoeren. Zo iemand moet zonder pardon ter dood worden gebracht; God beveelt dat. En wanneer men beweert dat dit wreedheid is, dan moet men zich met die beschuldiging tot God richten; dan zal men wel zien, of men zijn proces zal winnen. Wanneer men overigens dergelijke lieden, ofschoon zij beweren dat zij vol ijver zijn om de eer van God te handhaven, gerust in het gelaat moet spuwen, wat moet er dan gebeuren met hen die deze geheel willen vernietigen?”

In dit licht zullen wij – waar Calvijns preken en commentaren in overeenstemming bevonden zijn met zijn beginselen in de Institutie neergelegd, – Calvijns instemming met de terechtstelling van Servet moeten zien (1553).

Hij heeft het optreden van de overheid van Genève verdedigd in een apart traktaat, waarin – zoals de titel zegt – geleerd wordt „dat de ketters met het zwaard gestraft moeten worden”. Wel wil hij nog een onderscheid maken tussen ketters en ketters; hij wil alleen bij hardnekkigheid straf toepassen, en is van mening dat in de meeste gevallen een lichtere straf als ballingschap voldoende is, maar hij zegt dan ook „dat het de plicht van de overheid is met het zwaard degenen te straffen die, terwijl zij zelf afvallig zijn van het ware geloof, anderen tot afval aansporen en als smaders Gods de ellendige zielen met hun bedriegerijen als in netten verstrikken, en de vrede der kerken verstoren en de overeenstemming der godzaligheid verscheuren en aan stukken rijten..... God heeft niet bevolen het zwaard te gebruiken tegen allen zonder onderscheid, maar hij heeft aan rechtvaardige straffen onderworpen de afvalligen die zich goddeloos vervreemd hebben van de ware godsdienst en getracht hebben anderen tot een gelijke afval over te halen. ...Wanneer wij aan de overheid de zorg opdragen voor de bescherming der religie, dan scherpe zij haar zwaard niet opdat

zij iedere ketterij straffende, met overhaasting tot bloedstorting overga. Want wij weten dat er bij de dwaling drieërlei trap moet onderscheiden worden; en wij zeggen dat aan sommigen vergiffenis moet geschonken worden, voor anderen een lichte kastijding voldoende is, zodat alleen de openbare goddeloosheid met de doodstraf getraft worde."

Dat in landen en steden met een bevolking die op godsdienstig gebied verdeeld is, waar beide religies (rooms en gereformeerd) noodgedwongen naast elkaar moeten leven, niet zo streng tegen kettters kan worden opgetreden, zet Calvijn uiteen in een preek over Deut. 17: 2-7: „Laat ons dus goed in het oog houden dat hier alleen gesproken wordt van dat geval, als God aan een land of stad de genade bewezen heeft, dat de ware religie er gevestigd is, dat Hij er wordt aanbeden, dat allen hebben toegestemd deze door God ingestelde orde te aanvaarden. Wanneer dan iemand zich daarvan afkeert, verdient hij het leven te verliezen. Daar wij nu het duidelijke Evangelie hebben, en onze Here ons aan Zich gebonden heeft om Hem te dienen en Hem een afgezonderd volk te zijn; terwijl dus de religie ons bekend is, en de orde zelfs onder ons is vastgesteld, — verdient dan iemand, die in opstand komt en zich afgeeft met afgoderij, terwijl hij God bewust veracht, geen straf?" Niet alle afgodendienaars in het algemeen moeten worden gestraft. Het gaat hier over hen „die afgodendienaars zijn, terwijl zij leven in een kerk van God die reeds geordend is, zodat er een vaste, gevestigde religie is en de zaken voldoende bekend zijn; wanneer dan iemand zich opzettelijk daaraan onttrekt en de zuivere dienst des Heren verlaat en zich bezoedelt met afgodische en bijgelovige praktijken, dan verdient zo iemand zeker de dood".

Dat Calvijn hiermede volkomen ernst heeft gemaakt, blijkt wel uit het heksenproces van Peney, een dorpje in de buurt van Genève. Calvijn zelf spreekt over dit proces in een brief aan Myconius van maart 1545 en aan Farel van april 1545. De raadsprotocollen van 19 nov. 1545 maken melding van het feit dat Calvijn persoonlijk aan de raad verzocht „de officieren van justitie van genoemd gebied opdracht te geven, dat zij wettelijke onderzoeken tegen zulke kettters instellen om dit zodanige ras in genoemd gebied uit te roeien" (extirper telle rasse de la dite terre). Opmerkelijk is dat de „tovenaars" in deze protocollen met het woord kettters worden aangeduid (hérétiques — hériges — hereges). Dezen stonden blijkbaar in die tijd op één lijn. In dit proces stierven 34 van ketterij (toverij) beschuldigen de marteldood. Calvijn dacht voor Genève met de „gevestigde religie" totaal theocratisch c.q. bibliocratisch en wilde de stad geregeerd zien naar de Mozaische wetgeving (Ex. 22: 18). Merkwaardig is dan dat in zijn zeven jaar later verschenen commentaar op Hand. inzake Simon de tovenaars met geen woord wordt gesproken over de radicale uitroeiing van alle tovenaars: „Dat voorts deze heiligschennis zo vervloekt wordt, ziet niet zozeer op de persoon als op de daad. Want wij moeten tegen de misdaden der mensen op zulk een wijze ijveren, dat wij deze mensen zelve medelijden tonen". Toch schrijft dezelfde Calvijn in het zelfde jaar aan Mme Péronne de Cany over iemand die hem ontkomen is, wiens naam niet wordt genoemd (men heeft wel gedacht aan Bolsec, een libertijn of een wederdoper) „Ik verzeker u, mevrouw, was hij niet zo spoedig gevluht en had hij mij daardoor niet van mijn plicht ontheven, zo zou het niet aan mij gelegen hebben wanneer hij niet de vuurdood moest sterven."

Ook in andere brieven komt dezelfde gedachte naar voren o.m. in een brief aan Eduard Seymour, Hertog van Somerset, Protector van Engeland, bij de troonsbestijging van Eduard VI, gedateerd 22 oktober 1548. In dit uitvoerige schrijven over de juiste methode van reformatie schrijft Calvijn: „Voor zover ik het zie, Monseigneur, hebt u te doen met twee soorten opstandelingen, die zich tegen de koning en de huidige toestand van het koninkrijk verzetten. De eersten zijn dwepers, die het evangelie als voorwendsel gebruiken om alles in verwarring te brengen. De andere zijn degenen die verstokt vasthouden aan het bijgeloof van de roomse antichrist. Deze allen verdienen onderdrukt te worden door het zwaard dat u is toevertrouwd, daar zij zich niet slechts tegen de koning keren, maar ook tegen God, die hem op de koninklijke troon heeft gezet en u de bescherming niet slechts van zijn persoon, maar ook van zijn koninklijke majesteit heeft toevertrouwd". In het vervolg van deze brief zet Calvijn dan uiteen welke middelen hierbij ten dienste staan.

Zowel uit de Institutie, als uit zijn commentaren, preken en brieven komt hetzelfde beeld van Calvijn naar voren.

C. De opvatting van De Brès.

Ook in dit opzicht blijkt Guido de Brès een leerling van Calvijn te zijn. In zijn werk „Le Baston de la Foy Crestienne" (1555), schrijft hij: „dat men niemand moet dwingen tot het geloof, al moet men dat niet zo opvatten dat schuldig bevonden kettters niet door de overheid moeten worden gestraft". Hij handhaaft het recht van de overheid om kettters te straffen — al is het met dezelfde restrictie die ook bij Calvijn wordt gevonden —; het beschermen van de kerk met

het zwaard is iets anders dan dwingen tot het geloof. De overheid is geroepen om de ketters te straffen, als het moet zelfs met de dood. In verband met Deut. 13, waar ook de roomsen zich op beriepen, merkt De Brès op: „Er zijn twee soorten valse profeten; de ene soort predikt eenvoudig wat zij hebben gedroomd, zonder enig rumoer of opstand; over zulken spreken Jezus Christus en Paulus, bevelende dat men hen met rust moet laten, maar mijden. Anderen die niet slechts worden geleid door een geest van leugen, maar ook van razernij, vermengd met eerzucht en onbeschaamdheid, stichten allerlei verwarring en roepen opstanden en ergernissen in de kerk in het leven. Zulken moeten worden uitgeroeid en ter dood gebracht om der wille van de openbare rust en gemeenschappelijke vrede van de kerk”. Tegen de opmerking die gemaakt is dat De Brès hier bedoelt de *openbare* aantasting van de orde in de christelijke staat, kan gesteld worden dat hier nadrukkelijk gesproken wordt over de *kerk*.

Verder schrijft De Brès: „De ketters moeten door de burgerlijke overheid gestraft worden, zelfs met de dood, wanneer de zaak het vereist”. Hiervoor beroept hij zich op Ex. 22 : 20 en Deut. 13 : 1-3, 5. Wanneer iemand tegenspreekt en zegt dat hier met name gesproken wordt over afgodendienaars, is het antwoord dat zij afgodendienaars zijn die God niet kennen gelijk Hij gekend wil worden door zijn Woord, zoals dat met ketters het geval is. Dat wil zeggen, zij die louter door het Woord van God schuldig bevonden zijn op halsstarrige en kwaadwillige wijze een leer voor te staan die met de zuivere waarheid Gods strijdt.

De Brès noemt dan ook het voorbeeld van Asa, Jehu, Josia en Jojada, en van Elia, die wel moest optreden omdat de overheid haar roeping verzaakte. Hij meent dat ook het oordeel over Ananias en Sapphira het gestelde bevestigt, en betoogt: Want wanneer Petrus van buitengewone macht gebruik maakte (waarvan de dienaren des Woords en degenen die belast zijn met de kerkelijke discipline, evenwel niet de consequentie moeten trekken) en een verachting van de godsdienst met de dood gestraft heeft, die nog verborgen en bedekt was, moet men het niet vreemd vinden, wanneer de gewone overheid gebruik maakt van het zwaard tegen hen, die klaarblijkelijk en openlijk schuldig bevonden worden aan ketterij.

In zijn strijd tegen de wederdoers – tegen wie hij nimmer gematigd is geweest maar die hij waar mogelijk heeft bestreden – heeft De Brès ook uiteengezet hoe hij over het ambt van de overheid dacht (La racine, source et fondement des Anabaptistes ou rebaptizes de nostre temps, avec très ample refutation des arguments principaux, par lesquels ils ont accoustumé de troubler l'église de nostre seigneur Jésus Christ et séduire les simples – 1565, in het nederlands vertaald 1570). Maar in dit boek vinden wij niet veel uitspraken die direct op de onderhavige kwestie betrekking hebben. Wel treft ons ook hier het beroep op het Oude Testament, en wel op de tekst die ook Calvijn gaarne aanhaalde: Jes. 49 : 23. De Brès schrijft: „Wie ziet dus niet overduidelijk dat evengoed als de heilige personen in de kerk van Israël door een waar christelijk geloof hun gemenebest in vrede hebben verdedigd en in stand gehouden, al hun vijanden werende met de scherpte des zwaards (dat het evengoed) aan christelijke koningen en magistraten geoorloofd is zonodig desgelijks te doen door hetzelfde geloof? Voornamelijk omdat de profeet Jesaja geprofeteerd heeft dat de politieke macht in de christelijke kerk zou komen te verblijven, zeggende dat de koningen en koninginnen de voedsterheren en -vrouwen der kerk zouden zijn? Door welke belofte hij duidelijk te kennen geeft, dat de koningen en magistraten in de christelijke kerk eenzelfde macht en gezag zouden hebben om de bozen te straffen als de goede koningen het voorheen hadden gehad. De profeet ontnemt hun dus hun ambt niet maar bevestigt en verheft hen veeleer in de kerk met zeer vererende titels door hen te maken tot patroons en beschermers van de kinderen Gods.” En verder: „Weliswaar bevinden zich veel hypocrieten onder de ware gelovigen, die tot grote ergernis zijn in de kerk Gods. En daarom is de hulp van de magistraat nodig om hen ten onder te houden. Ook vereist de zwakheid en onvolmaaktheid der kerk zulk een remedie.”

Het zou waardevol zijn ook het standpunt van Beza en anderen uit de tijd van de Reformatie na te gaan. Deputaten zijn echter van oordeel dat het voor het verstaan van de geloofsbelijdenis voldoende is hetgeen Calvijn en De Brès hebben betoogd, te releveren. Over het algemeen lopen trouwens de standpunten niet ver uiteen en zijn de argumentaties dezelfde. Er zouden ongetwijfeld ook talloze citaten te geven zijn van hen die op voorzichtigheid en gematigdheid in de vervolging van ketters aandringen. Maar dit raakt de eigenlijke kwestie niet. Niet het graduele verschil in straffen vergeleken met het Oude Testament, is doorslaggevend, maar de principiële vraag of de overheid geroepen is om de hand te houden aan de heilige kerkdienst om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk van de antichrist te gronde te werpen en het koninkrijk Gods te doen vorderen, om het woord des Evangelies overal te doen prediken met de haar ten dienste staande machtsmiddelen.

Daar Guido de Brès bij het opstellen van de Nederlandse Geloofsbelijdenis de Franse

Geloofsbelijdenis als voorbeeld heeft gebruikt, moet ook met het standpunt dat deze belijdenis inneemt, gerekend worden.

D. De Franse Geloofsbelijdenis 1559.

Kort en duidelijk is het artikel dat deze confessie, die het voorbeeld is geweest voor de Nederlandse Geloofsbelijdenis, aan de roeping van de overheid wijdt (art. 39). De volgende passage is van belang in dit verband: „Daarom heeft God het zwaard in de hand van de overheid gegeven om niet alleen zonden, bedreven tegen de tweede tafel van Gods geboden, maar ook tegen de eerste te onderdrukken (reprimer)”. Zo staat het in het ontwerp van Calvijn, en dit gedeelte is door de synode van Parijs ongewijzigd overgenomen.

De mannen die in die tijd leiding gaven aan het kerkelijk leven in Frankrijk, dachten er niet anders over dan Calvijn. Dat bewijst een brief van de voorzitter van de synode van Parijs, François de Morel, aan Calvijn, gedateerd 5 juni 1559 (een week na de aanvaarding van de confessie). Terwijl de vervolging al heftiger werd vertelt Morel aan Calvijn een voorval dat onlangs heeft plaatsgevonden. In het Franse parlement was een partij „de la tolérance”. Deze tolerantie-partij stelde de vraag: Moeten de ketters met de dood gestraft worden? Een groot aantal leden verzocht toen een kort rapport met schriftplaatsen te verstrekken waarin het ketterdoden verboden werd. „Aan allen hebben wij geantwoord dat men noch in de Schrift noch bij ons een dekmantel (patronage) zou vinden voor zulk een dogma d.w.z. voor dit verbod. Wij keuren nog veel minder zulk een vrijheid in godsdienstig opzicht goed, dan dat wij de tirannie goedkeuren die ons tegenwoordig onderdrukt. Bij gevolg, als zij de vrome en onschuldige gelovigen te hulp willen komen, dan moeten zij al hun krachten inspannen dat een theologisch debat tussen bevoegde mannen gehouden werd opdat zij die gelijk zouden hebben, zouden worden vrijgesproken en de anderen de straf zouden ontvangen voor hun ketterij of hun goddeloosheid”. Deze zo zwaar vervolgden wilden liever dood en vervolging accepteren, dan dat ook de leugen vrijheid van beweging zou verkrijgen. Daarom grepen zij het moment van aarzeling bij sommigen van hun rechters niet aan en weigerden hun martelaarschap, hoe zwaar het ook drukte, af te kopen met tolerantie t.o.v. de tegenpartij.

E. De Nederlandse Geloofsbelijdenis.

In de „Vermaninghe tot de Ouerheyth” (Remonstrance aux magistrats) die op de tekst van de belijdenis volgt, wordt de bescherming van de overheid gevraagd. Hierbij komt ook de vraag aan de orde of de overheid het recht heeft de ketterij te straffen. Er zijn er die menen dat de religie alleen mag worden beschermd en uitgebreid door het zwaard van het Woord Gods. „Het meeste deel der oude Leeraers hebben gheacht, dat der Ouerheyth niet gheoorlooft en is, de consciëncien aen te roeren, om die te verweldighen ende te bedwinghen te ghelooven, mitsdien dat het materiaal sweert haer in de handen gegeuen is, om de roouers, dieuen, doodtslaghers, ende andere, die dese menschelicke regeringhe beroeren, te straffen. Maer aengaende der religie ende het ghene, dat totter zielen behoort, het eenigh geestelick sweerd des Wordts Gods moet ende mach hierin neerstelick remedieren, scheidende den ijner ende Religie, die yemandt beschermt vande oproericheydt ende verstooringhe der regeeringhe”. Men is het hiermede echter niet eens: „maer wij zijn in dese sake tevreden, niet te volghen noch te ghelooouen dese goede Leeraers. Wy belijden, dat de Ouerheyth moet de kennisse hebben der ketterien, de welke wy toestaen te zijn verstooringhen onder het ghemeyn volck, soverre dat onder dit deksel de onnooselheyd niet verdruckt en worde door het eenigh aenbrenghen van synen vyanden, sonder ghehoort ende verstaen te worden; maer dat de Ouerheydt dencke op het ghene dat de wijse man seyt: Wie den Godloosen recht seyt te wesen, ende den gherechten verdoemt, die zijn beyde den Heere eenen grouwel. Waerby het van noode is, dat de Richter van hemseluen bekenne ende versekert zy, van de ongherechtigheyte ende ketterije, door den Woorde Gods ouerwonnen eer hy syne handt wt steke, om den beschuldichden te oueruallen”. Hier wordt het recht en de plicht van de overheid om ketterij te straffen dus uitdrukkelijk gehandhaafd. Alleen wordt met klem betoogd dat niet de leer der gereformeerden, maar de roomse leer een valse leer is. De moeilijkheid was dat men elkaar als ketters beschouwde en de overheid tegen elkaar opriep.

Het getuigt van dezelfde onverschrokkenheid en geloofsmoed als blijkt uit de brief van Morel aan Calvijn wanneer in de brief die de belijdenis begeleidde van „De gheloovige die daar in de Nederlanden zijn, welke na der warachtigher reformacie des Evangeliums ons Heeren Iesu Christi begheeren te leven, aen den onverwinnelioken koninck Philippus, haren oversten Heere” geschreven wordt dat de vorst tenminste het klagelijk roepen zal horen „op dat zo V.M. ons ghehoort hebbende, schuldich oordeelt, de vyeren dan vermeerdert, de pijnighen ende tormenten vermenichfuldicht worden in uwen Koninckrijcke; ende ter contrarie,

so onse onnooselheyt voor v openbaer worde, dat ghy haer zijt voor een steunsel ende toelucht teghen het gewelt onser vyanden”.

De Franse tekst van art. 36 (1619), die met de Nederlandse als authentiek geldt, luidt: Nous croyons que nostre bon Dieu à cause de la depravation du genre humain a ordonné des Roys, Princes, en Magistrats, voulant que le monde soit gouverné par loix et polices, afin que le desbordement des hommes soit reprimé et que tout se conduise par bon ordre entre les hommes (1561: humains). Pour ceste fin il a mis le glaive és mains du Magistrat pour punir les meschans, et maintenir les gens de bien. Et non seulement leur office est de prendre garde (1561: de reprimer) et veiller sur la police, ains aussi de maintenir le sacré ministere (1561: ains aussi sur les choses ecclesiastiques) pour oster et ruiner toute Idolatrie et faux service du Dieu, pour destruire le royaume de l'antechrist, et avancer le royaume de Iesus Christ, faire prescher la parole de l'Évangile par tout, afin que Dieu soit honoré et servi d'un chacun, comme il le requiert par sa parole. Etc.

De Nederlandse tekst (1619) luidt: Wij geloven (1562: + voortaan), dat onze goede God, uit oorzaak der verdorvenheid van het menselijke geslacht, koningen, prinzen (1562: + Vorste) en overheden verordend heeft, willende dat de wereld geregeerd worde (1562: + hare) wetten en politiën (1562: Politische ordinancien), opdat de ongebondenheid (1562: wulpscheyt) der mensen bedwongen worde en het alles met goede ordinantie onder de mensen toega (1562: ende dat alle dinghen by goeder ordeninghe onder de menschen aengericht werden). Tot dat einde heeft Hij de overheid het zwaard in handen gegeven (1562: ghestelt) tot straf der bozen (Rom. 13 : 4) en bescherming der vromen (1562: ende de goede ende eerbare lieden te beschermen ende te behouden). En hun ambt (1562: + ende officie) is niet alleen acht te nemen en te waken over de politie, maar ook de hand te houden aan de heilige Kerkdienst (1562: en is niet alleenlick te bedwingen ende te waken ouer de Burgerlicke regeringhe ende policie, maer oock ouer de Kerckelicke saken; 1583: aan het heilige Ministerium, 1611: kercken-dienst), om te weren en uit te roeien (1562: te niet te doen; 1583, 1611: af te doen) alle afgoderij en valse godsdienst (1562: Godsdiensten), om het rijk van de antichrist te gronde te werpen (1583: te destrueren) en het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen (1562, 1583, 1611, 1619: te vorderen), het Woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God door een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt (1562: dat door zijn woort eyscht ende vordert). Enz.

Het begin van art. 36 spreekt voor zichzelf. Hier wordt beleden dat God de overheid heeft ingesteld vanwege de verdorvenheid der mensen. De doperse opvatting wordt zodoende afgewezen. Sommige dopersen leerden, dat men aan de roomse overheid geen gehoorzaamheid schuldig was. Anderen gingen verder, en meenden als heilige gemeente geen overheid meer nodig te hebben. Velen verwierpen het overheidsambt geheel en achtten christen-zijn en het bekleeden van een overheidsambt onverenigbaar.

In de derde zinsnede gaat het over de roeping der overheid. Officie betekent ambt, taak, roeping. Deze roeping is tweeledig: acht te nemen en te waken over de „politie”, het staatsbestuur, de regering, en de hand te houden aan (maintenir = handhaven, in stand houden, beschermen) de heilige Kerkdienst (de ambtelijke bediening van Woord en sacramenten, vgl. H. Cat. zondag 39).

Bij „afgoderij en valse godsdienst” moet men niet zozeer denken aan het heidendom als wel aan de ketterij en valse dienst van God. De Brès zegt in Le Baston: „Zij zijn afgodendienaars die God niet kennen gelijk Hij gekend wil worden door Zijn Woord. Zoals dat met ketteren het geval is”. In het begeleidend schrijven aan de commissarissen van de landvoogdes dat Guido de Brès aan de geloofsbelijdenis toevoegde, toen hij deze aanbood, staat: „Gij dwingt door uw dreigementen en terreur het arme volk van God tot afgoderij”. In dat verband wordt vooral gedacht aan de mis.

„Om het rijk van de antichrist te gronde te werpen en het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen”. De uitdrukking „het rijk van de antichrist” komt ook bij Calvijn voor, niet in Inst. IV, 20, maar wel in IV, 7, 25 „Alle ketterijen en secten die er van de beginne geweest zijn, behoren tot het rijk van de antichrist” en „Men behoeft er niet aan te twijfelen dat hij (de roomse paus) de aanvoerder en hoofdman is van het goddeloze en verfoeilijke rijk van de antichrist”. Polman (Onze Ned. Geloofsbelijdenis, IV, 286-289) merkt op dat deze passage het best te verstaan is uit de brieven van Calvijn aan verschillende vorsten. Alle koningen en regeerders behoren zich, volgens Calvijn, in alle ootmoed te schikken onder de grote Koning Jezus Christus. Zij moeten zo regeren, dat Jezus Christus gediend wordt, en bezorgen dat Hij Zijn souvereine autoriteit over allen ontvangt. Daarom moeten zij zich toeleggen op de volle en voledige restitutie van Zijn kerk. Het is hun plicht (Jes. 49 : 23) de zuiverheid en de rechte regel van de dienst of cultus van God te herstellen, aan de rechte

leer des heils de rechte plaats te geven en haar getrouw bekend te laten maken aan allen die het willen horen. Zo moeten zij het rijk van Jezus Christus (of het rijk Gods) bevorderen. Wanneer van Christus' rijk gesproken wordt, moeten vooral twee dingen in aanmerking genomen worden: de leer van het Evangelie waardoor Christus Zich een kerk verzamelt en bestuurt, vervolgens de gemeenschap der vromen die door het oprechte geloof van het Evangelie onderling verbonden, waarlijk Christus' volk geacht worden. Om nu dit rijk te bevorderen, moeten de vorsten drie zaken met de uiterste waakzaamheid en zorg zoeken. Allereerst dat het volk in de zuivere leer van het Evangelie onderwezen wordt. Het voornaamste middel daartoe is de goede prediking van het Woord. Het is toch niet zonder reden dat er gezegd is, dat Jezus Christus de aarde zal slaan door de scepter van Zijn mond en de boze zal doden door de adem van Zijn lippen. De vorsten moeten er voor zorgen zoveel dit mogelijk is, dat de predikers geen parade van retoriek geven, om zichzelf alleen te doen gelden, maar goede trompetten van de Geest zijn. De koning moet als een dienaar van Christus de zuivere dienst van het Woord bevorderen. In de tweede plaats moeten alle afgoderijen en superstities verwijderd. Deze misbruiken van satan moeten worden afgeschaft en uitgeroeid. Als Christus volledig bezit van Zijn Rijk zal nemen, moet hier geen moderatie worden toegepast. De superstities van de antichrist hebben eeuwenlang wortel geschoten en laten zich niet zo gemakkelijk verwijderen. De trawanten van de roomse antichrist zullen ook alles in het werk stellen om dit te verhinderen. En alle vorsten worden, naarmate zij meer moeite doen om de afgoderij te verdrijven en te bezorgen dat God op ware wijze wordt aanbeden, op een zware proef gesteld. Er kunnen opstanden ontstaan. Enerzijds van dweepers die alles in verwarring willen brengen, anderzijds door hen die hardnekkig aan de superstities van de antichrist van Rome verbonden zijn. Beiden verdienen door het zwaard onderdrukt te worden daar zij tegen de koning en tegen God Die hem aanstelde, opstaan. Het voornaamste middel echter om zulke opstanden te smoren is, dat degenen die het evangelie belijden, waarlijk naar het beeld van God hersteld worden om zo te tonen dat ons Christendom geen demoralisatie van het leven meebrengt. Zo wordt de mond van de tegenstander gestopt. In de derde plaats moet alles gedaan om het zedelijk peil van het leven te verheffen. Zo moeten de vorsten beschermheren zijn in het herstellen van de cultus Gods en in het beschermen van de vromen. Het gaat om een gewichtige zaak, namelijk hoe Gods eer ongedeerd zal kunnen bestaan op aarde, hoe Gods Waarheid haar waardigheid kan behouden, hoe Christus' rijk ongeschonden onder ons kan blijven. Deze gedachte maakt de ware Koning: wanneer hij erkent dat hij in het bewind zijns rijks Gods dienaar is. (Vgl. Rudolf Schwarz, Johannes Calvins Lebenswerk in seinen Briefen, 2. Band, 1962 S. 437, 469, 530, 542, 550, 588, 728, 816).

De vraag kan nog gesteld worden of de Dordtse synode ook op dezelfde wijze deze zaak heeft verstaan toen zij de tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis in haar Acta liet opnemen, nadat ook de buitenlandse afgevaardigden hun instemming met deze confessie hadden betuigd. In de 146ste zitting wordt van de Staten Generaal gevraagd: „dat de selvigen Hoogh-Moghende Heeren believe dese rechtsinnighe Leere inde Nederlantsche Kercken voortaan door hare autoriteyt ongeschent te hanthaven ende te bevestighen”. Het is in dit licht dat de akte van approbatie van de confessie en de catechismus duidelijk wordt, zoals deze op de 179ste zitting van de synode van Dordrecht 1618/19 werd vastgesteld en op 30 mei aan de generale staten overhandigd. In deze „acte van Approbatie over de Confessie ende Catechismo” wordt over de „Hooch Mogende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden” gesproken als „ware Voedsterheeren derselve kercken”. Hun wordt „gantsch dienstelyck ende oock zeer onderdanichlyck” verzocht „dat hare Hooch Mogen gelieve deze rechtsinnighe Leere inde voorseyde Confessie ende Catechismo begrepen met hare autoriteyt so langher so meer in hare landen te handhaven, voortplanten, bevestighen ende beschermen, ende niet te gedooghen, dat in deselve Leere eenighe inbreuck ofte vervalschinghe gedaen en worde, noch dat eenighe andere Leere inde pablycke kercken harer landen soude geleert ofte gedreven worden”.

F. Andere belijdenisgeschriften.

Daar het standpunt van andere belijdenisgeschriften van gereformeerde confessie inzake de onderhavige kwestie van belang is, volgen er enkele uitspraken uit:

1. *De Schotse Geloofsbelijdenis* - 1560. Deze betoogt in art. 24 dat het de eerste taak is van de overheden dat zij de zuivere religie beschermen (tueantur), de bezoedelde van vlekken reinigen „opdat zij de afgoderij en alle bijgeloof die in haar gebied zou ontstaan, onderdrukken (opprimant), gelijk te zien is in David, Josafat, Hiskia, Josia en andere koningen die wegens hun brandende ijver voor de handhaving van de zuivere religie bijzondere lof hebben

verkregen”.

2. *De tweede Helvetische confessie* - 1562 (de eerste Helvetische confessie is reeds sub B geciteerd). Deze door Bullinger opgestelde confessie die niet alleen door alle protestantse kantons in Zwitserland werd overgenomen maar ook door de kerken in Frankrijk, Schotland Hongarije en Polen is goedgekeurd, handelt in art. 30 over de magistraat. Scherper dan in de eerste wordt beleden: „De voornaamste taak van de overheid is voor de vrede en de publieke rust te zorgen en deze te bewaren. Dit zal de overheid zeker nooit gelukkiger kunnen doen dan wanneer zij werkelijk godvrezend en godsdienstig is, namelijk wanneer zij naar het voorbeeld van de meest heilige koningen en vorsten van het volk des Heren de prediking van de waarheid en het zuivere geloof zal bevorderen, de leugens en alle bijgeloof met alle goddeloosheid en afgoderij zal uitroeien (exciderit), en de kerk van God zal verdedigen. Want metterdaad leren wij dat de zorg voor de religie in de eerste plaats toekomt aan de heilige overheid. Laat zij daarom het Woord van God in haar handen houden en zorgen dat niets geleerd wordt wat daartegen strijdt. ...Laat zij de gerechtigheid oefenen door rechtvaardig te oordelen... Want zij heeft niet tevergeefs het zwaard van God ontvangen. Laat zij daarom dit zwaard van God gebruiken tegen alle misdadigers, oproerigen, rovers of moordenaars, geweldenaars, godslasteraars, meenedigen en tegen allen die God heeft bevolen te straffen en te doden. Zij straffe ook de onverbeterlijke kettters (die werkelijk kettters zijn) die niet ophouden Gods majesteit te lasteren en Gods kerk in verwarring te brengen, en zelfs te gronde te richten”.

3. *De Erlauthaler confessie* - 1562 (Hongarije) - gaat er van uit dat de overheid geroepen is zorg te dragen voor de handhaving van de beide tafelen der wet. „Zij zorge dat het Woord Gods recht in haar gebied verkondigd worde; de godloochenaars en meenedigen straffe zij. Zij roeie uit de afgoden, de ontuchtige kloosters van monniken en nonnen, die als het ware bordelen zijn. Zij straffe met lichamelijke straf de kettters wier schuld bewezen is, die hardnekkig zijn en voor de waarheid niet wijken. De conciliën en Augustinus en Ambrosius leren, dat het de taak der vorsten is, dat de ongelovigen gedwongen worden tot het geloof en dat de onheilige en afgodische diensten van God worden uitgeroeid. Dwing ze om in te gaan”.

4. *De Westminster confessie* - 1647-1648 - het meest verbreide belijdenisgeschrift van het protestantisme, dat volgens M'Crie onmiskenbaar het stempel draagt van de hollandse theologie, handelt in hoofdstuk 23 § 3 over de taak van de overheid ten opzichte van de kerk. De overheid heeft „zorg te dragen dat de eenheid en de vrede in de kerk onderhouden worde, dat de waarheid Gods zuiver en ongeschonden bewaard blijve, dat alle godslastering en ketterij onderdrukt worde, dat alle bederf en misbruik in eredienst en kerkregering worde voorkomen of gereformeerd worde en dat alle ordinantiën van God (voor de kerk) worden vastgesteld, toegepast en onderhouden”. Tenslotte is de overheid volgens deze confessie bevoegd „ten einde dit alles beter te kunnen bewerkstelligen, synoden samen te roepen, daar tegenwoordig te zijn op deze synoden toe te zien dat alles wat daar behandeld wordt, in overeenstemming is met Gods wil”. Enkele hoofdstukken eerder (20 § 4) is gehandeld over hen die dwalingen verspreiden en verdedigen, die de vrede en de orde in de kerk met ondergang bedreigen, „dezulken mogen wettig ter verantwoording worden geroepen en tegen hen mag worden opgetreden zowel met de kerkelijke censuur als met de macht van de burgerlijke overheid”.

Voorzover de gereformeerde confessies over de onderhavige kwestie handelen, blijkt er een grote mate van overeenstemming. Men moge verschillen inzake de vraag hoever de bevoegdheid van de overheid gaat, zodat de grenzen tussen de iura circa sacra en de iura in sacra erg vloeiend zijn, dat de overheid hier een taak heeft haar door God gesteld wordt algemeen aanvaard.

G. De praktijk.

Het is uitermate dienstig een en ander mee te delen uit de „praktijk” der „vaderen” met het oog op de historische interpretatie. Deputaten hebben zich evenwel hierbij ten zeerste moeten beperken en volstaan daarom met een korte zeer beknopte schets van de praktijk in Nederland in de 16e eeuw.

Op de Hollandse Statenvergadering van Dordrecht - 1572 wist Oranje gelijk recht voor roomsen en protestanten te bedingen, maar reeds het volgende jaar werd bepaald dat de roomse kerk niet langer van overheidswege werd geduld - de godsdiensthaat was te fel en de gezindheid van de roomsen was te onzeker nationaal bezien, - hoewel in 1575 deze maatregel reeds weer enigszins werd gematigd. In elk geval sprak de overheid zich uit voor de gereformeerde religie, omdat zij van haar waarheid overtuigd was, hetgeen tot 1795, hoezeer dit besef ook verzwakte, gebleven is. Naast de stedelijke besturen droegen uiteraard de staten der gewesten veel bij inzake de verandering van religie, hing deze veelszins van hen af daar

de roomsen meestal, althans in het begin, de meerderheid vormden en de overheid scherp toezicht nodig achtte. De positie van de roomsen was daarom allesbehalve aanlokkelijk, want het verbod van openbare samenkomsten betekende voor hen dat hun tevens het gebruik van de genademiddelen werd ontzegd. Hun kinderen moesten op protestantse scholen onderwezen worden. Wilden zij dat niet dan was het mogelijk hen naar het buitenland te zenden, maar dat betekende dat zij hun leven lang geen openbaar ambt mochten bekleden. Met name in de provincie Groningen waren de maatregelen tegen de roomsen zeer fel. Dat de roomse kerk niet vernietigd werd, ondanks alle pogingen, door pastoors te dwingen tot overgang of vlucht, de kerkelijke goederen ten bate van de „nye leer” aan te wenden enz., is te danken aan de ijver van de geestelijken die heimelijk het land doortrokken (waartegen kerkeraden, classes en synoden voortdurend de overheid opriepen tot verscherping van plakkatens etc.) en niet het minst aan het feit dat de meeste maatregelen wel zeer streng waren, doch vaak niet werden nageleefd. In vele gevallen was de overheid verdraagzamer dan de kerk. De positie van de luthersen was wel niet even moeilijk, maar toch bezwaarlijk. Ook ten aanzien van de doopsgezinden, met name in Friesland, werd straf opgetreden. Eerst langzaam trad voor allen verbetering in, zelfs voor de joden.

De verregaande overheidsbemoeying met de zaken van de kerk werd praktisch op gelijke voet voortgezet als voorheen. Van meet af aan heeft de hervormde kerk in de Nederlanden vrij zware druk van de overheid ondergaan. Nu eens billijkte zij die, bijv. inzake de handhaving van de godsdienst vond zij de steun van de overheid veelal niet krachtig genoeg, alsmede had zij geen bezwaar om de overheid in sommige godsdienstige zaken als het beleggen van vergaderingen, het beroepen van predikanten enz. te kennen. Dan weer laakte zij het optreden van de overheid, bijv. wanneer deze telkens weer probeerde een kerkerode op te leggen en vooral wanneer deze inzake de leer een stem in het kapittel eiste. Maar de provinciale synode van Friesland zag er geen been in dat de overheid zou uitmaken wat nu rechtens de ware leer was, toen zij in 1590 aan de staten een beslissing vroeg tussen de gereformeerden en de sekten: Dat die overicheyt een seecker tijt ende plaetse bestemme ende laet publiceren, dat een iegelijk secte op dien tijt hem sal bereiden tegen die dienaren der Gereformeerder christelicker kercken haer leere te verdedigen, ende wiens leere bevonden wert falsch te wezen ende tegen Gods woort te strijden, dat sij dienselven op seeckere stercke pene ende strafte opleggen van dien tijt voortaan te swijgen ende geen bijeenkomsten te houden... ende dat die magistraten den aenhangeren van de sectarisen, die hartneckich blijven, het recht weigeren ende affslaen”. Dat het deze synode ernst hiermede was, blijkt wel uit de Acta van 1596 en 1597 (dispuut van Ruardus Accronius en de doopsgezinde Pieter van Keulen). Praktisch kwam dit min of meer neer op vaststelling van de leer door de overheid (in het aangehaalde voorbeeld besliste de overheid ten gunste van de gereformeerde leer, maar verbod de doopsgezinde niet, wat de Friese synode van 1602 een doorn in het oog was, weshalve zij besloot dat „men sal aenhouden, dat heren Staten haer apostille willen cracht gewen”).

De Acten van de verschillende kerkelijke vergaderingen laten duidelijk zien dat de kerken voortdurend een beroep op de overheid gedaan hebben om haar taak ten opzichte van de ware religie te verstaan en te volbrengen. Vele voorbeelden zouden te geven zijn. Deputaten herinneren aan de part. synode van Noordholland van 1601 die de overheid opriep de lutherse godsdienst oefeningen te verhinderen (Acta, 39): „Dewyle bevonden wort, dat de Martinisten, Ubiquitisten, Flaccianen ende derghelycke zeer in den lande toenemen ende met grooter lasteringe ende bitterheyt haer tegen de Ghereformeerde keercken vertoonen ende dragen, wort door den ghedeputeerden des Suythollandschen synodi desen synode in bedenckinge ghegeven, waerdoor dezelve verhindert zouden mogen werden. Is gheresolveert, dat de predicanten der plaetsen, daer die zyn, an har E. magistraet met vertooninge der redenen anhouden zullen, opdat soodanige vergaderingen verhindert ende alsulcke lasteringen na vermogen wechghenomen mochten worden.” En — om niet meer te noemen — worde gewezen op een schrijven van de Dordtse synode 1618/19 (sessio 177): „Dat oock in tijden ende wylen geleth moghe worden, dat de *Papen* noch staende in openbaren dienst *onder de Limiten vande Vereenichde Nederlanden*, voornamelyck in de Baronijs van Breda ende 't Marquisaetschap van Bergen op den Zoom, uyt deselve publycke diensten geweert, ende Gereformeerde Predicanten in hare plaetsen gestelt moghen worden, gelyck in andere plaetsen by uw Hoogh Mog. gedaen is. Dat desgelycks op de executie van de goede Placcaten ende Ordonnantien van uwe Hooch Mog. tegen het incruypen ende *ommeloopen van de Papen en de Jesuiten* in dese landen tot verleydinge van vele eenvoudige zielen, ende tegen de oeffeningen van de Pauselycke Affgoderije ende Superstitije naerder Ordre moghe gestelt worden: alsoo men bevindt dat de misbruycken dagelycks meer ende meer toenemen. Ende dat met een oock geleth moghe worden op de *Godslasteringen der Joden* onder ons woonende, ende op degene die

van deselve verleydt zijnde van de Christelycke Religie tot het Jodendom affvallen”.

In de twist tussen remonstranten en contra-remonstranten liet de overheid zich geducht gelden, zowel daarvóór als daarna. De Dordtse synode van 1618/19 werd niet door de kerken zelf, maar op last van de Staten-Generaal bijeengeroepen. Haar besluiten ontvingen rechtskracht door de goedkeuring van de overheid. Hadden vóór de synode de contra-remonstranten met name in Holland de intolerantie van de overheid moeten ondergaan, daarna waren de remonstranten het kind van de rekening en als de overheid zich te tolerant betoonde wisten de kerken haar te wijzen op wat haar roeping volgens hen was.

Het had de volle instemming der kerken toen de Statenvergadering van 1651 te 's-Gravenhage de ware christelijke gereformeerde religie handhaafde: „De Staten van de respective Provincien hebben verklaert, gelijk sy verklaren mits desen, dat sy elcks in den haren sullen vast houden, ende mainteneren de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, gelyck als de selve alomme in de publicque Kerken deser Landen jegenwoordigh werdt gepredickt ende geleert, mitsgaders in den jare sestien hondert negentien by de Synode Nationael gehouden tot Dordrecht, is bevestight. Dat de selve Religie, soo by elcke Provincie in den haren, als van wegen de Generaliteyt in de Quartieren, onder der selver gebiedt ressorteerende, met de macht van het Landt sal gehandhaeft worden, sonder te gedogen dat oyt by yemandt daer inne eenige veranderinge werde gedaen”. Maar dat van de gevraagde maatregelen tegen andersdenkenden, de naleving van de plakaten, het optreden tegen de joden, de bescherming van de zondagsrust en de bestraffing van de zogenaamde roepende zonden, weinig of niets terecht kwam was zeker niet overeenkomstig de wens der kerken die aanhoudend daaromtrent reclameerden. Ongetwijfeld brak in vele opzichten hierin iets door van theocratisch besef, maar de kerk die met zoveel instemming begroette en zo nodig vermaande dat andersdenkenden onder overheidsdruk werden gezet (de reeds genoemde Nationale vergadering van 1651 verbod aan nederlandse roomsen het bijwonen van roomse godsdienstoefeningen in buitenlandse gezantschappen; kerkelijke bijeenkomsten van luthersen werden op verschillende plaatsen verboden; joden werden hier en daar geweerd en hun synagogen alleen in achterbuurten toegestaan) moest zelf ook ervaren dat de overheidsmacht zich tegen haar kon keren, waarvan de Publicatie van de Staten van den Lande en Graeffelijckheit van Zeelandt gedaan den 23 sept. 1684 tegen Jacobus Koelman een sprekend voorbeeld is, waarbij aan Koelman het verblijf in Zeeland werd ontzegd (geheel afgedrukt in Helenius de Cock, *De Verhouding van de Christelijke Gereformeerde Kerk tot den Staat*, blz. 14-16).

De kerk in de 16de en 17de eeuw is zeker theocratisch besef niet te ontzeggen, maar evenmin een aanleunen tegen de overheid in haar strijd voor het zuivere belijden en handhaven der waarheid. Zij gevoelde er geen tegenstrijdigheid in om enerzijds de zelfstandigheid krachtens eigen wezen tegenover de overheid als een haar toekomend recht op te eisen, terwijl zij anderzijds aan de overheid ook een taak toekende ten aanzien van het kenkelijke en godsdienstige leven om op de zuiverheid der kerk toe te zien, de ware leer te handhaven en alle afgoderij en valse godsdienst te weren.

III. EXEGETISCH DEEL.

Bij de behandeling van de gegevens van de Heilige Schrift dient in de eerste plaats gelet te worden op de Schriftplaatsen waarop onze vaders zich beriepen inzake de bewuste passage van art. 36. De confessie verwees (vóór 1619) ook bij art. 36 naar verscheidene Schriftplaatsen, o.a. Rom. 13, Spr. 8 : 15, Ps. 82, I Tim. 2.

Bij de passage die in geding is werden alleen oudtestamentische teksten genoemd: Jes. 49 : 23, II Kon. 23 en I Kon. 15 : 22. In de laatstgenoemde Schriftgedeelten, waarin het gaat over het reformatorsch optreden van de koningen Asa en Josia, komt het woord „uitroeien” ook voor. Verder dachten Calvijn en De Brès aan Deut. 13 en 17.

Inzake het optreden van godvrezende koningen van Juda als Asa en Josia, ook bij het doden van de valse priesters (II Kon. 23 : 20), mag men niet vergeten dat het hier het theocratisch koningschap betreft. Kerkelijke en burgerlijke straf vielen toen samen. Israël was staat en kerk tegelijk. Het nationale en godsdienstige leven waren in Israël dooreengeweven als schering en inslag. God had aan Israël een bijzondere positie gegeven. Het moest de Messias voortbrengen naar het vlees (Rom. 9 : 5) en het Woord Gods bewaren, Gods „bibliothecaris” zijn, zoals Calvijn opmerkt (Rom. 3 : 2). God had zijn verbond met Israël gesloten (vgl. Ps. 147 : 19, 20), het tot Zijn eigendom verkoren (Ps. 135 : 4, Deut. 14 : 2 enz.). In verband daarmee bekleedde God zelf onder Israël het „Hoog gezag”. Er waren in Israël wel „lagere” overheden, richters, ambtslieden enz., (Deut. 16 : 18-20) maar de „Hoge Overheid” ontbrak, of liever: God zelf was Israëls „Hoge Overheid”; Hij was Israëls Koning en Wetgever (Jes. 33 : 22) die aan Israël rechtstreeks Zijn wetten gaf. Israël was het volk

dat Hij zelf bestuurde door middel van door Hem zelf gegeven burgerlijke wetten. Als Israëls eigenlijke Koning maakte Hij door Urim en Thummim, door het woord van de profeten, door tekenen en wonderen Zijn wil bekend: „Alzo heeft Hij aan geen volk gedaan en Zijn rechten die kennen zij niet” (Ps. 147 : 20). Dit goddelijke Koningschap was het karakteristieke verschil tussen Israël en de andere volkeren. En dit bleef het karakteristieke verschil, ook toen Israël later een koning begeerde met miskenning van zijn bijzondere positie die het in de volkerengemeenschap innam (I Sam. 8 : 7, Hosea 13 : 10, 11). Zodoende was de positie van Israëls overheden, inzonderheid ook van de koningen geheel anders dan onder de andere volken. Uit de bijzondere roeping die Israël te vervullen had en die na de Pinksterdag is vervallen, en uit de bijzondere wijze waarop God zelf dit volk regeerde, ook uit de bijzondere positie die Israël als „kerk-staat” bezat, vloeit voort een bijzondere roeping van de overheid onder Israël. Die overheid moest zijn orgaan van het speciale Koningschap van God over Israël en had als zodanig een bijzondere roeping ook ten aanzien van de religie. De Schrift looft koningen als David en Salomo (ondanks Richt. 18 : 30) die zoveel zorg droegen voor de dienst des Heren, en andere koningen die die dienst herstelden nadat afval was ingetreden (I Kon. 15 : 12, II Kon. 12 : 4, 23 : 2 enz.). Maar de geheel enige positie van Israël staat niet toe om datgene wat als taak van de overheid onder Israël gold, zonder meer aan te merken als de taak van de overheid in het algemeen. Bij de beoordeling van wat als taak van de overheid onder Israël is geopenbaard en waaraan koningen als Asa en Josia hebben voldaan, dient dan ook wel te worden onderscheiden tussen datgene wat voor Israël als „kerk-staat” specifiek was en datgene wat voor alle volkeren, zonder onderscheid, geldig moet worden geacht. Indien dat niet geschiedt, vervalt men zeer spoedig in een theocratische staatsopvatting die toch met uitsluiting van andere volken, alleen bij het volk Israël krachtens zijn bijzondere roeping geldend is geweest. In II Kon. 23 enz. is het een koning die het opneemt voor de wet des Heren. Dit was zijn ambt in het Oude Testament: de overheid moet het recht van God bedienen. Israël moest een heilig volk zijn. Maar nieuw-testamentisch slaat dat nu op de kerk. De predikanten van Israël gelden nu voor de kerk van het Nieuwe Testament: in de kerk mag geen afgoderij zijn. Doch die buiten zijn, oordeelt God (I Cor. 5 : 13). Paulus beroept zich niet op Asa of Josia, maar op Deut. Daarom is uit de geciteerde Schriftplaatsen niet af te leiden dat de overheid nog een concrete taak heeft om „afgoderij en valse godsdienst uit te roeien”.

Jes. 49 : 23 was wel de locus classicus voor onze vaders. Het is nog een belangrijke tekst voor Rome dat de suprematie van de paus ermede verdedigt, asmede al de pracht en praal van zijn eredienst (zie Polman, a.w. blz. 301). Calvijn ziet dit woord in de nieuwe bedeling vervuld: „Grote koningen en vorsten hebben bijgedragen wat in hun vermogen is om de kerk van Christus op te richten en te begunstigen, zodat zij zich beschermers (patroni ac tutores) van haar hebben betoond” en „Hier gaat het om het wegnemen van bijgelovigheden en het uitroeien van elke goddeloze en verkeerde cultus, om het bevorderen van het rijk van Christus en het bewaren van de zuiverheid der leer, om het wegdoen van wat aanstoot geeft en het verwijderen van de vlekken die de godsvrucht bederven en de majesteit Gods verduisteren. Wanneer de koningen nu hiervoor zorgdragen, voorzien zij tegelijk de herders en dienaren des Woords van alles, wat tot levensonderhoud noodzakelijk is, dragen zij zorg voor de armen en dulden zij geen bedelarij die voor de kerk onwaardig is; en richten zij scholen op...” Het beschermen van de kerk, het uitroeien van alle valse godsdienst en het bevorderen van het rijk van Christus zijn elementen die èn in Calvijns verklaring van Jes. 49 : 23 èn in art. 36 te vinden zijn. Men zou kunnen zeggen dat dit gedeelte van art. 36 gegrond is op Jes. 49 : 23 naar de opvatting van Calvijn. Maar is die opvatting juist? Moet de overheid zorgen voor het levensonderhoud van de predikanten? In het Nieuwe Testament wordt duidelijk gezegd dat de gemeente zelf voor de dienst des Heren heeft te zorgen. Deze Schriftplaats moet in het verband waarin zij staat, allereerst gelezen worden als een aanduiding van de zorg van Cyrus voor de terugkeer van de joden en de herbouw van Jeruzalem. De verdere strekking van de profetie is: uitbeelding van de toekomstige heerlijkheid van Sion representerend het oudtestamentische volk des Heren, waaraan de Here alles dienstbaar maakt. Zo wordt Sion gewaar dat Hij de HERE is (verg. Ridderbos. Korte verklaring Jesaja). Hoe moet men de beeldspraak anders verstaan (verg. ook Polman, a.w. blz. 301)? Wie van mening is uit deze Schriftplaats conclusies te mogen trekken ten aanzien van de nieuwtestamentische kerk en de overheid in dier voege dat ook nú de overheden als voedsterheren der kerk zijn te beschouwen, zal ook het overige van deze tekst in toepassing moeten brengen: met het aangezicht ter aarde zullen zij zich voor u (dus de kerk) neerbuigen en het stof uwer (d.i. van de kerk) voeten zullen zij lekken.

Wat Deut. 13 en Deut. 17 betreft, nergens in het Nieuwe Testament wordt iets dergelijks

gezegd. Veeleer volgt uit de wijze waarop Deut. 13 in het Nieuwe Testament verstaan wordt, dat het door het verschil tussen de Sinaïtische bedeling en de nieuwtestamentische bedeling nu principieel anders staat. De woorden Deut. 13 : 5 worden in I Cor. 5 : 13 aangehaald, maar dan toegepast op de nieuwtestamentische ban. „Hier blijkt tevens het onderscheid tussen Oud en Nieuw Verbond. De eertijds veel verbreide en in de Roomse kerk nog geldige mening, die uit ons hoofdstuk het recht en de plicht afleidt om ketters te doden, verliest dit onderscheid uit het oog (afgezien nog van het feit, dat men een ketter niet met een afgodendienaar gelijk kan stellen)” (Ridderbos, Korte Verklaring Deut. I blz. 175). Als de regel van Deut. 13 nog voor de overheid zou gelden, dan geldt die van Deut. 17 ook. Dan moet gesteld worden dat de overheid niet alleen de valse profeten en de verleiders tot afgoderij moet straffen, maar allen die het verbond overtreden door andere goden te dienen, verg. Heid. Cat. vr. 95. Calvijn dacht er inderdaad zo over. Zie zijn preken over Deut. 13 en Deut. 17. Maar hij heeft de zeer uitzonderlijke plaats van Israël niet voldoende in het oog gehouden.

In de 16de eeuw is reeds kritiek gemaakt op deze argumentatie vanuit het Oude Testament. Door de dopersen werd bijv. gewezen op Joh. 18 : 36. Maar Calvijn en Beza gaven ten antwoord dat Christus de orde van het Oude Testament niet gewijzigd heeft. In zijn commentaar op Joh. 18 : 36 zegt Calvijn wel: „Want het rijk van Christus, geestelijk als het is, moet in de leer en de kracht des Geestes gefundeerd worden. En op dezelfde wijze wordt ook zijn opbouwning voltooid, want geen wetten en plakaten van mensen noch straffen dringen door tot de conscientie”, maar ook dat het dwaas en onverstandig is daaruit te besluiten „dat de leer van het Evangelie en de zuivere godsdienst niet met de wapenen moeten worden verdedigd” en „dat bij gelegenheid vorsten het rijk van Christus beschermen deels als zij de uiterlijke tucht vaststellen, deels als zij aan de kerk hun bescherming verlenen tegenover de goddelozen”. Volgens Calvijn is aan de taak van de magistraat niets onttrokken ondanks de verandering van bedeling, nu er geen volk meer is, waarover God als natie het Koningschap heeft aanvaard in de speciale zin waarin Hij Koning was over Israël. Hoezeer Calvijn ook in het licht van zijn tijd gezien moet worden, tegen deze opvatting, nl. dat er niets aan de taak van de magistraat onttrokken is in de nieuwtestamentische bedeling, moet bezwaar worden gemaakt, omdat het immers niet de taak van de overheid is om de kerk te reformeren of zuiver te houden. Evenmin heeft de overheid de kerk te verzorgen. Heeft zij soms met het zwaard voor het Koninkrijk van Christus te strijden? (Verg. Zach. 4 : 6, Matt. 26 : 52).

Calvijn heeft zich ook nog beroepen op I Tim. 2 : 2. Stellig is deze plaats van betekenis voor de vragen in kwestie. Er ligt in dit woord van Paulus opgesloten dat de overheid de roeping heeft van Godswege, zorg te dragen dat de gemeente zo (stil en rustig) kan leven en God dienen naar Zijn eis, ook op het terrein van het openbare leven, waar zij de rechtmatige heerschappij van de overheid heeft te eerbiedigen. Alle belemmering daarvan heeft de overheid dus tegen te gaan. Bouma zegt in zijn Commentaar (blz. 106) dat Paulus denkt aan een leven „dat in zijn stille rust, niet door opstand en oorlog enz. gestoord, zich geheel en ongehinderd kan geven aan de vervulling van de door den Heere gegeven roeping om het Evangelie des koninkrijks te verbreiden” en (blz. 107) „Het begeerde stille leven kan door de geloovigen worden verkregen als de overheid zóó regeert, dat de Christenen niet worden gehinderd in hun drievoudig ambt. Maar dan zal van hun eigen kant ook geen enkele aanleiding moeten worden gegeven voor de overheid, tegen hen op te treden. Ze zullen moeten leven in alle Godsvrucht en eerbaarheid.”

Uiteraard kunnen in dit verband ook andere Schriftplaatsen ter sprake worden gebracht.

Vrij algemeen is het gevoelen dat in Gen. 9 : 5 en 6 waar God beveelt, dat wie des mensen bloed vergiet, diens bloed door de mens vergoten zal worden, de bevestiging moet worden gezien van het ambt der overheid. De kanttekenaren tekenen hierbij aan: „Hier wordt het ambt der overheid bevestigd en het zwaard haar gegeven tot straf der bozen”. In directe zin wordt hier evenwel niet over de overheid gesproken. God neemt de mens in bescherming tegen het dier, maar ook tegen de medemens (vers 5). In vers 6 wordt dit nader toegelicht t.a.v. mensen die bloed vergieten. „God wil dat menschen het bloed van den moordenaar vergieten om daardoor zijn invordering van het vergoten bloed te effectueeren” (Aalders, Korte Verklaring Genesis). Op welke wijze aan dit voorschrift moet worden voldaan, wordt niet gezegd. „Wanneer men zegt dat hier de terdoodbrenging van den moordenaar wordt opgedragen aan de bevoegde overheid, legt men meer in den tekst dan deze rechtstreeks en duidelijk zegt. Men mag ook niet zeggen, dat het vanzelf spreekt; want het Oude Testament bevat niet onduidelijke aanwijzingen, dat ter dege ook met andere mogelijkheden te rekenen is. Men denke aan de bepalingen van de Mozaische wet, welke de bloedwraak niet verbieden of op-

heffen, maar alleen zoeken te verzachten" (Aalders, a.w. blz. 230). Verschillende mogelijkheden worden opengelaten, zoals onmiskenbaar blijkt uit de voorzieningen die God zelf later in Israël's meer uitgewerkte wetgeving getroffen heeft (Ex. 21 : 13, Num. 35 : 6-35, Deut. 19 : 1-13, 15, Ex. 22 : 2). Met de toepassing van de doodstraf moest wel degelijk met verschillende omstandigheden rekening gehouden worden. Dezelfde exegeet concludeert dan: „dat Gen. 9 : 6 in *kiem* het optreden van de overheid bevat. De door God gestelde rechtsregel van de doodstraf voor den moordenaar leidt met noodzakelijkheid naar het optreden van de overheid heen. Dat is de normale levensordening, welke God beoogt. Maar de overheid was er op dat moment nog niet en werd toen ook niet *ingesteld*". In het Nieuwe Testament wordt in Rom. 13 : 4 gezegd „dat de doodstraf door de *overheid* moet voltrokken worden, maar in Noach's dagen was er zeker nog geen overheid in den zin zooals wij dit verstaan". De woorden „want God heeft de mens naar zijn beeld gemaakt" geven niet uitsluitend de motivering van de rechtsregel die de doodstraf eist van de moordenaar. Dan zou elk vergrijp tegen de menselijke persoonlijkheid met de dood gestraft moeten worden, omdat het een aanranding van het beeld Gods is. Deze woorden bevatten een motivering voor héél de pericoop zoals ook de vorm waarin de grondtekst deze woorden geeft, aantoot. Het zou dus te ver voeren aan deze Schriftplaats verstrekkende consequenties te verbinden t.a.v. de onderhavige kwestie.

Tot koning Nebucadnezar wordt in Dan. 4 : 32 gezegd: „Men zal u uit de mensen verstoren... totdat ge bekent (erkent) dat de Allerhoogste over de koninkrijken der mensen heerschappij heeft (macht heeft over het koningschap der mensen), en dat Hij ze geeft aan wie Hij wil". Met duidelijke woorden wordt gesteld dat de Allerhoogste soeverein is over de koninkrijken der aarde en dat Hij het koningschap geeft aan wie Hij wil. Hij heeft niet alleen het ambt van de overheid ingesteld, maar hij wijst ook, naar Zijn soevereine wil, de dragers aan van dat ambt. Zij zijn koning bij de gratie Gods.

In Spr. 8 : 15 zegt de Here: „Door Mij regeren de koningen en verordenen de machthebbers recht". Hier wordt in algemene bewoordingen die dus niet speciaal op de regeerders over Israël slaan, gezegd dat koningen (in het Hebr. zonder lidwoord) de opperste dragers van het overheidsambt, regeren door Goddelijk bestel. Hij heeft de overheid ingesteld en haar ambt is: regeren, gerechtigheid stellen, verordenen wat recht is en als recht zal gelden in de menselijke samenleving. Uit deze Schriftplaats blijkt dus wel duidelijk dat de overheid niet neutraal mag zijn, doch aan God onderworpen is en naar Zijn wil heeft te handelen. Maar er blijkt niet uit dat de overheid ten opzichte van de kerk en de godsdienst bepaalde concrete verplichtingen heeft in de onderhavige zin.

Een meer gedetailleerde beschrijving van het overheidsambt vinden we in Psalm 82, een psalm waarnaar o.a. ook door de christen-staatslieden Groen van Prinsterer en Stahl wordt verwezen, en die geheel gewijd is aan de taak van de overheid. Uitgaande van de exegeese die onder „goden" menselijke rechters verstaat (naar analogie van Ex. 21 : 6, 22 : 8, 28, 1 Sam. 2 : 25, Ps. 58 : 2, 45 : 7, zie voorts Joh. 10 : 34v.) kan de vraag gesteld worden of hier gesproken wordt van allen „die door Hem met de handhaving van het goddelijke recht op aarde zijn belast" (Noordzij, Korte Verklaring Psalmen II, blz. 52) dan wel van de Israëlitische rechters (Ridderbos, Commentaar Psalmen II, blz. 326). Ook al erkent men dat de hier gebruikte benamingen zeer bepaald berusten op de idee van het speciale koningschap des HEREN over Israël en dat het geven van deze benamingen aan heidenen mensvergoding insluit die in de Schrift wordt veroordeeld (Jes. 14 : 3, Dan. 6, Hand. 12 : 21 vv.), en al geeft men toe dat de hier geuite verwijten gelijk zijn aan die welke de profeten telkens weer aan de Israëlitische rechters doen (vgl. vooral Jes. 3 : 13-15), terwijl de grieven tegen heidense machthebbers een ander karakter plegen te dragen, dit neemt niet weg dat – afgedacht van de benaming – in Psalm 82 belangrijke dingen gezegd worden t.a.v. hen „die door Hem met de handhaving van het goddelijk recht op aarde zijn belast". God heeft de overheid ingesteld om de „fundamenten der aarde", d.w.z. de grondslagen van de samenleving, in stand te houden. Doet zij geen recht dan wordt het gebouw der samenleving met instorting bedreigd. Wanneer onrecht en partijdigheid zegevieren, worden juist zij het slachtoffer die de Here na aan het hart liggen: de armen en verlatenen, de sociaal zwakken die zichzelf niet kunnen beschermen en verdedigen en daarom worden verdrukt. De dragers en beschermers van het door de Here gegeven recht, eens door Hem zelf met goddelijke eer bekleed, zijn verantwoordig schuldig aan de Allerhoogste. In deze psalm die geheel gewijd is aan de (hier verkeerd beoefende) taak van de overheid wordt dus meer gedetailleerd de taak omschreven die de overheid van Godswege is opgelegd: de bescherming van de maatschappelijk verdrukten en de handhaving van de gerechtigheid in de samenleving die door willekeur en rechtsverkrachting in wanorde zou kunnen worden gebracht. Hier ligt o.a. de grond voor de rechts-

bemoeiing van de overheid met het sociale leven, maar niet voor die met de religie.

Omgekeerd wordt aan het doen van recht en gerechtigheid de belofte verbonden van een bestendig volksbestaan. In Deut. 16 : 18, 20 wordt aan Israël een rechtvaardige rechtspraak voorgeschreven: „Rechters en opzieners zult gij aanstellen.....; zij zullen het volk berechten met een rechtvaardige rechtspraak. Gij zult alleen gerechtigheid najagen – opdat gij moogt leven en het land bezitten, dat de HERE, uw God u geven zal”. Aan het doen van recht en gerechtigheid door de overheid wordt hier de belofte verbonden dat Israël (nog in de woestijn) niet van tevoren zal omkomen en Kanaän in bezit mag nemen. Dat ook ná de vestiging in Kanaän de vrucht genoten zal worden van de gehoorzaamheid aan Gods geboden, volgt uit het feit dat vers 18 speciaal ziet op die periode. De grondslagen van de samenleving worden bevestigd wanneer de overheid het recht handhaaft en de onderdaan haar daarin gehoorzaamt.

Dit alles stemt overeen met wat Spr. 14 : 34 zegt: „Gerechtigheid verhoogt een volk maar (de) zonde is een schandvlek der natiën”. De oude wereld en Sodom en Gomorra zijn vernietigd vanwege het door hen gepleegde onrecht; Babel en andere heidense volken van die tijd hebben hun volksbestaan verloren vanwege hun afgoderij en gruwelijke zonden. Ook Israël verloor zijn zelfstandig volksbestaan in de ballingschap omdat het de God zijner vaderen verliet, al werd het niet uitgeroeid als de volken die Kanaän bewoonden toen Israël het ten erfdeel ontving. God heeft zijn volk niet verstoten (Rom. 11 : 1), maar wel heeft Israël ondervonden dat zonde een schandvlek der natiën is. Dus niet alleen Israël maar de natiën geldt de eis gerechtigheid na te jagen. Dat verhoogt een volk. En het tegendeel is oorzaak van zijn ondergang. Ook de overheden van andere volken hebben zich de wet Gods, zoals die voor alle volken geldt, ten richtsnoer te stellen (vgl. Deut. 17 : 18-20 en Psalm 2).

Israëls bijzondere positie komt met name tot uitdrukking wanneer het gaat om de zonde van de afgoderij, valse godsdienst; waarzeggerij, Godslastering enz. (Lev. 24 : 15, 16, Deut. 13, 17 : 2-7, 18 : 20, Num. 15 : 32-36, Ex. 12 : 19, 30 : 33, 38, 31 : 14, Lev. 17 : 4, 9 v., 20 : 17, 22 : 3, 23 : 29). In al de hier geciteerde Schriftplaatsen is sprake van de doodstraf, van uitroeien „uit het midden der gemeente”, Num. 19 : 20. Israël moest een heilig volk zijn, mocht door al dergelijke zonden (tot het zich niet verootmoedigen toe) niet verontreinigd worden opdat het zijn verkiezingsopdracht zou vervullen. Dit geldt van geen ander volk ter wereld, zodat ook met het uitlichten van enkele van deze gevallen, deze wetgeving niet zonder meer op elke overheid kan worden toegepast, nog afgedacht van de reeds behandelde vraag in hoeverre nieuwtestamentisch hier de kerk aan de orde komt. Aan geen overheid buiten Israël heeft God rechtstreeks wetten gegeven, ook al moet in „menselijke ordeningen” een daad Gods worden erkend (I Petr. 2 : 13) en is onderdanigheid daaraan verschuldigd „om des Heren wil”.

In dit verband kan ook gelet worden op de ontwikkeling die het oudtestamentische begrip „ban” heeft ondergaan. De „bloedban” werd toegepast op mensen, dieren of dingen die „afgezonderd” werden zodat niemand er vriendschap mee mocht onderhouden of nut ervan mocht trekken, omdat ze totaal overgegeven zijn aan de vernietigende toorn van God, met vloek beladen, aan het verderf prijsgegeven (Deut. 7). In de zwaarste vorm moest deze ban worden toegepast op de heidense volken van Kanaän (Deut. 7 : 2) en tegen Israëlitische steden die afvielen van Israëls God en heidense goden gingen dienen (Deut. 13 : 12-18). Slechts een enkele maal vermeldt het Oude Testament de toepassing van deze ban in de zwaarste vorm tegen een stam, een stad van Israël (Richt. 20 en 21) doch dan niet om de reden die Deut. noemt. Ook na de ergste afval hebben noch David, noch Asa noch een van de andere vrome koningen zo de ban toegepast. Jesaja spreekt in het eerste deel van zijn profetieën de ban uit over de heidenen: „Hij heeft ze verbannen, Hij heeft ze ter slachting overgegeven” (Jes. 34 : 2), maar in het tweede deel over Israël zelf: „Daarom zal Ik..... Jacob ten ban overgeven en Israël tot beschimpingen” want „Uw eerste vader heeft gezondigd en uw uitleggers hebben tegen Mij overtreden” (Jes. 43 : 27 v.). Maleachi kondigt het eindgericht aan over Israël en de volkeren der ganse aarde „opdat Ik niet kome en de aarde met de ban sla” (4 : 6). In later eeuwen wordt de ban op onbloedige wijze toegepast door Ezra (10 : 8), hetgeen ten tijde van het Nieuwe Testament is overgegaan in een uithannen uit de synagoge (Joh. 9 : 22). De rabbijnen gebruikten dan wel de formule „Ik heb u nooit gekend” (vgl. Matt. 7 : 23). Op deze geestelijke, onbloedige ban doelt Paulus in I Cor. 5 : 13 „Die buiten zijn, oordeelt God. En doet gij deze boze uit ulieden weg”.

Wanneer men het Nieuwe Testament raadpleegt in casu dan valt op dat dit veel minder over het ambt van de overheid meedeelt dan het Oude, wat gezien de speciale positie van Israël ook niet verwonderlijk is. De heilshistorische betekenis van de Israëlitische overheid is met de komst van de Middelaar en de uitstorting van de Heilige Geest weggevallen. In het Nieuwe

Testament staat veel meer op de voorgrond hoe de christenen zich tegenover de overheid hebben te gedragen; hun roeping van Godswege wordt vooral beklemtoond. Wanneer over de overheid gesproken wordt dan is dat met name in vermaningen om die overheid te gehoorzamen. Het veelzeggende zwijgen over de vraag hoe een christelijke overheid dient op te treden tegenover afgoderij enz. is alleszins verklaarbaar uit het feit dat in het Nieuwe Testament geen sprake is van een christelijke overheid, alleen van een heidense overheid, een overheid die aanspraak mag maken op christelijke gehoorzaamheid (Rom. 13), of die in volle anti-christelijke haat een apparaat van de macht uit de afgrond is geworden (Openb. 13). Zelfs ontbreekt in de opwekkingen om de overheid te gehoorzamen en voor haar te bidden elke aanduiding van wat men van een goede overheid ten opzichte van kerk en religie mag verwachten.

In Romeinen 13 : 1-7 gaat het om de vraag of een christen zich heeft te onderwerpen aan de machten. Paulus antwoordt volmondig bevestigend op deze vraag. Niet de duivel maar God heeft de overheden ingesteld (vgl. Luc. 4 : 6, Joh. 19 : 11 - Spr. 8 : 15 v.) om de vloed van ongerechtigheid in te dammen en een zekere mate van gerechtigheid mogelijk te maken. Daarom is de overheid „dienaressen Gods”, en als zodanig handelt de overheid in verantwoordelijkheid aan God zelf. Paulus schrijft aan de gemeente te Rome, een gemeente die met name in aanraking kwam met de overheid die voor zichzelf goddelijke verering opeiste terwille van het welzijn en de eenheid van het rijk. Voor de christenen was de betovering van de keizercultus evenwel geweken. Vreest Paulus het gevaar dat zij nu de overheid als een indifferente zaak zullen zien, dat zij als „vrijen” met geen overheid meer te maken willen hebben? In elk geval, hoeveel voordelen Paulus ook genoten heeft van zijn romeins burgerrecht en het belang van de romeinse orde en vrede ondervonden heeft voor zijn arbeid, hij weet ook van de demonisering van de staatsmacht (Hand. 16, 22, II Cor. 11), en toch belijdt hij de overheid als een gave van God. De gehoorzaamheid aan God heft de gehoorzaamheid aan de overheid niet op. Deze gave van God mag niet geringgeschat of veracht worden, maar moet met dank worden geaccepteerd. God mag niet worden uitgeschakeld waar het gaat om staat en overheid. Zij is een Goddelijke beschikking ten gunste en tot bescherming van wie naar 's Heren wil handelen (Greijdanus, Commentaar Romeinen blz. 568). „Al handelen overheidspersonen ook menigmaal verkeerd en onrechtvaardig, en benauwen en vervolgen zij zelf dikwerf wie in den Heere Christus gelooven en leven willen naar Gods Woord, gelijk de apostel daar ook zelf door eigene ondervinding kennis van had, zoo neemt dit niet weg, dat de overheid tot roeping heeft wat hier genoemd wordt, en dat zij als zoodanig en door velen van wie met hare macht bekleed zijn, ook metterdaad zoo werkt, gelijk het in deze verzen voorgesteld wordt”. Rom. 13 laat duidelijk zien hoe schriftuurlijk het is dat de kerk in art. 36 tegenover de doperse en revolutionaire opvatting belijdt dat God de overheid heeft ingesteld en dat het haar roeping is dat „alles met goede ordinantie onder de mensen toega”. De wel eens als „optimistische waardering van de staat” aangeduide visie van Paulus op de staat (in tegenstelling tot de „pessimistische” van Johannes in Openb. 13) alsof hij de mogelijkheid van een conflict zelfs niet zou stellen, betekent allermint een kritiekloos slaafs zich onderwerpen aan de staat. Paulus verloochent het woord van Hand. 5 : 29 niet: Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen (vgl. I Cor. 8 : 6). Alle goddelijke verering van de staat (de keizer) wijst hij pertinent af: Jezus is Kurios, niet de keizer die zich deze titel aanmatigt (= Heer). Zodra de staat meer verlangt dan tot zijn existentie nodig is, zodra hij verlangt wat „Godes” is (Matt. 22 : 21) en dus zijn grenzen overschrijdt, „hat der Jünger Jesu keine Verpflichtung dieser Forderung eines totalitären Staates gegenüber” (Cullmann). De staat die zich zelfstandig maakt, zich verabsoluteert, vergoddelijkt, de staat van Openb. 13 die satanisch geworden is, wordt ook door Paulus afgewezen. De context (Rom. 12 : 9-21, 13 : 8-10) wijst op het gebod van de christelijke liefde die geen wraak duldt. God komt de wrake toe; Hij zal het vergelden; Hij geeft de overheid het zwaard om in Zijn naam gericht te oefenen en de boosdoeners te straffen. Wie het goede werkt, behoeft niet bevreesd te zijn voor de overheid. De klemtoon valt op „werk”, „want de overheid kan alleen de daad waarnemen en straffen. De gedachte, de begeerte ligt buiten haar rechtsgebied” (Greijdanus, a.w. blz. 567). Paulus wijst dus op de Goddelijke oorsprong van de overheidsmacht, op haar Goddelijke instelling, maar ook op haar Goddelijke roeping tot handhaving van het recht. Maar daarmee zegt hij niet dat zij zelf Goddelijk is. Daarom kan hij ook in I Cor. 6 : 1 vv. opmerken dat de christenen hun twisten niet door de aardse rechter moeten laten beslechten, niet omdat deze geen bevoegdheid zou bezitten van Godswege, maar omdat christenen in hun onderlinge verhoudingen zich daarvan niet moeten bedienen. Was de staat goddelijk dan kon de christen met zijn geschillen evengoed naar de staat gaan. Nu niet.

Absoluutheid van de staatsmacht leert het Nieuwe Testament nergens, maar wel een zeer

verregaande plicht tot gehoorzaamheid als consequentie van het geloof in de goddelijke inzetting van het overheidsambt (Schipper in G.T.T. 42 blz. 263). In hoeverre de staat van Openb. 13 gehoorzaamheid mag verwachten van haar onderdanen, is duidelijk uit het feit dat het bloed der getuigen de straten bedekt: door hen wier namen geschreven staan in het boek des Lams, wordt haar de gehoorzaamheid geweigerd. De overheidsmacht kan tot een rechtstreeks instrument verworden van alle anti-christelijk woelen. Dat is een van de gevaren, welke zij loopt en die de onophoudelijke voorbede van de gemeente voor haar een bijzonder accent geeft. Deze voorbede zal zeker niet zwijgen, indien een proces van demonisering de staat aangrijpt. Als voorbeeld van zulk een voorbede uit de geschiedenis van de oude christelijke kerk worde hier genoemd het prachtige gebed van Clemens Romanus, dat voorkomt in zijn eerste brief (I, 61, 1 v.) geschreven ongeveer in dezelfde tijd toen Domitianus op verschrikkelijke wijze de christenen vervolgde: „Gij Here, hebt hun krachtens Uw verheven en onzegbare macht de macht van het keizerschap gegeven, opdat wij de heerlijkheid en eer, die Gij hun verleend hebt, mogen bedenken en ons hun onderwerpen, in niets tegen Uw wil... Richt Gij Here, hun zin op wat goed en U welgevallig is, opdat zij in vrede en zachtmoedigheid de heerschappij die Gij hun verleend hebt, vroom voeren en Uw genade deelachtig worden” (Schipper in Vox Th. XII, blz. 85). Zowel in I Tim. 2:1 v. als in Titus 3:1 is de christelijke roeping tot gebed en gehoorzaamheid geformuleerd op een wijze die de antithese van het Evangelie van Christus tegenover de heidense staatsverering en keizercultus laat doorschemeren. De keizer heeft de voorbede nodig, maar is geen object van aanbidding. En 1 Petr. 2:11-17 laat duidelijk uitkomen dat de eerbied van de christenen voor de overheid haar grens vindt in Hand. 4:19 en 5:29.

Ook al wordt dus in het Nieuwe Testament niet gezwegen over taak en roeping van de overheid: bevorderen wat in zijn wezen overeenkomt met de eis van het recht, zedelijk goed is en naar zijn strekking en werking heilzaam is, en weren wat kwaad is naar zijn wezen en werking (Grijdanus, a.w.), toch moet geconstateerd worden dat taak en roeping van de onderdanen meer op de voorgrond staan. De vraag of de overheid haar zwaard – op welke wijze dan ook, bloedig of onbloedig – moet inzetten om de ketters te straffen enz. komt niet aan de orde gezien de werkelijkheid waarin de kerk van het Nieuwe Testament leefde.

IV. SLOTOPMERKINGEN.

In verschillende kerken van gereformeerde confessie zijn in de laatste eeuw bezwaren gerezen tegen de derde zinsnede van art. 36. Deputaten achten het niet nodig hierover in den brede te rapporteren. Wel willen zij niet onvermeld laten wat de generale synode van de gereformeerde kerken in 1905 besloot t.a.v. deze zinsnede.

Op de synode dezer kerken gehouden te Middelburg – 1896 kwam een gravamen aan de orde tegen de inhoud en strekking van de derde zinsnede van art. 36 als zijnde niet conform den Woorden Gods. Men ging hierbij uit van de regel van interpretatie, dat de woorden van de belijdenis moeten worden opgevat in de zin die de opstellers daaraan hebben gegeven en dat pogingen om aan die woorden een andere uitleg te geven gevaar opleveren voor allerlei subjectivisme. Daarom mogen de woorden „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst” niet anders worden verstaan en opgevat dan de vaders zelf blijkens het stellige getuigenis der geschiedenis hebben bedoeld, nl. dat aan de wereldlijke overheid de plicht wordt opgelegd om afgoderij en valse godsdienst desnoods met het zwaard uit te roeien, en dat het aan de kerken opgelegd is de overheid dit als haar plicht te prediken (Acta, art. 179). De synode benoemde een commissie om in overleg met vertegenwoordigers van buitenlandse gereformeerde kerken het hele vraagstuk van de verhouding tussen kerk en staat te bezien, en in het licht daarvan de volgende synode van advies te dienen. Twee synoden werden gehouden (Groningen-1899 en Arnhem-1902) zonder dat de zaak behandeld kon worden. De laatste beperkte het mandaat van (nieuwbenoemde) deputaten in zoverre dat van het horen van de buitenlandse kerken werd afgezien, alsmede dat zij zich hadden te bepalen tot het gravamen zelf en dus niet behoefden te adviseren over de veel verder strekkende vraag, welke taak de christelijke overheid heeft op religieus en ethisch gebied. Op de synode van Utrecht-1905 diende een breed rapport dezer deputaten (Acta, bijlage LXXVIII). De synode besloot de woorden „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst en het rijk van de antichrist te gronde te werpen” uit de confessie te schrappen (Acta, art. 154), hoewel door de meerderheid van de adviescommissie reeds was opgemerkt dat deze schrapping ondoeltreffend was, omdat daarmee de zaak niet werd opgelost, daar immers de woorden die gehandhaafd bleven, van het zelfde beginsel uitgaan. Bovendien achtte deze meerderheid dat revisie door „eenvoudig te schrappen” een „al zeer gemakkelijke manier van revisie” was, gevaarlijk voor het „bestand der Confessie” als ook op andere punten gravamina mochten

worden ingediend (Acta, bijlage LXXIIIa). Toch besloot de synode tegen de meerderheid van de adviserende commissie in de geïncrimineerde woorden uit de derde zinsnede te schrappen.

Inderdaad komt het uw deputaten voor dat deze wijze van handelen niet de meest juiste is. Het wegnemen van de omstrede woorden biedt op geen enkele manier een oplossing van de moeilijkheden. Het beginsel waarvan de geschrapte woorden de uitdrukking vormen, is terug te vinden ook in het overige van de formulering van art. 36. Met name de uitdrukkingen „de hand te houden aan de heilige kerkdienst” en „het woord des evangelies overal te doen prediken” laten in het licht van wat in het confessioneel gedeelte van dit rapport is betoogd, weinig ruimte voor een andere conclusie dan deze, dat de overheid een bepaalde godsdienst, in casu de gereformeerde, behoort te sanctioneren en in stand te houden met uitsluiting van alle overige kerken en sekten; dat zij gehouden is dientengevolge Christus' kerk te beschermen niet alleen tegen hen die haar van buiten belagen, maar ook tegen hen die haar van binnen belagen. Deze uitdrukkingen vormen in zekere zin de sleutel voor het verstaan en verklaren van de door de gereformeerde kerken geschrapte woorden en hangen er onlosmakelijk mee samen.

Wat de generale synode van Apeldoorn-1928 in betrekking tot het gravamen tegen art. 36 heeft uitgesproken (zie het deel „Oriëntatie” sub B van dit rapport), kan ook geen bevredigende oplossing heten. In feite sprak deze synode uit dat de omstrede woorden geen andere inhoud en bedoeling hadden, dan wat in de formulering door de indiener van het gravamen voorgesteld, werd omschreven. Maar door deze uitspraak gaf de synode er een andere zin aan, dan zij krachtens de historische opvatting bezitten. De interpretatie, als zou art. 36 in wezen hetzelfde bedoelen als wat appellant voorstelde, is in het licht van de historische interpretatie niet te handhaven.

Als men nu van mening is dat het niet verantwoord is om de betrokken passage van art. 36 te laten gelden in de zin die de woorden naar de opvatting der vaderen strikt genomen hebben; wanneer men schrapping van een aantal woorden een onbevredigende oplossing vindt, en het geven van een nadere verklaring die niet geheel in overeenstemming is met de oorspronkelijke bedoeling (waardoor de weg geopend wordt om in schijn de belijdenis ongeschonden te bewaren) ook niet zonder bezwaar acht, blijft de mogelijkheid van herziening nog te overwegen.

Daartoe moet de generale synode echter niet overgaan, als het niet uit de kerken wordt voorgesteld. Verder is altijd te bedenken dat de belijdenis gemaakt is „met een ghemeyn accoord” en daarom ook alleen gewijzigd kan worden als er terzake in de kerken eenparigheid is. Bovendien is te rekenen met andere kerken, waarin de belijdenis als formulier van enigheid functioneert.

Voorts is het een zaak van groot belang dat de bewoordingen van de confessie geen misverstand kunnen wekken, en geen opvattingen toelaten die niet schriftuurlijk zijn.

Met behoud van het beginsel dat de overheid die Gods dienaar is, zich heeft te richten naar de geopenbaarde wil van God, en in het openbare leven – want daartoe beperkt zich haar bevoegdheid – de geboden Gods, ook waar het de dienst des Heren betreft, heeft te doen eerbiedigen, zou de formulering van de passage in art. 36, die allerlei vragen en bedenkingen blijkt op te roepen, mogelijk gewijzigd kunnen worden.

Het initiatief van de gereformeerde oecumenische synode van 1949, die een gemeenschappelijke wijziging van de omstrede woorden aanbevolen heeft, is te waarderen en tegen de verklaring die zij gaf inzake de verhouding van kerk en staat, zijn geen gewichtige bezwaren in te brengen.

De formulering die de generale synode van de gereformeerde kerken van 1952/53 als voorlopige richtlijn aan andere kerken voorlegde, bevat goede elementen. Er wordt geen neutrale staat in voorgesteld. Er komt echter niet duidelijk in tot uitdrukking dat de overheid niet alleen belemmeringen heeft weg te nemen voor de heilige dienst van God, maar binnen de grenzen van haar bevoegdheid ook zorg heeft te dragen voor de eerbiediging van Gods geboden.

V. CONCLUSIES.

Deputaten bieden u dit alles overwegende, de volgende conclusies aan:

1. De bedoeling van de derde zinsnede van art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis was oorspronkelijk dat de overheid met de machtsmiddelen die haar ten dienste staan, zal optreden tegen alle afgoderij en valse godsdienst om deze te weren en uit te roeien. Dat hield ook in dat jegens ketters de zwaarste straf kon worden toegepast.
2. De gronden voor deze omschrijving van de taak van de overheid ten aanzien van de religie, werden ontleend aan het Oude Testament, waarbij het de vraag is of de bijzondere

- plaats van Israël wel genoeg in het oog werd gehouden.
3. De generale synode van onze kerken heeft in haar beslissing van 1928 (Acta, art. 70) door zich te verenigen met de conclusies van de commissie van rapport art. 36 niet in de oorspronkelijke zin gehandhaafd.
  4. Wanneer de gehele derde zinsnede van art. 36 zou vervallen, zou een gewichtig beginsel in dit artikel worden gemist, nl. dat de overheid binnen de grenzen van haar bevoegdheid de geboden Gods, ook waar het de dienst des Heren betreft, heeft te doen eerbiedigen.
  5. De wijze waarop dit beginsel in art. 36 onder woorden wordt gebracht, roept vragen en bedenkingen op.
  6. Het verdient geen aanbeveling om tot wijziging van art. 36 over te gaan, als er terzake niet genoeg klaarheid en eenparigheid bestaat in de kerken. Wel behoort deze zaak de aandacht van de kerken te hebben.
  7. Nu het oordeel van onze kerken gevraagd is over de formulering die door de generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland, gehouden te Rotterdam 1952/53 aan andere kerken van gereformeerde belijdenis is voorgelegd, antwoorde de synode:
    - a. dat zij de wenselijkheid van een herziening van de redactie van de derde zinsnede van art. 36 wel inziet;
    - b. dat zij echter in de nieuwe formulering mist, dat na de woorden „iedere belemmering voor de prediking van het Evangelie en voor geheel de heilige dienst van God weg te nemen” woorden volgen als: „en heeft zij binnen de grenzen van haar bevoegdheid zorg te dragen voor de eerbiediging van Gods geboden”, wat de uitspraak positiever maakt.

Deputaten delen u tenslotte mede dat twee hunner, nl. br. J. van Dalen en ds. D. Slagboom, hebben meegedeeld uw vergadering een afzonderlijke nota over deze aangelegenheid te zullen aanbieden.

U de leiding des Geestes toebiddend,

De deputaten:
Th. A. Versteeg, voorz.
M. Drayer, secr.
J. van Genderen
W. van 't Spijker.

BIJLAGE LXIX
Art. 179, 184

MINDERHEIDSRAPPORT BETREFFENDE ARTIKEL 36 N.G.B.

Aan de generale synode van de Chr. Geref. kerken in
Nederland vergaderend te Haarlem, 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Ondergetekenden, J. van Dalen en D. Slagboom, wenden zich met een minderheidsrapport tot uw vergadering. Zij doen dit niet, omdat zij met de andere deputaten geen gewaardeerde samenwerking gehad hebben. Integendeel. Ook hebben zij tot het laatst geprobeerd om tot één rapport te komen. Echter bleef er op meer dan één punt een te belangrijk verschil van mening bestaan, zodat ondergetekenden ieder op zich het verkieslijker vonden niet langer een compromis in rapport en conclusies te zoeken. Zij meenden dit ook te moeten doen met het oog op uw vergadering, daar deze niet gediend is voor de behandeling van deze zaak met een rapport waarin de tegengestelde opvattingen verborgen blijven. Na onderlinge bespreking konden ondergetekenden elkaar vinden in dit rapport. Een algemene oriëntatie achten wij niet nodig, daar deze op voortreffelijke wijze in het rapport van de meerderheid der deputaten te vinden is.

In het navolgende vindt u een nadere uiteenzetting van ons, van de meerderheid afwijkend gevoelen.

Apeldoorn, juli 1962.
Urk,

J. van Dalen.
D. Slagboom.

DE LEER VAN CALVIJN OVER HET AMBT DER OVERHEID.

Inst. IV, 20.

par. 1. Er is tweërlei regering, de eerste, die in de ziel of in de inwendige mens gelegen is, en het eeuwige leven betreft, de tweede, die alleen tot onderwijzing van de burgerlijke en uiterlijke rechtvaardigheid der zeden behoort. Deze regeringen mogen niet onvoorzichtiglijk

vermengd worden; het geestelijk rijk van Christus en de burgerlijke politie zijn zeer van elkander verscheiden.

par. 2. De burgerlijke regering is geen onreine zaak, die de christenen niet aangaat en is niet strijdig met hun hemels burgerschap. Deze tijdelijke en uitwendige regering is verordend en bestemd om, zolang wij onder de mensen verkeren, de *uiterlijke* godsdienst te onderhouden en te beschermen, de gezonde leer der zaligheid en de staat der kerk voor te staan, ons leven te fatsoeneren tot welstand van de menselijke gemeenschap, onze zeden en manieren te schikken naar de burgerlijke gerechtigheid, ons met elkander te verenigen en de gemene vrede en rust te voeden. Het is Gods wil dat wij vreemdelingen zullen zijn op deze aarde en streven naar het ware vaderland; dit vreemdelingschap heeft deze behulpzels van node.

part. 3. Deze regering uit te roeien is onmenselijk, want wij hebben haar evenzeer nodig als brood en water, zon en lucht. Want deze regering dient *niet alleen* daartoe, dat de mensen zouden leven, eten, drinken en onderhouden worden, *maar ook* opdat er geen afgoderij of lastering tegen Gods naam en tegen zijn waarheid of andere dergelijke schanddaden en ergerissen tegen de religie *openbaarlijk* zouden ontstaan en *onder het volk zouden gezaaid worden*. Kortelijk, opdat eronder de christenen zij een *openbare* vorm en gestalte der religie en dat vriendelijkheid en beleefdheid besta onder de mensen. Ik keur *die burgerlijke ordening goed*, welke er naar *tracht* dat de ware religie, die in Gods wet begrepen is, niet *openlijk* door *openbare* goddeloosheden vrijelijk en ongestraft geschonden en verontreinigd worde.

Onderscheidenlijk let Calvijn dan op de *overheid*, de *wetten* waarnaar zij regeert en het *volk* dat door die wetten geregeerd wordt.

par. 4. Het ambt der overheid is Gode aangenaam; ze worden goden genoemd omdat ze met goddelijke autoriteit begiftigd zijn en Gods persoon voorstellen, wiens plaats zij hier op aarde enigszins bewaren (Joh. 10 : 35).

par. 5. Ze moeten hun macht, waarmede ze gewapend zijn, aan Christus onderwerpen (Ps. 2 : 12 en Jes. 49 : 23).

In 't bijzonder wijst Calvijn op I Tim. 2 : 2, waar Paulus Timotheüs vermaant, dat men in de vergadering der gemeente bidden moet voor de koningen, opdat wij onder hen een stil en gerust leven mogen hebben in alle eerbaarheid en godzaligheid. Uit welke woorden blijkt, zegt Calvijn, dat hij deze koningen maakt tot *voorstanders en beschermers van de staat der kerk*.

par. 9. Vervolgens handelt Calvijn over de taak der overheid. Deze strekt zich uit tot beide tafelen der wet Gods; als de Schrift ons dat niet leerde, zouden wij dat nog kunnen leren van de heidense schrijvers, die allen van de religie hun uitgangspunt namen en daarmede beledenen dat geen burgerlijke regering gelukkig kan worden opgericht en bestendig, tenzij men eerst en vooral zorg voor de godsdienstigheid; en dat het verkeerde wetten zijn, welke Gods recht en dienst veronachtzamen en voorbijgaan en alleen met de nuttigheid der mensen bekommerd zijn. Christelijke overheden moeten zich schamen als ze niet evenzeer de religie behartigen; het is recht en billijk, dat ze Gods eer voorstaan en verdedigen, dewijl ze zijn stedehouders zijn en door zijn weldaad en genade regeren.

Daarna behandelt Calvijn in deze paragraaf de taak van de overheid t.o.v de tweede tafel van de wet, het stellen en handhaven van het recht tussen de mensen onderling, aldus *voorstanders en beschermers* zijnde van de gemene onnozelheid, zedigheid, eerbaarheid en rust en dat het hun enige bekommering moet zijn de gemene welvaart en vrede van alle mensen te zoeken en te bevorderen.

par. 15. In par. 15 betoogt Calvijn dat geen volk gebonden is aan de ceremoniële of de burgerlijke wetten van Israël, maar wel aan de wet der zeden, de decaloog, een waarachtige en eeuwige regel der gerechtigheid, in twee hoofdstukken vervat, waarvan het ene gebiedt simpel en alleen God te dienen door een zuiver geloof en ware godvruchtigheid en het andere beveelt de mensen met een oprechte liefde te omhelzen. De zedewet geldt voor alle natiën en volkeren; ze mogen zodanige wetten maken als ze bevinden nuttig en oorbaar te wezen, mits ze maar naar de eenvoudige regel der liefde aan de zedewet gereguleerd zijn.

In het voorgaande is in het kort de leer van Calvijn over het ambt der overheid weergegeven; nimmer heeft hij daarin wijziging gebracht. Wanneer we het gevoelen van Calvijn over het ambt der overheid willen leren kennen, moeten we ons derhalve houden aan deze door hem, in zijn Institutie gegeven, nimmer gewijzigde of herroepen leer.

We bezien nu deze uiteenzetting van Calvijn wat nader.

1. Duidelijk zegt hij geen vermenging te willen van de geestelijke regering en de burgerlijke. De eerste heeft betrekking op datgene, wat in het hart des mensen zetelt en op het eeuwige leven, de tweede op de uiterlijke gedragingen in dit tijdelijke leven. Alleen met deze laatste heeft de overheid te maken. Hieruit volgt reeds terstond, dat van consciëntiedwang

- door de overheid, als rakende het innerlijke van de mens, bij Calvijn geen sprake is. Het „dwingt ze om in te gaan”, met behulp van het zwaard der overheid, zoals ten tijde van Constantijn het geval was, is niet de leer van Calvijn, maar daarmede kennelijk in strijd.
2. De overheid heeft te waken voor de ere Gods in de menselijke samenleving, d.w.z. ze heeft de geboden Gods in de eerste tafel der wet in het openbare leven te doen eerbiedigen. Dat houdt in dat ze „afgoderij” of lastering tegen Gods naam en tegen zijn waarheid of andere dergelijke schanddaden en ergernissen tegen de religie in het *openbaar* niet mag gedogen, noch dat deze ergernissen onder het volk worden gezaaid, opdat er onder de mensen zij een „*openbare* vorm en gestalte der religie” (zie par. 3). Met consciëntiewang heeft dit alles niets van doen, de overheid dwingt niet tot het geloof, zij waakt er alleen voor dat de eer van God en zijn dienst in het openbare leven niet wordt bezoedeld. Daarom zegt Calvijn dan ook, dat hij *die* burgerlijke ordening goedkeurt, welke daarnaar *tracht*, dat de ware religie, die in Gods wet begrepen is, niet *openlijk* door *openbare* goddeloosheden vrijelijk en ongestraft geschonden en verontreinigd worde (par. 3). Het gaat hier in alles over *openbare* gedragingen en uitingen, niet over inwendige gevoelens. Calvijn wist zeer goed, dat ook de overheid haar taak met veel gebrek vervult en maar een klein beginsel heeft van de gehoorzaamheid die zij haar Oprachtgever schuldig is; vandaar dat hij die ordening van de overheid goedkeurt, die daarnaar *tracht*.
  3. En zoals zij, krachtens de eerste tafel der wet, hebben te waken voor de eer van God en zijn dienst, de rechten Gods in de samenleving hebben te doen eerbiedigen, zo hebben ze ook, krachtens de tweede tafel der wet, te waken over de rechten der mensen onderling. Ze mogen daarvoor wetten maken naar behoefte, zo dat welvaart en rust daardoor worden bevorderd, mits deze wetten zijn genormeerd aan de wet Gods, die Calvijn ziet als regel der liefde, het einddoel van elke wet moet zijn de bevordering van Gods eer en het heil van de naaste.
  4. In het voorafgaande komt in hoofdzaak naar voren de negatieve zijde van het ambt der overheid, datgene wat de overheid niet mag gedogen: Gods eer en dienst mogen niet bezoedeld, eer en eigendom van de naaste mogen niet aangetast.
- Calvijn kent aan de overheid ook een meer positieve taak toe; de overheden zullen zijn *voorstanders* en *beschermers* van de staat der kerk (par. 5), evenzo *voorstanders* en *beschermers* van de gemene onnozelheid, zedigheid, eerbaarheid en rust (par. 9). Zij zullen een goede staat der kerk in de samenleving voorstaan, die kerk in het volksleven de plaats geven die haar als kerk des Heren toekomt. De kerk is het eigendom des Heren. Ze hebben niet alleen te waken over het eigendom der mensen, maar *evenzeer en nog meer over het eigendom Gods*, die kerk de haar eigen toekomende plaats in de samenleving te geven. Zij hebben niet een zeggenschap in de kerk; dat zou zijn een onvoorzichtig vermengen van de kerkelijke en burgerlijke regering, waartegen Calvijn in par. 1 waarschuwt. Geen *ius in sacra*, maar wel een *ius circum sacra*. En niet alleen de staat der kerk, maar ook de leer der kerk, de leer der zaligheid zal zij voorstaan (par. 2). De overheid is daar niet onkundig van, want ze heeft Mozes en de profeten. Ze heeft de stenen weg te nemen die aan de verbreiding van die leer in de weg liggen. Ze heeft ook de machten die deze leer openlijk in het publieke leven ondermijnen, die de grondslagen der christelijke samenleving aantasten, tegen te staan. Want Calvijn heeft het in z'n betoog over een overheid die een christelijke staat bestuurt — zie z'n opmerking in par. 3 — „opdat er onder de *christenen* zij een *openbare* vorm en gestalte der religie”. Voor handhaving van de christelijke grondslagen der samenleving heeft de overheid te waken. Daarmee matigt zij zich weer niet aan een *ius in sacra*, maar oefent ze wel een *ius circum sacra*.

Wanneer we nu andere, meer op zichzelf staande uitingen van Calvijn over het onderhavige onderwerp beschouwen, moeten we deze altoos bezien in het licht van de hiervoor uiteenzette, in zijn Institutie ontwikkelde leer over het ambt der overheid. Immers, deze leer heeft hij tot in de editie van 1559 gehandhaafd en ook daarna niet herroepen.

We willen nu enkele op zichzelf staande uitlatingen over het onderwerp, die Calvijn elders maakte, bezien en toetsen aan zijn in de Institutie gegeven leer.

In de Institutie zegt hij van Jes. 49 : 20: Jesaja stelt hen (koningen en koninginnen) door een eervolle titel tot beschermers van Gods vrome dienaren. De kanttekenaren bij de St. Ver. tekenen hierbij aan: „De *zin* is, dat de koningen niet alleen zich tot de gemeente van Christus zullen voegen, maar dat zij ook hun macht en autoriteit zullen gebruiken tot aanwas en bescherming derzelve.”

Hebben meerdere Duitse vorsten, evenals Gustaaf Adolf en Willem van Oranje dat dan niet gedaan, toen zij goed en bloed voor de zaak des Heren hebben geofferd? En hebben

zij daarin niet gestreden voor handhaving en verbreiding der ware religie, zoals die in Gods Woord wordt geleerd? Dat was toch een zegen voor de kerk? Van die zegen spreekt toch Jes. 49 : 23? Zij hebben zich daarmee een eervolle titel verworven, zoals Calvijn terecht opmerkt.

Jesaja bedoelt toch te zeggen, dat de tijd komt, dat koningen de kerk zullen voorstaan en haar welzijn bevorderen en dat dit voor de kerk een glorieperk zal zijn? Anders heeft heel die tekst geen zin. En als die koningen dat doen, overtrekken zij hun taak niet, doen zij niet iets dat verkeerd is, maar vervullen zij een heerlijke roeping.

Ongetwijfeld spreekt deze tekst allereerst van Kores, die de Judese ballingen naar hun land zal laten terugkeren en de tempeldienst herstellen, maar ze heeft daarnaast zeker toch een profetische en eschatologische strekking (zie Openb. 21 : 24 en 26).

Zeer terecht wijst Calvijn dan ook op deze tekst om daaruit een heerlijke roeping voor de overheid *af te leiden*, geheel overeenkomstig zijn gehele in de Institutie ontvouwde leer en zeer terecht wordt ook bij art. 36 naar deze tekst verwezen.

In een preek over I Tim. 2 : 1, 2 zegt Calvijn:

„Zie hier dan waarom Hij de koningen en overheden en de menselijke rechtsorde heeft ingesteld. Dat is, zegt Paulus, in de eerste plaats gebeurd, opdat wij zouden leven in alle godsvrucht. Wat houdt dat woord godsvrucht hier in?

Het is Gods eer, wanneer er onder ons een zuivere en heilige religie is. Hierdoor worden de overheden gemachtigd, wanneer zij het zwaard ontbloten tegen hen *die de kerk in verwarring brengen*; tegen alle ketters en hen, *die dwalingen en valse leringen zaaien*, en die *warhoofden*, die door de geest van de satan geleid worden en die heden zouden willen, dat men een straffeloze vrijheid zou geven aan hen die de eenheid des geloofs verbreken en de vrede der kerk, op zulk een manier, dat zij duidelijk tonen, dat zij strijden tegen God en dat het de satan is die hen daartoe aanspoort. Wij horen immers, wat de Heilige Geest door de mond van de heilige Paulus spreekt, namelijk, dat God aan de overheid gebiedt de zuivere religie te handhaven.”

Calvijn zegt hier, dat de overheden verordend zijn, opdat wij in alle godsvrucht zouden leven. Dat kan niet wanneer de kerk in verwarring wordt gebracht. Daarom moet de overheid het zwaard ontbloten tegen hen die die verwarring aanstichten. Schijnbaar komt hier Calvijn met zichzelf in strijd en kent hij hier aan de overheid een ius in sacra toe, terwijl hij in zijn Institutie waarschuwt tegen een vermenging van de burgerlijke en de geestelijke regering.

Meer dan schijn is dit echter niet.

Want wie wil hij met het zwaard van de overheid treffen? Hen *die de kerk in verwarring brengen*; de *ketters* (als regel verstaan de reformatoren hieronder oproerige dweepers) en hen *die dwalingen en valse leringen* onder het volk *verbreiden*; en die *warhoofden*, die door de geest van satan geleid worden en die zouden willen, dat men een straffeloze vrijheid zou geven aan hen, die de eenheid des geloofs en de vrede der kerk verbreken, op zulk een wijze, dat zij duidelijk tonen dat zij strijden tegen God en dat het de satan is die hen daartoe aanpoort.

Het is vrij duidelijk dat Calvijn hier op het oog heeft openbare goddelozen, die de grondslagen der christelijke samenleving ondermijnen. In verband met hetgeen volgt zullen dan ook onder hen *die de kerk in beroering brengen*, moeten worden verstaan zij die inderdaad oproer in de kerk verwekken.

Heel deze pericoop is dan ook gericht tegen oproerige, de grondslagen van de samenleving ondermijnende elementen die onder het strafgericht van de overheid vallen.

Van enige strijdigheid met wat Calvijn terzake in zijn Institutie leert, behoeft hierbij geen sprake te zijn.

In een preek over Deut. 13 : 3-5, zegt Calvijn:

„Laat ons niet denken, dat dit een speciale wet voor de joden was, maar laat ons erkennen, dat God ons hier een algemene regel heeft willen geven, waaraan we ons moeten houden.....

De overheden moeten vermogen en autoriteit aanwenden om de goede leer te handhaven en waken, dat God geëerd en gediend zij, alle afgoderijen en superstities verjagen en dat het niemand geoorloofd zij godslasteringen tegen God uit te braken.....

Men moet dus concluderen, dat onze Here wil, dat de vorsten en magistraten het hun gegeven zwaard gebruiken om Zijn eer te handhaven, te maken, dat er eenheid van geloof en goede eendracht zij, en zo iemand verstoring brengt en onkruid gaat zaaien, dat deze wordt uitgeroeid.”

Ook in deze pericoop gaat het weer om openbare zonden, het verleiden tot afval van God, het uitbraken van godslasteringen, openbare overtredingen van de wet des Heren, welke naar hun aard vallen onder het strafgericht van de overheid, geheel conform wat Calvijn in z'n Institutie leert.

In zijn preek over Deut. 13 : 6-11 staat:

„Laat ons er goed acht op geven, dat wij ons hebben te houden bij de zuivere religie. En als wij daarvan goed overtuigd zijn, moeten wij komen tot deze wet waarvan Mozes hier spreekt: een ieder, die zich daartegen verzet, moet worden uitgeroeid.

Indien nu echter een man, die ons achter vreemde goden wil trekken, verdient om ter dood te worden gebracht, wat moet er dan gebeuren met die honden die niets anders begeren dan om de gehele wereld te verderven en af te stompen, zo dat men niet meer weet wat religie is?... Wat met hen, die zo openlijk lasteren, dat het schijnt, dat zij de Heilige Schrift aan spotternijen willen prijsgeven, alsof er alleen maar grappen instonden? Wat verdienen dan zij die de heilige dingen zo in verwarring brengen en bezoedelen wanneer we er op letten dat Mozes op deze wijze spreekt?

Neem b.v. iemand, een bijgelovig man, die een nieuwe religie zal willen uitvinden, b.v. iemand die het pausdom hier zou willen herstellen, of iemand die hier de Koran van Mohammed zou willen invoeren. Zo iemand moet zonder pardon ter dood worden gebracht; God beveelt dat.”

De redenering van Calvijn komt in het kort hierop neer: Wanneer God beveelt, dat iemand, die in het *heimelijke* tot afgoderij verleidt (Deut. 13 : 6), reeds gedood moet worden, wat moet er dan wel niet gebeuren met hen die op gelijke wijze of nog erger *openbaar* zondigen? Zo iemand moet zonder pardon ter dood gebracht.

Ook hier gaat het weer, en zeer duidelijk, over *openbare* zonden tegen de eerste tafel van de wet des Heren welke, naar Calvijns leer, door de overheid gestraft behoren te worden.

De vraag rijst echter of Calvijn in de *mate* van straf wel voldoende in het oog heeft gehouden het verschil tussen de oudtestamentische en de nieuwtestamentische bedeling.

Israël was een door God afgezonderd, heilig volk. God zelf was hun koning; Zelf bestuurde Hij dat volk door Hem zelf gegeven burgerlijke wetten en door Urim en Thummim. Een bevoorrechte positie! Maar adeldom verplicht! In deze bevoorrechte positie werd van het volk een heilig leven gevraagd. „Zijt heilig, want Ik, de Here uw God, ben heilig.” Vandaar de strenge straf, die er stond op het weerstreven van de geboden des Heren.

Een en ander stond in verband met de bijzondere roeping die Israël had, enerzijds de woorden Gods te bewaren, anderzijds de Christus voort te brengen, zoveel het vlees aangaat. Israël leefde onder zinnebeelden, was ook zelf zinnebeeld. Zinnebeeld van de nieuwtestamentische gemeente. Wie zich in Israël onheilig gedroeg, moest door de ban uit de gemeente – tevens de volksgemeenschap – worden verwijderd. Wie in de nieuwtestamentische gemeente zich onheilig gedraagt, moet eveneens uit de gemeente – maar nu niet meer tevens volksgemeenschap – worden verwijderd met de christelijke ban. Deze verwijdering uit de christelijke gemeenschap geschiedt nu niet meer door de overheid, maar door de geestelijke regering in de kerk.

Dat wil niet zeggen, dat openbare zonden tegen de eerste tafel van de wet des Heren, nu niet meer door de overheid gestraft behoren te worden; ook niet, dat in zeer ergerlijke gevallen – denk aan de vroegere wederdopers e.d. – de doodstraf niet meer zou mogen worden toegepast.

De overheid zal hier naar omstandigheden en naar eigen verantwoordelijkheid moeten handelen. Naarmate een volk méér met het Evangelie bekend is, de samenleving méér christelijk is, is de overtreding te zwaarder en zal de straf méér moeten zijn.

Nu had Calvijn in zijn Institutie een geordende christelijke samenleving op het oog, met een sterk christelijk rechtsbewustzijn; een christelijke burgerlijke maatschappij met een overheid die zich haar goddelijke roeping welbewust is, waarbij de overheidsmaatregelen, ook haar straffen, weerklink vinden in het rechtsbewustzijn van het volk. En in die samenleving stelt hij strenge straf.

Niet tegen heimelijke zonden, niet tegen afwijkende gevoelens, maar wel tegen openbare lastering van de naam en de dienst des Heren. In zijn grote strengheid – hij ijverde voor de ere Gods – eiste hij tegen deze voor hem gruwelijke zonden de strengste straf. Evenwel niet altijd. Ook hij maakte onderscheid tussen zonde en zonde en niet alle kettters moeten met de dood gestraft; aan sommige kan een lichtere straf worden toegekend.

Dit alles betreft echter de praktische toepassing van zijn leer, de *strafmaat*, en niet het beginsel, dat Calvijn voorstond, n.l. dat wie in het openbaar de ere Gods bezoedelt, daarvoor gestraft behoort te worden.

Men kan zeggen, dat Calvijn in deze strafmaat vrij sterk oudtestamentisch geörienteerd is geweest.

Over deze strafmaat laat echter art. 36 zich niet uit. Wel sluit dit artikel zich op opvallende wijze zeer nauw aan bij de door Calvijn in z'n Institutie ontvouwde leer.

In het licht van het bovenstaande zullen we ook de terechtstelling van *Servet* moeten zien, waarmede Calvijn instemde. *Servet* noemde de Drievuldigheid een duivel en driekoppig monster; maakte zich schuldig aan grove openbare godslastering. Uit dien hoofde was hij reeds in een der roomse kantons ter dood veroordeeld. Dat was geheel in overeenstemming met het rechtsbewustzijn en de rechtsorde van die dagen. Het ging bij *Servet* uitsluitend om zijn openbaar optreden en niet om zijn overtuiging als zodanig. Het waren de godslasterlijke profanaties, die hij op de onbehoorlijkste wijze tot uitdrukking bracht, die hem, door de ergernis, die hij verwekte, met de strafrechter in aanraking brachten.

(Men leze hierover het artikel van Prof. E. Doumergue, A. R. Staatk., 3 m. uitgave, 1e jaarg. bldz. 195 e.v., ook Gesch. der Kerk, deel II, uitg. Kok te Kampen, bldz. 201 e.v. door Dr. G. P. van Itterzon en Prof. Dr. H. Visscher, „De Staatk. beginselen der Ned. Gel. Bel.”, bldz. 212).

WAT DE BRÈS OVER ONS ONDERWERP ZEGT.

In zijn werk „*Le Baston de la Foy*” zegt hij „dat men niemand moet dwingen tot het geloof, al moet men dat niet zo opvatten, dat schuldig bevonden kettters niet door de overheid moeten worden gestraft.” Dit is een duidelijke uitspraak tegen dwang op de consciëntie inzake het geloof.

Wat hij onder schuldig bevonden kettters verstaat wordt duidelijk uit zijn verklaring bij Deut. 13, waar hij opmerkt:

„Er zijn twee soorten *valse* profeten; de ene soort predikt eenvoudig wat zij hebben gedroomd, *zonder enig rumoer of opstand*; over zulken spreken Jezus Christus en Paulus, bevelende dat men hen met rust moet laten, maar mijden. Anderen, die niet *slechts worden geleid door een geest van leugen*, maar ook van razernij, vermengd met eerzucht en onbeschaamdheid, *stichten allerlei verwarring* en roepen *opstanden en ergernissen* in de kerk in het leven. Zulken moeten worden uitgeroeid en ter dood gebracht om der wille van de openbare rust en gemeenschappelijke vrede van de kerk.”

De Brès zegt hier: De *valse* profeten, die slechts worden geleid door een geest van leugen (zie tweede zin) en die eenvoudig prediken wat ze hebben gedroomd, *zonder enig rumoer of opstand* moet men met rust laten, maar mijden. Maar anderen, die *daarenboven* nog worden geleid door een *geest van razernij*, vermengd met eerzucht en onbeschaamdheid, *stichten allerlei verwarring* en roepen *opstanden en ergernissen in de kerk* in het leven. De zulken moeten worden uitgeroeid, om der wille van de *openbare rust en gemeenschappelijke vrede* der kerk.

Zij die zonder rumoer of opstand leugens prediken moeten volgens De Brès met rust gelaten worden; alleen zij die daarbij *verwarring stichten, opstanden in het leven roepen*, openbare rustverstoorders in de kerk – niet zij die de innerlijke rust verstoren, maar de openbare – moeten gestraft.

Zonder twijfel heeft De Brès met deze laatsten de wederdopers op het oog. Ds. Vonk, in zijn „*De Voorzeide Leer*”, deel IIIb, bladz. 554, zegt daarvan: „Het is de grootste zorg van De Brès geweest de Gereformeerde Kerken te houden buiten de krachtige maalstroom van de Doperij. Daarom in 1564 in zijn brief vanuit Sedan aan de kerkeraad van Antwerpen zijn waarschuwing tegen de Wederdopers. Daarom in 1565 zijn grote werk („*Wortel en Oorspronk*”) tegen deze revolutionairen.”

Het waren niet alleen openbare rustverstoorders in de kerk – in welk geval er ook voor de overheid reden zou kunnen zijn hen in toom te houden – maar daarbenevens brachten ze met hun oproerige leer eveneens de gehele burgerlijke samenleving in opstand.

De uitdrukkingen van De Brès zullen vooral in dit licht moeten worden gezien. „In de kerk” is niet los te denken van „in de staat”.

In dit licht moet ook gezien worden, wat hij schrijft:

„De kettters moeten door de burgerlijke overheid worden gestraft, zelfs met de dood, wanneer de zaak dat vereist.” Hiervoor verwijst hij naar Exodus 22 : 20 en Deut. 13 : 1-3, 5. „Wanneer iemand tegenspreekt en zegt, dat hier met name gesproken wordt over afgodendienaars, is het antwoord, dat zij afgodendienaars zijn die God niet kennen gelijk Hij gekend wil worden door Zijn Woord, zoals dat met kettters het geval is. Dat wil zeggen, dat zij die louter door het Woord van God schuldig bevonden zijn op *halsstarrige en kwaadwillige* wijze een leer voor te staan die met de zuivere waarheid Gods strijdt.”

De nadruk dient hier te vallen op het halsstarrig en *kwaadwillig* een leer voorstaan, die met de waarheid Gods strijdt, zoals in de tijd van De Brès met de wederdopers het geval was.

Want de valse profeten uit het vorige citaat, die ook een leer voorstonden die met de waarheid Gods in strijd is, maar dit niet kwaadwillig deden, wil De Brès met rust laten.

Slechts zo kunnen beide uitspraken van De Brès zonder tegenstelling met elkaar worden verenigd.

Evenals Calvijn, heeft ook De Brès zich uitgelaten over de tekst Jes. 49 : 23. Hij schrijft: „Wie ziet dus niet overduidelijk, dat evengoed als de heilige personen in de kerk van Israël door een waar christelijk geloof hun gemenebest in vrede hebben verdedigd en in stand gehouden, al hun vijanden werende met de scherpte des zwaards (dat het evengoed) aan christelijke koningen en magistraten geoorloofd is zo nodig desgelijks te doen door hetzelfde geloof? Voornamelijk omdat de profeet Jesaja geprofeteerd heeft, dat de politieke macht in de christelijke kerk zou komen te verblijven, zeggende dat de koningen en koninginnen de voedsterheren en vrouwen der kerk zouden zijn? Door welke belofte hij duidelijk te kennen geeft, dat de koningen en magistraten in de christelijke kerk eenzelfde macht en gezag zouden hebben om de bozen te straffen als de goede koningen het voorheen hadden gehad.

De profeet ontleent hun dus hun ambt niet, maar bevestigt en verheft hen veeleer in de kerk met zeer vererende titels door hen te maken tot patroons en beschermers van de kinderen Gods.”

Dit komt overeen met wat Calvijn en de statenvertalers daarvan opmerken, dat de tijd zal komen dat de koningen zich zullen voegen bij de christelijke kerk en hun macht en gezag zullen aanwenden tot heil der kerk.

In de kerk verblijvende, hebben zij geen *ius in sacra*, wel een *ius circum sacra*.

DE FRANSE GELOOFSBELIJDENIS (1559).

De Franse belijdenis, die voorbeeld is geweest voor de Ned. Geloofsbelijdenis, belijdt over de roeping der overheid in de navolgende passage uit art. 39 als volgt: „en om deze oorzaak heeft Hij het zwaard de overheden in handen gegeven, om de begane zonden, niet alleen die tegen de tweede tafel van Gods Wet, maar ook die tegen de eerste tafel, te beteugelen.”

Uit deze passage kan men toch moeilijk afleiden, dat de overheid tot taak heeft de ketters te doden; het zegt alleen dat de overheid de zonden tegen de eerste tafel der wet heeft te onderdrukken en daarover is geen verschil en dit is geheel conform de leer van Calvijn, die voor bovenstaande passage het ontwerp heeft geleverd.

Een beroep op de Franse belijdenis geeft zeker geen steun om in art. 36 van de Ned. Geloofsbelijdenis in te lezen, dat met „weren en uitroeien van alle afgoderij en valse godsdienst” bedoeld is, dat de overheid met haar zwaard de ketters moet doden.

Zij spreekt in het geheel niet over het doden van ketters, alleen maar over het beteugelen van zonden tegen de eerste tafel der wet. Dat beteugelen houdt uiteraard straffen in. En in zeer ergerlijke gevallen kan dat de doodstraf inhouden (zie het geval Servet). Dit betreft echter de *strafmaat* en niet het *beginsel*, dat aan de Franse confessie ten grondslag ligt.

Door een der leden onzer commissie is in verband met deze passage een aanhaling gedaan uit een brief van de voorzitter der synode van Parijs, François de Morel, aan Calvijn, gedateerd 5 juli 1559 (een week na de aanvaarding der confessie), waaruit zou moeten blijken, dat ook de leidinggevende mannen in het Franse kerkelijke leven de doodstraf voor ketters voorstonden en dit dus ook in de Franse confessie moet worden ingelezen. Deze schrijft aan Calvijn, dat de Franse predikanten de gedachte afwijzen, dat de ketters niet met de dood gestraft moeten worden, want noch in de Schrift, noch bij hen werd iets gevonden, wat als dekmantel zou kunnen dienen om zulk een dogma voor te stellen, dat zij een zodanige vrijheid, om inzake de religie alles ongestraft te moeten aanhoren niet verre de voorkeur gaven boven de tirannie, waaronder zij thans gebogen gingen. Wilde men zorg dragen voor de vromen en onschuldigen, dan moest met alle macht daarheen gestuurd worden, dat het geschil over de religie door bekwame mannen onderzocht werd, opdat degenen, die het betere gevoelen waren toegedaan, werden vrijgesproken, de anderen de straf droegen voor hun ketterij en goddeloosheid.

De vraag is welke ketters hier bedoeld worden. Er wordt gesproken van bescherming der vromen en onschuldigen tegen ketterij en goddeloosheid; ketterij dus, die zich in goddeloze daden uit. Oproerige en verwarring stichtende en de grondslagen der samenleving ondermijnende elementen, zoals de wederdopers.

De Brès, die de Franse confessie tot grondslag nam, was met de bedoeling en inhoud daarvan toch wel bekend en deze oordeelde, dat men de oproerige en verwarring stichtende ketters moest straffen, hen die geen oproer maakten met rust moest laten, maar mijden.

Men kan dus gerust aannemen, dat Morel met ketters heeft bedoeld de hiervoor genoemde oproerige en verwarring stichtende elementen en dan past deze brief geheel in het raam van die tijd.

CONFESSIES UIT DE ONTSTAANSTIJD VAN DE N.G.B.

Voor deze materie willen wij gaarne verwijzen naar het rapport van onze mededeputaten, waar een aantal confessies uit de ontstaanstijd geciteerd worden. Wel veroorloven wij ons enige opmerkingen:

1. In het algemeen gesproken komt in al deze belijdenisgeschriften (we zonderen de Westminster confessie uit, omdat deze niet meer behoort tot die uit de ontstaanstijd van onze confessie) duidelijk uit de roeping van de overheid op haar eigen terrein. De eerste Helvetische Confessie zegt in art. 24, dat de overheid de dopers die hardnekkig in hun twist en dwaling tot nadeel en verleiding der kerk willen volharden, dergelijke mensen moet straffen en in toom houden; en in art. 26: „dat zij de ware eer van God en de rechte godsdienst met bestraffing en uitroeiing van alle godslastering beschermte en bevordere”. Soortgelijke uitdrukkingen zijn in alle andere confessies te vinden.
In de tweede Helvetische Confessie van 1562 lezen we in art. 30, dat de overheid, op voorbeeld van de heilige koningen, de leugens en alle bijgeloof met alle goddeloosheid en afgoderij uitroeien en de kerke Gods beschermen moet; zij gebruike daarom dit zwaard Gods tegen alle misdadigers, oproerlingen en godslasteraars. Zij straffe ook de onverbeterlijke ketteren (die waarlijk ketteren zijn) en die niet ophouden de majesteit Gods te lasteren en de kerke Gods te beroeren, ja geheel te verderven.
2. Het straffen van de „ketteren” moet gezien worden in het licht van de verwarring en het oproer die zij in de kerk aanrichten, hetgeen in die tijd voor de gehele samenleving betekenis had. Iedere confessie heeft haar eigen wijze van uitdrukken, waarbij ongetwijfeld de eigen achtergronden en omstandigheden telkens hun invloed gehad hebben. Zo b.v. in de Schotse belijdenis van 1560 de invloed van John Knox.
3. De Erlauthaler Confessie laat een geheel eigen geluid horen in het verwijzen naar Augustinus: „dwing ze om in te gaan”. Het komt ons voor, dat de betekenis van deze confessie niet overschat moet worden en dat zij ook gelezen moet worden tegen de achtergrond van de strijd tegen de Unitariërs. Slechts een zevental jaren heeft deze confessie invloed gehad. In 1569 is zij vervangen door de tweede Helvetische.

DE NEDERLANDSE GELOOFSBELIJDENIS.

A. Opmerkingen bij de tekst.

Uiteraard beperken wij ons tot de alinea, die gaat over de roeping der overheid: „en hun ambt is niet alleen acht te nemen en te waken over de politie, maar ook de hand te houden aan de heilige kerkedienst om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst om het rijk van de antichrist te gronde te werpen; het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen; het woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God door een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in zijn Woord gebiedt.” De Franse tekst van dezelfde alinea luidt: „Et non seulement leur office est de prendre garde et veiller sur la police; ains aussi de maintenir le sacré ministere, pour oster et ruiner toute idolatrie et faux service de Dieu, pour destruire le royaume de l'antichrist, et avancer le royaume de Jesus Christ, faire prescher la parole de l'Evangile par tout, afin que Dieu soit honoré et servi d'un chacun, comme il le requiert par sa parole”. De Latijnse tekst die wel niet als de authentieke te beschouwen is, maar toch niet van belang ontbloomt (daar zij door de synode van Dordt 1618-19 werd vastgelegd) moge hier ook volgen: „Horum autem officium est, ut nun modo curam gerant et pro conservanda politia excubent, verum etiam ut sacrum tueantur ministerium, omnemque idololatriam et adulterinum Dei cultum submoveant et evertant: regnum Antichristi diruant, Christi vero regnum promoveant, operamque dent, ut verbum Evangelii ubique praedicetur, quo Deus ab unoquoque, pro ut verbo suo exigit, honoretur et colatur.”

In dit gedeelte gaat het niet om een beschouwing over de verhouding van kerk en staat maar om de theologische ethiek voor de overheid. Deze behoort in de belijdenis thuis, in tegenstelling tot een beschouwing over kerk en staat. Wat de overheid moet doen ten aanzien van de religie wordt hier in het kort beschreven. Eigenlijk is dit handelen van de overheid niet anders dan een nadere concretisering van het handelen naar de wet des Heren. In de doelstelling „opdat God door een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt”, ligt tevens de norm van haar handelen begrepen met name in Zijn wet. Dit handelen heeft een positieve en een negatieve zijde. Onze N.G.B. begint met de negatieve zijde na de omschrijving van de zaak waarom het hier gaat (maar ook de hand te houden aan de heilige kerkedienst, waarbij aangetekend kan worden dat het hier gaat om de openlijke eredienst). Deze negatieve zijde wordt aldus omschreven: om te weren en uit te roeien alle afgoderij enz. van de antichrist; hierbij mogen wij opmerken dat hier de nadruk ligt op de zaak van de

afgoderij enz. Terecht is opgemerkt dat hier bijzonder gedacht is aan de roomse kerk. Uiteraard moet hier ook de openlijke belijdenis en uitoefening van deze afgoderij enz. in rekening gebracht worden. Deze valt onder de zwaardmacht van de overheid. In hoeverre dit zwaard gebruikt wordt tegenover de personen, die ten deze afwijken, wordt hier niet omschreven. De overheid heeft het recht en de plicht om het zwaard te gebruiken, maar doet dit ook als zij b.v. slechts het oog houdt op de roomsen, zolang zij hun afgoderij niet in het openbaar betonen. Geenszins ontkennen we daarmede, dat de zaak los te denken is van de personen. Het zwaard moet zich tegen hen keren bij iedere openlijke goddeloosheid, maar het ging om de strijd tegen de afwijkingen van Gods wet ook in de religie. Daarom mag uit het woord uitroeien – al schijnt dit wel – niet *zonder meer* geconcludeerd worden tot de roeping van de overheid om de ketters te doden. In het algemeen gesproken hebben Calvijn en anderen dit ook anders gesteld en toegepast. Alleen dan als er verwarring in kerk en staat werd aangericht en dus op geen andere wijze het uitroeien van de afgoderij tot stand gebracht kon worden, hebben zij voor de doodstraf gepleit.

De roeping van de overheid t.a.v. de religie in de positieve zijde vinden we in „het koninkrijk van Jezus enz... prediken”. Duidelijk is het, dat hier bedoeld wordt de zorg, die de overheid moet besteden om de zuivere leer des Evangelies door de kerk te laten onderwijzen. De overheid moet zelf niet preken of zending drijven, maar wel de mogelijkheden daartoe scheppen enz. Dit blijkt uit de uitdrukking: *doen* prediken en komt nog sterker uit in: *operamque dent, ut – praedicitur...*

B. De teksten uit de Heilige Schrift bij de N.G.B.

We kunnen hier kort zijn daar verschillende teksten genoemd bij dit artikel behandeld worden in het gedeelte, dat de schriftuurlijke grond nader bespreekt. Bij de betreffende alinea worden vermeld: Jes. 49 : 23, II Kon. 23 en I Kon. 15 : 12.

Jesaja 49 : 23 werd reeds besproken bij de leer van Calvijn over het ambt der overheid. Deze tekst kan niet dienen om de taak van de overheid ten deze te gronden; wel laat dit schriftgedeelte de eer zien, die in het volbrengen van deze taak voor de koningen verborgen ligt.

II Kon. 23 beschrijft het optreden van koning Josia tegen de heidense afgodsbeelden, altaren enz. en het slachten van de priesters der hoogten. Ongetwijfeld moeten we hier onderscheiden tusschen het specifieke in dit optreden voor Israël en het algemeen geldende, voor het nieuwtestamentische tijdperk ook van betekenis. Als theocratisch koning kon Josia onmiddellijk de hogepriester bevelen om een aanvang met deze zuivering te maken en de doodstraf werd hier ook toegepast juist in deze bedeling, waar Israël als volk zulke bijzondere voorrechten ontvangen had. Echter dit hoofdstuk begint met de verbintenis van de koning aan de inzettingen en de geboden des Heren. In alle tijden blijft het gelden, dat de overheden geroepen zijn om de wet des Heren in het publieke leven te handhaven.

I Kon. 15 : 12 spreekt van het optreden van koning Asa in het wegnemen van de schandjongens en de dregoden. Ongetwijfeld valt uit zijn handelingen eveneens te concluderen, dat het de wil des Heren is dat de overheid met in-rekening-brenging van het onderscheid tusschen de oudtestamentische en de nieuwtestamentische bedeling, ook de eerste geboden op haar eigen gebied te betrachten heeft.

POLYANDER EN VOETIUS.

Niet zonder nut lijkt het ons in het kort de meningen weer te geven van Polyander en Voetius over de zaak die ons bezig houdt. Zij geven enig inzicht in de meningen van die theologen die geschreven hebben niet lang na de Dordtse synode (1618-19). Polyander in het werk van de Leidse theologen „Synopsis purioris theologiae” kort na de synode, en Voetius in de *Politica Ecclesiastica* (1663-1676). Wat de beginselen betreft, hebben zij geschreven in de lijn van Calvijn en De Brès, hoewel zij wat de mate van de straf aangaat, enigszins milder geoordeeld hebben.

Polyander merkt op dat het tot de taak van de overheid behoort de dienst van God naar de regel van Zijn wet in zijn gebied te beschermen, te bewaren hetgeen bepaald is door de kerkelijke besluiten en tegen te gaan alle verleiders en doctoren van heterodox gevoelen die de voortgang van de ware religie belemmeren. Hij stelt uitdrukkelijk vast, dat de overheid niemand kan dwingen tot het geloof en alleen optreedt bij de openlijke belijdenis van het ongelooft en de godslastering. Tolerantie wordt echter zolang betracht, totdat het duidelijk is dat de personen die het ongelooft belijden en de godslastering bedrijven, volharden en verwoesting in de republiek aanrichten. De wijze van straf zal bestaan in opsluiting of verbanning. De doodstraf kan worden toegepast bij verstoring van de gemeenschap der kerk en de vrede

van de gehele republiek door huiveringwekkende godslasteringen, als de bedrivers daarvan door geen ander middel in bedwang gehouden kunnen worden.

Voetius spreekt zeer uitvoerig over dit onderwerp. Slechts enige belangrijke punten willen wij benadrukken. Hij vermeldt twee extreme meningen ten aanzien van de vrijheid van godsdienst. Allereerst die van de roomsen, die geen enkele godsdienst buiten de pauselijke gewetensvrijheid wensden toe te staan en direct met de ernstigste straffen willen te niet doen die in enig artikel van de leer afwijken. In de tweede plaats die van de libertijnen, die vrijheid van godsdienst zonder onderscheid verdedigen en iedere dwingende macht van de overheid tegenstaan. *Voetius* verklaart dat zijn mening tussen die beide ligt. Hij stelt dat niet elke vrijheid of bedwinging van afwijkende godsdiensten zonder meer is toegestaan of niet toegestaan. Iedere overheid is in het geweten gehouden volgens het bevel van God de ware religie te bevorderen, te steunen en naar vermogen te eren. Gewetensvrijheid zonder meer, dus zonder het recht om hun dwalingen te belijden, mee te delen en te verdedigen moet ook gegeven worden aan degenen die in fundamentele geloofsartikelen dwalen. Ook mag geen onderzoek naar de gewetens worden ingesteld. Zelfs kan aan diegenen die dwalen in een of meer geloofsartikelen welke niet de grondslag van het geloof raken, een min of meer beperkte vrijheid van godsdienstoefening gegeven worden. De belemmering van de valse godsdienst is uiteraard gebonden aan de bevoegdheid en macht van de overheid. De doodstraf wenst *Voetius* zelfs niet toe te passen op degenen die de republiek en de orde verstoren door ketterse verleiding. Hij sluit deze straf niet geheel uit maar vraagt zich af of het niet verstandiger is hen aan een voortdurende, verzekerde bewaring over te leveren. Zeer belangrijk is zijn bespreking van de vraag of uit de terechtstelling van Servet geconcludeerd mag worden of het gevoelen over de ketterij van de roomsen en gereformeerden hetzelfde is. *Voetius* wijst het verschillend uitgangspunt aan. De gereformeerden leren niet, dat de ongelovigen tot het aannemen van het geloof gedwongen moeten worden, de roomsen wel. Zij verwerpen de inquisitie en maken onderscheid in de mate van ketterij. Zij willen straffen bij blasphemie, verstoring van de orde en vrede zowel in de staat als in de kerk. De roomsen maken dit onderscheid niet.

DE UITSPRAAK VAN DE GEN. SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN 1905.

De gen. synode van de Geref. kerken van 1905 besloot de woorden „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst en het rijk van de antichrist te gronde te werpen” in artikel 36 te schrappen.

Wij menen, dat een kritische bespreking bijzonder van het advies inzake het gravamen tegen artikel 36 der belijdenis niet achterwege kan blijven in dit rapport. Immers de achtergronden daarvan zijn niet zonder belang geweest voor de latere voorstellen aangaande deze zaak.

Allereerst mogen wij u vermelden het resultaat van het onderzoek van de deputaten die op de synode van 1905 gerapporteerd hebben:

Vooreerst dat de gewraakte zinsnede blijkens de bewoordingen van de confessie zelve in verband met het getuigenis der historie onzer eigen kerken, de overeenstemming der gereformeerde belijdenisgeschriften van alle landen en het algemeen gevoelen der gereformeerde theologen metterdaad bedoelt, dat de overheid met middelen van dwang en geweld de afgoderij en de valse godsdienst, waaronder in de eerste plaats de roomse kerk verstaan wordt, zal tegengaan en het rijk van de antichrist zal te gronde werpen.

Ten tweede dat dit gevoelen, alsof de overheid geroepen is om met straf ketterij en valse of minder zuivere religies tegen te gaan, niet alleen niet gedekt wordt door de Heilige Schrift, maar in strijd is met wat Gods Woord ons leert omtrent het onderscheid tussen de bedeling van Oud- en Nieuw-Testament, het geestelijk karakter van Christus' Koninkrijk en het verbod om in de dienst van dit Koninkrijk van andere dan geestelijke wapenen zich te bedienen.

Ten derde dat dit gevoelen dat zijn oorsprong vindt deels in Augustinus' opvatting van de roeping der overheid om ketteren te straffen, deels in het oude byzantijsche recht dat destijds heel de rechtsbeschouwing beheerste, wel verklaarbaar is bij onze vaders, omdat het de algemene geloofsovertuiging was van hun tijd, en omdat de religieuze worsteling dier dagen tegelijk een politiek karakter droeg, maar toch in strijd is met de grote beginselen, die door Gods genade het calvinisme zelf verwaardigd is te verkondigen, met name de vrijheid van ieder om God naar zijn geweten te mogen dienen; de onafhankelijkheid en autonomie der kerk, die alleen aan Christus heeft te gehoorzamen, en de roeping der overheid om zowel deze vrijheid der consciëntie, als deze autonomie der kerk te eerbiedigen en te erkennen.

Ten vierde dat die gereformeerde kerken die voor een gelijk gravamen stonden tegen hare confessie als onze kerken, dan ook eenparig hebben geoordeeld door wijziging of nadere

verklaring aan dat bezwaar te moeten tegemoet komen; een feit dat te zwaarder weegt, omdat dit niet geschied is door kerken die allengs van de belijdenis onzer vaderen waren losgeraakt; maar die integendeel haar hartelijke en oprechte instemming met deze belijdenis volmondig hebben uitgesproken en haar overigens ongeschonden wensen te bewaren.

Ten vijfde dat deze verandering van inzicht omtrent hetgeen God de Here in Zijn Woord ons geopenbaard heeft aangaande de roeping der overheid, mits hierbij scherp onderscheiden worde tussen het valse begrip van neutraliteit dat in religieus indifferentisme zijn oorsprong vindt, en de erkenning, dat de overheid uit eerbied voor de kerk des Heren en de consciëntie harer onderdanen zich van alle inmenging in zake de religie te onthouden heeft, te erkennen en te eerbiedigen is als de vrucht van de leiding des Heiligen Geestes, die naar de belofte door Christus aan zijn discipelen geschonken, hen in alle waarheid leiden zou.

Wij menen onze ernstige bedenkingen tegen deze conclusies te moeten stellen. Ons hoofd-bezwaar is, dat in deze conclusies het beginsel van het ambt van de overheid gemist wordt, nl. het handhaven van de beide tafelen van de wet des Heren op het publieke terrein van het leven. De onderhavige woorden zijn niet anders dan een concretisering daarvan. In het historisch onderzoek van dit rapport, dat om zijn brede opzet zeer zeker waardering verdient, komt dit niet naar voren, althans wordt het verband bij Calvijn tussen deze woorden en dit allesbeheersende beginsel niet weergegeven. Onjuist lijkt ons ook de pertinente bewering, dat deze woorden in strijd zouden zijn met wat Gods Woord ons leert omtrent het onderscheid tussen de bedeling van Oud- en Nieuw-Testament. Dit verschil raakt zeker niet de handhaving van de decalooq. Verder hebben wij bezwaar tegen de stelling, dat dit gevoelen (nadat het eerst al op een bepaalde wijze omschreven is!) zijn oorsprong zou vinden in Augustinus' opvatting van de roeping der overheid om ketters te straffen en in het byzantijs recht. Allereerst zou er historisch nog wel een en ander over deze opvatting van Augustinus te zeggen zijn (zie Dr. H. Berkhof, *De Kerk en de Keizer*, bladz. 89, e.v.) en in de tweede plaats wordt dit zonder afdoend bewijs vanuit Calvijn of een der vaderen gesteld. Tenslotte kan men niet spreken van tegenstrijdigheid met de grote beginselen van het calvinisme: Nimmer werd ooit de vrijheid om God te dienen naar zijn geweten zó dat er openlijk goddeloosheid tot openbaring kwam, door Calvijn geleerd. Men moet toch eerst de beginselen zuiver stellen, eer men van tegenstrijdigheid gaat spreken.

HET BESLUIT VAN ONZE GENERALE SYNODE VAN APELDOORN 1928.

In het oriënterend gedeelte van het meerderheidsrapport onzer commissie wordt reeds vermeld dat bij bovenvermelde synode een gravamen was ingediend door broeder P. Buter te Amsterdam, waarin hij bezwaar maakte tegen de zinsnede uit art. 36: „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk van de antichrist te gronde te werpen”. Hij was van oordeel, dat de woorden „om te weren en uit te roeien” gelijk staan met *vernietigen of te niet doen*. Volgens hem leert het Nieuwe Testament juist dat de *vervolging* met het zwaard ongeoorloofd is, ook voor de overheid.

Hij zou voor de gewraakte zinsnede in de plaats willen stellen:

„En hun ambt is niet alleen acht te nemen en te waken over de politie, maar ook de hand te houden aan de naleving van de Wet der Tien geboden des Heeren onzes Gods, voor zoverre deze in aanraking komt met het openbare en publieke leven, opdat het Koninkrijk van Jezus Christus bevorderd worde en het rijk van den Antichrist worde afgebroken. Dit alles geschiede, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde”.

De synode verenigde zich met de volgende conclusies:

- a. dat appellant zonder grond bewijs, als zijn meening voorop stelt, dat onder de gewraakte zinsnede moet worden verstaan een weren en uitroeien met het *zwaard*;
- b. dat de gewraakte zinsnede niet los te denken is van den overigen inhoud van het artikel;
- c. dat door de schrapping van die woorden een gewichtig gedeelte zou worden weggenomen;
- d. dat de woorden, die de appellant in de plaats van den gewraakten zin zou willen stellen, niets anders zeggen, dan onze belijdenis uitspreekt;
- e. dat de bestreden uitdrukking niets anders bedoelt dan aan te geven *welke* roeping de Overheid heeft in betrekking tot het publieke leven, zoodat voor het bezwaar van appellant geen grond is en aan zijn verzoek om die bepaalde zinsnede weg te nemen en er de door hem voorgestelde woorden voor in de plaats te stellen, niet kan worden voldaan.

Broeder Buter stelde, dat art. 36 leert, dat het de roeping der overheid is de ketters met het zwaard te „vervolgen”.

Nee, zei de commissie van rapport, dat is niet juist, want kort na het ontstaan van de belijdenis hebben de synodes van Dordrecht 1574, Acta art. 3, en van Middelburg 1581, Acta art. 42 en 44, reeds beslissingen genomen die het tegendeel aantonen. De synode van

1574 gaf advies hoe men het lezen van ketterse boeken zou kunnen tegengaan: vanaf de preekstoel moesten de mensen vermaand worden de Bijbel te lezen. Dit moest zo gebeuren dat de namen van de „ongesonde ketterse boeken” wel genoemd werden om het volk „af te manen”, maar „spaarlijk”. De boekdrukkers moesten vermaand worden zulke boeken niet te drukken en te verkopen. Bij huisbezoek moest worden toegezien, dat dergelijke boeken niet in de huizen zouden zijn en zo ze er waren, moest vermaand worden ze weg te doen.

De synode van 1581 besloot bij de overheid consent te vragen om „openbaarlijk tegen de Papisten en Wederdopers te disputeren”.

Indien de mening van broeder Buter juist was geweest, dan hadden voormelde synodes aan de overheid hun roeping voor moeten houden om met haar zwaard die ketterijen uit te roeien, de ketterse boeken in beslag te nemen en de boekdrukkers te straffen wegens het onder het volk brengen van ketterijen. Dan had in het bijzonder de synode van 1581 aan de overheid haar goddelijke roeping moeten voorhouden om „die Papisten en Wederdopers” met het zwaard te „vervolgen”. Maar dat was blijkbaar niet nodig. Het zullen geen oproerige en ordeversturende papisten en wederdopers zijn geweest. En dan is er voor de overheid geen taak.

Voor de kerk wel. Zij vraagt consent aan de overheid om met die papisten en wederdopers te disputeren. Dergelijke disputen geven aanleiding tot onlusten en openbare twisten. En dan komt de overheid er aan te pas!

Aan broeder Buter is door de synode van 1928 op eenvoudige, maar afdoende wijze aangetoond, dat art. 36, zoals hij meende, met de woorden „om te weren en uit te roeien” niet bedoelt te zeggen dat de overheid haar onderdanen ter zake van afgoderij en valse godsdienst „vervolgen en vernietigen of te niet doen” moet, maar dat deze woorden alleen betrekking hebben op het openbare terrein van het leven, waar de overheid inderdaad afgoderij heeft te weren en waar deze zich openbaart, met de haar geëigende middelen heeft uit te roeien, weg te doen.

Naar onze mening gaat dit eenvoudige en beknopte, maar voor wie lezen wil duidelijke rapport van de synode van 1928 verre uit boven heel de rapportenbundel van 1905, die het tegendeel tevergeefs heeft trachten aan te tonen.

WAT GODS WOORD ZEGT OVER HET AMBT DER OVERHEID.

Vooraf een korte beschouwing over het ambt der overheid onder Israël. Israël had als volk een uitzonderlijke religieuze roeping; de roeping om, met uitsluiting van alle andere volken, de woorden Gods te bewaren. Rom. 3 : 2, en de Christus voort te brengen zoveel het vlees aangaat. Een roeping, die voor zover betreft het bewaren van de woorden Gods, na de Pinksterdag aan de kerk ten deel is gevallen.

Israël was staat en kerk tegelijk; het nationale en godsdienstige leven waren onder Israël dooreengeweven als schering en inslag. Door deze *bijzondere* roeping van Israël, verkreeg ook het overheidsambt onder Israël een *bijzonder* karakter en een bijzondere taak.

Dit bijzondere karakter komt daarin uit, dat God onder Israël het „Hoog Gezag” aan Zich had gehouden.

Er waren onder Israël wel lagere overheden, richters en ambtslieden, Deut. 16 : 18-20, maar de „Hoge Overheid” ontbrak, of liever: God zelf was hun „Hoge Overheid”. Hij was Israëls Koning en Wetgever.

Dit was het karakteristieke verschil tussen Israël en de andere volkeren. Israël was het volk, dat Hij zelf bestuurde, door middel van door Hem zelf gegeven burgerlijke wetten, mede ook door rechtstreekse openbaringen, die Hij gaf door profeten en door Urim en Thummim. „Alzo heeft Hij aan geen volk gedaan en Zijn rechten, die kennen ze niet”, Ps. 147 : 20.

Toen Israël dan ook later een koning begeerde als al de andere volken, miskende het zijn bijzondere positie die het in de volkerengemeenschap innam, miskende het ook de bijzondere zorg, die God voor dit volk had en sprak Hij tot Samuel: „Zij hebben u niet verworpen, maar ze hebben Mij verworpen, dat Ik geen Koning over hen zal zijn”, I Sam. 8 : 7.

Ze wilden geen theocratische, rechtstreekse Godsregering.

Uit de bijzondere roeping, die Israël te vervullen had en die na de Pinksterdag is vervallen, en uit de bijzondere wijze waarop God zelf dit volk regeerde, ook uit de bijzondere positie van Israël als kerkstaat, vloeit voort een bijzondere roeping der overheid onder Israël.

Datgene wat als taak der overheid onder Israël gold, is niet zonder meer aan te merken als taak der overheid in het algemeen. Bij de beoordeling van wat als taak der overheid onder Israël is geopenbaard, dient dan ook wel te worden onderscheiden tussen datgene wat voor

Israël, als kerkstaat, specifiek was en datgene wat voor alle volkeren, zonder onderscheid, geldig moet worden geacht.

Zo we dit niet doen, vervallen we zeer spoedig in een theocratische staatsopvatting die toch, met uitsluiting van andere volken, alleen bij het volk van Israël, krachtens zijn bijzondere roeping, geldig is geweest. Met vooropstelling van deze restrictie willen we eerst onderzoeken wat het Oude Testament ons terzake zegt.

Het Oude Testament.

Onder christenen is het gevoelen vrij algemeen, dat in *Gen. 9:5, 6*, waar God beveelt, dat wie des mensen bloed vergiet, diens bloed door *de mens* vergoten zal worden, de bevestiging moet worden gezien van het ambt der overheid.

Door *de mens*. Gods bedoeling kan hier geen andere zijn, dan dat de vergelding van een gepleegde doodslag zal geschieden vanwege daartoe bevoegde personen die het door Hem gestelde recht handhaven, zoals uit straks nader te bespreken Schriftplaatsen zal blijken. De kanttekenaren der St. Vert. tekenen hierbij aan: „Hier wordt het ambt der overheid bevestigd en het zwaard haar gegeven tot straf der bozen.”

We letten vervolgens nog op de door God Zelf gegeven *motivering* van de door Hem voorgeschreven rechtshandeling: „Want God heeft de mens naar Zijn beeld gemaakt.”

Al is het beeld Gods door de zonde geschonden en gebroken, al heeft de mens al zijn uitnemende gaven die hij van God ontvangen had, verloren en daarvan niet anders overgehouden dan kleine overblijfselen, God ziet in hem nog steeds Zijn beeldrager.

Wie een mens verslaat tast in hem aan, vernietigt in hem Gods beeld, pleegt schennis aan de majesteit waarmede Hij, als hoogste Soeverein, de mens heeft bekleed.

God heeft de ganse aarde onder de heerschappij van de mens gezet; hij heeft er als rentmeester de zeggenschap over. De zeggenschap over de mens echter heeft God Zichzelf voorbehouden; geen mens heeft zeggenschap over de andere, tenzij God hem die zeggenschap verleent.

Wie een mens aantast in eer of eigendom, vergrijpt zich aan datgene, wat aan die mens toebehoort; wie een mens aantast in zijn leven, vergrijpt zich aan datgene, wat niet in de eerste plaats aan die mens, maar aan God toebehoort, tast God aan in Zijn persoonlijke eigendom, pleegt majesteitsschennis jegens de allerhoogste God.

God beschermt in dit gebod de mens tegen het geweld van zijn medemens en eist het bloed van hem die het bloed van zijn medemens vergiet, daarmede straffend de schennis van Zijn beeld. God wil in de mens Zijn eigen beeld geëerbiedigd zien.

Voor hen die menen, dat de overheid slechts te straffen heeft het onrecht dat de ene mens de andere aandoet, ligt hier een aanwijzing, dat zij ook te straffen heeft onrecht God zelf aangedaan.

Het frappeert, dat reeds in de eerste, door God Zelf bevolen, rechtshandeling in de Schrift, duidelijk naar voren komt, dat Hij de schennis van Zijn persoonlijke rechten onder ons door de overheid wil zien gewroken.

In *Spr. 8:15* zegt de Here: „Door Mij regeren de koningen en stellen de vorsten gerechtigheid.”

Hier wordt gezegd, dat de koningen, de opperste dragers van het overheidsambt, regeren door Goddelijk bestel.

Hij heeft de overheid ingesteld. „Door Mij regeren de koningen”. Ook hun taak wordt hier kort omschreven; zij regeren en stellen het recht; bevelen dus wat als recht in de menselijke samenleving zal gelden.

In *Dan. 4:32* wordt door de profeet tot de koning Nebukadnezar gezegd: „Men zal u uit de mensen verstoten, totdat gij bekent, dat de Allerhoogste over de koninkrijken der mensen heerschappij heeft, en dat Hij ze geeft aan wie Hij wil”.

Hier wordt met duidelijke woorden gezegd, dat de Allerhoogste Soeverein is over de Koninkrijken der aarde en dat Hij ze geeft *aan wie Hij wil*.

Hij heeft niet alleen het ambt der overheid *ingesteld*, maar Hij wijst ook, naar Zijn soevereine wil, de dragers aan van dat ambt: „Hij geeft de koninkrijken aan wie Hij wil”. Ze zijn *koning bij de gratie Gods*.

De taak der overheid wordt in het voorgaande nog slechts in grote lijnen aangegeven.

Een meer gedetailleerde beschrijving van het overheidsambt vinden we in *Ps. 82*, een psalm waarnaar o.a. ook door de christen-staatslieden Groen van Prinsterer en Stahl wordt verwezen en die geheel is gewijd aan de taak der overheid. Wij volgen hierbij de verklaring der kanttekenaren.

In deze psalm wordt gezegd, dat God, als Soeverein of Opperste Rechter, tegenwoordig is

in de vergadering die samenkomt om van Zijne wege en uit Zijn bevel recht te doen, en er op let *hoe* daar wordt recht gedaan.

Hij vermaant hen de arme en de wees recht te doen, de verdrukte en de arme te rechtvaardigen en de arme en de behoeftige te rukken uit de hand der goddelozen.

„Zij weten niets, zij verstaan niets, zij wandelen steeds in duisternis, *dies* wankelen *alle* fundamenten der aarde.”

God ziet de rechters onrecht doen, omdat ze Zijn rechten die ze hebben te handhaven, niet weten en verstaan en dienaangaande in duisternis wandelen. En omdat ze zijn recht niet kennen en daarnaar handelen, wankelen alle fundamenten der aarde.

Hier wordt ons iets gezegd over het doel waartoe de overheid is ingesteld, n.l. om de fundamenten der aarde, d.w.z. de grondslagen der samenleving, in stand te houden.

Doordat de rechters geen recht doen wankelen de fundamenten en wordt het gebouw der samenleving met instorting bedreigd. Dat is het resultaat van hun rechten, als ze niet handelen naar Zijn gebod.

In deze psalm die geheel gewijd is aan de (hier verkeerd geoefende) taak der overheid, vinden we een meer gedetailleerde taakomschrijving: *de bescherming van de maatschappelijk verdrukten, de arme, de wees, de verdrukte en de behoeftige*, tegen het geweld van hun onderdrukkers.

Hier vinden we o.a. grond voor de rechtsbemoeïing van de overheid met het sociale leven.

Daarnaast wordt ons in deze psalm ook inzicht gegeven in het *doel* waartoe God de overheid heeft ingesteld, n.l. *de instandhouding van de fundamenten der aarde, de grondslagen der samenleving*, door middel van het stellen van het recht en de handhaving daarvan; zo dat niet gebeurt, wankelen de fundamenten, worden de grondslagen der samenleving ondermijnd.

Omgekeerd wordt aan het doen van recht en gerechtigheid de belofte verbonden van een bestendig volksbestaan.

In *Deut. 16 : 18* lezen we: „Rechters en ambtslieden zult gij u stellen; zo dat zij het volk richten met een gericht der gerechtigheid. Gerechtigheid, gerechtigheid zult gij najagen, *opdat* gij leeft en *erfelijk* bezit het land dat u de Here uw God geven zal”.

Aan het *doen* van recht en gerechtigheid door de overheid wordt hier de belofte verbonden van een bestendig volksbestaan; Israël zal zijn land dan erfelijk bezitten.

Dezelfde belofte wordt ook verbonden aan het gehoorzamen aan de overheid door de onderdanen in het vijfde gebod: „Opdat gij uw dagen verlegt in het land, dat de Here, uw God, u geeft.”

De grondslagen der samenleving worden dus ondermijnd, wanneer de overheid het recht niet handhaaft; ze worden daarentegen bevestigd wanneer zij gerechtigheid najaagt en de onderdaan haar daarin gehoorzaamt.

Dit alles stemt overeen met wat de spreukendichter zegt in *Spr. 14 : 34*: „Gerechtigheid verhoogt een volk, maar de zonde is een schandvlek der natiën.”

De oude wereld en Sodom en Gomorra zijn vernietigd, vanwege het door hen gepleegde onrecht; Babel en al de heidense volken van die tijd hebben hun volksbestaan verloren vanwege hun afgoderij en gruwelijke zonden; zelfs het verbondsvolk Israël heeft zijn bestaan niet kunnen bestendigen doordat het de God zijner vaders verliet.

Deze dingen zijn ons beschreven, opdat wij daaraan een voorbeeld zouden nemen en niet in hetzelfde oordeel vallen.

Gerechtigheid zult gij najagen, *opdat* gij leeft en *erfelijk* bezit het land dat de Here uw God u geeft.

Geldt dit gebod, met de daaraan verbonden belofte van een bestendig volksbestaan, alleen het volk van Israël, tot hetwelk Mozes deze woorden sprak? Wij menen van neen. De spreukendichter zegt: „Gerechtigheid verhoogt een volk, maar de zonde is een schandvlek der natiën”.

Dit is een woord en regel, die alle natiën betreft en niet alleen Israël. In *Deut. 17 : 18-20* wordt aan Israël gezegd, dat, wanneer het een koning over zich zal stellen, deze zich een dubbel van 's Heren wet zal afschrijven, hij daarin voortdurend zal lezen, opdat hij de Here zou vrezen, om te bewaren al de woorden der wet en der inzettingen en die te doen; *opdat* hij de dagen verlange in zijn koninkrijk.

De overheid onder Israël was dus gebonden aan de geboden Gods. Maar diezelfde binding is er ook voor de overheid in het algemeen, want in *Ps. 2* wordt de koningen der aarde de raad gegeven zich te laten onderrichten en de Zoon te kussen, opdat Hij niet toorne.

Hieruit blijkt, dat de overheden in het algemeen zich hebben te houden aan de geboden Gods en zich gewillig hebben te stellen onder de Zoon die Hij de heidenen tot een erfdeel en de einden der aarde tot een bezitting gegeven heeft.

En al zien we niet voorbij, dat het gebod Gods in Deut. 17 wordt gegeven voor een e.v. over het volk van Israël te stellen koning, we zouden dit woord, mede in verband met wat in Ps. 2 gezegd wordt, toch wel zeer misverstaan als we hieruit niet de gevolgtrekking zouden maken, dat ook de overheden van andere volken zich de wet Gods, *zoals die voor alle volken geldt*, niet ten richtsnoer zouden hebben te nemen.

En dan denken we in het bijzonder aan de wet der tien geboden, die als *zedewet* zeker niet uitsluitend alleen voor het volk van Israël gegeven werd, en daarnaast aan de vele andere geboden in Gods Woord die een algemene strekking hebben, maar toch alle kunnen worden geacht in de wet der tien geboden te zijn begrepen.

De overheid heeft deze wet tot richtsnoer van haar handelingen te nemen. De gehele wet. Niet alleen de tweede tafel die meer in 't bijzonder de verhouding regelt tot de naaste, maar zeker ook de eerste tafel, waarin meer in 't bijzonder bevolen wordt hoe de mens zich heeft te gedragen tegenover zijn Schepper en Formeerder. Wij mogen hier niet eigenmachtig scheiding maken tussen het ene en het andere deel der wet.

God vraagt van de overheid handhaving van het recht van de naaste, maar, zoals Gen. 9 : 6 deed zien, evenzeer handhaving van Zijn rechten. Calvijn zegt terecht, dat de overheid op de laatste allereerst acht zal nemen; zo Gods Woord ons dat niet duidelijk leerde, zegt hij, dan zouden de heidense filosofen dat nog doen!

Om nu bij voorbaat misverstand af te snijden, is hier wel te onderscheiden. Christus leert ons, dat de gehele wet is begrepen in deze hoofdsom: „God lief te hebben boven alles en de naaste als onszelf”. „Zo is dan de liefde de vervulling der wet”, Rom. 13 : 10. En nu is het duidelijk, dat de overheid niet dwingen kan tot het *vervullen* der wet.

Liefde kan niet worden afgedwongen, ook niet met het overheidszwaard.

Maar wat de overheid wel kan en ook moet doen is dit, dat zij al wat in het publieke leven openlijk tegen deze wet ingaat, keert en tegenstaat en dat zij de menselijke samenleving leidt in de door God gewilde zedelijke orde door haar wetgeving en bestuur. Zij kan door haar wetgeving en haar zwaard de ondermijning van het gezag, de doodslag, de diefstal, de echtbreuk, het openlijk lasteren en beledigen van de naaste tegengaan en verkeerde volksbegeerten intomen. En al kan zij de liefde tot God evenmin afdwingen als die tot de naaste, ze kan wel tegengaan het openlijk ingaan tegen de door hem in de eerste tafel gegeven geboden in het openbare leven; daarin de afgoderij weren en uitroeien; de beeldendienst in het openbaar verbieden; het rechte gebruik van Gods Naam in de eed voorstaan en het misbruiken van die Naam in het openbaar strafbaar stellen; de rust op de dag des Heren bevorderen en ontheiliging van die dag in het openbaar tegengaan.

In het voorafgaande is getracht vanuit de Schrift aan te tonen, dat het doen van gerechtigheid het bestaan van een volk bestendigt, het plegen van onrecht dat bestaan ondermijnt.

Nu leert ons Gods Woord, dat er bepaalde ongerechtigheden zijn die zeer nauw verband houden met het volksbestaan, dit bestaan a.h.w. in de wortel aantasten.

Allereerst het totaal verlaten van God en als gevolg daarvan vallen in uiterste ongerechtigheid, waarvan de eerste wereld en Sodom en Gomorra een afschrikwekkend voorbeeld te zien geven. Ook het plegen van onrecht door de overheid, wanneer zij het recht (n.l. het door God gestelde recht) niet handhaaft; de arme, de wees, de verdrukte en de behoeftige niet beschermt; dan wankelen de fundamenten der aarde, zoals Ps. 82 ons deed zien.

Evenzo de onderdanen, wanneer zij in revolutionair streven aan hun overheden niet gehoorzamen; ze zullen dan de dagen niet verlengen in het land dat God hun geeft (vijfde gebod).

Een zonde, die in de Heilige Schrift bij herhaling wordt aangewezen als rechtstreeks leidende tot vernietiging van het volksbestaan, is die van afgoderij.

In Deut. 8 : 19, 20 lezen we: „Maar indien het geschiedt, dat gij de Here uw God, ganselijk vergeet en *andere goden navolgt* en hen dient en u buigt voor dezelve, zo betuig ik heden tegen u, dat gij voorzeker zult vergaan. *Gelijk de heidenen* die de Here voor uw aangezicht verdaan heeft, *alzo* zult gij vergaan.

In Deut. 11 : 16, 30 : 17-20, Joz. 24 : 20, I Kon. 9 : 6, 7, Jer. 5 : 19 vinden we soortgelijke uitspraken, welke nog met vele andere zouden zijn te vermeerderen.

Hier blijkt een algemeen goddelijke regel te gelden voor alle volken, waarop ook voor het bondsvolk Israël geen uitzondering wordt gemaakt, n.l. deze, *dat afgoderij*, het verlaten van God, *leidt tot vernietiging van het volksbestaan*.

De overheid heeft voor de handhaving van het volksbestaan te waken door het recht te handhaven, d.w.z. te handhaven datgene wat God als recht stelt. De inhoud van dat recht vinden we compact samengevat in de wet der tien geboden.

En nu gebiedt God in het eerste gebod: „Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben.”

Dat gebod, gelijk alle andere geboden, geldt ieder mens persoonlijk, maar ook iedere menselijke gemeenschap. Het geldt de mens, maar ook de mensheid, de persoon, maar ook het volk waarvan hij deel uitmaakt.

Zal de overheid beantwoorden aan het doel waartoe God haar heeft ingesteld, dan zal zij ook dit eerste gebod hebben te betrachten in het publieke samenleven op welk terrein God haar het recht te handhaven geboden heeft, en heeft zij aldaar de afgoderij te weren en uit te roeien. Doet zij dat niet, dan verzaakt zij haar roeping en laat zij toe, dat het volk zich openlijk begeeft op een weg die leidt naar vernietiging van het volksbestaan.

Op welke wijze zij de afgoderij heeft te weren en uit te roeien is nu niet ter sprake. In art. 36 is alleen in geding wat God in beginsel van de overheid vraagt als Zijn dienaar, naar uitwijzen van Zijn geopenbaarde wil in Zijn Woord.

Wat de praktische uitwerking daarvan betreft, zal dit verschillend zijn voor elk volk en elke overheid. Calvijn zegt daarvan, dat hij die burgerlijke orde goedkeurt welke daarnaar *tracht*, Inst. IV. 20, 3. Mozes heeft er ook naar getracht maar kon het ideaal ook niet bereiken vanwege de hardigheid des harten.

Het Nieuwe Testament.

Het valt op dat het Nieuwe Testament ons over het ambt der overheid veel minder mededeelt dan het Oude.

Wordt ons in het O.T. meer vermeld wat *de overheid* heeft te doen, de goddelijke roeping van *de overheid* naar voren gebracht, in het Nieuwe Testament is het juist andersom, wordt aan de christenen voorgehouden hoe zij zich tegenover die overheid hebben te gedragen, de goddelijke roeping der onderdanen op de voorgrond gesteld.

Wij willen in het kort de Schriftplaatsen bezien, die in het Nieuwe Testament over ons onderwerp handelen.

Allereerst *Rom. 13 : 1-7*. Dit Schriftgedeelte begint reeds direct met de onderdaan voor te houden hoe hij zich tegenover de overheid heeft te gedragen. 1. „Alle ziel zij de machten over haar gesteld onderworpen; want de machten die er zijn, zijn van God geordineerd, 2. Alzo, dat die zich tegen de macht stelt, de ordinantie Gods wederstaat; en die ze wederstaan, zullen over zichzelf een oordeel halen.”

Allereerst wordt de onderdaan, onverschillig van wat staat of kwaliteit hij is, alle ziel, opgeroepen tot onderwerping; vervolgens wordt gezegd *waarom* hij dat moet doen, n.l. omdat God die machten heeft ingesteld en ongehoorzaamheid aan hen dus een wederstaan is van de ordinantie Gods, waardoor wij een oordeel over ons halen.

3. „Want de oversten zijn niet tot een vrees de goede werken, maar de kwade. Wilt ge dus de macht niet vrezen, doe het goede en gij zult lof van haar hebben. 4. Want zij is Gods dienaar, u ten goede. Maar indien gij kwaad doet, zo vrees; want zij draagt het zwaard niet te vergeefs; want zij is Gods dienaar, een wreekster tot straf degene, die kwaad doet.”

Ook hier weer de vermaning tot de onderdaan: doe het goede, zo niet, vrees dan. Hier wordt gewezen op de kwade gevolgen van het niet gehoorzamen aan de overheid; haar wrekend zwaard zal ons dan treffen. Maar niet alleen het wrekend zwaard der overheid, maar ook Gods toorn zal over ons komen, die zich openbaart in een verontruste consciëntie. 5. „Daarom is het nodig onderworpen te zijn, niet alleen om de straf, maar ook om der consciëntie wil.” En omdat God de overheid heeft ingesteld en voor ons nodig acht, moeten wij gewillig medewerken aan haar instandhouding. 6. „Want daarom betaalt gij ook schatting, want zij zijn dienaars Gods, daarin gedurig bezig zijnde.”

Als slot volgt hierop nog de vermaning: 7. „Zo geeft dan een iegelijk wat gij schuldig zijt; schatting, die gij de schatting; tol, die gij de tol; vreeze die gij de vreeze; eer, die gij de eer schuldig zijt.”

Het is duidelijk, dat heel dit gedeelte van *Rom. 13* niet de bedoeling heeft te zeggen wat de *overheid* moet doen, maar klaarblijkelijk bedoelt te zeggen wat *wij* hebben te doen, hoe wij ons tegenover haar hebben te gedragen en wordt met redenen aangegeven *waarom* we dat moeten doen. *De onderdaan, niet de overheid* wordt hier aangesproken.

Hierin wordt wel iets gezegd over de goddelijke instelling en de taak der overheid, *maar slechts in verband met wat wij hebben te doen*. Dit laatste is hier hoofdzaak en bedoeling.

En zo is het eveneens met andere schriftplaatsen in het N.T.

In *Matth. 22 : 21* zegt Jezus tot de joden:

„Geef dan de keizer wat des keizers is en Gode wat Gods is”. Niet wat de keizer, maar wat zij hadden te doen, wordt de joden hier voorgehouden.

In *I Tim. 2 : 1, 2* vermaant de apostel voorbiddingen te doen voor koningen en allen die in hoogheid gezeten zijn; opdat wij een stil en gerust leven mogen leiden in alle godzaligheid

en eerbaarheid, waarbij hij wijst op de vrucht, die wij genieten, wanneer de overheid op ons gebed ons recht bestuurt, naar Gods bestel; wij kunnen dan leven in eerbaarheid en beantwoorden aan ons doel: het leven in godzaligheid.

In *Tit. 3 : 1* worden we eveneens vermaand de overheden en machten onderdanig te zijn en in *I Petr. 2 : 13* alle menselijke ordening; de koning en ook de lagere overheden als de stadhouders die van hem gezonden zijn, tot straf wel dergenen die kwaad doen, maar tot prijs dergenen die goed doen.

Ook hier wordt weer uitsluitend gesproken over wat wij hebben te doen.

In *Joh. 19 : 11* lezen we dat Jezus tot Pilatus zegt: „Gij zoudt geen macht over mij hebben, indien ze u niet van Boven gegeven ware.”

Christus erkent hier de stadhouderlijke macht en daarmee ook de keizerlijke, als van Zijn Vader, van Boven ingesteld.

Door zich op de keizer te beroepen, *Hand. 25 : 11*, erkent ook Paulus deze macht als wettig en van God geordineerd.

En hiermede is, wat het N.T. ons zegt over het ambt der overheid vrijwel uitgeput.

Niet op wat de overheid heeft te doen, maar uitsluitend wat wij hebben te doen tegenover en t.o.v. die overheid, wordt in het N.T. de nadruk gelegd. Voor de bepaling van het ambt, de taak der overheid, zijn we vrijwel uitsluitend aangewezen op datgene wat het O.T. ons dienaangaande zegt. En dat ligt toch ook voor de hand!

De overheid met het zwaard, zoals wij die kennen, is een instelling Gods, die noodzakelijk werd door de zondeval.

Waar de geestelijke en zedelijke band met God door de mens verbroken werd door de zonde, moest God hem wel een kunstmatige band aanleggen om te verhoeden, dat de mensheid in haat en nijd, twist en tweedracht, moord en doodslag, zichzelf zou verteren; om de ongebondenheid, waarin de mens zichzelf moedwillig geworpen had, te beteugelen en nog een leven in een zekere, door God gewilde orde en naar zedelijke normen onder dwang mogelijk te maken, stelde Hij hem onder de ordenende macht van een door Hem met het zwaard gewapende overheid.

Wat de mens nodig was te weten omtrent die door God ingestelde orde onder dwang – die duren zal tot de jongste dag, wanneer Christus teniet zal doen alle kracht en macht en heerschappij, *I Cor. 15 : 24*, en wanneer een nieuwe geestelijk-zedelijke orde zonder dwang zal intreden –, had God reeds onder de oude bedeling in het O.T. – en waarschijnlijk voordien ook door bijzondere openbaring – bekend gemaakt en was derhalve niet meer nodig in het N.T. nogmaals geopenbaard te worden.

De Schriftplaatsen in het N.T. waarin het ambt der overheid ter sprake komt, zijn dan ook geen nieuwe of aanvullende openbaringen omtrent dat ambt, maar moeten worden gezien als bevestigingen van wat in het O.T. reeds duidelijk was geleerd.

Het N.T. beperkt zich tot het aangeven van de houding, die de gelovigen hadden aan te nemen tegenover de heidense overheden waaronder zij waren gesteld; een verhouding die er voortdurend onder Israël niet was, maar na de Pinksterdag ontstaan was, toen de kerk zich uitbreidde onder de volken. De christenen uit de heidenwereld kwamen te staan tegenover overheden, die zich aan Gods gebod niet gebonden achtten, met Zijn geopenbaarde wil niet bekend waren, en nu geeft God in deze nieuwe bedeling in het N.T. de regel aan die onder deze nieuwe omstandigheden gevolgd moet worden.

Ook deze heidense overheden moeten gehoorzaamd worden, omdat de machten die er zijn, van God geordineerd zijn, ook die heidense overheden, waaronder de toenmalige christenen waren gesteld. Dat is de boodschap die het N.T. ons, naar onze mening, brengt.

Wanneer we nu hiermede onze beschouwingen over het N.T. zouden beëindigen, zouden we toch niet alles hebben vermeld, wat het N.T. ons inzake het ambt der overheid doet kennen en een zeer belangrijk gedeelte van dit Schriftdeel onbesproken laten. We hebben hier het oog op *Openb. 21*, waarin Christus aan Johannes doet zien het nieuwe Jeruzalem, nederdalend van God uit de hemel.

Nadat een beschrijving is gegeven van de heerlijkheid dier stad, waarin alles harmonisch en vlekkeloos rein zal zijn en schitteren zal in onvergankelijk licht en volmaakte heiligheid, wordt in *vs 24* gezegd, dat de volken die zalig worden, in haar licht zullen wandelen; en de koningen der aarde brengen hun eer en heerlijkheid in haar. En in *vs. 26*: „En zij zullen de heerlijkheid en de eer der volken daarin brengen.”

Gode zijn al Zijn werken van eeuwigheid bekend, *Hand. 15 : 18*, Hij leidt de ganse Scheping naar het door Hem van eeuwigheid gestelde doel.

De val van Satan en de daaraan verbonden val des mensen moge, naar de mens gesproken, daarin versterking hebben gebracht, langs een andere dan de rechtstreekse, door de zonde

omgebogen weg, leidt God zijn Schepping, met handhaving van Zijn recht en met het schitterendst betoon van Zijn liefde en barmhartigheid, naar het door Hem van tevoren gestelde doel: de eer en verheerlijking van Zijn Goddelijk Wezen, in al Zijn deugden en volmaakt-heden. De volken die zalig worden, zullen in het licht van de Godsstad wandelen en de koningen der aarde, de oversten en leiders dezer volken, zullen, nu in een orde zonder dwang, hun eer en heerlijkheid in die Godsstad indragen om al hun kennen en kunnen, al de schatten hunner cultuur, elk volk naar zijn aard en naar de talenten die het geschonken zijn, neer te leggen aan de voet van Gods troon.

De mens zal al het zijne, de mensheid al het hare Gode wijden en neerleggen aan de voeten van Hem die de *Wereld* alzo heeft liefgehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon voor haar gegeven heeft, en dan gaat het Schriftwoord in vervulling van Ps. 67: „De volken zullen U, o Here, loven, de *volken* altemaal zullen U loven”, en dat van Ps. 72: „De koningen van Tarsis en de eilanden zullen geschenken aanbrenge, de koningen van Scheba en Seba zullen vereringen toevoeren, ja alle koningen zullen zich voor Hem nederbuigen en alle heidenen zullen Hem dienen.”

Ziehier de taak der volken en hun koningen, als oversten en leiders dezer volken opgedragen; de verheerlijking van hun Schepper in al hun werken. En al staat de zonde thans nog aan de rechte vervulling van deze taak in de weg, God heeft van Zijn eis nimmer iets laten vallen.

Ook nú eist Hij van de volken en hun overheden handhaving van Zijn recht. Hem te dienen en Hem de eer en hulde te brengen die Hem toekomt. Op die weg hebben de overheden de volken te leiden.

Uit datgene wat *worden* zal, valt te concluderen tot wat nú *behoort te zijn*, maar thans nog door de zonde belemmerd en verstoord wordt.

Ook van het ambt der overheid geldt het Schriftwoord: Uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen.

In het voorgaande is getracht een min of meer doorgaande lijn aan te geven van wat Gods Woord ons zegt over het ambt der overheid, waarbij een opsomming van een aantal, dikwijls niet met elkander verband houdende teksten, vermeden is.

De teksten waarnaar onze vaders bij art. 36 hebben verwezen zijn: Ex. 18 : 20; Rom. 13 : 1; Spr. 8 : 15; Jer. 21 : 12 en 22 : 3; Ps. 82 en 101; Deut. 1 : 16, 17 : 16 en 16 : 19; Richt. 21 : 25; Dan. 2 : 21, 22; Jes. 49 : 23; II Kon. 23 en I Kon. 15 : 12; Luc. 22 : 25; I Petr. 2 : 17; Tit. 3 : 1; Matth. 17 : 27; Hand. 4 : 17-19; Hosea 5 : 11; Jer. 27 : 5; II Petr. 2 : 10 en I Tim. 2 : 2 (zie Bakhuizen van den Brink).

De belangrijkste daarvan zijn in het voorgaande of bij art. 36 zelf besproken.

Wat de Heilige Schrift ons over de taak der overheid leert, kan naar onze mening als volgt worden samengevat:

1. Het handhaven van het recht Gods in de burgerlijke samenleving, zoals dat recht door God is gesteld in de beide tafelen van de wet des Heren; deze wet moet haar tot richtsnoer zijn in wetgeving en bestuur.
2. Als dienaar van Gods heeft zij in de burgerlijke samenleving het koninkrijk Gods en de ware dienst van God voor te staan en wat zich in het openbaar tegen God en Zijn dienst verheft tegen te staan; dit houdt in, dat zij alles moet voorstaan en beschermen, hetwelk dat koninkrijk bevordert en alles moet tegenstaan wat aan de komst van het koninkrijk in de weg staat.

Een gevolgtrekking hieruit is, dat de kerk, die hier op aarde van dat koninkrijk het middelpunt is, de bijzondere zorg en bescherming van de overheid behoort te hebben.

CONCLUSIES.

1. Art. 36 van de Ned. geloofsbelijdenis is in zijn huidige formulering een juiste uitdrukking van wat de Heilige Schrift ons over het ambt der overheid leert. (Dit houdt uiteraard niet in, dat dezelfde waarheid niet in andere bewoordingen tot uitdrukking zou kunnen worden gebracht).
2. De zinsnede: „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk van de antichrist te gronde te werpen en het koninkrijk van Christus te doen vorderen”, betekent naar de oorspronkelijke zin, dat de overheid het koninkrijk Gods en de ware dienst van God moet voorstaan, beschermen en bevorderen; zij doet dat door op haar terrein, het publieke leven, de afgoderij en valse godsdienst te weren en uit te roeien en alle antichristelijke macht tegen te staan, met de machtsmiddelen, die haar ten dienste staan. Dit houdt in dat zij, die daar openlijk tegen ingaan, met het wrekend zwaard der

- overheid in aanraking komen; over de strafmaat die de overheid in dat geval moet toepassen, laat het artikel zich niet uit.
3. De gronden voor deze strafmaat werden, ten tijde van het ontstaan van art. 36, veelal aan de Mozaïsche wetgeving ontleend; de vraag kan terecht gesteld of de bijzondere positie van Israël daarbij wel genoeg in het oog gehouden werd; uiteraard deed dit aan het in 2 beleden beginsel niet af.
  4. De generale synode van onze kerken heeft in haar beslissing van 1928 (Acta art. 70), door zich te verenigen met de conclusie *d* van de commissie van rapport, zeer terecht art. 36, wat het beginsel betreft, in haar oorspronkelijke zin gehandhaafd.
  5. Wanneer de gehele derde zinsnede van art. 36 zou vervallen zou in dit artikel een gewichtig beginsel worden gemist, n.l. dat de overheid binnen de grenzen van haar bevoegdheid de geboden Gods, ook waar het de dienst des Heren betreft, heeft te doen eerbiedigen niet alleen, maar deze dienst ook heeft voor te staan, te beschermen en te bevorderen.
  6. De wijze waarop dit beginsel in art. 36 onder woorden is gebracht, blijkt bij een deel der belijders van de gereformeerde confessie, hoewel ten onrechte, bedenkingen op te roepen.
  7. Het verdient geen aanbeveling, dat tot wijziging van de formulering van art. 36 wordt overgegaan, als er terzake niet genoeg klaarheid en eenparigheid bestaat in de kerken. Wel behoort deze zaak, gezien het bezwaar dat meerdere belijders tegen de bestaande formulering van de derde zinsnede van art. 36 hebben, de aandacht der kerken te behouden.
  8. Nu het oordeel van onze kerken gevraagd wordt over de formulering, die door de G.O.S. van 1949 aan de kerken van gereformeerd belijden is voorgelegd, antwoorde de gen. synode:
    - a. dat in de aanhef van de door de G.O.S. aanvaarde verklaring en in de aangenomen resolutie onder *b*. ten onrechte gesproken wordt van de verhouding van kerk en staat. Immers art. 36 behandelt niet de verhouding van kerk en staat maar handelt over het ambt der overheid, over haar goddelijke instelling en de haar van God opgedragen taak, alsmede over de houding die de mens tegenover die overheid heeft in te nemen en besluit met een verwerpen van die sekten en revolutionaire stromingen, die tegen die instelling Gods ingaan.
    - b. dat in de verklaring onder *A* als doelstelling voor het instellen van de overheid wordt genoemd: de *bevordering* van de instandhouding van het menselijk leven en de *ontplooiing* daarvan naar de eis van Gods Wet; terwijl in art. 36 als *eerste* doelstelling wordt vermeld: het *bedwingen* van de ongebondenheid der mensen; in deze verklaring komt niet, althans niet voldoende, tot uitdrukking, dat de overheid *in de eerste plaats* het zwaard draagt ter handhaving van het recht Gods in de publieke samenleving; niet het nut voor de mens, maar handhaving van het recht Gods dient vooropgesteld, zoals dit o.m. ook geschiedt in Rom. 13, waar de overheid een dienaar van Gods genoemd wordt, een wreekster tot straf voor degene die kwaad doet. Het „u ten goede” is daarvan de vrucht.
    - c. dat in de door de synode der Geref. kerken in Nederland voorgestelde formulering van de derde zinsnede van art. 36 het woordje „aldus” de indruk wekt, dat hetgeen in de nieuw geformuleerde zinsnede volgt, een verklaring is van dat, wat in de 1e en 2e zinsnede is beleden.

Analoog aan art. 36 zou hier b.v. moeten volgen: En hun ambt is *niet alleen* het bestellen van het recht Gods in de publieke samenleving, naar de beide tafelen van de wet des Heren, *maar* als dienaar van Gods heeft zij *ook* het Koninkrijk van onze Here Jezus Christus te bevorderen, door iedere belemmering voor de prediking van het Evangelie en voor geheel de heilige dienst van God weg te nemen en alle antichristelijke macht tegen te staan, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt.

BIJLAGE LXX
Art. 179, 184

RAPPORT VAN COMMISSIE I BETREFFENDE ART. 36 VAN DE
NEDERLANDSE GELOOFSBELIJDENIS.

September 1962.

Aan de generale synode der Chr. Geref. kerken, Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Met grote belangstelling heeft uw commissie kennis genomen van de rapporten van deputaten „ter bestudering van de vragen in betrekking tot art. 36 Ned. Gel. Bel.”

Zij is van oordeel, dat door hen inderdaad voldaan is aan de opdracht, door de synode van Rotterdam (1959) verstrekt. Uiteraard betreurt zij het zeer, dat in genoemd deputaatschap een zodanig verschil van inzicht openbaar kwam, dat als gevolg daarvan op uw tafel twee rapporten werden gedeponereerd: een meerderheids- en een minderheidsrapport. Niettemin komt hun de oprechte waardering en dank der synode toe, omdat in beide rapporten door gedegen studie ons een helder inzicht is verschaft in de rondom art. 36 N.G.B. aan de orde zijnde problematiek.

Uw commissie voert niet de pretentie, dat zij door zelfstandig een nieuwe studie over de inhoud en de achtergronden van art. 36 te ondernemen, zou gekomen zijn tot nieuwe vondsten die een visie op genoemd artikel zouden hebben opgeleverd, welke de in de beide rapporten van deputaten naar voren komende zou overkoepelen. Een nieuwe studie als zodanig achtte zij op dit moment ook niet nodig, omdat naar haar mening de weergave van het historisch aspect, van de exegese, en van de confessionele en dogmatische vragen van en rondom art. 36 in beide rapporten met nauwkeurigheid is geschied, en op haar alleen de taak rust uw vergadering ten aanzien van dit alles van advies te dienen.

Intussen is door de gebleken divergentie tussen de inzichten van deputaten deze taak van uw commissie er niet gemakkelijker op geworden, omdat h.i. de synode toch tot een beslissing moet komen over deze zaak die mogelijk thans niet sterk leeft in onze kerken, maar die op het interkerkelijke vlak om een uitspraak vraagt, welke uitspraak ook in onze kringen bepaalde reacties wakker zou kunnen roepen.

Voorafgegaan door verschillende overwegingen wil zij u daarom een aantal conclusies aanbieden, die het u mogelijk zouden kunnen maken te komen tot een weloverwogen en gefundeerd antwoord aan de generale synode der gereformeerde kerken.

Naar het oordeel van uw commissie bevatten de conclusies van beide rapporten zeer waardevolle elementen, doch moeten die van het minderheidsrapport over het algemeen te lang worden geacht, waardoor zij meer het karakter hebben gekregen van beschouwingen dan van conclusies.

Uw commissie is het eens met conclusie 1 van het minderheidsrapport, dat het in art. 36 Ned. Gel. Bel. gaat over het ambt der overheid (en dus niet over de verhouding tussen kerk en staat), maar zij acht het niet nodig, dat dit expressis verbis wordt gezegd, omdat dit reeds uitgesproken wordt door het opschrift zelf boven dit artikel.

Wat conclusie 1. van het meerderheidsrapport betreft, is het naar de mening van uw commissie wel degelijk de oorspronkelijke bedoeling van de derde zinsnede van art. 36, dat de overheid straffend en wrekend mocht en moest optreden in gevallen van openbare goddeloosheid. Wanneer dit rapport over „ketterij” spreekt dan wijst de commissie er op dat „ketterij” en „openbare goddeloosheid” twee verschillende begrippen zijn, waarvan het laatste méér zegt en sterker spreekt dan het eerste en gemakkelijk een revolutionair en staatsgevaarlijk karakter kan gaan vertonen.

De in conclusie 2. van het minderheidsrapport voorkomende woorden „op haar terrein” acht uw commissie aanvechtbaar, althans niet duidelijk.

Uw commissie vindt zowel conclusie 2. van het meerderheidsrapport als de daarmee corresponderende conclusie 3. van het minderheidsrapport te zwak. Naar haar mening kan hier positiever gesproken worden.

Wat conclusie 3. van het meerderheidsrapport betreft (conclusie 4. van het minderheidsrapport): Uw commissie is van oordeel, dat de wijze waarop de commissie van rapport van 1928 de door br. Buter voorgestelde wijziging geïnterpreteerd heeft als in overeenstemming te zijn met de bedoeling van art. 36 waaraan de synode van 1928 zich geconformeerd heeft, aanvechtbaar is.

Met conclusie 4. van het meerderheidsrapport (conclusie 5. van het minderheidsrapport) gaat uw commissie accoord.

Ook met conclusie 5. van het meerderheidsrapport; in conclusie 6. van het minderheidsrapport zou uw commissie de woorden „hoewel ten onrechte” willen schrappen.

Conclusie 6. van het meerderheidsrapport (conclusie 7. van het minderheidsrapport) zou uw commissie ook gaarne opgenomen willen zien in het aan de generale synode der gereformeerde kerken te geven antwoord; zij meent, dat dit antwoord daardoor sterker zal worden.

Ten aanzien van conclusie 7. van het meerderheidsrapport (conclusie 8. van het minderheidsrapport): het voorgestelde antwoord aan de Geref. kerken, heeft uw commissie een enigszins andere redactie ontworpen.

Resumerende stelt uw commissie u de volgende conclusies voor:

1. De bedoeling van de derde zinsnede van art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis was oorspronkelijk, dat de overheid met de machtsmiddelen die haar ten dienste staan, zal optreden tegen alle afgoderij en valse godsdienst om deze te weren en uit te roeien; dat hield in, dat in gevallen van openbare goddeloosheid de zwaarste straf kon worden toegepast.
2. De gronden voor deze omschrijving van de taak der overheid ten aanzien van de religie werden ontleend aan het Oude Testament, waarbij echter de bijzondere plaats van Israël als theocratisch volk niet genoeg in het oog werd gehouden.
3. Een correctie van de beslissing van de generale synode van 1928 over deze zaak (Acta art. 70) moet niet onmogelijk geacht worden.
4. Wanneer de gehele derde zinsnede van art. 36 zou vervallen, zou een gewichtig beginsel in dit artikel worden gemist, n.l. dat de overheid, binnen de grenzen van haar bevoegdheid, de geboden Gods ook waar het de dienst des Heren betreft, heeft te doen eerbiedigen.
5. De wijze, waarop dit beginsel in art. 36 onder woorden wordt gebracht, roept vragen en bedenkingen op.
6. Het verdient geen aanbeveling om tot wijziging van art. 36 over te gaan, als er terzake niet genoeg klaarheid en eenparigheid bestaat in de kerken. Wel behoort deze zaak de aandacht van de kerken te hebben.
7. Nu het oordeel van onze kerken gevraagd is over de formulering die door de generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland (Rotterdam 1952/1953) aan andere kerken van gereformeerde belijdenis is voorgelegd, antwoorde de synode:
  - a. dat zij het een gemis acht, dat in de voorgestelde nieuwe formulering een uitspraak ontbreekt over de bevoegdheid van de overheid zorg te dragen voor de eerbiediging van Gods geboden;
  - b. dat het volgens haar geen aanbeveling verdient tot wijziging van art. 36 over te gaan, als er terzake niet genoeg klaarheid en eenparigheid bestaat in de kerken;
  - c. dat zij wel van oordeel is, dat deze zaak de aandacht der kerken behoort te hebben, omdat de manier waarop het in art. 36 bedoelde beginsel onder woorden gebracht is vragen en bedenkingen oproept;
  - d. dat zij daarom bereid is met de generale synode der gereformeerde kerken, c.q. haar deputaten, hieromtrent in nader overleg te treden.

Uw vergadering in al haar arbeid de leiding des Geestes toebiddend,

namens de commissie,

ds. D. Biesma jr., rapporteur.

BIJLAGE LXXI
Art. 185

RAPPORT I VAN COMMISSIE VI (Jeugdwerk).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Uw commissie werd opgedragen uw vergadering van advies te dienen bij de behandeling van het agendapunt 8 D: rapport deputaten voor het contact met de jeugdbonden, met daaraan toegevoegd het „Rapport commissie jeugdcentrum”.

Gehoord de reeds gehouden discussie over deze zaak, biedt uw commissie u thans het volgende gewijzigde rapport aan.

1. Samenstelling van het deputaatschap.

Uw commissie deelt de gevoelens, die het deputatenrapport vertolkt in verband met het overlijden van deputaat ds. W. Meijnhout. Zijn gewaardeerde arbeid, ook voor de jeugd, blijve in dankbare herinnering bij ons voortleven.

In zijn vacature zal moeten worden voorzien. Hetzelfde geldt ook van de vacature-ds. D. H. Biesma, de secretaris-deputaat, wegens zijn verzoek tot ontheffing van deze taak.

2. Werkzaamheden van deputaten.

De financiële en morele steun die namens de kerken door deputaten aan het jeugdwerk wordt gegeven, als ook hun gewaardeerde adviezen aan de besturen van de jeugdbonden verdienen de dank van uw vergadering.

Een tweetal in het rapport genoemde zaken, vroeg de bijzondere aandacht van uw commissie.

a. Vrijgestelde en jeugdcentrum.

Deputaten bepleiten de noodzakelijkheid van een vrijgestelde die centraal leiding aan het bondswerk zou kunnen geven. In het „Rapport commissie jeugdcentrum” wordt een uitgewerkt plan, dat door het bestuur van de jongerenbond ter kennis van deputaten werd gebracht, uw vergadering voorgelegd.

Uw commissie acht het minder juist, dat in dit rapport het benoemen van een vrijgestelde voor het jeugdwerk en het stichten van een jeugdcentrum min of meer direct aan elkaar verbonden worden, daar het eerste toch een duidelijke prioriteit heeft boven het laatste.

Overigens is uw commissie van mening, dat het niet tot de competentie van de synode behoort een oordeel te geven over de wijze waarop dit plan gerealiseerd zou kunnen worden, waardoor het een zekere kerkelijke goedkeuring zou verkrijgen. Uw commissie stemt toe, dat de uitspraak van de generale synode van 1959 (Acta art. 64) wel zo gelezen kan worden, dat het ter tafel van de synode leggen van dergelijke plannen tot het werk van deputaten behoort. Gezien de oorspronkelijke bedoeling van het instellen van dit deputaatschap, moet dit echter niet juist worden geacht. Daarom is het ook niet juist, dat deputaten in hun rapport de hoop uitspreken „dat u wegen en middelen zult aanwijzen om de jeugd van onze kerken te helpen tot het voorgestelde doel te komen”. Gelet op het beginsel van de vrije vorming van het jeugdwerk, is de jongerenbond geheel vrij dit naar eigen inzicht te doen, zij het dan zo nodig met advies, als ook met morele en financiële steun van deputaten.

b. De fakkeldragerskampen.

Wat betreft de handelingen van deputaten in betrekking tot de fakkeldragerskampen heeft uw commissie met grote waardering geconstateerd, dat zij in dezen attent zijn geweest. Gezien de van de leer der kerk afwijkende gevoelens die zich in deze kampen openbaarden, betrof het hier naar het oordeel van uw commissie een zeer ernstige zaak.

Het verheugt uw commissie, dat mede onder invloed van deputaten een basis voor dit kampwerk gevonden is, als omschreven in het deputatenrapport. Ook meent zij, dat deputaten juist gehandeld hebben door nu dit werk in nauw contact met de jongerenbond te doen plaats vinden.

Wel wil uw commissie met klem er op wijzen, dat deputaten blijvend waakzaam dienen te zijn, opdat de ernstige excessen, die dit werk misvormd hebben en het een slechte naam hebben gegeven, in de toekomst zich niet zullen herhalen en het dreigend gevaar van een methodistische bearbeiding van de jeugd zal worden weggenomen.

Het komt uw commissie wenselijk voor, dat deputaten hun invloed aanwenden om te bereiken dat, gezien het verleden, de naam van dit werk gewijzigd wordt b.v. in „Jeugdkampwerk”.

3. Financiën.

Met dank voor de betoonde offervaardigheid der kerken, heeft uw commissie tot haar droefheid uit het rapport moeten lezen, dat nog niet alle gemeenten de collecten voor het jeugdsteunfonds houden. Dit behoort niet zo te zijn.

Resumerend stelt uw commissie u het volgende voor:

1. Deputaten dank te zeggen voor hun werk en hun beleid goed te keuren.
2. Deputaten te machtigen bij het verlenen van financiële en morele steun aan de jongerenbond, indien nodig, een extra beroep op te kerken te doen.
3. Het bijgevoegde „Rapport commissie jeugdcentrum” voor kennisgeving aan te nemen.
4. Deputaten op te dragen bijzonder aandacht te blijven schenken aan de verdere ontwikke-

ling van het jeugdkampwerk, opdat de lijn van Schrift en belijdenis hier zuiver bewaard blijve.

5. Deputaten te verzoeken hun invloed aan te wenden, opdat de naam „fakkeldragerskampen” vervangen worde door een andere.
6. Het jeugdwerk blijvend in de voorbede en de offervaardigheid bij de kerken dringend aan te bevelen en de nalatige kerkeraden aan te sporen de collecten voor het jeugdsteunfonds te houden.
7. Na het betreffende voorstel van deputaten gehoord te hebben, in de vacatures van ds. D. H. Biesma en wijlen ds. W. Meijnhout te voorzien.
8. Het mandaat van de overige deputaten voor drie jaar te verlengen.

Namens commissie VI,
ds. J. Brons, rapporteur.

BIJLAGE LXXII

Art. 198

RAPPORT BETREFFENDE DE KERKELIJKE HOUDING, DIE DIENST TE WORDEN AANGENOMEN T.A.V. GEMEENTELEDEN, DIE ZICH LATEN OVERDOPEN.

De particuliere synode van het Oosten van 24 mei 1962 heeft het volgende rapport door een daartoe benoemde commissie van onderzoek opgesteld, overgenomen. Zij zendt het aan de generale synode toe met het verzoek de conclusies van dit rapport over te nemen.

Mijdrecht, 11 april 1962.

Aan de particuliere synode van het Oosten der christelijke gereformeerde kerken, samengeroepen 24 mei 1962 te Amersfoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De part. synode van het Oosten, gehouden 22 juni 1961 te Utrecht, benoemde een commissie bestaande uit de brs. ds. J. Brons, ds. P. op den Velde en ds. J. H. Velema overeenkomstig het volgende besluit:

„De part. synode van het Oosten, gehoord de instructie van de classis Apeldoorn betreffende de kerkelijke houding die dient te worden aangenomen t.a.v. gemeenteleden, die zich laten overdopen;

overtuigd van het onschriftuurlijke, onconfessionele en onkerkrechtelijke van deze daad; benoemt een commissie om deze dwaling duidelijk in het licht te stellen en richtlijnen voor de pastorale en kerkelijke bearbeiding te geven”.

Uw commissie heeft getracht aan deze opdracht te voldoen en biedt u hierbij het volgende rapport aan.

I Het geestelijk klimaat, waarin deze „wederdoop” plaats vindt.

Hoewel in de opdracht slechts gesproken is over het „zich laten overdopen” is het – gelet op de instructie, waaruit het bovengenoemde besluit is voortgekomen – onmogelijk aan de z.g. pinksterbeweging voorbij te gaan, omdat zij het is, die in de huidige situatie tot „wederdoop” beweegt.

Het is bijzonder moeilijk deze beweging te schetsen, omdat zij gestalte aanneemt in vele groepen en groepjes die onderling soms in meer dan één opzicht niet onbelangrijk verschillen en elkander ook bestrijden.

Ze hebben echter één zaak gemeenschappelijk. Het meest wezenlijke van de „pinksterbeweging” is, dat zij wat in de eerste tijd van de christelijke kerk is gebeurd niet als volstrekt „einmalig” wil beschouwen. De geestesgaven worden h.i. nog precies zo geschonken en daarom heeft de kerk met alle hartstocht om deze gaven te bidden.

Het verdient de aandacht, dat hier niet iets volstrekt nieuws zich voordoet. Telkens is in de geschiedenis der kerk iets dergelijks op te merken.

Gewezen kan worden op Montanus (± 170 n. C.), de jansenisten en de eerste quakers (± 1650 n. C.), op de volgelingen van Wesley en Whitefield omstreeks 1750 etc.

De beweging die nu door de wereld golft, dateert van ± 1900 en heeft z'n oorsprong in het einde van de vorige eeuw. Namen als Moody en Sankey zijn ten deze belangrijk

Opmerkelijk is, dat de „pinkstergroepen” zich in meerdere hoofdzaken van de christelijke leer niet onderscheiden van de orthodoxe kerken. Ze hebben echter wel een zeer eigen boodschap. De wijze waarop dit eigene beleden wordt, brengt echter belangrijke verschuivingen in de christelijke leer te weeg.

Het meest opvallende in de „pinkstergroepen” is hun leer van de doop met de Heilige Geest en van de gaven van de Heilige Geest.

Men onderscheidt tussen wedergeborenen en met (of in) de Geest gedoopten.

Met de wedergeboorte hangt samen de waterdoop, die ook een zeer belangrijke plaats in het denken van genoemde groepen inneemt. Deze doop wordt bediend op belijdenis en door onderdompeling. Er moet wel onderscheiden worden tussen deze doop en de doop met de Heilige Geest, die brengt tot het volle christen-zijn en deel geeft aan de gaven des Geestes.

Echter wordt een dergelijke opvatting van de waterdoop niet alleen gevonden in de „pinkstergroepen”.

Ook in opwekkingsbewegingen buiten deze groepen worden soortgelijke gedachten aange troffen.

II Gronden, aangevoerd voor deze „wederdoop”.

De doop op belijdenis des geloofs wordt gebaseerd o.m. op een verabsolutering van de volgorde in de woorden van de Heiland in Marcus 16:16: „Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden”.

De onderdompeling fundeert men op de letterlijke betekenis van het woord baptizein (onderdompelen) en op de mededelingen in het Nieuwe Testament aangaande de wijze waarop de doop bediend werd.

Wie kennis neemt van de wijze, waarop deze doop in „pinkstergroepen” beleefd wordt, kan zich moeilijk aan de indruk onttrekken, dat men minder aandacht schenkt aan de schriftuurlijke fundering dan wel aan het bewust doorleven van de dooplechtigheid als een gebeurtenis, waarin men het oude leven in de dood geeft en in Christus tot een nieuw leven opstaat.

Dit hangt samen met de gehele structuur van de beweging. In het algemeen kan daarvan gezegd, dat zij een (begrijpelijke) reactie is op een verstard en versteend kerkelijk leven en haar voedingsbodem heeft in een dikwijls zeer sterke behoefte aan emotionele ervaring.

Van hieruit is het te verstaan, dat het bewuste doorleven van de dooplechtigheid een zeer zwaar accent ontvangt.

II Dwalingen die samenhangen met deze „wederdoop”.

Ons nu beperkend tot de doopskwestie, kan opgemerkt dat deze samenhangt met de volgende ontsporingen.

- a. Een zeer simplistisch gebruik van de Heilige Schrift waardoor men geen oog heeft voor het geheel van de bijbelse boodschap, maar zich vastklemt aan enkele teksten die volstrekt geïsoleerd van het geheel verstaan worden.
- b. Een uiteenrukken van de Heilige Schrift in twee delen waarbij het Oude Testament als iets andersoortigs dan het Nieuwe Testament wordt gezien en van zijn eigenlijke waarde beroofd.
- c. De werkelijkheden Gods, zoals deze in hun objectief karakter geschonken worden, worden ten achter gesteld bij de subjectief doorleefde. Belangrijker dan Gods komen tot ons is in dit gedachtenklimaat ons komen tot God. De doop wordt dan ook gezien als Gods goedkeuring en stempel op ons geloof.
- d. Hiermede hangt samen de loochening van de erfzonde en een sterke nadruk op de wilsvrijheid van de mens. Niet Gods genadebeloften in de werkelijkheid van ons zondig bestaan vormen het middelpunt van het leven, maar 's mensen keuze voor God en Christus.
- e. Een belangrijke functie heeft ook de opvatting omtrent organisatie en leiding van de gemeente. Hierin is geen plaats voor de kerk als instituut en ook niet voor het ambt. De kerk is slechts vergadering van gelovigen en het ambt moet wijken voor het charismatische leiderschap.
- f. In deze sfeer waarin alles culmineert in de geestelijke ervaring en het subjectieve, bloeit op een sterk wettisch streven naar heiligheid als een voorwaarde voor een rijk ervaringsleven. Hierin worden dan rechtvaardiging en heiliging dikwijls, evenals waterdoop en geestesdoop, als het mindere en het meerdere tegenover elkander gesteld.

Vanuit deze instelling is het uit de aard der zaak onmogelijk de doop van de kinderen der gelovigen recht te zien en even onmogelijk eigen doop recht te waarderen.

Ten diepste kan men de kinderdoop niet als een wettige en geldige doop erkennen. Wanneer dan ook „wederdoop” plaats vindt, zal dit voor hen zijn een nu voor het eerst werkelijk gedoopt worden.

Het is wel duidelijk, dat in deze verbanden de zaak die uw aandacht vraagt, beslist niet gezien kan worden als iets dat op zichzelf staat. Hier is sprake van een diep ingrijpend conflict met Schrift en belijdenis, hoewel menigeen zich dit niet bewust is.

IV Deze „wederdoop” is onscriptuurlijk, onconfessioneel en onkerkrechtelijk.

Tegenover de geschetste opvattingen meent de commissie te moeten wijzen op de volgende zaken.

a-b. De Heilige Schrift zelf leert ons dat de Schriften een eenheid vormen en als eenheid moeten worden verstaan.

Deze eenheid is er een van Auteur, heilsinhoud, doel en gezag. Zie o.m. II Tim. 3 : 16, Hebr. 1 : 1, I Petr. 1 : 10-11, Luc. 24 : 27, Joh. 5 : 39, Ps. 78 : 1-8, Rom. 15 : 4, Luc. 1 : 3-4, Joh. 20 : 21 en II Tim 3 : 16-17.

Hieruit vloeit voort, dat we de een of andere tekst in de Bijbel niet zó mogen verklaren, dat we een resultaat krijgen in strijd met de geloofswaarheden welke God duidelijk in Zijn Woord heeft geopenbaard.

Er moet analogia Scripturae zijn, tenzij we de Schrift zelf geweld willen aandoen. Deze eenheid der Schrift houdt o.m. in dat van een ten achter stelling van het Oude Testament bij het Nieuwe Testament geen sprake kan zijn. Wie zich hieraan schuldig maakt, verbreekt deze eenheid.

Zij is door de kerken in art. 3-7 van de N.G.B. nadrukkelijk beleden en dient onverzwakt gehandhaafd.

In het Nieuwe Testament worden de lijnen van het Oude Testament doorgetrokken en in geen geval principieel omgebogen, terwijl het Nieuwe Testament ons licht geeft over het Oude Testament.

Dit betekent voor de bezinning op de vragen betreffende verbond en doop o.m. dat het Oude Testament niet veronachtzaamd mag worden. Het is dan ook ongeoorloofd de structuur van het verbond Gods, zoals ons die in het Oude Testament is geopenbaard, te wijzigen. In het verbond zijn niet alleen de volwassenen maar ook de kinderen begrepen, waarom zij ook het teken des verbonds ontvangen, Gen. 17. Deze situatie is in het Nieuwe Testament gehandhaafd, gelijk blijken kan uit Hand. 2 : 39 en Rom. 9 : 1-5. Daarom is het, dat de gelovigen in de Here Jezus in de nieuwtestamentische bedeling niet puur individualistisch in het verbond Gods zijn overgegaan doch met hun zaad. Dit blijkt o.m. uit de nadrukkelijke uitspraak van de apostel Paulus in I Cor. 7 : 14 waar hij de kinderen van een gelovige heilig noemt.

Het belijden der kerken in deze zaak heeft diepe wortels in de eenheid der Schrift. Zie vr. en antw. 74 H.C., art. 34 N.G.B. en de doopsformulieren. Daarom kan het beroep van de „pinkstergroepen” op Marc. 16 : 16 niet overtuigend zijn. De vraag, welke positie de kinderen der gelovigen in de gemeente hebben, blijft daarin volkomen buiten het gezichtsveld.

c. In dit verband moet opgemerkt, dat de Heilige Schrift nergens leert, dat het bewust beleven van de doop deze pas tot een werkelijke doop maakt. Ware dit zo, de kinderdoop zou inderdaad niet als geldig kunnen worden aangemerkt. Wat de doop tot een werkelijke doop maakt is de positie die God de dopeling geeft, en de beloften die God in Christus Jezus schenkt.

Daarom heeft de doop niet alleen betekenis „zolang het water op ons is en wij het water ontvangen, maar ook al de tijd onzes levens”, Art. 34 N.G.B.

Zo wijst God ons door de doop voortdurend op de offerande van Christus aan het kruis, als op de enige grond onzer zaligheid, vr. en antw. 67, H.C.

De doop is daarom nimmer Gods goedkeuring en stempel op ons geloof, maar Gods teken en zegel van de belofte des evangelies, ons uit louter genade geschonken.

Waar de betekenis van de doop zozeer in de bewuste beleving van de dooplechtigheid wordt gezocht, laat zich de vraag niet onderdrukken of de doop niet aan betekenis verliest, naarmate de indruk van het ogenblik van de doop verzwakt.

d. Duidelijk leert Gods Woord ons de totale verdorvenheid van het menselijk geslacht. Zondag 3 is nog immer een wezenlijk deel van het belijden der kerken. Ontegenzeggelijk worden we ernstig, dat is serieus, geroepen tot bekering en geloof in Christus, de gekruisigde, Can. I, 3 en III-IV, 8. Maar bekering en geloof ontspringen niet aan de wil des mensen.

Hier eren wij het werk Gods, zoals de apostel Paulus het verkondigt in Efeze 2 : 1-10. Daarom berooft de loochening van de erfzonde en de sterke nadruk op de wilsvrijheid van de mens God van Zijn eer en het brengt Gods kerk in verwarring. God zoekt ons op terwijl wij „dood zijn in zonden en misdaden”, Ef. 2 : 1. Zo spreekt Hij ons aan in de volle werkelijkheid van ons zondaarsbestaan. Zo zegt Hij ons toe de verlossing van zonden door Christus' bloed en de Heilige Geest die het geloof werkt, vr. en antw. 74 H.C.

Dit spreken Gods brengt tot bekering en geloof. En die waarlijk geloven vinden het rustpunt van hun hart juist in déze beloften Gods. Zij verwachten niets van zichzelf maar alles van de Here.

Waar alle nadruk valt op de wilsvrijheid van de mens zal het geloof ingeruild worden voor de werken. Genade houdt op genade te zijn en geloof geloof.

Waar dit geschiedt moet de gemeente versterven en zal het waarachtige werk des Geestes niet meer gezien worden, Gal. 3.

- e. Wat betreft de miskening van Gods kerk als kerk en de ambten, moet worden opgemerkt, dat hier niet alleen ondergraven wordt het fundament van de kinderdoop maar tegelijk een zeer gevaarlijk beginsel in werking wordt gezet ten aanzien van de ambtelijke arbeid in de gemeenten. Deze arbeid dreigt krachteloos gemaakt te worden en voor de betrokkenen zonder betekenis.

Immers als het zwaartepunt wordt gelegd op het charismatische leiderschap, dan zal de ambtsdrager beoordeeld worden naar de maatstaven die men hiervoor aanlegt. Niet het ambtelijk gezonden zijn door de Koning der Kerk noch het Woord van de Koning waarmede de ambtsdrager behoort te komen, is beslissend, maar het al of niet deelhebben aan de charismata. Hier dreigt een kerkverwoestend subjectivisme. Daarom is het noodzakelijk alle aandacht te geven aan de wijze waarop de apostelen onder de leiding van de Heilige Geest de kerken instutueerden en ambtsdragers stelden, zoals ons dit in de Handelingen der apostelen beschreven is.

Niet minder verdient aandacht het woord van Paulus in Ef. 4 : 7-16 waar het instellen van de ambten als vruchten van Christus' Borgwerk beschreven wordt.

In dit verband is belangrijk wat de kerken ten deze in art. 30-32 van de N.G.B. belijden.

Het is waar, dat de nadruk op het institutaire karakter van de kerk tot verstarring kan leiden, maar zeker niet minder gemakkelijk leidt de opvatting als zou de kerk slechts een plaatselijke vergadering van de gelovigen zijn, geleid door charismatische leiders, tot verwildering.

Er is in de z.g. „wederdoop” dan ook iets van het tuchtloze, dat bijzondere aandacht verdient. De orde der kerk wordt veracht.

- f. Tenslotte vragen we uw aandacht voor het overtrokken heiligheidsstreven.

Vanuit de achtergronden waaruit dit streven opkomt, kan men er niet aan ontkomen het offer, dat Christus bracht, in betekenis achter te stellen bij de gave des Geestes. De Schrift echter leert duidelijk, dat de Geest gekomen is om in alle waarheid in te leiden en Christus als de gekruisigde te verheerlijken in de harten van zondaren, Joh. 16 : 12-15. Hij werkt het geloof, waardoor de Here gekend en aangenomen wordt, Joh. 1 : 11-13. Nimmer groeit het werk des Geestes in de Schriften uit tot een zelfstandige zaak die naast het werk van de Heiland of daarmede concurrerend een geheel eigen betekenis heeft.

Het werk van de Geest is juist ten eerste betrokken op de Christus, gelijk Diens werk betrokken is op de Vader.

Het voorbijzien van de verbanden die de Schrift aanwijst betreffende Christus en de Geest alsook van Woord en Geest, doet alle vaste fundering van het geloofsleven te loor gaan en miskent het wezenlijke van de bedoeling des Geestes.

V Pastorale en kerkelijke bearbeiding.

Menen we zo het onschriftuurlijke en onconfessionele en onkerkrechtelijke van „het zich laten overdopen” belicht te hebben, nu vraagt de pastorale en kerkelijke bearbeiding de aandacht.

Allereerst is dan bezinning nodig op de vraag hoe het zich laten overdopen kerkrechtelijk moet worden gewaardeerd.

In het algemeen kan gezegd, dat het zich laten overdopen een zeer grondige verloochening is van de reeds ontvangen doop.

De doop waarmede we in de kerk Gods gedoopt zijn, heeft o.m. ook dit aspect, dat we er

door, als door het teken des verbonds, in de christelijke kerk worden ingelijfd, vr. en antw. 74 H.C., en er door in de kerke Gods ontvangen worden, art. 34 N.G.B.

Het is waar, dat deze gedachte niet zo mag worden gehanteerd, als zouden de kinderen der gelovigen vóór hun doop niet in het verbond Gods en de gemeente begrepen zijn. Maar het krachtens geboorte uit gelovige ouders in de gemeente zijn en het door de doop ingelijfd worden, mogen toch niet worden gescheiden.

Het zich laten overdopen in buitenkerkelijke groepen zal moeilijk anders beschouwd kunnen worden dan als een zich onttrekken aan de gemeenschap der kerk.

Het is een in de grond der zaak, van 's mensen kant, ongedaan maken van de inlijving in de christelijke kerk en een zich voegen bij de kring waar men de doop op belijdenis en door onderdompeling ontving.

Het doet weinig ter zake met welke bedoeling men zich liet overdopen. Feitelijk snijdt men door deze diep ingrijpende daad de band met de kerk zeer radicaal door.

Het is dan ook zeer de vraag of dezulken nog recht kunnen laten gelden op de kerkelijke tucht. Kerkelijke tucht als bediening van één van de sleutelen van het Koninkrijk der Hemelen, is een middel door God gegeven om de leden der kerk, indien zij zich in leer of leven komen te ontaarn, tot inkeer en bekering te brengen. Maar het is een zegen — helaas, te weinig ge-waardeerd — die slechts in de gemeenschap der kerk kan ontvangen worden.

Immers, de uiterste consequentie van de kerkelijke tucht is de afsnijding van de gemeente als laatste middel om tot inkeer te brengen, art. 76 K.O. Dit accentueert het feit, dat slechts zij die in de gemeenschap der kerk leven, deze bearbeiding kunnen ondergaan.

Het komt uw commissie dan ook voor, dat zij die zich lieten overdopen, geen voorwerp van kerkelijke tucht oefening kunnen zijn, omdat zij metterdaad zichzelf losmaakten van de kerk en daardoor de zegen van de kerkelijke tucht niet meer mogen ontvangen.

Deze overtuiging komt niet voort uit de overweging dat de dwalingen die tot het zich laten overdopen leidden of de daad zelf, niet der tucht waardig zouden zijn. Dat zijn ze naar het oordeel van uw commissie zeer zeker.

Maar de daad van het zich laten overdopen impliceert de volstrekte verwerping van de doop, waarmee men gedoopt is en in de christelijke kerk ingelijfd. Dit kan moeilijk anders beoordeeld dan als een verbreken van de band met de kerk en een zichzelf afsnijden van de gemeente.

Op deze wijze wordt de daad die men stelde te zwaarder geaccentueerd. Men verbeurt er ook de zegen van de tucht door.

Een en ander wil uit de aard der zaak niet zeggen, dat de kerkeraden nu geen enkele roeping hebben ten opzichte van bedoelde gemeenteleden.

Nimmer mag hun daad zonder meer worden geaccepteerd. Hun dient het onschriftuurlijke, onconfessionele en onkerkrechtelijke van hun daad duidelijk gemaakt te worden.

Het is dure roeping, zolang de mogelijkheden daartoe aanwezig zijn, de betrokkenen te bewegen tot terugkeer tot de kerk; daartoe toch staan de wegen open. Immers, zolang de kerk de wettigheid en geldigheid van de kinderdoop belijdt, kan wat voor haar een „overdoop” is, nimmer erkend worden.

Daarom kan door waarachtige schuldbelijdenis deze „doop” herroepen en ongedaan ge-maakt worden.

In deze weg blijft de eens ontvangen doop zijn volle betekenis behouden. Hieruit volgt, dat er in het pastorale vlak een veelomvattende taak voor de kerkeraden is.

Allereerst preventief.

De gemeenteleden dienen goed te verstaan wat de consequenties van het zich laten over-dopen zijn, zodat niemand zonder te weten wat hij/zij doet, tot dit kwaad kan vervallen.

Ten deze is een duidelijke uitspraak gewenst. Er dient in prediking, catechese en verdere pastorale arbeid volle aandacht aan geschonken.

Dat daarbij de rijke betekenis van de Heilige Doop in het volle licht moet worden geplaatst, behoeft nauwelijks betoog. Gewezen dient te worden op de presentie des Geestes, gezonden door de Christus, om ons het heil des Heren persoonlijk deelachtig te doen worden door een waar geloof.

Wenden zich gemeenteleden tot de kerkeraad met de vraag of er medewerking verleend kan worden aan het zich laten overdopen, dan moet het antwoord uit de aard der zaak ontken-nend zijn.

Laat men, levend uit genoemde beginselen, zijn/haar kinderen niet dopen, dan meent de commissie, dat hier in dusdanige mate sprake is van zonde tegen de zuiverheid van de leer als bedoeld in art. 72 K.O., dat kerkrechtelijk gehandeld dient te worden.

Vond reeds overdoop plaats, dan zal men dezulken niet meer kunnen beschouwen als leden

der gemeente en blijft slechts plaats over voor het gesprek.

Daarbij is het goed het volgende in acht te nemen:

Allereerst, dat de wortel van het kwaad dikwijls gezocht moet worden in een scherpe reactie op de doodsheid en dodigheid die maar al te zeer het kerkelijk leven drukt, en in een sterke behoefte aan emotionele ervaring.

Hiervoor is veel begrip nodig als ook de hartelijke bereidheid om te luisteren naar de klachten over eigen kerkelijk leven. Ze zijn werkelijk niet altijd ongemotiveerd.

Voorts zal getracht moeten worden de betrokkene duidelijk te maken wat zijn/haar daad van overdoop nu eigenlijk inhoudt.

Eenvoudig is dit niet, omdat wat voor de kerk deze daad zo afkeurenswaardig doet zijn, waarschijnlijk geen plaats meer heeft in het denken en leven van wie zich onttrok.

Bovendien is hier een veelheid van dwalingen te bestrijden.

Aandacht moet geschonken aan de kerk in haar institutionaire karakter en de hoge betekenis der ambten. Kerkelijk leren denken is van grote betekenis. Maar vooral zal aandacht geschonken moeten worden aan het werk van de Heilige Geest, zoals ons dit in de Schriften wordt getekend. De Geest leidt naar Christus heen en maakt hoe langer hoe meer tot zondaar voor God, opdat er plaats kome voor de volle Christus in het mensenleven.

Daarbij zal zeer zeker in alle ernst moeten worden gewezen op de roeping tot heiliging. Maar nimmer zo alsof daarin het leven der gelovigen opgaat.

Tenslotte wijst de commissie met grote klem op het, ook in dit verband geldende woord uit art. 34 N.G.B.: „Hierom geloven wij, dat, zo wiens voornemen is in het eeuwige leven te komen, die moet maar eens gedoopt worden met de enige doop, zonder die immermeer te herhalen”.

VI Conclusies.

Uw commissie komt tot de volgende conclusies:

1. De z.g. overdoop kan op grond van de in dit rapport genoemde argumenten niet als wettig erkend worden.
2. Leden der kerk die zich laten overdopen, onttrekken zich de iure aan de gemeenschap der kerk.
3. Het is de taak van de kerkeraden om deze onttrekking de facto vast te stellen en – nadat men de betrokkenen verscheiden malen gewezen heeft op het onschriftuurlijke, onconfessionele en onkerkrechtelijke van zijn/haar daad – daarvan in die zin mededeling te doen aan de gemeente.
4. Terugkeer is voor hem/haar die zich liet overdopen, slechts mogelijk wanneer men deze doop door waarachtige schuldbelijdenis herroept en de daarmee samenhangende dwalingen, waarvan mededeling aan de gemeente gedaan dient te worden.
5. Meer dan ooit zal in prediking, catechese en pastorale bearbeiding de rijke schat van Gods verbond en woorden uitgestald dienen te worden met beklemtoning van de noodzaak deze in persoonlijk geloof door de werking des Geestes deelachtig te worden.

De Here zegene uw vergadering.

Uw commissie voornoemd,

J. H. Velema, voorzitter
P. op den Velde, secretaris
J. Brons.

BIJLAGE LXXIII

Art. 198

RAPPORT II VAN COMMISSIE VIII („Overdoop”).

Aan de generale synode der Chr. Geref. kerken in Nederland, vergaderd te Haarlem-Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Het is uw commissie gebleken, dat het door de part. synode van het Oosten ingediende rapport met conclusies betreffende de kerkelijke houding die dient te worden ingenomen ten aanzien van gemeenteleden die zich laten overdopen, niet gepaard ging met een daarop betrekking hebbende instructie uit genoemde part. synode. Wel zond deze part. synode het rap-

port, dat op haar vergadering van 24 mei 1962 aanvaard werd, ter synode in, met het verzoek de conclusies over te nemen.

Uw commissie acht deze gang van zaken minder juist. Een instructie had hier niet moeten ontbreken. Het is de commissie echter ook gebleken, dat de vraag in kwestie van een van de kerkeraden uit de classis Apeldoorn afkomstig is en dat de betrokken mindere vergaderingen van oordeel waren, dat een behandeling ervan van belang zou zijn voor de kerken in het algemeen. De commissie kan dit onderschrijven en heeft zich daarom ook met de materie zelf bezig gehouden.

Uw commissie heeft zich beraden over de vijf conclusies die in het rapport van de part. synode worden gegeven, en kan zich aansluiten bij de argumenten, genoemd in dit rapport sub I-IV.

Zij is van oordeel dat de eerste conclusie zonder bezwaar kan worden overgenomen.

Tegen de aan uw synode voorgelegde tweede en derde conclusie van dit rapport heeft de commissie echter bezwaren. Zij acht de woorden „de iure” en „de facto” in dit verband onjuist. Deze woorden worden in het kerkelijk spraakgebruik niet gebezigd.

Om de bezwaren nader aan te duiden, wordt de gedachtengang van het rapport van de part. synode hier in het kort weergegeven.

De part. synode wijst een weg voor de pastorale en kerkelijke bearbeiding van de betrokken leden der kerk. In het algemeen kan gezegd worden, dat het zich laten overdopen een zeer grondige verloochening is van de reeds ontvangen doop. Het kan moeilijk anders beschouwd worden dan als een zich onttrekken aan de gemeenschap der kerk. Feitelijk snijdt men door deze diep ingrijpende daad de band met de kerk zeer radicaal door.

Daarop vervolgt dan het rapport: Het is zeer de vraag of de zulken nog recht kunnen laten gelden op de kerkelijke tucht. Zij is een middel door God gegeven om de leden der kerk, indien zij zich in leer of leven komen te ontgaan, tot inkeer en bekering te brengen. Zij kan slechts in de gemeenschap der kerk ontvangen worden. Die zich lieten overdopen kunnen geen voorwerp van kerkelijke tucht oefening zijn, omdat zij metterdaad zichzelf losmaakten van de kerk en daardoor de kerkelijke tucht niet meer mogen ontvangen. De daad van het zich laten overdopen impliceert de volstrekte verwerping van de doop waarmee men gedoopt is en in de christelijke kerk ingelijfd. Dit kan moeilijk anders beoordeeld worden dan als een verbreken van de band met de kerk en een zichzelf afsnijden van de gemeente. Men verbeurt er ook de zegen van de tucht mee.

Na dit zo gesteld te hebben vervolgt het rapport van de part. synode – en daarin ziet uw commissie een incongruentie –: Een en ander wil uit de aard der zaak niet zeggen, dat de kerkeraden nu geen enkele roeping hebben t.o.v. bedoelde gemeenteleden. Nimmer mag hun daad zonder meer worden geaccepteerd. Het is dure roeping, zolang de mogelijkheden daartoe aanwezig zijn, de betrokkenen te bewegen tot terugkeer tot de kerk. Immers zolang de kerk de wettigheid en geldigheid van de kinderdoop belijdt, kan wat voor haar een „overdoop” is, nimmer erkend worden. Daarom kan door waarachtige schuldbelijdenis deze „doop” herroepen en ongedaan gemaakt worden. Hieruit volgt, dat er in het pastorale vlak een veelomvattende taak voor de kerkeraden is.

De commissie ziet hier deze incongruentie: enerzijds geen voorwerp van kerkelijke tucht, anderzijds voor de kerkeraden een veelomvattende taak in het pastorale vlak ten opzichte van betrokkenen. Dit kan de commissie niet overnemen. Naar het oordeel van uw commissie vervalt kerkelijke en pastorale zorg bij mensen op wie de kerkelijke tucht niet kan worden toegepast, omdat zij feitelijk met de kerk gebroken hebben. Het rapport van de particuliere synode van het Oosten heeft getracht deze incongruentie op te vangen door de termen „de iure” en „de facto”. De betrokkenen verbreken de iure het verband door de overdoop, de kerkeraad stelt de facto deze verbreking vast. Dit laatste geschiedt eerst na de pastorale zorg.

Uw commissie is wel van oordeel, dat leden der kerk die zich laten overdopen, zich feitelijk aan de gemeenschap der kerk onttrekken. Maar – tenzij de betrokkenen hun overdoop zelf zo beschouwd willen zien, – daarom is deze onwettige doop nog geen definitieve breuk met de kerk.

En dan is er derhalve voor pastorale vermaning reden voor de toepassing van de kerkelijke tucht, omdat de daad van de overdoop met al wat ermee samenhangt geheel in strijd is met Gods Woord, de belijdenis en de orde der kerk.

Bij waarachtige schuldbelijdenis en herroeping van de geconstateerde dwalingen zal de tucht worden opgeheven.

Samenvattend is uw commissie van mening, dat de eerste conclusie van de part. synode van het Oosten over te nemen is, de tweede en derde echter niet. De vierde conclusie is dan ook te wijzigen. De vijfde conclusie behoeft door de gen. synode niet aanvaard te worden, om-

dat de bediening van het Woord Gods en van de sacramenten in de kerk niet anders is dan de rijke uitstalling van Gods verbond en woorden met beklemtoning van de noodzaak deze in persoonlijk geloof door de werking des Geestes deelachtig te worden. Derhalve stelt uw commissie u voor de volgende uitspraken te doen:

1. De z.g. overdoop kan op grond van de Heilige Schrift niet als wettig worden erkend.
  2. Leden der kerk die zich laten overdopen, onttrekken zich feitelijk aan de gemeenschap der kerk, al is dit feit nog niet altijd als een breken met de kerk te beschouwen.
  3. Het is de taak van de kerkeraden om kerkelijke-vermaningen en tucht toe te passen, omdat de daad van de z.g. overdoop geheel in strijd is met Gods Woord en met de belijdenis en de orde der kerk.
  4. Opheffing van de tucht vindt plaats bij oprechte schuldbelijdenis en herroeping van de dwalingen, die met de overdoop samenhangen.
- Gods Geest leide uw vergadering,

Namens commissie VIII,
A. Hilbers, rapporteur.

BIJLAGE LXXIV

Art. 210

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN AD ART. XIII D.K.O. (Emerituskas).

Utrecht
Haarlem, mei 1962.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, in vergadering bijeen september e.v. 1962 te Santpoort.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Deputaten naar art. XIII D.K.O. (tot beheer van de algemene kas tot steun aan de kerken ten behoeve van de verzorging van emeriti-predikanten, predikantsweduwen en -wezen) hebben de eer u hierbij een rapport aan te bieden betreffende hun werkzaamheden gedurende de jaren 1959-1962.

Dit rapport bestaat uit drie delen.

1. de samenstelling van het deputaatschap;
2. de werkzaamheden gedurende de afgelopen periode verricht;
3. enkele voorstellen.

1. De samenstelling van het deputaatschap.

Het college van deputaten bestaat uit de volgende personen:

ds. A. C. Noort (sec.: ds. A. Hilbers) voor de particuliere synode van het Noorden;
ds. K. G. van Smeden (sec.: oud. G. den Hertog) voor de particuliere synode van het Oosten;
ds. J. P. Geels (sec.: ds. J. Kampman) voor de particuliere synode van het Westen;
oud. A. A. de Lange (sec.: oud. M. Koole) voor de particuliere synode van het Zuiden.

Alleen de afvaardiging van de particuliere synode van het Zuiden heeft wijziging ondergaan door het overlijden van broeder J. van Dongen, die vele jaren de belangen van de kas met toewijding heeft behartigd. In zijn plaats werd broeder A. A. de Lange benoemd.

Voorzitter van deputaten is ds. K. G. van Smeden,

secretaris: ds. J. P. Geels,

1ste penningmeester: ds. D. Henstra,

2de penningmeester: broeder J. de Jong.

2. De werkzaamheden gedurende de afgelopen periode verricht.

Deputaten vergaderden negen maal. Alle vergaderingen werden bijgewoond door de 1ste penningmeester, terwijl de 2de penningmeester de voorjaarsvergaderingen bijwoonde, om de door hem opgestelde jaarverslagen toe te lichten en deputaten van advies te dienen.

Deputaten voor advies en controle in financiële aangelegenheden controleerden de kas, boeken en bescheiden over de jaren 1959/1960 en brachten een gunstig verslag uit.

Een dankwoord aan het adres van de beide penningmeesters is wel op zijn plaats, daar deze met grote bekwaamheid hun arbeid verrichtten.

De kas mag zich in een steeds groeiende belangstelling verheugen. De kerken verstaan steeds meer hun roeping ten aanzien van de verzorging van onze emeriti-predikanten en hun nagelaten betrekkingen.

Door de voortdurende stijging van de levensstandaard zagen deputaten zich genoodzaakt gebruik te maken van het recht de omslag te verhogen van *f* 1,75 tot *f* 1,85 per lid en dooplid. Deze maatregel werd 1 januari 1961 van kracht en heeft aan de gestelde eis voldaan.

In 1960 was de opbrengst van de omslag *f* 1,71 en in 1961 *f* 1,81. De verhoging kwam er dus precies uit, hoewel de resterende 4 cent ook dit jaar achterwege bleef.

Deputaten werden echter in staat gesteld de basis-uitkeringen met *f* 200,- te verhogen, zodat de predikanten thans *f* 3200,- en de weduwen *f* 2950,- ontvangen. Deze bedragen zijn exclusief A.O.W. en A.W.W.-uitkeringen. De verzorgden die de leeftijd van 65 jaar nog niet hebben bereikt, ontvangen terugbetaling van de premies voor A.O.W. en A.W.W.

In vier gevallen werd een tegemoetkoming in de huurverhoging gegeven. Extra kolengeld en kerstgratificaties werden uitgekeerd waar het nodig was. In bijzondere noden werden extra uitkeringen verstrekt.

Momenteel bedraagt het aantal verzorgden 36, waarvan 22 weduwen en 14 predikanten.

Tot 1962 droegen deputaten bij in de verzorging van de wezen van wijlen de heer Hoogen-doorn.

Dank zij Gods goede hand werden deputaten in staat gesteld aan alle verplichtingen te voldoen zonder het reservekapitaal aan te spreken. Opmerkelijk was dat als er bijzondere uitgaven gedaan moesten worden er tegelijkertijd extra inkomsten kwamen.

De volgende cijfers mogen u een beeld geven van de financiële gang van zaken:

<i>inkomsten van de omslag</i>	<i>jaar</i>	<i>uitkeringen:</i>
<i>f</i> 110.045,89	1959	<i>f</i> 107.454,74
<i>f</i> 108.287,43	1960	„ 108.899,15
<i>f</i> 114.784,14	1961	„ 111.869,33
 <i>vrije giften:</i>	 <i>jaar</i>	 <i>legaten:</i>
<i>f</i> 989,80	1959	„ 14.450,85
<i>f</i> 1.165,35	1960	„ 9.234,32
<i>f</i> 1.499,43	1961	„ 9.864,35
 <i>reservekapitaal:</i>	 <i>jaar</i>	 <i>rente:</i>
<i>f</i> 116.671,68 (nominale waarde)	1959	<i>f</i> 2.597,35
„ 140.785,95 (idem)	1960	„ 3.414,71
„ 155.161,79 (idem)	1961	„ 3.759,23

Dank zij deskundige adviezen konden deputaten het reservekapitaal op gunstige wijze beleggen.

Deputaten voor advies en controle financiële aangelegenheden gaven deputaten art. XIII in overweging het omslagstelsel, — dat thans gebaseerd is op de huidige uitkeringen —, zodanig te wijzigen dat daarin ook de toekomstige uitkeringen gecalculeerd zijn. Het reservekapitaal zou dan uit moeten groeien tot een kapitaalstelsel dat meer zekerheid geeft voor toekomstige, eventueel hogere verplichtingen. Deputaten meenden echter het huidige omslagstelsel te moeten handhaven.

Ten eerste uit principieel oogpunt: het huidige geslacht zorgt voor de huidige noden van onze verzorgden. Gaan we ons veilig stellen voor toekomstige noden, dan wordt dit zo gauw vereenzelvigd met verzekering, een onderwerp waarover in onze kerken verschillend gedacht wordt.

Ten tweede is aan het omslagstelsel het grote voordeel verbonden, dat moeilijkheden die voortvloeien uit veranderingen in de waardevastheid van het geld, gemakkelijker opgevangen kunnen worden.

Ten derde zou de omslag zodanig opgevoerd moeten worden, dat het de draagkracht onzer kerken te boven zou gaan.

Deputaten zijn van oordeel dat het omslagstelsel in onze kerken beter aanspreekt, zodat verwacht mag worden, dat bij toepassing van dit stelsel niet tevergeefs een beroep op de financiële steun van onze kerkmensen gedaan zal worden.

Deputaten zijn echter wel van oordeel dat een behoorlijk kapitaal als reserve beschikbaar moet zijn om extra tegenslagen, veroorzaakt door bijzondere uitkeringen of door plotselinge vermindering van inkomsten, tijdig te kunnen opvangen.

3. Voorstellen.

- a. De generale synode geve deputaten mandaat de omslag te verhogen tot f 2,- per lid en dooplid. De meerdere opbrengst zal deputaten in staat stellen de basisuitkeringen enigszins te verhogen en het reservekapitaal te vergroten.
Deputaten behouden tevens de vrijheid de omslag tussentijds te verhogen, indien de nood dit vergt. (Toelichting: de uitkeringen liggen nog ver beneden het minimum van die der andere kerken; een voorzichtige opvoering van de basisuitkeringen is noodzakelijk).
- b. De generale synode spreke zich uit over de emeritering van predikanten, aan wie een bijzondere taak opgedragen is, b.v. zendings-, schippers- en evangelisatiepredikanten.
De generale synode bestede voorts aandacht aan bijzondere gevallen waarin emeritaatsuitkeringen noodzakelijk kunnen worden, b.v. predikanten die een beroep naar het buitenland hebben aangenomen en (nog) niet volledig door de buitenlandse kerken zijn overgenomen (geval ds. Schippers).
- c. De generale synode ontheffe broeder J. de Jong op de meest eervolle wijze van het 2de penningmeesterschap van onze kas en voege hem als financieel adviseur en controleur toe aan het deputaatschap en benoeme een predikant als 2de penningmeester.
(Toelichting: dit voorstel wordt gedaan op aandringen van br. De Jong die het juister vindt dat het 2de penningmeesterschap wordt behartigd door een predikant. Hijzelf zou geen gelegenheid hebben het omvangrijke werk van de 1ste penningmeester over te nemen, doch wil zich wel beschikbaar stellen om in vorengenoemde functie op te treden).
- d. Aangezien controle en advies zich in de zeer bekwame handen van br. De Jong bevinden, verzoekt het deputaatschap ontheven te mogen worden van de controle welke geschiedt namens deputaten voor advies en controle in financiële aangelegenheden door het accountantskantoor van de heer J. H. van Duuren te Rotterdam.
(Toelichting: hierdoor zullen dubbele werkzaamheden worden voorkomen en hoge kosten bespaard. Deputaten achten het niet verantwoord zulke hoge bedragen uit te geven voor de jaarlijkse controle - plm. f 1000,- per 3 jaar -).
Uw vergaderingen de leiding van de Heilige Geest toebiddend,

Namens deputaten voornoemd,
ds. K. G. van Smeden, voorzitter
ds. J. P. Geels, secretaris.

BIJLAGE LXXV Art. 210

RAPPORT III VAN COMMISSIE VII (Emeritikas).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Naar aanleiding van het rapport van deputaten ad art. 13 K.O., de instructies A 6, 7 en 8 en het schrijven van de kerkeraad van Rotterdam-Zuid (9 II) heeft uw commissie de eer u het volgende te rapporteren.

In deze stukken en instructies is tweërlei tendens op te merken: enerzijds is er de vrij sterke drang om de mogelijkheid tot het verkrijgen van een emeritaatsverklaring te verruimen (instructies 7 A 6 en 7), om de emeritaatsuitkeringen aanzienlijk te verhogen (instructie 7 A 8) en om het reservekapitaal der deputaten te verveelvoudigen (advies van de deputaten voor financiële controle); anderszijds is er de vrees van deputaten om de groei van hun werk te forceren en het verzoek van de kerkeraad van Rotterdam-Z. om door een deskundige commissie te laten onderzoeken, of en hoe verhoging van de omslag achterwege kan blijven. Uw commissie meent u in dezen, zonder te grote vrees dat de kerken hun roeping niet zullen blijven verstaan, te moeten adviseren tot het bewandelen van een middenweg.

Wat de instructies 7 A 6 en 7 betreft, daaraan liggen onder meer de volgende overwegingen ten grondslag: als leeftijdsgrens voor arbeid in vast verband wordt tegenwoordig algemeen 65 jaar aangehouden; het is bezwaarlijk een dienaar des Woords met meer dan 65 levens- en/of 40 dienstjaren bij ongeschiktheid minstens een half jaar ziekteverlof te geven en hem daarna

de attesten van twee geneesheren te laten overleggen; het is gewenst dat kleine, immer vacante kerken de mogelijkheid ontvangen om min of meer regelmatig door een emeritus-predikant te worden gediend. Uw commissie heeft begrip en waardering voor deze overwegingen, doch acht het niettemin, gelet op de huidige stand der bezittingen en verplichtingen van de algemene kas, thans nog niet verantwoord aan deze instructies gevolg te geven. Bovendien meent de meerderheid van uw commissie dat het stellen van een dienstjarengrens naast een leeftijds-grens discriminerend en mitsdien ongewenst is.

Wat de *instructie 7 A 8* betreft, uw commissie acht het daarmee beoogde doel wel gewenst, doch, gelet op de eerdergenoemde situatie der algemene kas, nog niet realiseerbaar. Het hier gestelde ideaal kan mogelijk over een aantal jaren trapsgewijze worden bereikt.

Het *verzoek van de kerkeraad van Rotterdam-Z.* komt uw commissie irreal voor. Immers welke commissie zal zo deskundig zijn, dat zij de mogelijkheid vindt om met gelijkblijvende baten te voldoen aan stijgende verplichtingen?

Het *deputatenrapport* bepleit tegenover een suggestie van deputaten voor financiële controle en advies, zowel op principiële als op praktische gronden, de handhaving van het huidige omslagstelsel, zulks naar het oordeel van uw commissie terecht. Dit betekent evenwel niet dat uw commissie niet zou willen meegaan met het verzoek van deputaten om mandaat tot verhoging van de huidige omslag. Integendeel, zij is van mening dat de uitkeringen volgens de huidige normen te laag zijn en dat de reserve nog tot minstens het dubbele van het totaal der jaaruitkeringen moet worden opgevoerd. Deputaten zijn blijkens mededeling van hun secretaris van hetzelfde gevoelen en willen in de komende periode geleidelijk de uitkeringen tot f 4.000,- en f 3.500,- voor een predikant, resp. een weduwe en de reserve tot 200% van het totaal der jaaruitkeringen opvoeren. Opdat deze opvoering niet al te geleidelijk zal geschieden, ware aan deputaten mandaat te verlenen de omslag voor de jaren 1963, 1964 en 1965 te verhogen tot resp. f 2,-, f 2,25 en f 2,50. Uw commissie acht het daarbij aanbevelenswaard dat deputaten de noodzaak tot verhoging der omslag aan de kerkeraden duidelijk maken in een brief die onder meer een nominatieve opgave (uiteraard zonder bedragen) bevat van de predikanten en de vaak vergeten weduwen voor wie zij hebben te zorgen.

Omtrent de toekomstige verzorging van *bijzondere kerkelijke werkers* vragen zowel deze deputaten als die voor financiële controle en advies een synodale uitspraak. Voor zover deze werkers predikant zijn met bijzondere opdracht (zending, evangelisatie, enz.) geldt de regel van art. 13 D.K.O., gelijk zulks in verschillende synodale bepalingen is vastgelegd (zendingsorde art. 26, evangelisatieorde art. 7, enz.), zodat geen nadere uitspraak nodig is. Ook over de toekomstige verzorging van andere bijzondere kerkelijke werkers voor wie art. 13 D.K.O. niet geldt, behoeft de synode zich, althans bij de behandeling van dit rapport, niet uit te spreken.

Met betrekking tot *emigrerende predikanten* gelden de bepalingen van art. 5 sub B c en sub C b van de D.K.O. Met de deputaten is uw commissie van oordeel dat deze bepalingen tot ongewenste, althans onbevredigende gevolgen kunnen leiden. Doch nu deputaten geen concreet voorstel doen tot wijziging van de vigerende bepalingen meent uw commissie dat het niet tot haar taak behoort u ten dezen voorstellen te doen.

Met betrekking tot de *functie van de 2e penningmeester* heeft uw commissie waardering voor het standpunt van br. J. de Jong. Zij kan dan ook instemmen met het voorstel van deputaten om in zijn plaats een predikant te benoemen. Zij acht het evenwel niet juist, gegeven het bestaan van een deputaatschap voor financiële controle en advies, een afzonderlijke financiële adviseur en controleur aan dit deputaatschap toe te voegen. Het hiermede in verband staande voorstel 3d van deputaten wijst uw commissie af op in haar rapport betreffende de financiële controle en advies aangegeven gronden.

Uw commissie stelt u op grond van het hierboven overwogene voor aldus *te besluiten*:

De generale synode,

1. keurt de handelingen van deputaten goed en brengt hun - en met name ook hun tweede penningmeester - dank voor hun arbeid;
2. spreekt uit dat de instructies van de part. synode van het Noorden, Zuiden en Westen thans niet kunnen worden aanvaard;
3. bericht aan de kerkeraad van Rotterdam-Zuid dat zij aan zijn verzoek niet kan voldoen;
4. draagt deputaten op voort te gaan met hun streven tot verhoging van de uitkeringen en van hun reservekapitaal en verleent hun daartoe mandaat de omslag voor de kerken ten behoeve van de door hen beheerde kas voor de jaren 1963, 1964 en 1965 te verhogen tot respectievelijk f 2,-, f 2,25 en f 2,50 per lid en dooplid per jaar, zulks met de aanbeveling de noodzaak van deze verhoging zo concreet mogelijk aan de kerkeraden duidelijk te maken;

5. doet geen nadere uitspraak inzake de toekomstige verzorging van bijzondere kerkelijke werkers;
6. herbenoemt de eerste en benoemt een tweede penningmeester;
7. voldoet niet aan het verzoek van deputaten om ontheffing van financiële controle door of namens het daartoe aangewezen deputaatschap.

Namens commissie VII,
A. de Geus, rapporteur.

BIJLAGE LXXVI

Art. 211

RAPPORT I VAN COMMISSIE VII (Predikantstraktementen).

Aan de generale synode van Haarlem-Santpoort 1962.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Naar aanleiding van de instructies van de part. synode van het Westen (A 2 en 4) heeft uw commissie de eer u het volgende te rapporteren.

Uitgangspunt bij de bespreking van dit onderwerp is het besluit van de generale synode van Rotterdam 1959, vermeld in art. 187 der Acta.

De *instructie 7 A 3* is een logisch gevolg van het in dat besluit sub 4 gebezigde woord „thans”; immers elke aan een bepaald tijdstip gebonden regeling behoeft regelmatige aanpassing aan later gewijzigde omstandigheden. Het kan algemeen bekend worden geacht dat er sedert 1959 een ontwikkeling plaats vond op het gebied van lonen, prijzen en kosten van levensonderhoud. Daarom kan de vraag, of de destijds als een verantwoord minimum gequalificeerde regeling thans en voor de komende jaren nog verantwoord is, zonder nader onderzoek ontkennend worden beantwoord. Een eventueel besluit van uw vergadering tot aanpassing van de in die regeling opgenomen bedragen aan de huidige omstandigheden waarin toekomstige onzekere factoren uiteraard niet kunnen worden verdisconteerd, zal tot een soortgelijke instructie als de onderhavige voor de volgende synodale vergadering kunnen leiden. Uw commissie is daarom van oordeel dat de zeer te waardenen intentie van deze instructie op meer efficiënte wijze kan worden gehonoreerd door een onderzoek van jaar tot jaar, aan de hand van objectieve gegevens, naar de eventueel nodige wijziging der in de regeling van 1959 genoemde bedragen. Wanneer de resultaten van dit jaarlijkse onderzoek worden medegedeeld aan de kerkeraden, classes en particuliere synoden, zullen deze vergaderingen zich hun respectievelijke verantwoordelijkheden (art. 187, sub 2, Acta 1959) telkens kunnen realiseren. Met dit onderzoek ware het deputaatschap voor financiële controle en advies te belasten.

Wat de *instructie 7 A 4* betreft, ook uw commissie acht het alleszins gewenst dat de door de generale synode aanbevolen normen ook in andere kerkelijke vergaderingen zullen gelden. Zij is evenwel van oordeel dat zulks na het bovengenoemde besluit van 1959, zelfs indien de part. synode van het Westen nalatigheid zou hebben geconstateerd, niet opnieuw behoeft te worden uitgesproken. Wel zal een mededeling als bedoeld in het slot van de vorige alinea kunnen geschieden met verwijzing naar dat besluit.

Uw commissie stelt u op grond van het hierboven overwogene voor aldus *te besluiten*:

De generale synode draagt haar deputaten voor financiële controle en advies op:

- a. elk jaar in de maand december, voor het eerst in 1962, aan de hand van het indexcijfer der lonen, na te gaan of en in hoeverre de in art. 187, sub 4, der Acta 1959 genoemde bedragen behoren te worden gewijzigd;
- b. van het resultaat van dit onderzoek mededeling te doen aan de kerkeraden, classes en particuliere synoden vóór hun eerste vergaderingen in het nieuwe jaar, zulks met verwijzing naar art. 187 der Acta 1959 en naar dit besluit.

Namens commissie VII,
A. de Geus, rapporteur.

BIJLAGE LXXVII

Art. 214

RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR DE FINANCIËLE CONTROLE EN ADVIES

(verkort).

's-Gravenhage, 10 augustus 1962.

Aan de generale synode van de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, in vergadering bijeen te Haarlem-Noord.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Gaarne vragen wij de aandacht van uw vergadering voor enige mededelingen betreffende de werkzaamheden van opgemelde deputaten, in verband met de financiën etc. van de generale kassen.

Hoewel dit rapport derhalve de buitenkant raakt, is het toch noodzakelijk ook op deze zaken acht te geven.

Zoals bekend, werden door de generale synode van 1959 als leden van ons deputaatschap benoemd de brs.: J. H. van Duuren, W. Hoorn, B. H. v. d. Schaaf, J. van Leeuwen, secretaris, terwijl als alg. secundus werd benoemd br. J. Bijleveld.

Wegens de aanwijzing tot het verrichten van het accountantsonderzoek is br. J. H. van Duuren als deputaat afgetreden en heeft br. J. Bijleveld zijn plaats ingenomen.

Voorts heeft ook inmiddels br. W. Hoorn, aangezien hij overging naar de Geref. kerken, zijn werkzaamheden beëindigd.

Gebruik makend van de door de generale synode gegeven machtiging werden door ons de controle-werkzaamheden opgedragen aan het accountantskantoor J. H. van Duuren te Rotterdam. Dit kantoor heeft derhalve omtrent de administratie der kassen aan ons deputaatschap de rapporten uitgebracht. Voor de goede orde werd door ons een afschrift ter kennisname aan de betreffende deputaatschappen toegezonden, waar nodig met onze opmerkingen en/of aanwijzingen, zodat deputaten hun penningmeesters konden dechargeren.

Tot ons genoegen mogen wij vermelden, dat de opgedragen taak door genoemd accountantskantoor J. H. v. Duuren tot onze volle tevredenheid werd uitgevoerd. In een tiental vergaderingen werden de rapporten etc. door ons besproken.

Algemeen.

De controle strekte zich uit over achttien kassen, zomede over de administraties van Jaarboek en Dagkalender en de uitgaven van „U.K.K.” en het Zendings-gedenkboek.

In de meeste gevallen werden door het accountantskantoor de balansen en exploitatie-rekeningen opgesteld. Het verdient zeer de aanbeveling, dat in het vervolg door de penningmeesters zelf deze jaarstukken worden samengesteld en aan het accountantskantoor toegezonden, waardoor de werkzaamheden, en dus ook de kosten, kunnen worden verminderd.

Teneinde een zo volledig mogelijke controle te bewerkstelligen werd door ons aan alle kerkeraden schriftelijk verzocht alle collecten en giften uitsluitend per giro aan de penningmeesters der kassen te remitteren.

Ten slotte mogen wij verzoeken aan de betreffende deputaatschappen op te dragen acht te geven op de opmerkingen dezerzijds in de rapporten b.v. ten aanzien van de tekst van schuldbekentenissen, teken-bevoegdheid voor het opnemen van gelden, aanwijzingen omtrent beleggingen enz.

Beleggingen.

In het algemeen konden deputaten wel accoord gaan met de beleggingen, hoewel hier en daar moest gewezen worden op eenzijdigheid in de belegging en op enkele minder courante fondsen. Vanzelfsprekend blijven wij hierop attent, opdat in de toekomst minder gewenste stukken met geclasseerde fondsen kunnen worden verwisseld. De fondsen bestaan in hoofdzaak uit rentedragende obligaties en pandbrieven.

In voorkomende gevallen werd door ons tijdig gewezen op emissies van obligaties.

Het blijft nodig er op te wijzen de liquide middelen zo gering mogelijk te houden, hetgeen de rente-opbrengst ten goede komt.

Verificatie.

Op verzoek van deputaten werd waar nodig door het accountantskantoor advies gegeven omtrent de inrichting der administratie, opdat uniforme overzichten kunnen worden verstrekt. Naar eenvormigheid in deze wordt derhalve bij de voortduur gestreefd.

De administraties werden gecontroleerd aan de hand van de bescheiden en de betreffende besluiten van deputaten van de kassen, terwijl zorgvuldig aandacht is besteed aan de aanwezigheid van de activa en aan de juistheid van de tenaamstelling van bank- en girorekeningen etc.

Met voldoening mogen wij rapporteren, dat alle gecontroleerde administraties over de jaren 1959-1960-1961 in orde werden bevonden.

Instructie.

Door de generale synode van 1959 werd opgedragen een voorstel in te dienen tot instructiewijziging wat betreft ons deputaatschap.

In verband hiermede eerst een korte toelichting.

Door de generale synode van 1953 werd een instructie opgesteld omtrent de werkzaamheden en bevoegdheid van deputaten, n.l. controle, adviseren inzake het beheer van gelden en beleggingen, toezicht op de administraties en het rapporteren aan de gen. synode.

Deze instructie werd door de gen. synode van 1959 uitgebreid met enige nadere aanwijzingen, o.m. dat deputaten zich zullen doen bijstaan door een deskundige, waarvan de kosten door de quaestor van de gen. synode worden omgeslagen over de betrokken deputaatschappen.

Voor een goede gang van zaken komt het deputaten wenselijk voor, dat de instructie wordt uitgebreid waardoor zij niet alleen de rechtmatigheid van de uitgaven, maar ook de doelmatigheid daarvan kunnen beoordelen. Hierdoor zou het b.v. mogelijk zijn de salariëring der door deputaatschappen uitgezonden personen te vergelijken. Daarbij zal het nodig zijn, dat deputaten de bevoegdheid hebben ook in verband met de doelmatigheid van de uitgaven zich bij eventuele opmerkingen met het betreffende deputaatschap te verstaan ten einde hun bezwaren kenbaar te maken, toe te lichten en te bespreken.

Deputaten geven in overweging de navolgende instructie goed te keuren:

1. Het door de generale synode ingestelde deputaatschap, genaamd „Deputaten voor de financiële controle en advies” bestaat uit vier personen en een algemeen secundus, welke telkens door de gen. synode worden benoemd.

In dit deputaatschap kunnen zij die deputaat zijn van een der kerkelijke kassen, geen zitting hebben, noch de door de gen. synode benoemde quaestores.

2. Deputaten dragen de controle op aan een door hen aan te wijzen accountantskantoor. Deze controle betreft de boeken, bescheiden en activa van alle deputaatschappen en penningmeesters welke door de gen. synode zijn benoemd of aan haar verantwoording schuldig zijn, zomede de administratie etc. van de quaestor van de gen. synode.

3. Deputaten beoordelen telkens aan de hand van de uitgebrachte accountantsrapporten, of zij zich met de betrokken deputaatschappen hebben te verstaan.

Van deze rapporten wordt telken jare een afschrift aan de deputaatschappen toegezonden, eventueel met opmerkingen en/of aanwijzingen, opdat de deputaatschappen hun penningmeesters decharge kunnen verlenen.

De financiering van de controle-werkzaamheden en van de accountantsrapporten geschiedt door bemiddeling van de quaestor van de gen. synode die de kosten omslaat over de betrokken deputaatschappen.

4. Deputaten beoordelen niet alleen de rechtmatigheid van de uitgaven, maar ook de doelmatigheid daarvan en bezien derhalve het gehele financiële beheer van de deputaatschappen. Bij eventuele opmerkingen of bezwaren stellen zij zich, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling in verbinding met de betreffende deputaten.

Indien geen overeenstemming kan worden bereikt over financiële- of beleggingsaangelegenheden zullen zij dit, met kennisgeving aan het betreffende deputaatschap, rapporteren aan de gen. synode.

5. Deputaten adviseren de diverse deputaatschappen over het algemeen beheer van de gelden en de belegging op de meest veilige en rendabele wijze, alsmede over het maximum bedrag van de benodigde kasgelden.

Deputaten zien er op toe dat de tenaamstellingen van bank- en girorekeningen etc. juist zijn, en kunnen aan de penningmeesters nadere aanwijzingen geven ten opzichte van hun boekhoudingen, het opstellen van de jaarstukken enz. waarbij zoveel mogelijk naar enige uniformiteit worde gestreefd.

6. Deputaten rapporteren, in een vertrouwelijk rapport, aan de generale synode over de verrichte werkzaamheden en hun conclusies en geven daarbij door overlegging van vermogensstaten een inzicht in de financiële situatie van de kassen.

Alvorens onze mededelingen te besluiten mogen wij er nog op wijzen dat moet worden voorzien in de vacatures van een lid en een algemeen secundus van ons deputaatschap.

Hiermede menen deputaten aan de opdracht te hebben voldaan en bevelen deze materie in uw belangstelling aan.

Uw vergadering de onmisbare leiding des Heiligen Geestes toebiddend,

B. H. v. d. Schaaf, voorzitter
J. Bijleveld
J. van Leeuwen, secretaris.

BIJLAGE LXXVIII
Art. 218

SCHRIJVEN VAN DL. L. FLOOR EN M. REBEL.

Siloam, 17 september 1962.

Aan de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De kerkeraad van de gemeente Mutale op ons zendingsterrein gehoord hebbende van de vergadering van de generale synode, heeft besloten om als blijk van dankbaarheid en meelevensgevoel de hierbij ingesloten brief aan u te zenden, waarvan de vertaling hieronder volgt:

Tshakundamalama 15-9-1962.

Onze vaders,

Wij als gemeente hier te Mutale groeten u in de Naam van onze Here Jezus Christus. Wij danken u voor alle hulp die wij ontvangen hebben en die van u is uitgegaan. Wij brengen u onze dank, dat ge niet vergeten hebt om leraars tot ons te zenden die ons leiden en onze zielen voeden. Ook danken wij voor de dokter die gezonden is om bij de ziekten van het lichaam hulp te verlenen.

Wij bidden u de zegen en de hulp van de Here toe bij het werk dat Hij opgedragen heeft om te verrichten, toen Hij van ons is heengegaan (bij Zijn hemelvaart).

Laten wij niet vergeten voor elkaar te bidden, opdat we één mogen zijn en gesterkt mogen worden om voort te gaan met het werk van de Here.

De gemeente groet u met de woorden van I Cor. 15 : 57, 58.

De uwen in de Here,
w.g. Richard Somerai
Hosea Nemukongwe.

Gaarne willen ook wij van deze gelegenheid gebruik maken om u hartelijk te groeten en u Gods zegen toewensen bij al uw arbeid.

Met hoogachting, de uwen in de Here,
w.g. L. Floor
M. Rebel.

REGISTER

REGISTER

	art.	blz.	bijlage	blz.
A				
Amerika, Chr. Ref. Church	161	79	LX-III F, LXII-III G/H	259, 271
Old Chr. Ref. Churches	18, 156, 180	15, 77, 88	I, LX-III A, LXII-III A	110, 256, 269
Arbeid, de christen en de	118, 122	56, 58	XLIX, LI	211, 222
Archief, synodaal	21	16	IV	113
controle van het	22	16	V	114
Australië, Ref. Churches	46, 157	23, 78	LX-III B, LXII-III C	256, 270
B				
Bedrijfsleven, kerk en	118, 122	56, 58	XLIX, LI	211, 222
Bejaardenzorg, kerk en	(118, 122)	(56, 58)	XLIX, LI	210, 222
Bijbelvertaling	99, 103, 106, 108, 123, 177	43, 45, 48, 50, 59, 84	XLI, XLII, XLIII	192, 193, 202
Bijzondere noden	86	38	XXXIII, XXXIV	181, 183
Brazilië, Igreja Evangélica Reformada	167	81		
Buitenlandse kerken, afvaardiging naar	156	77	I, LXII-III A	110, 270
afgevaardigden van	18, 46, 180	15, 23, 88	I	110
correspondentie met	156-160, 167, 169, 170	77-79, 81, 83	LX-III, LXII-III/IV/VII	256, 269, 272
contact met	161, 169, 170	79, 83	LX-III, LXII-III/IV/VII	259, 271, 272
Buitenlandse zending	65, 218	29, 102	XX, XXI, LXXXVIII	147, 153, 348
C				
Canada, Chr. Ref. Church	161	79	LX-III F, LXII-III G/H	259, 271
Free Chr. Ref. Churches	18, 156, 180	15, 77, 88	I, LX-III A, LXII-III A	110, 256, 269
Chr. Ref. Church of U.S.A. and Canada	161	79	LX-III F, LXII-III G/H	259, 271
Collecterooster	28	17	XI	121
Contact in overheidszaken	24, 75	17, 33	VII, XXIX	116, 170
met buitenlandse kerken	161, 169, 170	79, 83	LX-III, LXII-III/IV/VII	259, 271, 272
met de jeugdbonden	80, 84, 185	34, 35, 90	XXX, LXXI	171, 332
Convent, gereformeerd	155	76	LX-III C, LXII-III C	253, 269
Correspondentie met buitenlandse kerken	156-160, 167, 169, 170	77-79, 81, 83	LX-III, LXII-III/IV/VII	256, 269, 272
Hoge Overheid	23	16	VI	115
D				
Dagkalender	27	17	X	119
Deputaatschappen archieven van	22	16	V	114
financiële controle enz.	214	98		
financiële verslagen van	32, 213	18, 98		

voordracht in vacatures	220				105				
Diaconaat, wereld-	114				53				204
Diaconale en sociale aangelegenheden, algeme- ne	118, 122				56, 58				209, 222
Diaconie en overheid	118, 122				56, 58				210, 221, 222
Diakenen, plaats van de - in de kerkeraad .	142				68				236, 237, 238
Doop, kerkelijke houding inzake over-	198				91				334, 339
door vrouw bediend	115				53				205
E									
E.B.P. (opleiding ad art. 19 K.O.)	117				55				206, 208
Eenheid van de geref. belijders	147, 152, 154, 155, 170				70, 73, 74, 76,				239, 266, 272
					83				
Emeritaat van hoogleraren	58, 62, 212				26, 28, 95				136, 144
Emeritikas (ad art. 13 K.O.)	210				93				341, 343
Emigratie	67				31				160, 162
Evangelieverkondiging onder Israel	66				30				154, 159
Evangelisatie	74, 113				32, 52				164, 168
F									
Financiële controle en advies	214				98				345
Financiële verslagen	32, 213				18, 98				
Free Chr. Churches of Canada	18, 156, 180				15, 77, 88				110, 256, 269
Free Church of Scotland	46, 159				23, 79				257, 271
G									
Generale synode					105				
voordracht in vacatures	220								
Generale synode 1959									
Acta	16				14				
scribae	19				15				111
quaestor	36				20				129
Generale synode 1962									
afgevaardigden	2, 31, 39, 55, 63,				8, 18, 21, 26,				
	78, 93, 127, 145				29, 34, 40, 62,				
					70				
agendum	8, 56, 129				11, 26, 62				
benoemingen	11, 219				13, 102				
commissie van rapport	9, 73				12, 31				
gebedsuur					3				
lastbrieven	2				8				
moderamen	4				10				

	art.	blz.	bijlage
opening	1	5	
pers, toegang van de	12	13	
preadviseurs	3,	10, 23, 26, 31	
slotwoorden	222	106	
sluiting	217, 223	102, 107	
vergaderijden en werkwijze	10	13	
Generale synode 1965			
roepende kerk	221	105	
Geref. belijders, eenheid van	147, 152, 154, 155, 170	70, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 83	LX-II, LXII-II/VII
Geref. convent	155	76	LX-IC, LXII-IC
Geref. gemeenten	155	76	LX-III1, LXII-III1
Geref. kerken (syn.)	155	76	LX-III2, LXII-III2
moderamen synodi	131	63	LX-III2
informatiedienst	132	63	
Geref. kerken (vrijgem.)	147, 152, 154	70, 73, 74	LX-III2, LXI, LXII-III2
Geref. kerk van Suid-Afrika	65, 160	29, 79	XX, LX-III2, LXII-III2
Geref. oecum. synode	162, 166	79, 80	LX-IV, LXII-IV
Geref. sociol. instituut	87	39	XXXV, XXXVI, XXXVII
H			
Hamilton, Old Chr. Ref. Church	156	77	LXII-III2, LXIII
Hoogendoorn, wezen-	215	101	
Hulp aan onderontwikkelde gebieden	114	53	XLIV
I			
Igreja Evangélica Reformada do Brasil	167	81	
Informatiedienst der Geref. kerken	132	63	
Interkerkelijke samenwerking			
in evangelisatie	(74, 113)	(32, 52)	XXVII, XXVIII
in diac. en soc. aangelegenheden	(118, 122)	(56, 58)	XLIX, LI
Intern. Council of Chr. Churches	168	81	LX-V, LXII-V
Israel, Evangelieverkondiging onder	66	30	XXI, XXIII
J			
Jaarboek	20	17	IX
Jeugdbonden, contact met de	80,	34, 35, 90	XXX, LXXI
Jubileumgave 1834 - 1934	124	61	LII, LIII, LIV
K			
Kerkbouwaangelegenheden	85	36	XXXI, XXXII
Kerkorde, art. 3 sub 1, 2 en 5	33	19	
			174, 178
			239, 266, 272
			253, 269
			254, 269
			251, 269
			254
			240, 264, 267
			147, 257, 271
			261, 271
			185, 186, 187
			270, 272
			204
			167, 169
			211, 222
			262, 272
			154, 159
			118
			171, 332
			225, 226, 227

	art.	blz.	bijlage	
R				
Radiokerkdienutzendingen	34	20	XII	122
Reformed Churches of Australia	46, 157	23, 78	LX-III B, LXII-III C	256, 270
of New Zealand	158	78	LX-III C, LXII-III D, LXIV	256, 270, 273
Rust, de christen en de	118, 122	56, 58	XLIX, LI	211, 222
S				
Schippers, ambtelijke bearbeiding van	43, 45, 50, 68	22, 23, 25, 31	XV, XXVI	131, 162
Schotland, Free Church	46, 159	23, 79	LX-III D, LXII-III E	257, 271
Sociale, algem. diaconale en - aangelegen- heden	118, 122	56, 58	LXIX, LI	209, 222
Staat, Kerk en	179, 184	87, 88	LXVIII, LXIX, LXX	283, 312, 331
T				
Telegrammen				
H.M. Koningin Juliana	17, 41	14, 21		
H.K.H. Prinses Wilhelmina	17, 56	15, 26		
ds. M. Boertien	146, 175	70, 84		
Verband van Evang. commissies	151	72		
Theol. School, -Hogeschool	58, 212	26, 28, 95	XVI, XVII	135, 143
Traktementen, predikants-	211	94	LXXXVI	345
V				
Verband van evangelisatiecommissies	74	32	XXXVII, XXVIII	165, 169
Verlof van hoogleraren	58, 212	26, 28, 95	XVI, XVII	136, 144
Vertegenwoordiging der kerken	20	16	III	112
W				
Wekker, De	64	29	XVI/9, XVIII, XIX	138, 144, 146
Z				
Zending, buitenlandse	65, 218	29, 102	XX, XXI, LXXXVIII	147, 153, 348
Zuid-Afrika, die Geref. Kerk	65, 160	29, 79	XX, LX-III E, LXII-III F	147, 257, 271